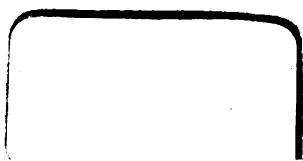

DE NAVORSCHER.

DE NAVORSCHER

EEN MIDDEL TOT

GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

TUSSCHEN ALLEN

DIE IETS WETEN,

IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

ONDER BESTUUR VAN

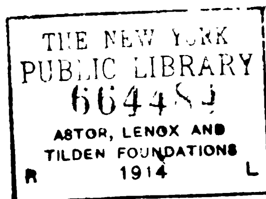
J. F. VAN SOMEREN,

Bibliothecaris der Rijksuniversiteit te UTRECHT.

56

Vijftigste Jaargang.

UTRECHT
KEMINK & ZOON
(Over de Domkerk)
1900

OUDHEIDKUNDE.

Britrust en Prins Willem III van Oranje (XLIX, 477). — Als bijdrage tot een antwoord op de vraag, wie vroeger eigenaars van de buitenplaats „Brit"- of „Brittenrust" bij Alphen aan den Rhijn zijn geweest, moge dienen, dat volgens het onderschrift van twee in mijn bezit zijnde gegraveerde afbeeldingen van dit goed, het in 1780/82 toebehoorde aan Mr Jacques Bergeon, Bankier en Advokaat in den Haag.

De eene voorstelling is genomen „Uyt het venster van het Boven Voorhuys Na de over Plaats en de Groote Vijver te zien", de andere „van de over Plaats naar het Huys".

Op beiden staat Ma La Fargue del. Dk de Jong direxit; alléén de laatste echter is van de jaartallen 1780 en 1782 als tijd van teekening en gravure voorzien. De platen zijn 34 bij 26[5] Centim.

Wat de La Fargue's betreft, van Maria bezit ik een paar teekeningen, terwijl van de hand van J. L. La Fargue van Nieuwland, in mijne historische prentverzameling aanwezig is een 20-tal gekleurde teekeningen van costumes der hofhouding van Prins Willem V, omstreeks 1770; een stel (waarvan een duplicaat in 's Rijks Museum) dat, ofschoon artistieke waarde missende, door het getrouwe der afbeeldingen als historisch document belangrijk is.

Dordrecht. MR. S. VAN GIJN.

Een Franschman over Holland (IL, 429). — In mijn bezit is een Fransche uitgave in één 12°. deeltje van de „Delices", waarvan de volledige titel luidt: „les Delices de la Hollande, composés par le Sieur *Jean de Parival*, reveus, corrigés, et & Augmentés de nouvau par *François Savinien d'Alquié*, Lequel y a adjousté tout ce qui s'est passé de plus considerable dépuis l'an 1661, jusques à l'an 1669, avec un traité particulier des delices du païs, le tout accompagné de plusieurs belles tailles douces.

Derniere Edition. A Amsterdam, Ches *Jean de Ravestein*, 1669.

Het eerste deel telt 235 bladzijden, bevat ééne kaart, één profiel van Amsterdam en 12 plattegronden van steden; het tweede deel in denzelfden band heeft eene doorloopende pagineering tot 489, en bevat ééne plaat: Récreation d'Hyver en Hollande.

Op het schutblad staat met de hand van wijlen mijn Vader geschreven:

„1e Uitgave te Leiden 1651 in 12°.

NB. Dit komt precies uit met p. 91 reg. 1 want het Pesthuis was in 1635 voltooid [1]).

Latere uitgaven:

1661 te Kampen in 12°. Nederd. vertaling.

1665 te Parijs in 12°.

1669 te Amsterdam bij Jan van Ravenstein, 12°.

1697 te Leiden in 12°.

1710 te 's-Gravenhage in 12°.

1728 te Amsterdam bij P. Mortier in kl. 8°.

De 1e Uitgave:

te Leiden 1651.

Jean de Parival was te Verdun geboren.

Hij was taalmeester te Leiden.

Hij was er eerst gehuwd met Grietje van den Meulen, en huwde in 1637 ten tweede male met Elisabeth de Leques dit de la Croix.

Hij werd in 1645 poorter van Leiden, en overleed in 1669."

Na den titel vindt men eene opdracht:

„Au tres-Noble Le tres-Noble Seigneur Jean Huydekoper, Seigneur de Marseveen, et de Neerdyck, Chevalier de l'Ordre de St Michel, Conseiller et Commissaire de la Chambre des Orphelins d'Amsterdam, et Directeur de la Compagnie des Grandes Indes de la mesme Ville, &c". onderteekend Franç Sav. d'Alquie.

Hilversum. J. E. TER GOUW.

---

1) On y a basti dépuis seize ans une belle maison pour ceux qui sont visitez de a Contagion avec 365 fenestres.

Russische admiraal-generaal (XLIX, 497). — De door C. van Marle bedoelde admiraal is P. V. Tchitchakof (1767—1849). In 1812 voerde hij het bevel over het Russisch leger in Moldavië, dat tegen de Turken opereerde. De inval van Napoleon noopte Keizer Alexander om vrede met Turkije te sluiten, en Tchitchakof met zijn leger terug te roepen. Deze beproefde in November 1812 Napoleon te verhinderen zijn terugtocht over de Berezina voort te zetten. Op die — overigens mislukte — poging doelen de verzen van Van Marle. V. DE STUERS.

Hetzelfde bericht de Heer H. J. Scharp te Amsterdam. RED.

Opschrift te Lienden. — In het groote stuk van Ds. J. Anspach over Lienden (XLVII, 209) komt een opschrift voor van een gewicht aan de torenklok aldaar. Dit gewicht is door het gemeentebestuur afgestaan aan den heer G. J. Brenkman, te Leiden, die het aangevraagd had ten behoeve van de op te richten (en nu gevestigde) vereeniging: „Oudheidskamer van Tiel en Omstreken". De heer B. en ik kunnen er niets anders in zien dan een hardsteenen kruis van het oude kerkhof (waarvan het ondereind is afgeslagen om de vier einden evengroot te hebben), waarin in vroeg gothisch schrift (eind 12e eeuw) is uitgebijteld:

Erst gerytsz geryt daell
hoych gerytsz huisvrow.

O. H. J. SCHOUTEN.

Voorspelling aan Buonaparte. — In mijne „Varia" bevindt zich de volgende voorspelling, die, naar het opschrift, aan Buonaparte werd *overhandigd:*

Vaticinor tibi quod navalis laurea cinget
Tempora, nec magnas spes mare destituet
Deficiet tua gens cunctos, nec Gallia Victrix
Denique frangetur littus ad Albionum.
Sors bona, non mala sors concludet praelia, quare
Tempora te dicent: pars bona, non mala pars.

Omgekeerd gelezen zegt deze voorspelling het tegendeel, namelijk:

> Pars mala, non bona pars dicent te tempora, quare
> Praelia concludet sors mala, non bona sors.
> Albionum ad littus frangetur denique victrix
> Gallia, nec cunctos gens tua deficiet.
> Destituet mare spes magnas, nec tempora cinget
> Laurea navalis, quod tibi vaticinor.

Kan iemand mij ook mededeelen *wie* deze voorspelling aan Napoleon heeft overhandigd en bij welke gelegenheid?

Wijhe. VAN HOEVELL.

Groot tafereel der dwaasheid. — Wie kan mij op de volgende vragen een beslist antwoord geven:

Wanneer verscheen de eerste kollektieve uitgave?

Wanneer de laatste, waarvan alle prenten op éénzelfde soort grauw papier gedrukt zijn?

(Volgens Abkoude en Arrenberg was D. Onder de Linden te Amsterdam uitgever er van). In de koeranten van 1720 tot 1730 zocht *ik* te vergeefs naar een aankondiging, was een ander soms gelukkiger?

Kan iemand mij zekerheid geven omtrent het bestaan van een Register der platen (Muller N° 3610) met 64 nommers, door v. Dam v. Noordeloos, Nav. XVII, 273 vermeld, maar aan welks bestaan Muller twijfelt.

In den Atlas van Stolk zijn al de door Muller genoemde, en bovendien één met 49 platen; kent iemand nog andere? Gaarne had ik voor enkele dagen *C* (niet *H.*) Sweerts, Mengelzangen en zinnebeelden. Amst. 1697 in-8°. met de plaatjes door Muller S. N°... genoemd.

Voor welk boekje heeft plaat 34 van het genoemd Tafereel gediend?

Daar ik reeds aan 't drukken der beschrijving ben, zal spoedige mededeeling mij hoogst aangenaam zijn.

Rotterdam, Noordsingel 191. G. VAN RIJN.

Verjeugdiging. — In het midden der 17e eeuw woonde in Schot-

land op een dorp, een mijl of 8—9 van Newcastel, een oud man, Jan Macklaine geboortig van Lesbury in Northumberland. Deze predikant was 116 jaren oud en bezat nog al zijne zintuigen, behalve dat hij sedert meer dan 40 jaren niet zonder bril kon lezen. Toen hij 116 jaar oud geworden was, begon zijn gezicht weder te verbeteren, zoodat hij weldra zonder bril den fijnsten druk kon lezen. Hij had bijna al zijne tanden verloren, nu kreeg hij nieuwe, hij was geheel kaalhoofdig, hij kreeg weder haren gelijk een jong kind. Gedurende langen tijd was hij sukkelend en zwak, ook zijne gezondheid en kracht keerden terug, zoodat hij weder als een man in het bloeien zijner jaren studeerde en iederen Zondag predikte. „Tot verwondering van die hem kennen" voegde zijn tijdgenoot, die dit feit opteekende, er zeer naïef bij. A. J. C. K.

MOEILIJKHEDEN IN DEN AMERSFOORTSCHEN RAAD

NAAR AANLEIDING VAN EEN HOOGE DECLARATIE VAN DEN SCHOUT MR. GERARD VAN VOORST.

Zooals bekend is, sprak in onze oude steden de Schout recht in naam van den Landheer (den Bisschop of den Graaf, later den Stadhouder). In het begin berechtte hij slechts de mindere zaken, de civiele, waarbij de Schepenen zijn rechtbank vormden. Doch later, onder Keizer Karel V, werden hem (ten minste hier in Amersfoort) zoowel de crimineele als de civiele zaken opgedragen, gelijk van Bemmel zegt (p. 468), „onder voorgeven dat Amersfoort in zijne ongehoorzaamheid gevallen was (vermits 's jaars te vooren door de vijanden was ingenomen en geoccupeert). Werd in vroegeren tijd de Schout benoemd door Burgemeesteren en Raad en waren deze de Hoofden der regeering, ook dit werd door Karel V veranderd, die de benoeming aan zich trok, en bepaalde dat de Schout (N.B. deze wordt evenals in de meeste resoluties het eerst genoemd) Borgemeesteren Schepenen, Raden en de Cameraer het

lichaam van de stad zouden representeeren. Hiermêe krijgt de Schout derhalve deel in de regeering en stijgt zijn aanzien natuurlijk aanmerkelijk. In dezen toestand kwam eerst weder verandering na de afzwering van Filips II. Daarna hebben Burgemeesteren en Raden weder met alle macht getracht den Schout te houden buiten het bestuur en gepoogd voor zich de oppermacht te behouden, terwijl het daarentegen de Stadhouders waren, die op voorbeeld van Karel den V. den Schout eene eerste plaats wilden doen innemen, ook in de regeering der stad. Dit gaf natuurlijk aanleiding tot voortdurend gehaspel, zoowel met de regeeriug in Den Haag, als met de Schouten zelf.

Slaan wij nu de geschiedenis van Amsterdam op, dan zien wij een geheel andere verhouding tusschen Schout en Burgemeesteren. Daar zien wij dat in 1581 een Schout, door Prins Willem I nog voor zes maanden in zijn ambt gecontinueerd, door Burgemeesteren en Vroedschap werd afgewezen. Daar is hij van oudsher verplicht geweest, Burgemeesteren te kennen, te respecteeren en te gehoorzamen. In 1646 nog bijv. belooft hij in zijn eed: „Burgemeesteren als van deezer Stede wege het Schoutambagt van de hooge overheid in handen hebbende, te gehoorzamen enz. Hij mag in gewichtige zaken niet dan met voorweten van Burgemeesteren of Schepen, composeeren of verdragen en is gehouden van alle zaken van belang kennis te geven aan Burgemeesteren, zonder welker bemiddeling hij niet uit de stad vernachten mag enz.

Een groot verschil vertoont zich ook in de benoeming van den Luitenant-Schout. Deze geschiedt in Amersfoort door den Schout, te Amsterdam door Burgemeesteren.

Deze weelde echter om aldus op te treden tegen een door den Graaf of Stadhouder aangestelden Magistraat en hare eigene vrijheden en privilegien te handhaven kon Amsterdam zich veroorloven, maar waaruit zouden de kleinere steden de kracht en de macht putten om zelfstandig en met succes op te treden tegen een, die zulk een steun achter zich had. Toch ontbrak het niet aan pogingen daartoe. Vooral in het begin van een Stadhouderloos tijdperk zien wij gewoonlijk de oppositie tegen den Schout sterker worden en

naast groote eerbewijzen die men hem niet schijnt te kunnen onthouden, klinken nu en dan gedurende de discussie in den raad woorden, die alles behalve aangenaam geweest moeten zijn voor den Schout.

Zoo werd in 1624, 15 April eene resolutie genomen, waarvan de aanhef luidt: Den raad dezer Stadt bij de Borgemeesteren collegialiter vergadert zijnde, hebben geresolveert, gelijk zij doen bij desen, dat voortsaen de Heere Officier (d. i. de Schout) zig met de Policie deeser Stadt nyet meer en zal hebben te bemoeijen en dienvolgende uyt den raad blijven ten waare hij aldaar geroepen of anders begeert ware.

Zoo is het echter niet gebleven. De Stadhouders hebben steeds het aanzien van hun Schout gehandhaafd. De Burgemeesters waren sterker in het Stadhouderlooze tijdperk; de Schouten in het Stadhouderlijke. Herhaaldelijk gaf dit moeilijkheden (ook o. a. in het midden der achttiende eeuw. Eenige der voorrechten waren den Schout weder in het tweede Stadhouderlooze tijdperk ontnomen, maar Willem de Vierde koos partij voor zijn ambtenaar en maakte door een reglement van 12 December 1750 een einde aan alle geschillen. Het eerste artikel van dit reglement bepaalde: „Dat den Schout zal hebben en behouden sessie in den Raad van Policie en zijn Sitplaats of Stoel hebben tusschen de twee regeerende Burgemeesteren om aldaar mede te helpen tracteren zaaken de Policie, Neringe en Welvaard der Stad betreffende.

Het zesde artikel schrijft voor: Dat den Schout t'allen tijden wanneer hij iets uyt naam en bevel van de Staaten van den Landen op eenige andere zaaken van belang mogt hebben voor te stellen, of indien er eenige brieven van deselve, of van zijn Hoogheid den Heere Erfstadhouder en andere aan hem geadresseerd zijn, Raadsvergaderingen daarop zal mogen *beleggen* en alsdan de opening van zaaken en propositie en vervolgens hoofd voor hoofd omvraag doen enz. Onder zekere omstandigheden kan hij dus het Voorzitterschap waarnemen, zelfs in tegenwoordigheid van Burgemeesteren.

Het bovenvermelde reglement werd hier ingevoerd toen het Schoutampt bekleed werd door Mr. Gerard van Voorst, die van 1723—

1751 deze betrekking vervulde. In het begin was de verhouding vrij goed geweest, zoodat wij b. v. in 1734, 5 April deze resolutie aantreffen: „Is goedgevonden dat, indien het zoude komen te gebeuren, dat Mevrouw de huysvrouw van den Heer Hooft-officier beviel van een soon aan sijn WelEdele het peterschap van dese Stadt zal worden geoffereerd en worden gecommitteerd in dat geval de Heeren regerende Borgermeesteren om wegens dese Stad als gepeters over den doop van die soon dese Regeringe te repraesenteren.

En Mevrouw de Huysvrouw van den Hooft-officier beviel van een zoon, de Burgemeesteren waren gepeters en als noodzakelijk gevolg hiervan werd ook een zoogenaamde pillegave aan den jonggeborene gegeven, nl. een jaargeld van *f* 70, waarover later nog veel te doen zou zijn. En als petekind van onse stad werd de kleine genoemd: *Eduard Amisfurtius.* (Dezelfde geschiedenis herhaalt zich in 1757 met den Schout Joost Taats van Amerongen, Heer van Natewis, wiens dochter de naam krijgt van *Maria Jacoba Amisfurtia* en als pillegave ontvangt: „een silveren Terrine of Soupback met zijn schotel naar een model van de nieuwste smaak, pas uit Vrankrijk gekomen.")

Doch langzamerhand kwam er door den onderlingen naijver tusschen den Schout en de Burgemeesteren eene minder aangename verhouding. Eindelijk brak deze openlijk uit door een handeling van Burgemeesteren. Naar aanleiding van eene missive van de Ed. Mog. Heeren Gedeputeerde Staten deeser Provintie, geaddresseert aan Borgermeesteren en Regeerders deeser Stadt, riepen de Burgemeesters den Raad bijeen zonder er den Schout bericht van te geven of hem er in te kennen. Hierdoor maakten zij volgens dezen inbreuk op de prerogatieven van het Schoutambt. Dit werd weder door genen ontkend, beiden beriepen zich op oude bepalingen. Eindelijk werd de zaak uitgemaakt door het bovenvermelde reglement van Willem den Vierden, die gelijk wij zagen ten voordeele van den Schout besliste. Deze beslissing ten nadeele der Burgemeesteren maakte de verhouding niet beter. Wel was de groote kwestie van de baan, maar de lust om over kleinigheden te kibbelen was des te grooter.

De gewoonte bestond dat de Schout de nominatie voor nieuwe Burgemeesters, Schepenen en Raden, die door den Prins moest bekrachtigd worden, naar Den Haag bracht. Dit was ook geschied in datzelfde jaar 1750 en de Schout had wegens noodzakelijke onkosten voor zijne reis naar Den Haag eene declaratie ingediend van *f* 184 + nog *f* 5 voor iederen dag dat hij was uit geweest. Deze groote som trok de aandacht en wekte ergernis en ofschoon de Raad besloot het gevraagde aan den Schout toe te staan, meende toch een der Raadsleden Coenraad Temminck zijn protest daartegen te moeten laten hooren.

Dit wordt vermeld in het resolutieboek in dato 25 Januari 1751 in de volgende bewoordingen: „Alsoo bij resolutie van den Raad den 17den January 1676 is goedgevonden en geresolveert, dat de WelEd. Heer Jacob Godin, Heere van Boelesteyn en Schout deeser Stad volgens oud gebruyk jaarlijks voor het effectueren van de Electie der Magistrature deeser Stad van Sijn Hoogheid den Heere Prince van Orange als Erfstadhouder deeser Provintien sal genieten de somma van een hondert en dertig Gulden, ende dat daarinne begreepen sal sijn alle costen en verschot daaromtrent gevallen en dat den Cameraer in der tijd de voors: somme yder Jaar sonder verder ordonnantie sal betaalen.

Ende dat 't selve alsoo ten tijde van den Heer van Boelesteijn en sijn successeur den Heer Jan Frederik Teekman tot den dood toe van Coning William de Derde glorieuser gedagtenisse is geobserveert,

ende den jegenwoordigen Hooftofficier Mr. Gerard van Voorst nae 't verkiesen van sijn Doorlugtige Hoogheid, den Heere Prince van Orange en Nassau tot onzen Erfstadhouder sigh, voor het effectueren van de Electie der magistrature met de voors: somme niet te vreede heeft gehouden, maar van tijd tot tijd meerder heeft gedeclareert, en nu onlangs geleden ten lasten van de stad in reekeningh gebracht een somme van een hondert vier en tagtig gulden boven nog vijff gulden voor ydere dagh die sijn Ed. voorgeeft tot versorgen van de Electie uytgeweest te sijn; en welke gerekent sijn tot den 28sten December 1750, niettegenstaande de Electie al

den 21sten December te voren door sijn Hoogheid was geteekent, sijnde de costen ook vergroot door het medenemen van Geselschap, dat tot het besorgen van de Electie onnodigh was,

ende dat niettegenstaande dit alles ende dat soodanige saak de finantie en beurs van de stad raakt, waarover bij geen pluraliteyt van stemmen mag werden gedisponeert, egter hebben de Heeren Regeerders bij meerderheyd van stemmen kunnen goedvinden omme eene ordonnantie op den Cameraer deeser Stadt te slaan tot betalinge van soodanige somme als de Heer Hooftofficier heeft gevordert, waertegens Coenraad Temmink sig Eeds- en ampshalve verpligt heeft gevonden te protesteeren, versoekende dat 't selve magh werden aangetekent, omme te dienen tot bewijs, dat de protestant, in het accorderen van de voors: ordonnantie niet mede heeft bewilligt, ende dat diergelijke prejudiciabele en naadelige ordonnantien voor de finantien van de stad int vervolgh niet meer mogen werden verleend."

De Schout meende dit niet onopgemerkt te kunnen laten passeeren en stelde daartegen het volgende Antiprotest 8 Februari 1751: Uyt krachte van de reserve door mij Gerard van Voorst, Schout deeser Stad onder het protest van den Heer Oudborgermeester C. Temmink doen stellen, segge ik dat gemelte Heer sig groffelijk abuseert ende aangaat tegen de genomen Resolutie, na mijn best onthoud in desselfs presentie genomen als de Heer Temmink sig maar te binnen brengt, dat ik in December 1748 in den Raad overgelevert hebbende mijne specificatie van verschot gedaan op de reyse naar 's Gravenhage met de nominatie tot de nieuwe Magistraat over 1749 den raed te dier tijd een ordonnantie van betalinge op die Specificatie heeft doen slaan, ende eene Resolutie genomen met begrootinge van 't daggeld tot vijff gulden daags buyten de Provintie, waartoe niet anders aanleydinge gegeven had, als dese Reyse met de nominatie en dienvolgens goedgekeurt dat 't verschot op soodanigen Reys soude worden goedgedaan, wienvolgende in 't volgende jaar in even gelijk geval ook terstond *soo* op de specificatie van verschot *als* van de daghgelden, ordonnantien van betalinge sijn geslagen; dieshalven den Heer Temmink thans boven oordeel

dringt, waerentegen desselfs geallegeerde Resolutie van 1676, aan een die een gesond en niet partijdig oordeel gebruikt, moet absurd voorkomen, aangemerkt de extraordinaire veranderinge der tijden soo in de verhooginge van de vracht ende huur van rijtuigen ende Logement, beswaer op alle middelen van consumptie, de kostbaerder manier van Leven etc. dewelke maeken, dat een Schout, indien hij sig moest contenteren met die som, welke voor over hondert Jaer daertoe gegeven wierd, uyt sijn eygen beurs in soo een noodsakelijke Reys daarveel bij soude moeten leggen, sonder te rekenen de ongemakken int hart van de winter hetwelk de onredelijkheyd selve soude sijn, ende indien nu alle de (presentiegelden) van de Heeren een ijder in sijn qualiteyt soo opgemaekt waren als over (voor) (hondert jaer (ten minste als in 1676) soo soude de Heer Temmink gedurende den tijd, dat hij in dese Regeringe is geweest, duysenden uyt de stads Cas minder in sijn Ed: Cas gekregen hebben, als nu genooten heeft sulx het met de redelijkheyd niet wel overeen te brengen is, dat men *selve* die vermeerderinge geniet en tegen den tegenwoordigen Schout en desselfs successeur vit, daar 't immers bekent is, dat in Commissien buyten de stad ook de kosten goed gedaan worden boven de daggelden en selfs uyt de acquiten van de Cameraars off Imposten-Reekeningen blijken kan, Dat selfs (dat) ten tijde dat de Heer Temmink Borgermeester en in de Gedeputeerde is geweest rekeningen van geleverde wijnen int Logement t' Utrecht, Jae selfs ook dat ten tijde dat gemelde Heer Temmink met andere Gecommitteerden aldaar sijnde om bij de Heeren Gedeputeerde Staate, de Consideratien nopens de hoofdelijke tauxatie op te geven, de gesamentlijke Gedeputeerdens in een Logement een Schotel eeten met desselfs voorkennisse hadden bestelt, den Heer Temmink doen bij een goed vriend is gaan eeten ende echter voor verteeringe heeft gedeclareert, alle welke specificatien van verschot en daggelden bij Ordonnantie sijn goedgedaen sonder protest van iemand daartegen. Verder segge ik, dat het met de waerheyt niet overeenkomstig is, 't geene den Heer Temmink daar maar soo ter neer set, evenals of ik om myn eygen sollicitaties wille soo lange in 's Hage verbleven soude sijn, nadien ik niet meer als eens en

dat wel op den eersten dagh van mijn komste, de sollicitatie van mijn selve gedaan en volbracht heb. Integendeel is 't waar, dat 't seer nuttig is geweest, dat ik tot den 28sten December incluys aldaar aangaande de Electie ben gebleven en dat sijn Doorl. Hoogheit de acte van de Electie, dewelke ik mede gebracht hebbe den 28sten December 's avonts eerst heeft geteekent en door den Heer de Back onderschreeven mitsgaders door de Heer Kiggelaar dienselven avond laet personelijk in mijn Logement aen mijn is overhandigd, al is 't dat daarin den datum van den 21sten December staat, hetwelk apparent is geschied om die acte met den brieff die reets op den 21en Decemb. getekent was egael te maken. Indien de Heer Tèmmink aan de wàerheyd deses geen geloof gelieft te geven kan 't selve aan ymand der genoemde onderstaan vragen. Dat de kosten vergroot souden sijn door het medenemen van geselschap, tot het verkrijgen van de Electie onnodigh, sooals de Heer Temmink daarstelt, is beuselachtig, vermits de vracht van de roef, huur van de Cales of Koets, Camerhuur, vuur en licht voor een of voor meer persoonen een en 't selve is, en een schotel eeten in een Logement nooyt soo gering gereet gemaekt word of daar konnen er twee van eeten en dus de kosten niet verswaeren soo als die door mijn vrouw, tot mijn hulp en assistentie op mijn Jaeren noodsakelijk, en een kleyn kint niet beswaert sijn maar eer door een menageuse ordonnantie van één schotel eeten en maar eens op te dissen besuynigt sijn, En indien een knecht tot mijn assistentie medenomen had soude gewisselijk de kosten hooger geloopen hebben, In alle gevalle ik heb mijn Reekeninge specificq opgegeven om ordonnantie daarop te erlangen off t' tauxeren.

Dit ben ik, Gerard van Voorst verplicht geworden door 't Protest van den Heer Temmink soo tot desselfs beter onderrichtinge aangaande de tederheyt van desselfs gepretexeerde geweten gewisse, als tot mijn eyge defensie, mitsgaders tot conservatie van 't recht van mijn successeur, onder dat Protest te laten aantekenen."

Wij zien dat men zich ook toen niet van personaliteiten wist te onthouden. En toch werd de beleefdheid niet geheel uit het oog verloren. Als dezelfde Heer van Voorst een paar maanden later

zijn ambt neêrlegt en naar Utrecht vertrekt, dan neemt hij afscheid in eene gemeenteraadszitting, met protestatie van dankbaarheyd voor de gehouden vrindschap en onderlinge samenregeringe en onder toewenschinge van alle prosperiteyt en zegeningen, soo over de respective Leeden van den Raad en derselver Regeringe int Generael als ieder van deselve in 't bysonder waerop gemelde Heer van Voorst onder gelijke toewensinge (van voorspoet en zegeningen voor desselfs aengewenden ijver, attentie en aan dese Stadt gedane diensten) wederom is bedankt geworden."

Dadelijk na het vertrek van den Heer van Voorst werd bepaald dat de Schout voor het overbrengen der jaarlijksche Nominatie jaarlijks *f* 150 ontvangen zal.

Amersfoort. DR. H. J. REIJNDERS.

Gouden-bruiloftspenning van P. v. Schoonhoven en M. A. Witheyn. — Dezer dagen ontving ik van een ingezetene van Oudshoorn een fraaie zilveren penning ter bezichtiging. Het is mij onbekend of hij reeds elders beschreven is, daarom geef ik de hiervolgende mededeelingen:

Middellijn 37 m.M. Dikte 2 m.M. Effen rand.

Voorzijde: een alliantiewapen omlijst door blad- en bloemwerk en gedekt door een kroon met vijf fleurons. Tusschen de kroon en de beide wapens twee kleine harten, verbonden en omgeven door een kettinkje met ronde schalmen.

Mannelijk wapen, (soort van renaissance), doorsneden. *a* met een ooievaar, den rechtervoorpoot geheven en een paling of slang in den bek. Het veld blauw gearceerd. *b.* met drie haringen, boven elkander. Het veld horizontaal golvend gearceerd. Achter den herald. rechterbovenhoek steekt een strijdbijl, ten halver lengte, schuin omhoog.

Vrouwelijk schild (ovaal), gedeeld. *a* met een rots, het veld rood gearceerd. *b* met een naakte man, het midden bekleed, een stok (?) over den rechterschouder dragend, het veld blauw gearceerd. De man staat niet op een grond.

Onder het alliantiewapen slingert een lint waarop: 74 — Aet. — 72.

Omschrift: *Pieter van Schoonhoven en Maria Anna Witheyn*.
Keerzijde; een vers, luidende als volgt:

Wij loven met ons kroost en neven,
Met klinkend heiltriomfmuzijk,
Den Heer van 't eeuwig juichend rijk
Voor 't goude feest, dat wij beleven.

Gev:rt te Rott:m 17 $\frac{4}{17}$ 58.

Boven dit vers een *L*, binnen een cirkel, gevormd door een slang; die zijn staart in den bek houdt. Onder die hoofdletter twee gekruiste takken, de eene gebladerd, de andere tak gebloemd en gevrucht, het kruispunt binnen den cirkel.

In het kort behelst deze penning de volgende gebeurtenis: Pieter v. Schoonhoven, oud 74 jaar, en Maria Anna Witheyn, oud 72 jaar, hebben te midden van familie en kinderen, te Rotterdam 17 April 1758 hun gouden bruiloft gevierd. De *L* op de keerzijde is niets anders dan de Romeinsche getalvoorstelling van 50. De arceeringen zullen denkelijk wel geen heraldische kleuren aanduiden. Alle figuren op den penning zijn heraldisch rechts gewend.

Wie van onze lezers weet nog iets aangaande bovengenoemd echtpaar mee te deelen? En bestaat er reeds een beschrijving van den penning?

Oudshoorn. W. M. C. REGT.

ORDONNANTIËN OP HET DRAGEN VAN SIERGEWADEN EN EDELGESTEENTEN, ENZ. 1485—1583.

Met het oog op de gekostumeerde optochten (maskarades), die in ons land in de universiteitssteden of bij nationale gedenkdagen bijzonder in zwang zijn, achten wij het niet onnut in dit tijdschrift eens de aandacht te vestigen op de voorschriften, welke omtrent het dragen van luxestoffen, zooals zijde, satijn en fluweel, of gouden en zilveren passementen, goudlakens en dergelijke gedurende de

vijftiende en zestiende eeuwen zijn uitgevaardigd en bijna algemeen, behoudens kleine wijzigingen, werden opgevolgd. Immers, hem, die vertrouwd is met de regels, welke zoo in kleur als in stof behooren te worden in acht genomen, al naardat de voor te stellen persoon van hoogen of lagen adel was, tot de „noblesse de robe, d'épée ou de cour" behoorde, zal het wel niet ontgaan zijn, dat de ontwerpers van historische optochten, voorzoover deze ontleend zijn aan gebeurtenissen van 1600 en vroeger, zich veelal schuldig te maken aan allerlei overtredingen bij het gebruik van kostumes, die, zij mogen nog zoo fraai op het oog en historisch getrouw zijn, niettemin *nooit kunnen zijn gedragen* door de zestiendeeeuwsche staats- en krijgslieden, hovelingen of poorters, welke verondersteld worden in tegenwoordigheid van hun vorst aan dien optocht te hebben deelgenomen.

Reeds in 1294 vaardigde Filips de Schoone een ordonnantie uit, waarbij het aan burgers en burgeressen ontzegd was, pelswerk, hermelijn, goud of edelgesteenten te dragen. En na hem stelden zijne opvolgers op den Franschen troon tot in de kleinste bijzonderheden vast, op welke wijs men den regeerenden vorst en zijne afstammelingen van den edelman van hooge geboorte, dezen van den gewonen adel, en de edellieden wederom van magistraatspersonen en poorters zoude te hebben onderscheiden. Een feit is het dat dergelijke bepalingen niet alleen in Frankrijk, maar ook in het Duitsche rijk, in Spanje en Portugal en in de Nederlanden, onder den invloed der vorsten uit het Bourgondische Huis waren ingevoerd en opgevolgd, hoewel gewijzigd naar vorstelijke willekeur of welbehagen.

Uit dergelijke verordeningen weten wij in het algemeen dat ridders alleen het recht hadden hunne kleeding, harnassen en wapens te tooien met goudversierselen, terwijl hunne vrouwen ook met gouden borduursel en passementwerk mochten pronken. Zijden gewaden, verboden aan de poorters, waren den ridders en oudsten adel met wijze spaarzaamheid toegestaan. Wanneer de ridders bij openbare plechtigheden in 't damast gekleed gingen, waren de knapen, „écuyers", verplicht in 't satijn te gaan of gingen de laatstgenoemden

in 't damast, dan droegen genen fluweel. Eindelijk was scharlaken, gelijk elke andere roode kleur bijzonder den ridders ter onderscheiding toegewezen, uit hoofde van zijn buitengemeene schittering. [1]) Laat ons thans overgaan tot de ordonnantiën en keuren sedert Karel VIII tot Hendrik IV uitgevaardigd, die merkwaardige bijzonderheden over de kleeding van den adel mededeelen.

Lettres du roi Charles VIII, données à Melun le 17 Décembre 1485.

„Deffendons et prohibons généralement, y est-il dit, à tous nos subjets que doresenavant ilz n'ayent à porter aucuns draps d'or, d'argent, ne de soye, en robbes ou doubleures, à peine de perdre lesdits habillements et de l'amender arbitrairement envers nous, sauf et reservés les nobles vivans noblement nez et extraiz de bonne et ancienne noblesse, non faisant chose desrogeant à icelle, aus quelz nous avons permis et permettons qu'ils se puissent vestir et habiller de draps de soye soubz la modification ci-après déclarée. C'est assavoir que:

„— Les chevaliers tenans deux mille livres de revenu, par an, pouront porter tous draps de soye de quelque sorte qu'ils soient,

„— Et les ecuyers ayans semblablement deux mille livres de rente chacun an, draps de damas, satin raz et satin figuré, mais non point velours, tant cramoisi que autre figuré, à la peine que dessus." [2])

Déclaration du 8 Décembre 1543.

„Defenses à tous princes, seigneurs et gentilshommes, à l'exception du dauphin et du duc d'Orléans, de porter aucun drap d'or ni d'argent, toile d'or ou d'argent, parfilures, broderies, passements d'or ni d'argent, velours ni soie barrès d'or ni argent en tels habillements que ce soit, sinon sur les harnois." (V. Cherin, Abrégé chron. p. 40).

---

1) Saint-Allais, De l'ancienne France.

2) De la Roque, Traité de la noblesse, ch. civ.

Déclaration du roi, 9 Mai 1547.

„Defenses à toutes personnes, exceptées les princesses du sang, et les dames et demoiselles étant à leur suite, de porter en habillement aucuns draps, ni toiles d'or et d'argent, parfilures, broderies, passement, orfèvreries, cordons, cannetilles, velours, satins et taffetas barrés d'or et d'argent, sinon sur les harnois, à peine de 1.000 écus d'or d'amende (Armorial de France, règ. 1er, IIe part., p. 660.)

Déclaration du roi, 12 Juillet 1549.

„Defenses à toutes personnes de porter sur elles en habits ni autres ornements, aucuns draps d'or ou d'argent, parfilures, broderies, passements, aboutissements, orfèvreries, boutons, cannetilles, velours, satins ou taffetas mêlés, couverts ou tracés d'or ou d'argent.

„Permis aux princes et princesses de porter en robes tous draps de soie rouge, cramoisi, avec defenses à qui que ce fût de porter de ces étoffes, sinon aux gentilshommes, en pourpoint, en haut de chausses, et les dames, demoiselles, en jupes et en manches· Permis aussi aux filles nouries dans les maisons desdites princesses de porter des robes de velours de toute autre couleur que le cramoisi, avec defenses à celles qui étoient au service desdites princesses et filles de porter d'autre velours que le noir et le tanné, et en draps de soie les couleurs non defendues.

„Les pages, soit des princes, seigneurs ou gentilshommes, ne seront habillés que de draps, avec une bande de broderie de soie ou de velours. Defenses à toutes bourgeoises de changer d'état, à moins que leurs maris ne soient gentilshommes." (Armorial de France, règ. 1er, IIe part., p. 661.)

Déclaration du 22 Avril 1561.

„Permis aux seuls princes et princesses et ducs, de porter aucuns draps et toiles d'argent ou d'or, d'user de parfilures, de broderies, de passements, de franges, de tortils ou de cannetilles, bords ou bandes, recamures, velours ou soies barrés d'or ou d'argent, soit en robe, soit en pourpoints, chausses ou autres habillements.

„Defenses à tous hommes et femmes d'user dans leurs habillements ou dans ceux de leurs enfants, d'aucunes bandes de broderies, piquures ou emboutissemts de soie, passements, franges, tortils ou cannetilles, bords ou bandes de quelque sorte que ce soit, si ce n'est seulement d'un bord de velours ou de soie de la largeur d'un doigt, ou pour le plus de deux bords de chênettes ou arrières-points au bord de leurs habillements, sur peine de 200 livres parisis d'amende.

„Permis aux dames et domoiselles de maison qui demeurent à la campagne et hors des villes, de s'habiller de robes de draps de soie de toutes couleurs, *selon leur état et qualité*, sans aucun enrichissement.

„Permis pareillement aux dames veuves l'usage de toutes étoffes de soie, excepté celles de serge et camelot de soie, taffetas, damas, satins et velours plein; et quant à celles demeurant à la campagne et hors des villes, sans aucun enrichissement, ni autre bord que celui qui seroit mis pour éviter la couture.

„Defenses à tous seigneurs et gentilshommes et à toutes autres personnes, de faire porter à leurs pages aucuns draps de soie, broderie, bandes de velours, ni d'autres enrichissements.

„Defenses aussi aux présidents, maîtres des requêtes, conseillers de cours souveraines, et du grand conseil, gens des comptes, et tous officiers et ministres de justice, et généralement à tous officiers et sujets demeurant dans les villes du royaume, de porter aucuns habillements de soie, si ce n'est quant aux hommes pour les pourpoints, et pour les femmes, jupes manchons et doublures de manches, sans aucun enrichissement.

„Ne pourront lesdites femmes porter dorure à la tête, de telles sortes qu'elles soient, la première année de leur mariage, et seront les chaînes, carcans et brasselets, qu'elles porteront, sans aucun émail, à peine de 200 livres parisis d'amende.

„Defenses aux trésoriers généraux de France, généraux des finances, notaires et secrétaires de Sa Majesté, sinon ceux étant à sa suite, de porter la soie en robes, bonnets et souliers.

„Defenses aux artisans, gens de métier, serviteurs et laquais,

de l'usage de toutes soies, même en doublures, à peine de 50 livres d'amende, en cas de contravention par les gens de métier, et de prison et confiscation d'habits contre les serviteurs et laquais." (Armorial de France, règ. 1er, IIe part., p. 662.)

Réglement du 4 Février 1567.

„Les frères et soeurs du roi, les oncles et tantes, les princes et princesses, ducs et duchesses *seulement* pourront avoir des habits de drap ou de toile d'or et d'argent, user de parfilures, de broderies, de passements, de tortils, de cannetilles, de recamures de velours et de soie, ou toiles barrées d'or ou d'argent.

„Tous seigneurs, gentilshommes et autres personnes de quelque qualité et condition qu'elles soient ne pourront faire porter à leurs pages aucuns draps de soie, broderies, velours, ni autres enrichissements de soie; le tout reservé *seulement* aux pages du roi, de la reine, et à ceux des princes et princesses, ducs et duchesses.

„Les gentilshommes, dames et demoiselles demeurant à la campagne, hors des villes, pouvront 's habiller de robes de soie de toute couleur.

„L'usage des robes de soie permis *seulement* aux présidents des cours souveraines, maîtres des requêtes de l'hôtel du roi et trésoriers généraux de France, et leurs femmes et demoiselles pourront porter toutes soies en robes, *hors le velours.*

„Permis aussi aux conseillers des parlements, maîtres des comptes, conseillers en la cour des aides, avocats, procureurs généraux et greffiers desdites cours, lieutenants civils et criminels des siéges principaux du royaume, secrétaires de la chancellerie et maison de France, toutes personnes nobles vivant noblement dans les villes, et receveurs généraux des provinces, et à leurs femmes, demoiselles, de porter du taffetas et satin de soie en robes, même aux femmes de porter des jupes, manchons, doublures de manches de robes, de toutes sortes de soie et couleur, *excepté le cramoisi* et *sans aucun enrichissement.*

„Dans la permission de porter le taffetas *ne sont compris* les taffe-

tas veloutés ni chenillés, mais seulement le taffetas plein et *sans déguisement*.

„Lesdites demoiselles *ne pourront porter* dorures en leurs têtes, de quelque sorte qu'elles soient, *sinon* la première année qu'elles seront mariées, mais *seulement* des chaînes, carcans et bracelets *sans émail*, le roi en interdisant l'usage dans le royaume.

„Les femmes de marchands et autres du moyen état, *ne pourront* porter des perles ni autres dorures, *sinon* en bracelets.

„Defenses aux artisans, gens de métier, manouvriers, valets et laquais, de porter aucunes soies dans leurs habits, même en doublures, et de porter d'autres souliers que de cuir, *sans mulles ni chausses*." (Armorial de France, règ. 1er, IIe part., p. 663.)

Déclaration du roi, 15 Février 1573.

„Défenses à toutes personnes, hommes et enfants au-dessous de l'âge de 10 ans, de porter en habillements, ni autres ornements, aucuns draps, ni toiles d'or et d'argent, parfilures, broderies, etc.; et aux femmes de porter bordures, carcans, serre-têtes, chaînes et ceintures de perles et de pierreries, et permis à elles *seules* de porter dorures, bordures et chaînes d'or *sans émail*. (Armorial de France, règ. 1er, IIe part., p. 664.)

Déclaration du roi, 24 Mars 1583.

„Defenses à qui que ce soit, hommes, femmes et enfants, *de quelque qualité et condition qu'ils soient*, de porter sur eux en habillements, ni autres ornements, aucuns draps ni toiles d'or ou d'argent, parfilures, broderies, passements, aboutissements, cordons, cannetilles, velours, satins, taffetas, crêpes, gazes, toiles et linges barrés, mêlés, couverts ou tracés d'or et d'argent, *si ce n'est* en crêpes faits d'or ou d'argent, servant à coiffures de chaperon de velours aux dames et aux damoiselles, et en bourses à mettre ouvrage ou argent, et demi-ceint d'argent d'orfèvrerie pour les femmes.

„Les plus riches habillements, soit de velours, de satin, de damas, de taffetas et autres étoffes de soie, pleines ou veloutées, figurées et ouvrées, comme elles se font sur le métier; et les habil-

lements qui ne seront d'étoffes de soie, comme camelots, draps, serges et autres étoffes de laine et poil, pourront être chamarrés de passements, cordons ou étoffes de soie, *sans* toutefois mettre bord sur bord, ou bande sur bande de soie, mais un simple arrière-point pour les coudre, à peine de 50 écus seulement pour la première fois, 100 écus pour la seconde, et 200 écus pour la troisième.

„Permis aux princes et princesses, ducs et duchesses, aux femmes des officiers de la couronne et des chefs des maisons qui portent les hermines mouchetées, de se parer de perles et de pierreries comme bon leur semblera, et pareille permission auxdits princes, ducs, officiers de la couronnu et chefs des maisons.

„Permis aux chevaliers, gentilshommes, personnes de qualité de porter chaînes au cot et boutons d'or; le tout *sans émail*, et des pierreriers et anneaux dans les doigts.

„Permis pareillement aux princes, seigneurs, chevaliers, gentilshommes, capitaines et autres personnes de qualité de porter des gardes d'épées, ceintures et éperons, dorés et argentés.

„Les commandeurs, chevaliers et officiers des ordres, porteront continuellement à leur col leurs croix et ordres d'or, émaillés, leurs croix brodées d'orfévrerie sur leurs vétements, etc.

Permis aux dames, filles et demoiselles des reines et princesses, aux autres dames et demoiselles de maison et aux femmes de ceux qui étoient du conseil de Sa Majesté et à leurs filles, de porter perles et pierreries en or émaillé et non émaillé en accoustrements de tête, pendants d'oreilles, carcans, poinçons, bagues, chaînes, bracelets, ceintures, etc.

„Les demoiselles, femmes des présidents, maîtres des requêtes, conseillers des cours souveraines et du grand conseil, présidents et officiers des chambres des comptes, cour des aides, avocats et procureurs généraux des cours souveraines, baillis, sénéchaux, secrétaires de la maison et couronne de France, trésoriers de l'épargne, trésoriers de France, présidents présidiaux, lieutenants principaux des baillis et sénéchaux, et des officiers-domestiques du roi, de la reine et des princes et princesses du sang et leurs

filles tant qu'elles seront filles, pourront porter (quand elles seront demoiselles) des broderies, un serre-tête, un carcan, des pierreries ou des perles, une bague et des anneaux de pierreries en or émaillé et non émaillé et des chaînes et bracelets, des marques d'or à leurs patenôtres et chapelets; le tout sans émail, même des Heures à couvercles d'or émaillé et non émaillé, y ayant pour le plus quatre pièces de pierreries aux quatre coins de chaque côté, sur la couverture desdites Heures, ou une bague et pomme d'or émaillé, et de porter à leurs doigts des anneaux et des pierreries en or émaillé et non émaillé.

„Les femmes à chaperon de drap ne pourront porter qu'une chaîne d'or au col, des patenôtres, chapelets ou dixains, marqués de marques d'or non émaillé et une pomme, ou livre garni de pierreries au nombre de quatre pièces seulement et des anneaux aux doigt de pierreries en or émaillé ou non émaillé.

„Defenses, sous peine de 50 écus d'amende pour la première fois, 100 écus pour la seconde et 200 pour la troisième, de l'usage de toutes de jais, émail ou verre en broderie ou bande et enrichissements d'habillements; mais permix aux femmes et aux filles d'en mettre à leurs accoustrements de teste, d'en porter de cristal en chaîne, pendants d'oreilles et carcans.

„Defenses d'user de longues housses de velours sur les chevaux pour hommes, si ce n'est aux princes ducs et officiers de la couronne, et aux chefs de maisons qui portent des hermines mouchetées.

„Defenses aussi aux pages des princes, seigneurs, gentilshommes ou autres, de 's habiller d'autre étoffe que de drap ou d'étamine, avec un bord de velours ou de soie; mêmes defenses aux laquais, si ce n'étoit à ceux de Sa Majesté, de la reine et des princes et princesses qui pourroient s' habiller de velours ou autre drap de soie, sans aucun enrichissement qu'un simple bord." (Armorial de France, règ. 1er, IIe part. p. 668.)

Mededeg. door de Red. naar: *Alph. Chassant, Recherches critiques sur la noblesse.*

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

DE DIERENWERELD IN DE HERALDIEK.

Hoogst opmerkelijk is het waar te nemen, hoevele verschillende diersoorten als figuren gediend hebben in de wapens der onderscheiden geslachten.

Algemeen bekend is het, hoe menigmaal de leeuw en de arend in familiewapens voorkomen, en ook zullen velen weten dat een hond, een wolf, vogels en visschen in vele wapens worden aangetroffen.

Toch vermeen ik dat het menigeen nog onbekend is, welk een alleruitgebreidste menagerie de verschillende familiewapens opleveren.

De navolgende lijst van dieren, welke in familiewapens voorkomen, is door mij samengesteld, waartoe vooral de werken van Rietstap en van Renesse mij de behulpzame hand boden.

Evenwel is wellicht nog deze of gene diersoort aan mijn blik ontsnapt, waartoe ik elk lezer dringend verzoek mij te willen mededeelen, indien hem een dier bekend is, dat in een of ander familiewapen voorkomt, en niet in deze lijst vervat is.

Behalve den mensch, zijn door mij aangetroffen en volgenderwijs systematisch gerangschikt:

A. Zoogdieren.

1. Aap.
2. Vleermuis.
3. Leeuw.
4. Puma.
5. Tijger.
6. Panter.
7. Los of Lynx.
8. Kat.
9. Hond.
    - *a.* Hazewind.
    - *b.* Brak.
    - *c.* Leeuwhondje.
10. Wolff.
11. Jakhals.

12. Vos.
13. Civetkat.
14. Marter.
15. Steenmarter.
16. Fret.
17. Wezel.
18. Hermelijn.
19. Otter.
20. Das.
21. Beer.
22. Egel.
23. Mol.
24. Eekhoorn.
25. Bergrat.
26. Bever.
27. Muis.
28. Rat.
29. Stekelvarken.
30. Marmot.
31. Haas.
32. Konijn.
33. Kangeroe.
34. Paard.
35. Ezel.
36. Muilezel.
37. Kameel.
38. Dromedaris.
39. Lama.
40. Eland.
41. Rendier.
42. Damhert.
43. Hert.
44. Reebok.
45. Antiloop.
46. Gems.
47. Bok.
48. Steenbok.
49. Ram, Lam, Schaap.
50. Rund.
    a. Koe.
    b. Stier.
    c. Kalf.
    d. Os.
51. Buffel.
52. Olifant.
53. Rhinoceros.
54. Everzwijn.
55. Varken.
56. Zeehond.
57. Walrus.
58. Rob.
59. Zeekoe.
60. Zwaardvisch.
61. Bruinvisch.
62. Zeewolf.
63. Walvisch.

B. Vogels.

1. Papegaai.
2. IJsvogel.
3. Colibri.
4. Specht.
5. Valk.
6. Sperwer.
7. Arend.
8. Gier.

9. Uil.
10. Nachtegaal.
11. Bastaard-nachtegaal.
12. Lijster.
13. Zanglijster.
14. Merel.
15. Tuinmerel.
16. Kwikstaart.
17. Winterkoning.
18 Leeuwerik.
19. Vink.
20. Vlasvink.
21. Geelvink.
22. Groenvink.
23. Goudvink.
24. Putter.
25. Roodborstje.
26. Musch.
27. Kanarie.
28. Spreeuw.
29. Paradijsvogel.
30. Hop.
31. Raaf.
32. Kraai.
33. Kouw.
34. Zeeraaf.
35. Ekster.
36. Zwaluw.
37. Muurzwaluw.
38. Gierzwaluw.
39. Wielewaal.
40. Mees.
41. Duif.
42. Korhoen.
43. Hazelhoen.
44. Sneeuwhoen.
45. Patrijs.
46. Kwartel.
47. Faizant.
48. Paauw.
49. Riethoen.
50. Kalkoen.
51. Waterhoen.
52. Haan.
53. Kip.
54. Struisvogel.
55. Kievit.
56. Houtsnip.
57. Kemphaan.
58. Wulp.
59. Meerkol.
60. Pluvier.
61. Ibis.
62. Flamingo.
63. Ooievaar.
64. Reiger.
65. Lepelaar.
66. Kraanvogel.
67. Roerdomp.
68. Zwaan.
69. Gans.
70. Trapgans.
71. Eend.
72. Smient.
73. Lepeleend.
74. Taling.
75. Meeuw.
76. Mantelmeeuw.
77. Stormvogel.
78. Pelikaan.

C. *Kruipende dieren.*

1. Schildpad.
2. Krokodil.
3. Kaaiman.
4. Hagedis.
5. Koningshagedis.
6. Draak.
7. Basilisk.
8. Slang.
9. Adder.
10. Kikvorsch.
11. Pad.
12. Salamander.

D. *Visschen.*

1. Baars.
2. Zeebaars.
3. Post.
4. Brasem.
5. Zeehaan.
6. Vliegende visch.
7. Makreel.
8. Tonijn.
9. Kabeljauw.
10. Schelvisch.
11. Wijting.
12. Bot.
13. Tarbot.
14. Schol.
15. Tong.
16. Zalm.
17. Forel.
18. Snoek.
19. Karper.
20. Barbeel.
21. Grondel.
22. Zeeblei.
23. Haring.
24. Sardine.
25. Harder.
26. Spiering.
27. Paling.
28. Murena.
29. Steur.
30. Haai.
31. Rog.
32. Lamprei.

E. *Insekten.*

1. Loopkever.
2. Meikever.
3. Bij.
4. Hommel.
5. Wesp.
6. Mier.
7. Vlinder.
8. Rups.
9. Mug.
10. Horsel.
11. Vlieg.
12. Glazenmaker.
13. Sprinkhaan.
14. Krekel.
15. Vloo.
16. Spin.
17. Schorpioen.
18. Pissebed.

F. Schaaldieren.

1. Krab.
2. Zeekrab.
3. Kreeft.
4. Garnaal.

G. Wurmen.

1. Worm.
2. Bloedzuiger.

H. Weekdieren.

1. Slak.
2. Purperslak.
3. Schelpdier.
4. Mossel.
5. Zeester.

Recapitulatie.

Zoogdieren	63
Vogels.	78
Kruipende dieren	12
Visschen	32
Insekten	18
Schaaldieren	4
Wurmen	2
Weekdieren	5
Totaal. . .	215

's-Gravenhage. G. DE VRIES VAN DOESBURG.

EENIGE AANTEEKENINGEN BETREFFENDE EENE FAMILIE DES TOMBE TE UTRECHT.

MEDEGEDEELD DOOR

J. W. DES TOMBE.

In de belangrijke aanteekeningen betreffende de Bataafsche Omwenteling, voornamelijk binnen Utrecht, door een ooggetuige" in den Navorscher medegedeeld [1]), vond ik eenige malen melding ge-

---

1) Navorscher XLVIII.

maakt van een persoon, mijn familienaam dragende, zonder dat ik kon nagaan welk lid mijner familie hiermede bedoeld kon zijn. Wel woonde in die dagen een broeder van mijn overgrootvader te Utrecht, deze [1]) was in 1796 tamelijk bejaard, zoodat ik niet aannemen kon, dat hij aan de patriottische woelingen zou hebben deelgenomen; en van zijn zoon [2]) wist ik, dat deze volstrekt geen zoogenaamde patriotische neigingen heeft gehad, integendeel, dat hij zijn vaderland tijdens de Bataafsche republiek verlaten heeft en in duitschen dienst getreden is, maar zich als een waar vaderlander, toen het fransche juk werd afgeschud, hierheen heeft gespoed en na den strijd tegen Napoleon in 1815, met den zilveren penning voor moed, ijver en trouw begiftigd is geworden.

Wie was dan de des Tombe, die klaarblijkelijk tot de heftige patriotten te Utrecht behoorde en door den ooggetuige herhaaldelijk wordt genoemd?

Het onderzoek naar dien persoon heeft mij een uitgebreide staat der familie des Tombe leeren kennen, welke echter, als zoovele andere synonieme takken, hier te lande woonachtig, niet aan mijne familie is vast te hechten. Op de volgende bladzijden zal ik slechts ééne afstamming dier familie vermelden en wel van den tak, die te Utrecht heeft gewoond en nu uitgestorven is; den anderen tak, welke nog heden onder de kleinburgerij in ons land voortleeft, zal ik discreetheidshalve onvermeld laten.

Niettegenstaande Rijssel sedert de vrede van Nijmegen tot Frankrijk behoorde en in 1685 het edict van Nantes herroepen was, vond men in den aanvang van de 18e eeuw in genoemde stad en in de zoogenaamde Châtellenie de Lille nog vele protestanten.

---

1) Dr. J. des Tombe Heer van de Hegge op Themaat, oud-Kapitein der schutterij en oud-Schepen van Rotterdam, Drossaert van Amerongen, Ginkel en Elst geb. Rott. 10 Febr. 1725, overl. te Utr. 7 Juli 1799, woonde eerst achter St. Pieter, later w. z. v/d. Plompetorengracht.

2) Mr. J. F. des Tombe, Kanunnik ten Dom; 13 Juni 1803 Ritmeester à la suite der Cavallerie in dienst van den Keurvorst van Hessen; in 1815 opperwachtmeester bij de vrijwillige compagnie jagers te paard no. 6.

Gedurende de jaren 1708 tot 1713, tijdens de stad door de geallieerden was bezet, mochten zij hun godsdienst wederom openlijk belijden [1]), maar toen in laatstgenoemd jaar, bij den vrede van Utrecht „de stad en het gebied van Rijssel onder de macht van Frankrijk terugkeerde", vluchtten ook uit die streek de meeste protestanten naar de Republiek" [2]).

Onder hen, die de gereformeerde godsdienst in die streken in 1709 openlijk beleden, vind ik vermeld [3]) een zekeren „Valentin Destombes, sa femme et 3 enfants", woonachtig te Templeuve (Châtellenie de Lille). In de Waalsche Archieven te Leiden vind ik een paar jaar later een Valentin des Tombe te Leiden genoemd, en dat wel bij de geboorte van een zoon, den 17 Oct. 1714 aldaar, gedoopt onder den naam Batist Jan. Aangezien deze Valentin tot geen der hier te lande reeds vóór 1714 gevestigde takken te brengen is, vermoed ik, dat hij dezelfde is als de Valentin in 1709 te Templeuve vermeld en dat hij tot de vluchtelingen heeft behoord, die in 1713 naar Holland zijn gekomen.

Dit vermoeden wordt versterkt door een huwelijksacte, eveneens te Leiden te vinden, waarin vermeld wordt, dat Louis François des Tombe, geboren te Templeu van Pacre bij Rijssel op den 6 Juni 1734 in het huwelijk treedt met Susanna Hornus. Louis François is hierbij geassisteerd door zijn vader Valentin des Tombe.

In de geboorteacte van Baptist Jean wordt zijn moeder Marie Jeanne Waucquier genoemd; bij de geboorte van een jongeren zoon van Valentin, te Leiden op 19 Feb. 1719 als Philippe gedoopt, heet de moeder Marie Anne Vauquier. Aangezien Louis François later zijn oudste dochter Marie Jeanne doopt en Baptist Jean, eveneens eene dochter, Marie Anne genaamd, bezit, zoo geloof ik, dat men, alles bij elkander genomen, gevoegelijk kan aannemen, dat Valentin in 1709 te Templeuve wonende, zich later te Leiden heeft gevestigd, dat Louis François één der drie kinderen, in dat

1) Bulletin de l'Hist. des Egl. Wal. V. p. 1 en v. v.

2) Mr. H. J. Koenen, Gesch. enz. der fransche vluchtelingen, p. 101.

3) Bulletin etc. V. p. 7.

jaar genoemd, geweest is en broeder van de twee zoons van Valentin in Leiden geboren.

De afstamming van Baptist Jean zal ons alleen hier bezighouden; slechts vermelden wij nog, dat in den jare 1709 te Templeuve een Philippe Destombe genoemd wordt, met drie kinderen en een schoonzuster; en dat in Juni 1715 tot lid der kerk te Leiden wordt aangenomen een Pierre Philippe des Tombe met attestatie uit Doornik. Reeds boven noemden wij een zoon van Valentin, Philippe genaamd, herhaaldelijk komt deze naam en de naam Pierre Philippe in de afstamming van Louis François voor; ik vermoed dus dat beide genoemde personen insgelijks tot den tak van Valentin hebben behoord.

Baptist Jean, of, zooals hij later genoemd wordt, Jean Baptist des Tombe werd dus op 17 Oct. 1714 te Leiden gedoopt; waarschijnlijk bracht hij aldaar zijn jeugd door. Op 27 Febr. wordt hij ingeschreven als burger van Utrecht: „Jan Baptist des Tombe geb. te Leiden, winkelier wonende in de Gortsteeg, betaald *f* 12.10." Of hij toen reeds gehuwd was, is niet met zekerheid te zeggen, wij vinden namelijk nergens melding van zijn huwelijk gemaakt; misschien zal hij in een of ander dorp in den omtrek van Leiden gehuwd zijn. Uit een acte te Leiden van 9 Maart 1738 blijkt dat aldaar in de Hooglandsche Kerk gedoopt is Jannetje de Tombe, dochter van Jan Betist en van Anna van der Spek. De eerste doopacte van zijne kinderen te Utrecht is van 7 Febr. 1743; hierin wordt zijn vrouw Anna Sophie Belzer genoemd, in latere acté ook wel Pelzer geschreven [1]). Is nu Anna van der Spek en A. S. Pelzer dezelfde persoon of is Jean Baptist tweemaal gehuwd geweest? Men sprong in vroegere dagen wel vreemd met namen om, het onderscheid is hier echter wel wat groot.

Een paar jaar na de komst van Jan Baptist te Utrecht, op 4 Oct. 1745, wordt diefstal gepleegd ten huize van Johannes de Tombe, kousenwever, in de Gortsteeg. Deze Johannes was volgens

---

1) Deze laatste schrijfwijze zal wel de juiste zijn, zij is in alle gevallen door den burgerlijken stand te Utrecht, zooals later zal blijken, bekrachtigd.

zijn verklaring [1]) toen 31 jaar oud; het is duidelijk dat hier onze Jan Baptist wordt bedoeld, deze toch was in 1714 geboren en woonde in de Gortsteeg.

Niettegenstaande dezen diefstal schijnt Jan Baptist in goeden doen geweest te zijn, wij lezen dat hij op 30 Nov. 1763 drie duizend gulden leent aan Hermanus Visbach, burger van Utrecht, welke schuld tusschen 30 Juni en 7 Juli 1783 afgelost en voldaan is [2]). Op 8 Juli 1767 verkoopen „de voogden over de kinderen van Arie van Rhijn aan Jean Baptist des Tombe een huysinge, erve en grond staande binnen Utrecht aan de z. z. van de Minnebroederstraat, strekkende voor uyt deselve straat tot agter aan de huysinge de Plaats Roesaal [3])." Ook op de z. z. van de Oude Gracht bij de Beijerbrug bezat hij een huis, gelijk ons blijkt uit een transport van een bakkerij, deze was oostwaarts begrensd door het pand van Jan Baptist.

In de woelige dagen van 1787, toen Utrechts burgerij in opstand tegen haar regeering was gekomen, heeft Jan Baptist alhoewel toen reeds 72 jaar oud, een kleine rol gespeeld. In de „aanteekeningen wegens het gebeurde in Utrecht in 1786 en 1787" door het Historisch Genootschap te Utrecht gepubliceerd [4]) lezen wij, dat op den memorabelen dag, dat de Vroedschap op het Stadhuis gevangen werd gehouden, de acht schuttercompagniën acht eensluidende advertentien aan den Raad doden toekomen, onder de onderteekenaars dier advertentie wordt bij de compagnie „Swarte Knegten" [5]) genoemd „J. L. des Tombe, „kousen verkooper."

---

1) Reg. van crimineele stukken der stad Utr. Sted. Arch.

2) Transport Register v. Utr. Sted. Arch.

3) Id. Id.

In het huis de Place Royal werd in 1775 de societeit opgericht, die later op den hoek Trans en Nieuwegracht is overgeplaatst en eerst „de Oranje Societeit" heette, nu bekend staat onder den naam van „Sic Semper."

De Place Royal werd later ingericht tot R. C. Weeshuis; nu is het huis afgebroken en op de plaats, waar het eenmaal stond, de Willebroeders Kerk gebouwd.

4) Kroniek XXVI en XXVII.

5) Het vaandel van de Burger comp. „Swarte Knegten" was gemaakt van blauwe zijde, in het midden het wapen der stad in goud gewerkt, omgeven van een lauwertak, met het onderschrift „Swarte Knegten 1747". Tijdschrift v. Utr. IV p. 455/6.

Dat hier J. B. gelezen moet worden is m. i. zonder twijfel; de wijk der Swarte Knegten wordt aldus omschreven [1]: van de Zoutmarkt, Choorstraat, Zaalstraat, Lijnmarkt tot aan 't Donkere gat, 't selve steegje door noordwaarts om 't Springweg, de dwarsstraten en de halve Mariaplaats." Onder deze dwarsstraten behoorde dus ook de Haverstraat of Gortsteeg [2], waar Jan Bapt. woonde. Een J. L. des Tombe komt in Utrecht trouwens verder ook niet voor.

Later vinden wij Jan Baptist nogmaals in de genoemde aanteekeningen vermeld, toen op 7 Augustus [3] de schutters, uytkoopers en wagtvrijen op hun loopplaatsen vergadert waren om 40 kiezers te benoemen, die volgens het reglement de raden moesten verkiezen. Uit de Swarte Knegten worden benevens Harderwijk, bakker, van Dort, hospes in den Hollandschen tuin, Goudoever, bakker, Rave..., ook des Tombes, kousverkooper tot kiezers benoomd.

Een rang van officier had Jan Baptist niet, hij had echter het voorrecht te mogen dienen onder den in dien tijd zoo bekenden Kapitein-luitenant Pieter Philip Juriaan Ondaatje.

Kort na deze voorvallen is Jan Baptist overleden en op 23 Juli 1788 in de Weeskerk te Utrecht begraven [4]. Zijne vrouw was reeds eenige jaren overleden en mede in de Weeskerk begraven op 14 Sept. 1779. De kinderen, uit dit huwelijk te Utrecht gedoopt, zijn:

1°. Sara, ged. 7 Febr. 1743.

2°. Marie Anna, 11 Dec. 1746.

3°. Jean Christiaan, ged. 28 Juli 1748, in de Weeskerk te Utrecht begraven 24 Dec. 1787, te Utrecht aangeteekend met Johanna van Malsum, die te Dordrecht op 13 Sept. 1788 als weduwe van Christiaan des Tombe overleed [5].

4°. Paul, ged. 8 Mrt. 1750.

---

1) Ordre van Wachten i/d jare 1785.

2) v. d. Monde. Beschr. v. Utr. III p. 312.

3) Kroniek Hist. Gen. XXVI p. 383.

4) Burg St. Utr. graf get. II C II K. 1.

5) Ik heb niet kunnen nagaan of uit dit huwelijk kinderen zijn geboren.

5°. Abraham, 9 April 1752.
6°. Jacob, die volgt.
7°. Isaac, die vóór Jacob volgen zal.
8°. Sara, ged. 19 Febr. 1758.
9°. Benjamin, 19 Aug. 1759.
10°. Sara, 24 Mei 1761.

Isaac, hiervoor genoemd, te Utrecht 4 April 1756 gedoopt, is waarschijnlijk dezelfde persoon, die in 1787 aan het „Committee tot onderzoek van geleede schaade binnen Utrecht" requestreerde [1]). „Isak des Tombe, thans wonende binnen Amsterdam, geboren binnen Utrecht", vertelt in dit verzoekschrift, dat hij te Utrecht het horlogiemakersvak uitoefende in een winkel op de Oude Gracht, hoek Strooisteeg en in 1787 heeft gediend als Kapitein der stads Artilleristen; opgericht ten dienste der Staten van Holland, onder bevel van den Kolonel d'Averhoult. Hem is bevolen, bij de evacuatie naar Nieuwersluis te marcheeren, hier is hij gevangen genomen en is hij na 6 dagen in het pesthuis te Utrecht gevangen te hebben gezeten uit de stad verbannen. Zijn roerende goederen, ter waarde van f 1200, had hij Zaterdag 'smiddags [2]) bij juffrouw La Bruguede in de Lijnmarkt ondergebracht, maar heeft nooit iets van 't zelve terug kunnen bekomen, niettegenstaande hij vele brieven aan (den Graaf van) Athlone en aan van der Pant, den schout-deurwaarder heeft geschreven. Hij verzoekt daarvoor schadeloosstelling.

Zeer waarschijnlijk is het deze Isaac ook, die in de Kroniek van het Hist. Gen. [3]) als een „best patriot" wordt gequalificeerd. Des Tombes, zoon van den kousenkooper, op de Oude Gracht wonende was op 19 April 1787 door een burgerpatrouille op heeter daad betrapt dat hij de ruiten bij den boekverkooper Ten Bosch, over den Trans insloeg en hiervoor gearresteerd en naar het Stadhuis gebracht. De wachthebbende officier aldaar, de zoon van den

1) Verzameling van alle Memoriën van geleede schaden hetzij door plundering, confiscatie enz. in 1787 — te Utrecht bij J. van der Schroeff Gz. 2e stuk p. 36, 37 n°. 258.

2) Zaterdag 15 Sept. 1787 zie Kron. Hist. Gen. XXVIII p. 80 en v. v.

3) Deel XXVI, p. 456.

pretensen burgemeester de Ridder schrok toen hij den gearresteerde zag en voegde den Corporaal toe „wat d... wat doet gij daar? het is een beste patriot die gijl. opbrengt, hij ontsloeg des Tombes illico, schoon hij de glazen ingeslagen had."

Jacob des Tombe, hierboven genoemd, is de persoon door den „ooggetuige" in De Navorscher vermeld. Hij werd te Utrecht 27 Januari 1754 gedoopt en wordt aldaar in verschillende betrekkingen genoemd. Op 20 Augs. 1770 heet hij „Clercq", waarschijnlijk notarisklerk bij den Notaris Dirk Oskamp; op 6 Juli 1787 zien wij dat Jacob des Tombe commissaris ad interim van het Haagsche en Leidsche schuitenveer was, maar uit die betrekking ontslag nam, omdat hij tot Luitenant in het nieuwe Regiment was aangesteld [1]). In 1796 is hij volgens den „ooggetuige" Majoor der Schutterij te Utrecht [2]) en op 18—22 Juni van dat jaar komt... Des Tombe voor op een viertal voor de betrekking van schout deurwaarder, hij wordt echter niet gekozen [3]) en eindelijk zien wij dat op 5 Nov. d. a. v. het opperbestuur over de gansche burgerwacht opgedragen zal worden aan eene Commissie van 7 heeren, waarvan 4 uit het provinciaal bestuur en 3 uit de burgerij zouden worden gekozen; de drie burgers waren de H.H. Des Tombe, Oostrum en de Wijs [4]).

In de „Utrechtsche Naamwijzer van 1796/7 vinden wij dan ook bij het 2e Bataillon Schutterij genoemd Luit.-Kol. A. v. Oostrum en Major J. des Tombe (sedert 22 Juli 1795). Tevens vervulde hij sinds 31 Aug. 1795 den rang van Adjudant-Generaal van den Opperbevelhebber Otto Dirk Gordon; toen de schutterij was hervormd en deel uitmaakte der Bataafsche Burgerwacht, wordt Jacob niet meer genoemd, en aangezien hij ook niet voorkomt onder de in de Utr. Naamwijzer vermelde Commissieleden tot algemeene Burgerwapening te Utrecht, zoo vermoed ik, dat zijne functien hun elders hebben

---

1) Alph. Reg. op de Vroedschaps notulen Sted Arch. Utr. Het hier genoemde regiment zal wel hetzelfde zijn als het voorgenoemde regimt. Stads Artilleristen.

2) Navorscher XLVIII p. 67.

3) ibid. p. 86.

4) ibid. p. 627/8.

geroepen. In 1803 wordt aan Jacob des Tombe op zijn verzoek honorabel ontslag verleend „onder dankzegging voor deszelfs gepraesteerde diensten" als lid van het Departement van Burgerwapening, welke betrekking hij sinds 1796 bekleedde en waartoe hij 14 Juli 1803 was gecontinueerd [1]).

Jacob keerde toen naar Utrecht terug, alwaar hij 13 Juli 1803 als burger wordt ingeschreven, met zijne 2 kinderen Jacob en Jean Gerard [2]). Van af dit tijdstip verdwijnt hij uit het publieke leven; wij vinden van hem nog vermeld, dat hij op 10 Dec. 1805 testeert [3]) terwijl in een acte in het jaar 1806 Jacob genoemd wordt als grossier in sterke dranken, gebrande wijnen en gedisteleerde wateren.

Behalve met schutterijaangelegenheden, schijnt hij zich ook met de kerkelijke zaken bezig te hebben gehouden, hij wordt in 1784 [4]) diaken der Waalsche Kerk genoemd. In dit college heeft hij waarschijnlijk zijn naamgenoot Dr. Jacob des Tombe, broeder van mijn overgrootvader leeren kennen, die als ouderling dier kerk in de jaren 1765, 72 en 98 vermeld staat.

In 1788 op den 28 December trad Jacob te Utrecht in het huwelijk met Anna Maria de Koning geb. ± 1768, overleden te Utrecht in den ouderdom van 70 jaren op 25 Januari 1738, dochter van Gerrit Jan de Koning en van Sophia Helena Puttehoffer [5]).

Jacob des Tombe overleed te Utrecht 29 Juli 1828, volgens de Registers van de Burg. Stand was hij aldaar geboren uit Jan Batiste des Tombe en Anna Sophie Pelzer, hij was gehuwd met Anna Marie de Koning, en was toen hij stierf 75½ jaar oud, hij liet kinderen en vaste goederen na en woonde in de Maliebaan I n°. 316.

Uit dit huwelijk zijn te Utrecht gedoopt:

1°. Anna Sophie, 24 Mei 1789.

2°. Magdalena Jacoba, 19 Sept. 1790.

---

1) Notulen v/h Staatsbewind der Bat. Rep. Mey—Augs. 1803 fo. 183.

2) Reg. v. nieuwe Burgem. te Utr. Sted. Arch. hij staat vermeld als geboren te Utr. en hij betaald ƒ 15—10 rechten.

3) Bij Nots. Ph. Chr. Popp te Utr.

4) Bulletin des Egl. Wall IV. p. 153.

5) Burg. Stand te Utr.

3°. Magdalena Jacoba, 13 Jan. 1793.

4°. Jacoba Catharina, 20 Sept. 1795, deze huwt Dirk van Zijdvelt, koopman te Utrecht. Uit welk huwelijk nakomelingen zijn; en

5°. Jean Gerard, ged. te Utrecht 18 Juni 1797, aldaar 25 Sept. 1837 in den ouderdom van 40 jaren ongehuwd overleden, hij woonde hoek Watersteeg en Oudegracht met zijne moeder, die zooals gezegd is 4 maand na hem overleed en eveneens als daar wonende geboekt staat [1]). Jean Gerard liet vaste goederen na, die waarschijnlijk in de familie van Zijdveld zijn overgegaan, aangezien met hem deze familie des Tombe in de mannelijke lijn uitstierf.

Wel hebben wij hierboven vermeld dat Jacob des Tombe nog een zoon had, Jacob genaamd [2]), waarschijnlijk een ouderen broeder dan Jean Gerard, het is mij echter niet mogen gelukken den datum van zijn geboorte te vinden en evenmin is het mij gelukt iets naders omtrent hem te weten te komen, ik veronderstel dus dat deze Jacob jong gestorven is, zonder progenituur na te laten.

Utrecht. J. W. DES TOMBE.

Zoelen en de Aldenhaag. — Het Leenregister heeft betreklijk deze plaats twee reeksen van beleeningen dooréengemengd, hetgeen mij *Navòrscher* XLVIII, 570, 1 op een dwaalspoor bracht, waaruit ibidem XLIX, 377, eene „onverdiende en onjuiste *berisping*" is gedistilleerd. *Navr.* XLVIII, 570 tot regel 5 onderaan, geldt de hofstad „daer dat huys op plagh te staen, en dat dagelijkse gerichte te Soelen"; en hierop is *Navr.* ibid. blz. 408 van toepassing. Met het jaar 1424 vangen de beleeningen aan der v. Rossum's met een ander deel der heerlijkheid („dat Huys ende Heerlykheyt van Soelen"). Met het oudste huis ter plaatse, misschien door een heer van Arkel gebouwd, werd in 1298 Arend van Arkel beleend. Omdat Arend's kleinzoon en naamgenoot de partij van hertog

1) Burg. Stand. te Utrecht.

2) Regist. v. nieuwe Burgen.

Reinald III was toegedaan, verwoestte hertog Eduard, die hem in den slag bij Tiel in 1361 gevangen nam, zijn kasteel, *in welks plaats*, nadat de ridder zich een jaar later met dezen Hertog verzoend en hem zijne heerlijkheid overgegeven had, de „hofstad'' (daar dat huys op plagh te staen) werd gebouwd [1]). Aan deze „hofstad" kleefde voortaan de naam van „Aldenhaag", zijnde vermoedelijk de benaming geweest van een bouwhof, die bij het verwoeste slot had gelegen, evenals de Oldenhof te Lienden, later de Haag geheeten [2]). Zijn zoon Johan van Arkel († 1406) erfde van hem, en had tot leenvolger zijn zoon Otto [3]). Otto's zuster, Heilwig, gade van heer Arend van Leyenburg, had tot zoon Johan van L., die zich in 1426 met deze hofstede beleend zag, en kinderloos stierf Van hem erfde zijne zuster Johanna v. L., in 1429 gehuwd met Dirk van Swieten, Boudewijnszn † July 1452 [4]), bij wien Arend van Sw., die, dood in 1477, zijn zoon Dirk v. Sw. uit zijn eersten echt met Otte v. Nijenrode, in 1473 onder Karel den Stoute met de hofstede beleend ziet [5]). Dirk v. Sw. † 1521, won bij eene van Renesse den Amptman van Neder-Betuwe (sedert 1528) en tollenaar van Tiel (sedert 1530) Joost, [6]) die in laatstgenoemd jaar met Johanna v. Merwijck, eene vriendin van hertog Karel van Gelre, in den echt trad, en in 1536 kinderloos stierf. Deze Joost van Sw. was echter geen bezitter meer van den Aldenhaag. Want zijn vader Dirk had dit pand verkocht aan Lambert van Buren, amptman van Neder-Betuwe, en richter van Tiel, die tot leenvolger had zijn zoon Adriaan v. B., gehuwd met Anna van Gelre, bastaarddochter van hertog Karel, bij wie éene dochter, Elisabeth, sedert 1538 de gade van Cracht van Camphuijzen. Deze dochter draagt 24 Maart 1544 den Aldenhaag op aan haren stiefvader Claes Vijgh [7]),

1) Iets soortgelijks had te Ek(-en-Wiel) plaats; zie Herald. Bibl. 1879 blz. 121.

2) Navorscher XLVI, 523—25.

3) Navr. XLVIII, 570.

4) Ibidem, blz. 408.

5) Ibidem XLIX, 375, 6 vgl. met Algem. Nederl. Familieblad, II, 30.

6) Navr. XLVIII, 411.

7) Elisabeth's moeder, Anna van Gelre, hertrouwde met Claes Vijgh; zie Herald. Biblk 1879 blz. 295, 6.

zooals Lambert van Buren het van Dirk van Swieten gekocht had; en Claes vernieuwde 23 Febr. 1550 den leeneed er van. Men ziet hieruit, dat hertog Arnold († 1473) deze heerlijkheid niet „aan de verdere erfopvolging onttrokken heeft" [1]); alsook, dat Arend van Swieten in 1457 en '67 niet „beschikte over iets dat hij feitelijk niet bezat en in handen van anderen zich bevond" [2]). Doch in 1424 heeft deze Hertog in den aanvang zijner regeering, landerijen met de „Swanendrift en drie Tienden" van Zoelen, de voormalige bezitting van Johan v. Benthem, opgedragen aan zijn raad Goosen v. Rossum, ridder, heer tot Rossum, die deze bezitting, tot heerlijkheid verheven, en van een huis (kasteel) voorzien, („dat Huys ende heerlijckheit van Soelen") tenzelfden jare aan den minderjarigen Johan v. Rossum overdroeg. Zie de verdere beleeningen in Nav. XLVIII, 571. Het in 1566 voltrokken huwelijk van Heilwig van Rossum met Diderick Vijgh Claeszoon bracht deze bezitting in 1569 over aan haren echtgenoot, die door zijn vader Claes (12 Mei 1579 nog in leven) ook heer van den Aldenhaag werd. Zóo kwam Zoelen in éene hand.

Terecht zegt alzoo Nav[r]. XLIX, 377: „de Hofstede was dus iets anders dan het Huys" (uit den jare 1424), maar vermoedt ten onrechte, dat dit Huys gebouwd werd ter plaatse, waar vroeger het sterke, (in 1361) verwoeste kasteel gestaan had. Neen, dit huis, het tegenwoordige kasteel, stond op eenigen afstand. Bij de beleening van Elisabeth van Buren i. d. 28 Sept. 1538 ziet men de Hofstede aldus omschreven: „den Aldenhage met sijnen tobehoor gelegen to Soelen, met den dagelixer heerlicheijt, met thinsen, leenmannen, hoener [hoenders], visscheriën ende swanendriften, gelijck Lambert v. Buren van Dirck v. Swieten gecoft". En als Claes Vijgh 23 Febr. 1550 den leeneed vernieuwde, leest men: zullende den Aldenhaag voortaan een bijzonder leen zijn, „wesende te voren bij erreur anders ontfangen" [3]). Arnt Vijgh titelde zich in

---

1) Navr. XLIX, 375.

2) Ibidem. Heer Arend's koop „van den bastaerden van Leyenborch" (bls. 376) ziet denklijk alleen op „den ouden waert".

3) Leenregister, folio 124 recto; zie Herald. Biblk. 1879 bls. 243, 4.

1651 „Leenheer des huys en heerlykheyt met den Aldenhaagh tot Soelen. Dit Aldenhage had zijn eigen soort van leenkamer of leengericht; vanhier de formule: „aen den Aldenhaeghe leenroerich" a° 1651 1). Toch moet het niet veel beteekend hebben; de Leyenberg's en v. Swieten's woonden er niet. Het gebouw werd tusschen 10 en 14 April 1574 in brand gestoken 2), hetzij door Diderick Vijgh zelven, hetzij, wat waarschijnlijker is, door de Spanjaarden, van wie een regiment onder Franco de Valdez zich in dato tusschen Tiel en Zoelen ophield 3). Zoo Jor Diderick het zelf heeft gedaan, dan was dit denkelijk uit vrees voor Spaansche bezetting in dit huis, ter bewaking van zijn kasteel.

Op de plaats (waar die hofstede stond), thans bekend onder den den naam van „Esschenterp", prijkt heden een grafmonument, waaronder het stoflijk overschot rust van Johan Gerrit baron Verstolk van Zoelen, in leven assessor van Amstelland, landdrost van Gelderland, prefect van Friesland, gezant aan het Russische Hof, en ten laatste Nederlandsch Minister van Buitenl. Zaken, die 3 Nov. 1845 te Zoelen overleed. JAC. ANSPACH.

KROONEN EN HELMEN ALS HERALDIEKE ONDERSCHEIDINGSTEEKENEN.

Edellieden van riddermatigen afkomst lieten hun wapenschild overtoppen door eene schilddekking of een helm, waarvan de *stand*, het getal der stijlen en de mindere of meerdere mate van opening den rang, de kwaliteit des bezitters aanduidden. Het is derhalve van belang te weten dat:

de koningen op hun wapen een aanzienden helm voerden met open vizier; de prinsen en hertogen eveneens, maar ten halve gesloten;

---

1) Herald. Biblk. 1879 blz. 315.

2) Annales Francisci Dusseldorpii a° 1566—1616; uitgegeven door Prof. R. Fruin in de Werken van het Historisch Genootschap te Utrecht, 3de Serie dl. I blz. 39; Aanteek. blz. 485.

3) Mr. E. D. Rink, „Beschrijving van Tiel" (1836), blz. 65 noot 2; vgl. Herald. Biblk 1879, blz. 253.

de overige edellieden voerden een gesloten helm, met elf stijlen voor de markiezen; negen voor graven en burggraven (vicomtes); vijf voor ridders, die den helm een weinig afgewend voerden; drie voor gewone adellijken van geboorte.

Nieuw geadelden voerden den helm in profiel en zonder traliewerk; bastaarden een links gekeerden helm.

Gewone adellijken plaatsten op hun helm bovendien een wrong (tortil) of ringband (bourlet) van de kleur der metalen en verwen van het schild.

Nog valt op te merken dat de helmen der koningen van goud; die der prinsen en hooge edellieden van zilver; die der gewone adellijken van gepolijst staal waren. Vóor de XVIe eeuw waren alle helmen gesloten.

Later verkreeg het gebruik van kroonen de overhand, daarom is het goed ook derzelver onderscheidingsteekenen te kennen.

De koninklijke kroon van Frankrijk is gevoerd en heeft lelien tot fleurons.

De kroon der hertogen-pairs bestaat uit een gouden band, versierd met edelgesteenten, opgehoogd met 8 fleurons of gouden eppebladen waarvan er 5 te zien zijn. De pairszonen voegden een grooten parel tusschen elke fleuron.

De hertogen, die niet tevens pair zijn, dekken hun wapen met een pairs-kroon, nl. een band van goud, versierd met edelgesteenten en verhoogd met 16 groote parels op den top.

De hertogen van vorstelijk geslacht plaatsten deze pairs-kroon op een fluweelen toque van keel, eindigende in een hoep, een parel of een kruis.

De markiezenkroon bestond uit een band van goud, versierd met edelgesteenten en parelen, verhoogd met 4 fleurons, afgewisseld om den ander met een klaverblad van 3 groote parels.

De gravenkroon was een gouden band, versierd met edelgesteenten en parels, bezet met 18 groote parels, waarvan 9 te zien zijn.

Die der vicomtes (burggraven) bestond uit een geëmailleerden band, bezet met vier groote parels, waarvan 3 in 't gezicht komen.

Baronnen voerden een band van goud, bij wijze van een wrong, omwikkeld door aangeregen parels, gelegd en bande, met gelijkmatige tusschenruimte, drie aan drie.

Vrij naar het Fransch van *Ad. Chassant.*

Wapen van Dam. — Kan iemand mij zekerheid verschaffen ten opzichte der varianten in dit wapen? Hier vindt men de roode blokjes, daar de witte dobbelsteenen. Willem van Dam Pietersz., die huwde 1°. met Elisabeth Poeijt van Overrijn en 2°. met Johanna Hoogerbeets, voert volgens de Kwartierstaten 1e serie v. d. Dussen en Smissaert (Kwartierstaat van Dam) de blokjes en volgens den kwartierstaat de Casembroot van v. Rheede, v. d. Kloot en Bär de dobbelsteenen.

Daar laatstgenoemde samenstellers natuurlijk zeer goed wisten, dat aan Willem van Dam door v. d. Dussen en Smissaert een eenigzins ander wapen gegeven werd, is hunne opgave allicht te beschouwen als eene correctie eener vroeger bij anderen ingeslopen vergissing; want hij zal toch wel niet de beide wapens gevoerd hebben. Is mijn vermoeden juist? en hoe voerden dan de andere leden van dit geslacht?

Amsterdam. L. CALKOEN.

Acronius (XLIX, 400). — Johannes Acr., de hoogleeraar te Franeker, overl. te Haarlem in Sept. 1627, wordt Nav. 1889 bl. 191 gezegd een zoon te zijn geweest van Dominicus A., predikant te Grimeraum (O.-Friesland) dus niet van Bernard.

Zijn zoon was Dominicus A. à Bouma, geb. Groningen 1611, student te Leiden 1627, hoogleeraar te Franeker, overleden 15 Maart 1656, gehuwd met Suzanna Maria van Aitsema. Hun zoon Dominicus Posthumus A., geb. 1656.

Deze kan de vader geweest zijn van Mr Gellius Dominicus A., geb. Leeuwarden 1687, promoveert te Franeker 1707, overleden te Garijp $\frac{17}{18}$ Febr. 1716, gehuwd met Romelia van Scheltinga, geb. 1689, overl. 9 December 1739, dochter van Martinus en Jetske Wiskia Broersma.

Uit hun huwelijk: Martinus Acronius, Luitenant-Generaal overl. 29 November 1780, gehuwd eerst tusschen 1741 en 43 met Catharina Wiskia van Haersma, geb. 25 Januari 1723, overl. te Buitenpost 14 September 1744, dochter van Arent Aulus en van Martha Cecilia van Bourricius, daarna hertrouwd in 1747 met Boudina Lucia Aebinga van Humalda, geboren 8 Juni 1712.

Verder teekende ik de volgende personen van den naam Acronius aan:

Daniel A.,	geb.	Groningen	1601,	student Leiden	1620
Ruard A.,	„	Amsterdam	1614/8	„ „	1632
Hansonius A.,	„	Leeuwarden	1650	„ „	1671

Joannes A., Pred. te Velp, ondertrouwd te Arnhem 3 Maart 1622 met Anneke van Haeften, weduwe Dirk Cloeck.

David A., Pred. te Britswerd en Huizum, geb. 1620, overl. 1669 huwde Pietje (Petronella) Rollema, geb. 1623, overl. Huizum 1688. Vermoedelijk is de vermelde Theobardus David A. hun zoon.

Ruardus Ambrosius A., Lucasz, Pred. Schellinkhout, † aldaar 1669.

Mr Isaac A., Raadsheer Hof v. Friesland, † Augs. 1771.

Dr Renatus A., begr. Leeuwarden 16 Jan. 1798, huwde Petr. Zwerms, begr. te Leeuwarden 16 Nov. 1804.

Petronella A., huwde J. Faber, begr. Leeuwarden 19 Juli 1805.

Anna A., wed. Antonie Plankeel, ondertr. te Sluis 18 Juli 1735 met Sergeant Hermanus Boekholt, wedr Anna Marie van Breda.

's Hage. C. J. POLVLIET.

van Rhijn. — Wie van de H.H. Navorschers zou de goedheid willen hebben mij mee te deelen de kwartieren, zoo nauwkeurig mogelijk uitgewerkt met plaatsnamen en datums, van: Mr. Nicolaas *van Rhijn*, Raadsheer aan het Gerechtshof van Overijssel in het einde der vorige eeuw, en van zijne echtgenoote Hendrina *Palthe?*

Wanneer en waar zijn deze echtgenooten geboren of gedoopt, gehuwd, en overleden of begraven en hoe waren beider wapens?

H. H. RÖELL.

Vethacke. — Wie waren de ouders van: Johann Conrad *Vethacke*,

van vóór 1771 tot 1796 burgemeester van Wezel en van zijne echtgenoote Dorothea Lucia Paulina *Grollmann*? Alle berichten aangaande het geslacht Vethacke van vóór 1800 zullen ten hoogste welkom zijn aan: H. H. RÖELL.

Limberger. — Jan Limberger, Kapitein der Hellebardiers en Concierge v. h. Hoff v. z. Doorluchtige Hoogheid den Prins v. Orange en Nassauw tr. Aletta van Damast (beide woonachtig te Leeuwarden 1766). Bij wie:

Willem van Damast Limberger, Onderkoopman en Commissaris van den Arreek O.-I. C. Colombo, schrijver der „Beknopte Historie van Ceylon 1602—1757" (testament 6 Sept. 1766) tr. Catherina van der Cocq (woonachtig te Leiden 1766).

Galle (Ceylon). F. H. DE VOS.

Edelen en Welgeborenen. — Kan een der lezers van „de Navorscher", mij mededeelen, waar meer steekhoudende bewijzen te vinden zijn, voor de bewering, dat de welgeborenen niet tot den adel behoord hebben, dan bij S. v. Leeuwen in zijn „Redeningh, over den oorspronck, Reght ende onderscheyt der Edelen, en de Wel-Borenen in Hollandt? V. N.

Kwartier v. Ittersum. — De heer A. M. K. W. Baron *van Ittersum* te Nijmegen is in het bezit van den geschilderden 64-kwartierstaat van Ernst Hendrik *van Ittersum* van den Oosterhof. De tijd heeft het 64e kwartier zwaar beschadigd: van den naam zijn slechts de letters: *a. n. g.* leesbaar, het wapen vertoont nog een gedeelte van een rooden lambel met 3 hangers, het helmteeken een ooievaarskop en hals in natuurlijke kleur. De overgrootmoeder van Ernst Hendrik *van Ittersum* was eene zuster van Gerrit *van Hoeckelum*, wiens kwartierstaat door *d'Ablaing* in zijne Ridderschap van Veluwe op p. 215 wordt meegedeeld. Diens 4 kwartieren worden aldaar opgegeven:

van Hoeckelom *van Spuelde*
van Lawick *ten Busch.*

De geschilderde kwartierstaat heeft zijne 8 kwartieren aangegeven, n.l.

van Hoeckelom	*van Spuelde*
vau Lawick	*ten Busch*
van Wijnbergen	*van Hoeckelom*
toe Boecop	(onleesbaar).

Ten overvloede worde nog vermeld, dat de bij *d'Ablaing* vermelde Gerrit *van Spuelde* de zoon was van Gerrit bij Geertruid *van Hoeckelom*, en dat de vader van Ghese *ten Busch* Hermen heette.

Wie is zoo vriendelijk mij het ontbrekende kwartier mee te deelen?

H. H. BÖELL.

Van Ranzow (XLVIII, 514). — August Carel Friderich, Graaf van Ranzow, tr. Isabella Cornelia Engelbregt, ged. te Galle 29 Aug. 1773, † te Colombo 5 Maart 1824, d. v. Jacobus Harmanus Engelbregt en Sara Cornelia Anthonisz. Bij wie:

1. Louisa Henrietta, ged. 6 Maart 1791.
2. Carl Ferdinand Theodorus, ged. 2 Nov. 1794, † s. p.
3. Philippina Louisa Adriana Petronella, ged. 22 Nov. 1795.
4. Anna Louisa Isabella, ged. 26 Juni 1796, tr. Pieter Isaac Jan Brohier.
5. Antonetta Eliza Frederica.

Het wapen van Daniel Ditlof van Ranzow was, blijkens eenen afdruk van zijn zegel in lak, *Ec.* 14 (Rantzau); 2 & 3 (Leissing) enz. Zie Armorial général, 2de druk.

Galle (Ceylon).

F. H. DE VOS.

KERKGESCHIEDENIS.

EENE BIZONDERE UITGAVE VAN DE WETTEN DER REMONSTRANTSE SOCIETEIT.

Te Rotterdam bij Koenraat Lubeek Boekverkooper MDCCL. verscheen een boekje onder den titel: WETTEN van de Remonstrantse Societeit: op nieuw overgesien met de Wetten en Resolutien die vastgesteld zijn tot het jaar 1737. Met eene VOORREDE behelzende in 't kort de oorzaack, ende de reden dezer openbare uytgave.

De wetten der Remonstrantse Broederschap, thans onder den titel: Algemeen Reglement zijn nooit openbaar uitgegeven maar voor de besturen der gemeenten en de vaste leden der Algemeene Vergadering gedrukt met de uitdrukkelijke bijvoeging, niet in den handel.

Wat is de reden van deze publieke uitgave? Op die vraag kan ik geen volledig antwoord geven, en het is mijn beleefd verzoek aan de lezers van De Navorscher mij op den weg te helpen een volledig antwoord te vinden.

In 1683 heeft de Groote Vergadering der Broederschap, de leefregelen der gemeenschap, die zich uit Wtenbogaerts kerkorde van 1633 hadden ontwikkeld op schrift gebracht. In 1700 werd dit werk herzien. In 1736 werden ze voor het eerst gedrukt.

Terstond daarna verschijnt bovengenoemde uitgave.

Uit de voorrede, die, zeer omslachtig gesteld, met allerlei tusschenzinnen voorzien is, kan het volgende worden opgemaakt.

De uitgave is gericht tegen den Kerkenraad der Rotterdamsche gemeente. Zekere Mr Adriaan Breur had een som beschikbaar gesteld, waarvoor aanstaande predikanten aan de Kweekschool konden worden opgeleid. De Kerkenraad der gemeente schijnt met deze

gelden vreemd gehandeld te hebben. Ten minste notaris Breur diende in 1749 aan de H.H. Burgemeesteren van Rotterdam een rekest in, inhoudende een klacht tegen den Kerkenraad der Remonstrantsche gemeente te Rotterdam. Dit rekest verscheen in druk, en werd bezorgd bepaaldelijk bij den predikant Suderman, die inzonderheid aanleiding heet gegeven te hebben tot grieven.

Wat is hier het rechte van de zaak? Noch de notulen van de Kerkenraad bevatten iets wat hier licht kan geven, noch ook heeft het stedelijk archief te Rotterdam, volgens welwillende mededeeling van den Heer Unger eenig spoor van bovengenoemd rekest.

Ook in Rogge's verzamelwerk van pamfletten is dit rekest niet te vinden. Nu is mijn vraag of iemand in dezen mij ook dit pamflet van 1749 ter inzage kan verschaffen.

Haarlem. DR. B. TIDEMAN JZN.

EEN MERKWAARDIG ADRES UIT DEN JARE 1797.

Aan de Nationale Vergadering. Representeerende het Volk van Nederland.

Geven met verschuldigden Eerbied te kennen de ondergeteekenden, Hoofden der huisgezinnen, in Over-Betuwe beneden de grift, voor zichzelven en voor de overige Leden van hun Huisgezin, alle behoorende tot het Godsdienstig Genootschap der Hervormden in deze landen.

Dat het onlochenbaar is, dat de Godsdienst en dus ook desselfs openbaare oeffening, op bepaalde tijden en plaatsen tot bevordering van deugd en goede zeden, en alzo tot geluk van den Burgerstaat, noodzakelijk is.

Dat de Kristelijke Godsdienst bij uitstek aan dat oogmerk beantwoordt, en in deze landen, door genoegzaam het gansche volk openlijk beleden word. Dat diens volgends deszelfs instandhouding een voornaam onderwerp is, en blijft van de zorge, het gezag en het bestuur der Repraesentative Magten, voor welken het heil des

volks de hoogste wet is. Dat van de onderscheidde Kristengezindten, in deze landen, welken alle op zodanige instandhouding billijke aanspraak hebben, den Hervormden zulks te minder kan geweigerd worden, naardien de zelven zoo niet *twee derden*, althans zeker veel meer dan *drie vijfde* des geheelen Bataafschen volks uitmaaken.

Dat tot instandhouding van den Openbaaren Godsdienst der Hervormden, tot hier toe geaffecteerd zijn. veele zogenaamde Kerkelijke goederen, en andere fondsen, midsgaders penningen, uit die goederen en fondsen oirspronglijk, of daarvoor in de plaats gestelt, dewelke bij donatiën, Erfmakingen als anderzinds, alleen *ad pios usus* waren gedestineerd; op alle welken goederen en inkoomsten der halven de Natie als Natie, nooit eenig recht van eigendom of van veraliëneering gehad heeft, of hebben kan veel min de dispositie daarover, aan eene nationale stemming over de Polityke Constitutie van de Regering deser Landen, kan worden onderhevig gemaakt.

Dat voor het geheel of gedeeltelijk gemis van bovengemelde inkomsten (welke nauwlijks toereikende zijn), het Hervormd Kerkgenootschap alleen, de meeste schade lijden, en van erger conditie zou worden, dan eenig ander Kristen genootschap. Ja! buiten de mogelijkheid gesteld worden, om als een godsdienstig genootschap, langer te konnen bestaan.

Dat het niet alleen tegen de regelen eener goede staatkunde, schijnt te strijden, dat het grootste deel van het volk, door zijne Bestuurders, of door het stemmend deel des volks, ontzet zou worden van de gelegenheid, de plaats en de middelen, om het dierbaarste van alle zijne Regten en vrijheden, welken het in den Burgerstaat, genieten kan, *zijnen Godsdienst*, naamlijk, te bewaaren en te blijven behouden; maar ook, dat het tegen alle gronden van Regten aanloopt, ijmand van zijn wettig eigendom, en lang verjaarde possessiën, zonder kennis en vonnis van den Competenten Regter, te versteeken; hoedanig recht van eigendom en Possessie, de Hervormden meenen, en des noods bewijzen kunnen dat hun competeert, ten aanzien van die gebouwen, goederen en fondsen

welke zij meer dan twee eeuwen, rustelijk bezeten hebben, en welke tot hier toe, ten onderhoud van hunnen Godsdienst, zijn geëmployeerd geworden.

Redenen, waaromme de Ondergeteekenden zig tot U. L. keeren, met verzoek, en in die billijke verwagting, dat bij het aanstaande plan van Constitutie, geene schikkingen zullen worden voorgedraagen, waardoor het Hervormd Kerkgenoodschap gevaar zou loopen, het nodig onderhoud, en de gelegenheid voor zijne Godsdienstoeffening te verliezen:

of dat aan de toekomende Wetgeevende vergadering, worde aanbevolen, daaromtrend [niet?] te disponeeren, dan na den Hervormden in hunne defensie voor den Competenten Regter, gehoord te hebben.

'T welk doende, etc.

Cornelis Buddingh en voor agt zielen.
Arien Buddingh H.z. op bevel van mijn moeder voor zich zelve en voor een ziel.
Arie Buddingh Corn.z. en voor vijf zielen.

De teekening van dit stuk blijkens bijgevoegde nota is geschied op den 15den October 1797, te Driel O.-B. en is opgezonden op den 24 October 1797, aan Ds van Harencarspel, Deput: Syn. en Predikant te Nijmegen.

De spelling, in dat adres voorkomende, heb ik behouden.

Met Hoogachting noeme ik mij

UED. Dienstw. Dienaar,

A. W. VERMEIJ.

Naar het afschrift, berustende bij Mej. S. C Buddingh te Utrecht, medeged. door de RED.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Treinen = oefenen (dresseeren). — Men leest in den „Tegenwoordige Staat van Staats Brabant" (Amsterdam bij J. Tirion 1751) bladz. 118, van de kerk te Valkswaard:

„dit verschaft goede gelegenheid, dat hier jaarlijks uit deszelfs hoogen Tooren, welke met een spitse kap gedekt is, door de Valkeniers getreint, zo als men 't noemt, en de valken tot het vangen van reigers, Milaar en andere gevogelte, geoeffend worden...."

A. J. C. K.

Leven in de brouwerij (XLIX, 224). — Misschien wil dit alleen zeggen: er komt weêr leven in de wereld, — in aansluiting aan het spreekwoord: *Er gaat veel om in de brouwerij van de wereld.* Maar bekend is ook de overlevering, dat Jan Steen te Delft eene brouwerij heeft gehad en dat hij, naar de hem toegeschrevene luimigheid en potsigheid, er een troep kippen of andere vogels in losliet, toen zijne vrouw zich bezwaard toonde over den doodschen staat van 't bedrijf. Daarbij zou hij dan schertsend gezegd hebben, dat er weêr leven kwam in de brouwerij. E. LAURILLARD.

Nagenoeg hetzelfde bericht de Heer de Ranitz te Winsum. RED.

Ad libitum episcoporum. — Johann VI, vorstbisschop van Chur, † 24 Jan. 1661, ligt in den bisschoppelijken grafkelder ter stede, „ad libitum episcoporum" begraven. Wat beduidt dezen uitdrukking? Wat wil ze zeggen? JAC. A.

De blauwe taal. — Een nieuwe wereldtaal, uitgevonden door een zekeren Leon Bollack in 1899 en *Bolah* of *blauwe taal* geheeten, omdat zij zich over de geheele aarde moet uitstrekken, evenals de *blauwe* hemel zich ook over allen welft. Zij telt maar 19 letters en heeft geen nadruk en geen teekens.

In het geheel zijn er ongeveer 150 min of meer uitgewerkte kunsttalen gemaakt, die alle vroeger of later naar de prullenmand zijn verhuisd. Het *Handelsblad* van 17 September l.l. noemt er eenige op. J. E. T. G.

Bastiaan. — De plaatsvervanger van den zendeling bij de Moravische broeders, de voorganger in de godsdienstoefeningen bij de kleine gemeente te Berg-en-Dal (o. Ubbergen?), de bastiaan aldaar, Ulling, werd 9 Dec. 1898 op het Hernhutterkerkhof ter plaatse bijgezet, oud 73 jaar. Wat is dit *bastiaan*, en uit welke taal?

JAC. ANSPACH.

Het Venedy, naam eener gracht in het midden van Enkhuizen, die eerlang gedempt staat te worden. In de buurt ligt het pakhuis der voormalige Oost-Indische Compagnie. In het midden der gedempte gracht wil men plantsoen aanleggen. Vanwaar deze grachtnaam? Kan hij in verband staan met Venetië omdat Enkhuizen voormaals eene aanmerklijke handelsplaats is geweest?

JAC. ANSPACH.

Soraïsme, heet het meerendeels geaffecteerd overnemen van eigenaardige spreekwijzen uit vreemde talen. Van waar deze benaming? JAC. ANSPACH.

ZUID-AFRIKAANSCHE GEDICHTEN.

Als proeve van de wijs, waarop door onze Zuid-Afrikaansche stamgenooten gedacht en gedicht wordt, tegelijkertijd als bladvulling, deelen wij de onderstaande gedichtjes mede, die wij ter gelegenheid van de Zuid-Afrikaansche tentoonstelling in de Universiteitsbibliotheek te Utrecht, dezen winter gehouden, onder allerlei ingezonden zaken aantroffen. Nu ieders gedachten dezer dagen weder zoo dikwijls verwijlen op de slagvelden aan Tugela of Modderrivier, en menigeen onzer met angst en vreeze de nieuwstijdingen van gindsche streken te gemoet ziet, is het wellicht niet ongepast

deze uitingen van den onvervalschten Afrikaander zin in wijderen kring bekend te maken. De ondergeteekende hoopt uit het archief van het Transvaal-Comité eerlang enkele historische mededeelingen te doen, welke betrekking hebben op toestanden in de Z.-A. Republiek vóor en tijdens de annexatie. RED.

ONS TOEKOMSTIGE VOLKSLIED.

Wáar Tafelberg begin tot vèr in die Transvaal
Woon één verenigt volk — één algemene taal;
Een volk voorheen miskent, een taal voorheen gesmoort,
Mar nou beroemt, geëert, in Oos, Wes, Suid en Noord.

Die Afrikaanse taal die klinkt voor ons so soet;
Hij is ons moedertaal — sit in ons murg en bloed;
Ons ruil hom ver geen taal al is die nog so skoon;
Daarvoor het ons gelij veragting, smaad en hoon.

Deur eendrag saamgeknoop in sterke broederband,
Is al die burgers vrij van ons vereenigt land,
Die land is ruim en kan miljoene nog bevat,
Die band kan niemand breek met wapens, geld of wat.

Europa! roem gerus op al jou grote prag,
Ons wil ons lot nie ruil, nie ver een enkel dag;
Bij jou is plaatsgebrek en dikwijls hongersnood,
Bij ons is grond genoeg, die wat wil werk het brood.

Die heilige Bijbelboek wort bij ons hoog geëer;
Ons ag dit as die woord van onse liewe Heer;
Hij leer wat ons moet doen en dit is ons genoeg;
Ons breng Hem waar ons kom te same met die ploeg.

Gedenk an Volk en Land, getrouwe Hemelheer!
Siet gunstig oek op ons nes op ons vaders neer!
Bekroon ons handewerk, en skenk ons uw gena!
En segen, liewe Heer, 't verenigt Afrika!

1877.

Lofzang.

Wijze: Gezang 13.

1.

Loof God, Transvaal! met hart en mond
Hij is uw lofzang waard!
Hij is uw Rots, uw Steun en Kracht
Uw Redder in den nood!

2.

Hij strijd met u den schoonen strijd
Voor Vrijheid en voor Recht,
En keer op keer, tot viermaal toe,
Verslaat gij Eng'lands macht!

3.

't Is Modderspruit en Tugela,
Waar God zijn wond'ren deed
Hij liet u zien wat Hij vermag,
Wanneer men Hem aanbidt.

4.

Want biddend ging Transvaal ten strijd
En keerde dankend weer:
Brittanjes krijgsmacht lag geveld,
Ontzield door 't doodend vuur.

5.

Vivat, Transvaal, vivat uw Vlag!
Ze waai met roem en eer
Hier in het vrij gevochteu land
Gekocht met goed en bloed!

6.

Niet ons, den Heer alleen zij eer!
Loof Hem met hard en mond!
Hij is uw Rots, uw Steun en kracht,
Uw Redder in den nood!

1899.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Zwitsersch glasschilderwerk. — Zijn er onder de lezers van „De Navorscher", die een aanwijzing kunnen doen omtrent het aanwezig zijn van Zwitsersch schilderwerk op glas in onze musea of in particulier bezit hier te lande? G.

Maria La Fargue (XLIX, 478). — Naar aanleiding van het artikel in „De Navorscher" over „Britrust en Prins Willem III van Oranje", kan ik den Heer J. H. Veldhuijzen meêdeelen, dat ik van Maria La Fargue een portrait bezit, door haarzelve met sepia geteekend, breed 16 en hoog 18½ centr. Zij heeft zich daarop voorgesteld ter halver lijve, met ronden hoed en een bouquet in de linkerhand, en staande tegen een piedestal met vaas.

Hetzelve is geteekend: Maria M. la Fargue ft.

H. M. MONTAUBAN VAN SWIJNDREGT.

Teekening van prins Willem V. — In „De Navorscher" van 1896 blz. 106 e. v. deelde ondergeteekende den inhoud mede van een in zijn bezit zijnden brief van de hand van den kunstschilder Ploos van Amstel (1725—1795), waarin deze verslag geeft van zijn bezoek ten Hove (1773) bij Z. D. H. Prins Willem V.

Hij deelt daarin mede, hoe de Vorst zelf eene teekening maakte, voorstellende een vrouwtje naar Rembrandt, waarvan volgens het procédé Ploos van Amstel verschillende prenten werden gemaakt.

Een dezer exemplaren kwam voor op de Tentoonstelling van eene verzameling prentkunst, gehouden in Pulchri Studio te 's Gravenhage, December 1899, toebehoorende aan den Heer H. Ph. Gerritsen, onder n° 206 van den Catalogus, als volgt: „Willem V Prins van Oranje: Een vrouwtje een appel schillende (Prentteekening) met de daarvoor door den prins vervaardigde origineele teekening."

MR. H. C. OBREEN.

AANKONDIGINGEN.

I. Dagen en daden van admiraal Dubbel Wit door Joh. H. Been. Met 5 historiepltn. en 16 titelvignetten. Amsterdam, S. L. van Looy, 1899. gr. 8°.

Witte Corneliszoon de With is de hoofdpersoon van dit voor jongens bestemd en frisch geschreven boek, dat een welkome afwisseling zal aanbieden voor hen, die met boeken van niet-vaderlandsche schrijvers als Maryatt en Verne worden grootgebracht. De schrijver, den lezers van De Navorscher wel bekend, heeft op dien Vecht-admiraal alle licht laten vallen, zonder daarbij aan de historische waarheid te kort te doen. Jongensboeken, die uit oude paperassen zijn geput, kenmerken zich gemeenlijk door iets droogs en taais van inhoud of vorm, maar dit boek is zóó levendig en onderhoudend gesteld, dat de lectuur niemand zal afschrikken. De heer Been weet den goeden toon te vatten; hij heeft er slag van om smakelijk te vertellen, en het tijdvak der Nederl. geschiedenis, waarin de levensloop van dezen zeeheld wordt afgespeeld, heel aardig in groote trekken door zijn biographie heen gevlochten. Zulk een boek, versierd met reproducties naar mooie portretten en afbeeldingen van zeeslagen, vindt eene plaats, neen, *moet* zijne plaats vinden in het boekenkastje van elken vaderlandschen jongen. Zoo zij het!

* * *

II. B. H. Klönne, Het wapen van Amsterdam. Amsterdam, Fred. Muller & Co. 1899. 4°.

Een fraaie uitgave dit werk, op Hollandsch papier, met kloeke letter gedrukt, met goede vignetten tusschen den tekst en één fraaie chromo-lithographie verlucht. De kwestie, die pastoor Klönne behandelt, is van zuiver heraldieken, en, in dien zin, van geschied-

kundigen aard. Zij ontstond door een besluit van Burgem. en Wethouders van Amsterdam om eene rectificatie aan te brengen in het Amsterdamsche wapen, waarmede de gemeente-archivaris, Mr. W. R. Veder belast werd. Die taak is volbracht. Het door Mr. Veder aangeboden gerectificeerde wapen vond goedkeuring bij den Hoogen Raad van Adel, alsook, volgens besluit van 7 Juni 1898, erkenning en bekrachtiging bij den Minister van Justitie.

Tegen het aldus goedgekeurde wapen teekent de schrijver verzet aan op gronden, aan de heraldiek en de historie ontleend. De kruisarmen zou hij anders, nl. rechthoekig, elkaar willen doen snijden omdat de kruisen van het Amsterdamsche schild geen *sautoirs*, maar croix alésées behooren te zijn, die geen raakpunten hebben, maar geheel losstaan. Maar dit is bij den schrijver niet de hoofdzaak.

Hoofdzaak is: met welke kroon behoort het schild gedekt te worden — d. i. welke kroon, heeft de vorst, Roomsch koning Maximiliaan, bedoeld, toen hij bij akte van 11 Februari 1488 toestond om het wapen van Amsterdam te bekleeden „metter Crone van onsen Rycke."

Hier lieten historische gegevens den hr. Veder in den steek. De kroon, die hij zocht, bestond niet meer in originali. Wat den vorm betreft, had men eenige aanwijzing in de keizerskroon op het praalgraf van keizer Frederik III in den dom van S. Stephanus te Weenen. „Daar zag men de keizerskroon, zooals zij door hem „en door zijn opvolger Maximiliaan was gedragen, nauwkeurig uit- „gebeiteld, met het groote latijnsche kruis aan de voorzijde van den „hoofdwrong, in overeenstemming met de afbeeldingen van v. Grü- „nenberg, Dürer en Burgkmair.

„Hiermede echter was men nog slechts halverwege gevorderd. „Aan den vorm nl. ontbraken nog de kleuren." Daarom werd de bijstand ingeroepen van Prof. H. G. Ströhl, die uit het Wappenbuch der Oesterreichischen Herzoge het koloriet der kroon naspoorde en een waterverf-teekening samenstelde, welke gereproduceerd in pastoor Klönne's werk een zeer goeden en artistieken indruk maakt.

Mr. Veder heeft zich aan dit gegeven niet gehouden, maar bedacht een ontwerp met de Rudolphijnsche kroon van 1602, omdat derzelver vervaardiging samenvalt met de opkomst en den bloei van Amsterdam.

Ons dunkt, in overeenstemming met het betoog van Dr. Klönne, dat de Amsterdamsche archivaris de historische traditie niet had mogen prijsgeven, en niet had mogen afdwalen op een gebied, als dat der heraldiek, dat aan fantaisie geen speling laat, maar uitsluitend op historische gegevens steunen moet. RED.

OUDHEIDKUNDE.

G. H. SCHULLER, HET SWART TONEEL-GORDIJN

EN DE PENNING MET HET VEELHOOFDIG MONSTER.

Prof. Dr. Ludwig Stein gaf in 1890 een boek uit, getiteld: Leibniz en Spinoza, een boek dat, afgezien van de groote wijsgeerige waarde die het heeft, een belangrijk letter- en geschiedkundig gedenkboek mag worden genoemd.

Onder de Bijlagen waarmede dit werk is verrijkt, vinden wij o. a. elf brieven van Schuller aan Leibniz en drie van Leibniz aan Schuller.

Wie was deze Schuller?

Slaan wij het boek van den Heer K. O. Meinsma op, dat ons zooveel nieuws heeft medegedeeld betreffende „Spinoza en zijn Kring", dan vinden wij aangeteekend dat Schuller te Wezel geboren was; in 1671, 20 jaren oud te Leiden in de geneeskunde studeerde en zich te Amsterdam vestigde waar hij in 1675 woonde in de Kortsteeg „in de gestofeerde hoet" maar later verhuisde naar de Nieuwe Dijck op de hoeck van de Sinter Klaesstraet en aldaar op het laatst van Aug. 1679 overleed.

Holland was in dien tijd het staatkundig en letterkundig middelpunt van Europa; Franschen, Engelschen en Duitschers stelden er prijs op, te vernemen wat hier gebeurde, beraamd en geschreven werd; alle geleerden bezochten ons vaderland om met de beroemde Republiek en zijne bewoners kennis te maken, terwijl hunne boeken niet zelden op onze persen gedrukt en van Amsterdam, Leiden en Rotterdam uit, naar het buitenland werden gezonden.

George Herman Schuller nu, die zich veel meer met letterkundige dan geneeskundige studiën bemoeide; tenzij men de goudmakerij waarvan hij een vurig aanhanger was, onder laatstgenoemde wetenschappen zou willen rangschikken, — George Herman Schuller had

op zich genomen den grooten wijsgeer Leibniz, wien Holland en vooral Spinoza in de hoogste mate belang inboezemde, van alle voorkomende nieuwtjes (curiosa) op de hoogte te houden. De elf brieven, thans door Prof. Stein openbaar gemaakt, zijn daarom voor onze geschiedenis van het hoogste gewicht, en des te belangrijker omdat er destijds zooveel verzwegen moest worden, dat ons zonder dergelijke briefwisseling zeker nooit ter oore zou zijn gekomen.

Daaruit vernemen wij de bijzonderheden omtrent de uitgave der Opera Posthuma van Spinoza; daaruit de uitgave van een Fransch blaadje, door Schuller: Schedla trifolia Gallica genaamd, en dat alleen onder vrienden verspreid werd; uit haar eindelijk ook eenige belangrijke aanteekeningen omtrent de bekende penning betreffende den moord der de Witten die in al onze penning-kabinetten, vooral te Dordrecht te vinden is, en waarover wij thans het een en ander hier in 't midden willen brengen.

Die penning, volgens deskundigen zeer schoon bewerkt, vertoont ons aan de eene zijde: de borstbeelden van de beide gebroeders de Witt (par nobile fratrum) met hun namen op den rand, en het onderschrift: hic armis [maximus] ille toga, (deez' schitterde in het veld en d'ander in den raad), — aan de keerzijde: een veelhoofdig monster dat op ijselijke wijze „met tant of muyl of klau" twee ter aarde geworpen personen vertrapt en verscheurt.

Tot nu toe scheen niet bekend, wanneer en door wien de penning vervaardigd was. Naar ik meen, geeft Schuller ons hier het gewenschte licht. In zijn 4den Brief (Stein blz. 287) gedagteekend 29 Maart 1677, schrijft hij aan Leibniz, dat een zekere Artifex Ferrarius, waaronder wij thans een stempelsnijder zouden verstaan, — men sprak toenmaals b. v. van prenten die men dankte aan „het yser" van Rademaker — in den laatsten tijd voor Leibniz niets had kunnen verrichten, daar hij zich geheel had moeten wijden aan de „sculptura" het uitbeelden, van zekere heldenmunten, en iets later „dat hij bij zijn brief een teekening voegt van een zilveren penning met een grafschrift op de Heeren de Witt, dat weldra in het licht zal verschijnen.

Binnen kort, zegt hij, zal er ook een tweede deel van het boekje:

Toun-Gordyn (sic) getiteld, worden uitgegeven, waarin de verklaring van alles, maar in het bijzonder die van het veelhoofdig monster zal voorkomen.

Schuller kende dus de uitgevers van het Swart Tooneel-Gordijn, wist wie de penning had gemaakt, en tevens de beteekenis van alles wat daarop voorkwam. Nog voor de nieuwe gedenkpenning verschijnt, die ter eere van het heldenpaar wordt geslagen, kan hij zijn vrienden er een afdruk van zenden en toont dus van het drijven der Anti-Stadhouderlijke partij bijzonder wel te zijn ingelicht. Bovendien is hij blijkens den 2den brief bevriend met Albertus Magnus, die de Tieranny van Eigenbaat voor Nil Volentibus Arduum uitgaf, en woonde op 't laatst van zijn leven op de hoeck van de St. Niclaesstraat, waar ook de dichter van het Negotianum Satyricum [1]), zich noemende Jean Plein de Courage, maar inderdaad F. van Bergen geheeten, volgens eigen opgave gehuisvest was.

Van het Swart Tooneelgordijn nu, waarnaar wij door Schuller verwezen worden en dat geheel tot lof van de gebroeders de Witt is geschreven, bestaan nog verscheidene drukken.

Te Dordrecht bevinden zich op de Bibliotheek:

N°. 1163. 1°. *Het eerste Deel van 't Swart Toneel-Gordijn Opgeschooven voor de Heeren Gebroederen Cornelis en Jan de Witt. Den* (*sic*) *vierde druk. Vermeerdert en met kopere platen verciert;* A° 1678, (96 pagina's).

2°. *Het tweede Deel van 't Swart-Toneelgordijn* enz. tot *de Witt;* A°. 1677, (92 pagina's).

3°. *Het derde Deel* enz. tot *de Witt. Met kopere platen verciert* N°. 1678, (92 pagina's).

Deze drie in één deeltje gebonden met een titelvignet „*vertonende de Lauwerbladen gestroit op het graf van de Heeren Corn. en Joan de Witt* A°. 1701." (Ook te Utrecht voorhanden).

Mede te Dordrecht (N°. 1162 en 1164) bevinden zich:

4°. *Het eerste Deel van 't Swart Toneel-Gordijn Opgeschoven*

---

1) We vinden alle deze boekjes te zamen ingebonden in de Boekerij der Stad Dordrecht No. 1162, 1164.

voor de Heeren Gebroederen Cornelis en Joan de Witt. Den Derden Druk Vermeerdert verbetert en met kopere platen verciert A°. 1677 (96 pag.).

5°. *Het Tweede Deel* enz. tot *de Witt.* A°. 1677 (92 pag.)

6°. *Het Derde Deel* enz. tot *de Witt. Met kopere Platen verciert* A° 1678 (92 pag)

Op het titelblad vertoont zich een schildje met een monogram waarover men blz. 65 raadplege.

Te Haarlem vonden wij op de Bibliotheek in één band:

7°. *Het Eerste Deel* enz. tot *de Witt.* A°. 1678. *De* (sic) *Vierde Druk. Vermeerdert en met koperen Platen verciert* (96 pag.)

8°. *Het Tweede Deel* enz. tot *de Witt*, A°. 1677 (92 pag)

9°. *Het Derde Deel* enz. *tot de Witt, met kopere platen verciert.* A°. 1678 (92 pag.) Ook dit deeltje heeft het vignet met de *Lauwerbladen* en het jaartal 1678.

10°. Vonden wij mede te Haarlem in het bezit van wijlen den Heer *Enschedé*, bibliothecaris der gemeente:

Het Swart Toneel-Gordijn opgeschoven voor de Heeren Gebroederen { *Cornelis en Joan* } *de Witt.* A°. 1676 (72 pagina's). (Ook te Utrecht).

11°. Een dergelijk exemplaar te Dordrecht dat de 4 laatste pagina's mist.

12°. De Koninklijke Bibliotheek heeft 5 exemplaren. Behalve de bovengenoemde nog de tweede druk van 1676, waarin op de laatste bladzijde nog een „Toegift voor d'Algemeene Vyandt der Boekverkopers." Daaruit blijkt dat de eerste druk nog nauwelijks verschenen was of reeds was hij nagedrukt.

Die Eerste Druk komt mede te 's Hage en te Leiden voor, is in quarto en kenmerkt zich evenals de tweede door de schrijfwijze { *Cornelis en Johan* } *de Witt* op het titelblad.

Er zijn dus uitgaven van dit boekje verschenen in 1676, 1677, 1678 en 1701.

Van het eerste deel verschenen twee drukken en een nadruk in

1676; een derde druk in 1677 en twee vierde drukken in 1678, (een daarvan was nadruk).

Van het tweede deel bestaan twee drukken beide uit het jaar 1677, de eene *met*, de andere *zonder* verbeteringen op de tweede pagina van de Voorrede. De laatste schijnt van 1678 te zijn (zie het exemplaar van Utrecht).

Van het derde deel zijn mede drie verschillende drukken voorhanden, blijkens de verschillende titels op de vignetten. Dat van Dordt sub N° 1163 munt uit door een plaat, voorstellende een nachtelijk bezoek aan de galg op het groene Zoodje.

In het eerste deel dat in de Koninkl. Bibliotheek bewaard wordt, is de plaat van het *Tooneel-Gordijn* het zuiverst afgedrukt.

In N°. 5 en N°. 8 is de bewuste medaille het best en zuiverst weergegeven.

In N°. 2 mede van 1677 komt zij niet voor.

Daarentegen ziet men haar wel afgebeeld in 1°; evenwel zoo slordig en in elk opzicht foutief, dat we hier bepaaldelijk met nadruk te doen hebben.

Onder alle afdrukken van de medaille bevinden zich versjes die de inschriften verklaren en in alle drie bovengenoemde exemplaren: N°. 1, N°. 5 en N°. 8 een *naarder Toepassing op de Beestelijke woede*, zooals door *Schuller* aan *Leibniz* beloofd was.

Nu komt de medaille en haar verklaring het eerst voor in de uitgave van 1677.

Op blz. 26 van 5⁰ staat een vers getiteld: *Vraag op de Nieuwe Medaille van de Heeren Gebr.* enz. *de Witt.* Ook dit N°. is verschenen in 1677, en ten slotte komen bij penningen die nog in de oorspronkelijke doosjes bewaard worden, dezelfde versjes voor op de *Heldenbeelden*, die ook in *'t Swart Toneel-Gordijn* zijn afgedrukt.

Waaruit duidelijk blijkt dat de beroemde medaille van het *Veelhoofdig Monster* op de Kabinetten van den Haag en Dordrecht en ook te Haarlem, in goud, zilver en brons aanwezig, in 1677 vervaardigd is en nader is toegelicht in een destijds verschenen tweede editie van het *Swart Toneelgordijn*.

Tot staving van dit beweren hebben wij bovendien nog een inwendig getuigenis aan te voeren.

Denken wij ons in 1677. De eerste verslagenheid door den inval der Franschen en den moord der de Witten veroorzaakt, was van lieverlede geweken. De vijand stond niet meer voor de poorten maar was met behulp der bondgenooten meer en meer teruggedrongen, en de geestdrift voor Oranje intusschen niet weinig bekoeld. De poging om zich tot Hertog van Gelderland te laten verheffen, had argwaan verwekt; het proces tegen Pieter de Groot verbittering; de lichting van aanzienlijke troepen-massa's op eigen gezag onrust. De steun, aan de Voetianen verleend en het strenge optreden tegen elke afwijking van de orthodoxe leer bracht de Arminianen in opstand en verwijderde alles wat vrij- en doordacht van 's prinsen regeeringsbeleid.

Daarbij kwam dat de Prins in dat jaar als naar gewoonte, wel zeer dapper en hardnekkig maar meestal ongelukkig te velde was, zoodat de eene stad na de andere in 's vijands handen viel; en dat hij aan den anderen kant in geen enkel opzicht medewerkte tot het sluiten van den vrede waarover te Nijmegen onderhandeld werd en die door Holland zoo vurig werd gewenscht.

Door dit alles was Amsterdam vooral zeer ongunstig gestemd jegens den Prins, dien men als een hinderpaal voor den vrede beschouwde en verdacht van te streven naar het soeverein gezag of de oppermacht, waardoor, zoo zeide men o. a. „de wisselbanken alle geloof zouden verliezen."

Het regende letterlijk blauwboekjes, libellos caeruleos, zooals Schuller zegt. De vrienden van de Witt herademden weer. Algemeen begon men te gevoelen wat men in de de Witten verloren had nu men zoowel in den krijg, het wapengeluk van Cornelis als in de onderhandelingen met de mogendheden de staatsmans-wijsheid van Joan de Witt moest ontberen. De vergelijking tusschen den huidigen toestand en dien van het midden der eeuw, viel beslist uit ten gunste der Loevesteijnsche partij en met vernieuwde smart herinnerde men zich de ijselijke gebeurtenissen van het jaar 1672.

Deze stemming nu vinden wij krachtig uitgedrukt in het randschrift aan de keerzijde van onze penning; waar wij lezen: „nunc redeunt animis ingentia consulis acta, et formidati sceptris oracla ministri."

„Nu herleeft weer in aller gemoed de herinnering aan de bewonderenswaardige heldenfeiten van den burgemeester en de raadslagen van den door koningen gevreesden staatsdienaar.”

Wie gevoelt niet dat hier gedoeld wordt op gebeurtenissen eenigen tijd na den dood der de Witten voorgevallen, en welk tijdstip is hiervoor beter te kiezen dan het ongunstige jaar 1677, toen de Ruyter gesneuveld was, Maastricht verloren, de Prins telkens verslagen en door allen als een struikelblok voor de vredesonderhandelingen werd beschouwd.

De mededeeling van Schuller alzoo, in verband met de afdrukken en de verklaring der gedenkpenning in het tweede deel van het Swart Toneelgordijn, ons niet vóór 1677 bekend, — zoowel als de beteekenis van het randschrift op de keerzijde der medaille, brengen ons tot de overtuiging dat deze penning in 1677 vervaardigd en verspreid is.

Zien wij nu verder de Naarder Verklaring in, dan blijkt dat het veelhoofdig monster een zeer bepaalde zinnebeeldige beteekenis heeft, die grootendeels te verklaren is [1]).

De leeuw is ongetwijfeld Lodewijk XIV, koning van Frankrijk, als zijnde de grootste vijand der republiek.

De Var kan zijn „het oude Kalf van 't wijt beroemde Delft, het kan alweer niet rusten, 't Heeft peper in de neus en moet zich wat verlusten. Het dier is razend dol enz.” zooals wij lezen in „de Resolutie van 't Hollende Kalf, losgebroken uit het Delfse Borgerhock op den letsen Aug. 1672 in de gedaante van acht en thien Edele Heeren Officieren enz. gevonden in Ambassade van Delft naar den Haghe.... om zijn Hoogheit den Heere Prince van Oranien een gelimiteerde Commissie op te offeren tottet Versetten van hare Magistraten.”

„De felle Dog heeft toegevat.” Dit is Verhoef die J. de Wit den eersten slag toebracht. D'Eenhoorn is Engeland.

De slang, die Cornelis de Wit den doodsteek geeft, is Tichelaar,

1) Voor iemand die in de Hollandsche letterkunde van dien tijd ervaren is, zijn de meeste gedichten uit het Swart Toneelgordijn te onderkennen aan den stijl. Althans zoo wordt in de Voorrede beweerd.

die hem valsch beschuldigde van een aanslag op het leven van den Prins.

Het Paardje is de vertaling van Equuleus, den Romeinschen naam voor het foltertuig waarmede Cornelis de Witt gepijnigd werd.

De beer ('t Westfaalsche zwijn) is de Bisschop van Munster en de wolf de Bisschop van Ceulen; wie de Tijger is weet ik niet. Bij Muller, Historieprenten N°. 2327 is de Tijger Engeland.

„Nog staat voor 't laatst hier aan te mercken
Een vuijl, onnut en gruwzaam Vercken."

Dit Vercken kan het gemeen zijn, het Haagsche grauw; maar kan ook een andere beteekenis hebben. Op de Bibliotheek van Thijsius te Leiden berust een pamphlet getitel l: Het Haegsche Boschverken en daar wordt als ik goed lees, Ds. de Lantman bedoeld.

Onzeker is, de „mens quae toto se corpore miscet, de geest die het geheele beest bezielt, maar hoogst waarschijnlijk wordt hiermede Oranje bedoeld, die ten slotte door den moord der de Witten het meest bevoordeeld werd en zeker de grootste tegenstander van de Witt was, al is het ook nergens aangetoond dat hij in den aanslag betrokken was of zelfs daarvan geweten heeft.

Ter vergelijking en bestudeering van deze penning is overigens van het meeste gewicht een dergelijke, geslagen bij het ontzet van Groningen in 1672, waarop de Heer De Dompierre de Chaufepié zoo vriendelijk was mij opmerkzaam te maken. Deze penning vertoont alle deelhebbers in den oorlog van 1672 en wanneer men de daarop voorkomende borstbeelden omkeert, ziet men den beestenkop waardoor ze meestal worden aangeduid.

Niet altijd komen deze met de dieren op onze penning overeen. Er blijkt echter ten duidelijkste uit, wat ook in de Naarder Toepassing wordt te kennen of te raden gegeven en door Schuller met zoovele woorden wordt gezegd, dat het geheele beest een bepaalde beteekenis heeft.

De plaats waar en de kunstenaar door wien de penning vervaardigd werd heeft men ons evenzeer trachten te verbergen als de namen der dichters van de verzen van het Swart Toneelgordijn.

Op de penning zelve lezen we dan eens Aury fec. dan weer Aury f.; maar een Aury is bij onze penningkundigen niet bekend. Aurifex kan dezelfde man zijn dien Schuller herhaaldelijk chrysopoios, soms ook wel Proteus noemt, maar wie dat is weten we niet, al is het ook zeer waarschijnlijk een bloedverwant van hem geweest.

Immers zoowel in de Brieven v. Spinoza als in die van de Gebr. van der Goes door den Heer Gonnet uitgegeven, komt een goudzoeker voor die toenmaals zoowel te Amsterdam als te 's-Gravenhage veel van zich deed spreken. (Zie Servaas van Rooijen Album der Natuur 1899 nieuwe Jaargang).

Waarschijnlijker is een andere gissing. Op het titelblad van N°. 6 der uitgaven van het Swart Toneelgordijn vinden wij een opengeslagen boek met aanhangend schildje waarop een naamteekening. Dit monogram beteekent Arondaux, zooals ik vroeger van den nu overleden Heer Roest mocht vernemen, die evenals de Heeren De Dompierre de Chaufepié te 's Gravenhage en Bas Veth te Dordrecht mij met de meeste welwillendheid omtrent de hier behandelde penning de gewenschte gegevens verstrekten.

Nu is het opmerkenswaardig dat uit dit monogram ook Aury kan gelezen worden. Zoodoende zou de verwantschap tusschen de uitgevers van het Tooneelgordijn en de vervaardigers van de penning nog nader blijken en tevens de naam van den stempelsnijder gevonden zijn.

R. Arondaux heeft van 1678—1702 te Amsterdam gewerkt; zijn familie was, zooals het Waalsche geboorteregister te Leiden ons heeft geleerd, in het begin der zeventiende eeuw te Middelburg gevestigd.

Het opengeslagen boek met het schild, maar zonder naam vinden wij ook aan het einde van het tweede deel van Cuffelers „Specimen Artis Ratiocinandi, een geheel in Spinozistischen trant geschreven werk. Dit werk is in 1684 gedrukt te Hamburg bij Henricus Kunraht, denzelfden bij wien het Theol. Pol. Tractaat is uitgegeven, die echter volgens Colerus een verdicht persoon is en niemand anders dan Christoffel Conradus op de Eglantiersgragt te Amsterdam.

Deze uitgever had evenwel een vignet met den Heiligen Christoffel en was bekend voor zijne vrome werken. Colerus heeft zich

vermoedelijk om den tuin laten leiden. Veel meer ligt het voor de hand dat Jan Rieuwerts of Albertus Magnus, Schullers vrienden als uitgevers van het Tooneelgordijn zijn aan te merken, vooral daar een der verzen met J. R. is geteekend. Het oorspronkelijke uitgeversmerk van Jan Rieuwertz, den ouden, heb ik niet kunnen vinden; daar deze echter vroeger in 't Martelaarsboek woonde, is het niet onwaarschijnlijk dat wij in dit plaatje het merk van Jan Rieuwertz den Ouden hebben te erkennen, voor hij zich met Boom en andere uitgevers verbond.

Waarschijnlijk is dus het tweede deel van het Swart Tooneelgordijn, bij Jan Rieuwertz uitgegeven.

Behalve deze penningkundige en letterkundige, is er naar mijn bescheiden oordeel echter ook nog een belangrijke geschiedkundige beteekenis aan de verspreiding der boekskens en der penningen te hechten. Zoowel het eene als het andere bewijst dat men niet alleen zeer ontevreden was over den gang van zaken, maar ook dat een machtige partij naar krachtige middelen omzag om de volksmeening te bewerken en een omkeering tot stand te brengen. In het derde Deel van het Gordijn lezen we blz. 16 een vers van F. de Haas, waarin deze regels:

De Vrijheyt raeckten in den band
En werd van alle prael ontluistert
Scheen schuw (*gelijk als nog*) voor 't land,
God weet, wanneer ze werd ontkluystert.

Schuller schrijft in zijn achtsten Brief (Stein blz. 291) „Onze republiek is naar aller meening thans een schip gelijk dat zijn stuurman verloren heeft. Het boek „de suprematu legationis" wordt goed opgenomen en het drievoudige blaadje is in denzelfden vorm opnieuw uitgegeven."

In den derden Brief (Stein blz. 286) schrijft Schuller „dat op alle handschriften van Wicquefort door den fiscus beslag is gelegd, en dat die wellicht nooit het licht zullen zien „ante libertatis speratae restitutionem, d. i. „voordat de vrijheid weer hersteld is".

Hoe men in Amsterdam en Dordrecht over 's Prinsen gedragingen oordeelde is reeds hierboven herinnerd.

Het roosje op de penning is volgens den Heer Bas Veth een aanduiding dat zij te Dordrecht is geslagen en de kostbare uitvoering o, a. in goud, bewijst ons dat voor deze betooging geen kosten werden ontzien.

Dat alles nu is niet van Schuller en zijne vrienden „op de Nieuwe Dijck in de Westfaalsche Koning" uitgegaan, niet van F. van Bergen, van Jan Rieuwertz, D. van Hoven, Abba, J. van Vondel en dergelijken, mij dunkt dat daarin ook de regeering van Amsterdam en Dordrecht is betrokken geweest. Ja zelfs is het niet onmogelijk dat Hendrik Kasimir, Stadhouder van Friesland mede van de samenzwering verdacht kan worden. Deze had reeds tijdens het zoogenaamde Stadhouderloos Bewind (alsof de Republiek ooit geheel zonder Stadhouder geweest was!) pogingen gedaan om in Holland vasten voet en hooge krijgsambten te verkrijgen, 't geen natuurlijk ten koste van Willem III zou zijn geschied. — Zijn moeder Albertina Agnes was daarover in heftigen strijd geraakt met de weduwe van Frederik Henrik. Maar in den aanvang van het jaar 1677 was de spanning tusschen Willem III en Hendrik Kasimir zeer hoog gestegen, omdat de eerstgenoemde buiten kennis van den jongen Stadhouder en de Staten krijgsvolk uit Friesland wilde lichten, en bovendien in den strijd tusschen Groningen en de Ommelanden ten voordeele van den „Lande" besliste. (Zie v. d. Arend Dl. IV 2de Stuk blz. 188, 218 enz.)

In datzelfde jaar benoemde de Friesche Stadhouder, Johan van der Waeyen, den grooten Coccejaan die door Willem III uit Holland was gebannen, tot Professor te Franeker, en hoe groot de onderlinge verbittering is geweest, die niet weinig werd aangestookt door de belanghebbende Mogendheden in den Haag, blijkt wel het meest hieruit, dat men er later in 1684 toen het verzet tegen Willem III te Amsterdam op het hoogst gestegen was, over gedacht heeft Hendrik Kasimir tot Stadhouder of Bevelhebber van Amsterdam te maken. (zie Wagenaar Deel XVI blz. 195 en van den Arend Dl. IV.)

Dat de strijd tusschen beide prinsen niet vreemd is geweest aan de hier behandelde staatkundige beroeringen blijkt ook uit de toelichting van het Negotianum Satyricum dat achter het Dordsche exemplaar v. het Swart Toneelgordijn is gedrukt, waar juist van den bovenvermelden strijd over de geexerceerde militie melding wordt gemaakt, waaruit men gevoegelijk kan afleiden dat F. van Bergen dit gedicht in 1677 heeft vervaardigd. 1)

De gissing dus dat Hendrik Kasimir deel genomen heeft in de staatkundige beweging tegen Willem III is historisch gerechtvaardigd en daarbij komt alweder Schuller met een eigenaardig getuigenis als hij in zijn eersten Brief aan Leibniz (Stein blz. 284 schrijft:)

„Comes ille cum Aurifice suo non rediit, sed rediturun se brevi ad aliquem hac in urbe scripsit. quid rei alias cum illo futurum sit, quidque brevi expectem ex nuperis meis, quas rite tibi traditas spero, percipisti."

Het blijkt hieruit dat een aan beiden bekende graaf met diens Aurifex, denzelfden naam die op den penning staat, in het begin van 1677 te Amsterdam had vertoefd, en beloofd had spoedig te zullen terugkeeren, alsmede dat de Loevesteinsche en vrijzinnige partij daarvan binnenkort groote dingen verwachtten.

Met het oog op de hierboven vermelde feiten acht ik het niet onwaarschijnlijk dat Comes ille, niemand anders dan Hendrik Kasimir is geweest, en zou het van hoog belang achten, nog meer draden van dit complot in handen te krijgen.

Zijn onze onderstellingen juist, dan heeft de beroemde penning van het veelhoofdig monster behalve om zijn kunstwaarde bovendien nog groote beteekenis uit een letter- en geschiedkundig oogpunt.

Het zij mij vergund hier als aanhangsel nog bij te voegen een vertoonerslijst in handschrift, voorkomende bij de Tieranny van Eigenbaat, een tooneelspel uitgegeven in 1679 en ingebonden bij het exemplaar van 't Swarte Toneelgordijn der Dordtsche boekerij.

---

1) De verklaring van de namen van dat gedicht vindt men in het Gentsche exemplaar. Dat v. Bergen de dichter is blijkt uit een zijner latere werken, als ik mij niet vergis uit den Philosofenkrijg.

Beide partijen in den lande zagen achter de maskers natuurlijk zeer verschillende persoonsverbeeldingen.

Het Verstand.	Hollandt.	
De deught.	P. d. Oranje.	d' Magistraat.
Wil.	S. Generael.	
Gemeenebest.	Kievit en van den Horst.	J. de Wit.
Goedaart.	Buat.	C. de Wit.
Quadaart.	C. de Wit.	Odyck.
Rechtveerdigheid.	d'Oude Princes.	d'Afgesette Magistraat.
Oprechtigheit.	Sulighem.	de Groot.
Eygenbaat.	Loevesteyns gebroet.	P. d. Orange.
Arghlistigheit.	J. Groot.	d'Oude Princes.
Bedrogh.	C. de Wit.	Fagel.
Schynheiligheit.	Cocceanen Arminianen, Menisten, Socinianen.	d'Lantman.
Ondeucht.	Van der Aa.	Bentingh.
Vleyery.	Beverningh.	Hovelingen.
d'Sinnen.	Ondersaten.	
't Eylant Vryekeur.	. . . .	De Seeven Vereenigde Provinciën.

Door vriend en vijand ziet men hier in 't kort de hoofdpersonen van een der belangrijkste tijdperken onzer geschiedenis beoordeeld. Ik achtte het daarom van belang dit lijstje onder de oogen onzer historie-vrienden te brengen, allicht dat daaruit nog het een of ander valt af te leiden, wat niet algemeen bekend is.

Ten slotte zij het mij vergund hier te vragen of iemand mij ook zeggen kan wat er bedoeld wordt met de slang onder de distelen, waarop bijzonder de aandacht gevestigd wordt, in het vers getiteld: Gisselijke Toepassinge op de Print: Het zinnebeelt van den Tijdt, voorkomende in het eerste deel van 't Swart Toneel-Gordijn. Den derden Druk. A°. 1677.

W. MEIJER.

KERKGESCHIEDENIS.

HOGERBEETSIANA. [1])

II.

De Bibliotheek van de Remonstrantsche Kerk te Rotterdam bezit een handschrift van Rombout Hogerbeets uit den tijd van zijne gevangenschap op Loevestein. Het is een klein 8° boekje in perkamenten band, waarvan de meer dan 180 bladen bijna allen beschreven zijn met zeer fijn schrift. Voor het grootste gedeelte bevat het Fransche en Latijnsche uittreksels uit verschillende boeken en verder aanhalingen uit Van Meteren's Nederl. Historiën, uit de Apologie van Willem I, de Pacificatie van Gent, de Justificatie van de resolutie van 4 Aug, 1617, de Remonstrantie van Oldenbarnevelt en andere bekende zaken. Doch de laatste bladzijden behelzen verschillende aanteekeningen, die op zijn pensionarisschap van 1617 en 1618 betrekking hebben en wel verdienen bekend te worden. Het is niet zonder belang te weten, wat er in die maanden in de Leidsche vroedschap is omgegaan. En nu wij De Groot gehoord hebben over de verhooren die hij onderging en het vonnis dat over hem geveld werd, willen wij ook wel vernemen wat Hogerbeets hierop had aan te merken. Tengevolge van zijne gevangenneming zijn de papieren van Hogerbeets voor een groot deel verloren gegaan. Van eene verzameling merkwaardige voor de uitgaaf bestemde placcaten, van de door hem opgemaakte en zorgvuldig bewaarde rapporten van processen voor den Hoogen Raad gevoerd, tijdens hij lid was van dat college, is althans niets tot ons gekomen. Maar zijne kinderen hebben al den tijd gehad om de stukken en

1) Vervolg van Nav. XLIX, blz. 308.

aanteekeningen, die op zijn pensionarisschap betrekking hadden, te bergen en, na zijne veroordeeling, met het belangrijkste gedeelte van zijne boeken naar Loevestein over te brengen. Bij de inventarisatie van zijn inboedel, die eerst plaats had op 16 April 1620 [1]), verklaarde zijne dochter Machteld, „dat de boecken van haaren vader ten deele op Loevesteijn gebracht ende de reste vercocht waeren, ende sulcx geene meer ten huijse te hebben." Van gevonden papieren wordt in dit stuk geen melding gemaakt.

In bovengenoemd boekje vond ik in de eerste plaats een afschrift van de art. 2, 4 en het slot zijner tot dusverre onbekende instructie als raadpensionaris van Leiden. Op mijn verzoek deed de Leidsche archivaris, Mr. C. M. Dozy, onderzoek naar dit stuk en zijne welwillendheid stelde mij in staat het thans in zijn geheel mede te deelen. Mr. Dozy voegde hierbij wat er in de Resolutiën van de Vroedschap omtrent zijne aanstelling vermeld staat, hetwelk ik aan de Instructie laat vorafgaan. Vervolgens trof ik in het boekje aan de belangrijkste resolutiën door de Vroedschap van Leiden genomen van 30 Nov. 1617 tot 21 Aug. 1618, allen betrekking hebbende op de staatkundig-kerkelijke geschillen. Deze afschriften bleken woordelijk overeen te stemmen met den inhoud der vroedschapsboeken, behoudens een paar onbeduidende afwijkingen. Hogerbeets had dus voor zichzelven copie gehouden van deze resolutiën en schreef ze nog eens over in dit boekje, waarin hij schijnt verzameld te hebben wat hem bij tijd en wijle nog eens zou kunnen dienen bij het uitgeven van eene Verantwoording. De kennis van hetgeen er in die dagen van spanning in de Leidsche vroedschap is omgegaan is zeker niet zonder gewicht, en doet ons nog beter begrijpen hoe bitter grievend het was voor een man, die eerlijk en trouw zijn plicht als stedelijk ambtenaar had vervuld, dat hij verantwoordelijk gesteld en veroordeeld werd voor hetgeen zijne committenten hadden besloten.

Wat het boekje verder nog bevat zal hierachter blijken.

H. C. Rogge.

---

1) Hs. Rijksarchief.

Benoeming tot Pensionaris van Leiden.

Vergadering van de groote vroedschap gehouden op 19 October 1617.

In de Vergadering van die van de Grote Vroedschap voorgedragen sijnde, hoe dat door het overlijden van Mr. Niclaes van Zeijst Zal. in sijn leven Raedt ende pensionaris deser Stede, hetselve ampt is comen te vaceren, ende dese stede notelick dient voorsien van een ander bequaem persoon, van desselfs dienst bij dese tijt ende gelegentheijt te mogen gebruijcken, soo ist dat dezelve van de Vroetschappe naer onderlinge communicatie goet gevonden hebben, nadien heml. alle bekent zijn de goede qualiteijten soo in geleertheijt, experientie ende modestie van de persoon van de heer mr. Rombout Hogerbeets, jegenwoordich Raetsheer inden hoghen Rade ende eertijts Raedt endo pensionaris deser Stede geweest sijnde, denselven Raetsheer te versoucken, off zijn E. ten dienste deser Stede den staet van het Raedt ende pensionarisschap deser Stede believe aentenemen, tenwelcken eijnde gecommitteert zijn Mr. Franck Duyck de Jode, Franck van Thorenvliet Burgemeesteren, mitsgaders Jan Isnoutsz van der Nesse ende Pieter Aerntz. Deijman Vroetschappen, mit volcomen last ende authorisatie om mitten selven Raetsheer Hogerbeets, bij aldien hij daertoe soude connen verstaen, te mogen handelen opte conditiën ende wedden, als de voorn. E. Zeijst laetst aengenomen is geweest.

Actum in hare vergaderinge den XIX Octobris a°. 1617.

Instructie voor Hogerbeets als Pensionaris.

Wij Schout, Burgemeesteren ende Regeerders der Stadt Leijden doen condt eenen ijegelicken, dat wij van der voors. Stede wegen, mit goetduncken ende believen van die van de grote vroedtschappe, het lichaem der voorsz. Stede representerende, op huijden gedragen, geaccordeert ende overgecomen zijn mit de Heere Mr. Rombout Hogerbeets, Doctor inde Rechten, nopende de bedieninge van het pensionarisschap deser Stede ende dat opte conditien ende in vougen hier naer volgende.

1°. Eerst dat de voorn. D. Hogerbeets hem in dienst van der voors. Stede sal laten gebruijcken onder den naem van Raedt ende pensionaris voor een tijt van negen jaren, innegaen den eersten November zestienhonderd zeventien eerstcommende, ende denzelven tijt geduijrende zijn bewoninge sal houden binnen der voorsz. Stede.

2°. Dat de voorn. D. Hogerbeets den voorgaenden tijt geduijrende alle de reijsen, in Stadts saecken te doen staende ende daer de Stadt aengelegen is, tot wat plaetse dezelve ooc soude mogen voorvallen, zo wel ter dachvaert als elders gehouden, sal zijn waer te nemen, ende hem daertoe te laten gebruijcken, 't zij alleen ofte met een of meer gecommitteerden neffens hem, daer ende sulcx hem des bij Burgermeesteren ende Schepenen, gesamentlicken of in bijsonder, geordonneert werden, ende bevordernisse van des Stadts saecken, 't zij processen off andere des vereijsschen sullen. Des den voorn. D. Hogerbeets mits desen belooft wert te indemneren, indien hem in Stadts reijsen eenige periculen overquamen, ende sal daertoe ter eeren van de Stede gebruijcken eenen dienaer off clerck, 't zij degeene die hij in zijnen dienst sal houden of eenen van de bosdragers deser Stede 't zijnen believen.

3°. Dat de voorn. D. Hogerbeets, van alle de besoingen die hij van deser Stede wegens buijten reijsende doen ende benaerstigen sal, getrouwe ende pertinente notulen sal houden ende deselve, voor zo vele des Stadts particuliere saecken aengaet, niet gemeens hebbende met de dachvaarden van den Heeren Staten, terstont naer zijn thuijscomste, naer voorgaende mondeling rapport, binnen drie dagen daer aen verbaliseeren of in geschrifte stellen ende den Secretarijs deser stede leveren sal, omme geregistreert te werden; maer belangende 't gunt ter vergaderinge van den Heeren Staten sal werden gebesoingeert ende geresolveert, sal daervan gehouden zijn alsvoren notelen te houden, om daer uyt 't zijner thuijscomste die van de Gerechte van alles te mogen doen rapport, ende sal ooc van elcke dachvaert opt spoedichste versorgen te becomen de resolutiën, die ter vergaderinge van de Heeren Staten sullen zijn genomen, ende deselve bij den anderen vougen ende doen inbinden mit behoorlicke aenwijsinge ten wederzijden.

4°. Dat de voorn. D. Hogerbeets, binnen deser Stede ende gesont zijnde, mede gehouden sal wesen dagelicx te compareren op alle vergaderingen van Schout, Burgemeesteren, Gerechte ende Vroetschappen, 't sij deselve gesamentlicken vergaderen of elck int besonder, ende dezelve in alles mit goeden advise, raedt ende daet sal assisteeren, 'tzelve doende de eere ende vordernisse deser Stede ten hoochsten procurerende, op gelijcke verbeurte absent blijvende als de voorsz. Schout, Burgemeesteren, Schepenen ende Vroetschappen.

5°. Dat mede de voorn. D. Hogerbeets, Burgermeesteren deser Stede tot allen tijden ende plaetsen sal assisteeren mit sijnen goeden raedt ende daet in alle saecken, zo wel der Universiteijt als 't Collegie der Theologijön aengaende, ende 't zelve doende sonderlinge het ooge sal hebben opte onderhoudinge van goede eenicheijt ende correspondentie mit den Heeren Curateurs van der voors. Universiteijt ende mit des Universiteijts Senaet, mit behout van de gerechticheijt deser Stede ende van de aucthoriteijt van Burgemeesteren.

6°. Dat ooc de voorn. D. Hogerbeets alle saecken ende processen, voor de vierschaer der voors. Stede hangende, te weten de beschreven processen ten bevele van de presiderende Schepen naer die volschreven ende gefurneert sijn, visiteren ende doorsien, ende de meriten van der saecke in 't Collegie van Schepenen getrouwelicken rapporteren sal, daerbij vougende, des versocht zijnde, zijn advis.

7°. Dat mede de voorn. D. Hogerbeets in geene saecken, voor de Vierschaer deser Stede hangende offte die daer apparent zijn begonst te werden, en sal mogen consuleren tusschen partijen, ooc niet jegens eenige vonnissen bij Schepenen gewesen.

8°. Dat mede de voorn. D. Hogerbeets 't Collegie van Weesmeesteren deser Stede in alle saecken, daertoe hij van dezelve sal werden versocht, ooc sal assisteren mit goeden raet en advis.

9°. Dat van gelijcken de voorn. D. Hogerbeets alle propositiën, die zo ter vergaderinge van de grote Vroedtschappe als van die van de Gerechte sullen moeten gedaen werden ten bevele van Bur-

germeesteren sal doen, alvorens de propositien, die ter vergaderinge van de Groote Vroedtschappen sullen moeten werden gedaen, bij geschrifte gestelt ende aen den Secretarijs tijttelicken gelevert hebbende om geregistreert te werden.

10°. Dat verder de voorn. D. Hogerbeets hem sal laten gebruijcken in dextensie van alle acten ende brieven, daer inne sijne scientie ende industrie van node wesen ende hij versocht sal werden.

11°. Dat de voorn. D. Hogerbeets hem zelven geduijrende den tijt van sijn voorsz. aanneminge in geenen ordinarijssen of extra ordinarijssen dienst ofte Commissie, 'tsij van 't Gemeen Landt, tot wat staet, officie of digniteijt 't zelve ooc soude mogen wesen, ofte van yemant anders en sal mogen begeven, nochte deselve diensten, commissien, staten, officien of digniteijten, al waert dat hij daertoe versocht of dat hem die aangeboden souden mogen werden, en sal mogen aennemen, onder wat pretext 't zelve soude mogen wesen, noch ooc geen jaergelt of wedden van eenige (wes aensiens die ooc mochten wesen) en sal mogen nemen noch ontfangen, ende tot dien eijnde noch deur hem zelven, noch deur yemant anders eenige sollicitatie of vervolch en sal doen of doen doen.

12°. Dat de voorn. D. Hogerbeets niet van huijs en sal reijsen dan met voorweten ende believen van Burgermeesteren in der tijt.

13°. Ten laetsten dat de voorn. D. Hogerbeets voorts al sal doen dat een goet ende getrouw pensionaris eer ende eetshalven schuldich en gehouden is te doen.

14°. Ende dat hij omme hem in 't voorsz. ampt wel ende getrouwelicke te gedragen, aen handen van Burgermeesteren, behalven den eedt die hij als poorter deser Stede gehouden is te doen, ooc presteren sal den volgenden eedt.

Het officie van 't Pensionarijsschap deser Stede naer alle zijn vermogen ende weten getrouwelic te bedienen ende bewaren, tot eere der voorsg. Stede, alle secreten derselve Stede, heure handvesten, privilegien, keuren ende loflijke gewoonten ende costuijmen, daer de Stede deuchdelic gebruijc af heeft, te helpen stijven ende stercken, de bevelen van Burgermeesteren ende Gerechte, 't officie aengaende, naer zijn vermogen te onderhouden, alle secreten van

der Camere deser Stede ende partijen onderlinge aengaende heijmelicken te houden en niet te reveleren; ende voorts alle saecken die hem van der Stede wegen bevolen sullen werden, 't zij van dachvaerden, processen ende anders vlijtelicken waer te nemen ende te benaerstigen ende sulcx daerinne te doen, als de eere den oorbaer ende 't prouffijt deser Stede sullen uijteijsschen, ende gelijc een goet ende getrouw pensionaris schuldich is ende behoort te doen.

Voor welcke voorsz. diensten de voorn. D. Hogerbeets hebben ende genieten sal: Eerst een jaerlicke wedde, pensie of vereringe van twee duijsent guldens te 40 groten 't stuck, innegaende Alreheijlige dage eerstcomende, zijn huijshuijr ende bewoninge daer inne begrepen zijnde, dewelcke hem bij den Tresorier ordinaris indertijt tot vier termijnen van den jare bij gelijcke partijen sullen werden uijtgekeert, 't welc den voorn. Tresorier sulcx nu voor dan ende dan voor nu wert belast, mit belofte dat hem dezelve betalingen in zijnen uijtgeven sonder swarigheijt sullen werden geleden, mits overbrengen voor d'eerste reijse copie anthenticq van de jegenwoordige ende van elcken termine behoorlicke quitantie. Ten tweeden vrijdomme van wijn ende bier exchijsen voor hem ende voor zijn huijsgezinde. Ten derden jaerlicx een tabbaert laecken in vergelijckinge van die van de Gerechte, mitsgaders zijne presentien opte ordinaris comparitien van die van de Gerechte ende Vroetschappen. Ten vierden dat de voorn. D. Hogerbeets buijten reijsende sal genieten sodanige dachgelden, wagen ende schuijtvrachten als Burgermeesteren, Schepenen ende anderen van Stadswegen reijsende toegeleijt is, off sulcx deselve in tijden ende wijle sullen werden verhoocht. Des sal de voorn. D. Hogerbeets sijn voors. dienaer off clerc mogen gebruijcken in plaetse van een bosdrager ende voor denselven sodanige dachgelden trecken alsoff hij een bosdrager mit hem genomen hadde, van welcke dachgelden hem, 't sijnen begeren naer gewoonte, ordinantien van betalinge op den Thresorier sullen werden verleent op sijne specificatien bij hem daervan over te leveren, mits dat deselve behoorlicke aenwijsinge sullen doen van de plaetsen daer de besoingen, daerover hij uijtwesende gevaceert sal hebben, sullen sijn geregistreert. Ende indien hij geduijrende

de tijt van sijn aenneminge comt te overlijden, sal sijnen erfgenamen betaelt werden het volle halfjaer daerinne hij getreden. sal wesen.

Tot voldoeninge van welcke overcomste ende contract de voorn. Schout, Burgermeesteren ende Regierders van der voorschreven Stede wegen ter eenre ende de voorn. D. Hogerbeets van zijnen wege ter andere zijden verbonden hebben ende verbinden mit desen der voors. Stede ende zijne D. Hogerbeets goeden ende innecomen, jegenwoordige, toecomende, roerende ende onroerende gerechticheijden ende inneschulden, deselve ende de vruchten en keure van dien 't bedwangh van alle Rechten ende Rechteren onderwerpende mits desen. Des ten oorconde zijn twee deser gelijcke brieven daervan aen wederzijden, eene is besegelt mit der voorsz. Stede Segel ten Contracten ende mit de onderteijckeninge van den Secretarijs van der Stedewegen ende van de voorn. Hogerbeets voor hem zelven, op ten Negentienden Octobris anno XVI hondert zeventien.

J. van Swanenburch.
4 30 1618.

Rombout Hogerbeets.

Op ten 29 Novembris anno 1617 heeft D. Rombout Hogerbeets aen handen van Franck van Thorenvliet eerste ende presiderende Burgemeester den voorgaenden eedt als pensionarijs deser Stede gedaen, ende voorts vernieut den poorter-eedt bij hem voor desen gedaen.

Mij jegenwoordich,

J. van Swanenburch.
4 30 1618.

Eenighe Resolutiën genomen bij de Vroetschap van Leiden, gedurende den tijt van mijnen dienst als pensionaris.

I. 30 Novemb. 1617.

Na lecture van de missive van beschrijvinghe der E. Heeren gecommiteerde Raden, is gelesen den brief van sijn Ex^cie^. mitsga-

ders de justificatie van de resolutie van den 4den Augusti voorleden, als beide dienende tot een inleidinge van de poincten van beschrijvinge, die daerna sijn gevolcht, ende is op alles bij de voors. vroetschap geresolveert in volgende manieren.

1. Eerst is verstaen op de voors. missive van zijn Ex'cie ende de voors. justificatie, dat men van deser Stede wegen in alles sal blijven ende persisteren bij de voors. resolutie op den 4den Augusti voorleden genomen, ende deselve met alle behoorlijcke middelen mainteneren, also de behoudenisse van de vrij- ende gerechticheden der Landen van Holland ende Westvrieslant mitsgaders van de autoriteit der Heeren Staten ten hoochsten daeran is gelegen, gelijk inde voors. justificatie int brede wort verhaelt.

2. Ende wat angaat 't 1ste lit van 't 1ste point van beschrijvinge, sijn de gedeputeerden gelast te mogen inwilligen den voorgeslagen Synodum provincialem, doch onder de directie ende 't beleit der E.M. Heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant, ende mits dat daerin niet bij decisie van de gecontroverteerde pointen, maer tot onderlinge verdaechsaemheit ende bepalinge der leere over deselve pointen sal worden geprocedeert, opdat bij sodanighe middelen de gewenste gerusticheit onder ingesetenen mach worden bevordert.

3. Van gelijcken sijn ooc de voors. gedeputeerden geautoriseert om te mogen arresteren een placcaet tegens de onbehoorlijcheden die dagelic so int schrijven als spreecken tegen de autoriteit ende wettige regeeringe der Landen gebruict worden.

4. Mitsgaders om te doen instellen een missive aen de predicanten, daerbij denselven belast werde hem stichtelijc ende moderatelijc inde jegenwoordige religionsverschillen te dragen, zulx als bij de meeste stemmen tot welstant ende gerusticheit der Landen bevonden sal worden te behoren.

5. Op 't 2de lit vant 1ste point sijn de gedeputeerden gelast te anhoren de rapporten van de saecken, die sedert de leste dachvaert aengaende de regieringe, hoocheit ende gerechticheit der Landen sijn voorgevallen, ende daerop ten meesten dienste der Landen mette andere steden te mogen resolveren, doch in gevalle

van merckelijcke swaricheit sullen reges nemen aen hare principalen.

6. Aengaende 't versouc van de consenten, daervan int 2de art. van de beschrijvinge mentie gemaect wort, is geresolveert daerinne voor als noch niet te bewilligen, maer dat men ernstich sal anhouden dat met den eersten volcomen suiveringe van de defecten in de quote van de andere provincien gedaen ende gelijcheit int stuc van de contributien onderhouden werde. Dat men ooc voor en aleer eenich consent te dragen versoeckert behoort te sijn van de garnisoenen, ende te weten of sij haer begeren te begeven onder de gehoorsaemheit der HH. Staten van de particuliere provincien ende van de magistraten der steden daer sij garnisoen houden, ofte niet. Item dat de H.H. Staten Generael eerst sullen desisteren van de proceduren opt houden vant Synodum nationael nu onlanx voorgevallen, als contrarieren le de Unie deser Landen, ende dat alhier in Hollant afgedaen en gerepareret sullen worden alle die contraventien, die tegen de resolutie van den 4 Aug. verleden gepleecht sijn. Entelijc dat men rijpelic met malcanderen eerst sal overwegen, of niet tot ontlastinge van de provincien in dese tijden eenige garnisoenen souden mogen worden gecasseert ende dienvolgende den staet van de oorlochslasten vermindert. Ende op alle desen behoorlijcke satisfactie ende onderrechtinge gedaen sijnde, sal op dit point nader worden gelet ende geresolveert.

7. Om de voors. redenen wille worden ooc in surcheancie gehouden de navolgende 3, 4, 5, 6 ende 7 articulen van beschrijvinge, daerin gehandelt wort van de inwilliginge der middelen daeruit de voors. consenten souden worden voldaen, sonder nochthans dat men verstaet de verpachtingen ende opheve van de ordinaris middelen hiermede te beletten.

8. Opte versochte continuatie van de geleende penningen aen de C. van Sweden, door sijnen ambassadeur volgens 't inhouden vant 8ste article voorgestelt, wort den gedeputeerden volcomen last gegeven om hem desen aengaende mette meeste stemmen te mogen conformeren.

9. De swaricheden met Engelant op den harincvaert art. 9,

met Vrancrijc op de bevrachtinge van schepen art. 10, ende de beschadichtheden die eenige coopluijden ende scippers sustineren door arresten ende anders in Spangien, Italien, Sicilien ende elders geleden te hebben art. 11, sijn mede gestelt aen de gedeputeerden, om beneffens de andere stede ten meesten dienste van den Lande daerin te adviseren, sulx sij bevinden sullen te behoren, doch bij merckelijcke swaricheden sullen met hare principalen daerover communiceren.

10. Met 12, 13, 14, 15, 16 articulen, mentionerende van de deputatien inde respective collegien te doen, worden mede gestelt tot laste van de gedeputeerden, mits dat men lette dat die van Leijden mede haer beurte mogen hebben.

11. Endelijc het leste art. speeckende van de pointen in de leste dachvaert niet afgehandelt, mitsgaders van alle de saecken, die buiten dese beschrijvinge in de vergaderinghe souden mogen voorvallen, is mede gestelt ten laste van de gedeputeerden. Ende sijn tottet inbrengen van dese resolutien bij de voors. Vroetschap gecommitteerd Thorenvliet, Claes Adriaensen van Loeneren, Mr. Vranco Duic, Ysnouts van der Nes, beneffens den pensionaris Hogerbeets. Aldus geresolveert den lesten Novemb. 1617.

II. 9 Januari 1618.

Op den anvanc van de vergaderinge sijn ingelevert de missive van de H.H. Gecommitteerde Raden mette informatie van de grote beroerten binnen Oudewater sedert 't scheiden van de vergaderinge der E. Heeren Staten gepasseert; al twelc gelesen sijnde is daerop bij de Vroedschap geresolveert, dat men voor ende aleer eenige andere saecken ter vergaderinge van de Staten bij hande te nemen, de Regierdere ende goede ingesetenen van Oudewater van de enorme ende exorbitante [factie] sal bevrijden, de moetwillige met rigeur straffen ende in alles sodanigen ordre stellen als tot dienste van den Lande ende maintinement van de autoriteit van de wettige Overheit bevonden sal worden te behoren.

III. 2 Febr. 1618.

De grote vroetschap der stadt Leijden voorgedragen sijnde bij

de gedeputeerden deser stede, die op gisteren na den Haghe ter vergaderinge van de E. H.H. Staten van Hollant ende Westvrieslant gereist waren, als dat de h. van Veenhuisen, president van den Hogen Rade, henluijde hadde angedient, dat eenige burgers der stad Leijden, hem seggende last ende procuratie te hebben wel van 6 of 700 personen, requeste hadden gepresenteert aen den Hogen Rade om provisie van maintenue te hebben tegens de burgemeesteren der voors. stede, omdat deselve, sonder autorisatie van de vroetschap, so sij seiden, henl. als schutters voorgehouden hadden een nieuwen eedt, ende dat sij weigerende 't doen van dien, uitte scutterije waren gestelt ende anderen in haer plaetse vercoren, daer sij nochtans in voorgaende swaricheden de stadt getrouwelick bijstant gedaen hadden ende ooc noch bereit waren te doen, mits dat men hen geven soud een acte van dat men tegens de Contraremonstranten niet datelijx soud attenteren. Ende dat die van den H. Rade voor ende aleer daerop te disponeren goet gevonden hadden mette gedeputeerden der stadt Leijden hierover nader te communiceren, begerende daerom, dat de voorn. gedeputeerden voor sijne Ed. ende noch twee commissarijsen des namiddaghs souden willen compareren; dan also dselve haer daervan excuseerden, seggende alleen gelast te sijn om waer te nemen de vergaderinge der H.H. Staten, ende dat sij oock aengaende 't gepasseerde opt beeedigen van de schutterije geen volcomen kennis hadden, behalven dat sij ooc hen lieten beduncken, dat dese saecke, als wesende gans politijc, tot kennisse van de collegien van justicie niet was gehorende, begerende derhalven dat mijn h. de president de goede hant daeran soude willen houden, dat de voors. parthijen of tot Leijden, of aen H.H. Staten souden mogen werden gerenvoijeert, in allen gevalle dat sijne Ed. de versochte provisien soud willen ophouden, ter tijt ende wijlen toe den Raedt desen aengaende eenige nader advertentie soude mogen gedaen worden; twelc sijne Ed. aennam te doen. Boven desen hebben de H.H. burgermeesteren alhier mede verstaen, dat men tot vervallinge van de oncosten, die tottet presenteren ende vervolgen van de voorn. requeste mitsgaders tot uijtvoeringe van de proceduren, die daerna souden mogen volgen, van node

sijn, bij eenige personen een collecte gedaen was, twelc also een saecke is van quaden exemple, is mede goet gevonden hiervan te hebben des voors. vroetschaps resolutie. Ende is bij verre tmerendeel besloten, dat men de beeedinge van de schutterije, die bij de burgemeesteren ampts ende eedtshalven bij handen genomen ende alrede voltrocken is, ooc sulx dat de plaetse der onwilligen met andere goede ende getrouwe burgers is gesuppleert tot rust ende verseeckerheit van de stadt ende gemeente, in alle manieren sal staende houden ende niet toelaten, dat daerover bij de Collegien van Justicie eenige kennisse genomen werde, also 't selfde gans ongehoort is ende contrarie de tractaten ende unien van de Landen, mitsgaders de vrij ende gerechticheden deser stede, dat men de steden door sodanige politijcque proceduren met processen soude quellen; maer dat de gedeputeerden deser stede aen de vergaderinge der H.H. Staten sullen anhouden, dat metten eersten hiertoe ernstige brieven aen den H. Rade werden gedepescheert, om 't verlenen van de voors. provisie voor te comen, wel mogende lijden dat so hem yemant over tghene voors. is wil beclagen, hij hem addressere aen de H.H. Staten Ende is daerom verstaen, dat de voors. personen tegens hare wettige Overheit hen int ghene voors. is verlopen hebbende, dat men tegens deghene die de voors. collecte gedaen hebben sal doen informeren, om daervan aen de vroetschap rapport gedaen wesende daerinne voorts te disponeren, sulx als de gelegentheit sal vereijsschen.

IV. 12 Febr. 1618.

In de vergaderinge van de grote vroetschap is aengedient, dat alhier op de pointen van beschrijvinge der H.H. Staten onder anderen geresolveert was, dat men int versouc van de consenten van deser stede wegen niet en soude bewilligen voor ende aleer dat de defecten van de andere provincien souden wesen gesuivert, de garnisoenen gebracht tot dienst ende gehoorsaemheit van de particuliere provincien ende steden, daer sij garnisoen sijn houdende, ende entelick dat hier in Hollant afgedaen ende geredresseert souden worden alle de contraventien, die tegens de vrij ende gerechtichheden der landen,

steden ende leden, ende namentlich tegens de resolutie op den 4 Augusti lestleden genomen, gepleecht sijn. Ende also daerna mede gebeurt was dat tot Oudewater bij populare factie de vroetschap aldaer belet was de vrije electie van burgemeesteren, ende dat met grote desordre, oploop ende commotie een ander verkiesinge deselfde vroetschap genoch was afgedwongen, waerover aen de steden ende leden van Hollant clachte gedaen ende redres versocht wesende, van deser stede wege daerover, volgens de genomen resolutie, angehouden was, dat men voor ende aleer eenige andere saecken bij handen te nemen die van Oudewater in haer oude vrijheit ende gerechtigheden weder stellen ende maintineren soude. Ende hoewel daerna in de vergaderinge der H.H. Staten beijde partijen van Oudewater so wel mondeling als scriftelijk waren gehoort, so is nochtans in hare saecke voor alsnoch geen resolutie genomen noch eenige ordre gestelt geweest, mitsdien eenige steden verstonden, dat men dit selfde ende al het vorder gepasseerde behoorde over 't hooft te sien, ende om niet te comen in disordre int stuck van de finantie, het point van de consenten af te handelen. Waertoe vele andere steden niet connende verstaen, als achtende onredelick te wesen dat men procederen soude tot inwilliginge van de consenten ende dienvolgens tot belastinge van de gemeente, voor ende aleer men dat men den staet van de regieringe ende de goede ingesetenen gestelt soud hebben in behoorlijcke verseeckertheit ende securiteit tegens alle gewelt, oploop ende beroovinge, ende dat men eedt ende amptshalven het quade exempel van Oudewater niet const ongeredresseert laten, worden dselve daerover sulcx geblameert, alsof sij met het inhouden van de consenten den staet der landen wilden brengen in confusie. Om welcke calumnie te ontgaen ende de steden met onderlinge eenicheit ende confidentie meerder te verbinden, hadden de gedeputeerden van Haerlem goet gevonden, hare verclaringe bij monde gedaen, van dat sij de consenten vóór het voors. redres niet consten inwilligen, bij gescrifte over te leveren, met presentatie van daerover een breder deductie te exhiberen, gelijc sij op Vrijdach voorleden gedaen hebben, versouckende seer ernstelijc, dat d'andere steden heurselven daerop mede

rondelijc ende sinceerlijc souden willen verclaren, ten einde tselfde gedaen wesende, het point van de consenten datelijc alsdan soude mogen bij handen genomen ende afgehandelt worden. Van dese deductie is bij de gedeputeerden deser stede dubbelt genomen, twelc in de voors. vroetschap gelesen sijnde, is daerop verstaen dat tselfde wel ingestelt is conformelijc de vorige unien ende verbonden tusschen de provincien, leden ende steden respective onderling gemaect, dat sulx de gedeputeerden van deser stede wegen daerop hare verclaringe rondelijc sullen mogen doen, ende so daerinne noch yet soud mogen vergeten sijn, dat nochtans nodich tot welstant der landen bevonden worde, tselfde daerbij te doen vougen, ofte ooc uit te laten tghene daerin te veel soud mogen gestelt sijn; dat men ooc de hant daeraen houden sal, dat alle datelijcheden, die tegens der landen ende steden vrij en gerechticheden sijn angerecht, werden geredresseert, doch dat men ondertusschen int stuck van de consenten ende contributien de saecken sal sien te houden buiten confusie soveel doenlijc is, daerinne den gedeputeerden last gegeven wort om hen te mogen] conformeren mette beste opinien.

5 Martij 1618.

Volgens de resolutie van de grote vroetschap hiervoren genomen in de saecke van de dolerende burgers op den eedt die de schutters voorgehouden ende bij de voors. doleanten geweigert was, rapport gedaen sijnde van 't gene in de vergaderinge der E. M. HH. Staten van Hollant ende West-Vrieslant desen aengaende sedert is gepasseert, ende onder anderen dat bij missive van de HH. Staten den Hogen Rade angeschreven was, dat sij hem [met] de voors. saecke niet en zouden bemoeijen noch daerin eenige provisie verleenen, also hiervan de kennisse de collegien van justitie niet is competerende, dat efter desen niettegenstaende voors. doleanten hem niet onthoudende met vergaderingen te houden, nieuwe verbintenissen aen te gaen ende collecten te vergaderen, 't welc na rechten ende privilegien deser stede niet geoorloofd maer strafbaer is; ende dat burgemeesteren, hiervan kennisse gecregen hebbende,

goet ende nodich gevonden hadden, tot rust ende welstant deser stede, behoorlijcke middelen an te wenden om alle verdere onheilen, die hieruit souden mogen ontstaen, voor te comen ende te weren, ende te doen horen eenige personen die hierin medelich sijn ende van de welcke men eenige nadere onderrechtinge van alles soud moge becomen; ende diensvolgens eerst de notaris Goens ende daerna Thoenis Janssen Waelwijc ontboden sijnde, hadde deselve Waelwijc de HH. Schout, Burgemeesteren ende Schepenen op de vraechstucken hen voorgestelt seer onbetamelijc ende irreverentelick bejegent, seghende dat burgemeesteren parthije waren, dat een gemeene saecke was die alle de gemeene scutterije aenginc, item dat het geen manier was dat twee die troeven malcanderen int spel souden laten sien, dat hij ooc niet gehouden was daerin ijet te verclaren tot sijnder beswaernisse, sonder dat hij yet sonderlinx voorts heeft willen te kennen geven. Twelc bij de voors. grote vroetschap verstaen sijnde, is geresolveert dat men de voors. persoon noch eens bij de gerechte sal doen horen, ende so verre hij deselve geen volcomen genoegen doet op 't ghene hem voorgehouden sal worden, sijn die van den gerechte geautoriseert om voorts daerin te disponeren, sulx als sij tot dienste ende gerusticheit der steden mitsgaders tot conservatie van de wettige autoriteit der h. o. bevinden sullen te behoren.

4 May 1618.

Uijttet rapport vant ghene in de lest gehouden vergaderinge der E.M. HH. Staten van Hollant ende Westvrieslant is verhandelt verstaen sijnde, dat eenige steden haer weigerich gestelt hadden om tot wechneminge van alle diffidentie haer verclaringen, des versocht sijnde, in speeie te doen op de pointen ende articulen, die bij de gedeputeerden van Haerlem uit name van hare principalen aen de vergaderinge waren overgelevert, ende dat sij ooc tot redres ende reparatie van de exerbitante proceduren tot Oudewater ende andere plaetsen gepleecht als noch niet en hebben willen verstaen, sulx dat daerom de andere steden mede swaricheit gemaect hadden om de pointen van de consenten bij handen te nemen,

ende dat bovendien ooc de geraemde ordre opt houden van een provinciael synodus niet had connen gearresteerd worden, omdat eenige sustineerden dat men den nationalen synodum, bij sommige provincien ter vergaderinge van de E.M. HH. Staten-Generael ingewillicht, behoorde an te nemen, ende andere niet en consten toestemmen, dat deselfde provincien sodanigen autoriteit ende gesach over die van Hollant tegen derselver vrij ende gerechticheden, mitsgaders tegen de unien ende verdraghen onderling tusschen de provincien angegaen soud usurperen, so was goet gevonden dat hiervan ende eenige andere gereserveerde pointen, na genomen reces, nieuwe uitschrijvinge gedaen ende de munimenten daertoe dienende aen de vroetschappen overgesonden souden worden; dewelcke ter vergaderinge van de grote vroetschap deser stede gelesen sijnde, is daerop geresolveert ende verclaert sulx als volcht.

1. Dat men als noch volgens voorgaende genomen resolutie sal anhouden, dat voor het dragen van de consenten op de pointen bij die van Haerlem overgelevert een yegelick van de vergaderden hem rondelich ende getrouwelijc verclare, ende met alle bequame middelen helpe redresseren 't gene tegens de privilegien ende gerechticheden der landen ende steden op eenige plaetsen soud mogen gedaen ende geattenteert sijn; ooc daertoe arbeiden, dat metten eersten werde gearresteert het placcaet tegens de fameuse libellen, ende al 't gene dat met woorden of wercken tot verstoringe van de gemene ruste soud mogen strecken, sulx alst selfde in der bester formen sal worden geextendeert.

2. Dat men int stuck van de consenten ten regarde van de generaliteit voor alsnoch niet en sal bewilligen, maer daermede surcheren totdat bij d' andere provinciën hare defecten van de voorgaende jaren sullen voldaen ende gesuivert sijn; dat sij ooc de provincie van Hollant promptelick sullen hebben gerembourseert van tghene bij deselfde aen de france troupen is verschoten ende ooc indemneren van de lasten, daervoren die van Hollant voor de Generaliteit haer credyt verstrect hebben, ende dat sij daerenboven hen getrouwelick sullen gequeten hebben in de onderhoudinge van de gemaecte Unien ende dienvolgende afdoen al tghene contrarie

van dien bij eenige van haer op de provincie van Hollant, tegens deszelfs souvereine macht, vrij ende gerechticheden, nu eenigen tijt herwaerts is geusurpeert, ofte dat men anders bij behoorlijcke middelen de gerechticheit van den Lande van Hollant sal moeten voorstaen ende maintineren.

3. Maer wat aengaet de consenten die tottet vervallen van de particuliere lasten van Hollant sijn dienende, dat men daertoe sal inwilligen het incomen van de ordinaris verpachte middelen van consumtie, item de verpondingen mitsgaders de 300m gl., sulx die in den voorleden iare geheven sijn, mits dat daeruit vooreerst sal voldaen ende betaelt worden al tghene de steden tot hare ende harer ingesetenen verseeckertheit ende bescherminge tegens alle oproer ende seditie alrede bij handen hebben genomen ende gedebourceert ende noch sullen bij handen nemen ende debourceren, advoyeren daerenboven de autorisatie op de HH. gecommitteerde Raden gedaen aengaende de oplichtinge van de 400m f., welverstaende dat men voortaen geen meerder lasten sal annemen, als uit het iaerlijx incomen sal connen werden voldaen, ende dat men oversulcx sal anhouden dat de ongerepartieerde france troupen of t'eenemael werden gecasseert of ten minste op de helft gereduceert, ende alsdan over de provincien gerepartieert, doende ooc tot gelijc getal toe eenige andere compagnien mede reduceren, om also vant volle getal het lant tontlasten.

4. Aengaende t'point van de beslechtinge der kerkelijcke differenten wert alsnoch gepersisteert bij voorgaende resolutien diesaengaende genomen, te weten, dat men een provinciaal Synoden, twelc onder theleit, directie ende sodanige ordre als de Staten goetvinden soude gehouden worden, tot accommodatie ende onderlinge verdraechsaemheit, ende niet bij eenige decisien dselve sal soucken te beslechten, sonder dat men gedogen sal dat bij d'andere provincien die van Hollant een nationael Synode tegens haer wille werde opgedrongen.

9. Is mede gelesen de missive van den h. advocaet van den Lande, gevoucht bij sijne Ed. Remonstrantie, ende is goet gevonden daerover sijne Ed. te begroeten ende ernstich te versoucken te willen in sijne getrouwe dienste den lande nu soo lange iaren

bewesen, continueren ende de hant daeran te houden, dat sijne Ed. persoon in slants publijcque protectie genomen werde.

10. Endelich sijn de gedeputeerden gelast te maintineren de resolutien, die so nu so dan in de voorgaende vergaderingen der HH. Staten genomen sijn ende sullen worden, rakende de conservatie van den Landen, Steden ende inwoonderen gerechticheden ende verseeckertheit, ende dat met sodanige bequame middelen als sij met d' andere Steden gesamentlijc sullen adviseren, ende ooc sijn pr. Excie onderrechtinge te mogen doen van 't ghene op de gerechticheit van den Lande van Hollant dagelijx wert geusurpeert, opdat also door de autoriteit van sijn Excie alle verdere onheilen ende swaricheden in tijts mogen voorcomen worden.

Extract uitte Resolutien genomen op den lantdach van Gelderland. Veneris 13 Maartij 1618.

(Hier volgt wat aldus letterlijk is te vinden in G. Brandt, *Historie der Reformatie*, dl. II, blz. 711 vv.)

Als dese resolutie quam tot kennis van die van Hollant, is daerop goet gevonden malcander te voorsien met de volgende procuratie.

Copie van de procuratie van Leijden op dvorige Gelderse resol.

28 Maij '18.

Wij burgemeesteren ende regierders der stadt Leijden doen met eenen yegelijcken, dat also nu seeckeren tijt herwaerts verscheiden saken in den Lande van Hollant ende Westvrieslant voorgevallen ende bij handen genomen sijn, directelick strijdende tegen de souvereine macht ende autoriteit van de E.M. Heeren Staten, de rechten, vrijheden ende privilegiën van de voors. Landen, Steden ende Leden, mitsgaders tegens de Unien, verdragen ende accoorden tusschen de provinciën onderling gemaect ende angegaen, sonder dat alsnoch daervan eenige behoirlijcke reparatie is gedaen, ende dat noch erger is, tegenwoordich diverse geruchten gestroit worden, daerbij de provincie van Hollant ende Westvrieslant ende eenige goede steden van dien met datelijcheden werden gedreicht, waertegen hooch noodich is dat met behoirlijcke middelen tot voor-

stant van der voors. Lants, Steden ende Leden gerechticheit werde versien, ende dieghene, die op deselve tegens recht ende de oude tractaten yet willen attenteren, bij publycque autoriteit werden tegengestaen. Ende gemerct dat bij de lest genomen resolutie van de grote vroetschap deser stede den gedeputeerden die ter dachvaert souden reisen gelast ende bevolen is, dat sij souden maintineren alle die resolutien, die in de voorgaende vergaderingen der E.M. Heeren Staten genomen sijn ende noch souden mogen genomen werden, rakende de conservatie van de voors. Landen, Steden ende inwoonderen gerechticheit ende verseeckerheit, ende dat met sodanige middelen als sij met d'andere steden daertoe nodich souden vinden, dat sij mede bij voorgaende iterative resolutien de scriftelijcke verclaringe, bij de regierders van Haerlem overgelevert, hebben geapprobeert ende den gedeputeerden gelast hem daermede te conformeren: So ist dat wij, willende alle gevreesde onheilen ende swaricheden voorcomen ende de voors. resolutien van de vroetschap deser stede doen effectueren so veel mogelijk is, onsen gecommiteerden, die ter dachvaert gecommitteerd sijn ende noch gecommitteert sullen worden, uit cracht van de voors. resolutien hebben geautoriseert ende volcomen macht gegeven, autoriseren ende geven volcomen macht bij desen, om met den heeren Edelen ende gedeputeerden van andere goede steden te adviseren, beraetslagen ende resolveren op alsulcke middelen, als tot tegenstant van de voors. proceduren alrede bij handen genomen offte noch te nemen sijn dienende, ende deselve met alle bequaemheit int werck te helpen stellen, tot voorstant van de voors. Lants, Steden ende Leden vrij ende gerechticheden ende onderhoudenisse van de voors. Unien ende accorden, ende daerop malcander te versien ende verseeckeren met absolute beloften van bijstant, hulp ende indemniteit, als men bevinden sal nodich te zijn en te behoren, belovende al 'tgunt bij onse voors. gedeputeerden dienvolgende int ghene voors. is sal worden geadviseert, geresolveert ende int werck gestelt, voor goet, vast ende van waerden te houden, souden daertegen yet te doen ofte gedogen gedaen te worden tot eenigen tijden. Ende ofte geviel dat eymant van onse voors. gedeputeerden ter saecke van desen,

ofte van de propositien, remonstrantien, advysen ofte resolutien, die ter vergaderingen van de Heeren Staten bij deselve van onsentwegen souden mogen ingebracht ofte voorgestelt worden, bij wegen van feiten ofte rechten binnen ofte buiten dese landen tot eenigen tijde werden gemolesteert, geinquireert ofte beschadicht in lijf ofte ghoederen, dienst, staet ofte officie, so nemen wij 'tselfde aen tot onsen laste om af te weren ende behoirlijcken te doen repareren ende vergoeden, houdende 'tselfde in allen schijne of sulx tegen de staet ende 't welvaren deser stede geschiet ware, daarmede verbindende alle deser stede ghoederen, incomen ende excijsen, tegenwoordige ende toecomende, geen uitgesondert. Ten oirconden desen beneffens de onderteickeningen van onsen secretaris mettet secreet segel deser stadt besegelt op den 28 Meij 1618.

Copie van de missive geschreven aen den Erentfeste, wijse, voorsienighe, seer discrete heeren, de heeren Pr Arentsz. Deijman burgermeester ende andere gecommitteerden der stadt Leijden ter dachvaert in den Haghe.

Erentfeste, wijse, voorsienighe, seer discrete heeren ende medebroeders. Wij hebben uwer E. schrijvens van den 10 deser wel ontfangen ende daeruit verstaen wat besoignien alrede in de vergaderinge van de H. M. Staten Generael nopende de anneminge van de waertgelders bij handen is genomen, [ende] is wel te duchten dat tselfde verder gaen sal. Daeromme dunct ons dat de goede steden van Hollant tot voorstant ende conservatie van derselver vrij ende gerechticheden hem courageuselijcken behoren te gedragen ende niet gedogen, dat andere als die 't recht daervan competeert daerinne ordre ende wetten sullen hebben te stellen. Ten welcken ende wij nochmael uwe E. seer ernstelijc versoucken te willen continueren in de couragie tot noch toe, volgens de speciale last van de grote vroetschap alhier tot verscheiden male gegeven, bij uwe E. gepleecht, tot behoudenisse van 's lants vrijheit ende privilegien; verstaende ooc dat uyt crachte van deselve last ende procuratie dienvolgende bij ons gegeven uwe E. van deser stede wegen met d'andere goeden steden, so binnen als buiten dese provincie, so-

danige nader verbintenisse sult mogen maken, als tot des landen dienst, vrij ende gerechticheden oorbaer sal worden bevonden. Twelc wij uwe E. volcomentlijc vertrouwende, bidden tselfde ten hoochsten gerecommandeert te willen houden, daer aen ons aengenaemheit sal gewerden, ende sullen verwachten van tghene aldaer voorvallen sal eenich goeder advijs; ende in tghene bij uwe E. nopende de [cleine] munte van de duyten [is] overgeschreven, de bequemste ordre stellen die doenlijc is. Hiermede, Erentfeste, wijse, voorsienighe, seer discrete heeren ende medebroeders, na groetenisse in de bescherminge des alderhoochsten bevolen, in Leijden desen XI^den^ Julij 1618. Onder stont: Uwe E. seer goede vrienden ende medebroeders, burgemeesters ende regierders der stad Leijden; noch lager: Ter ordonnantie van deselve, ende was onderteickent J. Swanenburch. Ter sijden stont: de heeren van Haerlem hebben ons geschreven om den heer Polyandrum ende Colonium aldaer tegens den 23 deser te hebben, om de kerckelijcke ordre aldaer te rechten, ende dat wij dselve daertoe wilden vermanen dan sullen tselfde ophouden tot uwer E. overcomste.

Cort na desen is gevallen de communicatie ten huijse van Tresel mette H.H. van Uijttrecht, Deiman present sijnde, als ic in de vergaderinge van de andere steden neffens Haen, De Lange ende Grotium daertoe werden gecommitteert, gevende mede sijn stem tottet deputeren.

Resolutie 21 Aug. 1618.

Is voorgestelt het punt van de Synodale vergaderingen so provinciael als nationael, daerop reces genomen was, mitsdien d'andere provincien ende eenige steden van Hollant haer hart aenhielden om in te willigen beide de voors. kerckelijcke vergaderingen teffens, ende dat sij alrede daertoe hare uitschrijvinge gedaen hadden, so binnen de geunieerde provincien als daer buiten, volgens de missiven ende de bijgevouchde stucken, bij de H.H. Staten-Generael aen dese vergaderinge overgesonden ende alhier voorgelesen. Ende is daerop geresolveert:

1. Dat men het nationael synode mede sal mogen inwilligen om daermede d'andere provincien ende steden te gemoet te gaen, doch voor dese reyse alleen ende onder behoirlijcke acte van non praeiudicie tot conservatie van de gerechticheit van 't Lant van Hollant, also men niet en verstaet dat eenige provincien macht hebben om tegens wil ende consent van de andere sodanige vergaderinge yemant op te dringen, maer dat de dispositie van dien de Staten van elcke provincie int particulier is competerende.

2. Dat men ooc daerin niet en sal handelen anders dan van de 5 pointen in quaestie, niet tot decisie van dien maer alleen tot accommodatie ende moderatie, ende dat alle andere poincten eerst kerckelijcker wijse in minderinge vergaderinge behoren gehandelt te worden.

3. Voorts wort verstaen, dat de besluiten, die diesaengaende souden mogen genomen worden, niet en sullen bondich noch voor synodale decreten angenomen worden ofte yemant verbinden, dan die dselve vrijwillichlijc sullen annemen ende inwilligen.

4. dat ooc in de presidentie ende stemmen van de voors. vergaderinge de provincie Hollant met sodanich getal ende gelijcke proportie sal erkent worden als geschiet in de Raedt van Staten ende de collegien van de admiraliteit.

5. Eintelijc dat de gedeputeerden deser stede 's Lands gerechticheijt so wel sullen sien te bewaren als mogelick is, ende tot dien einde van nieuws mette andere steden van Hollant de pointen ende articulen, die opt houden vant nationael synode bij de Generale Staten sijn ingestelt, te examineren na behoren.

Beneffens desen is ooc rapport gedaen vant ghene int weder annemen van de schutters, die den eedt geweigert hadden, is gebesoigneert, ende sijn voorts die van de gerechte geautoriseert om te procederen int stuck van de cassatie der angenomen soldaten, sulx als men ten meesten dienste van de stadt bevinden sal te behoren.

De cassatie van de waertgelders is sdaechs daeran gevolcht, dan in de vergaderinge van de Staten is de resolutie int kerckelijc niet ingebracht, omdat wij op den

29 Augusti sijn gevangen ende de vergaderinge gescheiden is.

* * *

Sedert het jaar 1850 zijn de stukken bekend geworden, behoorende tot het rechtsgeding, in 1618 en 1619 tegen Oldenbarnevelt en De Groot gevoerd, die door de 24 rechters waren geheim geheim gehouden en spoorloos schenen verdwenen te zijn. Aan de Verhooren van Oldenbarnevelt, waarvan wij alleen een afschrift van den raadpensionaris Gillis bezitten, ontbreken nog altijd de laatste, die tusschen 19 Maart en 14 April plaats hadden [1]). Ik acht het waarschijnlijk dat het origineel dier Verhooren zal hebben behoord tot het dossier, dat in 1866 in een kas van het Departement van financiën werd gevonden, en dat het, na te zijn afgeschreven, óf op eene andere plaats geborgen òf bij den dood van Gillis onder zijne papieren gebleven is. De aanwezigheid van het Intendit in dit dossier pleit zeker voor dit vermoeden. Het is niet onmogelijk dat de Verhooren en het Intendit van Hogerbeets, waarnaar tot dusverre vruchteloos werd gezocht, mede in de vorige eeuw in het ongereede zijn geraakt, toen de oude bundel was losgemaakt, daar alle documenten betreffende deze procedure wel te zamen zorgvuldig zullen zijn opgeborgen.

De gissing van Dr. Bakhuizen van den Brink, die door Mr. Van den Bergh werd gedeeld, dat de papieren onder de rechters verbleven zouden zijn, is mij altijd onaannemelijk voorgekomen. Behalve hetgeen overigens hiertegen pleit, laat het zich toch niet denken, dat de Staten zulke gewichtige stukken zouden gelaten hebben in handen van particulieren, waardoor men alle waarborg zou hebben gemist, dat ze eerlang niet wereldkundig konden worden gemaakt.

Van de Verhooren die Hogerbeets heeft ondergaan en de Acte

---

1) Vgl. *Verhooren van Johan van Oldenbarnevelt. Uitgeg. door het Histor. Genootschap te Utrecht.* Utr. 1850. — *Intendit tegen Mr J. v. Oldenbarnevelt. Uitgeg. door* L. Ph. C. van den Bergh. 's Grav. 1875. — *Verhooren en andere bescheiden betreff. het rechtsgeding van H. de Groot. Uitgeg. door* R. Fruin. Utr. 1871.

van beschuldiging tegen hem ingebracht, weten wij dus nog altijd niets anders dan wat dienaangaande indirect thans is gebleken uit de processtukken van Oldenbarnevelt en De Groot, en wat daarvan ter onzer kennis kwam uit de „Memorie", die Hogerbeets op Loevestein voor zijne kinderen opstelde [1]). Wat ik hieronder thans mededeel uit het hierboven (blz. 70) genoemde Rotterdamsche handschrift, kan tot aanvulling hiervan dienen. Deze aanteekeningen moeten in dit boekje zijn opgenomen, nadat de „Memorie" gedat. 25 Oct. 1619 was gesteld. Zouden zij hebben moeten dienen om nog eens te worden aangevuld en uitgewerkt tot een verdedigensschrift? Zoo Hogerbeets hieraan al gedacht heeft, dan zal de zoo doorwrochte „Verantwoordingh" van H. de Groot hem hiervan misschien hebben teruggehouden. Hoe het zij: ook deze losse aanteekeningen verdienen, naar ik meen, aan de vergetelheid te worden ontrukt.

Aanteekeningen van Hogerbeets op zijne Sententie.

Als den 6en Septemb. 1617 rapport gedaen was bij den pensionaris Zeist sal. ged. van tghene in de lest gehouden dachvaert der H.H. Staten van Hollant ende Westvrieslant was gepasseert ende besloten, ende onderandre mede verhael gedaen sijnde van de datelicheden ende disordren, die op verscheiden plaetsen in Hollant waren gepleecht ende voorgevallen, ende dat de ordinaris garnisoenen weigerich haer gethoont hadden om de magistraten daertegen behoorlijcke assistentie te doen [2]), dat de heeren steden daerom, tot voorcominge van meer diergelijche swaricheden ende inconvenienten, ooc handhavinge van de gerusticheit ende verseeckertheit der goede ingesetenen, de Magistraten van de steden hadden geauthoriseert om eenich volc in haren particulieren dienst te mogen aennemen. Waerop de vroetschap van Leijden, overwegende haren

2) „Memorie door R. Hoogerbeets ter gedachtenis van zijne kinderen op Loevestein gesteld" in J. Scheltema, *Geschied- en letterkundig mengelwerk*, 4de dl. II blz. 25 vv. G. Brandt heeft reeds in zijne *Historie van de rechtspleging geh. omtrent de dry gevangene heeren*, enz. van deze Memorie gebruik gemaakt.

2) Kantteekening: Delft, Briel, Oudewater, Heusden, Haghe, Schoonhoven.

periculeusen standt ende gelegentheit mits de menichte van de vreemde natie ende arme gemeente, die sij binnen hare mueren hadden, hebben tot voorcominge van alle swaricheden ende onheilen goet gevonden burgemeesteren te geven volcomen macht om metten eersten so veel volx aen te mogen nemen, als sij tot der stede dienste souden bevinden nodich te sijn, volgens de resolutie van selven daghe daervan genomen.

Dit hebben burgemeesteren ooc terstont int werc gestelt, sodat vóór mijn compste in den dienst aldaer de waertgelders al aengenomen waren, ende derhalven tghene in de sententie staet vant aennemen ende beeedigen der waertgelders mijn int minste niet aengaet.

In civilibus dissentionibus quamvis saepe per eas Respublica laedatur non tamen in exitium Reip. contenditur, et qui in alterutras partes discedunt vice hostium non sunt, c. „Si quis ingenuam" s. fin. de captivis et postl. revers. [Dig. 49 tit. 15 l. 21 § 1]. 'T welk vooral behoort te [militeren] in mijn regard, die op sijn eigen autoriteit hem in de regieringe niet en heeft ingedrongen, maer instanter versocht daerin gecomen ben met kennisse en consent van mijne H. O., nadat de partijschappen waren ontstaen. Ende in mijn doen heb ic gevolcht de last ende resolutie van de H. Staten van Hollant ende van de magistraten van Leijden, aen de welcke ic so met eede van getrouwicheit als gehoorsaemheit was verpligt, sulcx dat andere reverentie op mijn niet en can worden geappliceert tghene de roomsche rechten ende dd. postuleeren voor privee personen, die op haer eigen ende particulier autoriteit ende uit particuliere insichten eenige partijschappen in een republijcque maken of foveren. Dit en heb ic geensins gedaen.

Poorters van Leijden, homines privati, hebben in 1566, privelijcken tumulte populair anrichtende, sonder eenige publijcque autoriteit, daerop sij werden gecauseert ende gecondemneert, 't privilegie genoten; veel meer behoort 'tselfde plaets te hebben in mijn, die gecondemneert ben op 'tghene geschiet is voor mijn tijt bij andere, of is, wesende pensionaris van Leyden, door last, ordre ende ten overstaen van de regierders die als doen waren.

Mijn wort te laste geleit in de sententie dat ic sonder last van mijne principalen geweest ben ten huise van Tresel ende communicatie met die van Uyttrecht gehouden. Wie dat men hier verstaet bij 't woort principalen, weet ic niet; meent men daermede de vroetschap, so beken ic daertoe geenen speciale last van deselve gehadt te hebben tot deze vergaderinge uit haren name bij te wonen; maer ic heb generale last gehad beneffens d'andere gecommitteerden te mogen communiceren met d'andere steden, so [hier] als buiten Hollant, daertoe ooc hebbende speciael aenschrijven van burg. Deyman, op tghene men tot voorstant van de genomen resolutiën soude dienstich vinden. Desen volgende ben ic met de burgemeester Deyman opt begeren van de gecommitteerden geweest in de vergaderinge van de andere steden, die de pensionaris de Haen, de burgemeester de Lange van der Goude, D. Grotium ende mijn gecommitteert hebben om met die van Uyttrecht te communiceren tghene sij ons in laste gaven. Dit heb ik neffens d'andere ooc gedaen; nader lasten om sulx te mogen doen en const mijn van de vroetschap tot Leyden niet gegeven worden, want van tghene men ten tijde van hare vergadering niet en wist dat saecken voorvallen souden consten sij mijn geen [speciale] last geven. In tvorder heb ic niet gedaen dan met goetvindinge van mijn medegecommitteerden. De procuratie hebben burgem. uitgegeven, mochten daerom niet op des vroetschaps naem uitgegeven worden, sine crimine falsi.

Na de oude wetten, totte welcken Justinianus sich refereert in authentica bona damnatorum, c. de bonis proscript. et damnat. [Cod. IX tit. 49 (slot)], had confiscatie geen plaats in omni crimine laesae maiestatis, maer alleen in eo quod commissum esset hostili animo in remp Ex iure 12 tab. nullum crimen maiestatis erat quam per duellionis, 'twelc de roomsche keisers daerna tot vele andere saecken hebben geextendeert, so nochtans dat altijt groot onderscheit gebleven is tusschen directum crimen maiestatis et illud crimen indirecte vel largo modo sumptum, ut notabiliter patet ex responso Ulp. in l. II. [pand.] ad L. Jul [48, 4] maiest., alwaer hij geseit hebbende: siquis maiestatis crimine reus fuerit hereditas fisco vindicatur, voucht daerbij: plane non quisquis maiestatis reus est,

in eadem conditione est, sed qui perdueltionis reus est, hostili animo adversus remp. vel principem animatus: Caeterum si quis ex alia causa legis Juliae majestatis reus sit morte crimine liberatur.

Als men insiet tghene van de dd. geresolveert wert crimen laesae maiestatis divinae et humanae te sijn, sal men bevinden datter veel van deselve bij ons of niet bekent, of niet punibel, of minder strafbaar sijn, dan de penen in desen ons opgelade, ofte als er al dootstraffe toestaet worden echter de privilegien plaets gegeven. Als bij exempel inter maxima crimina laesae maiestatis divinae refertur crimen haeresis, item symonia, Et si quis confugientem ad Ecclesiam invitum extrahat. Qui mortem sibi intulit. Sic in crimen laesae maiestatie humanae incidisse dicitur si quis privatum carcerem exerceat. Tributum principi neget. Committere collegium illicitum, cudentes falsam monetam.

Waeruit blijct datter diversae species criminis laesae maiestatis lichter geacht worden ende minder gestraft worden dan alia crimina. Ende als men de saecke polijtijcks met goet oordeel insiet, sal men bevinden dattet privilegie in ... menende de confiscatie, in ... ex capite laesae maiestatis aldermeest behoort gepractiseert te worden, also de oordeelen over de saecken van maeiesteit seer divers lopen.

Niemant is so ongeleert of hij can wel oordeelen wat moort, braak of diefte is; maer waerin de maiesteit bestaet ende wanneer dselve gequetst wort is dicwil so duister, dat de alwijste ende geleertste daerover oneens sijn. Als namelick te speuren is uit de autheuren spreekende vant ryck van Duitslant, stellen eenige de maiesteit bij den keiser, eenige bij de vergaderinge van stenden, eenige bij ijder keurvorst ende vorst. Van de Suitsersche Cantons hebben veel gemeent dat deselve maecten een republijcque ende oversulx hadden unum et commune jus maiestatis. Ter contrarie bethonen Bodinus ende andere dat elc canton heeft jus maiestatis, maer dat dselve cantons arcto foedere societatis aen malcanderen verbonden sijn, bij veranderinge van tijd ende personen, gebeurt het ooc quod idem ipsum factum pro crimine et pro virtute habeatur, gelijc uit de historien te sien is. En hierop seit Plinius: Maiestas

unicum crimen eorum qui crimine vacabant. Tertullianus seit dat de Christenen int gemeen beschuldicht werden van laese majesteit.

Judices oportet esse eruditos et iuris peritos, si non in universum, saltem quo ad causam illam ad quam dantur, l.... c. de Judic. s [Cod. III. 2. lex 17] in... quidnam obstaculi est homines qui alicujus rei peritum habent, de ea re iudicare. Men heeft tot diverse tijden bevonden dat verscheijden eerlijcke luiden, die de saken van haer vaderlant hebben gemeent, als gecommitteert hebbende crimen laesae maiestatis divinae et humanae sijn gecondemneert, maer dat men luiden staende ter goeder name ende fame soude sien executeren om diefte, moort, brant ende diergelijcke crimina vint men weinich.

Daerom indien ergens plaets heeft den regel, quod praestat sontem absolvere quam insontem condemnare, so heeft het de meeste consideratie om in crimine laesae maiestatis 't privilegie alhier in quaestie sijn effect te doen hebben.

Admonit. Neostad. pag. 428.

Als men in een vergaderinge van verstandige luiden, so van medestanders als wederparthijen, moet op staende voet antwoorden in saecken van seer grooten gewichte op dingen die scherpsinnelick bedacht, ingewickelt [steeckende] ende glimpich vergesocht sijn, so en isser nauwelix yemant so volvaerdich van verstant ende bedaert van gemoet of sijn oordeel sal somwijlen haperen in de saecken of in de woorden; de memorie sal slabacken; men sal niet seggen tghene behoorde geseit ofte immers niet tghene dat seggen soude diegene, die hem te voren bedacht hadde, ofte immers niet so alst behoorde geseit te worden. Dat ooc niet of de verbaestheit of 't anschouwen der personen tgemoet beroere, de listicheit van de parthije niet van tpropoost af en leijde; dat vele dingen verwardelijck onder den anderen gemengt worden, welke langheit ende duisterheit veroorsaecken, ende de wetten van de rechte inquisitie te buiten gaen. Omdat se als schuldich veroordeelen willen dengenen die se weten onschuldich te sijn, so en willen se niet dat hare onnoselheit bekent sij; quansuis als oft groter onbillicheit ware,

de bekende onnoselheit te verdoemen als de ongehoorde. Maer sij vreesen dat soo se quamen te hooren, niet en souden connen veroordeelen. Lact. lib. 9. 5. 3. Men wilde t'elcken dat hij cortelijc ende categorice soude antwoorden op de vraechstucken bij ja ofte neen, sonder breder verclaringe.

Int stuck van de defensie van de magistraten ende inlantsehe provinciale regieringe: tgebot van de betaelsheeren ende Staten van de provincie, daer de crijgsluiden logeren, moet gaen vóór 't bevel van de Staten Generaal ende Sijn Ex^{tie}. Dit is ooc verstaen bij 't overleveren van de brieven tot Utrecht, twelc men nu duit dat wij het crijsvolc ende de waertgelders tegen de Staten Generael ende sijn Ex^{tie} hebben willen gebruicken.

De crijgsluiden sijn in Hollant ende bij de Resolutie van de Staten van Hollant belast de magistraten ende publijcque kercken te defenderen. Bij sijn Ex^{tie} sijn se ter contrarie belast haer stil te houden, ofte ooc bij de Staten Generael te moeten gehoorsamen de bevelen van de Staten van Hollant. Tselve recht hebben de Staten van Uyttrecht ratione territorii in hare provincie; ende dat de Staten van Hollant, de Hollantsche crijsluiden tot Uyttrecht sijnde, mochten vermanen niet te doen tegens de Staten van Uyttrecht, alwaert ooc opt bevel van de Staten Generael ende sijn Ex^{tie}. De feitelijcke cassatie mocht ooc niet geschieden uit last van de Staten Generael, also die was van te procederen met gevouchelijcke middelen, dat is bij inductie.

De provincien hebben eenige iaren geleden eens voorgeslagen etlijcke duisent waertgelders te lichten bij ordre van de Staten Generaal ende last van de generaliteit. Dit is gebracht in beschrijvinghe, doch daerop is niet gevolcht. Dit voorgenomen getal ende betalinge wort nu getrocken tot de waertgelders, die daerna particulierlijc op ordre van Hollant sijn gelicht. Contrarie onse confessie.

De Justificatie van Haerlem leit men ons te last alsof wij alles daerin hadden toegestaen, daer ic geseit hebbe dat die bij mijn niet is gelesen ende dat ic alleen int gemeen niet ongeraden vont, dat sij tot hare verdedinge yet souden uitgeven.

In de vergaderinge van Hollant sijn brieven geschreven niet alleen aen den Coninc van Francrijk maer ooc Bretagnien ende andere, daer de Staten Generael en hadden geschreven, opdat zij de saecke souden helpen beleiden tot tolerantie niet tot dicisie. Van Vrancrijc wort alleen mentie gemaekt, als of men daer yet sonderlinx mede voor gehadt hadde. Den ambassadeur van Vrancrijc bij wijlen te onderrechten van de gerechticheden ende presentatien, opdat hij te bequamer voorslagen soude mogen doen tot accommodatie, heet: alles beleit te hebben met sijne correspondentie.

De provincien sijn van outs elc vrij op henselven geweest, gelijc keiser Carel ten tijde vant transport heeft bekent. Dese souvereiniteit hebben de provincien niet overgegeven, noch ooc mogen overgeven, soo weinich als een coninc sijn croon mach transporteren, of hem een ander onderwerpen; ten waer dat alle die vroetschappen ende voornaemste burgeren daerin hadden bewillicht.

Men sal niet vinden dat de recessen noch de formulieren van eedt spreeckende van de religie oyt wettelijc in de provincien sijn geresolveert, ende dat in allen gevalle noch daerna tverstant van de Staten-Generael, de Staten van Hollant, van Uyttrecht ende sijn Exsie is geweest, dat ordre te stellen op de Religie (bijzonder blijvende in termen van de generale reformatie, daeronder Melanthon niet minder is begrepen dan Calvin ende Ursinus) stont aen de Staten van de provincie, als claerlijc blijct bij de Instructie van sijn Exsie als gouverneur van Uyttrecht, gemaect bij de Staten van Uyttrecht, met goetvindinge van de Staten-Generaal ende van de Staten van Hollant, in den jare 1591. In plaetse dat men gehouden is de Staten van Hollant ende de regierders van de steden hierbij te maintineren, heeft men voorgenomen de regierders van Hollant om haer gevoelen te damneren, ende de Staten van Hollant, verstaende dat sij niet schuldich waren van hare bondgenoten ofte yemant anders sulx te verdragen, wast hun immers na alle rechten geoorlooft tselfde met macht ende de middelen vant lant tegen te staen, hoewel nochtans dat niet geschiet en is om vreedts willen. De Unie verbiet dat de provinciën geen oorloch mogen annemen sonder gemeen consent, maer niet haerselven te defenderen.

De particuliere bijeencompsten sijn gehouden tot voorstant van de Resolutie, nadat andere steden sulx lang te voren ge laen hadden tot verbreeckinge van deselve.

De procuratie heeft gestrect tot ontlastingen van de gedeputeerden van alle besoingnen, en le vooral omme (allen in verseeckringe blijvende) te comen bij redelijcke middelen tot vriendelijcke accom modatie. Hetselve niet connen le (op gedanen redelijcke presentatien) te wege gebracht worden, is het wijcken angenomen.

De questiën van de religie waren vóór onsen tijt geresen. Sij behoorden daerinne een van dese drie wegen ingegaen te hebben: of de kerckelijcke verdraechsaemheit bij ons altijt gerecommandeert, of toelatinge van beide de leringen door 't gehele landt, of elc ordre te laten stellen na sijne gelegentheit. Gheen van alle hebben sij willen doen, maer hebben de sijnodale partijdige dicisiën inge voert door gewelt.

Laet men nu eens dencken waervoor het oorloch geweest is. Om die privilegien; die sijn notoirlijc gebroocken. Om de vrijheit van de conscientie: die wert niet gehouden. Ergo alleen om de Calvenisterije, ende om die staende te houden met gewelt, moeten alle andere so sware lasten dragen.

Wij hebben niet gesocht om met afsettinge of verdrijvinge van anderen in eenige staeten of officien in te dringen, maer sijn wettich ooc met consent van de Staten beroepen; hebben eerlijcke Staten verlaten om ons vaderlant te dienen; niet hebben na eenige hoocheit getracht, maer gesocht om in alle getrouwicheit te quijten na den eedt ende plicht daermede wij verbonden waren, volgende in alles den last ons mede gegeven ende de resolutien al voor onsen tijt genomen ende besloten. Daerom en mach op ons niet geappliceert worden tghene tegens die gestatueert is, die uit eenige particuliere insichten yet buiten haer beroep tot onruste der landen ende nadeel van de regieringe ende regierders bij handen genomen hebben, ende die daeruit eenich vordeel verwachten, waerom sij sulx bestaen.

De Unie verbiet oorloch te anvaerden anders dan met gemeen advys ende consent, maer daermede wert niemant benomen het natuerlijc recht van defensie tegen de ghene die ons tsij van binnen

ofte van buijten eenich onrecht ende gewelt souden soucken an te doen Theucidid. seit seer wel: foedera violant non qui depellunt sed qui priores inferunt iniurium.

Men heeft mijn ontallijcke veel vragen ende positien voorgehouden op een tijt van verscheiden materien ende over saecken over lange iaren gepasseert, daerop ic sonder deliberatie hebbe geantwoort na mijn beste kennisse ende onthout. Enige van deselve vragen waren uit de lucht henen geraept, daer gans niet aen en was, als wat communicatie ic gehouden had met pater Tempel, die ic niet en kenne; wat schrijvens ic in Junio 1618 na Andtwerpen gesonden hadt, daer ic mijn leven aen niemant in vianden lande wonende oyt een letter geschreven hebbe; wat ic opt huis te Teilingen gedaen had, daer ic in mijn leven niet geweest ben; wat in de vergaderinge ten huyse van van der Mijlen, daer Biesman ende Brienen ende ic present waren, gehandelt was, daer ic met dselve heeren noit in eenige vergaderinge ben geweest; van de presenten bij pater Jan Nien aen Aerssens gegeven; de brieven die men over 10 of 9 iaren aen den Coninc van Groot Britannien had gesonden met een formulier van een brief op de kerckelijcke differenten; op wiens anschrijven dat de heer van Boissysen alhier was gecomen, ende veel meer andre diergelijcke ende op eeniger andre heeren actien, daervan ic rondelijc geseit hebbe niet te weten; bij mijn selven overleggende telcken wat mijn gevraecht was, also ic geen middel hadde om daervan eenige annotatie te connen doen. Doordien mijne geschreven memorien waren wech genomen ende de middelen om te mogen schrijven afhandich gemaect, const ic bij mijn niet bevinden een eenich point van alle de vraechstucken, daerop men eenige criminele anclachte soud connen funderen. Ic heb dickwil restitutie versocht van mijne afgehaelde memorien ende om weder pen ende inct te hebben tottet schrijven, maer 't is mijn altijt geweigert ende onthouden. Ooc heb ic int eerste versocht copie van de vraechstucken ende mijne beantwoordinge, dan heeft mijn niet mogen geworden. Mijn hoop was, als men niettegenstaende mijn geproponeerde exceptien ende beroep tot de Staten van Hollant ende magistraet van Leijden, efter met de proceduren soud willen

voortgaen, dat men ons dan eerst soude overleveren de pointen van de anclachten uit onse antwoorde getrocken, om daerop met malcanderen ofte elc op hem selven daervan met advocaten ons te mogen beraden om onse defensie te doen. Hiervan heb ic aen den fiscael Duic op de tweede examinatie die hij deede vermaent, heb ooc op den lesten Januar. 1619 een memorie geschreven aen den prins van Orangnien, eerbiedich versouckende dat wij nu ten vollen, so ic meende, verhoort wesende, door gunstige voorspreecken van sijn Ex^tie so veel van de Staten Generael souden mogen becomen, dat wij bij malcanderen souden mogen gelaten worden om op onze gemeene defensie te adviseren, also het eene gemeene saecke was. Dan en heb daerop geen andtwoort becomen.

Op de 1^e ende 2de examinatie heb ic mijn beroepen op de privilegien van Hollant ende Leijden, heb ooc daerop mijn exceptie laten anteickenen voor aen, ende verclaringe daerbij van op de navolgende examinatien, als ic daervan niet specialich vermaende, te persisteren.

Het rechte verstant van den eedt vant volc van oorloge so van de gouverneurs van de provincien, oversten als andere, is dat in den jaer 87 daerover metten G. van Lijcester grote disputen van sijn geweest, hebbende deselve Grave de eeden in den jaere 86 na sijn intentie gestelt. Die in het begin van den jaer 87 over 80 vaendelen de [provincien] Hollant ende Zeelant tot haren laste namen, is verandert door de heeren Staten, sijne pr. Exc. als Gouverneur, ende bij G. van Hohenloe als Gouverneur Generael. Maer in den jaere 88 is, neffens de veranderinge van de Instructie van den Raedt van Staten, ooc een generale veranderinge des eedts van de Gouverneurs der provinciën als alle het volc van oorloge geweest ende den Raet van Staten gelast daerna een yegelick eedt af te nemen ende van alle voorgaende eeden te houden ontslagen.

Den eedt van de gerepartieerde op de respective provincien bestaet in drie leden: eerst aen de H.H. Staten Generael, bij de Unie ende hanthoudinge van de gereformeerde religie blijvende, tot distinctie van de afgeweeckene Staten Generael, ende uit crachte van dien en is bij de heeren Staten Generael, den Raedt van State

nochte yemant van harent wegen noit yet anders gepretendeert als tghene bij de nader Unie ter dispositie van de geunieerde gestelt ende bij de provincie eenpaerlijc angenomen is. Wesende kennelick dat vele pointen van de voors. Unie, als het practiseren van de gemeene middelen ende ommeslagen, het gebruic van het overschot der domeicen, het doen van den eedt, het monsteren van de ingeseten ende verscheiden andere, bij de provincien niet angenomen sijn. Ende mach voorts uit het voors. eerste lit bij den heeren Staten-Generaal ende Raedt van State gebruict worden, tghene d'instructie van den Raet van State inhout. Op alle welcke punten gene questien in Hollant in de tijt van 30 iaren sijn gemoveert, blijvende de voors. Instructie in alles onvercort. Het 2de lit is, dat de h. Gouverneur van Hollant ende Westvrieslant ende alle het volc van oorloge, staende opde repartitie inde voors. landen, sweren gehou ende getrou te moeten wesen de heeren Ridderschap, Edelen ende Regenten van de Steden van Hollant ende West-Frieslant, als Staten van deselve landen, ende de souvereiniteit van dien administrerende, ende van hare resolutien te achtervolgen ende doen achtervolgen. Het 3de lit dat is van gehou ende getrou te moeten wesen de heeren Staten ende regenten van de steden daerinne sij gebruict worden, voor den tijt dat zij aldaer in garnisoen of andersins sullen wesen. Ende also den eedt van de HH. Gouverneurs van de respective provincien expresselick inhout, dat sij de resolutien van de heeren Staten van elcke provincie sullen achtervolgen, so cesseren daermede alle subtiliteiten ende disputen, die men uit eenige woorden soud mogen voorstellen. Twelc nochtans altijt verstaen is ende verstaen moet worden, dat de Staten van de respective provincien niet en mogen yet resolveren ofte ordonneren tegen die resolutien van de Staten-Generael noch Raedt van State, in saecken tot der Generaliteits dispositie bij de nader Unie [sulx die angenomen is] ofte bij de Instructie van den Raedt van Staten gestelt, maer wel in conformité van dien als litmate van de Generaliteit. Maer also de religionssaeken, de questie van de waertgelders, mitsgaders saecken van staten, justitie, politie, elcke provincie int haer raeckende, die onweder-

spreckelick gehouden moeten worden buiten de Unie ende dispositie van de Generaliteit ende de Raedt van State, so en hebben de Generale Staten noch Raedt van Staten dien aengaende de vrije luden niet te commanderen, noch staen dselve darinne niet tot haren commandement maer onder hare betaelsheeren, als in de vergaderinge van de HH. Staten-Generael bij de HH. Staten van Hollant ende West-Vrieslant, bij de 2 derden delen van stemmen. ende op de waertgelders bij eenparige stemmen verclaert ende bij de heeren van Uyttrecht gevolcht is.

Ende al hebbent d'andere provincien anders verstaen, so is kennelick dat noch stemmen, noch overstemmen niet en gelt in saecken onder de geunieerde intt gemeen geweest, als notoirlijk in het point van religie ende tgebruic van de waertgelders. Ooc is de Unie niet gefundeert op overstemmen in pointen van importantie, maer op vriendelick verdrach ofte submissie aen onpartijdige, ooc in saecken ter dispositie van de Unie gestelt.

Opt point van de religie hebben de Staten van Holland voor haer recht ende gesoutineerde niet alleen de publique tractaten als de naerder Unie van Uyttrecht 79, wesende het fundament van de vergaderinge van de Staten-Generael, de handelinge met den h. van Anjou, 80, 81, 82, het tractaet (met goet vinden van de Staten-Generael ende van Hollant ende West-Vrieslant int particulier, met stipulatie van hanthoudinge) tusschen de H.H. Staten van Uyttrecht ende sijn pr. Excie op de delatie van het gouvernement a° 1590 gemaect, (wesende het leste vrijwillich tractaet mentionerende van de religie); maer ooc het gebruic van 32 jaer daerop gevolcht, in de welcke niet alleen de Staten van Hollant ende West-Vrieslant, van Zeelant, van Uyttrecht, maer ooc van andere provinciën, ende namelijk de leste gereduceerde, te weten van de Stadt Groningen ende Omlanden, in religionssaecken elc apart hebben gedaen, so wel int maken van kerckelijcke wetten ende ordonnantien als andersins, tghene elc in sijne provincie hebben dienstelick verstaen, ooc met clausule dat hare M. E. elcks in hare provincie toestont sorge te dragen dat Godes H. Woort in suiverheit hare goede ondersaten werde geleert, ende bespreck van

haer ordre te mogen veranderen, vermeerderen ende verminderen na haer welgevallen, ende dat sij om middelmatige saecken geen ander kercken willen verwerpen; dat ooc tselve recht van de Staten van elcke provincie met het gebruic van dien so notoir en kennelick is gehouden, dat sijn pr. Ex^cie int jaer 95 (wesende in Zeelant) ten overstaen van de hh. Valcke ende Vosbergen ende eenige andre uit Zeeland, aen de hh. Liesvelt ende Maes (uit Brabant aldaer gecomen) het gebruic van sulcke autoriteit in religionssaecken aen de HH. Staten van elcke provincie heeft angeboden, ooc met uitgedructe woorden, dat andere provincien hen dienaenaengaende niet en souden bemoeijen; ende dat in effecte gelijcke anbiedinge bij brieven van de HH. Staten-Generael van de Vereenichde provincien a° 1602 aen de Staten van de andere sijde is gedaen. Die de voors. verclaringe van sijn Ex^cie ende brieven van Staten willen trecken tottet pausdom is impertinent, also in het pausdom den HH. Staten geen dispositie in religions saecke wort toegestaen. Ende noit en is bij de gecommitteerden van de 7 provincien, de Staten-Generael representerende, in 32 jaren, noch oijt te voren gesustineert ofte gepretendeert, in religionssaecken yet te willen of mogen doen souden bewillinge van alle de provincien, ja dat over meer als 20 jaren bij de anderen sulx tegen die van Hollant is gesustineert ende gemaintineert, ende dat oversulx noit eenige uitschrijvinge van eenich nationael synoden op de naem van de HH. Staten-Generael was gedaen; ende dat tghene bij den G. van Lijcester a° 86 onwettelick was gedaen, daerover int jaer 87, als onbehoirlick geschiet, is gedaecht ende dat tgeordonneerde int selve synode de heeren Staten van de respective provincien in den haren niet practicabel en hebben bevonden, wesende in de jaren 90, 91 ende 95 bij de provincien van Hollant, Zeelant, Uyttrecht, Stadt Groningen ende Ommelanden, ende apparentelick bij andere mede, daerinne elc apart ende in den haren gedisponeert ende geordonneert is, ende dat daeromme diesaengaende in de vergaderinge van de Generaliteit daerinne bij overstemminge niet en mochte geprocedeert, maer met goede ende bequame middelen bij gemeene bewillinge afgewacht worden: So is nochtans eerst bij 4 provincien, ende na op seeckere

limitatie ooc bij de vijfde, de saecke bij overstemminge van de twee difficulterende als Hollant ende Uyttrecht beleit so wel ter uitschrijvinghe van het nationael Synode binnen de Vereenichde Nederlanden, als het versouc van assistentie uit nagebure rijcken, landen ende kerken. Daertegen de HH. Staten van Hollant ende West-Vrieslant haer hebben verclaert ende geopposeert als over een nieuwicheit ende usurpatie te voren niet gebruict, ende dat so wel binnen als buiten dese landen ende dat (alleenlick) ter behoudenisse van haer notoir recht en 'tgebruic van dien in de naeste 32 jaren.

BIJZONDERHEDEN UIT HET 4de NOTULENBOEK

DER VOORMALIGE CLASSE VAN VOORNE, PUTTEN EN OVERFLAKKEE.

Medegedeeld door

H. DE JAGER. [1])

DEN BOMMEL.

In de Acta van 29 Junij 1639 staat: „Belangende de combinatiën in den 40 artic., laest gehouden tot Delft, is noodich geacht aen de E. Synodum bekent te maecken in onse Classe Hellevoetsluys ende Bommel, opdat die beyde plaetsen oock met een leeraer mochten versien werden". In de Acta van 11 Oct. 1639: „Aengaende den Bommel blyven de Gedeputeerde aen d'ander zyde belast daerin te vigileeren ende naer correspondentie met D. Pylio met den Heer Aerssen te spreken in den Hage". In de Acta van 17 April 1640: „Deputati Classis in Flacque, welcke in last hadden by ghelegentheyt den Heer Aerssen over de separatie van den Bommel ende Ooltjensplaet te begroeten, ende verhindert wierden door syne Ed. reyse naer Engelant, blyven belast de eerste ghelegentheyt te dien eynde waer te nemen". In de Acta van 26 Junij 1640: „De gedeputeerde aen geene syde hebben geraporteert haer

1) Vervolg van Nav. 1899, blz. 189. — Op bl. 181, reg. 3 v. o., te lezen: „des E. Synodi". Op bl. 184, reg. 1 v. o., te lezen: „meeste". Op bl. 185, reg. 3 v. o., te lezen: „geapprobeert".

wedervaren nopende haren last tot bevordering van een predicant in den Bommel, te weten, dat de Heer Aertsen geantwoort hadde goede genegentheyt daertoe te hebben ende belooft sijn beste daertoe te sullen doen, ende is dese saecke, om verder daerin te treden, uytgestelt tot den naesten Classe". In de Acta van 9 April 1641: „Blyven DD. Deputati van de oversyde belast om te bevorderen door de beste middelen alles wat tot volcomen uytwerckinge sal noodich sijn van het goetvinden des Synodi ende Classis, dat een predicant in den Bommel moge gestelt werden".

De predikant van Ooltgensplaat zei eerst zwarigheid te hebben tegen de opheffing van de combinatie en gaf als redenen op: 1°. „dat t' getal der toehoorders grootelix in sijn kercke soude verminderd worden", 2°. dat hij *f* 50 verliezen zou. Bij nader inzien verklaarde hij zich echter bereid bij de verheffing van Den Bommel tot een zelfstandige gemeente zich neer te leggen onder deze voorwaarden: 1°. „dat hy de 50 guldens mochte behouden", 2°. „dat den predicant, die in den Bommel soude moghen beroepen worden, sijn woonplaets in de Plaet hadde." De 50 gulden werden hem toegezegd, maar ten aanzien van het 2e punt besloot de Classe later „nae gelegentheyt te disponeren" en zij gaf haren gedeputeerden in last werkzaam te blijven om Den Bommel een predikant te bezorgen. Den laatsten Sept. 1642 kon gerapporteerd worden, dat de zaak bij de Staten haar beslag had gekregen. In de Acta van dien dag leest men: „Wat de saack van den Bommel belanght, die D. D. Riddero ende Nolthenio bevolen was, hebben hare E. E. rapport gedaan, dat de sake by hare Groot Mog. was afgedaen, dat n. de plaatse voors. met een bequaam predikant soude mogen voorsien worden". Op deze aanteekening volgt: „Sijn ingestaen de Broeders van den Bommel, hebben versocht dat hare plaatse van den E. Classe by provisie mochte bedient ende met de eerste gelegentheyt met een bequaam predikant voorsien worden. De Classe, onderricht sijnde van het grote getal der toehoorderen door de E. Broederen, die eenige Sondagen te voren de plaatse bedient hebben, heeft geresolveert, dat men stante Classe sommige personen soude nomineren, uyt dewelke die van den Bommel door den E. Classe

een sal werden toegevoeght; gelijk dan ook de Classe nomineert by desen D. Reinerum Opperveldium ende D. Laurentium Nicolaï, die van de E. Classe voor gerecommandeert sijn aangenomen. By dese occasie den E. Classi bekent gemaackt sijnde dat D. Abrahamus Stamperius, gewesene predikant in Sommelsdijck, den E. Ambachtsheer wiert opgedragen ende gerecommandeert om in de plaatse van den Bommel te mogen in consideratie komen, is geresolveert dat de E. E. Ambachtsheer door sommige Broederen, daartoe te deputeren, met de eerste gelegentheyt sal werden aangesproken ende, soveel als mogelik is, met alle redenen van persuasie, die de E. Classe seer gewichtich heeft van den persoon D. Stamperij voorn., werden gediverteert, 't welk niet wel konnende vallen, so is goetgevonden dat men toelaten sal, dat D. A. Stamperius in de plaatse van den Bommel sal mogen gehoort werden, midts dat de verkiesinge van een predikant in de plaats voors. volkomelick sal blyven by de E. Classe, ende dat de Broeders van de kerke in den Bommel sullen gedisponeert worden om haar ooghen om de redenen voorschr. op den persoon D. Stamperij niet te willen laten vallen, gelijck dan de E. Classe verstaat, dat se daartoe van selfs alreê ongenegen sijn. Om dese saack by den E. Ambachtsheer te verrichten sijn by den Classe verkozen D. J. Ridderus, D. L. Schapenbergius ende by ongelegentheyt van d'een of d'ander D. Dep. Joh. Cortenius Senior."

Omtrent Abr. Stamperius leest men in de Acta van 16 Oct. 1641: „Is gelesen seeckere missive van den E. Classe van Schouwen, aen dese Eerw. Vergaderinghe gesonden, versoeckende dat Abrahamus Stamperius, in de kercke van Sommelsdijck gedeporteerd sijnde, op de predickstoelen in dese quartieren niet en werde geadmitteerd: t' welck van den Classe overwoghen sijnde, is geresolveerd, dat yeder kercke in desen met wijsheyt ende voorsichticheyt sal handelen".

In de vergadering der Classe van 14 April 1643 kwamen eenige personen, afgevaardigd door „ledematen van de gereformeerde kercke in den Bommel", o. a. verzoekende, „dat sy met den eersten van een ordinaer predicant moghten versien werden". De lidmaten ieten weten dat al wat in dezen door de Classe zou gedaan of beraamd worden „tot contentement" van hunne afgevaardigden, zij

zulks „wilden houden als met haer vergenoegen gedaen te sijn". De Classe nam het volgend besluit: „Opdat alles naer behoorelicke ordre geschieden moght, soo is den gedeputeerden van den Bommel voorgehouden, hoe dat den laetsten Sept. 1642 van de E. Classe een nominatie gemaeckt is van drie personen, ten einde daer een uit moghte gecoren werden om het ampt van een leeraer onder haer te bedienen ende met eenen ernstigh ende dat meermaelen afgevraeght tot wie van die drie haere ende der anderer ledematen genegentheit aldermeest was streckende; dogh alsoo sy haer verklaerden genegen te sijn tot D. Reinerum Oppervelt ofte tot D. Laurentium Nicolaï, sonder onderscheit te hebben in den eenen ofte den anderen, sonder iet naerders te kunnen seggen, soo ist dat de E. Vergaederinge, vervangende den kerckenraet van den Bommel (alsoo daer geen en is) beroepen heeft D. Reinerum Oppervelt S. S. Theol. et Minist. candidatum tot een herder van de meer genoemde gemeente". De gedeputeerden van Den Bommel hoorden hetgeen de Classe gedaan had met blijdschap aan en dankten „de E. Vergaederinge". Opdat de „gedaene beroepinge bequamelick moght uitgewerckt werden", werden twee predikanten „gedeputeert om deselvige den Ed. Heer Aersens Heer van Sommelsdijck, Bommel etc. voor te draegen, smaeckelick te maecken ende syne Ed. approbatie te versoecken".

De deputatie had niet het gewenschte succes. Door den gezegden Ambachtsheer werd A. Stamperius beroepen en hij verklaarde van dat beroep niet te kunnen „desisteren, 1°. omdat hy bewogen was met den noot van D. Stamperium, die tegen recht en reden, na sijn oordeel, was ontbloot van sijn dienst en tractement, 2°. omdat het soude strecken tot groote praejudicie van sijn recht en autoriteyt". De Classe vernam zulks den 30sten Junij 1643. Vóór dien dag was een missive ingekomen van de Classe van Schouwen, houdende 't bericht, dat A. Stamperius „met haer was versoent en op alle plaetsen wederom beroepelijck gestelt". Na lezing van dien brief werd goedgevonden dat Stamperius bij de broeders „in achtinge genomen" zou worden, „voor sooveel tot de eere Gods en de stichtinge der gemeynten goetgevonden" zou worden. Maar de Classe kon niet besluiten het door haar uitgebrachte beroep te

vernietigen en met den Ambachtsheer meê te gaan, en zij beval den 30sten Junij 1643 de zaak aan de zorg der broeders, die ter Synode zouden gaan.

De Synode, te Brielle gehouden, behandelde de zaak en approbeerde „de proceduren des Classis aangaande de beroepinge D. Reineri Oppervelt". Voorts werd besloten dat de Classe aan den Ambachtsheer nog eens de approbatie zou vragen, dat zij des noodig daartoe „de hulpe van de Gedeputeerden des Synodi gebruyken" zou, en bijaldien ook die hulp niet mocht baten, dat zij dan „by hare E. Groot Mogh. de approbatie versoeken" zou. De Classe vond den 20sten Oct. 1643 goed zich naar dat besluit te gedragen. Twee predikanten werden afgevaardigd naar den Heer Van Aerssen, die „alle middelen" aanwendden „om hem van sijn voornemen te diverteren", maar zij richtten niets uit en de Classe, den 5den April 1644 daarmeê in kennis gesteld, besloot den door de Synode aangewezen weg ook verder te volgen.

In de Acta van 24 Mei 1644 staat: „Is in de vergaderinghe verschenen D. Abrahamus Stamperius, gewesen predicant in Sommelsdijck, overleverende een schriftelicke acte van versoeninghe, tusschen hem, synen kerckenraed ende de E. Classe van Schouwen gesteld, mitsgaders een attestatie van de kercke in Sommelsdijck, ende versoeckende dat sijn persoon by dese Eerw. Vergaderinghe mochte werden genomen in goede recommendatie, welck sijn versoeck is ingewillight en goedgevonden, dat men syner by gelegentheit gedencken sal."

„By dese occasie heeft D. Lambert. Schaepenbergius gerelateerd met D. H. Schuylio tot tweemaelen toe in den Haghe geweest te sijn om met den Deputatis Synodi sijn Edel. Aerssen te spreecken, doch hebben hem niet t'huys gevonden: heeft oock wyders verhaeld met D. Riddero sijn Edelh. in Sommelsdijck gesproocken te hebben, dewelcke ernstelick en vriendelick versochte aen dese Eerw. Vergaderinghe, dat D. Stamperius in den Bommel mochte werden geavanceerd, ende hebben Deputati voorn. een schriftelicke acte van sijn Edelh. overgeleverd, luydende als volght: De Heere van Sommelsdijck, om door dispuyte het werck van liefde, dat hy in den

persoon van D. Stamperio voor heeft, niet te doen sleepen noch ophouden, soo set hy alle voorgaende notificatie ofte aenspraecke op dit stuck aen een kant, ende oock niet vermeldende van sijn recht, verthoond ende vermaend gelijck van niews de Classis van Voorn in het minnelick met hem voor Stamperio in medelyden te willen concurreeren ende door syne bevestinghe in den Bommel den armen man in synen hooghen ouderdom ende voor syne lange gedaene diensten uut de groote ongelegentheit, daer hy tegenwoordigh in is, te willen helpen, waarmee sy niet alleen haere conscientie sullen quyten, maer oock voordere haperinghe ende onluste vermydende oock aen den voorgenoemden Heere oorsaecke geeven, om op een andere reyse in haer versouck gevoechelicheit ende reckelicheit te gebruycken. Gedaen in Sommelsdijck den 11 May 1644. C. van Aerssen van Sommelsdijck".

„De Classis heeft nae rype deliberatie goedgevonden, dat men D. Opperveld ende de broeders van den Bommel... sal hooren, om uut beyden een ronde verclaeringhe te verstaen. D. Opperveld verclaerd van sijn gemoed niet te connen verwerven om van de beroepinghe, op sijn persoon gedaen, te desisteren. De Broeders van den Bommel verclaeren willigh ende bereyd te sijn om van de gedaene beroepinghe afstand te doen, byaldien by dese vergaderinghe sulx dienstelick en stichtelick sal bevonden werden. Hierop hebbende gehoord t' advys van de E. Gedeput. des Synodi, D. Dyonysij Spranckhuysen ende Adriani Hasij, is geresolveerd dat men de gansche saecke tot den Synodum sal brenghen, ende deselve het incident, dat de Deputati Classis met sijn Edel. Aerssen gehad hebben, bekend maecken, ende versoecken raed en advys hoe de Classe haer in dese saecke sal hebben te gedraghen".

't Eind van de zaak was, dat Abraham Stamperius predikant van Den Bommel werd. Acta van 27 Sept. 1644: „Jan Huybertsze en Cornelis Jansze Gebuys, gecommitteerde van de litmaten in den Bommel, versoucken uyt name van de gantsche gemeynte by schriftelicke acte dat D. Abrah. Stamperius haer tot ord. predicant mochte werden toegevoucht, twelck in serieuse consideratie genomen sijnde, is haer het versouck ingewillicht, ende hebben alle de

leden des Classis den voornoemden D. Stamperium beroupen tot predicant in den Bommel, twelcke den Ed. Heere Aerssen sal werden bekent gemaeckt en syne E l. approbatie versocht per deputatos aen d'andere syde. Ende sullen oock D. quaestor Pythius en Ridderus vigileren om het verloopen tractement van den Bommel, sijnde meer dan 2 jaren, ernstelick te versoucken by de Ed. Mog. Gecommitt. Raden, waertoe sy de hulpe van den E l. Heere Aerssen sullen versoucken. D. Stamperio dese berouping voorgehouden sijnde, heeft deselve geaccepteert en sal volgens goetvinden der vergaderinge van nu aff de kercke van den Bommel als predicant bedienen, en sal de Classe arbeyden om sijn tractement te versorgen van den 1en Oct. eerstcomende, om hem sooveel doenlick is te accommoderen. Doch de bevestinge van sijn persoon sal niet geschieden, eer den Deputatis aen d'ander syde, dien de uytwerckinge van dit gehele stuck bevolen wert, genouchsame approbatie van syne WelEd. sal blijcken".

De heer Van Aerssen was „int leger voor tZas", en de afgevaardigden der Classe, „alsoo sy de lange en periculeuse reyse vreesden", zonden hem „door een bekent vriendt" eene missive toe, waarin zij hem bekend maakten met het besluit van de Classe en hem verzochten te „notificeren waer en wanneer" zij hem „wat nader by de hant" zouden „connen aenspreecken". Zij ontvingen van den Ambachtsheer eene akte, gedateerd 12 Oct. 1644 en geschreven in zijn schip „voor Armuyen", waarin hij, na de mededeeling dat „de tegenwoordige haest" van zijn reis hem niet toeliet „particulierlick" te schrijven op de ontvangen missive en hij toch het beroep „niet gaerne soude sien gestaeckt", verklaarde 't beroep „volcomentlick" te approbeeren en te wenschen dat Stamperius „met den eersten bevesticht" werd. Deze akte werd bevonden „van soo goeden alloy te sijn", dat daarop de voorstellingen volgden en den 6den Nov. 1644 de bevestiging. Den 8sten Nov. werd de bevestigde aangenomen tot een lid van de Classe. 1)

---

1) In 1645 had hij aldaar tot schoolmeester Joos Lantsheere, die volgens de Acta van Junij 1645 toen „de formulieren van eenicheyt" teekende.

Dat Stamperius niet stilzat, zeggen ons de Acta van 25 April 1645, waarin men leest: „D. Stamperius heeft versoght dat de kercken, onder desen Classe resorteerende, ietwes geliefden te contribueren tot het opbouwen van een kercke in den Bommel; maer wert goetgevonden dese saecke uit te stellen tot de naeste classicale vergaederinge".

In de Acta van 26 Sept. 1645 is Stamperius vermeld onder de absenten. De volgende gewone vergadering der Classe werd gehouden 10 April 1646, en in de Acta van die vergadering staat: „Lodewijck Dirxsen, ouderlingh der kercke van den Bommel, heeft uut den naem des kerckenraeds versocht, 1°. dat haere kercke bediend werde, 2°. dat se eenighe proponenten in haere gemeynte moghen hooren, twelck hem beyde is ingewillight". Dat de vacature ontstond door den dood van Stamperius, zeggen ons de Acta van 26 Junij 1646: „D. J. Ridderus heeft uyt den name van de weduwe D. Stamperij, gewesene predicant op den Bommel, aen den Classi versocht dat haer om de groote eccessive lasten, die sy heeft, beneven die twee vierendeel jaren, by haer genoten, ooc het 3e mochte volgen etc." [1]).

Dezelfde Acta noemen den opvolger van Stamperius. Door 3 ouderlingen van Den Bommel werd „ingeleverd een beroepinge op den persoon van Cornelis Willemsze van der Poel, gewesen predicant in Fredrikstadt te Parayba, met approbatie van den Ed. Heere Aerssen". Voordat de Classe aan het verzoek om approbatie kon voldoen, moest zij, dewijl die persoon haar niet bekend was, eerst zijn attestaties zien. Deze werden door haar „seer loffelijck" bevonden, waarop de approbatie van 't beroep volgde. De beroepene verklaarde „genegen" te zijn naar Den Bommel te gaan en nog den 26sten Junij 1646 bepaalde de Classe dat de 3e voorstelling en de bevestiging tegelijkertijd zouden geschieden door Ds. Schapenberg.

1) Na de behandeling dezer zaak stond de Classe toe, dat Antonius Stamperius „preparatorie" geëxamineerd zou worden. Des namiddags had het examen plaats met het gevolg dat Antonius werd „toegelaten tot de publycke propositiën."

In de Acta van 30 April 1647 staat: D. van der Poel, predicant in den Bommel, versoeckt van den E. Classe voor syne kercke een acte van voorschryvinge aen de respective steden ende kercken deser provinciën. Twelck sijn versoeck is toegestaen." In de Acta van 24 Sept. 1647: „D. Cornelis van der Poel versoeckt ernstelijck, dat de broederen, die totnochtoe tot den opbouw van sijn kercke niet en hebben gegeven, metten eersten daervoor sorge believen te dragen".

Bommenede.

In 1624, nadat de Staten van Holland hadden besloten de tractementen der predikanten „ten plattenlande" te verbeteren, maakte de Classe tengevolge van een bevel van Gecommitteerde Raden een lijst op van de predikanten in haren kring, die in het besluit bedoeld waren, en zij sprong bij die gelegenheid ook in de bres voor de broeders der „cleyne steden". In de Acta van 11 Maart 1624 staat: „Ende alsoo in dese verbeteringe niet en sijn begrepen de cleyne steden, is henlieden (den gedeputeerden der Classe) mede in last gegeven den noodt van de broederen, in de cleyne steden woonachtich, als Geervliet, Goedereede ende Bommeneede, aen hare Ed. Mog. by requeste te verthoonen, ten eynde deselvige mede mochten gesoulagieert worden". Het request had niet het gewenschte gevolg. Acta van 16 April 1624: „D. Nolthenius ende Asarias hebben gerapporteert, dat de ordonnantiën van de augmentatie der gagie der predicanten ten plattenlande aen den heer ontfanger Commersteyn gecomen waren, maer dat in de saecke der augmentatie van het tractement in de cleyne steden niet en heeft connen gedaen worden".

Henricus Nolthenius moest zich alzoo blijven vergenoegen met het tractement, dat hij had. Nu en dan verdiende hij er wat bij door het verrichten van copiëerwerk. In 1626 werden hem uitbetaald 12 ponden gr. Vlaems voor het overschrijven van de „Acta Synodalia Zuyd-Hollandica" van de jaren 1618—1626 (Acta van 20 Oct. 1626). In de Acta van 29 Junij 1627 staat: „Is Henrico Nolthenio toegeleit van wegen het schryven van de Acten, die na

het vertreck der uitheemsche theologanten in Synodo Nat. tot Dordrecht verhandelt sijn, mitsgaders van de kerkenordening, de somme van 10 gulden, mits dat daeronder begrepen sijn de oncosten int reisen daerom gedaen". Later werd hem nog eens „de somma van 14 gulden toegeleyt voor 't uytschryven van de Acta Synodalia" (Acta van 10 Oct. 1628).

In de Acta van 13 April 1627 komt het volgende voor: „D. Nolthenius heeft versocht dat aen de gerechte van Bommene le werde geschreven, datter een apperte plaetse mochte werden geordineert tot een school, in conformiteyt van andere plaetsen: welck sijn versoec is ingewillicht".

In Oct. 1630 schreef Nolthenius aan de Classe om hulp, daar hij wegens „syne swackheyt synen kerckendienst" niet kon waarnemen. Hij stierf 18 Maart 1631. De Acta van 29 April 1631 houden 't volgende in: „Johan de Court heeft de Vergaderinge voorgestelt, dat Henr. Nolthenius in sijn doodtbedde van hem heeft begeert, dat hy den Classe soude willen voordragen, eerst, datter aen de Classe van Schouwen na sijn aflyven besendinge soude geschieden, opdat deur haer sijn plaetse behoorlick soude meugen bedient worden. Waerop goedtgevonden is, dat de Court ende Stamperius dit sullen bevorderen ende van die van Schouwen alsnu versoecken dat se gelieven ordre te stellen om Bommeneede te bedienen [1]). Ten anderen dat het Classe gelieve, also hy int laetste vant vierendeel jaers scheen te sullen sterven en le doen gesturven is, voor de weduwe drie vierendeel jaers de vacante plaets te bedienen. Twelck is uytgestelt. Ten derden, dattet Classe doch wil sijn soon, die in de studie opgetrocken wordt, in consideratie nemen, om in sijn plaets, so hy bequaem bevonden wordt, tot gelegener tijdt gevordert

1) Reeds in 1609 was er een compromis gesloten tusschen de Classe van Voorne en Putten en die van Schouwen over de bediening der gemeenten Bommenede en Sommelsdijk. In tijd van nood zou de Classe van Schouwen zorgen voor Bommenede en de Classe van Voorne voor Sommelsdijk. Dat compromis bleef in latere jaren van kracht, maar er werd wel geklaagd over „sloffe waerneminge" van den dienst. Men zie de Acta van 16 April en 4 Junij 1624, 29 April en 8 Julij 1631, 14 Oct. 1631, 30 Junij en 20 Oct. 1643.

te worden. Daerover geresolveert is, dat men hem na voltreckinge van sijn studiën met ernst sal bewysen alle faveur tot sulcx. Ondertusschen verstaende dat, also hy noch onlangs op de Accademie is geweest ende noch seer jong van jaren, het niet en can geschieden, dat hy op de plaets sijns vaders alsnu voor dees tijdt can in consideratie genomen worden, ende dat hy derhalven sijn studiën daerover niet verhaeste tot schade desselfs. Om dit hem, de weduwe ende den kerckenraedt gevoegelick aen te seggen, sijn gedeputeert J. de Court ende L. Stamperius".

In de Acta van 14 Oct. 1631 leest men: „Lenard Jansse de Vogel[1]) ende David Thomasze hebben uyt den naem van den kerckenraedt ende Magistraet tot Bommeneede so mondeling als schriftelijck van den Classe versocht.... dat mochtte gelett werden op eenige bequaeme personen, dewelcke beneffens Georgius Nolthenius in gaven tot het volvoeren van beroupinge op eenen van deselvige van haer worden geproeft. Na gedaene deliberatie is geantwoordt.... dat in materie van nominatie niet en cost getreden worden, vermidts sy daerin vervanghen Georgius Nolthenius, met denwelcken voor ende aleer hy in eenige consideratie come, sy heeft te oordeelen over verscheydene begaene fauten in de eerstcomende extraordinaire Classe onder het advys der Gedeputeerde des Synodi, spetialycken ten dien eynde deur D. presidem Joannem Cloppenburgium te beschryven". Uit de Acta van 25 Nov. 1631 blijkt, wat de zoon had misdreven. „Hy was onbehoorlijcke wegen ingegaen, om in weerwil ende tegen het goetvinden des Classis hem te prevaleren van de beroupinge in de plaetse van Bommeneede, selfs eer hy na kerckenorden beroupelijck conde sijn". Bovendien had hij „onbedachtelijck hem verloopen met quaetspreken van de personen ende diensten der Broederen". Georgius bekende schuld, waarop de Broeders kennis namen van de „attestatiën van sijn preparatorium examen in de Classe van Leyden", en hem, „syne gaven deurt proponeren beproeft" hebbende, „beroupelick" verklaar-

1) In de Acta van 25 Junij 1641 komt Leendert de Vogel voor als „balliuw ende ouderling in Bommeneede".

den „voor de kercke van Bommeneede". Hij ontving het beroep naar die gemeente en den 20sten April 1632 deed hij voor de Broeders eene propositie, werd hij geëxamineerd en als lid der Classe aangenomen. De bevestiging van Nolthenius op 9 Mei werd opgedragen aan Joan de Court.

De opvolger van Georgius Nolthenius was een gewezen schoolmeester, vermeld in de Acta van 25 Sept. 1616. Aldaar vindt men genotuleerd dat „Meester Heyndrich Ross, schoolmeester in den Briel" een propositie deed voor de Classe" en met goed gevolg het „preparatorium examen" onderging.. Elders heet deze schoolmeester, over wien ik reeds handelde in De Navorscher, 1894, blz. 319, Van Rossum (aldus schreef hij zelf zijn' naam) en ook Van Rossem. Hij zal een zoon geweest zijn van „Adriaen van Rossem", in de Acta van 24 April 1629 vermeld als „beroepen schoolmeester tot Bommeneede." [1]) In N°. 4 van het Maandblad van „De Nederlandsche Leeuw", 1896, deelt de heer H. J. Schouten te Ommen mede, dat in zijn bezit is een HS. met het opschrift: „Christelycke Meditatien over den Heydelberghsen Catechismus, de Christelycke Gereformeerde ghemeynte ontdeckt door Henric. van Rossom, predicker der stede Bommenede a°. 1664". Het titelblad bevat eene penteekening, waarin o. a. dit wapen: geécart. 1 en 4 een ankerkruis, 2 en 3 een jachthoorn, hartschild, in blauw (wellicht schaduw) een papegaai (?).

1) Nadat hij „syne gaven van lesen ende singen hadde laten hooren", werd „syne beroepinge" door de Classe „voor goedt gekent" en onderteekende hij de Confessie etc. Zijn voorganger, Hubrecht Abrahamsze, werd, nadat hij „by provisie" aangenomen was tot schoolmeester, door de Classe toegelaten in 1623. In 1628 werd hij „gedeporteert" (Acta van 10 Oct. 1628).

TAAL- EN LETTERKUNDE.

BILDERDIJKIANA

DOOR

H. DE JAGER. [1])

IXL.

De Mensch naar Pope.

Wat de Uitgever van dit dichtwerk, J. Allart, aan Bilderdijk betaald heeft, vindt men vermeld in een brief van den Dichter aan Mr. Jer. de Vries, dd. 4 Dec. 1806, in het 2de Deel der *Brieven*, bl. 120, voorkomende. Men leest aldaar: „Hartlijk dank voor uwe genomen moeite voor my by Allart. Hy is zelf by my geweest, en heeft my uit zich zelf *f* 21.— of vier Ducaten per blad aangeboden, en ik vond dit genereus. Reeds drukt hy 't, maar er moeten eenige Aanteekeningen by. Dit 's eene zwarigheid, waarby 't zijn zal *Copiaque ipsa nocet.* Het doet my pleizier dat gy ook niet negotieeren kunt (dus zegt gy): ik dacht dat ik het alleen was; maar nu ga ik trotsch op dit defect van bekwaamheid worden, daar ik 't met U deel."

Tollens schreef in zijn *Nog iets* etc.: „Bij dit Gedicht *(De Mensch. Naar Pope)* is vermeldenswaardig, dat de Navolger den oorspronkelijken Dichter in de Aanteekeningen op dit werk diep vernederd heeft, en niet slechts zijne dichterlijke verdiensten maar ook zijn karakter en zijne zedelijkheid heeft aangerand. Nog erger dan de Auteur van *l'Homme des champs* is die van de *Essay on Man* er afgekomen. De laatste heeft echter een moedigen kampioen ge-

1) Vervolg van Nav. XLIX, bl. 586. — Op bl. 569, reg. 4 v. o, te lezen: „Van waar dat woordje *De?*" Op bl. 575, reg. 3 v. o., te lezen: „bij". Op bl. 578, reg 18 v. o., te lezen: 30n"; reg. 10 v. o., te lezen: „Commissien". Op bl. 581, reg. 17 v. o. en reg. 18 v. o., te lezen: „wij."

vonden in den Schrijver van het werk: *Verdeediging van* Pope *tegen de hatelijke aantijgingen van* Bilderdijk, van hetwelk de Heer F. van Teutem als auteur bekend staat."

Door Dr. Kollewijn is over het Dichtstuk *De Mensch* gehandeld in zijn werk over Bilderdijk, D. I. bl. 439 en 440, D. II. bl. 213. Natuurlijk is daar ook sprake van het geschrift van Van Teutem [1]), maar niet vermeld zijn een paar verzen, waarin als in 't boek van Van Teutem de verontwaardiging zich geuit heeft over de wijze, waarop Pope door Bilderdijk werd behandeld. Mijn Vader wees op die producten in zijne „Bijdrage tot de lijst van Bilderdijks werken" *(Algem. Letterl. Maandschrift* voor 1850). Hij schreef aldaar: „Op den *Catalogus van Splitgerber c. s.* bij Radink en Muller, 1846, vind ik een tweetal mij onbekende stukjes vermeld, die tot dit werk van B. *(De Mensch*, *naar Pope)* betrekking hebben: *Apologie voor W. B.*, *aanteekening op Pope*, *on Man* (1808); en: *Echo aan W. B. over hetzelfde.*" Op blz. 27 van zijn *Lijst* werden door Klinkert die stukjes genoemd, maar in andere catalogi, door mij geraadpleegd, kwamen zij mij niet voor. Zij behooren dus tot de zeldzaamheden. Naar een afschrift van Klinkert, dat ik bezit, luiden zij als volgt:

APOLOGIE

voor

Bilderdijk's Aanteekeningen

op zijne Navolging

van

Pope's Essay on Man.

. . . . 'k Mis geheugen
En doorzicht: 'k mis [2]) my zelv': mijn buit is ijdle leugen.
Ziekte der GELEERDEN, bl. 100.

---

1) In 't exemplaar, dat in mijn bezit is, is een portret van den Auteur ingevoegd met diens naamteekening *F. van Teutem.*

2) In Klinkerts afschrift staat: „'k zie."

Ik donder, brijzel, scheur, vermorsel en verplet,
'k Werp Pope de kroon van 't hoofd, zoo dwaas hem opgezet:
Ik was reeds lang gereed dien horzel aan te randen,
Die misgeboorte te vermalen met mijn' tanden;
Thans scherp ik mijne schacht als die van Aretijn,
'k Val aan op 't Albions dier, als op een Everzwijn;
Het schild van Brunswijk kan mijn pijlen niet meer weren;
Ik ruk de slippen weg van afgesleten kleêren,
Ik acht geen banden meer die lang verbroken zijn.
Ik toon den Batavier, hoe 'k alles om kan keeren;
Wie prijst, snoer ik de [1]) tong, 'k veracht het vreemd gebied,
'k Doe zien wat kracht mij in mijn' onmacht overschiet,
Hoe 'k Herculessen nog kan tot in 't stof verneêren. —
Nooit heeft mijn gistend bloed met meerder drift geblaakt;
Een blinde razernij beroert mijn' ingewanden,
Alecto zelv' plaatst mij de ponjaard in de handen.
Wee! wie mijn edel vuur, mijn vromen ijver wraakt,
Of mort, omdat ik Pope geschilderd heb naar 't leven,
Als 't snoodste schepsel, dat ooit adem werd gegeven. —
Ik toon hoe hij in dicht- en oordeelkunde faalt,
Hoe ruw zijn Landliên - zelf hem hebben doorgehaald,
Hoe hij een beuling in de dichtkunst is gebleven,
In wiens schild'rijen 't valsche en magere doorstraalt;
'k Beuk op zijn zwak gestel, op zijn mismaakte leden,
'k Noem hem een moordenaar, een monster, dat vermaak
Schiep, om de vogeltjens te blinden en te ontleden,
En aan dat wreed vermaak zijn snoepgeld kon besteden;
Dan 'tgeene ik bitterst hem verwijt en in hem laak,
Is, dat hij braafheid, deugd en onbevlekte zeden
Uit wrevel predikte, ter boeting van zijn wraak. —
Nog eens, ik klaag hem aan, als één dier Aterlingen,
Gereed steeds om den dolk in 't hart van elk te dringen,
Die slechts wat aanzien, macht of letterroem bezat
Voorwaar, 't zou moeilijk zijn drie bladen door te lezen
Van zijne schriften, niet bezoedeld, niet beklad
Met al het nijdige van zijn kwaadaartig wezen.
Getrouw gehecht aan mijn beginsels en mijn' plicht,
Wars van den vreemden drek, dien andren gretig smaken,
Bracht ik uit 't schimmenrijk de schim van Pope in 't licht,
Om door die ed'le daad, mijzelv' befaamd te maken.

1) In 't afschrift van Klinkert staat: „den".

ECHO

AAN MR. WILLEM BILDERDIJK:

om geplaatst te worden

voor

zijne Navolging van Pope's Essay on Man.

Thersites only clamour'd in the throng,
Loquacious, loud, and turbulent of tongue:
Aw'd by no shame, by no respect controul'd,
In scandal busie, in reproaches bold:
With witty malice, studious to defame,
Scorn all his joy, and laughter all his aim;
But chief he glory'd with licentious style
To lash the Great, and Monarchs to revile.
Homer's Ilias by Pope
2e Boek, vers 255—262.

Ik zeg 't, gij zijt een bloot Vertaler,
Een vindingrijken geest erken ik in u niet;
Gij zijt een bits en honend praler,
't Is gal, met zwart venijn, 'tgeen door uw ad'ren vliet.
Onaang'naam is 't geschreeuw der Gaaijen in de Abee'en,
De klagende Uil kan 't kiesch gehoor niet streelen,
Geen koekoek-zang wekt teêr gevoel:
Een toon, door slangen voorgeflooten,
Een bijtend add'ren spog, uw boezem ingegoten,
Diende u in uw onedel doel. —
De basterd Batavier moog' naar uw klanken hooren,
De Lille's kiesche [1]) toon behaagde en streelde mij;
Geen ruw geluid bekoort aan kunstbeminnende ooren,
Deez' leenen zich alleen aan zachte melodij. —
Maar gij, die zegt, uw Zangers op te leiden,
Om Kunst van Wankunst te onderscheiden,
Kiest Saters valschen toon, voor zuiv'ren [2]) hemelval!
Wie toch zal les van u ontvangen,

1) In 't afschrift van Klinkert staat: „kieschen".
2) In 't afschrift van Klinkert staat: „zuivrer".

Als gij 't gekras der Raaf paart aan uw huichelzangen,
En 't hart verstikt in hol-geschal? —
Neen 'k blijf des dichters Lier vereeren,
Die voor de deugd gestemd, noch wrevel zingt, noch wraak;
Den dichter, die zijn Kunst te wel weet te waardeeren
Dan dat zijn ijver ooit van nijd of afgunst blaak!
Mijn hand verdorr', zoo ik d'asch der dooden immer hone;
'k Bemin de Godsdienst, 't ware en 't schoone,
'k Medelij met hem, die d' Een daarvan verdeelt;
Ik eer den kunstnaar, den dichter en den maler,
't Oorspronkelijk vernuft, den kundigen Vertaler,
'k Veracht hem, die de rol van een' *Thersites* speelt!

OCTOGENARIUS.

L.

Nieuwe Mengelingen.

Na de 2 deelen van Bilderdijks *Nieuwe Mengelingen* gelezen te hebben schreef Willem de Clercq: „C'est une chose singulière qu'il y ait si peu de poètes capables de tirer des vers énergiques des sujets religieux.... voici le grand Bilderdijk si grand comme poète épique, érotique, tragique, didactique, philosophique qui donne des vers religieux qui ne signifient pas grand' chose. *De ongodisten*, cela commence bien, mais bientôt ce n'est plus qu' un sermon en vers. Ce n'est pas ainsi que Bilderdijk chante la peinture. C'est comme si c'était de Feitama, de Haas ou d'un auteur pareil. *De christen in 't lijden*, de même. *Aan Europa*, voilà l'auteur rentré dans son domaine; une peinture exagérée de nos vices; c'est une superbe imitation d' Horace. *Gerustheid in God*, ce sont de bons vers mais qui n'ont rien de sublime..... Sans doute, Bilderdijk brille dans plusieurs genres, mais il n'en est aucun où il en laisse tant après lui que dans la Romance. Il y en a ici de superbes; par exemple *Assenede*. C'est une des plus belles romances que j' aie lues dans ma vie." 1)

Over het dichtstuk, dat in Deel I voorkomt met den titel *Aan*

1) Willem de Clerq. Naar zijn Dagboek, 1811—1824.

God en veranderd is opgenomen in den bundel der *Evangelische Gezangen voor de Hervormden*, zie men mijns Vaders *Nieuwe Bijdrage* (Alg. Lett. Maandschr. 1857).

In het 2de Deel vindt men *Dichtzucht* en een ode, getiteld: „*Messias, Veldzang na Pope.*" Over 't eerste vers zie men mijns Vaders *Nieuwe Bijdrage*, art. VIII (Vad. Letteroeff. 1865) en *Aanteekeningen betreffende Bilderdijks werken*, art. IV (Leeskab. 1870). Over het 2de deelde Tollens eene bijzonderheid mede in zijn *Nog weder iets over Bild. en zijne werken.*

Voordat het 2de Deel der *Nieuwe Mengelingen* het licht zag, vroeg Bilderdijk aan koning Lodewijk verlof om hem zijn werk te mogen opdragen, en hij ontving op zijn verzoek een gunstig antwoord. Den 6den Aug. 1806 schreef W. Mirbel, secretaris des konings, aan den dichter:

Monsieur,

Je m'empresse de vous annoncer que sa Majesté a reçu la lettre que vous lui avez écrite, et qu'elle accepte avec plaisir la dédicace de vos Mélanges Poëtiques. Je m'estime heureux, Monsieur, d'être chargé de vous faire connoitre ce nouveau témoignage de la bienveillance du Roi. Sa Majesté veut honorer le mérite, vous lui en procurez l'occasion". 1)

Bilderdijk beantwoordde deze vleijende woorden alleen met het bericht: „C'est par la bonté de Mr. Brugmans, que je reçois l'honneur de la votre datée du... qui me mande la nouvelle marque de la bienveillance du Roi, en agréant la dédicace de mes N. Mélanges Poëtiques" 2)

De Opdracht, die daarop geschreven werd, vindt men in het 2de Deel der *Nieuwe Mengelingen*, in 1806 verschenen te Amsterdam bij J W. IJntema en Comp. Volgens Glinderman zag in 1817 eene nieuwe uitgave van de *Nieuwe Mengelingen* het licht bij W. van Boekeren te Groningen; maar Mr. G. Mees Az. (Konst- en Letterb.

---

1) De origineele missive berust in de Bibliotheek te Leiden, Cat. Hss. 873, bl. 21.
2) Volgens 't concept van Bilderdijks hand, te Leiden, Cat. Hss. 873, bl. 60.

1848, N°. 40) en Mr. Pan (a. w. 1849) merkten te recht op, dat de uitgave van Van Boekeren geen herdruk, maar dezelfde druk is met een nieuwen titel, waarom in de aanteekening, voorkokomende op bl. 122 van het 2de Deel der door Messchert uitgegeven Brieven, dan ook gesproken wordt van den „*zoogenoemden* Tweeden druk van 1817". In de nieuwe titeluitgave van 1817 komt de Opdracht „A sa Majesté le Roi de Hollande" niet voor, en evenmin in de uitgave der *Nieuwe Mengelingen*, in 1832 te Leiden bij Herdingh en Zoon verschenen in kl. 8vo.

Mr. Jer. de Vries schreef in 1806 over de Opdracht aan Bilderdijk en de dichter antwoordde: „Nu over de Opdracht! — Gy zegt wel. Maar ik moest het doen. Uw raad neem ik in dank aan; maar wat wil men? Ik meen echter, dat onze Natie zich niet over my wegens die Opdracht beklagen kan" (Brieven II. 122). Mr. G. Mees Az. noemde de Opdracht „zeer merkwaardig om de kennis van tijden, gevoelens en personen".

In de Bibliotheek van de Leidsche Universiteit berusten twee door Bilderdijk geschreven concepten van de Opdracht [1]). Het éëne stemt bijna geheel overeen met de gedrukte Opdracht [2]). Het andere luidt aldus:

Sire!

Expulsé par l'intolerance Politique, dans le cours d'une vie errante et vagabonde, et accablé de misère et de chagrins, dans la perte de ce qui m'etoit le plus cher au monde, j'ai trouvé des ames genereuses et compatissantes, j'ai trouvé des mains secourables, et j'ai vu m'ouvrir des asyles et des refuges, mais de me rendre aux voeux de ma Patrie et aux miens, c'est ce qui etoit reservé à l'autorité Royale. Je succombois à la dureté de mon

1) Cat. Hss 873, bl. 171 en 174.

2) In plaats van: „Obligé de fuir cette Patrie", heeft de minute: „Eloigné de cette Patrie". De minute heeft: „trouve déjà en vous son plus ferme appui". In de gedrukte Opdracht is het woord *déjà* weggelaten. Uit de minute blijkt dat B. in plaats van: „lorsqu' un regard de V. M. a changé mon destin", eerst schreef: „lorsqu' un regard propice de V. M. m'a rendu l'espérance et la vie."

sort, je déplorois une Nation ingrate et malheureuse, qui me plaignait elle même, et j'allois l'oublier dans des climats eloignés. Vous paraissez, Sire. Appelé au trone, V. M. va soutenir un Etat chancelant et qui s'écrouloit sous son propre poids: d'un soufle ranimant Elle suscite les arts; les factions se taisent, et l'innocence est vengée. Chargé d'expliquer à Votre Majesté les voeux de la Société Litteraire Nationale pour la prosperité d'un Regne, commencé sous ces auspices heureux, Elle a daigné me distinguer par une bonté des plus gracieuses et prévenantes, et j'ai porté devant Elle les mêmes sentimens que j'ai professé dans les temps d'anarchie et de troubles, où la Loyauté fut un crime et l'attachement à l'ordre Social un delit punissable de mort et d'exil. — V. M. a daigné applaudir à ma franchise; penetrée de l'amour des Lettres, Elle n'a pas voulu que le peu de talens qu'on m'attribue seroit [1]) perdu pour la Patrie; et depuis ce moment je m'y trouve lié [2]) par Ses bienfaits. Heureux, si je pourrais les reconnaitre par des productions, chants [3]) capables de plaire à la delicatesse d'un Prince nourri dans les charmes de tout ce que la Poesie Française a produit [4]) de plus parfait. Mais, timide Alouette indigène, ce n'est pas à moi, de quitter les accens de nos marais, pour emprunter la voix sonore des Cygnes de la Seine. Sire, nous avons notre Poesie à nous, Poesie Nationale et digne de s'attirer l'attention de V. M. Votre ame sensible ne s'effarouche point des sons peu connus d'une langue qui se ressent de l'austerité du caractère Batave, et dont les beautés mâles sont faites pour élever l'ame en attendrissant le coeur. Bientôt V. M. en jugera par Elle-même, et bientôt Elle recevra les fleurs que les Muses Hollandaises se preparent à cueillir dans l'ombre du trône, qui fera le bonheur de son peuple. Pour moi, Sire, en offrant à V. M. ces faibles restes d'un genie étouffé par les malheurs, je

---

1) L. in staat: (fût).
2) Variant: *fixé*.
3) Boven *chants* staat: *écrits*.
4) Variant: *enfanté*.

ne prétends ni d'y donner une idée avantageuse de cette Poesie (que plus d'un genie excellent a porté à un degré ou j'aurois tort de vouloir aspirer dans cet accablement et dans cette langueur d'esprit, où les maux m'ont plongé), ni de celebrer par une vaine Dedicace les louanges des vertus Royales, que tout un peuple étonné de ses revolutions multipliées, attend de son maitre. Jaloux de montrer un coeur reconnaissant, je ne desire, que de l'épancher par ce tribut une gratitude sincère et eloignée de toute affectation. Veuillez l'accueillir, Sire, avec cette noble condescendance, qui distingue les grandes ames: ce sont les tristes debris de mon naufrage, que j'ose mettre aux pieds de Votre Majesté: c'est l'hommage d'un matelot sauvé qu'il porte encor tout tremblant au Dieu des mers.

J'ai l'honneur d'etre avec les sentimens les plus respectueux et les plus loyaux etc.

LI.

Zegefeest. Ode

Van deze door Bilderdijk vervaardigde Ode heeft Klinkert blijkens zijn *Lijst* slechts éene uitgave gekend. In de door mijn' Vader bijeengebrachte verzameling van Bilderdijks werken berusten twee drukken, beide in 1807 bij Gebr. Van Cleef in Den Haag verschenen. De éene is naamloos; de andere, welke later het licht zag, vermeldt aan 't slot Bilderdijk als auteur. De tekst is op een paar fouten na geheel eensluidend. In de uitgave, die met des Dichters naam verscheen, staat op blz. 2 reg. 3 v. b. „zigtbaar" in plaats van „zichtbaar", en op blz. 3 reg. 1 v. o. „hy" voor „Hy".

Volgens den Schrijver van het artikel over Bilderdijk, dat in het Biogr. Woordenboek van Van der Aa voorkomt, werd door den Dichter, toen hij bij Valckenaer op diens buitengoed logeerde, na eene redewisseling over Napoleon, des nachts de veelbesproken *Ode* aan Napoleon vervaardigd. Hetzelfde is met eenige afwijkingen in de voorstelling medegedeeld door E. O. in een artikel, getiteld: *Mededeeling, naar aanleiding van het stukje: „Nog weder iets over*

Bilderdijk en zijne Werken", en geplaatst in het *Mengelwerk* van de *Vad. Letteroeff.* van 1851, N°. 2. Men leest aldaar:

„Bilderdijk logeerde bij zijn' vriend, Mr. Jan Valckenaar, op diens genoeg bekend buitengoed, in gezelschap van den *Amsterdamschen* Geneesheer Schutte, J. J. A. Gogel en Mr. S. J. Wiselius. Op zekeren achtermiddag nam het gesprek eene politieke rigting, en geen wonder, dat daarbij aan Napoleon werd gedacht! Onder dat spreken liet een der gasten zich de uitdrukking ontvallen: „Daarop moest *gij* eens een vers maken, Bilderdijk!" en naauw was dat woord gehoord, of allen ondersteunden de ontboezemde opwekking, onder vermelding van het poëtische des onderwerps en wat daarvan, onder *zijne* hand, was te verwachten! Maar — gelijk de Schrijver van het: *Nog weder iets* enz. opmerkt. — „Het was hem, als 't ware, een aangeboren en nooit verloochende behoefte, met anderen van oordeel te verschillen en met alle zijne krachten tegen wind en stroom in te roeijen", en zoo was het ook hier en bij deze gelegenheid. „Men moest dit van hem niet wachten; die daarvoor zoo weinig berekend was, en daartoe ook niet de minste opgewektheid gevoelde!" Zie daar den hoofdinhoud der redenen, waarmede hij zijne weigering bekleedde, om aan de gedane uitnoodiging te voldoen. De vier vrienden meenden hunnen vriend, van zijne zwakke zijde, te kennen; zij drongen bij hem niet verder aan en het onderhoud nam eene andere, voor deze mededeeling onverschillige rigting".

„Des anderen daags was een der logeergasten (dezelfde, die aan steller dezes het gebeurde verhaald heeft) vroegtijdig bij de hand. Hem was slechts een tweetal dagen vergund, om eenige verpozing van inspannenden arbeid te smaken; en, bij het opgaan der zon, verliet hij zijne slaapkamer, met de bedoeling, om eene aangename morgenwandeling te doen. Hij moest de slaapkamer van Bilderdijk voorbij, en zag de deur daarvan openstaan. Onwillekeurig naar binnen ziende, zag hij onzen vriend in eenen hoek van het vertrek gezeten, het hoofd met een slaapmuts gedekt en met een doek omwonden, leunende tegen den marmeren schoorsteenmantel. Terstond aan ongesteldheid denkende, trad hij binnen en vroeg: „of

Bilderdijk zich onwel gevoelde?" Het antwoord was: „dat hij, reeds den vorigen avond, hoofdpijn had gevoeld; dat deze, in stede van te beteren, in hevigheid was toegenomen, in die mate dat hij, het niet langer in bed kunnende houden, den nacht met wandelen door het vertrek had doorgebragt, en nu, van vermoeidheid, sedert eene korte poos was gaan zitten". De vriend wenschte den vriend beterschap, en volbragt de voorgenomen wandeling; omstreeks ten acht uur in den ochtend terugkeerende. Bilderdijk liet zich verschoonen, om aan het ontbijt te verschijnen en hield zijne kamer, terwijl de overige vrienden, in den loop van den morgen, zich met een rijtoer vermaakten. Evenmin verscheen hij aan het middagmaal; maar terwijl men bezig was de thee te gebruiken, kwam hij de gezelschapszaal binnentreden. De hoofdpijnen waren bedaard, en Bilderdijk nam deel aan de gesprekken".

„Er ontstond eene korte pause, toen hij het woord nam: „De vrienden spraken gisteren van een vers op Napoleon, en ik wierp dat denkbeeld verre van mij; maar, dezen nacht niet kunnende slapen en van eene folterende hoofdpijn gekweld, plaagde de verveling mij nog verschrikkelijker, en heb ik gepoogd eenige regels ten papiere te brengen; mag ik ze aan de heeren eens voorlezen?" En nu las Bilderdijk de *Ode aan Napoleon* voor, zoo als dit Dichtstuk (Meesterstuk van Poëzij tevens) sedert in druk is uitgegaan."

„Ziedaar de geschiedenis van het ontstaan dezer *Ode*, door een oog- en oorgetuige later medegedeeld."

Die oog- en oorgetuige zal Wiselius geweest zijn. Volgens Bilderdijk vergiste die vriend zich en werd bij de vermelde gelegenheid niet de Ode aan Napoleon, maar de *Zegekreet* vervaardigd, een gedicht op den vrede van Tilsit, gesloten den 7den Julij 1807. [1]) Zooals reeds Mr. Pan in zijn *Aanteekeningen* op Glindermans *Lijst (Alg. Konst- en Letterbode*, 1849) herinnerd heeft, schreef Bilderdijk den 28sten Aug. 1823 aan Wiselius: „Wat betreft de Ode

1) In een brief aan Mirbel, d.d. 20 Julij 1809, noemde Bilderdijk deze ode eene *Ode sur la paix du continent*. Zie Brieven, D. III. bl. 78.

aan Napoleon. Deze is werklijk de vrucht van eene uitdaging en UHEG. zult het bevestigd vinden in het Voorwerk daarvan [1]). Maar het vers op zekeren avond op Meerenbosch [2]) gemaakt, en dat uit verontwaardiging over een latijnsch vers van Marron, opkwam om te toonen hoe zulk een vers dichterlijk kon en moest behandeld worden, is later gemaakt, en getyteld *Zegefeest.* 't Welke door UHEG. met de Ode aan N. schijnt verward te zijn".

LII.

Gedeeltelijk Verslag der vijfjarige werkzaamheden van de 2de Klasse van het Kon. Instituut, voorgedragen door Bilderdijk in 1813. [3])

By het aanheffen van een Verslag der vijfjarige werkzaamheden van een Maatschappy aan wie de beoefening der drie groote velden van Hollandsche Taal- Dicht- en Geschichtkunde is opgedragen, kan de uitgebreidheid der stof niet anders dan ontzetten, en men moet noodwendig een verhaal te gemoet zien, dat gereed staat de aandacht van het hier vergaderd algemeen te vermoeien. En deze beduchtheid moet te grooter zijn, naar mate men zich een gunstiger denkbeeld van den ijver der leden, die dit lichaam uitmaken, gevormd heeft. Ik gevoel in den hoogsten graad, mijne Heeren, hoe zeer zelfs de schoonste voordracht der belangrijke zaken die hier te ontvouwen staan, de verveling niet zou kunnen vermijden (en wat dan de mijne?). Overstelpt van de menigte der voorwerpen die ik aan moet roeren, en die zich in dit ruime tijdvak, ondanks de velerlei beletsels en verhinderingen die het Instituut genoegzaam van zijn opkomst aan tot aan zijnen tegenwoordigen toestand ondergaan heeft, vermenigvuldigd en opgehoopt hebben: onbevoegd om er een

1) Het hier bedoelde Voorwerk vindt men in den voor vrienden in 1823 verschenen druk van de Ode aan Napoleon.

2) Het Buitengoed van Valckenaer.

3) Medegedeeld naar het concept van Bilderdijks hand, in mijn bezit. Blijkbaar is wat hier volgt, slechts de aanvang van het toen uitgebracht verslag. Van daar dat ik in het opschrift 't Verslag een gedeeltelijk Verslag heb genoemd.

keus uit te doen, en geheel buiten staat om ze naar den eisch te ontwikkelen, vermocht ik er zelfs by een meerdere ruimte van tijd dat uitlokkende, dat opwekkende, dat bezighoudende niet aan te geven, waardoor zich de redenaar of verhaler met genoegen doet aanhooren. Een droog, dor verhaal zou nog meer dan een halven dag innemen, en geheel deze Vergadering te minder voldaan over my zijn, naar mate zy de arbeidzaamheid van ons lichaam meerder toejuicht.

In deze overtuiging, mijne Heeren, beklimme ik het spreekgestoelte, met een verlegenheid die ik niet verbergen mag, en met dubbelen aandrang verzoek ik een goedwillig gehoor voor een rede, die uit louter *plicht* wordt gehouden, en waarvan de onderwerpen, in zich zelf alreeds weinig voor den redenaar opleverende, (door de beletselen die deze O. Vergadering tot dus verre verschoven hebben) geheel onevenredig geworden zijn met den tijd, aan den spreker gesteld. Stelt U tevens voor, mijne Heeren, dat hoe zeer de drie vakken waar in deze onderwerpen zich onderscheiden, in zich zelve verlustigend zijn (want wat is er streelender dan de Poëzy? wat aantrekkelijker dan de Geschiedenis? wat belangrijker voor een Nederlander dan zijne voortreflijke moedertaal?) het hier geene Poëzy, geene Geschiedenis, geene Taalkunst is die verhandeld wordt, maar een bloote opgave van een meestal in zich zelf dorren arbeid in die vakken. Het rijpe graan in te oogsten, de zoete druiven te lezen, is niet wat aan onze Klasse behoort; dit zal ten eenigen dage het voorrecht des algemeens zijn voor het welk wy arbeiden: *wy* ploegen het land, zaaien, wieden, en zuiveren, om U een gewenschten oogst te bereiden. En het is niet dan dit ploegen, dit zaad strooien, dit uitroeien van onkruiden, waar van ik U te onderhouden heb.

De Instelling des Instituuts heeft onze Klasse onder den naam van *de Holl. Maatschappy* als gezegd is, tot beoefening en meer, tot voorzetting en volmaking der Holl. Taalkunde, Dichtkunst en Geschiedenis opgeroepen. Niets van het geen daar toe behoort mocht door haar verzuimd worden. — Inzonderheid had Z. M. de Koning haar opgelegd het vervaardigen van een *Holl. Woordenboek*, en het vervaardigen van gedenkschriften voor 's Lands historie.

Van den aanvang af moest haar eerste zorg bestaan in het regelen van de wijze hoe aan deze gewichtige last te voldoen; in het bepalen, verdeelen, en tot één middelpunt brengen van den arbeid voor deze voorwerpen aan te wenden. En eerst na die regeling, die bepaling, verdeeling, en verbinding, kon met vrucht gewerkt worden.

Dus dacht, dus handelde onze Klasse. Zy verdeelde zich dadelijk in Kommissien, op wier doorwerkte en uitvoerige berichten een beredeneerd ontwerp van verdeeling der werkzaamheden werd aangenomen, en waar zich geheel de omvang van hare verplichting in begrepen vond.

Van deze doorwrochte stukken kan geenerlei mededeeling gevergd worden; immers tot zoo lang men de voornaamste vruchten van den arbeid zelven kan aanbieden, waar van ik een schets zal geven. De Koninklijke Oprichter van ons lichaam heeft gewild dat dezen naar buiten zouden uitgaan, de Natie verrijken, vereeren, en opheffen; hy heeft daarby gewild, dat men van den aanvang af weten zou wat men van haar te hopen had; maar de wijze van bewerking behoort uit den aart der zake tot het inwendige der Klasse, en moet voor het algemeen een geheim blijven tot zoo lang dat gene waarop de algemeene verwachting uitziet, daargesteld is. Dan, en niet eer, zal men over de genomen maatregelen kunnen oordeelen.

Ik mag echter hier met een enkel woord aanroeren hoe veel voorbereidenden arbeid er noodig was, eer de eigenlijke arbeid aan hetgeen het voornaamste Hoofdwerk stond uit te maken, begonnen of opgezet zou kunnen worden. Die met den staat en van onze Nederlandsche letteren, en van die der Naburige volken genoegzaam bekend is, gevoelt dit. Dan — laat ik niet meer by algemeenheden blijven!

Staat my toe in het vak der Taalkunde in te treden. Zoo licht het misschien veelen zal toeschijnen een Woordenboek te vervaardiged als waar van zoo veel voorbeelden zijn, zoo moeilijk zullen 't allen dezulken erkennen, die weten wat er toe vereischt wordt, om van ieder *woord* de ware bepaling, oorsprong, gebruik, en de geschiedenis zoo van zijn ontstaan als van de verschillende betee-

kenissen die het vroeger en later heeft aangenomen, met waarheid en zekerheid vast te stellen. Alleen de volledigheid in een taal zoo rijk als de Nederlandsche en die, van de hoogste oudheid zijnde in de twaalfde en 13e eeuw reeds tot een volkomenheid gestegen was, waar van men zich (zonder eene veeljarige oefening aan haar besteed te hebben) geenerlei denkbeeld kan vormen; alleen die volledigheid zeg ik vereischt jaren beoefenens van de schriften der voorvaderen, en een oordeelkundig vergaderen en uittrekken, van alles wat (van zoo hoog er overblijfsels tot ons overgekomen zijn) daar in geschreven is. Die hier in anders te werk ging, zou niet dan een Woordenboek van die taal van overeenstemming leveren, welke by de meeste volken aan hunne wezendlijke landtaal in de plaats is getreden. En het verzuim van dit grondbeginsel heeft de Monens, de Sewels, de Nyloës en andere Spraakkunstenaren der vorige eeuw geheel van den weg geleid, en hen de taal onder den naam en schijn van haar te vestigen en te zuiveren, doen verwringen, verwoesten, verbasteren.

Ook de innige ontwikkeling en oplossing der taal (analysis zegt men met een aangenomen Grieksch woord van die studie welke ieder woord tot zijnen oorspronklijken wortel te rug brengt); het oordeel over het onderscheiden gezag der schrijveren en over het gene het gebruik vestigt of niet vestigt; de ontzachlijke verscheidenheden der tongvallen in onze taal; het byeenzamelen van de min of meer plaatselijke woorden; zoo als ook van de ontelbaarheid der kunstwoorden [1]) in zoo vele wetenschappen, kunsten, en handwerken, waar van een geweldig aantal in de laatste leeftijd door vreemde benamingen en uitdrukkingen verdrongen zijn, maar die niet te min tot de taal behooren; de bepaling der gronden waarnaar men zich in het opstellen van dit woordenboek te gedragen hebbe ten aanzien van spelling, tóónstelling, sylbemaat; (maar laat ik afbreken). Dit alles, en ongelijk meer, moet noodwendig voorafgaan, en den eigenlijken arbeid voorbereiden.

Het verwantschap onzer taal met zoo vele andere van gelijke

1) Men zal te lezen hebben: „van de ontelbare kunstwoorden".

afkomst; haar vermenging en den [1]) invloed dien zy van naburige volken, en gedeeltelijk ook uit de geleerde talen ondergaan heeft, verzwaren den arbeid vooral in een tijdstip, waarin de gemeene stam en byzondere takken der Duitsche grondtaal en oude Noordlijke Volksspraken, in Duitschland, in Zweden, in Frankrijk, en England, met byzonderen ijver beoefend wordt [2]); de ontdekking [3]) der oude gedenkstukken, eeuwen lang in kloosters en kluizen verholen, zich vermenigvuldigen, en er als een nieuw licht opgaat over de Taalkennis, het geen ook op de onze moet toegepast worden.

Dat er in onze Holl. Taal ook een menigte van zaken zijn, zoo de woorden - zelve, haar vorming, - en beteekenis, als de woord - of rede schikking betreffende, zal niemand ontkennen; maar aan weinigen misschien is er de geheele menigte van gebleken, gelijk zy aan de 2e Klasse van het K. Instituut is voorgekomen. Ook ten dezen opzichte heeft zy haar plicht te vervullen, en dit behoort desgelijks tot den voorbereidenden arbeid. *(Wordt vervolgd.)*

NALEZINGEN

OP OUDEMAN'S MIDDENNED. WOORDENBOEK

DOOR

A. M. MOLENAAR [4]).

Waeyen. Verstrooien. — Delftsche Bijbel van 1477, Ezechiël, V, 10: Ic sal alle dine overblijve (al uw overblijfsel) *waeyen* in allen wint.

Waaiopje. Scheepje. — Valentijn, Werken van Ovidius, I, 208: Mijn *waaiopje* vereist kleinder seil.

Waerloosen. Verwaarloozen. — Vliss. Redens-Lusthof, 140:

> Wanneer een Volck Godtsdienst *waerloosen* en versuymen,
> En dat hun sondt aenwast, en eyghen schand uytschuymen,
> Volcht daer niet straffe op van Oorlogh Pest en Doodt.

---

1) Te lezen: „de".

2) Te lezen: „worden".

3) Te lezen: „ontdekkingen".

4) Vervolg van Nav. 1899, bls. 201.

Waerning. Waarschuwing. — Mostart, Mariamne, 33:

De Hemel houdt voorwaer geen nauw gezette wacht
Voor sulken, die als ghy, zijn *waerning* weynich acht.

Waffel. Mond, wafel (in de volkstaal). — Bekker en Deken, Econom. Liedjes, 440:

Jy kunt in 't veurhuis met jou boeren
Jou *waffel* ook wel kostlyk roeren.

Is dit ook de beteekenis van *wayffel* in de volgende regelen uit Vlaerd. Redenr.-bergh, 237? Of heeft *wayffel* daar een andere beteekenis?

De Nevels duysternis doet my op 't quade mercken;
Der valsche *wayffel* ooch gescherpt in nydich list,
De blinde lagenis tot die vervloeckte Twist,
De arge schallickheyt, en van verbloemde logen,
Wat tot meyneedigheyt dient, sich tot mijn vermogen te leyden
om den Thuyn. —

Waghelen. Waggelen, draaien. — Tspel van den Heil. Sacramente, 36:

Ic springhe van vrueghden eenen spronck,
Dat my bey myn billen *waghelen.*

Wagenschongelen. Schommelen van een wagen. — Valentijn, Werken van Ovidius, III. De nagt, het *wagenschongelen*, en de wijn, wiegde 't nat geselschap in slaap.

Wayere. Wan. — Leven van Jezus (uitg. Meijer), 24:
Hi heft sinen *wayere* in sine hant ende hi sal kerren sinen vloer.

De *Bijdrage* heeft het woord in denzelfden zin, met verwijzing naar den *Bijbel* van 1477, doch zonder opgave der plaats.

Wakelen. Wankelen. — H. Orang Lely-hof, 37:

Had 's Keysers volck gesneeft, heel Neerland had *gewakelt.*

Waken. 1°. Ontwaken. — Maerlant, Rijnbijbel, vs. 29085:

— alst verclaerde van der sonnen
Die dagheraet ende tfolc began *waken.*

2°. Doen ontwaken. — Vliss. Redens Lusthof, 194:

Gheluckigh is dat Landt daer Godt sijn Kerck wil *waken*,
Gheluckigh is dat Landt daer Godt sijn bont oprecht.

De *Bijdrage* heeft het woord in een andere beteekenis.

Wackeren. Aansporen. — Orizandt, Heraclitus, 139: D'Armoede en Verdruckinghe.... weckt en *wackert* den Mensche tot goede oeffeningen.

De *Bijdrage* heeft het woord in onoverganke1ijken zin.

Walken. Zwalken. — Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 73: Die aldus in dese zee der ellendicheyden *walken*, ende.... vergaen.

Wan-deghen Lafaard. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 12:

Het laat hem hier aansien, want het zijn meest *wandeghen*,
Dat ick hier Veldt en Slach behouden sal met zeghen,
Dat steeckt vry na de Kroon, hoe? 'k ben geen boerschen Pan,
Die mee wat spotten wil, en nochtans niet en kan.

Wanewaers ? — Van Rijssele, Spieg, der minnen, 157:

Wy sullen tpeper doē naer den rooc smaken
Dus gaen wy, ons blijschap is seer schaers
Wy maken ter werelt menich *wanewaers*.

Hier volgen nog twee voorbeelden van het verkleinwoord, beide ontleend aan hetzelfde werk, blz. 24:

Begheerte van hoocheyt.
Ghij zijt vreese voor schande,
Vreese voor schande.
En ghy begheerte van hoocheden:
Die veel *wane waersekes* ter merct doet dravē.

En bl. 160:

Sy is v om eten seer onghereet:
Ghy slaet als die sotten doen na haer scauwe
Arm *wanewaersken*.

Wat is de zin dezer woorden?

Wanhaavenigh. Slordig, haveloos. — Hooft, Tacitus, fol. 494: In allen huize wassen sy (de Germaansche kinderen) naakt en *wanhaaveningh* op.

Wanhaaveningh. Slordigheid. — Smettende qualen, die uit armoê, ongemak en *wanhaaveningh* spruiten.

Wanckeleeren. Wanckelen. — Schotel, Geschied. der Rederijkers, I. 180.

Hy is in Godt als colomnen fast gefundeert,
Want hy en *wanckeleert* tot gheenen fyne.

Wanckelheydt. Onstandvastigheid. — Bredero, Griane, 50:

Al wandelt sich te met der mannen moedigh hert,
In vrouw de *wanckelheydt* recht uytghebeeldet werdt.

Wancker. Wankel. — Vondel, Pascha, 49:

T'is eenen vasten gront, en twijffelt niet zoo *wancker*
Vest u geloov' op hem, en worpt der hopen ancker
Op Gods almachticheyt. —

Wantelen. Draaien, heen en weer bewegen? — Van Rijssele, Spiegel der Minnen, 140:

Jalours ghepeys.
Sy vercoopt menich ghebroken potteken,
Voor goet ende gave.
Begheerte van hoocheyt.
Laet staen dat *wantelen.*
Jalours ghepeys.
Vreese voor schande cant al bemantelen.

Wapelaar. Handlanger, bijlooper. (Verg. mnd.: wepelingh). — Wagenaar, Gesch. van Amsterdam, III. 182: Voorts, waren haar (de ruiterwacht) zekere vaste noodhulpen toegevoegd, *Wapelaars* genaamd.

Wapperen. 1°. Drillen. — Cats, Wercken, II. 434:

Sy *wappert* na het Hof, ja beelt haar krachtig in,
Dat sy eens worden sal een groote Koningin

2°. Sidderen. — Ogier, De Seven Hooftsonden, 112:

Die d' onrust achten lust en *wappren* aen den schrick
Des Eeuwighs Herts-gecnaeg.

Wapper-kaecken. De kaken flink bewegen. — Van Beaumont, Gedichten, 96:

Als hy wat heeft, dat hem wel smaeckt,
't Is wonder, hoe hy *wapper-kaeckt.*

Warant. Waarborg. — Van Goor, Beschr. van Breda, 447: Soo verbinden wy ons ende onse nacomelinghen goede *warant* daer aff te syne.

Warpael. Hinderpaal. — Sprankhuisen, Van het Ghebedt, Opdracht, 3: Het Gebedt.... heerschet over alle verhinderingen en *warpalen* hier beneden, dat is, niet alleen over alle uytwendige quellingen, maer oock over over alle uytwendige Vyanden.

Warsig. Afkeerig, wars. — Baardt, Deugdenspoor, 315: Want een Leerlinck... *warsig* valt onderricht te werden.

Wartel. Twisten. — Valerius, Gedenckklanck, 94:

Het trots, jonc, hipplend' bloet, brooddroncken wulpsch end' dartel,
Dat soeckt ons slechts maer vast te brengen aen de *wartel*,
Om ons, door schijn van deucht, te helpen al van kant.

Water-driftich. Op het water drijvend. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 364:

Is oock wel boser volck op 't *water-driftich* ront,

Dan dese vier? —

Wederflickeren. Schitterend weerkaatsen. — Vondel, Virgilius in Dicht, 421:

— daer de helm, in 't oogh der ruitery',
By 't scheemeren Euryael verriet door 't *wederflick'ren.*

Wederglinsteren. Idem. — Schermer, Poëzy, 255:

Dus *wederglinsteren* de spiegelende stroomen
Van 't groen, van 't hemelsblaau, het wit, en safferaan.

Wederkeeren. Tegenstaan, verhinderen? — Rodenburgh, Alexander, 50:

Uw Majesteyts ghebieden ken ick niet *we'erkeeren.*
Uw dochter, de Princes, en Lodewijck boeleeren.

Indien ik deze plaats wel versta, heeft het werkwoord den door mij vermelden zin. De in de *Bijdrage* opgegeven en door voorbeelden gestaafde beteekenissen van „doen terugkeeren" en „wedergeven" passen, m. i. op deze plaats niet.

Wederlegghen. Wederstaan. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 193:

En boven al Jupijn, die (Vader van het recht)
Der Persen heersch-lust als tyranny *wederlecht.*

Wederliefdich. Wederzijds liefhebbend. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 56:

Wanneer de Kind'ren dan *wederliefdich* gezint
Tot d'Ouders zijn, en sy, de Liefd' an hun beweesen,
Met *weder-liefdich* t' zijn, vergelden. —

Wederpalich ? — Rott. Spelen van Sinne, 32:

Hoe zou men moghen zulcken troost zijn verhalich,
Dat de verdoolde menschen (de Heidenen) zeer *weder palich*,
Werden zalich. —

Wat beteekent dit woord? Heeft het den zin van: „tegen alle palen (en perken) in, strijdig met alle recht"? Of is het een adjectief bij „menschen"? En wat zou dan de beteekenis zijn?

Wederschulding. Verplichting. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 145:

De *wederschulding* mocht by tijts zo zijn gequeten,
Welcx kroon vergelding t' al besluyt, en maecket groot.

Wederspander. Wederspannige. — Antw. Spelen van Sinne, 450:

Om soo de subdyten te houwen in peyse
En te verdrijven den *wederspanderen*.

Wedersporrigh. Weerbarstig. — Delftsche Bijbel van 1477. Jeremia 3, vs. 6: Hebstu niet gezien wat dat *wedersporrigh* wijf van israhel ghedaen heeft?

Wedersteijt. Weerstuit. — Valerius, Ned. Gedenckklanck, 258:

De Sonne van Gods goedigheyd,
In ons verweckt' een *wedersteyt*
Van danckbaerheyt en ware deucht.

Wederstribbelen. Tegenstribbelen. — Pass. Somerstuck, 121: Dese apostel en was niet *wederstribbelende*, mer hi volchde des heren ghebot.

Wederwertigh. Tegenstrijdig. — Coornhert, Wercken, II. 163. So gheheel een *wederwertighe* opinie opt uyterste daer teghen strydende aennemen.

Weedersperring. Weerspannigheid. — Hooft, Nederl. Historien, 268: Snooden handel... waardoor de Roomschgezinden, en booven al, hunne geestlykheit in *weedersperring* verhardde.

Weederwerselen. Wederstreven. — Hetzelfde werk, 604: Philips ook, eerlang, beval hem d'Opperlandtvooghdy, en zond des brievenoover: niet zonder veel *weederwerselens* der geenen, die noode eenen Italiaan, oft zelf gaading, in dat ampt hadden.

Weeger. Teeder. — Valentijn, Werken van Ovidius, I. 91: Mijn *weeger* hart kan ligt door ligte schigten verwont worden.

Weegerhartig. Teerhartig. — Hetzelfde werk, I. 91: Thalia maakte mij *weegerhartig*.

Weegerheid. Weekheid. — Hetzelfde werk, III. 216: Ik schikte mij, schoon ongewoon, na mijn tijd, vergetende mijn *weegerheid* en voorige geruste weelde.

Weelderen. Weelderig zijn. — Six van Chandelier, Poesy, 405:

Hoe dat syn geest van teedre jaaren
Reeds *weeldert*, om een bergh te baaren.

Weepsteerten. Kwispelstaarten. — Orizandt, Heraclitus, 374: Geeft ons maer een kruymken.... wy sullen tot u *weepsteerten*, ende... met danckbaerheyt te rugge keeren.

Weerrijzen. Weder doen ontstaan. — Rodenburgh, Alexander 54:

Weerrijzen kundt ghy nimmer 't gheen ghy hebt verloren,
Princesse Florentina, waer toe waert ghy gheboren?

Weerstemmen. Zich verzetten. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 457:

Wat isser doch geschiet dat men ons so kleyn acht?
Heeft yemant *weergestemt* te trecken op de wacht?
Heeft yemant *weergestemt* den Raet t'obedieren
In reden? —

Weerstryver. Weerstrever. — Rodenburgh, Geboorte Christi, 18:

— die all' zyn door hun verwaende sotheydt,
Weerstryvers van 't geheim syns menscheyds, en Gods Godheyd.

Weerwingh ? — Const-Riick Beroep, 73:

Jae doen de mensche sliep, t'oncruydt vuyl en bevleckt
Gheplandt onder t'goedt zaet, de wortel der tweedracht
Die behendelick nu, met 't *weerwingh* haer strengh treckt.

Weet-zieck. Weetgierig. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 419:

My wondert *weet-zieck* vrundt, hoe ghy niet kunt verstaen
Dat ick u genoechsaem de Vrage heb voldaen.

Weeuwen. Wuiven. — Van de Venne, Wijsmal, 75:

Roep dan gelyck de Koeck-koeck doet,
En *weeuwt*, en waeyt, en draeytje hoet.

Weeuwer. Wuiver. — Tuinman, Rymlust, 313:

Men heet die handgauw is, een preeuwer,
En die van verre wenkt, een *weeuwer.*

Wechfommelen. Verbergen. — Bekker, Betov. Weereld, IV. 270: 'T vrouwvolk heeft noch betere gelegenheid om iets tusschen hare kleederen *wech* te *fommelen.*

Wegstommelen. Idem. — Oudaan, Haagsche Broedermoord, 53:

Die zelf een moord bedreef, en 't lyk in koelen bloede
Wegstommelde onder 't bed, daar niemant iet vermoede.

Weghstompelen. Idem. — Westerbaen, Gedichten, II. 757:

Dat zy geen tyd en heeft om alles *wegh* te *stomplen.*

Weyffel. Onderofficier. (Hgd.: webel). — Wagenaar, Vaderl. Historie, IV. 435:

Elcke tien knechten sullen hebben een *Weyfel*, daer sy onder staen sullen, en die tien *Weyffels* sullen staen onder den Capiteyn.

Weyffelen. 1°. Heen en weder waaien. — Wercken van Rabelais, II. 77: De Stierman merkende het *weyffelen* van de vlag achter op, en voorziende eenen schrikkelijkken storm....

2°. Verwaaien. — Jan Vos, Gedichten, I. 52:

Wy zullen 't laauwe bloedt de wraak ten offer brengen,
En met de *weifflend'* asch van hun gebeente mengen.

Weifelooghsch. Met de oogen draaiend. — Hooft, Gedichten, 49:

Mijn zinnen zijn, o alverdellegende Twist,
Gescharpt tot uwen dienst op duizendtderley list,
En valsheidt *weifelooghsch.*

Weygheren. Een afwijzend gebaar maken. — Delftsche Bijbel, Jezaja, 3, vs. 16: Om dat die dochteren van Sion... ginghen mitten wencken vanden oghen, ende *weygherden* mitter hant.

Weysteren. Verstuiven. — Liesveldsche Bijbel, Jezaja 29, vs. 5: De menichte die u verstroyen, dier sal so vele zijn, als een dunne stof: ende de menichte der Tyrannen, gelijc een *weysterende* kaf.

Weldader. Weldoener. — Levens van Plutarchus, 118: Om henluyden te doen sien henluyden *weldader.*

Welghekomen. Welkom. — Vlaerd. Redenr.-bergh 190:

Heyl'ge Eendracht *welghekomen*
Zijt ghy inde Griecksche Ste'en.

Wel ghemand. ? — Nootw. Vertooch, 40:

Om te wandelen in liefde als den *wel ghemanden*,
Heeft hy alleen voor ons sonden gaen betalen.

Welgenoegingh. Tevredenheid. — Vliss. Redens-Lusthof, 233.

Een Christen sal altijdts sijn *welgenoegingh* vinde,
In leven of in doodt roemt hy in sijnen Heer.

Welgestreeld. Welgekamd. — Berkhey, Nat. Hist. van Holland, III. 449: Toen die Vorst den Franschen gelastte, om hun hair geel te maken beval hij tevens hetzelve *welgestreeld* te laaten hangen, overeenkomstig waarmede ook Civilis geel lang welgekemd haïr droeg.

Welcomsten. Verwelkomen. — Const-thoon. Juweel, Voorreden:

— oock tot Const verrijcken,
Ghewelcomt ghy daer wordt, van haer wiens Trou moet blijcken.

Welluster. Wellusteling. — Coornhert, Wercken, I. fol. 346 verso: Dat de onwijse ende onmatige *Wellusters* minder lusts genieten.

Welmeynich. Goed gemeend. — Const-Riick Beroep, 22:

T' halsstarrich Iootsche volck, blint, ijvrigh, troost sich, met
De toekomst Messiae, van haer ghedoot *welmeynich.*

Welredentheyt. Welbespraaktheid. — Lev. van Plutarchus, 67: De outsten van de stadt vereerden.... sijn welspreeckende tonghe ende *welredentheyt.*

Wempel. Sluier. — Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 139:

Cnapen josteeren ende breken speeren om rome saken;
Joncfrouwen vermoyen, *wempelen*, ployen ende hornen maken.

Wendel. Windsel. — Nederl. Gedichten, (uitg. Snellaert), 599:

Doen God door di wert gheboren,
Quaede doeke hadhi vercoren,
Beyde te *wendelen* ende te ghewaden.

Wenden. Kronkelen. — Huisinga Bakker, Poëzy, III. 153:

De vreemde slingering der paden, boschjes, vloeden;
Zy groeien, draeien, spoeden,
Gaen *wendend* voort, of recht.

In de *Bijdrage* komt het woord voor in den zin van: omkeeren, veranderen.

Wendig zijn. Zich afwenden. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 75:

Vol kommer, t'eynden raet, en elk *is* van my *wendig*,
Och! wie sal my troosten in 't ongeluks geween?

Wendt. Wind. — Ned. Gedichten (uitg. Snellaert), 628:

Des hoverdichs wijfs aensichte
Als een vierich *wendt* het es;
Want haer openbaerheit, sijts gewes,
Een herte sciere ontsundet,
Dat het met ghedachte sundet.

De *Bijdrage* vermeldt, dat de vorm *wendt* in het Glossarium op de *Teestye* „in het rijm" voorkomt. Bovenstaande plaats bewijst, dat hij ook buiten het rijm niet vreemd is.

Wepel. Onbestendig. — Sartorius, Adagia, 216: 't Is een man seer *wepel* op syn roer. Hier hebt ghy hem, daer verliest ghy hem.

Wepelachtig. Idem. — Oudaan, Agrippa, 414: Te geloven dat het bestendige *wepelachtig*, en 't *wepelachtige* bestendig worden zal.

Wepelen. Vrij zijn van dienst. — Blommaert, Bekn. Gesch. van de Kamers van Rhetor. te Gent, 24: Die nutteliсxt ende prouffelicxt zijn zal, ende die der meester menichte genought, zal dekin ghecoren ende ghestelt zijn, voor de toecomende jaerscare, ende de dekin ende proviserers sullen *wepelen* twee jaer van den zelven dienste, up dadt hemlieden ghelieft, al worden zy eer daertoe ghecoren.

De *Bijdrage* heeft het woord in den zin van: heen en weder gaan.

Wepelsteerten. 1°. Kwispelen. — Huydecoper, Proeve, III. 253: Alst (lam) sijn moeder gevonden heeft, so *wepelstertet* met sinen startken.

2°. Wispelturig zijn. — Trigland, Kerckel. Geschiedenissen, 180: Op welcke onderteykeninge hy wel aengaende de maniere wat *gewepelsteert*, ende dan sus dan soo syne onderteykeninghe ingestelt heeft.

Werflich. Snorrend. — Heyns, Wercken van De Bartas, II, II. 198:

Terwijl de Capiteyn sijn Krijsvolck vast spraek aen...
Quam hem een *werflich* loot syn luyde spraeck beletten.

Wercksond. Dadelijke zonde. — Nootw. Vertoogh, 115:

Christus heeft voor erfsond, en *wercksond* betaelt,
Want al ons verdiensten die hebben oyt ghefaelt,
Ons sonden te draghen.

Werrelen. Warrelen. — Oudaan, Aandacht. Treurigheid, 12:

De flaauwe maan ontduyckt
Het *werrelend* gewoel, waarom men 't licht gebruyckt.

Wers. Kwaad. — Van Nievelt, Discoursen van Machiavel, 91: Indien daerom zijn Meester daer door de *wers* int hooft heeft, so kan het wel lichtelijck gebeuren dat de Capiteyn eenich woordt ontvlieghe.

Wesigh. ? — Elf Baladen, 47:

Den Cap der *wesighe* gheleent, draghen al swijghen
Die elck wil hebben voor zijn eeuwigh erf goet.

Wethouder. Bestuurder. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 96:

't Eynd van u staet ercauwdt, dat alle hoge Scholen,
Kennen gheen aar te zijn, als dat de Onderzaten
Veyligheyt, heyl, en nut van haer *Wethouders* vaten,
Wien 't burger leven voor gestelt wert gelucksaligh.

Wetich. Kundig. — Der Leken Spieghel, I. 113

— hare derde kint,
Dat *wetich* was ende goet
Ende in die sterren vroet.

Weunste. Woonplaats. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 121:

Welcoom, welcoom zijt ghy, ô volck van Amstelstede,
Met u Levend'len wilt in myne *weunste* treden.

Weve. Weefsel. — Maerlant, Rijmbijbel, I. 47:

Tubalcayms suster, Neoma,
Die visierde ooc daer na
Harde meneghertieren *weven.*

Wevelaer. Wever. — Der Redenr. stichtighe Tsamenkomst, Z verso:

Om nu milde te schencken
U ghiften onbelaen
Ut des *wevelaers* baen.

Wieghen. Bedriegen. — Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 841:

Hoe sy (de Fortuin) veel belooft, maer meestendeel lieght,
Hoe sy gheveyst is, en variable,
En hoe dat sy ons abuyselijck *wieght*,
Al schijnt sy ons te zijne wat favorable.

De *Bijdrage* heeft het werkwoord in den zin van bewegen, heen en weder gaan en in dien van: sussen, wiegen, opkweeken.

Wiekkelen. Schudden. — Werken van Rabelais, I. 555: Een schoonen witten Haan, de welke .... het hoofd omhoog hief, met sijn vleugels wakker *wiekkelde*, en met een helderen keel bestond te kraaien.

Wieck-wispelen. Vliegen. — G. Japicx, Friesche Rymlarye, I, Voorrede, 27: Daer na heb ick geploeght ende gepooght als Icarus na 't *wieck-wispelen* ende Phaeton na 't karre-mennen.

Wiewaauwelen. Talmen. — Nil Vol. Arduum, De Gel. Twelingen, 65:

Nou, laat alle gekken vaaren, Kwieryn; wat beduit
Al dit *wiewaauwelen?* antwoordme, als 't behoort, te degen.

Wifjes. Dartel. — Bloemk. vanondersch. Gedichten, 395:

Werd gij terwijl, mijn hartjen, als een Rhee,
Dat vlug en *wifjes*...
U leert, hoe spoedig ik u wens te komen.

Wift. Wuft. — Leven van M. Aurelius, fol. recto: Ist saecke dat hun wercken noch *wift* ende licht zijn.

Wich hy dahy. Een uitroep als *hupsa?* — Antw. Spelen van Sinne, 374:

Thooft vol pluymen.
Ick sy thooft vol pluymen
Ick vlieghe daer ick staey int recht int cromme
Wich hy da hy tsa om en weder omme
Alst aen tdansen springhen gaet sal ick niet tam sijn.

Wicchelen. Hinniken. — Jonctys; Toon. der Jalouzyen, I. 434: Gelijk geenen hengst zoo kreupel noch verschokt is, of hij briescht en *wicchelt* eenigsints wat bij de merrijen.

Wiggelig. Wankel. — Jonctys, aang. werk, II. 229: Een prouf, of gij ook een *wiggelige* kuisheid hebt, die op nader verzoek, mocht overmeestert werden.

Wiggewieghen. Wegen. — Oudaan, Gedichten, 51:

Dus wikt, dus *wiggewieght*, als op den eevenaar,
Den uitslag van den Fransch en Spaanschen kandelaar.

Wicht. Gewicht. — Cassianus, Der Oud. Vader Collacie 119: In die sonden der onrechter *wichten* vallen wi.

Wicht (Inde) hanghen. In de waagschaal stellen? — Const. Riick Beroep, 28:

Door waerheyt en vree, sullen de questien sincken
Dan salmen de saecke niet meer *hanghen in de wicht.*
Waerom oock dees deuchden niet hebben moghen blincken
Door diẽ dẽ mensch, de duysternis liever heeft dã t'licht.

Wichten. 1°. Beslissen. — De Hubert, De Psalmen, 11:

De Heer sall t'recht der volkren *wichten.*

2°. Overdenken. — Zelfde werk, 277:

— 'K sal dijn' geboden *wichten.*

Wichtigen. Op het rechte gewicht schatten. — Mourentorf, Twee Boeecken van Lipsius, 237: Hoe sult ghy ò mensche rechtelijcken oft wettelijcken de sonden *wichtighen* diese niet en kent?

Wijd-ruchtelick. Door het gerucht ver verbreid. Rodenburgh, Keijser Otto, I. 35:

Lauriert uw waerde hooft, *wijd-ruchtelick* befaemt.

Wijnaertschen. — Gezicht? Baard? — De Casteleyn, Konst van Rhetorijcke, 161:

Charons gheeten baert, was van auden versleten.
Op Ulysses *wijnaertschen* en quam noyt scheers.
Martiaels baert scheen een schemijnckels eers.

Uit het verband blijkt, dat dit woord een beteekenis moet hebben, als een der beide aangegevene. Zijn voor mij zonderlinge, onverklaarbare vorm doet mij vragen, of het een enkelvoud of meervoud is en vanwaar het afstamt.

Wyperen. Spijten. — Conscience, De Leeuw van Vlaanderen, I. 92 (aangehaald uit Die excell. Cronike): Kaerle de Valloys dit siende, dat die Grave Guy en al die syne blyven moesten in vanghenesse, het *wyperde* en deerde hem dat hy se te Parys gebrocht hadde.

Wijte (De) geven. Laten varen. — Van Ghistele, Aeneas, fol. 41 recto

Godt en de Mensche (ic mocht my wel schamen)
Gaf ic *de wijte*, van zinnen wreet.

Wik. Hetgeen in de stadswaag op de schaal in één keer gewogen werd. — Wagenaar, Amsterdam, II. 35. De Weegers ... genieten van elke *wik*, die zy afwegen, een halven stuiver; ... zo zy meer dan twaalf *wikken* doen, een stuiver van elke *wik.*

Wikkelen. 1°. Waggelen. — Hofferus, Poëmata, 161:

Keert weder, menschen kint, ghy *wickelt* naar het graf,
Indien u d'eerste sond niet houd van sonden af.

2°. Weifelen. — Oudaan, Haagsche Broedermoord, 34:

Uw jongste Zoontje ziet ons schreyen,
En weet niet of het schreyen moet,
Maar doet het geen een ander doet;
Het noost en *wikkelt* tusschen beyen.

Wikken. Voorspellen. — Maria Heyns, Bloemhof, 144: Zo laten zy hem in duel treden tegen een, die zy in de hunne kiezen en *wikken* d'uytgang der oorlog uyt d'eene of d'anders overwinning.

Wikken. 1°. Wankelen. — Oudaan, Toneelpoëzy, 137:

Geen Mijlpaal stond zoo stijf, hy schrickte noch en *wickte.*

2°. Komen. — Bara, Horst. Vorst, 75:

— hoe dat Stertås wallen
Niet sijn door Rasimo den vyand toegeschickt,
Maer buyten Lodewijck in 's vyands macht *gewickelt.*

De *Bijdrage* heeft het woord in den zin van: doen wijken.

Wikker. Wichelaar. — Hilarides, Phaedrus, 67:

— hy verschrikt om dat gedrocht,
Bedroevd tot *wikkers* liep, als daar men raad versocht.

Wikkery. Voorspelling. — Valentijn, Werken van Ovidius, III. 158: De rede is een *wikkery* en gissing van 't toekomende.

Wikkinge. Idem. — Sprankhuisen, Rouwkl. over Fred. Hendrik, 2: De Doodt van vrome... Princen is veeltijdts een *wikkinge* ende een voorbode van volgende onheylen.

Wikster. Waarzegster. — Bekker, Betov. Weeveld, I. 125: Dat een Waarsegster of *Wikster* ons kan seggen, waar 't verlorene te vinden is.

Wildert. Wildernis. — Maerlant, Spieghel Historiael, I. 286:

Ginc in die wostine Jhesus,
Ende dat was een *wildert* doe
Tusscen Therusalem ende Jerico.

Wilckeren. Verwelken. — Van Zevecote, Gedichten, 67:

Het ongenadig ijs doet *wilckeren* het kruyt.

Willekosen. Vleien. — Erasmus, Colloquia 10: Soo krijgtmen minder quaedt en ongeluck daervan, soo ghy al soetjens die selfde *willekoset*, dan soo ghy se met ghewelt wilt wederstrijden.

Willigen. Overbuigen. — Krul, Pamp. Wereld, I. 15:

Ey! *willigt* my de wil, opdat ik willig zy
Te offeren aen u hetgeen gy wild van my.

Wiltbarich. Onstuimig. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 240:

Mijn schepen die gelaen werden my afgenomen
In den grau Oceaen der *wiltbarige* stromen.

Venedy (L, 50). — Ja, dit woord Venedy (ik vond ook wel Venedig) is oorspronkelijk en eigenlijk de naam der stad Venetië. Dit is ook het geval met den naam der straat Fnidsen, te Alkmaar. Het Venedy te Enkhuizen doet denken aan een kanaal te Venetië, de Fnidsen te Alkmaar aan het bekende nauwe winkelstraatje Merceria, in die stad. Deze straatnamen van Enkhuizen en Alk-

maar dagteekenen nog uit de middeleeuwen, toen Venetië eene, ook bij ons volk zeer bekende bloeiende handelstad was.

Over Venedy en Fnidsen zie men Nav. XXIX, 153.

JOHAN WINKLER.

Ondergeteekende meende dat Venedy synoniem met Vene-water en saamgesteld was uit: *Ven* of *vene* (veel in N.-Holl. voorkomende) en *y*, waar dan de *d* welluidenshalve zou kunnen ingeschoven zijn. De naam Venewaterspolder komt in die buurt voor. (Zie Witkamp, Aardr. wdb. v. Nederl. Nieuwe uitg. door Sipman i. v.)

Deze onderstelling hier mededeelende, gelooft hij toch dat onze geachte medewerker een betere verklaring aan de hand doet. RED.

Hic Rhodus, hic salta (*hier* is Rhodus, *hier* moet gij springen). — De zachte lucht, de menigte bronnen en beken, de aanzienlijke bosschen, boomgaarden, wijnbergen, korenvelden, — alles lokt op dit eiland (tusschen Candia en Cyprus, bij de kust van Natolië) tot *vroolijkheid* uit. Ook de benaming Rhodos, van gr. *rodon* (roos); dus, rozenland — doet het. Het is de spreuk onder het wapen der hoofdplaats van het eiland, afkomstig misschien van eenen der St. Jansridders, van wier huizen (in de Johanniterstraat), dateerende uit de 14e eeuw, de meeste bewaard zijn gebleven, en nog met wapenschilden der ridders versierd zijn. Anderen, met aanhaling der Adagia van Erasmus, Chil. III, Cant. III n° 28 beweeren, dat het spreekwoord ontleend is aan de 14e fabel van Aesopus, waarin een snoever voorkomt, die, wonderen van zijne reizen verhalend, verzekerde te Rhodus een sprong of dans te hebben volvoerd, welken niemand hem had kunnen nadoen. Hierop zou een der aanwezigen hem bij zijn woord gevat en toegevoegd hebben: Verbeeld u, dat Rhodus hier is, en doe dan nu eens dien sprong, waarvan gij vertelt: „Hic Rhodus, hic Salta!” (vgl. Nav. VIII, 84). In dezen zin zou de sprenk echter een allerzonderlingst wapendevies wezen, waarmeê men eigenlijk tegen zichzelf getuigt. Wat is hiervan?

JAC. A.

Tjeunken. — Waarom dragen de inwoners van Hindelopen dezen spotnaam?

Wat beduidt hij? JAC. ANSPACH.

OUDHEIDKUNDE.

DE AGENT DER NATIONALE OPVOEDING IN DE BATAAFSCHE REPUBLIEK.

Art. 92 der Staatsregeling van 1798 bepaalde:

„Het Uitvoerend Bewind bedient zig, ter volbrenging zijner verschillende werkzaamheden, van de volgende *agt* Agenten, als:

„Eén van Buitenlandsche Betrekkingen;

„Eén van Marine;

„Eén van Oorlog;

„Eén van Financie;

„Eén van Justitie;

„Eén van inwendige Policie en toezigt op den staat van Dijken, „Wegen en Wateren;

„Eén van Nationale Opvoeding, waaronder begrepen is de Ge„neeskundige Staatsregeling, de vorming der Nationaale Zeden, en „de bevordering van het openbaar Onderwijs, en van Konsten en „Wetenschappen;

„Eén van Nationaale Oeconomie, zig uitstrekkende tot Koophandel, „Zeevaart, Visscherijen, Fabrieken, Trafieken, Landbouw, en alle „andere middelen van bestaan."

Die Agenten werden — naar luid van art. 93 — aangesteld door het Uitvoerend Bewind, op instructiën vast te stellen door het Vertegenwoordigend Lichaam, en op eene jaarwedde van *f* 9000.

Bij den werkkring van een dier Agenten wensch ik hier een oogenblik stil te staan. Ik bedoel den Agent van Nationale Opvoeding — een ambt dat, zooals men weet, de beroemde J. H. van der Palm bekleed heeft. De instructie van dien Agent is gearresteerd bij Decreet van het Vertegenwoordigend Lichaam van 21 December 1798 [1]).

1) Men vindt haar in de Geschiedkundige Schets van Neêrlands Schoolwetgeving met Aanteekeningen en Bijlagen, door A. van den Ende. Deventer, J. de Lange 1846. Bijlage I.

Van den inhoud dier instructie wil ik hier het een en ander mededeelen.

Art. 1 bepaalt: „De Agent zal zich moeten gedragen naar de „bepalingen by de Staatsregeling voorgeschreven, en byzonder naar „die grondbeginselen, welke op zyne werkzaamheden eenen byzon- „deren invloed hebben. Weshalven hy steeds zal moeten bedacht „zyn, dat de eerbiedige erkentenis van een alles bestuurend Opper- „wezen de banden der Maatschappy versterkt, en daarom op alle „mogelyke wyzen in de harten der Vaderlandsche Jeugd behoort te „worden ingedrukt; — dat door het Nationaal onderwys de teedere „gemoederen niet te veel kan worden ingeboezemd de heilige Wet, „waarin alle de pligten van den Mensch in de Maatschappy hunnen „grondslag hebben, om namelyk aan anderen niet te doen, 't geen „wy niet wenschen dat aan ons geschiede — en ten allen tyde aan „onze Medemenschen zoo veel goeds te doen, als wy in gelyke „omstandigheden van hen zouden wenschen te ontfangen [1]); — dat „de verlichting en beschaving van alle de Leden der Maatschappy „zoo veel mogelyk bevorderd worden; — dat de jonge Burgers en „Burgeressen van den Staat, aan wier verlichting en deugd het „Bataafsche Volk het heilig pand zyner aangenomen grondstellingen „van het Maatschappelyk verdrag ter bewaaring heeft aanbevolen, „al vroeg in die grondbeginselen onderwezen worden, en tevens „overtuigd, dat van de echte waardeering der Vryheid en van „de verstandige en eerlyke beoeffening der afzonderlyke en alge- „meene regten en pligten voornamelyk de duurzaamheid, het be- „houd en geluk afhangt van het Vaderland, dat zy vuuriglyk „behooren te beminnen."

Daarop laat art. 2 volgen: „Op hem rust de zorg om na te „sporen alles, wat zou kunnen strekken tot verbetering der verstan- „delyke, zedelyke en ligchaamelyke Opvoeding".

---

1) Staatsregeling van 1798, Burgerlijke en Staatkundige Grondregels, art. 6: „Alle „de pligten van den Mensch in maatschappij hebben hunnen grondslag in deze heilige „Wet: *Doe eenen ander niet, hetgeen gij niet wenscht dat aan u geschiede. Doe „aan anderen, ten allen tijde, zoo veel goeds, als gij, in gelijke omstandigheden, „van hun zoudt wenschen te ontvangen*".

Naar luid van art. 4 zal hij „binnen den kortstmogelyken tyd „aan het *Uitvoerend Bewind* inleveren eene opklimmende Lyst van „geschikte Leerboeken, om in de Scholen gebruikt te worden, en „tevens daarby opgeven de wyze, hoe dezelve door de gansche „Republiek in de Scholen kunnen worden ingevoerd, en daaren„tegen geweerd alle de zoodanige, welke Burgerlyke twisten of „tweedragt zouden kunnen aanwakkeren, de schadelyke bygeloo„vigheid voortplanten, het Burgerlyk character bederven, of nadeelig „zyn voor het verstand en de goede zeden".

„Deze Leerboeken" — voegt art. 5 er dan bij — „zullen moeten „ingerigt zyn naar de vatbaarheid der Jeugd, en geschikt om der„zelver tedere harten te vormen; — zy zullen in het gemeen moeten „strekken om het verstand te beschaven — goede zeden aante„pryzen — Vaderlandsliefde optewekken, en Republikeinsche „deugden voortteplanten".

Art. 6 bepaalt: „Hy zal zorgen, dat alle onderwijs in de leer„stellige Godgeleerdheid der onderscheide Gezindheden — en alle „eerdienst of uiterlyke Ceremoniën, welke aan byzondere Kerkge„nootschappen verknocht zyn, van de publieke Scholen geweerd „worden".

Dan volgen eenige bepalingen aangaande het toezicht op de onderwijzers, de departementale en plaatselijke schoolbesturen, de oprichting van een of meer kweekscholen, de eischen waaraan de schoolmeesters moeten voldoen (artt. 7—12).

De aandacht van voor- en tegenstanders van den leerplicht verdient art. 13, dat aldus luidt: „Hy zal zo spoedig mogelyk aan „het *Uitvoerend Bewind* voordragen de wyze, hoe de Kinderen van „onvermogende Ouders, overal, zonder derzelver bezwaar zullen „kunnen onderweezen worden in het lezen en schryven; en hoe de „Ouders, zonder krenking van hunne vryheid, zullen kunnen worden „verpligt hunne Kinderen van dat onderwys te doen gebruik maken."

Die woorden „zonder krenking van hunne vrijheid" komen mij eenigszins raadselachtig voor.

Van paedagogischen aard is wat art. 14 bepaalt:

„Hy zal zorgen, dat de opvoeding in de Scholen, overeenkomstig

„met 's Lands Regeeringsvorm, worde ingerigt; — dat de Jeugd „in dezelve meer geleid dan gedwongen, meer door vermaningen „en goede voorbeelden, dan door slaafsche strafoeffening, tot de „betrachting van haaren plicht worde bewoogen."

Art. 15 schrijft den Agent voor „alle mogelyke middelen [te] „beramen, om de Nederduitsche taal te zuiveren, te beschaven, „en derzelver spelling op eenen gelyken voet interigten".

De volgende artikelen hebben betrekking op de „Latynsche, Fransche en andere Scholen, alwaar vreemde Taalen geleerd worden" (artt. 16—20).

Opmerkelijk is art. 22, hetwelk zegt: „Hy zal het noodig toe„voorzicht houden, dat er in het openbaar niets geleerd worde „strydig met de goede en Republikeinsche beginselen, die aan de „Jeugd, door het onderwys in de Nationale Scholen, zyn inge„boezemd."

In verband daarmede bepaalt art. 23: „Hy zal een wakend oog „houden op de Schriften, die in het licht verschynen of door de „openbaare Nieuwspapieren worden aangekondigd; en van dezulken, „die schadelyk zyn voor de goede zeden, aan het *Uitvoerend Be„wind* kennis geven."

Ook aan het Tooneel moet hij zijne aandacht wijden. Art. 25 schrijft dienaangaande voor met eene gemoedelijke breedsprakigheid: „Hy draagt zorgt, dat de Schouwspelen, overal daar dezelve „in de Republiek gevonden worden. Leerscholen zyn voor het „Volk, — Kweekscholen voor de Deugd, en behoedmiddelen tegen „de ondeugd; — dat zy tot dien trap van verbetering gebragt „worden, waarvoor zy vatbaar zyn, — en dat van dezelve worden „geweerd die stukken, welke de zeden bederven of den Nationalen „geest verzwakken; — dat zy strekken tot opwekking van de „Republikeinsche deugden, dat zy de belooning voorstellen, die een „eerlyke handel te wachten heeft, en de ondeugd haar masker „ontrukken."

„Hij zal derhalven" — laat art. 26 er op volgen — „moeten „kennis dragen van de stukken, welke ten Tooneele gevoerd wor„den; — weshalven de Commissarissen der Schouwburgen en

„Directeurs van reizende of vaste Troupen verpligt zullen zyn, de „Lyst der Tooneelstukken, welke zy voornemens zyn te laten ver„toonen, door hem te doen examineren, en met voorkennis van „het *Uitvoerend Bewind* approberen."

Nog verder strekt zich de zorg van den Agent der Nationale Opvoeding uit.

„Hy zorgt", — aldus art. 27 — „dat de Nationale geest door „alle mogelyke middelen gevormd en geleid worde tot Deugd en „Vaderlandsliefde, en tot de kennis van de ware belangen van het „Gemeenebest; — tot het goed verstand der Staatsregeling en „Vaderlandsche Historie; — het zy door het schryven van Weekbladen, „geschikt voor de vatbaarheid van de Jeugd en minverlichte Bur„gers, 't zy door het doen vertoonen van zedelyke Toneelstukken, „tot opwekking van Vaderlandsliefde." [1])

Van de „manier van Onderwijs", van den „staat der Wetenschappen", en van nieuwe instellingen voor Kunst en Wetenschap, in andere landen moet hij kennis nemen (art. 28); ook moet hij zijn aandacht wijden aan Schilderkunst, Beeldhouwkunst en Burgerlijke Bouwkunst (art. 29), en zal hij, naar luid van art. 30, „met „alle vlyt nagaan den staat der Letterkunde in ons Vaderland, en „de middelen, welke by de hand zouden kunnen genomen worden „om dezelve te verbeteren, zo wel met betrekking tot de Dicht„kunst, als die om wél te spreken; in het oog houdende, dat geen „dier Werken waarlyk schoon zyn kunnen, zo zy eene strekking „hebben, om den eerbied voor het Opperwezen te verminderen [2]) „of de zeden te bederven: en zal hy aan het *Uitvoerend Bewind* „de meest geschikte middelen voordragen, om den smaak te verbe„teren en de beoeffening der Letterkunde aantemoedigen."

Ook het geneeskundig staatstoezicht is aan dezen Agent toever-

---

1) Staatsreg. v. 1798, Burg. en Staatk. Grondregels, art. 60: „De Maatschappij wil, dat de verlichting en beschaaving onder haare Leden zoo veel mooglijk bevorderd worde."

2) Staatsreg. van 1798, Burg. en Staatk. Grondregels, art. 8: „De eerbiedige erkentenis van een Albestuurend Opperwezen versterkt de banden der maatschappij, en blijft iederen Burger ten duursten aanbevolen."

trouwd. Hij moet „zyne zorgen laten gaan over alles, wat strekken kan ter bevordering van de gezondheid en de physieke welvaart van het Bataafsche Volk" (art. 31). In de volgende artikelen (32—42) wordt dit onderwerp nader uitgewerkt. Van die bepalingen haal ik hier alleen art. 42 aan, waarin wij lezen: „Hij draagt „zorg, dat 'er van tyd tot tyd een Geneeskundig Zakboekje worde „uitgegeven, welk voornamelyk zal moeten behelzen zoodanige „lessen, die in staat zyn den gemeenen Man in zynen leefregel te „leiden, en de gevaarlyke klippen van ligtgeloovigheid, bygeloof, „onachtzaamheid, slordigheid of verwaarloozing aantewyzen."

Ten slotte vestig ik de aandacht op art. 43, aldus luidende: „By het vieren van Nationale Feesten zal hy verpligt zyn de „Plannen daartoe aan het *Uitvoerend Bewind* inteleveren." Die bepaling staat in verband met art. 63 der Burgerlijke en Staatkundige Grondregels: „'Er zullen Nationaale Feesten worden vastge-„steld, om de Bataafsche Omwending, en andere merkwaardige „gebeurdtenissen, jaarlijks te herinneren; voords, om de broeder-„schap onder de Burgers aantekweeken, en hen aan de Staatsre-„geling, aan de Wetten, aan het Vaderland en de Vrijheid, te „verbinden."

MR. C. BAKE.

EEN MERKWAARDIG STAALTJE VAN STAATSZORG

IN ZAKE ONDERWIJS UIT DEN JARE 1830.

's Gravenhage, den 29sten January 1830.

Aan den Schoolopziener den Heer B. Verweij te 's Hage.

Het is UEGM. bekend, dat het Z.M. behaagd heeft bij besluit van 29sten Decr. 1829, n° 4 onder anderen te benoemen tot Minister van Binnenlandsche Zaken, Jonkheer *J. E. C. G. G. de la Coste*, laatstelijk Staatsraad, Gouverneur der Provincie *Antwerpen*.

Daar het openbaar onderwijs, even als bevorens, ook nu onder het voorz. Departement resorteert, ben ik door ZExc. den Minister opzettelijk uitgenoodigd, van UEGM. van het aanvaarden van zijne

functiën kennis te geven, gelijk ik de eer heb bij deze te doen UEDG. daarbij de betuiging overbrengende, dat het Hem aangenaam is, door zijne tegenwoordige betrekking, in de gelegenheid te zijn gesteld om tot zijner Majesteits heilzame bedoelingen in het bevorderen van den bloei van het onderwijs te mogen mede werken.

De Minister vermeent echter wederkeerig te mogen vertrouwen, dat zij, die met het Bestuur der openbare instellingen van onderwijs belast zijn, zoowel als zij die zich aan het openbaar onderwijs toewijden, Z.Exc. bestendig aanleiding zullen geven, om de hooge bescherming van den Koning te kunnen inroepen en om Hoogstdenzelve te kunnen verzekeren, dat elk hunner, in zijnen kring voortgaat nuttig te werken en zich aantebevelen, door het verspreiden van grondige kennis in de harten der jeugd, van gevoelens van eerbied, liefde en gehechtheid welke wij verschuldigd zijn aan den Vorst die ons regeert. aan zijn vorstelijk huis, aan onze geboortegrond en aan onze grondwettige instellingen.

Op deze wijze zullen alle inrigtingen van onderwijs hun edel doel bereiken; namelijk: om niet slechts kundige menschen maar ook brave burgers te vormen en op deze wijze zullen zij krachtdadig mede werken tot ontwikkeling van het algemeen geluk.

De onderwijzers zullen daarbij niet genoeg zorg kunnen dragen, om alles te vermijden, wat zoude kunnen strekken, om aan de hartstogten voedsel te geven of de godsdienstige denkwijze der ingezetenen te kwetsen. Het openbaar onderwijs heeft ook het vertrouwen der ingezetenen noodig om voorspoedig te zijn, en al het geen dit vertrouwen zoude kunnen storen zou niet alleen weinig overeenstemmen met de grondwettige beginselen onzer Maatschappelijke huishouding, maar zou daarenboven wapenen verschaffen, om zich tegen den voortgang van verlichting en beschaving te verzetten.

Ik kwijte mij van den last des Ministers om deze aanmerkingen aan UEDG. mede te deelen met verzoek, om daarop van uwe zijde wel de aandacht te willen vestigen, van hen die tot het gymnasiaal en lager onderwijs in betrekking staan: zijnde het mij aangenaam hierbij de verzekering te mogen voegen dat de zorg welke zal worden

aangewend om zich overeenkomstig de weldadige inzigten van Zr Ms te gedragen geenszins aan Hoogstderzelver welwillende aandacht zal ontgaan.

De Staatsraad
Gouverneur van Zuid-Holl.
get. VAN DER DUYN.

De schoolopziener in het eerste District dezer Provincie het bovenstaande afschrift ter kennis van de onderwijzers brengende meent hierdoor best aan het doel der regeering te kunnen beantwoorden en derzelver verlangen te doen kennen.

Aan den Hoofd Onderwijzer
D. Buddingh, te 's-Gravenhagen. BERN. VERWEIJ.

Mededeg. door Mej. S. J. C. Buddingh.

„Orde van l'Union pour l'Honneur et la Vertu militaire" (XLIX, 499/500). — In de „Gedenkschriften v. d. Kon. Orde der Unie v. d. j. 1807—8 en 9", vind ik o. a. als Ridders dier Orde vermeld:

Joannes Petrus de Cocq.	Gerrit Jan Pijman.
Dominique Jacques de Eerens.	A. J. W. van Dielen.
Pierre Charles Poupart.	Jacobus van Duynen.
Hendrik van Betuw.	P. T. G. de Quay.
Isaac van Teylingen.	Johan Adam Haack.
Pierre Reuther.	J. J. Westenberg, en
Carel August Gunkel.	Frederik Hendrik de Ranitz.

Blijkbaar hebben we hier dus met iets te doen, dat in het nauwste verband staat tot de „Orde der Unie" door Koning Lodewijk van Holland ingesteld.

Uit de volgende omstandigheden 1°. dat in de naamlijst personen voorkomen, niet genoemd in de Gedenkschriften, die tot 4 Sept. 1809 loopen, 2°. dat er 7 Commanderijen zijn (de departementen van de Zuiderzee; v. d. monden van de Maas; van de monden van de Schelde; van Friesland van de Wester-Eems; van de monden van den IJssel; en van den Boven-IJssel 3°. dat alle personen in de naamlijst genoemd officieren zijn en wel op éen na sub-alterne

officieren, 4°· dat het kruis 5-puntig is en van gond en 6°. de opschriften op het kruis — leid ik de volgende gissing af, die wellicht nader tot de oplossing kan brengen:

We zullen hier te doen hebben òf met een militaire broederschap hoofdzakelijk of geheel bestaande uit ridders van de na de inlijving opgeheven „Orde der Unie" en dan zou het kruis niet anders dan een insigne zijn, òf en dat komt mij het waarschijnlijkst voor: Na de inlijving is voor deze Departementen à l'instar van het Legioen van Eer een orde ingesteld voor Militaire deugden, ook voor mindere militairen, die dan waarschijnlijk een zilveren kruis dragen. De officieren, in de Naamlijst genoemd, zullen belast zijn geweest met de behartiging hunner belangen en met de administratie der goederen die de Orde der Unie had bezeten.

In Pautet, die de Ridderorden trouwens vrij oppervlakkig behandelt, is hieromtrent niets te vinden, maar aan het Ministerie van Oorlog, uit de archieven van 1810 en v. zal de oplossing wel te vinden zijn.

Arnhem. JAN H. JUNIUS.

Munten. — Wie is zoo beleefd mij eenige inlichtingen te verschaffen omtrent de volgende munten, daar op die munten zelve het land van herkomst niet is aangeduid.

1. 1739. $^1/_{32}$ Thaler. Diam. 19 mM. Zilver:
   VZ. Gekroond, met lofwerk versierd wapenschild, waarin een klimmende leeuw.
   KZ. „32 einen R.Thal. 1739. L.R."
2. 1757. 1 Heller. Diam. 19 mM. Koper.
   VZ. Onder een kroon: het monogram: WL. in elkaar waarboven een kleine: Z. H.
   KZ. „I Heller. Scheide Muntz. 1757."
3 1752. 1 Heller. Diam. 20 mM. Koper.
   VZ. Onder eene kroon: „W"; ter weerszijden van de kroon: „Z" en „H".
   KZ. „I Heller. Scheide Muntz 1752".
4. 1792. 1 Guter Pfennig. Diam. 20 mM. Koper.

VZ. Eene kroon, waaronder een staand vaandel; ter weerszijden van de kroon en het vaandel: „W“ en „L“.

KZ. „I Guter Pfennig. 1792. F.“

5\. 1761. 1 Leichter Pfenning. Diam. 20 mM. Koper.

VZ. Een gouden, klimmende leeuw, met eene schuine zilveren balk.

KZ. „1 Leichter Pfenning 1761“.

6\. 1858. 2 Pfennige. Diam. 20 mM. Koper.

VZ. Onder eene kroon: „G en W“ aaneen, de letters in schrijfvorm.

Omschrift: „180 einen Thaler“.

KZ. „Scheide Münze. 2 Pfennige 1858 A“.

7\. 1858. 1 Pfennig. Diam. 17 mM. Koper. Gelijk de vorige, doch met: „1 Pfennig“.

8\. 1799. $^1/_4$ Stuber. Diam. 20 mM. Koper.

VZ. Gekroonde, zilveren leeuw op een blauw schild; omschrift: „Mon. Dyn. Jever“.

KZ. „$^1/_4$ Stuber. 1799“.

9\. 1787. $^1/_4$ Stuber. Diam. 19 mM. Koper.

VZ. Onder eene kroon: „F R W“ ineengestrengeld; de „W“ kleiner en beneden. De letters in schrijfvorm.

KZ. „$^1/_4$ Stuber 1787 A“.

10\. 1799. 1 Pfenning. Diam. 20 mM. Koper.

VZ. Onder eene kroon: „GR“ ineengestrengeld; de letters in schrijfvorm.

KZ. „I Pfenn. Scheide Muntz. 1799“.

11\. 1803. 1 Pfenning Diam. 20 mM. Koper.

Als de vorige, doch met „1803“.

12\. 1818. 1 Pfenning. Diam. 20 mM. Koper.

VZ. De kroon een weinig anders, ook de letters „GR“.

Onder: „1818“.

KZ. „I Pfenning Scheide Münze. C“.

13\. 1820. 1 Pfenning. Diam. 20 mM. Koper.

Als de vorige, doch met „1820“.

14. 1839. 2 Pfennige. Diam. 23 mM. Koper.
VZ. Onder eene kroon: „ARE“ ineengestrengeld; de letters in schrijfvorm.
KZ. „2 Pfennige 1839 A“.

15. 1845. 2 Pfennige. Diam. 24 mM. Koper.
VZ. Als de vorige, de kroon eenigszins anders.
KZ. Als de vorige, doch met: „1845“ en „B“.

16. 1855. 2 Pfennige. Diam. 24 mM. Koper.
VZ. Onder eene kroon: „R“ en diezelfde letter in spiegelschrift; beide in schrijfvorm. Onder die ineengestrengelde letters: „V“.
KZ. Als de vorige, doch met: „1855“.

17. 1856. 1 Pfennig. Diam. 19 mM. Koper.
Geheel als de vorige, doch met: „1 Pfennig“ en „1856“.

18. 1860. 2 Pfennige. Diam. 22 mM. Koper.
VZ. Als de beide vorige exemplaren.
KZ. „2 Pfennige 1860 B Scheide Münze“.

19. 1860. 1 Pfennig. Diam. 17 mM. Koper.
Geheel als de vorige, doch met: „1 Pfennig“.

20. 1861. 2 Pfennige. Diam. 22 mM. Koper.
Geheel als de voorlaatste, doch met: „1861“.

21. 1863. 2 Pfennige. Diam. 22 mM. Koper.
Geheel als de vorige, doch met: „1863“.

N.B. N°. 9—21 schijnen wel van hetzelfde land afkomstig.

22. 1819. 1 Pfennig. Diam. 18 mM. Koper.
VZ. Een 8-puntige zon.
KZ. „I Pfennig 1819“.

23. 1819. 1 Pfennig. Diam. 19 mM. Koper.
VZ. Tusschen 2 takken een in tweeën gedeeld wapenschild, links blank, rechts schuin gestreept.
KZ. „I Pfennig 1819“.

24. 1819. 1 . . . . . . Diam. 19 mM. Koper.
VZ. Als de vorige.
KZ. Tusschen twee takken: „I 1819.“

25. 1819. 1...... Diam. 19 mM. Koper.
VZ. Als de vorige.
KZ. Als de vorige, doch onder 1819 een dubbele streep.
NB. N°. 23—25 schijnen wel van hetzelfde land afkomstig.

26. 1820. 1 Heller. Diam. 19 mM. Koper.
VZ. „I Heller 1820“.
KZ. Schoon veld, omgeven door een eikenkrans.

27. 1807. $^1/_{24}$ Thaler. Diam. 18 mM. Zilver.
VZ. Gekroonde, staande leeuw.
KZ. „24 einen Thaler. 1807. F.“

28. 1824. 3 Kreuzer. Diam. 18 mM. Zilver.
VZ. Tusschen palm- en eikebladeren eene gekroonde „E“ in schrijfvorm.
KZ. „3 Kreuzer. 1824“.
Omschrift: „H. S. C. S. Landmunze“.

29. 1818. 2 Heller. Diam. 22 mM. Koper.
VZ. Eene kroon, waaronder: „WK“ ineengestrengeld; de letters in schrijfvorm.
KZ. „2 Heller 1818.“

30. 1739. 1 Heller. Diam. 21 mM. Koper.
VZ. Onder eene kroon: „FR“ ineen; de letters in drukvorm.
KZ. „I Heller Scheide Muntz 1739.“

31. 1861. 1 Pfenning. Diam. 17 mM. Koper.
VZ. Tusschen 2 eiketakken een gekroond wapenschild. Het schild in vieren gedeeld en in het midden een schildje met ruiten. (Beieren?)
KZ. „Scheide Münze 1 Pfenning 1861“.

32. 1871. 2 Pfenning. Diam. 20 mM. Koper.
Geheel als de vorige, doch met: „2 Pfenning“ en „1871“.

33. 1796. 1 Pfenning. Diam. 19 mM. Koper.
VZ. In een fraai compartiment een ovaal schild, half zilver (rechts), half rood (links); in het schild eene

figuur veel overeenkomst hebbende met eene Console, waarop een boom staat.

KZ. „I Pfenning Stadtmynz 1796“.

34. z. j. Diam. 21 mM. Koper.

VZ. Een rechtsgewend, gelauwerd borstbeeld.

KZ. Mercurius met den slangenstaf?

35. z. j. Diam. 21 mM. Koper.

VZ. Een onderstel van een wagen met vier wielen.

KZ. „$\frac{I}{II}$“.

Beide zijden in een parelrand.

36. 1805. $^1/_2$ Stuber. Diam. 25 mM. Koper.

VZ. Onder eene Kroon: „LL“ in en evenwijdig aan elkaar.

KZ. $^1/_2$ Stuber 1805 R.F.“ in een fraaien rand.

37. 1816. $^1/_4$ Kreuzer. Diam. 19 mM. Koper.

VZ. Gekroond wapenschild; 't schild horizontaal gestreept en daarin een staanden leeuw met opgeheven zwaard in den rechterklauw.

Omschrift: „G. H. S. M.“

KZ. „$^1/_4$ Kreuzer. 1816.“

38. 1819. 1 Pfennig. Diam. 18 mM. Koper.

VZ. Als voren.

KZ. „1 Pfennig 1816“.

39. 1819. 1 Pfennig. Diam. 18 mM. Koper.

VZ. Als voren, doch m/h omschrift: „G. H. K. M “

KZ. Als vorige pfennig.

40. 1758. $^1/_4$ Stuber. Diam. 21 mM. Koper.

VZ. Onder eene Kroon: „G. W.“ ineengestrengeld. (schrijfletters).

KZ. „$^1/_4$ Stuber. 1758“.

41. 1768. IIII Heller. Diam. 21 mM. Koper.

VZ. Onder eene kroon: eene tweekoppige adelaar, houdende in zijne klauwen: zwaard en rijksstaf, met een schild o/d borst.

KZ. „IIII. Heller. 1768“.

42. Eenzijdige munt? Diam. 25 mM. Koper.

VZ. In een parelrand: een wapenschild, door eene horizontale lijn en door 2 diagonaalsgewijze loopende lijnen in 6 driehoeken verdeeld.

43. 1766. 1/4 Stuber. Diam. 22 mM. Koper.

VZ. Onder eene kroon: „M en J“ (de laatste ook tegengesteld) ineengestrengeld, (schrijfletters).

KZ. In een compartiment: „1/4 Stuber. 1766. F. N“.

44. 1760. 1/4 Stuber. Diam. 22 mM. Koper.

VZ. Onder eene kroon: „C en A“ (de laatste ook tegengesteld) ineengestrengeld. (schrijfletters).

KZ. In een Cirkel: 1/4 Stuber. 1760“.

Omschrift: „C....... Muntz“.

45. 17.. 1/4 Stuber. Diam. 23 mM. Koper.

VZ. Onder eene kroon: een wapenschild door 2 leeuwen vastgehouden. Uit het midden v/h schild gaan in 8 richtingen tot bij den rand 8 staven?

KZ. „1/4 Stuber. 17... C“.

46. 1724. Skilling. Diam. 17 mM. Zilver?

VZ. Onder eene kroon: „I“ (ook tegengesteld.)

KZ. In een cirkel: een klimmende leeuw.

Omschrift: „Skilling...... 1724“.

O.-Beierland. J. KABREMAN.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GESLACHT DE VILLE.

Aanteekeningen.

De volgende aanteekeningen komen voor op de binnenzijde van een perkamenten omslag, die op de buitenzijde tot opschrift draagt: *Register van de Effecten en goederen toebehoorende aan my Cornelis de Ville ende myn Huysvrouw Anna Theodora van der Haer, begonnen den 31 Maert 1722.*

Myn huysvr. Anna Theodora van der Haer is op Sondagh den 13 Juny 1723 des morgens tussen 8 en half negen uure in de kraam gekomen van een soon die ten selven dage in de Groote of St. Jacobskerk alhier in 's Hage door den predikant Sandyck gedoopt en nae verscheyde van de familie genaamt is Cornelis: syn peter was myn voorsz vrouws oudste Broeder d. Hr Mr Cornelis van der Haer; syn meter was myn voorsz vrouws moeder vrouwe Anna Maria van Lodensteyn wed. dhr. Bonifaes van der Haer in synEd. leven Colonel ten dienste deser Landen.

Myn voorsz huysvre is op Saterdagh den 27 April 1725 des nagts even voor het slaan van twaalf uure in de kraam gekomen van een soon, die op Sondagh den 29 April 1725 in de Kloosterkerk alhier in 's Hage door de predikant Muylman gedoopt ende genaamt is Bonifaes nae myn voorsz vrouws Vader zalr. dese soon heeft eygentlyk geen peter ofte meeter gehadt also niemant van myn huysvrouws familie, vermits het overlyden van groote mama van Lodensteyn die peet soude geweest zijn inclinatie hadde omme dese onse soon 't zy als peter ofte andersints bij den doop te assisteeren; en is hetselve kint onder den doop gehouden door mijn jongste suster Juffr Christina de Ville.

Myn voorsz huysvrouw is op Maandagh den 15 July 1726 des avonts even voor agt uure in de kraam gekomen van een soon die op Woensdagh avondt den 17 Juli 1726 in de Groote of St Jacobskerk alhier in 's Hage door de predikant Velse is gedoopt ende genaamt Adrianus nae myn moeder zalr. syn meter was myn jongste suster Juffr. Christina de Ville.

Myn voorsz huysvr. is op Dingsdagh avondt den 16 Sept. 1727 omtrent half negen uren verlost van een doodt kint 't geen mede een seer kloeke soon soude geweest zijn, welk lijkje Woensdagh avondt den 17 dito hebbe begraeven in de Groote ofte St Jacobskerk alhier in 's Hage in het graf daar grootmoeder van Lodensteyn in begraven ligt, toebehorende gedeeltelijk aan myn vrouws moeder en tante van Lodesteyn.

Myn voorsz huysvr. is op Dinsdagh den 26 October 1728 smorgens even voor half eene in de kraam gekomen van een soon die op Woensdagh avondt den 27 October daeraanvolgende in de Groote ofte St Jacobskerk alhier in 's Hage door den predikant Peregrinus is gedoopt ende genoemt *Johannes Christianus* nae mijn vrouws moeder, ende mijn suster Christina, syn peeter was deselve Christina de Ville.

Myn voorsz huysvr. is op Vrijdagh avond den 21 April 1730 des avonds omtrent quartier voor negene in de kraam gekomen van een soon die op Sondagh agtermiddagh, den 23 April 1730 daeraenvolgende in de Groote of St Jacobskerk alhier in 's Hage door den predikant Pielat is gedoopt, ende genaemd Jasper, nae myn vrouws vaders vaeder, syn meeter was myn vrouws moeder Vrouwe Anna Maria van Lodensteyn wede dhr Bonifaes van der Haer in syned. leeven colonel ten dienste deser lande dogh vermits haered. swakheyt heeft mijn vrouws oudste suster Vrouwe Maria van der Haer huysvr. van d'hr en mr Johan van Alphen solliciteur militair alhier in den Hage dese soon onder den doop gehouden.

Onse voors. soon Jasper de Ville geboren 21 April 1730 is op Donderdag den 12 April 1731 des morgens omtrent 4 uren overleden en desselfs lykje den volgenden dag, den 13 dito des avonds omtrent 9 uren begraven in de Groote of St Jacobskerk alhier in

's Hage in het graf daer grootmoeder van Lodensteyn en tante van Lodesteyn in begraven leggen toebehorende aen myn vrouws moeder soo niet beter weete.

Myn voors. huysvr. is op Donderdagh den 26 April 1731 des avonds omtrent 7 uren in de kraem gekomen van een soon die op Vrijdagh den 27 dito in de Cloosterkerk alhier in 's Hage door den predikant Guielmus Muylman predikant tot Alkmaer en oudste soon van D^{e} Muylman predikant alhier in 's Hage, is gedoopt en genaemt Johannes Theodorus nae mijne huysvr^{e} syn meter was Vrouwe Hester van der Haer wed. wylen dh^{r} Commis m^{r} Daniel van Campen.

Ons voors. soon Adrianus de Ville, geb. 15 July 1726 is op Maandagh den 2 July 1731 des namiddaghs omtrent 5 uure seer subitelyk overleden en desselfs lykje den volgende dagh den 3 dito des avonds omtrent 10 uure begraven in de Groote of S^{t}. Jacobskerk alhier in 's Hage in het graf daar grootmoeder van Lodesteyn en tante van Lodensteyn in begraven leggen, toebehoorende aan myn Vrouws moeder so niet beter weete.

Mijn huysvrouw Anna Theodora van der Haer is op Sondagh den 22 Juny 1732 des avonds omtrent half acht uur in de kraem gekomen van een dogter dewelcke op Dinsdagh daer aanvolgende zynde den 24 Juny 1732 alhier in 's Hage in de Nieuwe Kerk door Dominus Wittebol is gedoopt, en genaamt Anna Maria nae myn vrouws moeder zal^{r} welkers lyk daags ...... 23 July 1732 begraven was; haer meeter was Vrouwe .... Haer huysvr. van den dhr en m^{r} Johan van Alphen .... litair alhier in den Hage.

.... gter Anna Maria de Ville geboren den 22 Juny 1732 is op .... Maart 1733 des morgens ten seeven uure overleeden .... den volgende dagh synde Dingsdagh den 3 Maert 1733 des avonds omtrent half negen uure begraven in de Groote of S^{t}. Jacobskerk alhier in 's Hage, in het graf waer inne grootmoeder van Lodensteyn ende tante van Lodensteyn als mede myn vrouws moeder zal^{r} begraven legt ende welk graf door het overlyden van onse voorsz moeder zal^{r} als nu voor de helft op haere kinderen is gedevolveert zulkx dat aen mijn huysvr^{e} als nu $^{1}/_{6}$ in de helfte van dese grafstede in eygendom competeerend is.

Mijn voorsz huysvrou Anna Theodora van der Haer is op Maandag den 8 Juny 1733 des morgens omtrent 10 uure in de kraem gekoomen van een soon dewelke op Dingsdagh den 9 Juny 1733 alhier in 's Hage in de Nieuwe Kerk is gedoopt door Dominus Pielat en genaamt Cornelis Adrianus te weten Cornelis wel voornaementlijk wat wy selve gelyk hem selfs onder den doop gehouden hebbe, ende voorts van verscheyde andere wederzydse vrinden van onse familie en Adrianus nae myn moeder sal[r] Adriana van der Marsch.

Myn voors. huysv. Anna Theodora van der Haer is in het 38 jaer haers ouderdoms op Dingsdagh den 16 Juny 1733 des middags omtrent half twaalv in het kraembedde overleeden en op Maendagh 22 Juny 1733 begraven in de Groote Kerk; aan my, behalve myn voordogter Jacoba de Ville die aan myn eerste huysvrouwe Cornelia Creeft hadde geprocreert, naelatende 5 soonen met naemen

Cornelis Bonifaes Johannes Christianus Johannes Theodorus Cornelis Adrianus	de Ville.

de welke aen haer Ed. benevens nogh vier andere kinderen, die voor haer Ed. moeder overleeden zijn hebbe geprocreeert.

De inhoud is uit den band gescheurd geworden, en wel op ruwe wijze, daar enkele woorden van de inschrijvingen meêgetrokken zijn. Deze lacunes, door mij met puntjes aangegeven, zijn echter gemakkelijk aan te vullen.

Den Haag. M. G. W.

HET GESLACHT DE RIVECOURT.

Het in de mannelijke linie hier te lande uitgestorven adellijk geslacht de Rivecourt heeft tot stamvader Gilles de Rivecourt, geb. in 1450, † in 1520.

De volgende gegevens zijn de eenige mij bekende. Voor nadere inlichtingen houd ik mij ten zeerste aanbevolen.

Gilles de R. Chevalier, Seigneur de la Mothe Orson, hiervoor genoemd, huwt 1 Mei 1488 met Jeanne Quibreteau, nicht van Petrus Quibreteau, bisschop van Luçon. Deft. de la Vendée.

Twee kinderen: 1. Françoise geb. 1490 overl. 1528, huwt 25 Sept. 1524 Jacques du Monceau. 2. Charles geb. 1494 overl. huwt 5 Nov. 1533 Françoise du Quastin.

Twee kinderen: 1. Marie geb. 1534, overl. 1580. 2. Nicolas geb. 1536, huwt 1 Juli 1571 Bonaventura Buort.

Twee kinderen: 1. Jean, heer van Noveij, geb. 1578, gest. 1650. 2. Elias geb. 1587, overl. 1673 huwt 1 Nov. 1624 Louise Greslier.

Twee kinderen: 1. François geb. 1625, overl. 1674 huwt 28 Sept. 1654 Madeleine Madeau.

Deze tak bleef in Frankrijk.

2. Antoine, geb. Maart 1627, overl. 1689, huwt 27 Jan. 1671 Madeleine Noyer, dame de la Grange.

Vier kinderen:

1. Eleonora, geb. 1 Mei 1673, overl. 1768 huwt den graaf van Rampsaij.

2. George Frederik, geb. 2 Mei 1674, overl. 17 Sept. 1749, huwt 1718 Anna Catharine Wilhelmina bar[e] van Harstal, geb. 3 Mei 1686.

3. Charles, geb. 20 Aug. 1681, overl. 1747.

4. Josias, geb. 25 Sept. 1675, overl. 30 Aug. 1766 huwt 1716 Elisabeth Jonkvr. Court de Vivier.

Drie kinderen van den sub 2 hiervoorgenoemde:

1. Carolina, geb. 22 Mei 1726, overl. 1762, huwt met N. N. Feldner van Louisenburg.

2. George Hendrik, geb. 13 Nov. 1720, overl. 5 Dec. 1797, huwt 4 Oct. 1754 Sabina Henrietta Jacoba van Vrijberghe, geb. 10 Febr. 1734, overl. 4 Jan. 1798.

3. Lodewijk Albert, geb. 29 Oct. 1732.

Vijf kinderen van den sub 2 genoemde:

1. Nicolaas Willem Hendrik, geb. 3 Apr. 1763, overl. 26 Apr. 1795 huwt 6 Jan. 1788 Anna Colita Maes, geb. 25 Febr. 1769.

2. Jacobus George Hendrik, geb. 1756, sneuvelt 5 Aug. 1781 bij den slag bij Doggersbank.

3. Josias Hendrik, geb. 28 Aug. 1761, overl. 20 Jan. 1820, huwt Juli 1789 Maria Petronella Reichert, geb. 1758, overl. 10 Mei 1836.

4. George Frederik Lodewijk, geb. 15 Juni 1760, jong overl.

5. Cornelia Anna Clara, geb. 18 Apr. 1769, overl. 1839 huwt Apr. 1796 Cornelis Johannes Hendrik van der Does geb. 1766, overl. 6 Aug. 1820.

Drie kinderen van den sub 3 genoemde:

1. Henrietta Everardina, geb. 25 Sept. 1789, huwt 1807 Jan Hendrik Gerson, geb. 1787, overl. 1841.

2. Frederik Willem Christiaan, geb. 14 Nov. 1791, huwt 1811 Arnoldina Gerardina Frederika van Renesse, geb. Dec. 1788.

3. Frederika geb. Mei 1795, huwt 1821 Hendrik Pieter Diehl geb. 21 Dec. 1768.

Vijf kinderen van den sub 2 genoemde:

1. Frederik Gabriel Florentijn, geb. 10 Dec. 1815.
2. Gerard Adolf Lodewijk, geb. 4 Febr. 1818.
3. Henrietta Arnoldina Wilhelmina geb. 13 Jan. 1821.
4. Catharina Johanna Wilhelmina, geb. 22 Oct. 1828.
5. Carel Pieter, geb. 18 Apr. 1833.

Den Haag. G. DE VRIES VAN DOESBURGH.

De Kanter (XLVIII, 422). — Pieter Johannes de Kanter, geb. te 's-Gravenhage 18 Dec. 1800, koopman te Alphen a/d Rijn huwde Cornelie Vriesendorp.

Zij wonnen:

1. Hendrik Machlinus Anthonie de K., die 3 maal gehuwd was.

2. Machelina de Kanter, huwde . . . . . Piek.

3. Pieter Johannes de Kanter Jr. geb. te Alphen 2 Aug 1827, direkteur der Brandverzekering Maatschappij „Holland", Wethouder te Dordrecht, overl. te 's-Hage 28 Juni 1897, huwde 1° te Dordrecht

9 Juni 1852 Adriana Cornelia Blussé (d. v. François Frederik Blussé en Johanna Antonetta Vriesendorp) geb. te Dordrecht 16 April 1825, ald. overl. 4 Juni 1861. Huwde 2° te Rotterdam 24 Mei 1865 Maria Sluiter, geb. aldaar 10 Januari 1837 (d. v. Ds Jan Willem en van Sara Maria Betz).

Uit het eerste huwelijk:

a. Johanna Antonetta de Kanter, geb. te Dordrecht 8 Juni 1858, huwde aldaar 19 Nov. 1884 Cornelis de Bruyn, geb. te Zwolle 5 Januari 1846, ingenieur van 's-Rijks-Waterstaat, zoon van Isaac en van Louise Ramaer.

Uit het tweede huwelijk met Maria Sluiter:

b. Jan Willem de Kanter, geb. te Dordrecht 8 Dec. 1867, pred. der Ned. Herv. Gem.

c. Nicolaas Machlinus de Kanter, geb. te Dordrecht 21 Mei 1873.

4. Dr. Nicolaas Hoffer de Kanter, geb. te Alphen a/d Rijn 6 Juli 1832, med. doctor, gepromoveerd te Leiden 22 Oct. 1858, overl. te Gouda 27 Januari 1873, huwde te Haarlem 8 Sept. 1865 met Jkvr. Louise Fransisca van Haeften, geb. te Amersfoort 8 Nov. 1834 (d. v. Jhr. Petrus Adrianus en van Cornilia Jacoba Maria van Outhoorn.

Uit dit huwelijk:

a. Pieter Johannes de Kanter, geb. te Gouda 17 Maart 1868, candidaat-notaris, directeur der Brandverzekering-maatschappij „Holland", lid van den gemeenteraad te Dordrecht, huwt aldaar 29 Juni 1893 met Henriette Jacoba Johanna baronesse Collot d'Escury, geb. te Dordrecht 22 Mei 1870, d. v. Mr. Emond en van Agatha Anna Mauritz.

b. Constant de Kanter.

J. F. VERSTER.

Kolff (XLIX, 263). — Nicolaas Christiaan Kolff huwde te Amersfoort 18 Oct. 1772 met Johanna Methorst; zij hadden 7 kinderen, van wie 5 gehuwd:

1. Anna Maria huwt in 1796 Hendrik Jan van Goudoever.
2. Hermina Johanna huwt in 1796 Rudolf Anthony van Goudoever.
3. Anthonia Hubrechta huwt in 1801 Isaac Johannes Dermout.

4. Johanna Gijsberta Sophia huwt in 1798 Martinus Antonia Kuijtenbrouwer.

5. Johanna huwt in 1807 Jan van Goudoever.

Zie voorts A. A. Vorsterman van Oyen „Stam- en Wapenboek" blz. 166, 2de deel. J. F. VERSTER.

Schaep (XLIX, 263). — Kan de „Heraldieke Bibliotheek", 1873, blz. 226 hier ook licht verschaffen?

Van Lövenich (XLIX, 258). — Bartholomeus Leuvenig, predikant te Amsterdam, overl. in 1760. J. F. VERSTER.

de Lorpein. — Kan ook iemand mij iets naders berichten omtrent deze familie? Marie Françoise de Lorpein, dochter van den kapitein. . . . de Lorpein, geb. te Luik 25 Aug. 1758, overl. te 's-Bosch. 1 Febi 1808, huwde in de Waalsche kerk te Maastricht 3 Aug. 1780 met J. L. Verster. J. F. VERSTER.

Van der Kroon. — Wie waren de ouders van Maria van der Kroon, overl. te Ouddorp en gehuwd in 1750 met Pieter Grinwis, geb. aldaar 28 Nov. 1728? J. F. VERSTER.

de Ruiter. — Wie waren de ouders van Antonia de Ruiter en waar werd zij geboren? Zij was eerst gehuwd met Hendrikus Adrianus van Dam, geb. te Ooltgensplaat(?) en overl. in 1791, daarna te Dirksland met Gerbrand Luyendijk.

Amsterdam. J. F. VERSTER.

Van Pomeren (XLVIII,). — Ter aanvulling van hetgeen de heer Anspach schrijft t. a. pl. kan ik het volgende meedeelen, uitsluitend den naam *van Pomeren* betreffende.

I. Uit de doop- en trouwregisters van de gemeente Wieringen volgt:

A. *Jacobus van Pomeren*, komende van Medemblik (kan mij iemand iets omtrent zijne familie aldaar meedeelen?) huwde 15 Mei 1766 met Sijtje Wigbout Pietersdr. (gedoopt 13 Dec. 1744, gest. tusschen

1780 en '86) en voor de tweede maal 10 Febr. 1786 met Jacoba Everharda Mooyen (doop- en sterfdatum onbekend) welk laatste huwelijk kinderloos was. Jacobus van Pomeren stierf (datum onbekend) als Schout van Wieringen, nalatende uit zijn eerste huwelijk zes kinderen.

1. *Maartje*, gedoopt 2 Aug. 1767, gest. vóór 21 Aug. 1774 (zie 4).
2. *Cornelis*, ged. 10 Sept. 1769, huwde 14 Sept. 1793 met Alyda de Wit (ged. 10 Mei 1772). Zijn naam komt niet meer voor. Hoogstwaarschijnlijk is hij degeen van wien gesproken wordt in de Hoornsche Kroniek van Kroon en Kapteyn, bldz. 155.

   (Kan iemand mij zeggen of zijn nakomelingschap in Hoorn bestaat of heeft bestaan?)
3. *Pieter*, zie onder B.
4. *Maartje*, ged. 21 Aug. 1774, begraven 24 Dec. 1791.
5. *Geertruijda*, ged. 23 Febr. 1777 sterfdatum onbekend.
6. *Catharina*, ged. 13 Oct. 1780, gest. 21 Nov. 1783.

B. *Pieter*, werd 21 Juni 1772 gedoopt. Hij had bij Geertje Mayerts Heyblok een natuurlijke dochter.

Pietertje, geb. 21 Oct. 1794, later erkend. Zij huwde 19 Mei 1822 met Jan Koorn, en stierf 17 Maart 1834.

Pieter, huwde 2 Maart 1799 met Maartje Nannings Kleyn (geb. onbekend, gest. 23 Febr. 1836) weduwe van Jan Weertse Poel.

Hij stierf als burgemeester van Wieringen, notaris en griffier van het vredegerecht den 30 Aug. 1834 en had behalve bovengenoemde natuurlijke dochter, twee kinderen.

1. *Sijtje*, geb. 20 Nov. 1800, huwde 21 Nov. 1824 met Nan Mulder, stierf 27 Oct. 1864.
2. *Jacobus Cornelis*, geb. 15 April 1804, ging naar de Zaan en huwde daar 19 Mei 1822 met Aagje Kool (geb. in 1802). Hij stierf 8 Nov. 1845 te Koog aan de Zaan. Had zeven kinderen.

1. *Jan Jacobus Kool*, geb. 30 Juni 1823, 11 April 1842 ongehuwd gestorven.
2. *Pieter*, geb. 11 Juni 1825, gest. 20 Mei 1842, ongeh.
3. *Jacobus*, geb. 24 Febr. 1828, ongehuwd gestorven.

4. *Dirk*, zie C.
5. *Neeltje*, geb. 9 Juni 1833, nog in leven, huwde eerst met Egbertus Abercrombie, na diens dood met Rudolf Benstz.
6. *Nan*, zie D.
7. *Maartje*, geb. 21 Febr. 1838 ongehuwd gestorven.

C. *Dirk*, geb. 21 Juli 1831, huwde Ida Meyer (geboren 28 Juni 1840 te Amsterdam, nog in leven) Hij kwam om bij het vergaan van de „Albatros" in 1879, nalatende twee kinderen.

1. *Jacobus Cornelis*, geb. 9 Aug. 1875.
2. *Nan*, geb. 25 Dec. 1877.

Beiden zijn in leven en ongehuwd.

D. *Nan*, geb. 10 Feb. 1836, huwde 11 Mei 1866 met *Aagje Baas*, na wier dood op 13 Dec. 1885 hij hertrouwde 11 Sept. 1890 met Carolina Kessler, weduwe van Lansens Kerkbuurt Wijnberg. Uit het eerste huwelijk een kind.

Aagje, geb. 23 Nov. 1865, nog in leven, huwde 23 Aug. 1886 met Maarten Stam. Zij woonden een tijdlang op Texel, misschien heeft dit den Heer Anspach doen zeggen, dat op dat eiland de naam van Pomeren nog voorkomt, mij is trouwens meegedeeld, dat dit niet het geval is.

II. Uit het register van de gemeente Voorburg.

Aeltje van Pomeren, huwde 15 Sept. 1737 met Heyndrick van Leeuwen. Verdere opgaven ontbreken.

Willem van Pomeren (zie Aant. 1) huwde 12 Febr. 1741 met Caetje van der Rotte (geen verdere opgaven). Hij stierf 7 Oct. 1750, nalatende zes kinderen.

1. *Jan*, geb. 23 April 1741, huwde (wanneer?) met *Maria van Hoppe* (gest. 22 Dec. 1797). Hij stierf 31 Juli 1812, kinderloos. (Zie Aant. 2).
2. *Leendert*, geb. 19 Sept. 1742, gest. vóór 11 Mei 1750 (zie 6).
3. *Caetje*, geb. 28 Febr. 1744, gest. 2 Jan. 1823, huwde 19 Mei 1776 met Jan Oosterlaan.
4. *Cnelis*, geb. 27 Febr. 1747, sterfjaar onbekend. (Zie Aant. 3).
5. *Maria Magdalena*, geb. 7 Maart 1749, gest. 22 Dec. 1767, ongehuwd.

6. *Leendert*, geb. 11 Mei 1750, huwde 13 Mei 1787 met Jacoba Belkom of Bellekom. Zijn sterfdatum is mij onbekend. Hij had negen kinderen.

1. *Catharina*, geb. 13 April 1788, geen verdere opgaven.

2 en 3. *Wilhelmus* en *Emerentia*, tweelingen geb. 1 Oct. 1789. Van de tweede geen opgaven. Over de eerste zie A.

4 en 5. *Gerardus* en *Maria*, tweelingen, geb. 15 Juni 1791. De eerste stierf 30 Juni 1791, de andere 10 Juli 1798.

6. *Gerrit*, geb. 10 Febr. 1793, huwde 12 Nov. 1824 met Dyna Hemmerick (geb. 23 April 1795 te Delft). Geen verdere opgaven.

7. *Leendert*, geb. 26 Maart 1795, geen verdere opgaven.

8. *Jacobus*, geb. 25 Oct. 1797, ongehuwd overleden 5 Oct. 1824.

9. *Corneli(u)s*, geb. 22 Aug. 1800, geen verdere opgaven.

A. *Wilhelmus*, geb. 1 Oct. 1789 huwde met Catharina Huysmans en stierf 17 Mei 1860, hebbende acht kinderen.

1. *Cornelia*, geb. 3 Jan. 1823, geen verdere opgaven.
2. *Leendert*, geb. 20 Febr. 1824, gest. 13 Mei 1824.
3. *Alewijn*, geb. 20 Juni 1825, gest. 26 Aug. 1825.
4. *Catharina*, geb. 3 Nov. 1826, gest. 6 Nov. 1826.
5. *Alewinus*, geb. 8 Dec. 1827, geen verdere opgaven.
6. *Leendert*, zie onder B.
7. *Jacobus*, geb. 22 Aug. 1830, gest. 18 Jan. 1833.
8. *Catharina*, geb. 23 Mei 1833, geen verdere opgaven.

B. *Leendert*, geb. 25 Jan. 1829, nog in leven, huwde 14 Nov. 1862 met Cornelia Maria Catrina Noordermeer, geb. 19 Juli 1831 te Nootdorp. Vijf kinderen:

1. *Catrina Johanna*, geb. 26 Sept. 1863, geen verdere opgaven.
2. *Adrianus*, zie C.
3. *Wilhelmina*, geb. 17 Aug. 1869. }
4. *Wilhelmus*, geb. 12 April 1872. } geen verdere opgaven.
5. *Catharina*, geb. 25 Oct. 1875. }

C. *Adrianus*, geb. 19 Maart 1863, huwde 3 Aug. 1894 met Suzanna Helena van der Klugt, (geb. in 1870 of '69) uit welk huwelijk voortkwam:

1. *Maria Catharina*, geb. 15 Mei 1897.

Aant. 1. Willem van Pomeren en al zijn nakomelingen behooren tot de Katholieke Kerk; de Noordhollandsche familieleden geen van allen.

Aant. 2. Het sterfregister van Voorburg, vermeldt den dood van *Maria van Pomeren* op 15 (14) Nov. 1786. Deze Maria kan een dochter geweest zijn van Jan v. P. Willemsz en Maria van Koppe. Het bewijs hiervoor was niet te vinden.

Aant. 3. Het trouwboek vermeldt nog het huwelijk van *Cornelis* van P. met *Anna* van den Ham of Kam, op 4 Aug. 1799. Deze Cornelis stierf 17 Juli 1815 in den ouderdom van 58 jaar. Mag men aannemen dat dit 68 moet zijn? Zoo ja, dan kan men ook aannemen dat hij de 4e zoon van Willem van P. is geweest.

Koog aan de Zaan. JAN DE WIT.

Wapens gevraagd van de navolgende personen of familiën: Benjamin *Perné*, drost van den Kon.-stadh. W. III in zijne heerlijkheden Soest, Baarn, enz., maarschalk van Eemland, kanunnik van St. Pieter te Utrecht, en zijne vrouw Hermina van de Wall. Wellicht was hij zoon van Samuel Perné, († 25 Sept. 1622) en van Margaretha Rolandus. Zie de genealogie van dit laatste geslacht in het Maandblad van „De Nederl. Leeuw" I.

Steyntje *Keyser* (echtgenoote van J. W. F. Snetlage, burgermr van Beesd in 't midden dezer eeuw — wiens wapen bekend is).

Johan Carel *van Kessel*, notaris te Rumpt (midden dezer eeuw) en zijne vr. Johanna Gerharda *Becking*.

Eene familie *Wuyster*, waartoe behooren Aart Dirkszn. W., in 1762 beleend met de ambachtsheerlijkheid in Charlois, vermoedelijk ook Leendert Aartszn. W., 1706 brandmeester in Rotterdam, en Annetje W., geb. Schiedam 1754, (vrouw van Jan Rijnbende — zie Ned. Leeuw 1896, bl. 91), en wellicht Leendert W., 1787 chirurg in 't hospitaal te Berbice.

Arie *Lipjes*, in 't begin dezer eeuw administrateur der domeinen te Dordrecht, zijn moeder Adriana Alide *Hardtham*, zijne vrouw Sara *van den Engh*, en hare moeder Willemina *van Scheers* (Dordtsche familie).

Johannes Martinus *Scheffer*, luit. der Infanterie — ± 1825—'40 te Middelburg, en zijne vrouw Maria Johanna Scheffers (sic) *Siddré*, eene oude Amersfoortsche familie.

Blankenberg (vroeger te Arnhem, later te Amersfoort).

Kesman te Amsterdam (wapen wellicht in 't Vervolg op van Loon).

Hageman te Nijmegen 1840 (vrouw: In den Bosch, moeder: Feldhaus, schoonmoeder: van Brienen — ook deze wapens!)

Leendert *Jongeneel*, goudsmid te Leiden, begin dezer eeuw, en zijne vrouw Lena *van der Port*.

Geertruida *Bosboom* te Amsterdam, begin dezer eeuw (gehuwd met Mr Job Hugo de Wildt — wiens wapen bekend is).

Frederik *Havingha*, 16e eeuw koopman en burgerhopman te Leeuwarden.

Mr. Eppo *Ippius*, 18e eeuw adv.-fiscaal te Groningen.

Fries te Christiania (Helena Christina F. uit Chr. huwt 1762 te Delfshaven met N. N. Rijshouwer — ook dit wapen).

De Leidsche families Parmentier, Stokhuyzen, Herdingh, Greve, v. Putten, Andries Graaf, Prop. Ned. Herv. K. en Conrector Lat. School te Doesburg, begin dezer eeuw.

Janna Margaretha *v. Wichen* (Jan Hendrik Gnade ± 1830, gouv.-solliciteur — wapen-Gnade in Rietstap).

v. Sweden, Amersfoortsche familie, wier wapen door 't uitleenen en wegraken van een cachet „zoek" is.

Andries *Venker*, in de vorige eeuw onderwijzer te Alkmaar (zijn afst. weten van geen wapen). Hij was gehuwd met de zuster van bovengenoemde Sara van den Engh.

Del Crot uit Luik. Een hunner vestigt zich te Leiden (huwt 1642), met zijn broeder. Daar verbastert de naam tot de Krot. S.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN

AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN TE CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS. [1])

TREK.

Wouter, onderkoopman en administrateur der Madureesche kust

---

1) Vervolg van Nav. XLIX, bl. 567.

O.-I. C. (wellicht z. v. Gillis Woutersz Trek van Rotterdam) † 1740, tr. Maria Douwe. Bij wie:

I. Diana Petronella, geb. 2 Sept. 1725, tr. (1) Jacob Molkenboer, boekhouder O.-I. C. en (2) Albert Quade, Kapitein militair O.-I. C.

II. Christina Josina, geb. 17 Nov. 1726.

III. Gillis Wouter (volgt).

IV. Pieter Lambert O.-I. C. te Jutucoreen.

Gillis Wouter, Onderkoopman en Secretaris van Politie en Justitie te Galle O.-I. C. geb. te Ponnecail 16 Sept. 1730, † te Galle Jan. 1780, tr. (1) te Colombo 21 Mei 1747 Christina de Rooij. Bij wie:

I. Wouter Gillis, O.-I. C. Jutucoreen tr. Carolina Margarita Erhard. Bij wie:
  (1) Christina Elizabeth, ged. te Jutucoreen 23 Jan. 1780.
  (2) Johanna Maria, ged. te Jutucoreen 22 Jan. 1780.
  (3) Gillis Wouter ged. 9 Juni 1782.
  (4) Hendrik Diederich, ged. 27 Juni 1784.
  (5) Carolus Marinus, ged. 22 Juni 1788.
  (6) Benedictus Adrianus, ged. 16 Jan. 1791 te N.N. † te Colombo 6 Aug. 1859.

II. Maria Amelia, ged. 14 Mei 1751 tr. Hendrik Willem Vos, Boekhouder O.-I. C., z. v. Hendrik Marten Vos, 1ste Resident v. Mannapoer O.-I. C.

III. Lambert Marten, Boekhouder O.-I. C. geb. 1753, (1) tr. 12 Maart 1775. Catherine Elizabeth Hogermuts, wed. v. Cornelis Jansz Fock, en tr. (2) 17 Mei 1778 Eva Rosina Schoonmaker.

IV. Justinus Christiaan (volgt).

V. Albertus, ged. 19 Juni 1757.

VI. Gerrit Pieter, ged. 12 Aug. 1759, † vóór 15 Jan. 1780.

VII. Jacob Gideon, geb. 31 Jan. 1762, tr. Anna Helena d. v. Guillaume Ledulx. Bij wie:
  Anna Jacoba, tr. Henricus Marinus Bogaars.

Gillis Wouter, tr. (2) Anna Margarita Smit, (zuster v. Jan

Hendrik Smith, Negotie-overdrager, O.-I. C. te Jutucoreen). Bij wie:

VIII. William Christiaan.

IX. Marinus Gideon, ged. te Jutucoreen 20 Juni 1773.

X. Frederick Jacob, ged. te Galle 4 Mei 1778.

Justinus Christiaan, Boekhouder O.-I. C., Galle, geb. te Colombo 1 Juni 1755, † te Galle 24 Maart 1808, tr. Agnita Catherina, d. v. Jacobus de Keyzer. Bij wie:

I. Christina Gijsberta Catherina, geb. 24 Jan. 1779, † 14 Juli 1854, tr. 19 Aug. 1792 Jacobus Cornelis Anthonisz.

II. Gillis Wouter, geb. 30 Juli 1780, † jong.

III. Marinus Justinus, geb. 29 Sept. 1782.

IV. Agnita Carolina, geb. 30 Nov. 1783.

V. Justina Cornelia, geb. 31 Juli 1785, tr. Willem de Brune.

VI. Justinus Christiaan, geb. 12 Sept. 1786, tr. Margarita Isabella, d. v. Hendrik Rijgard en Juliana Petronella Bourman.

VII. Henrietta Justina, geb. 26 Sept. 1788.

DE JONG.

Huybert, Baas der Scheepstimmerlieden te Colombo O.-I. C. † 26 Jan. 1792, tr. (1) Regina Prik, geb. 4 Juni 1720, † 5 5 Maart 1752. Bij wie:

I. Barent (volgt).

II. Sarah, geb. 27 Mei 1743, tr. 6 Sept. 1764 B. J. Koster.

III. Maria, geb. 11 Maart 1745, † 16 Juni 1809, tr. 6 Febr. 1763 Jacobus Doebratz, Boekhouder O.-I. C.

IV. Catherina, geb. 6 Febr. 1748.

V. Elizabeth, geb. 23 Mei 1751.

Huijbert tr. (2) 19 Mei 1754, Anna Catherina Scherm, geb. te Colombo, † 9 Sept. 1756, wed. v. Hendrik Burger, meesterknegt der Smeden O.-I. C.

Huijbert, tr. (3) 16 Apr. 1758 Magdalena Hendriksz, geb. te Colombo, wed. v. d. Sergeant Jan Nicolaas Derver.

Huijbert, tr. (4) 23 Aug. 1773 Magdalena Maria Riberq weduwe

v. d. Onderkoopman en Sabandhaar Jan Christoffel Horschof. (Uit de drie laatste huwelijken geen kinderen.)

Barent, Boekhouder O.-I. C., geb. 8 Aug. 1741, tr. (1) 22 Mei 1763 Agnes Emerentia Bevere. Bij wie:

I. Magdalena Elizabeth, tr. Philippus Jacobus van Cuylenburg.

Barent tr. (2) 12 Dec. 1773 Helena Petronella Witsz, geb. 15 Aug. 1759. Bij wie:

II. Margarita, geb. 15 Sept. 1774, † 22 Maart 1796, tr. Febr. 1793 Dirk Goldestein.

III. Jacobus Adrianus, geb. 20 Aug. 1776, † 26 Oct. 1782.

IV. Sara Elizabeth, geb. 26 Juni 1781, † 27 Nov. 1782.

V. Agnes Emerentia, geb. 29 Dec. 1784, † 17 Juli 1818, tr. te Galle Jan. 1805 Jacobus Ernestus van Hagt.

VI. Jacob, geb. 24 Juni 1786, † 16 Oct. 1789.

VII. Casparus Adrianus (volgt).

VIII. Huybert, geb. 1797, † 19 Apr. 1797.

Casparus Adrianus, geb. 5 Juli 1789, tr. (1) 11 Nov. 1810, B..... H..... Henkel, † 23 Sept. 1811.

Casparus Adrianus, tr. (2) 5 Maart 1817 Johanna Catherina, geb. 14 Aug. 1795, d. v. Johannes Christoffel Goldestein en Maria Petronella de Waas. Bij wie:

I. Wilhelmina Hermina, geb. 13 Dec. 1817, † 17 Nov. 1818.

II. Louis Richard, geb. 20 Apr. 1819, tr. Carolina Barbara Taylor. Bij wie:

(1) Leopold Richard.

(2) Walter Joseph, tr. Catherina Ursula d. v. Carolus Albert Pompeus en Emilia Josephine van der Straaten. Bij wie:

(a) Henry Olivier, geb. 24 Nov. 1868.

(b) Emilia Charlotte, geb. 21 Juli 1869.

(3) Theodore Christopher, geb. 14 Juni 1848, tr. Matilda Antonetta Alvis. Bij wie:

(a) Rose Marianne, geb. 18 Nov. 1868.

(b) Caroline Maud, geb. 3 Jan. 1870.

III. Charlotte Aletta, geb. 15 Nov. 1822.

IV. Mary Caroline, geb. 20 Nov. 1825.

V. Stephen Henry, geb. 4 Apr. 1828, † 25 Mei 1855, tr. 11 Sept. 1850 Justina Fernando. Bij wie:

(1) Philip Theodore ridder (Orde van Gregorius de Groote) geb. 22 Mei 1851, † 1891.

VI. Georgiana Lucretia, geb. 11 Maart 1831.

VII. Sara Henrietta, geb. 2 Dec. 1833.

Galle (Ceylon). F. H. DE VOS.

Geslacht Wilhelmius. — Wilhelmus Wilhelmius, geb. te Zutphen 11 Nov. 1631, † te Leiden 13 Nov. 1677, stud. te Harderwijk 1650, te Utrecht 1653, prof. phil. te Hamm 1663; prof. te Harderwijk 1664, Rector van de lat. school te Dokkum 1673, onderregent van 't staten college te Leiden in 1674, professor te Leiden 1676.

Hij had een zoon: Ds Johannes Wilhelmius, geb. te Harderwijk 4 Dec. 1671 of 1668, † te Rotterdam 3 Maart 1754, begraven 9 Maart in de groote kerk aldaar, stud. te Leiden 7 Maart 1681, pred. te Twisk 1694, hoogleeraar te Lingen in de godgeleerdheid 1700, pred. te Rotterdam 1713—1748. Hij huwt te? Maria Brouwer, geb. 1691, begr. 24 Sept. 1753 in de groote kerk te Rotterdam, dr van Arent Brouwer, geb. in 1663, begraven in de groote kerk te Rotterdam 19 Dec. 1718.

Een dochter van dezen Ds Johannes Wilhelmius was Agatha Maria Wilhelmius, geb. te Rotterdam 30 Dec. 1721, † te Dordrecht 4 Jan. 1761, gehuwd 18 Mei 1757 te Rotterdam met Jan van Wageningen, geb. 29 Aug. 1711, † 1 Juli 1789.

Verder is mij van deze familie nog het volgende bekend:

In 1653 studeerde een Wilhelmus Wilhelmius te Utrecht.

In 1739 studeerde een Wilhelmus Wilhelmius te Utrecht.

In Leiden studeerde verder een Antonius Wilhelmius, oud 13 jaar, ingeschreven 5 Sept. 1689.

In Leiden studeerden Johannes Wilhelmius, hierboven genoemd, en Wilhelmus Wilhelmius uit Rotterdam, ingeschreven 11 Oct. 1735, oud 15 jaar, een zoon van Ds. Johannes voornoemd.

Den 1sten October 1786 gaat Wilhelmus Wilhelmius heer van

Brakel een contract aan met een rentmeester, voor M. G. Hoffman van Hoven, notaris en procureur te 's Hage.

De heerlijkheid Cleverskerke ging door huwelijk uit het geslacht van den Brande over in dat van Wilhelmius.

In Utrecht studeerde een zekere J. A. Wilhelmius van Cleverskerke.

Kan iemand mij ook zeggen of het bovenstaande juist is, en meer van deze familie vertellen? Hoe zijn bovenstaande personen met elkaar in verband te brengen? Bestaat er soms eene genealogie Wilhelmius? In de verzameling van Mr. J. van Dam van Noordeloos, overleden te Rotterdam in 1872, moet eene genealogie dezer familie geweest zijn. Kan iemand zeggen waar zij is?

Het wapen der familie, nog voorkomende op de poort te Brakel, is een burcht met kanteelen, twee openstaande vensters en een openstaande deur van keel, op een groenen grond; 't schild is van zilver, het dak van de burcht is blauw. De dekkleeden zijn zilver en keel.

Met een en ander zal men zeer verplichten

De Bilt. P. C. BLOYS V. TRESLONG PRINS.

Hartog. — Gaarne wenschte ik te weten welk familiewapen gevoerd werd door Mr. Paul Hartog, geb. te Rotterdam 23 Juni 1735, † in 1805 te Altone; gehuwd 12 Mrt. 1776 te Amsterdam met Susanna Margretha du Bon, welke geboren werd 4 Mei 1744 te Masulipatam Br. Indië (Madras) en † 2 Dec. 1827 te Hamburg.

Breda. J. A. F. VAN ASPEREN.

Acronius (XLIX, 394). — Blijkens 't proclam. boek der stad Dockum ontvingen aldaar de huwelijksgeboden:

22 Nov. 1679: *Abrahamus A.* van Leeuwarden met *Johanna van Hottinga* van Dockum, wed. v/d Burgemeester *Johs Wiersma.*

14 Jan. 1682: *Johanna van Hottinga* wed. v/d heer *Abrahamus A.*, met *Joachimus Borgesius*, J. U. D. geboortig van Groningen.

1 Juli 1682: *Ds Abraham A.*, te Buitenpost met *Gerbina van Adama* j. d. van Dockum.

In Moes, Iconogr. Batava, wordt melding gemaakt van het portret v. *Johs. A.*, Predikant te Haarlem. S. H. / B.

De Veer (XLIX, 253). — Wellicht zal de vrager inlichtingen kunnen verkrijgen bij de Heeren A. H. en J. A. van Alphen de Veer, officieren d. Infanterie te Bergen o.Z. en te Utrecht. — Deze tak komt niet voor in mijn Stam- en Wapenboek.

R. A. A. V. V. O.

Groot. — Volgens het Doopb. v. Dockum, liet aldaar 24 April 1701, een zoon doopen: Jacob Groot *Secretaris van Sijne H. M. van Denemarken.* Wie weet over persoon en betrekking iets naders mede te deelen?

S. H.
B.

Casius, Cazius, Kazius (XLIX, 538). — Johannes van Dam, praeceptor in de Latijnsche school te Delft, bezongen door Poot bij zijne bruiloft met Isabella Kazius († in 1721 of 1720).

De Bilt. P. C. BLOYS V. TRESLONG PRINS.

Casius (XLIX, 538). — Gosuinus Casius werd op den 8sten September 1716 te Utrecht geboren en was de zoon van Gerardus Casius en van Maria van de Weteringh.

Na in zijne geboortestad het lager onderwijs ontvangen te hebben, kwam hij onder de leiding van zijnen oom, Johannes van Dam, toen praeceptor aan de Latijnsche school te Delft. Deze tot conrector, later tot rector aan de Latijnsche school te Dordrecht benoemd zijnde, vertrok hij mede derwaarts. Na deze scholen doorloopen te hebben, keerde hij naar Utrecht terug, waar hij nog gedurende één jaar het bijzonder onderwijs genoot van J. F. Reitz, toen rector, later hoogleeraar in de welsprekendheid aldaar, en in Sept. 1735 aan de hoogeschool als student werd ingeschreven.

Op den 9den Aug. 1740 bij de classis van Utrecht proponent geworden, werd hij den 18den Oct. 1741 tot predikant te Baardwijk en Elshout (cl. van Gorinchem) beroepen, welk beroep hij aannam, zoodat hij voor het hem inmiddels op collatie van den graaf van Bijlandt aangeboden beroep naar Ooy en Persingen moest bedanken. Op den 26sten Maart 1742 werd hij te Baardwijk c. a. bevestigd door

G. Walraven, pred. te Engelen. In 1745 ontving hij het beroep naar Schalkwijk (cl. van Utrecht), waarop hij den 11den April van dat jaar van de gemeente te Baardwijk c. a. afscheid nam en den 2den Mei te Schalkwijk werd bevestigd door H. van Wijk, pred. te Driebergen.

Het in Juni 1752 op hem uitgebracht beroep naar Woerden, werd door de regeering aldaar geïmprobeerd. Op den 27sten April 1756 begeerde de gemeente te Wijk-bij-Duurstede hem tot haren leeraar, waaraan hij gehoor gaf. Na op den 27sten Juni zijne dienst te Schalkwijk geeindigd te hebben, werd hij den 11den Juli te Wijk-bij-Duurstede bevestigd door zijn ambtgenoot F. van Taak.

In 1776 was hij scriba der Utrechtsche Synode. Hij overleed te Wijk aan eene borstongesteldheid op den 23sten Jan. 1781 in den ouderdom van ruim 64 jaren, eene weduwe en drie dochters nalatende. Hij was namelijk op den 20sten Januari 1761 gehuwd met Anna Bruyn, dochter van Dirk Bruyn Georgzoon, oud-burgemeester en ontvanger van 's lands domeinen te Wijk-bij-Duurstede en van Aemilia Jeverijn.

Eene lijkrede op hem hield zijn ambtgenoot B. Eickma. Zie: Boekzaal 1781a. pag. 179 vgg. — Overgenomen uit M. S. Predikantenlijsten van wijlen Dr. P. A. Borger.

B. vermeldt nog: Bogislaus David Cassius, in 1698 in Polen geboren, studeerde in het Staten-Collegie aan de hoogeschool te Leiden, werd proponent in 1722 en 1723 beroepen tot predikant te Zoelen, in 1725 aangesteld tot derde predikant te Tiel. In Oct. 1775 emeritus verklaard, begaf hij zich metterwoon naar het nabijgelegen Topsweerd, waar hij den 10 Jan. 1783 in zijn 85ste jaar overleed. Hij bleef ongehuwd. Een zusterszoon van hem Bogislaus David Martini werd tot zijn opvolger te Zoelen beroepen. Zoons van een broeder van hem (Johannes Alexander), o. a. Bogislaus David, hebben te Leiden aan de hoogeschool gestudeerd. V. Y.

Stevens. — Is er iets bekend omtrent Pieter Stevens, bijgenaamd „tot Leend", naar het dorp Leende in Noord-Brabant. Zijne nakomelingen noemden zich van Leend, van Leent en van

Leendt; hij is gehuwd geweest met Aaltje Adams (?) 1) die 18 Oct. 1562 te Blaarthem (N.-Brabant) geboren was en 3 Juni 1649 te Haarlem overleed. Hun zoon Gerard Pieterse van Leend, werd te Leende geboren in Jan. 1594 en vestigde zich metterwoon te Haarlem.

V. Y.

de Kat (XLIX, 536). — Het door de Dordtsche familie de Kat sedert een vijftig-tal jaren of misschien reeds langer gevoerde wapen, is als volgt: Doorsneden: a. in zilver twee en profil geziene, op de deelingslijn geplaatste wallen, waarvan de linker grooter is dan de rechter (zoogenaamde kat of stormkat in de vestingbouwkunde) in natuurlijke kleur, t. w. de kleinere in metselwerk, de grootere als aardenwal met gras bedekt; b. in goud eene roode ploeg op een groen terras. Helmteeken eene vlucht: rechts doorsneden van zilver en groen, links van goud en rood.

Waarom en wanneer de familie het wapen met de zittende kat heeft verlaten, is mij onbekend.

S. V. G.

Huyghens, v. d. Hoeven, v. Zuylen v. Nyevelt. — Diederic Huyghens, heer van Opvoorst en Honcoop, Raad en Schepen van Amsterdam, geb. 1676 st. 1740, tr. Agneta de Chitty, geb. Londen 1682 st.? dr van Mathew geb. 1649, st.? en van Catharina de Mouson, geb. 1651, st.? Wie waren beider ouders, geboorte- en sterfjaar en geslachtwapens? Die van Ch. en M. zijn bekend.

Bestaat er eene geslachtlijst der jonkheeren van der Hoeven? — Rietstap bekend.

Arnout van Zuylen van Nyevelt, raad en burgemeester van Rotterdam, ruwaard van Putten geb. 1664, st. 1731, tr. 1694: Martha Maria van Lichtenberg, geb.? gest.? dochter van Philip Julius heer van L., geb.? gest ? en Anna Ymants, geb.? gest.? Wie waren beider ouders, geboorte- en sterfjaar en geslachtwapens?

A. V. L.

---

1) In het Doodregister van Haarlem komt in de week van 29 Mei—5 Juni 1649, voor: „Een opening in de groote Kerck voor Aeltgen Aelberts", 1/4 beluyt middelkerck N°. 75 (betaald) ƒ 7.—

Tobias Querfurt (XLIX, 426, 560). — De vriendelijke (?) aanmerking van den Heer v. Epen, moet ik met de opmerking beantwoorden, dat ik aan zijn genealogie Deutz uit het „adelsarchief" niet veel waarde kan hechten, tenzij hij mij de oorspronkelijke acta toone.

Ik putte mijn wijsheid uit de opschriften der schilderijen, ni fallor, door de familie zelve indertijd aangebracht; en zoo vond ik:

N°. 17* (nummer van den Catalogus der schilderijen museum Haarlem): Portret van Agatha Temminck getr. met Anthony Deutz. Op een papier aan de achterzijde staat in oud h.s.: „Ida Agatha Temminck huysvrouw van Anthony Deutz, *moeder van Daniel Deutz Anthonyzn*" door A. Boonen, die overleed 1720.

N°. 177. Portret van Daniel Deutz door Querfurt. Op de achterzijde leest men met zwarte letters op het oude doek „Daniel Deutz, grootvader van mijn vrouw; van Jn. H^k^. Kerckrinck", terwijl een opgeplakt papiertje geeft te lezen: „Daniel Deutz mijn vrouws grootvader. Dit bovenstaande door Joh^n^ Henk Kerckrinck geschreven".

N°. 312. Portret van Daniel Deutz door *onbekend* heeft op de achterzijde: „Daniel Deutz geh. met Anna Versijl, vader van de 3de vrouw van Joh. H. Kerckrinck".

N°. 313. Portret van Anna Elisabeth Versijl geeft in dorso te lezen: „Anna Elisabeth Versijl huisvrouw van Daniel Deutz.

Wanneer ik dus dwaalde, en ik geloof dit nog niet, was de familie zelve er de oorzaak van. — Nu de Heer van Epen?

Den Haag. M. G. WILDEMAN.

Néaulme. — Is ook aan een der navorschers bekend of in Frankrijk bestaan heeft of nog bestaat een adellijk geslacht Néaulme; zoo ja, waar is iets van dit geslacht te vinden?

H. KRONENBERG.

Backer Seest (XLIX, 253). — Indien de vrager meer breedvoerig zijn vraag inkleedt, kan wellicht oplossing volgen. In de zeer uitgebreide verzameling Familieberichten (Annoncen van huw.

geb. en overlijden) komt slechts eenmaal de naam Seest voor en wel zonder vermelding van voornaam volledig. De advertentie luidt: „Mijn behuwd-broeder de Wel-Eerw. Heer Berend Joost Abel „Coenders, van Helpen, is den 29 Oct. 1801 op Amboina in den „ouderdom van 40 jaren, overleden.

„(Uit naam van deszelfs weduwe, vrouwe A. A. Smissaert).

(get.) C. Seest.

Deze Christiaan Seest was gehuwd met Geertruida Everharda Josina Alida C. v. H., zuster van bovengenoemden.

(Vergelijk A. N. Fam.-blad. 3e jaarg. blz. 210).

R. A. A. V. V. O.

Dirck van Zwieten. — In dit tijdschrift XLIX, bldz. 233 werden nog bijzonderheden omtrent Dirck van Swieten Hr Arentsz vermeld, die in verband met de door mij gestelde vraag op bldz. 51 de aandacht moesten trekken en aanleiding gaven tot verder onderzoek dezerzijds. Dat onderzoek bracht nog onbekende gegevens aan het licht en leidde met de bovenbedoelde opgaven tot geen ander resultaat dan dat in tegenstelling met het dezerzijds uitgedrukte gevoelen op bldz. 51, zijn hier bedoelde zoon Joost *niet* Catharina van IJselstein tot moeder kan hebben gehad, maar dat hij daarentegen een zoon uit het eerste huwelijk van Heer Dirck geweest moet zijn, al blijven ook de bewijzen, uit authentieke stukken geput, dat Dirck's eerste vrouw......? van Renesse heette, nog achterwegen.

Uit akten en andere authentieke bronnen, die ik gaarne belangstellenden nader wil opgeven, doch hier eenvoudigheidshalve nu niet vermeld, bleek mij onder anderen en als hier ter zake dienende, het volgende:

Heer Arent van Zwieten, de vader van Dirck, overleed nà 15 Mei 1473. Zijn zoon Dirck vindt men, minderjarig zijnde, voor het eerst genoemd den 6 October 1471, doch op 9 Oct. 1475 was hij als gekozen voogd van Alinora van Borselen vrouw van Zuylen, echtgenoot van Gijsbrecht van Nijenrode, zeer zeker meerderjarig, en den 3 Febr. 1476 deed hij den leenseed voor de beleening met

Loenersloot, door Bisschop David van Bourgondie, nadat hij reeds den 24 Aug. 1474, *na dode van zijn vader* door den Hertog van Gelder beleend was met dat deel der goederen van Loenersloot, dat van ouds Geldérsch leen was, namelijk „de Boomgaarden".

Heer Arent was dus toen overleden en moet alzoo tusschen 15 Mei 1473 en 24 Aug. 1474 gestorven zijn. In of kort vòor 1509 hertrouwde Heer Dirck met Catharina van IJsselstein en in hetzelfde jaar droeg hij het leen der „Boomgaarden" over aan zijn zoon Joost uit zijn eerste huwelijk en naar het schijnt als eenig kind geboren. Den eersten Juli 1517 komt hij nog in een akte voor met zijn zoon Joost, terwijl in 1518 Wouter Uijtten Ham beleend wordt met twee zaten lands houdende 24 morgen, *na Dirck's overlijden*, waaruit blijkt dat onzen Dirck, zooals reeds vroeger is gemeld, in de tweede helft van 1517 of in het jaar 1518 overleed.

P. H. A. MARTINI BUIJS.

Boogmans (XLIX, 260). — 14 Febr. 1823 † op den huize Kolkhof bij Zwolle, oud 73 j., J. A. N. Boogmans, oud-luit.-kol. der artillerie en echtgenoot van F. J. van Delden. Zij hadden 4 kinderen. Uit de collectie annoncen 1795—1890.

R. A. A. V. V. O.

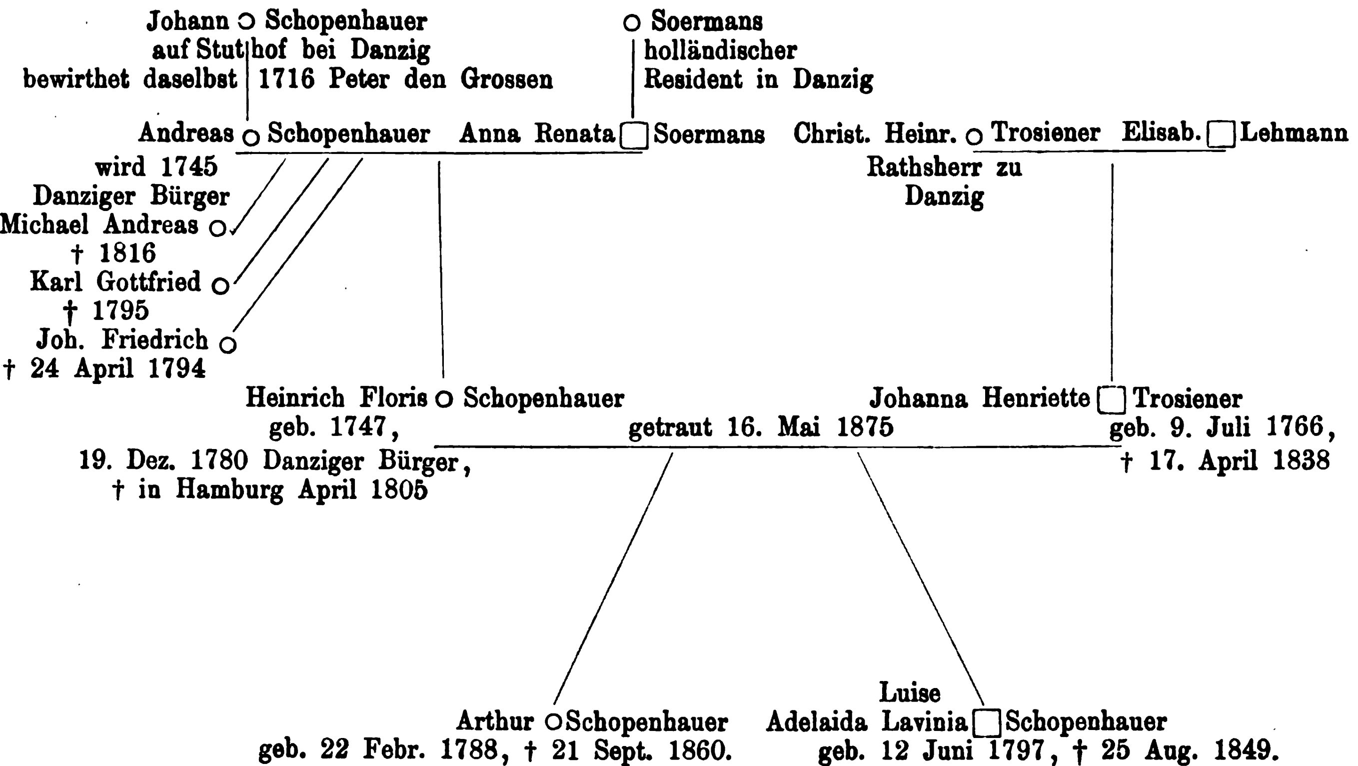
Wermelskircher (XLIX, 38). — De vrager kan eenige inlichtingen vinden in het Algem. Ned. Familieblad, jg. VII, blz. 116.

R. A. A. V. V. O.

Schopenhauer en **Soermans**. — Deze familiën hebben vermoedelijk in de 17de eeuw ons land verlaten, om zich in Dantzig metterwoon te vestigen.

De groote wijsgeer Arthur Schopenhauer, die zelf in zijne jeugd ons land bezocht, schrijft o. m. in een brief aan Dr. Frauenstädt van 13 Maart 1856: „Mein Name ist ein holländischer, wir stammen aus Holland: im Deutschen steht nie ein einzelner Konsonant zwischen zwei Vokalen, wenn nicht einer ein Diphthong ist."

Ik voeg hierbij Schopenhauer's stamboom.

Johann ○ Schopenhauer
auf Stuthof bei Danzig
bewirthet daselbst 1716 Peter den Grossen
○ Soermans
holländischer
Resident in Danzig
Andreas ○ Schopenhauer
wird 1745
Danziger Bürger
Anna Renata □ Soermans
Christ. Heinr. ○ Trosiener
Rathsherr zu
Danzig
Elisab. □ Lehmann
Michael Andreas ○
† 1816
Karl Gottfried ○
† 1795
Joh. Friedrich ○
† 24 April 1794
Heinrich Floris ○ Schopenhauer
geb. 1747,
19. Dez. 1780 Danziger Bürger,
† in Hamburg April 1805
getraut 16. Mai 1875
Johanna Henriette □ Trosiener
geb. 9. Juli 1766,
† 17. April 1838
Arthur ○ Schopenhauer
geb. 22 Febr. 1788, † 21 Sept. 1860.
Luise
Adelaida Lavinia □ Schopenhauer
geb. 12 Juni 1797, † 25 Aug. 1849.

Het familiewapen wordt aldus aangegeven: het veld groen, schuin balk van goud, met twee 5-puntige sterren van zilver; devies: Point de bonheur sans liberté.

Zijn in ons land nog genealogische aanteekeningen voorhanden, waaruit de herkomst blijkt van bovengenoemde familie? B. V. O.

Bodisco (XLIX, 403, 538). — Te Haarlem zijn in de Doopsgezinde Kerk gedoopt als kinderen van Martinus Bodisco en Femmetje Dojes;

a. Pieter Bodisco, geb. 6 Oct. 1778.
b. Frokkelina Bodisco, geb. 15 Oct. 1783, † 16 Maart 1792.
c. Ahasverus Bodisco, geb. 28 Aug. 1785, † 24 Oct. 1805.
d. Helena Bodisco, geb. 18 Mei 1788.

Verder waren Pieter Bodisco en Helena Hoefnagel Thomasdr. de ouders van:

a. Joanna, geb. 11 Nov. 1749.
b. Martinus, geb. 6 Jan. 1753.

Een andere Pieter en Anna Kool waren de ouders van:

a. Martinus, geb. 30 Maart 1804.
b. Engeltje, geb. 27 Jan. 1807, † 13 April 1807.
c. Jacob, geb. 12 Dec. 1808.
d. Assuerus, geb. 23 Aug. 1811.

Deze aanteekeningen werden reeds in 1898 door mij opgezonden voor Rusland, tengevolge eene officieele aanvrage.

Den Haag. M. G. WILDEMAN.

Bodisco (XLIX, 538). — Ik bezit eene zoo volledig mooglijke genealogie van deze familie, uit Venetië naar Holland, en van daar over Archangel in Peter den Groote's tijd naar Rusland gekomen. Tot ieders dienst. In het archief van Amsterdam is, meen ik, veel daarover te vinden.

St. Petersburg. MR. R. C. ERMERINS.

Falck-Bergh (XLIX, 559). — De moeder van Egberta Boesses was Machteld de Kruyt.

's-Gravenhage. M. P. SMISSAERT.

Chassé-Palm. — Petrus Theodorus Baron Chassé, raad van Ned.-Indië, † te Batavia 21 Juli 1833, huwde waarschijnlijk ald. Anna Elisabeth Palm. Kan iemand mij ook iets mededeelen omtrent die familie Palm en de ouders, datum van geboorte, huwelijk en overlijden van voornoemde Anna Elisabeth?

De Bilt. P. C. BLOYS VAN TRESLONG PRINS.

v. Dorsser (XLIX, 508) in de genealogie de Kanter. Hoe is het wapen? H. J. S.

Ockhuysen (XLIX, 534, 538.) — In Rogge's werk „Gesch. der Staatsregeling (1799) komt een silhouetportret voor van N. J. Ockhuizen. H. J. S.

Van der Eyck (XLIX, 533). — Naar aanleiding van deze vraag kan ik mededeelen dat volgens eene bij mij berustende genealogie van Van der Eyk, Jan van der Eyck, zoon van Gerrit en Jannetje van van Hoogehouck, geboren is te Delft 25 Juli 1571 en gehuwd 22 Juli 1601 met Claesje van Adrichem, dr. van Jacob en Maria van der Dussen. VAN DER DUSSEN.

Noltenius-v. Elsbroek. — Uit authentieke bescheiden is mij de afstamming, aanvangende 1624, bekend van Elisabeth Johanna Noltenius) niet Nolt*h*enius) gehuwd in 1775 te Beulake of te Vollenhoven met Jan Matthias van Elsbroek uit Nijmegen.

Zoude men mij ook kunnen opgeven de kinderen uit dit huwelijk geboren, en met wie deze gehuwd waren? Onder hen moeten voorkomen de ouders van Jan Mathijs Nolthenius van Elsbroek, geb. te 's Gravenhage den 31 Jan. 1817, officier der cavallerie O. I.

Was Mevr. Noltenius van Elsbroek, geb. Canneman, aangehde tante of wel schoonzuster van dezen Jan Mathijs N. v. E.?

's Gravenhage. J. J. NOLTHENIUS JR.

KERKGESCHIEDENIS.

NOG IETS OVER GUILLAUME SOUDAN. 1)

Bij het nakijken van een aantal papieren, welke in eene kast op het archief te Nijmegen opgeborgen waren, vond de Heer H. D. J. van Schevichaven eenige stukken betrekking hebbende op de zaak van Guillaume Soudan. De archivaris stelde mij hiervan in kennis en door zijne vriendelijkheid ben ik thans in de gelegenheid nog het een en ander toe te voegen aan dat, wat ik vroeger reeds mededeelde.

Onder deze papieren bevindt zich in de eerste plaats eene copie van het huwelijkscontract tusschen Soudan en Sara van Benthem. 13 Juni 1656 was dit contract door het bruidspaar en door de getuigen onderteekend. Van den kant van Soudan waren getuigen: Diederik van Welderen, burggraaf en rechter des rijks en der stad Nijmegen, en Benjamin de Beschevel, kapitein van eene compagnie Fransche soldaten ten dienste der Vereenigde Nederlanden; van de zijde van Sara van Benthem, Johan van Benthem, raadsvriend der stad en secretaris van het quartier van Nijmegen, en Gerard Biel, landschrijver van het ambt tusschen Maas en Waal. Deze laatste getuigen waren respective vader en oom van de bruid.

In dit contract lezen wij aan het slot deze bepaling: „voorts heeft de heer Bruijdegom tot een teeken van de affectie, die hij sijne Bruijt is draegende, aen deselve, indien het huwelick sonder kinderen als dan in leven sijnde werde gescheijden, tot een mergengave gegeven, gelijck sijn E. is doende bij deesen, de somme van vijff duysent gulden."

Toen nu de magistraat van Nijmegen Soudan schuldig had bevonden, besloot hij op 7 September 1660 „Sara van Benthem,

1) Zie Navorscher, 1899, p. 68 vgg.

huijsvrouw van den predicant ende professor Soudan bij desen t'interdiceren van den voorz. haren man egeene van hare ofte sijne goederen te laten volgen ofte dat andersints Een Eerb. Raadt sulx op haer Sara van Benthems goederen sal verhaelen." Sara van Benthem diende hierop een request in, dat wij onder de stukken aantreffen, waarin zij zegt, dat zij van plan was het huishouden op te breken en Nijmegen te verlaten. Daarom verzocht zij deze toestemming: „omme vrij ende onbekommert wt den boedel te trecken alle haere aengebrachte en aenverstorvene goederen neffens de beloofde mergengave."

Het belangrijkste stuk der collectie is de brief, door Soudan 17 April geschreven, toen de eerste geruchten door Nijmegen gingen. Bij het Fransche origineel vinden wij twee Hollandsche vertalingen. Ik laat hier volgen den Franschen brief met eenige aanteekeningen, en voeg er nog aan toe een kort briefje van 26 April 1660.

DR. H. Y. ROGGE.

Messieurs

Messieurs les Bourgue Maistres, Eschevins et Conseillers du Conseil de ceste Ville de Nimmègue

Messieurs

Un évènement sans comparaison plus estrange et une fausseté bien plus horrible que celle de l'imprimé de la pleinte de monsieur l'Ambassadeur de France, une calomnie des plus noires, que l'enfer ait vomy de longtemps contre un de vos très humbles et très fidèles serviteurs et sujets, contre un ministre de l'Evangile, m'oblige d'avoir recours à vos puissantes SS. Seigneuries et d'implorer la deffense de vostre justice; je dis de vostre justice, car je ne vous demande pour le présent point d'autre grâce, sinon que vous n'usiez point de grâce, mais qu'il vous plaise de procéder avec toute l'exactitude que vous sera possible en l'examen du bruit, qui a couru, et qui court par toute vostre ville pour se répandre bientost ailleurs au grand préjudice de vostre serviteur, s'il n'est secouru par la prompte et puissante protection de vos justes et équitables SS.

Il vous plaira doncq Messieurs de considérer deux choses en cet

affaire. I le bruit. 2 le fait, qui a donné occasion pour juger nettement de la malice estrange, qui est l'unique cause d'une si noire calomnie.

Le bruit est, comme les uns ont dit à ce que j'entens, que j'aurois esté par vostre officier ou schout avec une femme, nommée Marie, femme de Jaspar Mulié, tambour de la Comp[e] de Beschevel, les autres ont dit, que je serois tombé avec elle dans une cave en une rue, qu' on appèle „de Note Gaste." [1])

Le bruit a couru premièrement masqué et soubs des termes généraux sans forme, qui peut faire discerner les personnes, dont on parloit, et ne s'est pleinement demasqué que pendant mon absence, la calomnie ayant pris avantage du voyage, que j'ay fait au synode, et publié que j'estois fuy de vostre ville et que je n'y retournerois point, m'ayant esté dit au retour, que la Françoise domestique du Seigneur d'Ebburque [2]) avoit dit, que Maistre Marten par ressentiment et vengeance du réglement, que vos Seigneuries luy ont donné pour son Escole à ma demande, l'auroit publié dans une si honorable maison, et qu'apprez luy plusieurs autres l'auroient publié dans la ville.

Le fait, qui peut avoir donné occasion a ce faux bruit, est que la femme, dont il est parlé, a esté tousjours dans nostre maison pour faire des messages, acheter pour ma femme et faire ce qui a esté nécessaire au soulagement de la seule servante, que nous avons. Elle s'en est tousjours acquitée fidellement et plaisoit merveilleusement à ma femme, et de ma part je n'y ay trouvé rien à redire, sinon que depuis cinq ou six mois, que je me suis apperceu, qu' elle apportoit de sottes nouvelles de ville et le caquet dans la maison, liant une habitude trop familière et entretenant de pernicieuses causeries avec la servante; dont ayant receu pleinte de quelques membres de nostre Eglise à plusieurs et a diverses fois, qui se

1) Soudan woonde in de Muchterstraat. Een zijstraat hiervan was de Jan Ottensoensgasse. Deze lange naam werd in de volksmond verknoeid tot Otten-, Notten-, Notegas. Zie *H. D. J. van Schevichaven*, *Oud Nijmegen's Straten* enz. p. 171 vg.

2) Bedoeld wordt de Heer van Ubbergen, gelijk ook staat in eene der Hollandsche vertalingen.

pleignoient que nostre maison devenoit le bureau d'une meschante addresse et le domicile de la détraction, je les ay averties, reprises et censurées et m'en suis fasché plusieurs fois; tant qu'il y a environ un mois avant le fait, qui a esté la plus prochaine occasion du bruit, qui court, descendant de mon estude, les ayant écoutées des degrez je vis, qu'el les se taisoient et se séparoient; comme je vins en bas je me fasché et les querellay rudement, les appelant canailles, incorrigibles, et leur disant que je les chasserois de nostre maison, ausquelles paroles estant picquée au vif, elle sortit de la maison tirant la porte avec roideur. Depuis elle n'y est point rentrée renvoyant à ma femme ce qu'elle avoit d'elle, disant qu'elle n'y vouloit point revenir puisque je la faisois passer pour causeuse partout.

Depuis ce temps elle n'a fait que se pleindre et causer disant que j'estois descendu comme un diable de ma chambre, de quoy j'ay bon temoignage, que j'avois voulu bastre nostre servante, et qu'elle n'avoit fait que de la perte chez nous, n'ayant pas esté recompensée de ses peines et de son temps; ce qu'elle dit par tout et m'ayaut esté rapporté, il arriva que l'enfant de son frère [1]) nostre serviteur d'Eglise ou Costre, estant tombé malade de la maladie, dont il est mort. Je fus appelé pour faire la prière des agonisans, ou je fus vers les huit ou huit heures et demie de soir. Ce qu'ayant fait et la voyant parmy les autres, dont la maison estoit pleine, comme on eut allumé la chandelle pour me remener, je dis qu'elle la prit, que je voulois parler à elle, ce qu'ayant fait apprez quelques mines.

Quand nous fusmes sur la rue, je commencé à luy dire tout ce qu'elle avoit dit, et elle ne le niant point je luy reprochay son ingratitude et l'appelé causeuse, médisante etc. Je la menacé d'escrire à son mary et elle ne respondant de son costé commença à me demander, si je ne l'avois prise que pour la quereller, que je la voulois battre, qu'elle le diroit par tout, et tout du coup

1) Wij vinden hierbij geschreven op een afzonderlijke stukje papier: L'enfant de Jacques est mort le 2 de mars. La prière fut faite le premier entre huit et neuf heures du soir.

esteignant la chandelle s'enfuit dans une maison, dont la porte estoit ouverte et où l'on voyoit de loin de la chandelle. Je la laissé fuir et m'en revins tout seul en la maison

Voilà messieurs le fait, dont vous pouvez estre informés prenant Dieu à tesmoin, et estant prest de vous jurer sur mon salut, qu'il est ainsy, estant tres asseuré qu'en prenant les voyes de droit vous n'y trouverez rien autrement. Espèrant doncq que vous ne me denierez pas la justice, que je demande, et qu'en considération de ma charge vous la rendrez plus promptement, je demeureray en repos, priant Dieu pour la prospérité de vostre ville, le bonheur de vostre gouvernement et le salut de vos personnes, estant

Messieurs

à Nimmègue ce 17e April 1660.

vostre très humble serviteur et très obeissant sujet

SOUDAN.

Messieurs

Messieurs les Bourg-Maistres, Eschevins et Conseillers du Conseil de cette ville de Nimmègue.

Messieurs

Vostre très humble et très obeissant serviteur et sujet désirant, comme il doit, de se voir au plutost purgé et justifié contre l'horrible calomnie, dont il a porté avec douleur ses justes pleintes aux oreilles de vos Seigneuries.

Les supplie de rechef instamment et avec toute la çhaleur, qui luy est possible et tout le respect, qu'il leur doit, qu'il leur plaise d'ordonner qu'une proclamation publique sera faite au son de la cloche et promesse d'une certaine somme d'argent à qui declarera l'autheur de ceste infame calomnie. Espèrant ceste grâce de vos paternelles bontez je continueray mes ardentes prières pour la bonheur de vostre gouvernement, la prospérité de vos familles et le salut de vos personnes, estant

Messieurs

à Nimmègue ce 26 Avril 1660.

vostre très humble, très obéissant serviteur et sujet

G. SOUDAN.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

VAN LENNEP EN DE GENESTET.

De Koninklijke Akademie van Wetenschappen is — gelijk men weet — in het bezit van eene verzameling werken, in druk en in handschrift, van Mr. Jacob van Lennep, door wijlen den Heer P. Knoll bijeengebracht en aan die instelling vermaakt.

Tot die verzameling behoort ook een folioboekdeel, waarin de verzamelaar een aantal onuitgegeven gedichten van dien letterkundige heeft overgeschreven. Voor het meerendeel zijn het gelegenheidsverzen, van meer belang voor Van Lenneps familieleden dan voor het publiek. Ook trof ik er een gedicht in aan van min of meer staatkundige strekking, als men wil, getiteld: *Klacht van eene stoovenzetster over art. 2 der wet op de Kerkgenootschappen (1853).* Die stoovenzetster is uit Kleef, dus eene vreemdelinge, en moet nu 's Konings vergunning hebben om haar broodwinning — eene „Kerkelijke bediening"? te mogen behouden.

Vooral echter werd bij het snuffelen in dat schrijfboek mijne aandacht getrokken door een vers, getiteld: *Aan den Heer P. A. de Genestet na ontfangst van zijn gedicht: Morgen is mijn dichter jarig.* Met welwillende vergunning van het bestuur der Koninklijke Academie deel ik het hier mede. Het luidt als volgt:

Welkom is op 't blij festijn
Roomijs of Champagnewijn,
Lieflijk de eerste bloemeruiker
Die ons lentegeuren brengt:
Smaaklijk zoet het klontje suiker,
In mijn kopje thee gemengd:
Zielsverrukkend zijn de zangen,
Die Rubini hooren doet; —
Maar meer welkom, treflijk zoet,
Meer verrukkend voor 't gemoed,
Was mij 't lied van u ontfangen.

Mocht ik, zorgloos nog als gij,
Leven voor de Poezij;
'k Bracht dan (waar 't ook minder vaardig)
Voor de wenschen mij geboôn,
In gezangen, uwer waardig,
U mijn innig dankbetoon.
Maar onzinnig waar' het pogen,
Vlugheid, jeugd en kracht verdween.
'k Zit bij dag vol bezigheên. —
En bij nacht te rijmen! — Neen! —
Moeder zou het nooit gedoogen.

Niettemin! — het moet geschiên,
Zielsbehoefte en plicht gebiên
En mijn boezem wil zich uiten:
O! ontfang dan — hoe u klank
Vorm en toeval mogen stuiten:
Deez' mijn kunsteloozen dank;
Breng dien, met mijn heusche groeten
Aan de *Roos van Dekama*
En aan *Borslens* droeve gae;
Ook aan *Jetjen* — zoo hierna
Gij het drietal mocht ontmoeten.

Groet, als ze in uw slaapsalet
Weêr eens opdaagt, Tante Let,
Wil ook *Saffo* niet vergeten:
Zorg voor vlinders en kapel,
Guliks erfzoon dank te weten,
Floor neef spreek ik zelf nog wel.
Dank in één woord, al die menschen,
(Geesten meen ik, of wat naam
Gij gepast acht en bekwaam
Dank den gantschen Santekraam
Voor hun welgemeende wenschen.

Maar u klinke bovenal,
U hun tolk, mijn dankgeschal
Ongedwongen, hartlijk tegen,
Voedsterling der Poezy!
Licht op 's levens donkre wegen,
U haar fakkel gunstig bij.
Blijf haar gloed uw ziel doorstroomen,
Schenk' ze u (niet in 't nachtlijk uur,
Want herhaalde wakenskuur
Kostte u mooglijk al te duur,
Maar bij 't knappend avondvuur)
Vaak nog schoone en zoete droomen.

1846. (w. g.) J. v. L.

Naar een handschrift van den dichter.

MR. C. BAKE.

AANWAS MAAR GEEN AANWINST. [1])

TAALKUNDIGE AANTEEKENINGEN VAN WIJLEN DR. A. DE JAGER.

De wortels der werkwoorden maken bij ons soms al, soms niet, naamwoorden; dikwerf wordt de plaats daarvan ingenomen door het imperfectum, de onbepaalde wijs of afleidsels op *ing*. Van *spreken* b.v. maakt men *spraak*, *het spreken*, *spreking*, doch niet het substantief *spreek*. Het is menigmaal alleen de zeer gemeenzame stijl, die voor de daad des werkwoords de wortels toelaat, b. v. dat is een heele *schrijf*, *lees*, *naai* of *brei*, voor: daar valt veel te schrijven, lezen, naaijen of breijen. In eenen goeden stijl zouden zulke uitdrukkingen onlijdbare platheden zijn. Daarom verdienen de volgende naamwoorden geene aanbeveling:

Aanbreek, voor aanbraak of het aanbreken. Bild. Holl. Verlossing, II. 10:

IJlings vielen juk en kluister
Bij den *aanbreek* van dien gloor.

---

1) Vervolg van Nav. XLVII, bls. 604.

Aangrijp, voor aangreep. Bild. Vaderl. Oranjezucht, 80:

> Een Zuster, die hem mint....
> Weêrstaat den *aangrijp* niet van schokken, zoo geducht!

Aantrek, voor aantrekking. Bild. Wit en Rood, I. 30:

> De zwaarte en *aantrek* der verwantschap deed de deelen
> Verwijdren, samenvliên —

Bedeel, voor bedeeling. Bild. Sprokkelingen, 151:

> Wy bleven 't zelfde bloed, in spijt van 's *Lotbedeel*.

Oproep, voor oproeping. Van 's Gravenweert, De Odyssea, I. 97:

> — wij stonden reeds gereed
> Om uit te komen na den *oproep*, dien gij deedt.

Clarisse, Over Van Alphen, enz. bl. 29: roerend (was) de *oproep* tot aanbidding. Versnaeijen, Achter de Gordijn, bl. 205: Ik doe eenen *oproep* tot hare goede gevoelens.

Uitdruk, voor uitdrukking. Bild. Vaderl. Uitboez. 44:

> Heeft dan de krachtigste aller talen
> Geen' *uitdruk*, sterk genoeg, te baat?

Bogaers, Gez. Dichtw. I. 99:

> Ik las, met stille hoovaardij
> Er d' *uitdruk* in: hoe schoon is zij!

Bild. Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenh. II. 27: al 't welke.... ten minste in constructie en *uitdruk* van zeggingen vrij Latijnsch was. Hofdijk, Ons voorgeslacht, II, 269: wezens, wier *gelaatsuitdruk* zooveel zedelijke neêrslachtigheid verraadt.

Vereen, voor vereeniging. Bild. De Voet in 't Graf, 87:

> — dat *vereen* dat God en mensch verbindt.

Dez. Mac-Benac, 226: Het menschdom heeft in ieder instelling en *vereen* hare verdooldheid beleden. Dez. Nieuwe Uitspruitsels, 108: *Godvereen* Dez. Krekelz. II. 38: *echtvereen*. Dez. Oprakeling, 79: *zielsvereen*.

Wanheb (de), voor het wanhebben; Bosb. Toussaint, Leycester in Nederl., III. 21: en toch is het hebben er van minder krachtig dan *de wanheb* zuur is.

Wegval (de), voor het wegvallen; Van den He'm, Proeven van Woordgronding, II, 4: is *wegval* der verschoven tenuis aan te nemen?

Van de werkwoorden *hangen* en *tuimelen* zijn de wortels *hang* en *tuimel* in bekend gebruik, hetzij in abstracten of concreten zin van de daad der werking; doch het eerste te bezigen in den zin van het hoogd. *Hang* (neiging, overhelling), het tweede in dien van het hoogd. *Taumel* (bedwelming, roes) verdient om niet ééne reden navolging. In den zin van neiging, overhelling is *hang* gebezigd door Meerman, De Messias van Klopstock, III. 217:

— zij waren gekocht
Van de aarde, bevlekt door geen' laagen *hang* tot het ijdle.

Door Ockerse, Vruchten en Resultaten, II. 235: een *hang* tot liefde te krijgen. Door A. Pierson, De Gids 1872, D. IV. 14: den algemeenen *hang* in Nederland tot het theologische. Dez. Intimis (4e dr.) 293: Te leven van den dag op den dag.... is de natuurlijke *hang* van elk, die enz. En door Nolet de Brauwere, Proza, II, 8: den *hang* naar wellustige driften. In den aangeduiden zin werd *tuimel* gebruikt door Bosb. Toussaint, in het Tijdschr. Nederland, 1861, n°. 11, bl. 188: geheel overgegeven aan den *tuimel* harer begeerlijkheden. (Koenen burg) Tafer. van de Staatsomwenteling, VI. 11: alles is in den *tuimel* van verrukking over de verdeeling enz.

Opname, *aanname*, *inname*, *deelname*. Henry, Leven van Calvijn door P. J. L. Huet, I. 104: eene plegtige *opname* van het kind in de kerk. Warnsinck, Gedichten, Voorrede, 4: de *opname* van een en ander gelegenheidsstukje. Rogge, Joh. Wtenbogaart, II. 280: Maurits' *opname* in de orde van den kouseband. Jhr. Van der Wijck, Mr. J. Kinker als Wijsgeer, 277: zoodanige conclusie met de *aanname* der Kantiaansche categorieën. Van Kampens Magazijn, VII. 369: ter *inname* van leeftogt op hunne reis. De Vrije Fries, V. 57: de *inname* van Aken. D. XII. 319: het feest der *inname* van den Briel. Ald. 336: de *inname* van Groningen. De Dietsche Warande, Nieuwe Reeks, I. 309: na *inname* der stad Bosscha, Kroon en Ministers, 6: zonder *deelname* van het volk aan de Regeering.

Van het ww. *nemen*, met een voorvoegsel voorop, heeft men naamwoorden op *ing*, b. v. *opneming;* daarvoor *opname* te bezigen verdient evenzeer als *aanname*, *inname* en *deelname* afkeuring, omdat men alzoo, zonder eenige noodzaak, en ook zonder de minste nuttigheid, aan onze taal eene hoogduitsche kleur geeft, en haar eigenaardig karakter doet verloren gaan. Het onbedachtzame en onraadzame van het overnemen der genoemde woorden blijkt vooral, als men hun den zachten uitgang ontneemt, en, gelijk waarschijnlijk en ook met geen taalregel strijdig is, eerlang zal gaan spreken *opnaam*, *innaam*, *toenaam*, *overnaam* enz.

Het gezegde kan ook toepasselijk gemaakt worden op *Ingaaf* voor ingeving; Bilderd. Brieven, V. 35: ieder (moet) werken, naar *ingave* des Geestes. Dez. Cycloop, 28:

— Een stout vermeten,
Maar dat me een *ingaaf* van een Godheid scheen te zijn.

Dit *ingaaf* zou door *uitgaaf* kunnen verschoond, maar daarom nog niet verdedigd worden.

Oplage. Stuart, Rom. Geschiedenis, II. 352: voor de *oplage* eener willekeurige boete.

Het blijkens deze plaats door Stuart gebezigde *oplaag* voor oplegging (eener boete), naar het hoogd. *Auflage*, is te verwerpelijker, omdat onze taal het genoemde naamw. reeds als boekdrukkersterm bezit.

Opleg is beter, wat den vorm betreft, doch het te gebruiken voor „opgelegden voorraad", zooals Bilderdijk deed, verdient geene navolging, omdat bij de vele beteekenissen, die *opleggen* heeft, in *opleg*, zonder nadere omschrijving, de bedoeling onduidelijk is. In den genoemden zin vindt men het woord in Bilderdijks Luchtreis, 22: Mijn voorraad bestond in eenigen tweebak, weinig gerooste garst.... Dezen kleinen *opleg* aanziende, verbeeldde ik my den proviant der Vestaalsche maagd enz. Poëzy, I. Voorr. 22: het ontbreekt my aan geen stof of *opleg*. Brieven, II. 25: eenigen *opleg* heb ik wel in mijn hoofd. D. III. 33: meer belezenheid en *opleg*, dan het my....gelukt is te mogen verkrijgen. D. V. 60:

Wy bidden om 't dagelijksch brood; niet om *opleg* voor ons leven lang. Spieghels Hartspiegel, 77:

> Dat, zoo ik met den mier geen *opleg* juist verwerf,
> Ik met geen sprinkhaan toch in 't eind, behoeftig sterv.

Afgave. Bilderd. Briefwisseling met Tydeman, II. 39: exemplaren, waarvan ik u verzoek eenige *afgave* te doen aan, enz.

Voor *afgave* hebben wij *afgifte*, en dus aan 't duitsche *Abgabe* volstrekt geene behoefte. Niet minder verwerpelijk is

Toezage voor toezegging; Feith, Dicht- en Proz. Werken, IX. 181.

> Zouden uw beloftenissen
> Uwe *toezage* immer missen?

Naar de analogie van *inzage* zou *toezage* moeten beteekenen *toezicht*. En wat te zeggen van

Handzage voor handbekijking? Bilderd. Mac-Benac, 186: de broeders in den geest erkennen zich dadelijk zonder *handzage*.

De *handzaag* des timmermans is dáár, om het verwerpelijke der uitdrukking in het oog te doen springen.

Het verdacht, voor de verdenking, zou in overeenstemming met *gedachte* vrouwelijk moeten zijn: *de verdachte*, wat wel niet is aan te bevelen. Men vindt de uitdrukking bij Bosb. Toussaint, Het Huis Lauernesse, II. 319: ondanks het bitterste *verdacht* van het tegendeel.

Afsprong bezigde Bilderdijk, Fingal, II. 9:

> Zoo moog zy ...
> ... de *afsprong* van heur' schoot van 's Vaders moed ontgloeien!

Dit *afsprong* voor afkomst, kroost, is niet zoo zeer verwerpelijk als van het imperfectum van *afspringen* gevormd, dan wel omdat dit werkw. onbekend is in den zin, die het naamw. wettigen zou.

Beklouter. Bild. Vermaking, 54:

> 't Is zaad der Titans, dat nog stouter
> Dan 't Goônbestokend *bergbeklouter*
> In d' engen boezem voedt. —

Beklouter, voor iemand, die bekloutert, is niet te verdedigen wanspraak; het woord zou ten minste *beklouteraar* dienen te luiden.

Omstel. Ypey en Dermont, Geschied. der Ned. Herv. Kerk, II. 334: Men hoorde .... de gevoelens der remonstranten met grooten *omstel* van redenen wederleggen. Ald. bl. 558: Uit deze stelling leidde hij met grooten *omstel* van redenen, het bewijs af. D. IV. 273: eene zuiver bijbelmatige godsdienstleer, zonder eenigen *omstel.*

Oponthoud. Hofdijk, Ons Voorgesl. II. 252: dat een *oponthoud*... slechts zeer kort kan zijn. — Van Oosterzee, Redevoeringen, II. 339: het *oponthoud* onder deze weinig beschaafde etc.

Omstel, voor omhaal, *oponthoud*, voor verblijf, zouden werkwoorden *omstellen* en *oponthouden* eischen, die bij ons onbekend zijn.

Menschenheid zondigt tegen de gewone afleiding met *heid*, een uitgang, die in het naamw. noch een' tweeden naamval, noch een meervoud — want *menschen* kan voor beide genomen worden — toelaat. 't Woord is gebezigd door Beeloo, Tooneel- en Mengelpoëzy, 48: De genius der *menschenheid.*

Inbegrip. Bild. Krekelzangen, I. 97 (De taal):

> Houdt Waarheid, ja, en echten hemelzin,
> En 't *inbegrip* der ons verleende schatten.

Dez. Rotsgalmen, I. 23:

> Val, Oosterwijsheid, aan Zijn voeten,
> Voor aller wijsheid *inbegrip*!

Inbegrip voor iets of iemand, die begrijpt, omvat of insluit, strijdt met *begrip*, dat we alleen in figuurlijken zin kennen; ook is de kracht van het voorzetsel niet duidelijk, en de uitdrukking even zonderling als *inbevatting* zijn zou voor het ligchaam, dat iets bevat.

Ingenot. Bilderd. Krekelzangen, II. 62:

> Dit geeft u '*t ingenot* van 't aanzijn, dit alleen!

Ingenot schijnt te moeten beteekenen: inwendig genot; doch sedert wanneer heeft het voorzetsel *in*, vóór een zelfst. naamw. geplaatst, dien zin?

Ingezicht. Bilderd. Spieghels Hartspiegel, 24:

> Te dikwerf spreken wy, als blinden van het licht,
> Slechts andren na, en niet uit eigen *ingezicht.*

Ingezicht moge een' dichter om de voetmaat te stade komen, het is even verwerpelijk als *uitgezicht*, *toegezicht* voor uitzicht, toezicht: het eene voorvoegsel maakt het andere overbodig.

Bijdracht. Bilderd. Taal- en Dichtk. Verscheidenheden, I. 29: hierdoor leveren inderdaad zijne schriften een overbelangrijke *bydracht* ter Zielkunde.

Bijdracht heeft overeenkomst met *toedracht*, maar daar *bijdrage* voorhanden is, is een tweede vorm van dat woord overbodig.

Bijhulp. Bilderd. Pestel, 44: zoo het (beginsel) genoegzaam is, en geen *bijhulp* van een ander benoodigd heeft.

Bijhulp schijnt naar *bijstand* gesmeed; doch iemand *bijstaan* is goed Nederlandsch, iemand *bijhelpen* niet, tenzij hij in flauwte mocht gevallen zijn.

Bij gebreke van een naamw. *schor* en een werkw. *schorren* is niet te wettigen

Geschor voor schor geluid. Bilderd. Ovidius, 124:

— trom en bekkenklank en tromp en rinkelbommen,
Waar 't dronken *keelgeschor* en sisters tegengrommen.

Opsmak. Cremer, Anna Rooze, I. 113: Ofschoon de gevraagde reeds den eersten *opsmak* voor het antwoord deed hooren.

Opsmak voor zeker geluid bij het openen des monds is misschien een gewestelijk woord; doch voor de gewone schrijftaal wat plat.

Begronding, *onbegrond.* Kinker, Gedichten, I. Voorr. 23: de wijsbegeerige *begronding* der kunst. D. II. Voorr. 174: de ontwikkeling en *begronding* van eenen algemeenen staat. D. III. Voorr. 20: het zij men die orden van zaken met gestrenge wijsgeerige *begronding* al of niet toestemme. Het Tijdschrift Ernst en Vrede, Voorber., aangehaald in De Nederlander. n°. 802: door eene kalme ontwikkeling en *begronding* van hunne inzichten .... misverstanden weg te nemen. Recensent ook der Recensenten, 1848, n°. 4, bl. 139: Daar de oorsprong der spreuk onzeker is, schijnt het aangegeven doel eenigzins *onbegrond.*

Begronding voor staving, bevestiging, bekrachtiging, en *onbegrond*, voor ongestaafd, zouden kunnen bestaan, zoo der Hoog-

duitscheren werkw. *begründen* Nederlandsch ware; *begronden* zou naar ons taaleigen zeggen: met een' grond bedekken, naar de analogie van *bevloeren*, *bebinten*, *belijsten* enz.

Doch wat te zeggen van

Voeting, voor voet? Hofd. Ons Voorgesl. II. 128: de driepootige *voeting* van den lessenaar. Ald. 131: het fantastisch gedierte dat ten *voeting* strekt.

Dit woord bewijst, hoe ver de zucht tot het zonderlinge voeren kan, en voorspelt, dat men ook van *arming*, *beening*, *hoofding* en *neuzing* vernemen zal.

De uitgang *baar*, achter den wortel van een werkw. gevoegd, geeft aan het woord eene passieve beteekenis. Zoo is een *bewoonbaar* huis een huis, dat bewoond, eene *tastbare* dwaling eene dwaling, die getast, een *deelbaar* getal een getal, dat gedeeld kan worden. Door verwarring, naar het schijnt, met den uitgang *lijk*, welks beteekenis somwijlen met die van *baar* samenvloeit, heeft men vroeger en later die lijdende beteekenenis der afleidingen met *baar* uit het oog verloren, en gesproken van *bedriegbare* hoop voor *bedriegelijke* hoop, d. i. hoop, die bedriegt; van *onvergangbare* jeugd voor *onvergankelijke* jeugd, d. i. jeugd, die niet vergaat. Dit gebruik van *baar* is stellig onjuist, en alleen te verklaren uit de omstandigheid, dat dezen uitgang is wedervaren, wat ook met andere het geval is, dat namelijk de kracht en eigenlijke beteekenis er van allengs verloren raken; dan, het dagteekent van reeds lang, en wij gaan het daarom hier voorbij. Vooral verkeerd is echter de verdere afwijking, die latere dichters zich hebben veroorloofd, door adjectieven op *baar* te koppelen met een naamw. dat als voorwerp van het werkw. voorkomt. Al heft men in zulke gevallen de lijdende kracht van den uitgang op, en verklaart hem voor eenzelvig met *lijk*, dan nog is aan die uitdrukkingen geen redelijke zin te hechten. Van dien aard zijn:

Albezielbaar. Bilderd. Winterbloemen, II. 19:

> Heeft de *albezielbre* zon
> Geen stralen, enz.

Alverkwikbaar. Bild. Mengel. I. 154:

Ja, d' *alverkwikbren* straal ten foltertuig gemaakt.

Hartverkwikbaar. Bild. Affodillen, II. 116:

Den stillen slaap, de *hartverkwikbre* rust.

Alverslindbaar. Bilderd. Odilde, 40:

Geen vratig ingewand van *alverslindbre* haaien.

Hartbeweegbaar. Bilderd. Fingal, II. 12:

— sprak de bard, op *hartbeweegbren* toon.

Hartdoordringbaar. Bilderd. Mengelp. I. 77:

Gy, grijze Bardenstoet, wier *hartdoordringbre* tonen, enz.

Zielverscheurbaar. Helmers, Holl. Natie, 84:

— Afrons schim stort dáár zijn *zielverscheurbre* klagt.

Eene dergelijke bedenking is ook te maken op *Alvrijmachtbaar* en *aldoorzichtig*. Bilderd. Mengel. II. 118:

ô Telg van d' *Alvrijmachtbren* God.

Bilderd. Nieuwe Vermaking, 36:

Uwe *aldoorzichtige* oogen.

Medegedeeld door H. DE JAGER.

(Wordt vervolgd.)

Spinoza, God en de mensch en deszelfs welstand. — Van dit tractaat, in 1899 opnieuw uitgegeven door den Heer W. Meijer komen twee handschriften voor op de Koninkl. Bibliotheek te 's-Gravenhage.

Een daarvan, als hs. B. bekend en geschreven door Monnikhoff, bestond oorspronklijk uit 2 dln. Dr. Jan van Vloten, die dit het eerst bekend maakte in zijn supplement op: B. de Spinoza opera omnia, verhaalt in de Voorrede t. a. pl. dat er (in 1860 ongeveer) een vertaling van de Principia Cartesiana bijgevoegd was; en op den rug van het nog bestaande deel lezen wij:

BENEDICTUS NAGELATE

waaruit volgt dat het andere deel gemerkt was:

DE SPINOZA WERKEN.

Hieraan valt niet te twijfelen omdat het bekend is dat Monnikhoff aldus ook met andere Hss. te werk ging. Het deel dat nog over is, is keurig geschreven, dagteekent uit het midden der 18de eeuw, en is gebonden in perkament met geribden rug en ingeperste fileet en rand op den band. Het bevat ± 180 folios en is ± 4 cM. dik. De band is 24,5 cM. hoog en 18 cM. breed.

Allicht kan deze mededeeling aanleiding geven tot het terugvinden van het verlorene, waarop zeker alle Spinozakenners grooten prijs zouden stellen. RED.

Tjeunken (L, 148). — De oorsprong en de beteekenis van dezen spotnaam van de Hindeloopers is niet meer bekend, bij de Hindeloopers zelven niet, en bij de andere Friezen evenmin. W. P. de Vries, in zijn verdienstelijk werkje *De Lapekoer fen Gabe-Skroar trochskodde* (Deventer, 1895), schrijft van dezen naam: *Ik han in* „*bulte war dien om to witten to kommen hwat dizze wirden bits*- „*jutte, mar it wier om 'e nocht. Ut Hynlieppen wirdt my skreaun,* „*dat men it der net wit.* — *W. Dykstra, yn* „Friesland en de Friezen „*jowt de namme tjeunken, ek sûnder forklearring.*"

JOHAN WINKLER.

Ex-libris. — Ik bezit in mijne verzameling van bibliotheekmerken de volgende exemplaren. Het zal mij hoogst aangenaam zijn omtrent de gebruikers dier ex-libris eenige aanwijzingen te ontvangen. Vooral opgaaf van dag en plaats van geboorte, dag en plaats van overlijden, bedieningen en namen der ouders zullen zeer welkom zijn.

1. *J. Backer C. S. Z.* Wapen in rococo-stijl: doorsneden: 1 in zilver een roode uitkomende halve leeuw, houdende een gouden bal tusschen de klauwen; 2 in rood een zilveren linkerschuinbalk. Kopergravure van J. Punt.

2. *W. de Bas.* [1]) Wapen: gevierendeeld 1 in rood een..... leeuw, 2 en 3 in zwart een.....lelie. 4 in rood een.....bas,

---

1) Kan zijn van den Zutphenschen notaris, een groot liefhebber van boeken, † 187. te Zutphen, wiens eenig kind (dochter) huwde met een Jhr. Mr. de Vos van Steenwijk, woonachtig n. f. in Overijssel. RED.

hartschild: in blauw een ..... lam Gods. Helmteeken een halve leeuw. Lithographie 1e helft der 19e eeuw.

C. van Baviere. In een lauwerkrans de woorden: „Ex Bibliotheca C. van Baviere. Facult. Juris Acad. Bruxell. a secretis". Daaronder „Franc et loyal". Boekdruk (?)

J. A. de Blye Pbtri. Wapen in rococo-stijl: gevierendeeld: 1 en 4 gedwarsbalkt van vier stukken blauw en goud, de bovenste balk beladen met drie gekroonde vogels van zilver (?) 2 en 3 in blauw een zilveren keper vergezeld van drie gouden burchten. Op een banderol: „Fortiter et Candide". Kopergravure 2e helft 18e eeuw.

Een tweede exemplaar gedrukt met dezelfde doch bijgewerkte plaat heeft boven het schild een zwarten hoed met zes kwasten aan weêrszijden. Hij vond beide werken, — het laatste geplakt over het eerste, — in een exemplaar van van Goor, Beschrijving van Breda.

S. M. Coninckx. [1]) Gewone boekdruk begin 19e eeuw: „S. M. Coninckx P. Pax et amor veri."

Guil. de Coster. Boeken en eene globe in ovaal, op een banderol: Guil de Coster Pr. Mechl." Koper gravure. Begin 19e eeuw (?)

J. A. van Dijk [2]). Wapen: in blauw twee naar elkaar gewende zilveren klimmende honden. Helmteeken: een zilveren klimmende hond. „Bibliothèque de Mr J. A. van Dijk". Lithographie midden 19e eeuw.

G. N. P. Hasselaer. Wapen: in blauw een .... dubbele adelaar. Helmteeken de koppen van een dubbelen adelaar. „Bibliothèque de G. M. P. Hasselaer". Lithographie begin (?) 19e eeuw.

Th. de Jonge. [3]) Wapen: gedwarsbalkt van 8 stukken zilver en blauw: Bibliothèque de Th. de Jonghe". Lithographie midden 19e eeuw.

---

1) Letterk. en bibliofiel, geb. te St. Truyen 6 Aug. 1750, † ald. 14 Apr. 1839. RED.

2) Kan zijn van den gepens. Overste, schoonvader des bovengen. de Bas, eveneens bezitter eener belangrijke bibliotheek, † op den Huize 't Velde bij Zutphen. RED.

3) Wellicht dezelfde als J. Bpt. Th. de J.? Groot bibliofiel te Brussel, geb. 23 Nov. 1801, † 20 Febr. 1860. RED.

David Koning [1]). Wapen: David op de harp spelend. Helmteeken: eene harp. „Ex-libris David Koning. La nature c'est la mort, l'art c'est la vie". Lithographie 1e helft 19e eeuw.

H. J. Rega. Wapen: in zilver een blauwen rechterschuinbalk beladen met drie .... zespuntige sterren, vergezeld van zes St. Jacobsschelpen. „D. Henr. Ios. Rega Med. doc. proff. prim." Kopergravure einde 18e eeuw (?)

Anne Therese Ph. de Yve [2]). Gekroond wapenschild van omgekeerd paalvair met drie palen van rood. Kopergravure 18e eeuw.

Helmond. AUG. SASSEN.

Leiden is in last, — 'hoort 'men dikwijls zeggen omtrent iemand, die het benauwd heeft, wien zorg of onheil dreigt. Dit met het oog op het vreeslijke beleg door de Spanjaarden in 1574/75. Onlangs echter las men: „nu is leider in last", aangaande iemand, die een verzuim pleegde, dat hoogst onaangename gevolgen voor hem hebben kon. Is eerstgenoemde spreekwijs eene verbaspeling hiervan? En is „nu is leider in last" een bekend, een geijkt gezegde? [3]). JAC. A.

D. D. J. — Welke is de beteekenis dezer letters, die weleens op het adres van predikanten, achter den naam, voorkomen?

JAC. A.

Zijn boterbriefje krijgen, aan den dijk gezet worden. — Wat is in deze spreekwijs *boterbriefje?* JAC. A.

---

1) Componist en bibliofiel te Amsterdam, geb. 19 Mrt. 1820, † 6 Nov. 1876. RED.

2) Groot bibliofiel te Brussel, † 1819. RED.

3) Waarschijnlijk schuilt hier een drukfout van de „r" voor de „n." RED.

VOLKSKUNDE.

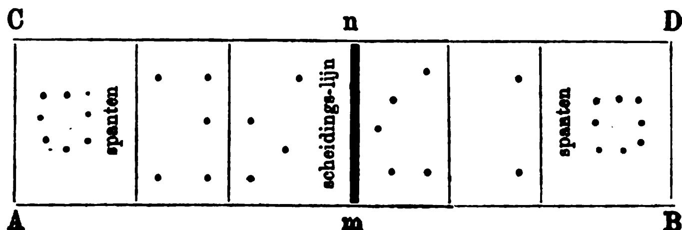
EEN MERKWAARDIG JONGENS-SPEL.

Zeven, acht jaren geleden beschreef ik een thans nog eens te beschrijven jongens-spel, dat in boeken destijds niet vermeld was, maar om zijne afwijking van tal van andere spelen, om een wellicht volkseigenaardige, dus min of meer historische waarde, blijkens aan mij gestelde vragen in brieven of gesprekken, de aandacht niet volstrekt ontging. Toentertijd zond ik het in Friesch gesteld artikeltje aan Mr. P. J. Troelstra voor diens tijdschrift.

Dat men dit, zonder mij te noemen of te verwittigen, al te trouw heeft oververteld als gaf men iets spiksplinternieuws, daarover maar niet gesproken. Enkel dit eene: men noeme het spel dan ook bij den naam, dien ik opgaf *Spanten-* of *Spannetjerooven*, en niet: *Pandjes-rooven*. Zoo meteen kom ik op dien naam terug, omdat ik meen, dat de eerste naam voor hen, die zich op het gebied van volkskunde met reden „geleerden" zouden mogen noemen, eene aanduiding zal zijn voor dieper onderzoek dan een leek vermag te ondernemen.

In het dorp Veenwouden en in eene streek van daar tot in zuidelijke richting naar Drachten is het jongens-spel: *spanten-rooven* bekend; doch ik mag veronderstellen dat op navraag en onderzoek wel meer streken zullen worden opgegeven, waar men het eveneens kent.

Laat ons pogen praktisch te werk te gaan door onmiddellijk uitleg te geven.

AD zij een vierhoekig veld, waarop groote schoolknapen, volgens afspraak, zullen gaan „*spanten-rooven*". Het getal deelnemers mag vrij groot zijn: twintig tot wel dertig knapen kunnen aan dit spel deelnemen en dat getal moet *even* zijn. Tevens snijdt men zooveel teenen of stokjes („spanten") als er jongens zijn. Het veld AD is doormidden gedeeld door den greppel m n, dien we, duidelijkheidshalve, met eene dikkere lijn aangeven dan we met de andere greppels doen, omdat enkel die eene greppel voor het spel beteekenis heeft.

Nemen we aan dat 16 knapen deelnemen, dan komen op elke helft An en mD een achttal hunner en staan op den achtergrond van elk deel een achttal spanten in een cirkelvormigen kring gestoken.

De spelers gaan en loopen op hun eigen veld naar verkiezing; mogelijk loopen er ook wel een of meer onder, die vooreerst een vast punt blijven bezetten, omdat zij daar den aanval het bedenkelijkst voor zich achten.

Want de bedoeling van elke partij is: der andere partij hare spanten te ontrooven en daaruit volgt al dadelijk een geloop van het eene veld in het andere om spanten van de andere partij te halen, en zoo dit gelukt, die in den cirkel van hunne spanten te steken.

Elk der spelers mag niet meer dan éene spant voor éene reis rooven.

Doch de tegenpartij ziet den knaap of de knapen, die op hun terrein trachten te rooven, en zijn bij de hand de schenders van hun grondgebied te tikken. Een of meer hunner, wanneer zij beter kans zien óók over de scheidingslijn mn te loopen en op het gebied overzijds te doen, wat de bedoelde jongens op hun terrein pogen te bewerkstelligen, zien vluchtig om zich heen of hun eigen gebied behoorlijk gedekt is en — zoo ja — loopen in tegenovergestelde richting.

Maar het ligt voor de hand dat het rooven van „spanten" — één voor één — niet rustig toegaat en dat menigeen op vijandelijk terrein door een jongen van de tegenpartij wordt getikt.

In dat geval is hij als de speler op het ganzebord, die (op n° 42,

meen ik wel) in „de Put” komt; hij moet achter de spanten der tegenpartij gaan staan, zonder iets te hebben geroofd, en wachten tot een zijner maats hem verlost.

Immers men behoeft nu niet juist te komen voor eene spant rooven, maar mag ook tot den verongelukte doordringen en dien maat tikken. Maar dan mag ook hij, die een maat aldus bevrijdt, geene spant rooven.

Van tweëen een, of men doet een gang om eene spant, of men doet er een om een gevangene te verlossen.

We willen aannemen dat de gang van ’t spel duidelijk genoeg is verteld.

Zoo gaat men door totdat eene der partijen òf al zijne spanten mist òf den laatste zijner manschappen heeft zien gevangen raken.

Uren lang duurt vaak dit spel en wordt dan op eene volgenden keer voortgezet *naar den stand*, dien het spel had, n.l. wanneer het niet in eene reis wordt afgespeeld. En dit laatste geschiedt hier altijd, daar — al of niet tot ergernis der spelers — veelal het uur van eene nieuwe schoolles slaat.

Het kan wel voorkomen dat drie of vier reizen eerst moeten beslissen, het is daarom zaak bij gedwongen werkstaking den stand van het spel juist te onthouden.

Dat dit spel niet zoo heel algemeen schijnt, kan dadelijk hieruit worden verklaard: *het veld, waarop gespeeld wordt, is veelal goed grasland — „greide” als ze ’t hier noemen. En de spelers kunnen in een uur reeds alles vertreden en vertrappen.* In oorden, waar men heide of ook magere gronden – geen bouwvelden — heeft, kan het misschien het meest voorkomen. Voorzoover het gewest aangaat, dat ik bewoon, komt deze gissing althans goed uit.

Als jongen behoorde ook ik niet onder de brave Hendrikken, en toen we eens tersluiks (anders ging het niet) dit spel speelden, werden we door den huurder-landgebruiker verrast. Deze, een anders goedaardig man, kreeg mij in mijn struikelen bij den arm,

en gaf me een pak slaag, dat vrij pijnlijk mocht heeten. Maar het laten? Dat niet.... we moesten echter hoogere staatkunde blijven bestudeeren om geen klappen op te loopen.

G. POSTMA.

„Anker-tatouëering voor zeelieden." — Mogelijk is de gewoonte zoo goed als vervallen, maar het is aan duizenden in Nederland welbekend dat zeelieden zich den arm of ook de pols plegen te tatouëeren en zeer dikwijls in die beschildering een anker voorstellen.

Nu zijn wel tal van gissingen te geven welke alle schijn van grond hebben — doch ik voor mij weet geen zuiver historische oorzaak, en wenschte gaarne omtrent dit punt inlichting.

G. POSTMA.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GESLACHTEN KEERSMAKER, MANTEAU EN LEYDECKER.

Medegedeeld door FRED. CALAND.

Adam Camphuysen, rector der latijnsche scholen te Zierikzee, hield 1772 bij gelegenheid der promotie in die school (of een dier scholen) eene redevoering in de latijnsche taal over den beroemden Zierikseenaar Lieven Jansz. Kaarsmaker. Vertaald door Cornelis van der Grijp, werd zij met bijlagen vermeerderd, uitgegeven door Mr. Adrn J. de Ruever, pensionaris van die stad, en gedrukt te Middelburg bij gebrs. Abrahams 1778. In het kort bericht nopens het geslacht en leven van Lieven, zegt hij gebruik te hebben gemaakt van de aanteekeningen van de hand van onzen Lieven en zijn vader, geschreven achter een' latijnschen almanak, gedrukt te Parijs in 1513 en toen berustende onder den geleerden historieschrijver J. W. te Water, professor te Vlissingen. In de levensberichten van Zeeuwen (Middelburg 1890) spreekt de geachte schrijver Heer F. Nagtglas, in het artikel over onzen Lieven (I bl. 523) ook over dien almanak, doch zegt *niet te weten* waar hij sedert gebleven is. Dit belangrijk stuk, zooals hij het noemt, ongetwijfeld doelende op de menigte familieaanteekeningen, be:ust thans in de Koninklijke Bibliotheek alhier, en mij bij inzage blijkende, dat enkele data verschillen met de opgaven van prof. te Water en hij niet alles heeft gezegd wat Lieven en zijn vader en twee andere opvolgende Zeeuwsche bezitters, van hun geslacht hebben aangeteekend, besloot ik alles nog eens nauwkeurig na te gaan en tevens hier bij te voegen wat die twee latere bezitters, Jacques Manteau de Jonge, die tevens nog het een en ander mededeelt over de verwanten van onzen Lieven, en zijn schoonzoon Joachim Leydecker er hebben ingeschreven over hun geslacht, — terwijl nog het een

en ander is opgehelderd en geauthentiseerd door de belangrijke aanteek. mij uit Zsee verstrekt door den heer P. D. de Vos — en door mijne weinige.

Achter den latijnschen almanak „Impressum Parisijs per Magistrum Joannem Philippi Impensis Wilhelmi Houtmart civis Lovanieñ. Anno m.cccccxiij, met plaatjes en vignetten, doch waaraan het titelblad ontbreekt, zijn eenige katerns hollandsch papier ingevoegd, welke later zijn gefolieerd van 5 tot 87; die van 1 tot 5 staan vóór, de ander achter in den almanak, en alles zamen gebonden in een geslagen lederen band, nu echter door 't gebruik zeer gehavend en wat losgegaan.

Fol° 5 tot fol° 40 handelt over de reis naar 't Heilig Land, waarvan het hoofd luidt: „Dit is den wech om te reysen van Antwerpen tot Marie Magdalena in Provencen ende van dair tot Rome ende van dair tot Venegien ende van dair tot Jheruzalem, dien wij Mr Lieven Jansz. van Zze, (out zide (zijnde) 22 jaer) ende heer Daniel Moy [1]) voeren int jair 1519".

Met fol° 41 beginnen reeds eenige fam. aanteekeningen tot fol. 54; fol. 55 tot 60 zijn nog onbeschreven, en van fol. 60 tot 69 wordt de reis weder vervolgd, zooals het hoofd luidt: „Dit is de pelgrimagie die de pelgrims gemeenlick doen *binnen* het Heylich Lant", van daar tot fol. 75 weer geslachtkundige aanteekeningen, die eindigen met een paar bladzijden geneeskundige recepten, doch aan den voet beschreven met fam. aanteekeningen om daar-

---

1) Volgens het begraafregister der groote of Lieven Monsterkerk te Zieriksee, werd heer Daniel Yemansz. Moy, pbre (presbiter) ende canonick van Sinte Lievens Monster alhier, provisoer van Schouwen, leyt begraven xiiij January xlvij (1547), in de suytkarcke, de 2e gravinge in de lencte te rekonen van de sustere bocht, geteyckent met vier leyen met dit * teyken ende comt met drie leyen mette voeteynde noortwaert aent groote blau sarck, vijf leyen van (de) middelbaer blau zarck, dat bij de westwaertsce pilaer van de kerck leyt en es sculdich . . . . v. S.

Welke som ontfangen is van de suster (van) heer Andries.

Te Mechelen sloten zich bij hen nog aan: broeder Wouter Jacopine van Delft, heer Lambrech Claisz Groef van Hamsterdam, Willem Bloemert Scoeute (schout) van Oudenbosch, Jan Bockelsche, Cornelis Aelbresche, Michiel Michielsz brouwers van Delft, Jan Bennijnck ende Jacop Robreckz van Hamsterdam.

mede voort te gaan tot het eind, afgewisseld met nog eenige aanteek. over de reis en belangrijke en onbelangrijke „verscheidenheden", terwijl op fol. 84 Vso voorkomt de (zijne?) spreuk „Sans oultrage", waarvan hij de beteekenis uitdrukt door:

„Sonder arch waert onbenijt
Niet voir weldoen ende blide zijn"

en daaronder Lieven J. Gillisson, de J door de G gehaald.

Fol. 41. Meester *Lieven Jan Gillisson* Burgermr., Raedt ende Wethouder der stadt Cereszee, oock ten heyligen lande geweest sijnde, ende in der vrijen consten ende in den rechten tot Loeven gepromoveert sijnde, es in den teer, deur grooten camerganck gecomen, daeraene hij ontrent elf jaeren gequelt es geweest ende daer af gesturven is tot Cereszee den xxjen dach van Octobri an° 1540 ende es op den xxiijen dach gegraven binnen den monster wesende die hooftkercke aldaar voor S. Andries oultaer, zuytwarts aen het witte sarck daer onder sijn moye Bolle begraven leyt, is out geweest 44 jaeren [1]). Requiescat faliciter.

Fol. 69 Vso. Anno xvcxxv na Bamisse es gheaccordeert bij mij Mr. Lieven een der voegen (voogden?) van Clais Pieterss. dat ick de administratie noch drie iare bedienen sal van Clais Pieterss. te weten van Bamisse a° xxv tot Bamisse a° xxviij om teerste iair xxx S. gr. dander twee iaren elx iaers 1 £. gr. f(acit) de (drie) iaeren tsamen iij £ X S gr.

Anno xvc ende xxvj den vn in Maerte es gheaccordeert bij den weesmrs ende vrienden van Lieven Cornelis Clais Watz. out xvij jaer ende Mr. Lieven Jansz. dat Mr. Lieven voirsz sal ontfangen de rente ende pachten tobehorende den voirsz. Lieven Cornelisz. ende voegt (bevoegt) zijn dair of jairlix gehouden (te houden) voir sijn loen ij £ gr. ende alle de hoenderen van de Ptē (presenten?) comende. Ende van de rest te innen sal hij hebben naer advenante de sake de moite daerom gedaen, tot discretie van de weesm̄rs.

1) Begraafregister te Zieriksee 1460: It. mester Lyeven Ja(n)se Kaersemaker lyet begravē(n) in die mijddel keercke over Sijnte Andries Kaeppel en̄ steerf den xxj daech october en̄ es sculdijch. . . . . v S gr.

Fol. 41. Den xx^{en} dach Juny anno 1536 smergens ten x vuyren es gesturven Cornelie Cornelis Claes Bolle, moye van svaders zijden van meester Lieven Jan Gillisson, die sanderdaech den xxj gegraven wort in haer vaders gravinge onder tgroote witte sarck recht voir S. Andries altaer, out wesende ses ende tzeventich jaer, in ruste moet sij met Gode blijven. Op fol° 74 wordt zulks nog eens gemeld met deze woorden: An° xv^{c}xxxvj den xx^{en} Juny sterf Cornelie Corl. Clais Bolle mijn moye out lxxvj jair tsmorgens te x uren ende wart sander daeghs begraven voir sinte Andries altare ondert sarck in hare vaders gravinghe [1]); of nu het op fol° 70 V^{so} aangeteekende: „Anno xv^{c}xxvij a natū den xxvj^{en} February wart mijn moye syeck uyt de kerck gebracht ende terstont dairna berecht ende geolyt" (van de genademiddelen der kerk voorzien), betrekking heeft op dezelfde moeie (Bolle) is moeilijk uit te maken; is het zoo dan weten we, dat toch die ziekte haren dood niet ten gevolge heeft gehad.

Fol. 41 V^{so}. Den xxix dach van September anno xv^{c}lxxvij op Michielsdach ende quam alsdoen op eenen Sonnendach des mergens vrouch recht te vyere vuyren soo sterf ende is in den Heere gerust deersame Jonckfrau Balegha Bestmans dochter [2]), wedewe van Mr. Levin Jan Gillisson, ende dat binnen Delft in Hollant alwaer sij haer bij de twee jaeren hadde onthouden van Cereszee (plaetse van haerder geboorten ende woninge) wesende geweecken het beleg van den vervolgers des geloofs ende des gemeen landts vrijdom. Ende is haer doode lichaem (volgende haer ernstich begeren) bij Mr. Levin Levin Jansson haren enigen lieven zone van Delft gesonden

1) Begraafreg. Zieriksee: 1536 It. Cornelie Clers (Claes) vedeve ē liet begraven voer sienthe andries aeltaer onder dat viette (witte) serck ē sterft den xx daeh van Junius ē es sculdich met die vetvaert. [uitvaert]. . . . . xv S gr.

2) Fragment genealogie van haer geslacht „bijeen gestelt uyt diverse oude papieren, gevonden in den boedell van mijn [Marinus v. Bronkhorst], grootvader" [Marinus Stavenisse geh. met Cornelia Mogge]. Deze Marinus zal een afstammeling zijn van Mr. Dirk v. Bronkhorst, Mr. Anthonisz. advokaat voor 't hof v. Holland geb. te 's Gravenhage, die volgens het poorterboek van Zieriksee 24 Sept. 1539 aangenomen werd tot poiter en benoemd was tot „der stede pensionaris" — zie Bijlage A.

geweest ten selven daeghe ten dryen vuyren naer noene te schepe naer Cereszeen, om aldaer in hare overleden mans voirsz. gravinge gegraven te worden, ende is op den eersten dach van Octobre aldaer gebracht ende voir den noene tusschen den thyenen ende elf vuyren te Cereszeen in den Monster hooftkercken gegraven in haer lieve mans gravinge. Welcke gravinge gestaen is binnen die kercken aen de noortsijden tusschen die tweede ende die darde colūne, beginnende te tellen vant choor naer den westen, alwaer hier voirtijts plach te staene S. Andries altaer, ende sijn onse gravingen aldaar groot viere gravingen beneffens den anderen alle gelegen tusschen die twee pilaren voirs. in den midden een groot wit sarck twee gravinge breet ende beneffens dat sarck noortwarts noch eene gravinge breet ende lanck, sulx suytwarts van dat sarck naer den midden van der kercken, noch een andere gravinge twelck es die gravinge daer onsen vader ende moeder inne gegraven liggen vast ende donne [1]) aent voirs. witte sarck, onder thyene viercante blauwe steenen begrepen. God wil haer alle aldaer goede ruste verleenen [2]).

Ende was geboren op den 25 Marty an° 1501, stilo curiae hollandie binnen Cereszeen. Achterlaetende int leven viere kinderen de welcke sij alle bij haren lieven man gewonnen heeft gehadt, ende naer de doot van haren man egeene kinderen heeft gegraven, der welcker namen hier naer aengeteyckent worden.

1° Agatha meester Lievins dochter out bij de een en vijftich jaren, en is driemaels herhuwelickt geweest. (Hiervan niets bekend).

2° Mr. Levin Jansson *Boom*, out ontrent vijftich jaren, noch ongehuwelickt, dien sij heeft gesien gepromoveert in de rechten, raedt, weesenmeester, scholastre, schepene ende burgermeester der stadt Zereszeen. Noch Gouverneur over de selve stad ende tgeheel Zeelandt van Beoostenschelt, hebbende onder hem veel vaendelen knechten te water ende te lande met veel oorloochschepen. Item noch Secreten Raedt, Raedt van der Ammeraltijt, van der

1) Donne nog in Zeeland gehoord als: digt aansluitende, vlak naast.

2) Van de begraafboeken te Zsee outbreken de jaren 1572—1583.

fynantiën in Hollant ende commissaris, al eer sij overleden is geweest.

3° Cornelia Mr. Lievins dochter al noch ongehuwelickt geweest, out 48 jaren.

4° Mayken Mr. Lievins dochter al noch ongehuwelickt gebleven, oudt ontrent tweenviertich jaeren. Aan den kant staat: Obyt den 24 October a° 1616 tot Zzee oudt 81 jaren.

Van fol° 71 tot 75 heeft Mr. Lieven Jan Gillisson Keersmaker getrouw aanteekening gehouden van de 9 kinderen, die zijne vrouw Baleghe Betsmansdr. ter wereld heeft gebracht. Ze zijn de volgende:

I. Int jair ons Heeren duysent vijf hondert ende xxv den iiij^en^ dach van November welck was tsmorgens op een Saterdach tuschen een ende twee tsnachs wart Baleghe mijn wijf verlost van een sone dewelke Sondachs dairna wart ghedoopt ter vonte dair hem den naem ghegheven wart *Gillis* na mijn ouwevader; sijn peteren waren Rombout Coels ende Quirijn mijn suster man. Sijn matere Cornelie Cornel. Clais Bolle wedue ons moye.

Ende sterf de xvij^en^ February a° xv^c^ ende xxvij out sijnde xiiij weken ende leyt begraven tot Dordrecht.

II. Int jair duysent vijf hondert xxvij den xxviij^en^ in April, terstont nair ellef uren voir noene sondaigs beloke paeschen wart Baleghen mijn huysvr. verlost van een jonge dochter, dewelke tsmaendaegs dairnae wart gedoept ter vonte, dair hair den naem ghegheven wart *Agatha* nair onse beyder moeder. Hair petere was Ieman Cauwez., hair matere vrouw Willem Jacob Ringersz. huysvr. ende Lijsbat Boes(?) [Bolle] mijn moye, de welcke Aechte out sijnde 17 jaren es gehuyt met Antonis Cornlisz. Cooman [1]) den

---

1) Uit het begraafboek de volg. aanteek.

1549. Anthonis Cornelis Hugez. Coman hyeft een kyent begraven yn die mieddelkercke over dat ontaer v. St Andris ende lyeet yn die gravinge van Mester Lieven Caermaker ende was begraven xxxj dach van December ende es sculdich . ij S vi gr.

1552. It. Antonis Kornelis Hugez. Coman heeft een kynt begrave in de middelkerke onder een blau lijghen [leiken, lei] ende es de vyerde gravynghe van Sijnte Martens cappelle ende sterf den xxvij Novembrys ende es schuldigh. . . . . ij S vi gr.

18 Novembris an° 1544. Aan den kant met andere hand staat: Anthonis is overleden den 8 July a° 1557. Agatha is overleden te Cereszeen op den 8 Septembris 1587 stilo novo.

Fol. 70. Anno xv^c^xxvij den xv^en^ in Meye is Agatha ons kindt aengenomen van Lene Jacobs te voesteren en jair lanck voor iij £ gr. tsiaers ende een inkelen douck den dach van ingaen es den xv^en^ in Meye.

III. Int jaar xv^c^xxviij den xix^en^ in April te ix uren na noene sondaegs beloken paesche wart Balege mijn huysvr. verlost van een jonge sone de welke tsmaendaegs dairan wart ter vonte gedoept, dair hem de naem gegeven wart *Lieven* nair Lieven Betsmans mijn huysvr. broeder; zijn peteren waren Betsman Jacob Ringersz [1]) ende Jan Philipss. in Nortgouwe [2]), zijn matere Mate Neelsents huysvr. onder aan de blz. staat met eene andere hand: Ende is overleden tot Delfft den 21 October 1613 ende is tot Zzee in den monster begraeven oudt 85 jaren noch ongehoudt zijnde.

IV. Int jair duysent vijf hondert ende negenentwijntich de xvij^en^ in oestmaent wairt Balege mijn huysvr. verlost van een jonge dochter snachs tusche twee ende drie ure voir noen, de welke binnen de selve daghe achter middachs te love tijd [loftijd] wart ghedoept ter vonte, dair hair de naem ghegheven wart *Neelken*, nair mijn moye Cornelie gnael(?) Hair petere was Daen Jorisz. [3]), haer materen Cornelia Mr. Ringers huysvr. ende Lieven Wittebroets.

1555. Item Anthonis Cornelis Ooeman heeft een kindt begraven in de Zuydtkerke an de pat daermen naer de Wonte [vonte, doopvonte] gaet bij de doore van de Wonte ende waert begraven den xij dach van Meye ende es sculdich . . . . ij S vi gr.

1) Begraafboek Zieriksee: 1531. It. Betsmā(n) Jacob Rengersz., gemeente burgmeester eē(n) owe gravinge geleeyt in de middelkercke, achter noirt of van die achterkerke dore onder dat witte sarck daer Cornelis Bartelmeuszn de Hollā(n)dre onder lijt ē hij sterf op te(n) negenden dach van November ē es schuldich. . . . v S gr.

2) Denkelijk een lid van het geslacht de Hont, later van Noordgouwe genaamd als indijkers van dat land. Zie Maandbl. Ned. Leeuw. 1892, bl. 74.

3) Deze Daen Jorisz. was de zwager van Baleghe. In het begraafboek staat op 1531: It. (begr.) Jacomina Daniel Jorisz. huysvr. was *Betsman Jacob Rengersz dochter*, was een ouwe gravinge in de zuytkerke de tweede gravinge v. de muer daer de borsdragers sitten, onder een cleen blauwe sarcke, ende zij sterf op ten tienden dach van October ende es schuldich . . . . v S.

Met andere hand volgt: Ende is gesturven binnen Embden op den ij[en] Novembris an° 1581 ende is begraven aldaer in de Lutkebroers kercke, hebbende aldaer bij de xxix maenden gehuywet geweest met eenen coopman genaemt Isaac Joostenz., de welcke ontrent vijf weecken daer naer, mede van de heette sieckte gesturven is, sonder eenighe kinderen tsamen voort gebracht te hebben, de Heere wil hen beyden genadich wesen.

V. Int jair duysent v[c] ende dartich den v[e] dach Novembris voir twee ure na noene op eenen Saterdach wart Balegh ghelegen van eenen jonghen zone de welke tsanderdaegs wart karsten ghedaen (gedoopt) ende hem de naem ghegheven *Jan* nair mijn vader; zijn pateren waren Daem de Clijnker ende Geleyn de Rijswerkere [1]), zijn matere Livyne Cornl Clenusz. huysvr. ende op den selven dach en ure zo lyep heel Zeeland in van de oprizijnghe van wateren, ende op den darden dach in Maerte op eenen Vridach tsmorgens ten ix ure zo sterft out zijnde x[v]ij weken ende leyt begraven voir Zinte Andries outaer tgrote serck ter zijden of te wete norwars.

VI. Anno xv[c]xxxiij den xxx in Maerte tsmorgens vroug ten xij ure tuschen den Saterdag ende Sondach voir palmen wart Balighe mijn huysvr. verlost van enen zone de welke nader noene wart ter kerstendom ghedragen dair hem den naem gheset was *Pieter*, zijn pateren waren Jan Philipsen ende Herman In de Swaene, zijn matere wijve Marinus. [2])

Ende sterf den xx April a° voirsz. op beloke paeschen dach out zijnde drie weken ende es begraven te Couwekercke in Scouwen dairt opgevoet wert.

VII. An° xv[c]xxxiiij den xxviij October tsmorgens vrough ten ij

---

1) Johannes Rijswerker, pred. te Wolfaartsdyk 1642—49; Arnout Rijswerker werd 28 Dec. 1641 notaris te Middelburg.

2) Begraafreg. 1571. Item Wive Marinus Willems leyt begraven in de noortkerk an de tweede gravinge van St Victor outaer, noort aen een blauserck ende waert begraven den ij Junio ende es schuldigh . . . . v S.

1569. Item Marinus Willemsse [v. Duveland], schepene deser stede leyt begraven in de Noertkerke aen Ste Victor outaer onder een blau zerck ende waert begraven den xij February ende es schuldich . . . . v S.

ure wairt Balege mijn huysvr. verlost van een jonghe dochter twelck was op enen Woensdach op sinte Simon ende Juda de welke was op den selven dach na de vespere carsten ghedaen (gedoopt). Zijn patere was Mr. Flips Fabri deken ende prelaet van sinte Lievenmonster, zijn materen waren Digne Clais Pietersz. huysvr. ende Magdalena mijn moy Lijsbats dochter ende wart den naem ghegheven *Maria*.

Ende sterf den xiiij Novembris an° voirsz. out zijnde xvj dagen ende leyt begraven in sinte Lievensmonster voir sint Andries noortwars van de grote sarck opt oestende. [1])

VIII. Anno xv^c^xxxv den xx^n^ Novembris tsaderdaeghs tsmorgens te v ure wart Baleghe mijn huysvrouwe gheleghen ende verlost van een jonghe dochter ende wart tsmorgens dair an te vespertijt carsten ghedaen dair hair de naem ghegheven wart *Maiken* na Maiken Ronbolt [2]), zijn patere was Mr. Lieven Lemsz. [3]), zijn materen Jouffrau Aeghte Jan Lievenss. van Cats bailius hussvr. ende Tanne Lievens . . . huysvr.

Door Manteau's hand volgt: Mayken Mr. Lievensdr. mijn nichte is overleden tot Ziericzee des Maendaechs den 24^n^ in October anno 1616 naer middach tusschen 3 ende 4 vuyren ende zij is den 27^en^ daer naer in den monster hoofftkercken in haere ouders gravinge tusschen de 2 pilaren begraven, daer ick d' eerste achter het lijck

---

1) Begraafreg. 1534. It. meester Lieven Kersmaker heft een kient begraven ende liet voor Sintte Andries ende is neven (naast) en groet-wyet (wit) serck ende is in die Noertkeerke ende sterft den xiii dach in November, is sculdich . . . . xv gr.

2) Alhoewel deze Mayken Rombolt al 4 jaren dood was, werd dit kind toch nog naar deze hare moeïe genoemd, zooals aanteekening fol. 74 ons leert: „Anno xv^c^xxxj den xxj Nov. sterf Mariken Rombolt huysvrouwe, mijns wijfs suster, tsavonts ten vijf uren ende tsanderdaegs op Sinte Cecilien dag begraven neffens Betsmanskiste voorsz." Zij was dus zuster van Baleghe en moeïe van 't kind.

3) Deze zal de beroemde Zierikzeesche geneesheer Livinus Lemnins zijn, geb. 20 Mei 1505, stiert er als kanonik verbonden aan de St. Lievenskerk 1 Juli 1568 (Levensbev. v. Zeeuwen II bl. 67). Deze Lem of Lemnius zegelde: gevierendeeld 1 en 4 eene ster, 2 en 3 gegeerd (Duiveland of Bothland). Zou hij tot eene dier geslachten behooren? De naam Lem was toen in Zeeland nog al algemeen; Heer Nagtglas ziet hem aan voor eene verkorting van Wil*lem*.

met haer te gravinge hebbe gegaen was noch ongehout ende was out 81 jaeren, zij is de leste van Mr. Lieven Jansz. Keersmakers kinderen geweest, [1]) haere moeder Baligen ende mijn moeders grootmoeder Lijsbeth Betsmans waren eygen zusters. Haar goet is bij successie gecomen op haere nichten ende neven van svaders ende smoeders zijde.

In den boedel dezer laatste afstammeling van Mr. Lieven werd de almanak met de belangrijke familieaanteekeningen bewaard. Bij den (onderlingen?) verkoop des boedels, kwam hij in het bezit van Jacques Manteau de Jonge van Poortvliet, zoo als blijkt uit 't geen hij op een nu los blad mededeelt: „desen boucq behoert toe Jacques Manteau de Jonge van Poortvliet en hebbe dien gevonden tot Ziericzee ten sterffhuyse van mijn nichte Mayken Mr. Lievens d[r] ende aldaer gecocht. Actum desen 2[n] Meye 1618 in Middelburch.

Dancket den Heere want Hij is vriendelijck
Ende zijn goedertierenheyt tot eeuwichlijcq.

Deze J. Manteau heeft eenige onbeschrevene bladzijden, van fol. 43 af gebruikt om op zijne beurt daarin fam. aanteekeningen te plaatsen, zooveel te belangrijker, doordien van het geslacht Manteau tot heden nog weinig bekend is — zij volgen later.

IX. Anno xv[c]xxxix den xx November tsmorgens voir negen uren wart Baleghe mijn huysvr. verlost van een jonghen sone ende was donderdagh, ende tsanderdaeghs dair an carsten ghedaen, dair hem den naem ghegheven wart *Jan* nair mijn vader. Zijn peteren waren Antonie Zuys Danielsz [2]) ende Cornelis Piersz. Cup, mijn

---

1) Tot een ander geslacht, of tak van 't geslacht behoorde dan deze aanteek. uit het trouwregister der gem. Vere. Cornelis Gielyn Keersmakere j. g. van Zeeo, luit. in de Comp. van Kap. Winckelman, met Antonia Deynoots j. d. van Vere, ondertr. 15 Sept. geh. 14 Oct. 1612 (getuigen) Jan de Schrijvere zwager v. d. bruigom, Aagje Gillis zuster van Antonia Deynoets.

2) Een Antonie Suys Willemsz was volgens Smallegange burgr. van Zeee 1539,40, overl. 31 Dec. 1545. In Bat. illustratie geslacht Suys, segt Mr. Simon van Leeuwen bl. 1111, dat Jan Suys [Pietersz] opperdijkgraaf van Schouwen, [Hij was 1526 dijkgraaf v. Westenschouwe, memor. Hof v. Holl. 1534—40] broeder was van Daniel,

moye Lysbeth man, zijn metere Ariaē Willem Simonsz. huysvrouwe [1]).

Ende sterf den iij January a° xl, out sijnde vi weken ende leit begraven voir Sinte Andries autair nortwarts ant grote serck op Westeinde [2]).

Fol. 43. Volgen de aanteekeningen van Jacques Manteau de Jonge.

Den .... dach in April a° 1611 ben ick Jacques Manteau de Jonge thuys gecomen van Amsterdam daer ick ontrent de seven jaaren hebbe gewoont ten huyse van een coopman genaempt Sr Leonart Raye daer ick 500 guldens siaers bij hem gewonnen hebbe.

Den 4en September 1611 ben ick tot Scherpenisse getrout met Janneken Jan Brandijns dochter, daer moeder of was Dingenken Huybrechts ende ben den 31 Meye a° 1612 metter woone tot Middelburch gecomen.

Den 7 Julyo 1612 is overleden mijn huysvrouwe moeder Dingenken Huybrechsz nu mijn meeter.

Den 24 xber 1616 tusschen Vridachs en Saterdach nacht over 12 uren is overleden mijn schoonvader Jan Brandijn out ontrent 70 jaren.

Den 15en October 1612 heb ick gecocht mijn huys genaemt Parijs van Jacques de Hertoge wten name van Jan Serlippens ter

---

beide vermeld onder de Ridderschap en edelen van Zeeland in 1540. Onze Antonie kan dan een zoon zijn van dezen ridder Daniel, die 15 Juni 1508 poorter geworden was.

1) Misleid door den naam Ariaē in plaats van Adriana dacht ik, dat hier bedoeld werd Geertruida, dr van Frederik van Boyemer, voorzitter van den geheimen raad, geh. met Adriaan Willem Simons, poorter van Zsee, admiraal van Beoostenschelde, volgens zijne brieven van legitimatie 26 Juli 1574 (Witte Reg. Rekenkamer van Holland folo 95), bastaardzoon van Willem Simon Maartensz, de bekende stamvader van de geslachten Stavenisse en Kromstryen, die hij had bij Aeltgen Aelbrechtsdr, zijne dienstmaagd, toen beide vrij ende ongebonden (ongehuwd).

Doch deze getuige is Adriana Cornelis Ewouts (dr) van Duiveland, gest. 1540, geh. met Willem Simonsz of Willem Simon Maartensz. (Levensb. v. Zeeuwen II 104, 691, 1087).

2) Begraafboek Zsee 1540. Mester Lieven Janse Kaersmaker heft een kient begraven voor dat scaelbel van Sintte Andries outtaer in syn moeghes? graveynge ende sterft den vierden dach in Janvarius, is sculdich . . . . ii S vi gr.

Neusen, voor negen hondert ponden vlaems te betalen 100 £ gereet ende 400 gld. 's jaers.

I. Den 11den October snachts tusschen 12 en 1 vuyren tusschen Woonsdach ende Donderdach is geboren mijne dochter *Dingenken* Manteau alzoo genaempt naer mijn huysvrouwe moeder ende is in de nieukercke gedoopt den 14 dito p. Hermanus. Haer peteren sijn: Jan Brandijn mijn schoonvader ende gaf een silvere schaele obijt 24 xber 1616; Pieter Couwenburch mijn oom ende gaf 2 silveren kelxkens. Haer meteren: Catalina Vermuyen mijn stiefmoeder die den 15n October daeraen is overleden; mijn vader heeft gegeven 4 albertiny daer is een beker afgemaeckt; Pieternelle Brandijn huysvrouwe van Marinus Andries die den 25 Meye 1615 is overleden, gaf een silveren proefschaelken. Diugenken is getrout geweest met Jasper van den Heuvel.

Digneken Manteau is getrout met Jasper van den Heuvel den 15 April 1637 sijnde Woensdach naer paeschen. Den 1 Julij snachs is sij verlost van een doode zone den 6 July middach is sij overleden ende begraven den 9 July 1638.

II. Fol. 44. Den 19 Februario a° 1614 is geboren mijn tweede dochter *Aechtgen* Manteau alzoo genoempt naer mijne lieve moeder z. m. smergens tusschen 2 ende 3 vuyren, ende is den 23en dito in de nieukercke gedoopt p. Waleus. Haer peters zijn: mijn cousijn Thomas Heindrix tot Zsee ende gaf 2 silveren lepels. Haer meters: mijn schoonmoeder Pieternelleken Jan Brandijn huysvrouwe ende gaf een silvere schale, overleden den ....Junio 1617; mijn nichte Maria Mr Lievens tot Zsee ende gaf niet, doch naer haer overliden is mij door de erfgenamen geschonken een silveren candeel croes wegende ontrent 8 oncen, dat ick voor haer schicke te bewaren.

Aechtgen Manteau is getrout met Isack van den Heuvel den 3 Juny 1637 sijnde Woensdachs nae pinxteren ende is Isaack van den Heuvel overleden den 13 Aug. 1649 tsavontsten 11 uren ende (zij) den 7e Mey 1650 ondertrouwt met Dns de Rijcke predicant ter Veere, getrout 1 Juni 1650.

III. Den 12en April a° 1615 op palme Sondach savonts ten negen uren is geboren mijn derde dochter genaempt *Anneken* Man-

teau naer mijn huysvrouwe moye alhier tot Middelburch ende zij is op pa Meye daerna zeer cranck zijnde op een Vrijdach in de nieukercke gedoopt p. mr Gillis Burs.

Haer peter Johannes Melssz gaf een zilveren beker; haere meeters Janneken Logiers myn vaders derde huysvr. ende gaf een silvere schaele; Josyna Aerts huysvr. van mijn swager Jan Brandijn ende gaf een cleyn silvere croesgen; Marta Fierlings huysvr. van mijn swager Huybrecht Brandijn tot Zzee gaf 1 silveren bekerken.

Anneken Manteau is gestorven den 1n Meerte 1630 sijnde Vrijdach smorgens tussen 9 en 10 uren, de Heere sij haer genadich.

Fol. 85. Den 21en April an° 1616 ben ick Jacques Manteau de Jonge aengenomen van de heeren Burgemrs ende Regeerders deser stadt Middelburch tot opper Bouckhouder van de Wisselbancke deser stadt die den eersten Meye daeraen is ingegaen ende dat voor hondert ponden grooten vls. siaers ende vry van waken.

Daernaer int jaer 1618 ben ick mette heeren deser stadt geaccordeert dat mij sal toegeleyt worden boven de voorsz. hondert pont siaers noch 25 £ siaers ingaende in Augusti 1617 deerste jaer.

IV. Fol. 45. In Middelburch den 15 Septr a° 1616 snachts ten 12 vuyren tusschen Donderdach ende Vrijdach is geboren mijn vierde dochter genaempt *Pieternelleken* Manteau naer mijn huysvr. suster ende mijn nicht Pieternelle Brandijns, ende is den 18n op Sondage daernaer gedoopt in de nieukercke p. Waleus; haer peters zijn: Sr Leonart Ray tot Amsterdam coopman, myn oude meester ende gaf 2 vergulde schroendt (?) daervan de eene houde voor dit kint; Daniel Le Roy mijn swager 1 silver kelcxken; haere meter: huysvr. van d' heer Pr Lievensz Lem ende gaf een silvere kelcxken.

Is overleden den eersten Juny smorgens ten 9 uyren 1625.

Fol. 47 Vso. 1625. Op den eersten Juny smergens ontrent 9 uren is overleden mijn dochter Pieternelleken out 8 jaere en is op den 3 dito by haer vader in de koorkercke begraven.

V. Fol. 45 Vso. Den 26en April 1618 smergens een weinich over vier uren is geboren mijn vijffde dochter *Janneken* Manteau op eenen Donderdach naer beloken paeschen ende sij is des Sondaechs daer aenvolgende in de nieuwe kercke gedoopt p. den minister Mr Her-

manus Faukelius in Middelburch. Haer peter is: Heindrick Pigge secr. te s' Mertensdijc mijn swager ende gaf.....

Haere meter Mayken Pigge huysvr. van mijn broeder Franchoys Manteau gaf....Geertruyt Jansdr. huysvr. van Melchior Franssz gaf een silveren soutvat.

Voort gene dat Heindrick Pigge en Mayken Pigge hebben gegeven, heeft mijn huysvr. doen maken een silveren soutvat.

Op den 7 Marty 1640 is getrouwt Janneken Manteau met Mr Abraham van den Heuvel predikant tot Wolpherdijck.

VI. Fol. 46. 1620. Den 8^en^ Januario op eenen Woonsdach savonts tusschen seven ende acht uren is geboren in Middelburch mijnen eersten zone, ende hij is op Sondage den 12^n^ daer aen volgende in de nieu kercke gedoopt p. den predicant Mr Enoch, ende is genaempt *Jacques* naer zijnen vader ende grootvader. Zijne peters zijn: Melchior Janssz. van der Tholen, gaff een silver kelcxken met eenen albestyn daer inne; Isaack Florianus tot Amsterdam ende gaf een silvere spaensche poppe. Zijne meters zijn: Maria Leonart Raye d^r^ van Amsterdam, heeft mij gesonden 2 silvere schaelen, Tanneken Creemers ende gaff een silvere kelcxken ontrent van 6 oncen swaer.

Is overleden 14 Juny 1638 tsavonts ten 11 uren ende sijne moeder den 17 smorgens ontrent een ure ende begraven beyde Saterdag den 19^en^ Juny in de choorkerck.

VII. 1622. Den 4^en^ Februaryo op eenen Vrijdach smorgens ten thyen uren is geboren in Middelburch mijn seste dochter genaemt *Geertruyt*, naer mijn grootmoeder alsoo genaempt die Sondaechs den 6^n^ dito in de nieu kercke gedoopt is p. Mr Jacobus Waleus; Haere peters zijn: Melchior Franssz, dijckgraeve van Scherpenisse ende Westkercke, gaff een silvere......; Paulus Adriaenss Sorgeloos backer tot Vlissingen een silvere kelck. Haer meter mijn suster Ingelken Manteau ende gaff niet.

Geertruyt is getrout op den 9 Novr 1639 met Joachim Leydecker [1]), als men vierde over de victorie van de Spaensche vloot,

1) Zoon van Melchior Janss. Leydecker en Antonetta Colle. Hij vestigde zich als koopman te Middelburg (Levensbericht van Zeeuwen II bl. 60).

en overleden den 18 Novr 1659 en 24 begraven in de choorkercke noch geen 38 jaeren out.

Deze J. Leydecker is ook bezitter geweest van den almanak; evenals zijn schoonvader heeft hij daarin familie aanteekeningen geplaatst, die straks volgen.

Fol. 47. 1622. Ontrent de eerste van de maent van November heb ik begost te besoingneren ten huyse van Sr Daniel Tullekens in de boucken van wijlen Geeraert Tullekens, waerbij ick geen beding gemaect en hebbe, wat ick daervoor genieten zal.

1623. Op den 14 Decr heb ick begost de boucken te houden van Sr Pieter Romboutsz waervan ick geen beding gemaect en hebbe wat ick daervoor sal genieten.

1625. Op den 4 April tsavons ontrent 10 uren is mijnen man saliger overleden genaempt Jacques Manteau out 40 jaeren heeft nagelaten 7 kinderen, 6 dochters ende een sone, toutste kint was 12 jaren ende is den 9 dito in de koorkercke begraven.

Over het geslacht Manteau komt nog het een en ander voor, zooals op: Fol. 76 V^so. 1616 20 x^ber. Mijnen vader Jacques Manteau is geboren tot Bergen op Zoom den 7 Meerte 1550. Godt wil hem noch lange sparen nu gaende in zijn 67 jaer. Is overleden op den 8 September 1637 tot Tholen out sijnde 88 jaren. 1)

Fol. 77. Mijn moeder Achtgen Jan Iemansdr van Zierickzee den sone van Lijsbeth Betsman, Ieman Cauwe huysvr., mijns vaders eerste huysvr. is overleden tot Poortvliet a° 1589 in den somer oudt sijnde ontrent 33 jaeren naer dat zij 9 kinderen hadde

1) Volgens het door mij medegedeelde over Manteau in Nav. xxij bl. 551 (585) en v. v., zal deze Jacques M., een kleinzoon sijn van François M., geb. 1480, † 27 Mei 1558 en van zijne 2e vrouw Apollonia van Dalem. Deze Jacques M., schijnt nog één broer gehad te hebben, want 23 April 1582 werd Cornelis M. geb. te B. op Z. kramer, poorter van Zsee met zijne kind^n François oud 2½ en Elisabeth 5 jaren, terwijl 17 Jan. 1588 daar nog een dr. geb. werd Apollonia, wier moeder alleen genoemd wordt Pieternella. Verder komen te Zsee nog voor: François M., sterft 13 Juni 1670, Apollonia 18 Febr. 1711, die genoemd wordt wed. van Marinus Meulwijk; 10 Nov. 1658 deed aldaar ondertr. Pieter Adrzn. Daack, wedr., Schipper met Maria Franck (Françdr) Manteau j. d. van Poortvliet.

geprocreert bij mijnen vader, die meest al jonck zijn overleden, daer ick maer drie af hebbe gekent namelijk in Poortvliet een *Jan* èn een *Lodewijk* tot Dort overleden in de schole en *Geertruyt* tot Zzee overleden.

Ick Jacques Manteau de jonge ben geboren tot Poortvliet den 11n October in 't jaer ons heeren 1584. Mijne huijsvrouwe Janneken Brandijns is geboren te Scherpenisse ontrent tlest van April a° 1584. Janneken Brandijns is overleden den 17 tsnachs ten 1 ure July 1638, is den 20 in de coorkercke begraven achter gelaten 3 kinderen *Agatha* dewelke getroudt is met Isaak van den Heuvel, *Janneken*, *Geertruydt* Manteau.

Van den ouderdom ende geboorte van mijn broeders ende susters die mijn vader Jacques Manteau geboren zijn te Poortvliet van Catalina Bertel Vermuyen dochter van Sr Mertendic zijn tweede huysvrouwe:

Ingelken Manteau, is geboren den 23 September 1591.
Susanna Manteau, den 26 Junio 1593.
Franchoys Manteau, den 29 Julyo 1595.
Mayken, den 31 Meye a° 1597.
Appolonia, den 25 Decemb. 1600. [1])
Lodewijk, den 4 September 1603.
Jan, den 19 October a° 1605.
Pieter, den 30 April a° 1607 [2]).

Mijn vader troude mette voors. huysvr. 18 Meerte 1590 ende zij is overleden tot Poortvliet den 15 October a° 1612.

Fol. 78. Den 27 April 1614 is mijn vader wederomme getrout tot Tholen met Janneken Logiers, [3]) weeuw van Marinis Crijnss. Struyvedr.

---

1) Zal aldus genoemd zijn naar haar grootmoeder Apollonia v. Dalem, evenals de in noot (2) bl. 227 genoemde dr. van Cornelis.

2) Deze is de kundige ingenieur Pieter Manteau v. Dalem, geb. volgens Levensberichten v. Zeeuwen II bl. 127 te Poortvliet in 1607, overl. te Sluis 17 Apr. 1668. Hij was dus de zoon van Jacques Manteau en Catalina Bertel Vermuyden. Zie ook over hem Navorscher.

3) In Nav. noem ik haar Rogiers. Zel. ill. I bl. 476 en 477 noemt haar ook Janneke Logiers, wede. van M. Crijnsz. Struyve, dit haar 2e huw. schijnt onbekend gebleven te zijn.

oudt zijnde 64 jaren, wesende sijn derde huysvrouwe. Jacques Manteau is overleden tot Tolen den 8 September 1637 out 88 jaren.

Volgen de aanteekeningen van Joachim Leydecker:

Fol. 48. 1639. Op den 9 Novr ben ick [J. Leydecker] getrout met Geertruyt Manteau (dochter van Jaq. Manteau sal. de Jonge ende van Janneken Brandijns sal.) op een Woonsdagh van de matins (?) op den dagh als men vierde over spaense vloote.

Den 18 Novr 1659 gestorven mijn huysvr. en begraven den 24 Novr 1659.

I. Op den 14 Augusti 1640 savonts ten 9 uyren is gebooren mijn eerste dochter op een dijnsdagh en is op sondagh daer aen gedoopt van Horenbekio en genaamt *Janna*. Peters: mijn vader Melchior Jansz Leydecker gaf een silver penninck en een posteleyne candeelpott en monfreer Johan Leydecker gaf een diamant rijnck ende een silver telioor, is gestorven den 20 Maart 1704 seer godzalig in volle verseekerheyt der zaligheyt, tot Vlissingen begraven den 24 dito is gestorven aen het water en teringe, na dat sij 43 jaer is blint gewest. Meters: Grootmoeder Janneken Logiers grootvaders wede, gaf een silver commetie en een lepel, en maseur Agatha Manteau huysvr. van Isaac van den Heuvel, gaf een silver poppe.

II. 1642. Op den 21 Meert 1642 is geboren mijn eersten soon smorgens ten halff negen op een vrijdagh, ende swoonsdaghs daeraen den 26 dito gedoopt van mr Anselaer in de oude kercke en genaamt *Melchior* naer mijn vader. Peters: Mr. Abraham v. Heuvel predicant mijn swager en gaf een silver mosterpott en oom Paulus Sorgeloos [1]) gaf een souverein en een ducaton samen £ 3-0-6. Meters: Constantia Leremite mijn vaders derde huysvrouw gaf 4 £ 6 S 8 d., sijnde 2 nieuwe Jacobussen tot..... stuck, en Janneken Buckers [2]) huysvr. van dijckgraf Melchior Franssen Leydecker gaf een silver comme.

Voor het voorsz. gelt is een silver telloor gecocht, oock is hem uyt de loterije ten deele gevallen een silver lepel.

1) Een Paulus Sorgeloos werd 23 Febr. 1662 notaris te Vlissingen.

2) Levensb. van Zeeuwen noemt haar II bl. 60, Joha. de Bucker, † 1661.

Desen soon is met zijn negen jaer in de latijnsche schole gegaen en den 20 Meert 1657 geabsolveert de scholen geen 6 jaren gegane en is eerst gepromoveert en sijn oratie gedaen present dhn Vet, Crijnssen, Lodesteyn, Anselaer, Pottey, de Mey en den rector en conrector Molenijser, de klerck en Dangru en menighte studenten. Met sijn 19 jare in dese stad gepredict en predicant geworde 1663 in Juny en 1678 professor der H. Theologie tot Utrecht en daarin die bediening overleden den 6 Januari 1721, gelijk de boekzaal van dat jaer en die maandt hem een schoonen eeretytel opregten. [1])

III. Fol. 49. 1644. Op den 22 Febiuary smaendaegs morgens ten twee uyren is gebooren mijn tweede dochter, welcke op sondach daer aen gedoopt is van Ds Horenbekio en is genaemt *Antonette* naer mijn moeder saliger. Peter: mijn swager Isaack van den Heuvel en gaf een silver beker; meter: Janneken Manteau mijn huysvrou suster gaf vier silver lepels, Dingna Brandijns mijn broeders Marinus huysvr. gaf een silver ijsbeker.

Is overleden den 19 Febr. 1658 savonts ten acht uren seer christelijck en begraven den 23 dito in de choor.

IV. 1645. Op den 11 Octr op woonsdach snachs ten halff een is gebooren mijn tweede soon en op den 20 Octr gedoopt van Teelinck in de nieuwe kercke en geheeten *Jacobus* naer mijn huysvr. vader saliger. Peter: mijn broeder Marinus Leydecker en Juffrou Pieternel van Masenhout en Dingna de Maets, gaf een silver scheepcommetie en een lepel.

Desen Jacobus is op den 5 Decr smorgens ten halff vieren overleden en op den 7 dito in de choor begraven in vaders en moeders graf 1645.

V. Op den 27 Octr 1646 op een saterdach savonts ten 10 uyren is gebooren mijn derde soon *Jacobus* en vrijdach daeraan gedoopt in de nieuwe kercke van Mr Teelijnck. Peter: Oom Hugens gaf twee commetiens, mon fr Marinis gaf een silver ijsbeker; Meter: juffr. Levina Staefnisse huysvr. van dhr burgmr. Mr Johan de Jonge.

---

1) Zie over dezen geleerden professor: Levensbericht, van Zeeuwen, II bl. 60.

Desen 2n Jacobus is overleden eersten April 1647 den 4 April in de choor begraven.

VI. 1648. Op den 31 January op donderdach smorgens ten half negen is geboren mijn derde dochter genaemt *Cornelia*, naer mijn grootmoeder en moy en myn vrouwssusters en sondachs gedoopt van Mr. Pottey.

Nota. Dat de geboorte van dese dochter is geweest op den dagh als de vreede geslooten is tot Munster tusschen de Staten en den Coninck van Spaenjen. Overleden 5 Jan. 1649.

Peters: Cosijn Franchois Leydecker en gaf een gout belleken Monfr Marinis Leydecker het voors. ijsbeker. Meters: Moy Tanneken [1]) tot Vlissingen en gaf een proefschale en een franse croon van 19 S 8 d.; nichte Daentie Dales huysvr. van cosijn Willem van der Heyde rekemr. een silver soutvadt.

Dat zij overleden is 5 Januari 1649 wordt hier nog eens herhaald.

VII. 1649. Den 10 Mey is gebooren mijn 4e dochter en genaemt *Dingna*, naermiddach ten vier uyren: en is gedoopt van Spierinck. Peter: Melchior Fransz. Leydecker, dijckgraeff en gaf twee silver commeties; meter: Moy Margarita Dales huysvr. van oom Pr Manteau [2]). Overleden den 7 Septr 1649.

VIII. Fol. 51. 1650. Den 24 Septr op een saterdagh nacht quartier voor 12 uyren geboren mijn vijfde dochter genaempt *Jacoba* en den 28 dito gedoopt in de oude kerck van Pottey. Peter: Monfreer Arnoldus de Rijke predicant ter Vere, gaf een silver soutvat. Meter: Mevrouw Levina Staefnisse huysvr. van dhr burgmr. Mr Johan de Jonge, Heer van Oosterlant, 's Heer Janslant, Oostersteyn etc. en gaf een silver tellior.

Is getrout met den predicant Mr Petrus Reyniersen tot Ritthem predicant en getrout tot Utrecht den .... 1684 [3]).

1) Misschien Tanneken Leydecker, de vrouw van P. Adriaansz. Sorgeloos te Vlissingen.

2) Pieter Manteau van Dalem wiens vrouw volgens „Levensber. v. Zeeuwen" II 128 Margaretha Dallens heette, dochter van Jacques en Cathа Nicolaasdr de Huybert. De vroeger gen. Daantie Dallens, huisvr. van Willem v. d. Heyde, schijnt hare nicht te zijn.

3) Zoon van Bartholomeus Reiniersen (zoon van Reinier Mattheussen) en N. van Thoor. Hij werd geb. te Vlissingen 18 Juni 1660, en stierf als predikant aldaar in Sept. 1724. (Levensber. Zeeuwen II 491.)

IX. 1652. Op den 8 Novr. 1652 vrijdach naermiddagh ten drij uyren is gebooren mijn vierde soon gedoopt den 12 Novr 1652 dijnsdach, van mr Hanselaer in nieuwe kercke, *Johannes*. Peter: Mr Johannes Leydecker predicant tot Cruningen gaf een silver schale. Meter: Juffr Isabeau Wijnckelman wede dhr Mr Cornelis Hugens, griffier van de Rekencamer van Zeelant geweest in sijn leven, [1]) en gaf een silver canneken.

Dese soon Jan is overleden den 6 Octr 1654 van een seer sware cancker aen de kake en begraven den 8 in de Choor.

X. Fol. 52. 1654. Op den 24 Meert 1654 (sijnde dijnsdach) naer middach ten halff drije is gebooren mijn sesde dochter en op den 29 dito gedoopt op sondach naer middach in de nieuwe kercke van mr Enoach Pottey en geheeten *Cornelia* naer mijn vaders moeder en mijn huysvrouwe suster. Peter: Johan Brandijn gaff een soutvad. Meters: Anneken Eeuwouts huysvrouw van cosijn Adraen Sorgelois, gaf een silver lockemanne en Lijsbeth Waerbeke huysvrou van Cosijn Cent Willemsz, gaf een silver swaentiensschale.

XI. 1656. Dijnsdagh. Den 9 Mey, is mijn huysvrou verlost van mijn vijfden soon geheten *Jacobus* gedoopt den 14 op sondach van monfr Abraham van den Heuvel. Peter: Oom Pr. Manteau; meter: Catarina Suerius huysvr. van monfreer Johan en gaf een silver commetie en decsel.

Jacobus is geworden predicant tot Ritthem in April 1678 out sijnde ontrent 22 jaren en daer gestaen hebbende 4 jaren ontrent is gegaen naer Willemstadt alwaer beropen is, van daar tot Heusden, van Heusden tot Middelburg, is getrouwt met Mechelt Gentman den 4 Octr 1680 tot Utrecht, dochter van Ds. Cornelis Gentman predicant aldaer. [2])

Fol. 53. Den 18 Novr 1659 op dijnsdach middach ten halff eene is mijn weerd huysvrou Geertruyt Manteau seer godsalich in den Heere gerust naer dat sy wel 14 weken met een teeringe ge-

1) Zie „Levensber. v. Zeeuwe, I bl. 448". Waar deze fam. Hugens in verband wordt gebracht met de fam. Huygens.

2) Zie verder „Levensber. v. Zeeuwen" II bladz. 63.

quelt is geweest en op maendagh daeraen op den 24 in de choorkke begraven seer eerlijck meede gaende collegie der diaconie eñ crijsraet en de edelhantboge.

Fol. 54. Op den 7 Decr ben ick belooft met Johanna Blondels dochter van dhr Jacob Blondel schepen deser stadt, wede van wijlen Mercelis Goltzius en op den 18 ondertrout en den 5 Januari 1661 getrouwt in de oude kercke van monfreer de Rijcke. God voege ons in liefde en vrede te samen en segene ons naer lichaem en ziele; is overleden op den 15 Novr 1669 nae dat sij 16 maenden met een geraecktheyt gelegen hadde.

1682 in July ben getrout met Juffr Sara Johanna Pithan wede van capiteyn Hermanus Bochove tot Utrecht int St Antheunis gasthuys van Lastdrager predicant aldaer.

Fol. 87 Vso. Den 3 October 1629 is gestorven Cornelia Cornelis Fransdochter, die ten houwelijck gehadt heeft Mr Carel de Maets predicant tot Scherpenisse geweest ontrent.... ende is tot Middelburch predikant geworden den 5 Nov. 1629. [1])

Op een Woensdach na dat sij verlost was ontrent den 4 ure is tusschen 7 en 8 uren gestorven, heeft na gelaten twee dochterkens te weten Janneken de Maets out ontrent 5 jaeren is overleden van de peste den.... November 1636.

Digneken de Maets out ontrent 3 jaeren is getrout den.... December 1646 met Franchoys Leydecker.

Onder de namen waarmede onzen beroemden Lieven zoo al genoemd wordt, komt ook bl. 217 voor *mr Levin Boom.*

19 Mei 1538, Lieven was toen 10 jaren oud, sterft te Zsee en werd begraven in de Lieven Monster:

1536. It. *Mester Lieven Boem,* canunick van deser keerck eñ provisoer van deser staet, ligt begraven in dat crues verck, eñ is die erste gravinghe van dien houten bilare van dat helleghe crusse kerssen op staen, nae dat koer eñ is aen een groet wyet (wit)

---

1) In „Levensb. v. Zeeuwen I bl. 155", komt hij voor als Carolus Dematius, geb. Leiden 25 Jan. 1597, sterft als hoogleeraar te Utrecht, 20 April 1651, en was geh. lo. met Cornelia Leydecker.

serck eñ sterft den xix daech van Meye eñ es sculdich met dien vetvaert, samen in als . . . . xx S.

Behoorde deze misschien tot zijne bloedverwanten en gebruikte hij soms na diens dood dien naam? Hoe komt hij toch aan dien naam of bijnaam van *Boom?*

's-Gravenhage.

BIJLAGE A.

I. Regnerus van Duyveland 1400, geh. met....
Hun zoon is:

II. Jacob Rengers [zoon] van Duyveland, geh. 1° met....
2° met Agnieta van Waerde(n), die sterft 1 Juli 1528.

Uit het 1° huw.:

1° Betsman Jacob Rengers v. Duyveland, volgt III.
Uit het 2° huw.

2° Willem Jacob Rengers v. Duyveland, die volgt III[bis].

3° Vrouwelijn N.... van Duyveland, sterft ongeh. 19 April 1536.

4° Mr Renger Jacob Rengers v. Duyveland, schepen van Zieriksee, sterft 21 Juli 1531. [1]) Hij heeft in huw. gehad Cornelia v Hooge(n)stein, sterft te Zieriksee 14 April 1572, dr. van Gijsbrecht Cleeuwaertse v. Hooge(n)-stein [2]), zoon van Cleeuwaert v. H. tot Brouwershaven ex.... en Cornelia.

Het zegel van dezen Mr Renger Jacob Rengers, het wapenschild vastgehouden door een leeuw, vertoont slechts een schepenmerkteeken.

Uit hun huw.:

A. Cornelis van Duyveland gesz. v. Hooge(n)stein.

---

1) Anno xv^c^xxxj den xxi Juli starf Mr Renger Jacobsz. ende tsanderdaechs op Marie Magdalenen dach begraven. (Fol. 70 V^so^ v. d. almanak).

2) Gijsbert Cleeuwaerzs v: Hooge(n)stein had behalve Cornelia nog 2 dochters Helena geh. met Adrn. Nicolaasz. en Beatrix geh. met Adrn. v. Cromvliet. Van Bronkhorst zegt, dat hij den boom van Corn^a^ Hoogensteyn, geparenteert aan de Duy-velanden, gevonden heeft op „seecker oudt papierken."

B. Agatha v. Hooge(n)stein, geh. met Dirk v. Bronkhorst.

C. Cornelia v. Hooge(n)stein; zij huwt met Cornelis Cornelisse Cooper [Ouwe Cooper], begr. in de Lieven Monsterkerk 24 Juli 1572 — lieten na 3 kinderen.

D. Jacob van Hooge(n)stein.

E. Entelina (?) v. Hooge(n)stein.

F. Maria [1]) v. Hooge(n)stein.

III. Betsman Jacob Rengers v. Duiveland, geb. ongeveer 1463, burgemr. van Zieriksee, sterft 9 Nov. 1531. [2])

Hij was geh. met Agatha..... en hadden 5 kinderen:

1° Elisabeth v. Duiveland, zij huwde met Simon Bouwe dat is: Iman Couwe (Cau); hun zoon was Jan Imansz (Cau), wiens dr. Aechte trouwde met Jacques Manteau, vader van Jacques M. de Jonge.

2° Levinus v. Duiveland, sterft ongeh. Op Fol. 70. Vso van den almanak staat: Anno xv^c ende xxvij in Novembri sterf Lieven Betsman tot Roetsvelt verslegen."

3° Baleghe v. Duiveland geb. 25 Maart 1502, sterft te Delft 29 Sept. begr. te Zieriksee in de Lieven Monster kerk in

1) Kan deze Maria ook zijn: Maria v. Duiveland, st. 1523, begraven te Bommenede en geh. met Job Claessen v. Couwenburg, Heer van Bommenede, Briedorpe en Kapelle. Hun zoon was: Cornelis Jobsz. v. C., Heer van Bommenede enz., burgemr. van Brouwershaven, geh. met Pieternella van Arkestein, vrouw van Arkestein en Belois (Blois), beide overl. te Brouwershaven 1568 en 1584. Uit hun huw. Mr. Cornelis v. C. van Blois, Heer van Blois enz., geh. met Johanna v. Noorthoek, st. 1594 en begr. te Nieuwerkerk in Duiveland, waarbij zes kinderen o. a. Pieternella geh. met Marcus de la Palma de St. Fuentes, Heer v. Arnemuiden enz. secretaris van Middelburg, en Agnieta, geh. te Vlissingen met Abm van Peere (niet Perre), bewindhebber der W. Ind. Comp. aldaar.

2) Fol. 74 van den almanak: „Anno xv^cxxxj den ix Novis temorgens vroug voir een ure in den nacht sterf Betsman Jacob Rengersz, out Lxviij jaren ende wart op Sinte Martens avent begraven ende leyt in de Monster begraven ofter suytwart van de Heylige geestbanck". (Met andere hand volgt) burgermeester sijnde te Zericzien ende is de vader van Baleghe mr Levin Jan Gillissons (vrouwe) geweest.

Aan den kant staat nog van de hand van Manteau. „Desen Betsman was de grootvader van mijnen grootvader Jan Iemanse (Cau) Betsman won Lijsbeth, die wan Jan Iemans, die wan Achtgen, die wan Jacques Manteau de Jonghe."

October 1577. Zij huwt te Zieriksee 1524 Mr. Lieven Jan Gillisz [Gillisson] geb. 1496, sterft 21 Oct. 1540.

4° Jacomina v. Duiveland, sterft 10 Oct. 1531 en was geh. met Daniel Joris.

5° Hadewina v. Duiveland, geh. met Joan de Geldersman.

6° Mariken. Deze wordt gemist bij Bronkhorst; er staat evenwel fol 74 v. den almanak toch duidelijk „anno xv°xxxxj den xxj Novemb., sterf Mariken Rō(m)bolt huysvrouwe, *mijns wijfs suster* tsavonts ten vijf urē ende tsañd(er) daegs op Sinte Cecilien dag begraven neffens Betsmà(n)s kiste voirs."

III bis. Willem Jacob Rengers v. Duiveland, geb..... burgermr van Zieriksee, sterft 10 Dec. 1539.

Hij huwt met Vrouwelijn Wisse van der.... [denkelijk Lisse], die sterft 9 April 1546.

Hun zoon is:

1° Marinus Willemsz. v. Duiveland, schepen van Zieriksee 1558, '59, '62, begr. in de Lieven Monsterkerk 12 Febr. 1569. Zijn zegel vertoont boven een schepen merkteeken echter verschillend van dat van zijn oom, en beneden een zespuntige ster. Hij huwt met Hadewich Cornelis Jan Gillisdr., die begr. werd in dezelfde kerk 2 Juni 1571. Hunne 3 kind^n^. zijn:

A. Cornelia v. Duiveland, die de vrouw werd van Cornelis Willem Simonsse van Stavenisse. [1]) Hunne 6 kinderen zijn:

a. Willem van St., sterft ongeh.

b. Adriaan v. St., huwde met Levina Teelink (Geslacht Teelink in Nederl. Leeuw 1892).

c. Jacob v. St., zonder kinderen.

d. Cornelis v. St., geh. met Cornelia de Jonghe [Jonge] (Geslacht de Jonge in Heraldieke bibliotheek).

e. Martha v. St., geh. met Marinus Ockers(se)

---

1) In meermalen aangehaalde „Levensberichten van Zeeuwen II bl. 691" wordt gezegd, dat Willem Simon Maartensz. Stavenisse [niet *van* Stavenisse], geh. was met Adriana Cornelia Ewoutsdr. van Duiveland. In de geneal. van Teelink en de Jonge, wordt de vader van Adriaan (die volgt bb) genoemd Cornelis Willemse Stavenisse en zijne moeder Neeltje Marinusdr. v. Duiveland.

f. Magdalena v. St., geh. met Bonifacius de Jonge — zie aangehaalde genealogie van de Jonge.

B. Wilhelmina v. Duiveland, geh. met Jhr Maerten van Waerden, zonder kinderen.

C. Geertruida v. Duiveland, geh. met Leonard Rutgers, waarvan drie dochters:

Cornelia, Adriana en Margaretha Rutgers.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN

AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN TE CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS. [1]).

VAN VLIET.

Het wapen van Vliet is: De ... à trois lances de tournoi posées en barre et rangées en bande. C. Une lance posée en pal entre un vol. (Zie Lap. Zeyl. pl. 8).

Jeremias v. Vliet v. Schiedam, Commissaris O.-I. C., tr. te Batavia 15 Juni 1642 Catherina Sweers v. Nijmegen, en zij waren wellicht ouders v. Joan, Hoofd te Tutucoreen, geb. te Schiedam 2 Jan. 1656, † te Col. 19 Aug. 1690, tr. (1) te Tutucoreen 2 Juni 1675 Susanna Alvarez (wellicht d. v. Fernandus Alvarez) Dissave. (Zie Valentijn, Ceylon, bl. 154). Bij wie:

I. Jeremias, Dissave te Colombo, ged. aldaar 27 Maart 1678, tr. 24 Jan. 1706, Lucretia Taijspil v. Cochin. Bij wie:

(1) Jan Hendrik, ged. te Colombo 22 Nov. 1718.

(2) Susanna Louisa, ged. te Colombo 1 Dec. 1719.

(3) Louis Constantin, ged. te Colombo 23 Dec. 1725.

Joan tr. (2) Maria v. Rhee. Bij wie:

II. Catherina Constantia, ged. te Tutucoreen 21 Febr. 1681, tr. te Colombo 1 Jan. 1697 Gerrit van Toll, Onderkoopman

---

1) Vervolg van Nav. L, bl. 179.

O.-I. C., geb. te Utrecht, wedr v. Johanna Margareta Schilhoorn, geb. te Batavia 1677, † te Colombo 4 Oct. 1695.

III. Thomas, ged. te Tutucoreen 2 Mei 1683, † te Colombo 1684.

IV. Maria Henrietta, ged. te Tutucoreen 4 Aug. 1686, tr. te Colombo 28 Aug. 1701 Johannes Dijkman v. Amsterdam, Onderkoopman O.-I. C.

Joan tr. (3) te Colombo 28 Mei 1690 Wilhelmina de Witt v. Utrecht, wed. v. Willem v. Dielen v. Haarlem, Opperkoopman O.-I. C. Bij wie:

V. Joan, ged. te Colombo 25 Maart 1691.

de Mauregnault.

Joan de Mauregnault, geb. te Vere, naar Indië per 't schip „'t Vaderland Getrouw", Onderkoopman 1723, Koopman O.-I. C. te Colombo, 1727, tr. Maria Agatha de Seeuw. Bij wie:

I. Gaspar Daniel, ged. te Colombo 16 Mei 1728.

II. Stephania Petronella, ged. te Colombo 4 Sept. 1729.

III. Gillis Adriaan, ged. te Colombo 13 Juli 1730.

IV. Gertruida Wilhelmina, ged. te Colombo 9 Sept. 1731.

V. Gerrard Abraham, ged. te Colombo 19 Oct. 1732.

Bolner.

Carel Bolner, Commandeur te Galle, geb. te Dantzig, tr. (1) Magdalena Snevens. Bij wie:

I. Carel Godfried, geb. te Colombo 24 Dec. 1670.

II. Daniel, geb. te Colombo 10 Sept. 1673.

III. Carel, ged. te Colombo 8 Maart 1676.

IV. Adriaan, ged. te Colombo 29 Dec. 1677.

V. Jacobus, tr. Francina de la Porte. Bij wie:

1. Jacobus, ged. te Galle 29 Nov. 1700.
2. Carel Francois, ged. Galle 2 Oct. 1701.
3. Adriaan, ged. te Galle 18 Maart 1703.

VI. Anna Magdalena, ged. te Colombo 12 Sept. 1680.

Carel tr. (2) 1 Febr. 1682 Maria v. der Heyden v. Hoorn. Bij wie:

VII. Anna, ged. 25 Dec. 1683.

Carel tr. (3) 5 Maart 1702 Susanna v. Schayck (laatste wed. v. Hermanus Specht, Predikant te Colombo).

VAN DER PARRA (XLVIII, 647).

Rombout van der Parra, Dissave te Colombo, geb. te Amsterdam, tr. (1) 11 Juli 1683 Maria Strick v. Colombo (wellicht d. v. Cornelis Strick en Abigail Ketelaar), geb. te Ter Goes Jan. 1639, † te Colombo 28 Febr. 1709. Bij wie:

I. Cornelis, ged. te Colombo 6 Febr. 1687, tr. 26 Oct. 1709 Geertruida Susanna Sparuyt v. Amsterdam. [1]) Bij wie:

(1) Rombout, ged. te Galle 18 Oct. 1710.

(2) Maria Henrietta, ged. te Colombo 19 Febr. 1713, tr. Willem Bernhard Albinus.

(3) Petrus Albertus, Gouv.-Gen. v. Ned.-Indië, ged. te Colombo 30 Sept. 1714.

Rombout tr. (2) 9 Oct. 1695 Henrietta Wichelman.

(Zie: van der Kloot, De Gouverneurs-Generaal v. Ned.-Ind., bl. 101)

Het wapen Ketelaar is: Vair taillé à cinq carreaux d'arg. rangées en bande. C. Trois plumes d'aut.

Het wapen Strick is: D'arg. à trois merlettes de sa. C. Une tête et col d'aut. d'arg.

STRICK.

Cornelis Strick, Dessave te Colombo, † vóór 28 Dec. 1680, tr. Abigail Ketelaar, geb. te Ter Goes Jan. 1639, † te Colombo 28 Febr. 1709. Bij wie:

Cornelia, ged. te Colombo 27 Oct. 1669: tr. (1) 6 Mei 1691 Francois Le Chasse v. Utrecht, Predikant, (2) 25 Dec. 1695 Magnus Wickelman, Hoofd-Administrateur te Colombo.

Johannes (wellicht z. v. Cornelis bovengenaamd), Onderkoopman en kassier te Colombo, geb. aldaar 15 Sept. 1668, † aldaar 15 Sept. 1668, † aldaar 7 Juni 1708, tr. Susanna Magdalena Wickelman. Bij wie:

Cornelis Magnus, ged. 30 Sept. 1701.

---

1) Verg. Nav. 1898, bls. 512 op Schorer.

VAN RHEE (XLIX, 246).

A. Willem v. Rhee, geb. te Negapatnam, tr. te Colombo 13 Apr. 1687 Catherina Africana v. Dielen, geb. te Haarlem.

B. Engelbert v. Rhee, Onderkoopman O.-I. C., geb. te Negapatnam tr. Maria Amalia Koning.
   I. Helena Johanna, ged. Colombo 15 Aug. 1703.
   II. Henriette Margarita, geb. 14 Juni 1705.
   III. Cornelis, ged. Dec. 1708.

C. Jacob v. Rhee, Korporaal O.-I. C., geb. te Colombo, tr. (1) 7 Febr. 1686 Catherina Rodriguez van Jaffnapatnam. Bij wie:
   I. Anna Catherina ged. te Colombo 30 Maart 1691, tr. 3 Febr. 1715 Pieter Jansz v. Colombo.
   II. Huberta Haentina, ged. 22 Nov. 1693, tr. Richard Kellens v. Colombo, Vrijburger, wedr v. Wilhelmina van den Berg.

   Catherina Rodriguez tr. (als wed. v. Rhee) 30 Juni 1697 Herman Neuteman v. Colombo, Vrijburger, wedr.

D. Johannes v. Rhee v. Colombo, Huistimmerman O.-I. C., tr. 16 Juni 1690 Elizabeth Reyniersz v. Colombo. Bij wie: Reynier, ged. te Colombo 5 Mei 1695.

E. Johan Hendrik v. Rhee v. Negapatnam, Boekhouder O.-I. C., tr. 3 Febr. Anna Emmens v. Negapatnam.

F. Johanna v. Rhee v. Negapatnam, tr. (als wed. Cornelis Taay v. Wezel v. Dordrecht) Antony v. der Goes, 1ste Pakhuismeester O.I. C. te Colombo.

G. Anna v. Rhee (wed. v. Bartholomeus v. den Beek), tr. te Colombo 23 Oct. 1678 Lambertus de Groot v. Brugge, Assistent en procureur, O.-I. C. te Colombo.

OVERBEEK (XLVIII, 573).

Daniël Overbeek van Amsterdam, Commandeur v. Galle, tr. (1) 22 Juli 1718. Elizabeth Hals, geb. te Colombo 20 Aug. 1701, † te Galle 28 Oct. 1738, d. v. Jacob Hals v. Amsterdam, Vrijburger en Kapitein der burgerij en Dominga Suarus, geb. te Colombo 1680, † aldaar 28 Juni 1720. Bij wie;

1. Jacoba Gesina, ged. te Colombo 30 Apr. 1719.
2. Gerard Jacob, geb. te Colombo Sept. 1720.
3. Isaac, ged. te Colombo 7 Febr. 1723.
4. Johannes Adriaan, geb. te Tutucoreen 3 Febr. 1725, † te Colombo 16 Nov. 1733.
5. Gesina Elizabeth, geb. te Tutucoreen 11 Sept. 1734, † te Galle 11 Apr. 1737.

Daniël Overbeek tr. (2) Gertruida Brengman.

VISBOOM.

Johannes Visboom v. Amsterdam, Commissaris v. den Arreek, te Colombo, tr. 1 Sept. 1686 Anna Margareta Mazius v. Cochin. Bij wie:

I. Marcus (volgt).

II. Maria Margareta, ged. te Col. 8 Dec. 1689, tr. te Colombo 12 Dec. 1717 Pieter Cornelis de Patot v. Deventer, Vaandrig O.-I. C.

Marcus, ged. te Colombo 23 Nov. 1687, † 1724, tr. Cornelia v. Wijnbergen. Bij wie:

1. Johannes, ged. te Colombo 19 Jan. 1716.
2. Willem Cornelis, ged. te Colombo 1 Aug. 1717.
3. Susanna Petronella, geb. te Colombo 9 Apr. 1719, tr. (1) Gerrard Joan Vreeland v. Utrecht, Gouverneur van Ceylon, geb. 24 Sept. 1711, † te Colombo 26 Febr. 1752 en (2) Pieter Lubbert Smidt, Hoofd Administrateur te Colombo, geb. te Utrecht 15 Maart 1723, † te Colombo 4 Oct. 1768.
4. Johannes Philippus, ged. te Colombo 23 Febr. 1721, tr. Hester Samlant.

VAN VORSTEN.

Dominicus v. Vorsten v. Rotterdam, Administrateur te Colombo, tr. te Formosa 28 Mei 1659 Henrica Hambroeck v. Schipleeg. [1]) Bij wie:

---

1) Was deze eene zuster of dochter van den bekenden predikant van dien naam, gevangen van den Chin. zeeroover Coxinga? RED.

I. Dominicus, ged. te Colombo 22 Oct. 1669.
II. Henriëtte Louisa, ged. te Colombo 6 Mei 1674.
III. Simon, ged. te Colombo 23 Juni 1680.

TOORZEE.

Jan Christiansz Toorzee v. Wiburg in Jutland, Constapel-Majoor, O.-I. C. te Colombo, † vóór 16 April 1724, tr. (1) 31 Dec. 1682 Maria Pieck v. Gorkum.

Jan Christiansz Toorzee tr. (2) 12 Juni 1695 Sibilla Ree v. Matara. Bij wie:

I. Catherina, ged. te Colombo 29 Apr. 1696, tr. 25 Oct. 1711 Dirk Bierens v. Tutucoreen, Boekhouder O.-I. C.
II. Cornelis, ged. te Colombo 8 Sept. 1697.
III. Christiaan, ged. te Colombo 7 Dec. 1698.
IV. Hendrik, ged. te Colombo 30 Jan. 1701.
V. Agnita Maria, ged. te Colombo 5 Nov. 1702.
VI. Johanna Maria, ged. te Colombo 16 Aug. 1705, tr. Willem Bernard Albinus.
VII. Johan Gerrard, ged. 24 Febr. 1709.

Voor het wapen Toorzee zie: Lap. Zeyl bl. 13.

SAMLANT.

Barent Barentz Samlant v. Haarlem, Vrijburger O.-I. C. te Colombo, tr. (1) te Colombo 23 Mei 1677 Hester Fransz v. Kalutara.

Barent Barentsz Samlant tr. (2) te Colombo 10 Aug. 1687, Hester, ged. te Colombo 26 Apr. 1669, d. v. Johannes Schatteman en Hester Dangeru. Bij wie:

Barent, Assistent O.-I. C., ged. te Colombo Juni 1688, tr. 10 Apr. 1712 Johanna Clara, ged. te Colombo 14 Oct. 1694, d. v. Abraham Emans v. Amsterdam, Kapt.-Luit. der Caneelschillers en Agnita Gertruida, ged. te Colombo 31 Maart 1678, d. v. Joan Martin Fransen v. Anhalt, Opperchirurgyn en Isabella Margareta Montanus van Delft. Bij wie:

I. Abraham (volgt).
II. Martin, ged. te Colombo 7 Apr. 1715.
III. Barent, ged. te Colombo 28 Febr. 1716.

IV. Agnita Gertruida, ged. 4 Juni 1719.

V. Hester, ged. te Colombo 1 Aug. 1723, tr. Johannes Philippus Visboom.

VI. Martin Bernhard, ged. te Colombo 29 Sept. 1726.

Abraham, Commandeur v. Galle, geb. te Colombo 3 Aug. 1713, † te Galle 3 Mei 1766, tr. Maria Agnita, d. v. Dirk Bierens en Catherina Toorzee. Bij wie:

1. Abraham, Onderkoopman O.-I. C., geb. te Colombo, tr. te Galle 27 Apr. 1777 Helena Catherina Alida Francen v. Swoll.
2. Agnita Clara, geb. te Kust Malabar 29 Dec. 1745, † te Colombo 22 Juni 1773, tr. te Galle 7 Maart 1762 Willem Jacob v. de Graaf, Gouverneur v. Ceylon, geb. te Huysen 1736.

Het wapen Samlant is:

De qu. à une poutre d'or en fasce acc. de trois colonnes d'or (1 et 2) posées en pal.

VAN OUTSHOORN VAN SONNEVELT (XLIX, 109).

Pieter van Outshoorn van Sonnevelt (de Jonge), Fiscaal te Colombo, geb. te Alkmaar, † vóór 16 Aug. 1682, tr. te Colombo 26 Nov. 1679 Johanna van Veen, geb. te Alkmaar. Bij wie:

Louisa Perpetua, ged. te Colombo 9 Nov. 1680.

Jacob v. Outshoorn v. Sonnevelt, Onderkoopman, tr. Sandrina Beets. Bij wie:

Maria Henrietta, ged. te Colombo 18 Oct. 1699.

Hendrik v. Outshoorn v. Sonnevelt, tr. Magareta van Rhee (beide in 't leven 1681.) *(Wordt vervolgd.)*

Het Maltezerkruis. — In 't algemeen wordt het ordeteeken der St. Jansridders van Jeruzalem, later van Malta, het bekende Maltezerkruis (fransch: croix de Malta) in dezer voege opgegeven: een kruis, waarvan elke arm, bij het snijpunt zeer smal, zich naar het uiteinde verbreedt, en in den vorm van eene zwaluwstaart in twee punten uitloopt.

Hieromtrent leest men, onder den titel „Ein Beitrag zum Johanniter Wappen", in het Tijdschrift van „der Deutsche Herold" XXX (Berlijn, Juni 1899), N° 6, S. 93a:

Es erscheint nicht ausgeschlossen, dass ausser der Ballei Brandenburg auch andere Balleien schon in früherer Zeit ein achtspitziges Kreuz in schwarzem Felde kannten. Ich, — nml. Dr. B. Koerner, — möchte als Beitrag zu dieser Frage folgende Stelle aus dem sonst wohl weniger bekannten Buche: „Le palais de l'honneur" (Paris, chez Pierre Bessin, 1663) hier anführen. Der Verfasser dieses Buches schreibt über den Gebrauch der rothen bezw. schwarzen Farbe bei den Malthesern unter dem Teile „Histoire des ordres de la Palestine. Chapitre I. De l'Ordre de Malthe, dit des Freres Hospitaliers de S. Jean Baptiste de Hierusalem" Folgendes:

afin d'estre distingué des Chevaliers du S. Sepulchre, ils prirent l'habit *noir* des Hermites de S. Augustin, portans dessus l'estomach, au costé gauche, une Croix de toile blanche, à *huict* pointes, en representation des huict beatitudes Celestes; et pour donner plus d'épouuante et de terreur aux Sarrazins, ils portoient à la guerre la Cotte-d'armes *rouge*, ayans dessus la Croix blanche; mais dans leurs Monasteres, et le iour de leur Profession, ils portoient seulement une Robbe *noir*."

Das Kreuz der Maltheser giebt das Buch in dieser Form wieder: ein weisses achtspitziges Kreuz mit schmaler goldener Umrandung, hängend mit goldener Oese an goldenem Ringe.

Ich folgere hieraus, — dus besluit Dr. B. Koerner, — dass 1663 auch in Frankreich das Johanniterkreuz achtspitzig in Schwarz gleichfalls bekannt war, dass *roth* der Waffenrock, *schwarz* das Klostergewand war.

Mededeeling van JAC. A.

de Vos (XLIX, 52, 255, 264). — Victor de Vos tr. te Paroisse de Notre Dame, Bruges 27 Dec. 1642 Maria Jooris, de getuigens zijnde Zegerus Liebaert en Paulus Jooris.

Zij waren ouders van de volgende kinderen, allen te Paroisse de St Donat, Bruges gedoopt: n.l.

1. Catherina, ged. 17 Maart 1645.
2. Franciscus, ged. 20 Maart 1647.

3. Franciscus, ged. 14 Jan. 1649.
4. Donatianus, ged. Febr. 1651.
5. Oliverius, ged. 13 Febr. 1653.
6. Joannes, ged. 4 Mei 1656.
7. Carolus, ged. 16 Mei 1658.

Wie waren de voorouders van Victor?

Galle (Ceylon). F. H. DE VOS.

Berloo. — Te Water zegt in zijne Historie van het verbond en de smeekschriften der Nederlandsche Edelen, Deel II, bl. 209. „Berloo (een der onderteekenaars) zal, naar alle vermoeden, iemand geweest zijn uit het edel geslacht van dien naam in Brabant, daar het, sedert het midden der dertiende eeuw in hoog aanzien was en bleef tot dezen tijd. Ik durve derhalve mijn zegel niet hangen aan de gissingen, dat men zou kunnen denken aan Johan Berloë te Emmerik getrouwd" enz.

En Deel III, bl. 474: „Indien de gewone lezing Berloo of Berlo gevolgd moet worden, waaraan ik geenszins twijfele, kan men, naar 't oordeel van den Heere *van Haersolte tot Yrst*, aan niemand anders denken dan aan Willem van Berlo, heere van Keerbergen, schepen van Mechelen in den jare 1553, die getrouwd was met Joanna van Merode of aan eenen van zijne zoons, 't zij Jan van Berlo, graave van Egimont, burggrave van Loo, die ter vrouwe kreeg Maria d'Argenteau, en in 't jaar 1605, zonder kinders, overleedt, 't zij Hendrik van Berlo, Heere van Fontenoy, die in echt nam Joanna d'Oyembrugge. Men zou anders volgens de gissinge van den Heere *Visser*, hier in aanmerking konnen nemen Arend of Arnout van Berlo, Heere van Cortenbach en Eckhoven, getrouwd met Barbara van Riemerswaal, welke in 1611 noch leefde, toen oud zijnde tachtig jaaren. Zijne dochter Geertruid kreeg ten man Antony van der Gracht en storf te Mechelen in den jare 1591."

Zoover Te Water. Ik meen echter te mogen stellen, dat geen der bovengenoemde personen de bedoelde onderteekenaar was. Deze zou, ware hij een van dezen geweest, met zijn titel genoemd zijn.

Berloe uit Emmerik kan niet in aanmerking komen, want hij was geen edelman, komt althans nergens als zoodanig voor. De anderen zouden genoemd zijn: Heer van Keerbergen, graaf d'Egimont, heer van Fontenoy, of heer van Cortenborsh of enkel met de namen hunner bezittingen geteekend hebben. De onderteekenaar was geen graaf noch heer eener heerlijkheid, slechts een eenvoudig edelman, en dien meen ik gevonden te hebben in jonkheer Jan van Berlo, die genoemd wordt op een schutblad der schepenakten van Tiel op het jaar 1579.

Daar vindt men eene aanteekening van een rentmeester van den Jonker luidende: „Willem van den Dwey der Cleyn Wenne van Berlo is schuldig ain Jonckheer Jan van Berlo van eenen kleynen kemp(ken dwelcke hij in huer mogen hielt van mijn Joncker voersz. gheleggen bij der winningen van Henricxkens bempt daermen van dezelve selver winninghen gaet nae die kercke van Cosworm allen op Sinte Martens dach in November jaerlycx iiij vaet spelt sintruderache mate." — Het blad, waarop dit staat, is gemerkt fol. IX en alzoo afkomstig uit een journaal of dergelijk register.

De bezittingen van dezen Jonker lagen nabij Berlo op den weg naar Coswaremme. Hoe komt dat blad te Tiel? Na 1579 had Tiel reeds de Spaansche zijde verlaten. In Februari van dat jaar gaf Prins Willem den ambtman Adam Vijgh, heer van Zoelen, last om in zijnen naam krijgsknechten aan te nemen en de stad op de best mogelijke wijze te versterken. Het ligt alzoo voor de hand dat Jonker Jan, die zich in dat jaar te Tiel bevond, behoorde tot het ingenomen garnizoen en dat hij derhalve zeer zeker staatsgezind en hoogstwaarschijnlijk gereformeerd was. De naam van Berlo of Berloo is in des chepen-akten van Tiel niet te vinden, wel vindt men eenige namen in dien tijd, die vermoedelijk behoorden aan personen, afkomstig uit het oude hertogdom Limburg. Jhr. Jan, die bezittingen had te Berlo, moet echter in Brabant of Limburg gewoond hebben, anders had hij niets te maken gehad met de zaken te Brussel.

In het Nederl. Familieblad (1887 bl. 185) vindt men in eene mededeeling van den heer Verreijt betreffende het geslacht Pierlinck volgens welke de overgrootvader en moeder van Maximiliaan

Pierlinck zijn geweest Berlo en Maumbeek. Max. P. is gestorven in 1665, zoodat Jonker Jan die overgrootvader niet kan geweest zijn, echter blijkt uit die aanteekening dat eene familie Berlo toen te Maastricht woonde en eene was, die in aanmerking kwam.

In het midden der vorige eeuw woonde nog eene familie Berloo (Protestantsch) te Maastricht. In de Handel. der Staten Generaal vindt men vermeld, dat Johan Berloo in 1731 (19 jaar oud) meerderjarig verklaard werd; hij woonde te Maatsricht, zijne ouders waren Willem en Margaretha Berloo, — en meermalen komt in het jaar 1725 voor Cornelis Berloo (die gehuwd is geweest met Maria Elias) en zijne dochter Maria, tegen wiens huwelijk met Leonard Thielen hij zich verzette; zij was toen meerderjarig.

Cornelis B. en Maria Elias hadden nog een zoon (Leonard), die luitenant is geweest en getrouwd met eene Jufvr. Hyssel. Broeder van deze was Nicolaas Hyssel te 's Hertogenbosch, die getrouwd was met eene Juffvr. Gellico en zuster Mevr. M. C. Hyssel, getr. met Johan van Hanswijk, schepen in Den Bosch.

Er valt derhalve niet aan te twijfelen of eene familie Berloo heeft gedurende langen tijd te Maastricht gewoond en behoorde daar tot de aanzienlijkste families. Toch schreef mij indertijd de Heer Habets, die, gelijk men weet, eene genealogie geleverd heeft van het geslacht der graven de Berlo-de Brus, op mijne vraag naar de Maastrichtsche Berloos, dat ongetwijfeld van die plaats (Berlo) ook niet-adelijke geslachten hun naam ontleenden, zooals bv. ZijnZeerEerw. barbier Jan van Berlo, die volstrekt geen pretensie maakte van adel te zijn. Van een aanzienlijk geslacht Berlo, schreef ZijnEerw. mij, te Maastricht *niets* gevonden te hebben. Ik twijfel niet of, als zij R. K. waren geweest, zijn ZeerEerw. wel *wat* zou gevonden hebben. Ook de heer Flament schreef me niets ontdekt te hebben.

De Doopboeken der Hervormden te Maastricht loopen van Nov. 1632 tot Sept. 1796. Ik heb verzocht daarin na te slaan en kreeg welwillend ten antwoord, dat Cornelis Berloo is getrouwd geweest met Marie Elias, en dat nog meer uittreksels betreffende het geslacht Berloo te krijgen zijn, maar tegen twee gulden het stuk. Daar ik

persoonlijk geen belang heb bij het nasporen van de leden eener thans hoogst waarschijnlijk uitgestorven familie, en mijne finantiën niet toelaten veel geld uit te geven voor onderzoekingen ter wille der geschiedenis, kan ik van dit aanbod geen gebruik maken, en deel het bovenstaande mede in de hoop, dat een der Navorschers in de gelegenheid zal zijn, het spoor verder te vervolgen, 't welk leiden kan tot ontdekking van den edelman in 't begin van dit schrijven vermeld. A. J. C. KREMER.

de Haart. — Wat is er bekend van deze Nijmeegsche familie? Uit de Schepenen-Protokollen van het oud-rechterlijk archief te Nijmegen blijkt, dat

Johan v. Groningen, notaris, en *Mr. Otto de Haerdt* 18 Sept. 1630 tegen Evert Janszoon v. Dennenburch en Andries v. Oosteren als man en momber (voogd) zijner huisvrouw Gertghen Roukens eene actie instelden.

Lambert de Haert stond 9 Maart 1656 als getuige over den doop van Derrick, zoon van Adriaen Roukens en Gysberta Gerits, te Nijmegen.

Wijndel v. Rijswijk, weduwe, eerst van Henrick v. Eck, daarna van Jan de Haert, secretaris der stad Nijmegen, trouwde Mei 1603 Jan Kelffken (Calffken), rentmeester der stad Nijmegen († 1617).

Anna Catharina de Haert, trouwde Ludwich Maurits Frederik Weitzell, in welk jaar? Zijne zuster Anna Elisabeth Charlotte Weitzel had tot eersten man Andries v. Kretschmar, geb. 3 Aug. 1698.

Ds. H. Y. Ynzonides, predikant te Stedum, en gade L. P. de Haart, berichtten het overlijden i. d. 12 Aug^{s} 1899 te Utrecht, ten gevolge van hunne menschlievende pogingen tot redding eener drenkeling, van hunne zonen Hendrik, oud 36 jaar, en Hans Ynzo, oud 24 jaar.

J. de Haart, notaris te Djokdja, werd Aug^{s} 1899 tot notaris te Soerabaja benoemd.

Te Rijswijk (bij 's-Gravenhage) vindt men de alliantie de Haart-Mouthaan.

Men ziet oudtijds den familienaam als „die Hard" geschreven; welke schrijftrant hem verklaart, als *de harde*. JAC. ANSPACH.

Samlant (L, 24). — Barent, geb. te Haarlem, tr. (1) als vrijburger te Colombo Elizabeth Hartman, geb. te Colombo. Hij tr. (2) Johanna Clara, geb. te Colombo 4 Oct. 1694, d. v. Abraham Emans, geb. te Amsterdam en Agnita Gertruida Francen, geb. te Colombo. Bij wie:

1. Abraham (volgt).
2. Martin Bernhard.
3. Hester, tr. Johannes Philippus Visboom.

Abraham, Commandeur te Galle, geb. te Colombo 3 Aug. 1713' † te Galle 3 Mei 1766 Maria Agnita d. v.......Bierens en...... Toorzee. Bij wie:

1. Abraham, onderkoopman O.-I. C. geb. te Colombo, † te Batavia, tr. te Galle 20 Apr. 1777 Helena Catherina Alida Francken van Zwol.
2. Agnita Clara, geb. te Kust Malabar 29 Dec. 1745, † te Colombo 22 Juni 1733, tr. te Galle 7 Maart 1762 Willem Jacob van de Graaf, Gouverneur van Ceylon, geb. te Huyzen 1736.

Voor de wapens Samlant, Emans, Bierens, Toorzee en van de Graaf zie Lapidarium Zeylanicum, pl. 13.

Galle (Ceylon). F. H. DE VOS.

Tindal (Generaal) (XLIX, 128). — Omtrent den Gen. Tindal kan de vrager vinden een zeer breedvoerige biographie in v. d. Aa's Biogr. Wbk. en voor wat zijn afstammelingen aangaat kan hij raadplegen Jaarboek van den Nederl. adel 1891, — art. Tindal.

R. A. A. V. V. O.

Cassius. — Christoffel of Christiaan C., richter te Lienden, in 1757 namens de Landsvorstelijke hoogheid van Gelderland, in '70 namens den heer van Lienden, vermeld Nav^r. XLVI, 519, '45. Ik vermoed, dat hij een zoon is geweest van Bogislaus David C.,

een Pool, geb. in 1693 te Lissa of Lesna(?), — in Posen, dat, voorheen een gedeelte van Polen zijnde, bij de verdeeling (in 1772,'93,5) aan Pruisen kwam. Bogislaus David ontving als S. Min. cand. 25 Febr. 1723 de collatie van Zoelen uit handen van Carel bn Piek; 1 Maart door den kerkeraad beroepen, zag hij 5 Maart zijn beroep geapprobeerd door de classis van Tiel, werd 28 April peremptoir geëxamineerd [1]), 23 Mei bevestigd door Cornelis Martinus Simons, pred. te Beesd uit Jes. 61 vs. 5: „*Uitlanders* zullen staan en uwe kudden weiden, en *vreemden* zullen uwe akkerlieden en uwe wijngaardeniers zijn", — een blijkbaar met het oog op Cassius' uitheemsche afkomst gekozen tekst, en deed zijne intrede met Jez. 56 v. 7, vgl. met v. 6: „de *vreemden* die zich tot den Heer voegen om Hem te dienen", enz.; 13 Sept. '23 lid der classis Tiel, in '25 door den Tielschen magistraat aangesteld tot derden of extra-ordinaris predikant te Tiel (de Jongh, „Naamlijst pred. v. 't Geld. Synode", 1750, bl. 59); zag hij in '47 door den zoon en leenvolger van zijn collator, Willem Hendrik bn Pieck, een orgel in zijne kerk stichten; werd 8 Sept. '66 wegens ouderdom verschoond van het waarnemen van den predikdienst in de vacante gemeenten; vierde 23 Mei '73 uit Ps. 92 v. 14—16 zijn 50-jarig jubilé; voerde in '74 zonder bezwaar in zijne gemeente de nieuwe Psalmberijming in [2]), welke die van Petrus Dathenus verving; verzocht op de Tielsche classisvergad. van 11—12 Sept. '75, dat voor hem liefdebeurten zouden worden waargenomen; predikte 17 Oct. '75 zijn afscheid, en bleef als „vader Cassius", bemind tot aan zijn dood 10 Juni '83, te Zoelen wonen, op den huize Topsweerd.

Als de hoogl. Kist, in zijn opstel „De Hervormde gemeente te Zoelen" (in „Archief voor Kerkgeschiedenis" van Kist en Rooyaards,

---

1) Dit peremptoir examen was in 1608 tot stand gekomen toen de Z.-Holl. Synode zulks noodig vond, om de aankomende leeraars zooveel te beter te kunnen beproeven omtrent de toen zwevende geschillen nopens de Praedestinatie en de Satisfactie, en de Kerk te meer zuiver te houden van onrechtzinnigen op deze punten; zie Ypeij en Dermout, „De leer der Herv. Kerk", I, 387.

2) Welke invoering in sommige gemeenten in Zeeland groote opschudding en tumult veroorzaakte, zie Nav. XXIV, 151.

II, 427) zegt, dat hij „caelebs" stierf, dan bedoelt hij gewis daarmee, dat hij „weduwnaar" was. Immers hij is zelfs tweemaal gehuwd geweest, als weduwnaar van Johanna Margareta de Rooij (dood 4 Sept. 1730), trad hij 7 Dec. '40 in den echt met Arnolda Cock te Tiel. Uit zijn eersten echt werd 1 Jan. '29 eene dochter van hem gedoopt. Deze dochter kan de moeder geweest zijn van zijn opvolger te Zoelen, Berend David Martini, geb. te Herwaarden (waar zijne vader vermoedelijk predikant was), student te Leiden, 9 Febr. '74 te Tiel door Fokko Kniphuizen pred. te Ingen, praeparatoir geëxamineerd; beroepen 17 Oct. '75 op den dag des afscheids van zijn vermoedelijken grootvader, nadat hij de collatie had bekomen van Aart Johan Verstolk, heer van Zoelen en Allenhage, oud-schepen van Rotterdam; 3 Jan. '76 door Ds. Leonard Vrede Legou (Rijswijk), peremptoir geëxamineerd; 21 Jan. '76 door Ds. Post (Erichem) bevestigd; 22 April lid der classis, † Juli '85.

Een jonger broeder van Bogislaus David C. kan geweest zijn Johannes Alexander C., pred. in de Poolsche taal te Lisse (lees: Lesna) in 1735, superintendant rector gymnasii '46, emeritus '76 („Naamregister van Predd. 1788, bl. 186: Groot Polen). Vader van Christianus Theophilus C., in 1775 pred. in de Poolsche taal te Zychlin en Wola.

Als naamgenoot een vermoedelijke kleinzoon van den predikant te Zoelen was Bogislaus David C., als „Polonus" in 1770 te Leiden onder de studenten van het Statencollege ingeschreven, oud 24 jaar, in '75 conrector te Lisse (Lesna) of Lissa. Broeder van Johannes Ludovius C. (zoon van Paul Lodewijk), in '76 pred. in de Hoogduitsche taal te Lesna.

Johannes Bogislaus C., Lesna-Polonus, in 1786 ingeschreven onder de studenten van het Staten-College te Leiden, oud 23 jaar.

Onder Tiel vindt men nog altoos het Kasjusweidje, blijkbaar eene herinnering aan den familienaam Cassius. Opmerking verdient nog uit het lidmatenboek te Zoelen, dat 30 Juni 1751 een R.-Kath. Poolsch edelman Jozef Myslinski, er door belijdenis lidmaat werd der Hervormde Kerk, met deze aanteekening: „Hic nobilis Polanus ab ecclesia Romana ad Reformatam transiit."

JAC. A.

van Bockom. — *Gerrit van Bockom* en *Maria van Bragt* laten te Dordrecht den 26 Oct. 1696 een kind doopen, dat den naam *Jan* ontving. Deze Jan, aanvankelijk bestemd om tot predikant te worden opgeleid, schijnt koopman te zijn geworden, zooals blijkt uit een huwelijkszang bij gelegenheid van zijn 25-jarig huwelijksfeest afgedrukt, op 15 Mei 1743.

Hij was n.l. den 15 Mei 1718 gehuwd te Delft met Arentje Kloeting(h) ged. te Delft in de Nieuwe Kerk 31 Juli 1697, dr. van Andries en Engeltje Hogervorst.

Hunne kinderen zijn mij genoegzaam bekend; doch ik zou gaarne de voorouders van *Gerrit van Bockom* leeren kennen; en is de familie *van Bragt* bekend? Wellicht bezit iemand aanteekeningen. Een onderzoek te Dordrecht schrikt om het schandelijk tarief te veel af.

Rietstap A. G. noemt eene fam. van Bragt in 't land van Utrecht. Wie helpt?

Den Haag. M. G. WILDEMAN.

Tieleman Jansz. v. Bracht, geb. te Dordr. 1625, † 1664 te Moordrecht, Doopsgez. pred. te Dord. en schrijver van het Martelaarsboek der Doopsgez., ook geheeten v. Braght. Tieleman v. Bracht, dichter te Dordr. † 1715, neef van Mr. Herman v. Br., heer van Opijnen, aan wien zijne Tuingedachten 1754 werden opgedragen.

Hendr. v. Br. tooneeldichter, tusschen 1715 en 1718. RED.

Aanvulling Geneal. Ramaer (Stam- en Wapenb. III, 40). — *Jan Ramaer* en *Maria van de Poll* hadden niet 2, doch minstens 3 kinderen, daar Wilhelmina Maria Ramaer uit die ouders ± 1739 te Bergeijk werd geboren. Zij huwde met Hendrikus Elbartus Wildeman, ged. te Voorthuizen 9 Mei 1751, † te Nijmegen den 22 Aug. 1826 als oud-rentmeester der heerlijkheid Asten. Zij † ter plaatse 21 Juli 1821. Weet iemand de ascendenten van genoemden *Jan Ramaer* op te geven en was de naam zijner vrouw van *de* of van *der* Poll?

Den Haag. M. G. WILDEMAN.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Voltaire's Pucelle d'Orléans. — Ik bezit een exemplaar van dit gedicht met het jaartal 1762, zonder aanwijzing van uitgever of drukker, doch alleen de vermelding: Nouvelle edition, (in 8°) corrigée, augmentée et collationnée sur le Manuscript de l'Auteur. Ook de illustratien zijn anoniem. Het geheel is gebonden in leeren met goud versierden band.

De fransche titel vertoont de volgende dédicace: Mary Luxmoore, present of Mr le Conte de Tontetti, Augts 18 1780.

Vrage: Is dit een bijzondere uitgaaf en wie zijn de laatstgenoemde personen?

's-Gravenhage. M. G. WILDEMAN.

Dit is de eerste uitgaaf van (Genève), zegt Brunet, „qui ait paru de l'aveu de l'auteur: elle est augmentée de cinq chants entiers, d'une préface sous le nom de D. Apuleius Risorius et de notes placées au bas des pages." Ofschoon deze uitgave niet die waarde heeft als andere met de plaatjes van Moreau, wordt zij toch, mits het ex. weinig is afgesneden en goed gebonden, op prijs gesteld door liefhebbers. De dédicace is zeker geschreven en toont aan dat het een presentex. is. RED.

Een oud versje zegt:

Mocht Charles Quint zijn liefje in de armen zinken,
Hij sprak tot haar 't zoetvloiend Italiaansch;
Hij converseerde in 't Engelsch met zijn vinken,
En met zijn paard in 't brommend Moffrikaansch;
Liet 't vleiend Fransch op de audiëntie klinken,
En bad tot God in 't schoon en krachtig Spaansch;
. . . .
. . . .

De twee *vergeten* regels moeten uitdrukken, dat hij *zong* in 't Hollandsch. Kan iemand die slotregels opgeven?

E. LAURILLARD.

BILDERDIJKIANA

DOOR

H. DE JAGER. [1])

LIII.

Verslag van de werkzaamheden der Tweede Klasse des Kon. Nederl. Instituuts, over het jaar 1815—1816. [2])

Indien wy ons lang en dikwijls van tijden beklaagden, waarin de onzekerheid van het bestaan onzes lichaams en (om het dus uit te drukken) het onrustig en pijnelijk dobberen tusschen de allergewichtigste vraag van *zijn* of *niet zijn* alle werkzaamheid stil deed staan, alle uitzicht en doel overnevelde, en alle onderneming teloorstelde; het mocht ons in het afgeloopen Instituutsjaar gebeuren, dit bestaan niet alleen door verklaring van den wil des Monarchs verzekerd te zien, maar eene werklijke bevestiging, vernieuwing, uitbreiding en opluistering in naam en tijtel te ontfangen, door welke de Koninklijke zorg en belangstelling in geleerdheid, letteren en kunsten zich ook ten onzen aanzien bewezen heeft. En van nu af, mijne Heeren, gaat (als ware 't) een nieuwe dag voor ons op; waarin (men mag het verwachten) herstelde, vermeerderde en nieuwe krachten zich met nieuwe pogingen staan te ontwikkelen, om op de ons aangewezene baan onvermoeibaar en moedig voort te treden ten roem en ten nutte van een herlevend Vaderland.

Zie daar bloeiende uitzichten, mijne Heeren! Maar het is tot nog meer of anders niet, dan de aanbraak van den dag die ons op zal gaan; dag van werkzaamheid, maar wier blijken en vruchten zich niet met den eersten ochtendglinster vertoonen kunnen. *De toerusting tot den arbeid* moest noodwendig zelve den arbeid te ruggezetten, en tot nog verkeeren wy in deze voorbereiding ten arbeid:

---

1) Vervolg van Nav. L, blz. 134.

2) Dit door Bilderdijk gestelde Verslag wordt hier door mij medegedeeld naar het eigenhandig geschreven concept des Dichters, in mijn bezit.

voorbereiding vol omslags, beslommerings, en vol van tijdverslindende bezigheden, die het inzonderheid by onze Klasse nog onzeker is, hoe lang zy ons zal moeten ophouden. Men verwachte derhalve dit oogenblik geen Verslag van my, vervuld met een aantal van gewichtige bedrijven, en waarin zich de vruchtbaarheid van den dag alreeds kenteekent. Het geen de oogst des verloopen jaars by ons opleverde is schraal; daar de toebereiding des akkers een algemeen braakliggen met zich moest brengen, dat noch zaaien noch maaien veroorloofde.

Ik zal, mijne Heeren, Uwe aandacht niet ophouden met eene voorstelling van den arbeid welken het ten uitvoerbrengen der Koninklijke besluiten van den 6n April, 21n en 28n May dezes jaars, ten aanzien van de Nieuwe Reglementen, nieuwe benoeming van Leden, en nieuwe *dotatie* (gelijk men het noemt) veroorzaakte. Deze arbeid is aan alle de Klassen gemeen, of voor zoo verre hy by de Tweede Klasse byzondere of meerdere beschikkingen vorderde, voor de overige van geen belang. Alleen kan het dien genen der leden, die by de buitengewone Algemeene Vergadering in de Maand December gehouden, niet tegenwoordig waren, geen overtollig bericht zijn, dat de open plaats by onze Klasse door de dood van den Heer Meerman ontledigd, wiens afsterven zeer kort voor het ingaan van het Instituutsjaar waarover wy handelen, voorviel, en door den vorigen Voorzitter des Algemeenen Instituuts behoorlijk werd aangekondigd, op den 5n van Wijnmaand vervuld is geworden door de verkiezing van den Hr. en Mr. Wiselius en dat het verkiezen van den Voorzitter der Tweede Klasse tot Algemeenen Voorzitter aanleiding hebbende gegeven dat men eenen vasten Secretaris noodig oordeelde, (welke sedert het vertrek van den Hr. Scheltema naar 's Gravenhage niet bestaan had,) de keuze daartoe gevallen is op den Voorlezer dezer, die zich dezelve (edoch alleenlijk voor dit buitengewoon moeilijk jaar) heeft laten welgevallen.

Na deze inlichting vooraf, kome ik tot de werkzaamheden, der Klasse toegeëigend.

Onder dezen is te meermalen in de eerste plaats en als aan het hoofd gesteld het vervaardigen van een Algemeen Woordenboek onzer

taal, waarmede de Tweede Klasse des Instituuts van den aanvang der instelling af by name en uitdrukkelijk belast was geworden. [1]) Daar er ondanks de uitvoerige maatregelen reeds dadelijk in 't eerste jaar des Instituuts hiertoe genomen, by aanhoudendheid geene mogelijkheid scheen om dezen arbeid ten uitvoer te brengen, werd den 7n van Herfstmaand, op het voorstel van een der Leden deze zaak in overweging genomen, en eene Kommissie benoemd, bestaande uit de Heeren Hooft en de Vries benevens den tegenwoordigen Secretaris, welke by hun Verslag de volstrekte onmooglijkheid aantoonden dat dit werk by de Klasse ten uitvoer gebracht wierd; als vereischende dit, deels een aanhoudenden arbeid van personen, welke zich daaraan geheel konden overgeven, en deels het aanschaffen van medewerkers van buiten het Instituut en, noodwendig, te dier zaak te bezoldigen; hetgeen noch met de persoonlijke omstandigheden der Leden, noch met den bekrompenen toestand van de geldmiddelen der Klasse overeenkwam. — Welk Bericht ten gevolge gehad heeft, dat niet alleenlijk de Klasse op den 5n van Wijnmaand geoordeeld heeft, van dit werk te moeten afzien, maar ook hetzelve medegedeeld zijnde aan de Kommissie tot herziening des grondreglements (die daar ook gebruik van gemaakt heeft), dat dit punt by het nieuwe Reglement geheel onderdrukt is geworden. Weshalve het thands aan de Klasse zal staan, om als hare *organisatie* en samenstelling eenmaal tot dien gelukkigen staat zal geraakt zijn, als te wenschen is, van hare zijde dit belangrijk punt aan het Gouvernement voor te dragen, en daartoe dan ook de benoodigde buitengewone toelagen te vragen.

Om echter zoo veel doenlijk een werk zoo belangrijk voor de taal, en (wierde het slechts wel uitgevoerd!) zoo nuttig voor hare uitwendige en innige kennis, niet als ware 't geheel weg te werpen en uit oog en hart te verliezen, maar veeleerder in eenige mate

---

1) In Dr. A. de Jagers Archief voor Ned. Taalkunde, D. III, bl. 321—342, vindt men 't „Verslag betrekkelijk de inrigting en vervaardiging van een Algemeen Hollandsch Woordenboek, den 10 April 1809 bij de Tweede Klasse van het Kon. Instituut uitgebragt."

voor te bereiden, werd op voorstel des Voorzitters een overleg gemaakt tot het opzamelen van verouderde woorden, ten einde daaruit ten eenigen dage een *glossarium* te vormen. Het ontwerp voor deze werkzaamheid, opgemaakt door eene Kommissie van de Heeren Kantelaar en de Vries benevens den Secretaris, in wier handen dit voorstel gesteld was, en die op den 11n van Grasmaand verslag deed, werd gedrukt en rondgezonden, met dien gevolge, dat van stonden aan 19 van de 21 leden der Klasse zich genegen toonden, daar deel in te nemen, welke elk voor zich, verschillende Schrijvers en werken, of vakken van wetenschap kozen, waaruit zy zich verbonden uittreksels en waarnemingen op te leveren. Gelijk ook een der binnenlandsche Korrespondenten, (de verdienstelijke Epkema), onverwijld en onaangezocht zich ter deelneming in dezen arbeid heeft opgedaan, en, zoo wel als de Heeren Hooft, Meijer, Kantelaar, Lambrechtsen, bereids verscheiden Quaternen geschrifts ingeleverd, die een veelbeloovend beginsel ter verdere voortzetting van het ondernomene daarstellen, en ten volle bewijzen, dat by onze Klasse de zoolang in verkwijning gehoudene ijver en vlijt, niet uitgedoofd zijn.

Niet veel heeft sedert de eerste twee jaar des Instituuts aan de Tweede Klasse mogen gebeuren, verhandelingen van Leden te ontfangen, hoezeer by een uitdruklijk artykel van haar Reglement van orde ('t 39e) daartoe uitgenoodigd en (als ware 't) verplicht. En die met de geschiedenis onzer Klasse bekend is, zal dit niet vreemd kunnen vinden. Reeds vroeg echter in het afgeloopen Instituutsjaar bood de Heer Siegenbeek ter voldoening aan dat art. eene welkome Verhandeling aan, betreffende den oorsprong der voorleden tijdvorming in de (zoogenaamde) ongelijkvloeiende werkwoorden onzer taal. Deze Verhandeling werd dadelijk in handen eener Kommissie van drie Leden gesteld, van welke de minderheid dan ook ten laatsten, en wel nu zeer onlangs, een Verslag heeft ingeleverd, dan het welk een der gelastigde weigerde te onderteekenen, en waarover ten gevolge dezer verscheidenheid van begrippen by de Klasse nog geen besluit genomen heeft kunnen worden, maar nieuwe overwegingen noodig zijn geacht.

Te meermalen heeft de Klasse de toenemende ontaarding onzer Moedertaal door het indringen van Hoogduitsche woorden en wijzen van uitdrukken, in aanmerking genomen. [1]) Op den 7n van Lentemaand werd haar door den Secretaris als een der meest schadelijke bronnen van dit verderf onder het oog gebracht, het algemeen gebruik dat sints zoo vele jaren, by het openbaar en byzonder onderwijs in de Latijnsche taal, gemaakt wordt van Woordenboeken en andere Elementaire schriften oorspronklijk in het Hoogduitsch opgesteld en daaruit vertaald; waarin het, zoo al niet van Hoogduitsche woorden of die naar het Hoogduitsch nagebootst zijn, ten minste van Hoogduitsche uitdrukkingen en wendingen van gedachten als krielt, en aan waarachtig Hollandsche spreekwijzen, tevens met de onderscheidende kenmerken onzer taal of geheel of hoofdzakelijk ontbreekt. De zaak werd van genoegzaam belang geoordeeld, om daarover het ontwerp eener schriftlijke Memorie te vorderen, die dan ook ingeleverd zijnde, by besluit van den 4n van Grasmaand vastgesteld werd om van wegens de Klasse aan den Heer Kommissaris Generaal tot het onderwijs en de wetenschappen aangeboden te worden, zoo als dan ook onmiddelijk geschied is, en de voordracht met indruk van de voorstelling ontfangen schijnt.

Reeds in het jaar 1810 had de Klasse zich aan de toenmalige Hooge regeering gewend, met te kennen geving van het verderflijk uitwerksel dat het meer en meer onbekend worden met het oude schrift sedert ruim een leeftijd op de bewaring en in stand houding der oude papieren gehad heeft en steeds voortgaat te hebben; en op maatregelen aangedrongen ten einde die kennis ten beste der Vaderlandsche letteren en geschiedenis voort te planten en te onderhouden. Het aanzoek werd gunstig aangenomen, doch bleef met de opgekomen Staatsjammeren zonder gevolg. Duizend ervaringen sedert dien tijd, en het verwoesten van eene onberekenbare menigte van oude geschriften, waaronder die van den allergewichtigsten aart,

1) In Dr. A. de Jagers a. w. D. IV., vindt men het „Verslag betrekkelijk de Bastaardwoorden, den 8sten Mei 1809 bij de Tweede Klasse van het Kon. Instituut uitgebragt door Mr. W. Bilderdijk c. s."

leverden beweegredenen op om dit verzoek te vernieuwen en nader aan te dringen; en het was op verslag van de Heeren *de Vries* en *Meijer* in wier handen het voorstel gesteld werd, dat de Klasse op den 5n van Wijnmaand besloot zich daarover schriftlijk tot den Kommissaris Generaal te wenden. Na zevendhalf jaren tijdsverloop werd derhalve in het laatste van Wijnmaand des afgeloopenen jaars deze zake vernieuwd, en sedert ontstond daarover eene briefwisseling met den Heer Archivarius Van Wijn, in wiens handen het voorstel op aanzoek der Klasse gesteld werd; en thands is het by dit, als by 't vorig Gouvernement, hangende.

Op zijn tijd werd in vroeger Algem. Vergadering medegedeeld, welke en hoedanige stappen de Klasse gedaan heeft tot bewaring, onderzoek, en verkrijging van zoodanige oudheden, boeken, geschriften, en dergelijke, als in vroeger tijd, aan Staatslichamen of Kollegien van bewind of regeering behoord hebbende, en (onder de Fransche inlijving) door de ontbinding dier lichamen en Kollegien heerloos geworden 't zij ter opzending naar Frankrijk, 't zij ten roof of algeheele verwoesting gedoemd schenen. Men herinnert zich, met welken ongelukkigen uitslag. — Niet gelukkiger waren de nasporingen welke de Klasse in het afgeloopene jaar omtrent dezelfde voorwerpen in 't werk stelde, en het zou vruchtloos zijn, in byzonderheden deswegens te treden, daar alles betoont, dat zy die te voren met het Instituut medewerkten en alles inspanden om die stukken uit der Fransche handen te houden, thands even zoo ijverig zijn om het bestaan daarvan aan de kennis des Instituuts te onttrekken. Doch heeft zich de Klasse ten aanzien dier pogingen te loor zien stellen, herhaalde brieven van den Heer Archivarius *Van Wijn* doen haar hopen, dat zy weldra (moge er slechts plaats ter berging zijn!) door middel van dit haar oudste en werkzaam Lid in het bezit zal gesteld worden van den beroemden *Sint-Pieter steen;* zijnde een der alleroudste Hollandsche overblijfselen; en dat ons van het wegvoeren des ons ontweldigden altaars der *Dea Sandrandiga*, op welks te ruggave wy vruchtloos gehoopt hadden, zal kunnen vertroosten.

Op deze wijze, mijne Heeren, trachtede de Klasse, voor zoo veel

tijd en omstandigheden, aan de Leden tot wie hare Vergaderingen zich bepaald hebben, toelieten, zich ten aanzien der beide takken van geleerdheid, haar toebetrouwd, (Taal- en Geschichtkunde), te kwijten; wanneer (en het is met byzonder genoegen, dat zy dit ophaalt!) zy tevens met hare zusterklasse in de algemeene Letterkunde, zich by aanschrijving van den 20ⁿ van Grasmaand, van wegens het Gouvernement met de last vereerd zag, van voor Hooghetzelve de ontwerpen voor drie gedenkpenningen te vervaardigen, op de drie groote gebeurtenissen van 's Konings regeering: t. w. *de aanvaarding van de kroon als Koning der Nederlanden; de overwinning van Waterloo;* en *het Huwelijk van den dapperen Kroonprins.* Een vereenigde Kommissie werd ten dien einde benoemd; waartoe dezerzijds gekozen wierden de Heeren van Lennep en de Vries met den Secretaris; zoo als uit de derde Klasse dezelfde Heer v. Lennep, met de Heeren Bosscha en secretaris Stuart; en het viel haar niet moeilijk zich dadelijk over de algemeene gronden te verstaan, welke in den tegenwoordigen staat der kunst en *metallique* wetenschap voor den smaak en de wijze van beeldende voorstelling, zoo wel als voor de keuze der randschriften bepalende waren etc. (inserantur verba van het raport.)

De Vorstlijke huwlijksvereeniging was een voorwerp meer algemeen en veel minder geschikt tot eene gelijke nadrukkelijke eenvoudigheid. Men oordeelde echter in denzelfden geest te moeten blijven, en stelde den met rozen gevulden en fakkelvoerenden huwlijksgod der aaloudheid voor, offerwijn plengende op een brandend altaar, waarop men den hoorn van overvloed (zinnebeeld van algemeene welvaart en Staatsgeluk, de *felicitas temporum* by de Ouden) verbeeld ziet, en de dit heil verkondende randspreuk zegt: *Haec sacra salutem firmabunt populis.*

Een zoo belangrijk stuk als 's Lands gedenkpenningen behoorde ongetwijfeld onder de voorwerpen, die de aandacht der Klasse niet mochten, niet konden ontslippen. Maar de gegeven last des Gouvernements scheen er een nieuw belang aan te schenken. Met het jaar 1716 houdt de verzameling door Van Loon uitgegeven, op; en daar is dus een volkomen eeuw verloopen, waarvan geene opteekening

der gedenkpenningen, in ons Vaderland uitgekomen, en die allertalrijkst geweest zijn, bestaat. Een volkomen eeuw, zeggen wy, en wy mogen er byvoegen, welk eene eeuw! en hoe vruchtbaar in gewichtige en ontzachlijke voorvallen, Staats- en regeeringsverwisselingen, oorlogen, verbonden, en wat dergelijke meer is. Intusschen heeft het ongeluk der tijden en de schaarschheid van geldmiddelen, deze zoo wel als duizenden van oude medailjes van goud en zilver, by zakken en sleden vol naar de munthuizen en smeltkroezen doen wegvoeren en tot hare ruwe grondstoffe te rug keeren; en te vergeefs zou men zich willen ontveinzen, dat deze verwoesting steeds aanhoudt. Wat zoude ondertusschen de Klasse? zy, die geene inkomsten heeft, om zoodanige stukken, al ware 't voor de waarde des metaals in te kunnen wisselen, of het geen er nog van overig is voor vernietiging te bewaren, en dus een Kabinet te verzamelen; terwijl het geheel Instituut in het Kommitté zijner Voorz^{n}. en Secr^{n}. met de Admin. Kommissie vereenigd, eenstemmig bepaald heeft, dat geene verzamelingen gemaakt kunnen worden! — Ook zelfs tot de buitengewone onkosten om van zulke penningen, wanneer en naar mate zy voor mochten komen, het zij teekeningen, het zij afdrukken te doen maken en de daartoe noodige verstandhoudingen te openen en voort te zetten, vond zy zich buiten staat. Op Bericht van de Heeren de Vries en Wiselius, met den Secretaris besloot men derhalven (en wat kon men meer?) het belang van dit voorwerp door eene opzettelijke Memorie, (die dan ook den [1]) verzonden werd), by het Gouvernement voor te stellen, ten einde op de eene of andere wijze en (voor zoo veel het nog tijd is) in tijds, de kennis van de openbare en byzondere gedenkmunten van deze laatst verloopene honderd jaren, voor eenen geheelen ondergang te bewaren, en daartoe (en tevens tot vervulling van de ontbrekende vroeger penningen in de werken van Van Loon en anderen) de Klasse van wegens het Rijk in staat te stellen. Te gelijk werd daarby het Gouvernement onder 't oog gebracht, van hoe veel belang het voor de geschiedenis en 't bewaren der historische munten is,

1) De datum van verzending is niet ingevuld.

dat zy niet, als men plach, in het goud en zilver alleen; maar in een metaal gestempeld worden, dat noch door zijne stoffelijke waarde, noch ook door eene algemeene bruikbaarheid, de gewinzucht, armoede of onkunde tot hare versmelting kan aanzetten. En deze zaak is dus mede als hangende by het Gouvernement te rekenen.

Een zeer geruimen tijd bevorens was reeds by de Klasse de aandacht gevallen op het nut van 't verzamelen van Afbeeldingen en andere prentkunst tot de geschiedenisse des Vaderlands betrekkelijk. Een geschenk van den Ridder van Kinsbergen bestaande in afbeeldingen van Nederlandsche zeehelden, aan het Instituut gedaan, versterkte dit gevoel. Doch het duurde niet lang of der Klasse werd het aanbod van een Vaderlandschen atlas in verscheiden omslagen, ter waardeering eens boekhandelaars gedaan; en na de zaak overwogen te hebben, bevond men op verslag van den Heer de Vries en den Secretaris in Kommissie, *ongeraden*, zich in een zoodanigen aankoop en de daaruit voortvloeiende kosten ter aanvulling en byhouding van een nimmer gesloten en nooit volkomen werk, in te laten. [1])

LIV.

Rodrigo de Goth.

Zooals Tollens in § 42 van zijn *Nog iets over de werken van B.* opgemerkt heeft, wordt „bij de voortreffelijke overzetting" van Southey's Rodrigo de Goth door Vrouwe Bilderdijk [2]) „bewaard"

---

1) In 1810 liet men de gelegenheid voorbijgaan om het „Pan Poëticon" in eigendom te verkrijgen. Den 29en van Zomermaand 1810 werd uit naam van den Minister van Binnenl. Zaken aan Bilderdijk geschreven: „Zijne Majesteit, aan welke ik voor eenigen tijd de eer had een rapport te doen, omtrent het in eigendom verkrijgen der bekende verzameling van pourtraitten van Nederlandsche dichters, het Pan Poëticon genaamd, heeft mij onlangs gelast deze nieuwe uitgave van de hand te wijzen." De origineele missive van den Secretaris Generaal, waarin dit voorkomt, berust in de Bibliotheek te Leiden, Cat. HSS. 873.

2) Men zie over dit dichtwerk van Vrouwe Bilderdijk *Aanteekeningen van Mr. J. Pan* op Glindermans *Lijst*, blz. 15, en A. de Jagers *Bijdrage tot de lijst van Bilderdijks werken*, blz. 17.

Beschouwing van Southey's Rodrigo de Goth, naar de vertaling van Vrouwe K. W. Bilderdijk. Breda, bij A. J. Oukoop, 1830. Naar eene aanteekening mijns Vaders werd deze door Klinkert vermelde *Beschouwing* geschreven door Dr. Wap.

In 1825 bezong A. Beelo Vrouwe Bilderdijk in een gedicht, getiteld: *Aan Mevrouw K. W. Bilderdijk. (Na de lezing van hare vertaling van Southey's heldendicht: Rodrigo de Goth.)*

LV.

Verhandelingen, Ziel-, Zede-, en Rechtsleer betreffende.

Naar aanleiding van de eerste der in dezen bundel voorkomende verhandelingen, [1]) gaf Mr. J. Kinker, zooals bekend is, zijne *Brieven over het Natuurregt* uit, op Klinkerts *Lijst* vermeld. Over die *Brieven* handelde Dr. Kollewijn in zijn werk over Bilderdijk, Deel II. blz. 271 en 272. Ik kan er bijvoegen, dat de *Brieven* [2]) het aanzijn gaven aan een geschrift van J. J. le Roy, predikant te Oude Tonge, getiteld: *Bescheidene Bedenkingen, briefswijze voorgedragen aan den Hoogleeraar den Heer Mr. J. Kinker, wegens eene, in zijne Brieven over het Natuurregt, voorgeslagene nadere wijziging der Critische Wijsbegeerte.* Delft, wede. J. Allart, 1827. 8°.

LVI.

Beginsels der Woordvorsching.

Over dit door Bilderdijk in 1826 geschreven werkje, in 1831 bij Suringar verschenen, zie men Dr. Kollewijns boek over B., Deel II. bl. 371 en 372. Het exemplaar, dat ik bezit, heeft veranderingen en bijvoegsels naar Bilderdijks HS. van de hand mijns Vaders. De veranderingen zijn grootendeels verbeteringen van drukfouten [3]).

---

1) De eerste dezer verhandelingen verscheen vroeger in de *Mnemosyne* VIII, IX en X.

2) Eene breede aankondiging van deze *Brieven* vindt men in den *Recensent*, 1823, blz. 535.

3) Op bl. 49, reg. 8 v. o. staat *vindt* voor *vind;* reg. 7 v. o. *onlijdelijke* voor *onlijdelijken;* reg. 3 v. o. *uitklinke* voor *uitklinkt.* Bl. 52, reg. 11 v. o. *geur* voor *geier.* Bl. 53, reg. 12 v. o, *lekenspigels* voor *lekenspiegels;* reg. 11 v. o. *het Insti-*

Hier en daar geeft de gedrukte tekst niet weêr wat het HS. heeft. Op bl. 45 staat: *een ellendige wurmhoop*. In plaats van *ellendige* heeft het HS. *Siegenbeeksche*. Iets verder staat: *daar men even zoo goed meê had kunnen beginnen*. Het HS. heeft: *daar men even zoo goed of kwaad* enz. Op bl. 46 leest men: *eene ras voorbijgaande glorie*. Het HS. heeft: *zijne ras* enz. Op dezelfde bladzijde staat: *'t willekeurig dwangjuk*, waarvoor het HS. heeft: *'t Ezels- en Buffelgareel*. Op bl. 49 staat: *der letterfiguur*, waarvoor het HS. heeft: *door letterfiguur*. Eenige regelen verder: *Professor Siegenbeek*, waarvoor het HS. heeft: *den Siegenbeekschen aanhang*. Op bl. 52 staat: *die hy daar by brengen kon*. In plaats van *brengen* heeft het HS. *schrapen*. Op bl. 53 leest men: *dat deelneming opwekt en liefst met „onnoozele" verbonden gaat*. Het HS. heeft: *dat deelneming inboezemt en liefst met het „onnoozele"* enz. Voor *hoe!* op bl. 56 heeft het HS. *foei!* Op bl. 61 staat: *niemand moet er een Hollander wet van maken*. Het HS. heeft: *geen Siegenbeken moeten* enz. Voorts *botte uitspraak*, waarvoor het HS. heeft: *bolle uitspraak*.

De bijvoegsels, door mijn' Vader vermeld, zijn de volgende:

Op bl. 51 leest men: „Siegenbeeks afwijkingen van deze spelling der Maatschappy". Hierop volgt in het HS.: „waar hy nu (God betere 't) tot smaad der oudere en wijzere Leden den Voorzitter van speelt."

Op de zinsnede: „*Zoo* is eenmaal ingevoerd en heeft iets meer plechtigs dan *zo*." (op bl. 65) volgt in het HS.: „Wat aan Siegenbeek gebleken is, mag hy voor zich houden; wiens blijken veelal naauwlijks (ja zelfs nog niet half) *blikken*, — maar droomen is."

Nog is in den gedrukten tekst weggelaten hetgeen in het HS. aan 't einde staat en luidt: „Hy (Siegenbeek) mag anderen zijn vervloekte moffery in het oor *feziken* en daarby van Ezelen hoog-

---

tuut daar ik er onder ken, voor *het Instituut; daar ik er ouder ken*. Bl. 54, reg. 7 v. o. *gol-e* voor *go-le*. Bl. 60, reg. 9 v. b. *gewonelijk* voor *gewoonlijk*. Bl. 61, reg. 10 v. b. *vasten* voor *vaste*. Bl. 63, reg. 4 v. o. *verbastert* voor *verbasterd*. Bl 64, reg. 8 v. b. *smingen* voor *smuigen*. Bl. 65, reg. 1 v. b. *Stroen* voor *Stro-en*; reg. 8 v. o. *achter* voor *echter*; reg. 7 v. o. *aangeroerd* voor *aangevoerd*.

moed *fonkelen*, maar zelfs om Apen neêrduitsch te leeren, weet hy er nog niet genoeg van; en het schreit ten hemel, dat men zulk een onverstand onze Hoogescholen onherstelbaar verachtelijk heeft laten maken — voor een ja vervallen wareld — maar waar echter nog hoop op te rug keer naar gezonder leer overig was, zoo men de jeugd niet in de eerste kiemen des gezonden verstands verwoestte. Had hy liever voor zijn *veziken*, naalden *gevessemd*, of *ziegen gemolken*, 't zou hem beter ter hand gestaan hebben — dan zich met iets dat Hollandsch is, af te geven, en hier aan de studeerendejeugd de kostelijke uren te ontfutselen met zijn onzin, dien zy niet dan belachen kunnen".

De man, die aldus over Siegenbeek schreef, verklaarde van zijn pen:

Nooit heeft zy zich gedoopt in gal.

Zie *Avondschemering*, bl. 78.

LVII.

„*Geologie*" *en* „*Luchtreis.*"

Zooals uit de Briefwisseling met de Tydemans [1]) blijkt, werden deze beide werken van Bilderdijk door bemiddeling van den Hoogleeraar H. W. Tydeman uitgegeven door Wybe Wouters te Groningen. Deze kocht de Manuscripten voor *f* 100. Voor de „Geologie" betaalde hij *f* 70, voor de „Luchtreis" *f* 30; voor het titelvignet van het eerste werkje moest hij aan Vinkeles *f* 50 geven [2]). Op zijn voorstel werd aan den titel van dat stuk het woord *Geologie* toegevoegd. Hij schreef den 14den Dec. 1812 aan Tydeman: „Bij het Handschrift is geen titel. Gij hebt in Uwen laatsten gezegd, dat dezelve moest zijn: „Over de vorming en vervorming der aarde" — doch ik geef U in bedenking, of het niet beter zal zijn, den titel dus te stellen: „Geologie, of Verhandeling over de vorming en vervorming der aarde" — omdat het Voorberigt aanstonds begint met eene redenering over het woord *Geologie;*

1) Deel I. 268, 277, 323, 333.

2) Briefwisseling met de Tydemans, D. I. 323, 333, 345, 347—349, 366.

omdat het opschrift van het Eerste Hoofdstuk luidt: „*Voordracht der Geologie in het kort*, enz." Zie over den titel a. w. D. I. 345.

In een brief van 16 Nov. 1812 schreef Wouters aan Tydeman: „Insgelijks zal eene *revisie* van elk blad per post aan B. gezonden worden. Doch vooraf moet ik dan een paar ophelderingen vragen. Te weten: 1°. B. spelt in zijn Dichtwerken sommige woorden met y en sommige met ij; b.v. *my* en *mijn*, *by* en *vrij;* in het MS. der Luchtreize is hierin geen onderscheid in 't schrijven gemaakt. Hoe zal een zetter dit nu weten? En als deze woorden door B. in de *revisie* geteekend zullen worden — welk eene correctie veroorzaakt dit? Indien B. dus dit verschil van spelling in acht genomen wil hebben, dan behoorde hij mij eene alphabetische lijst der woorden te zenden, die met y gezet moeten worden. 2°. Bilderdijk schrijft *inrichting*, *macht*, *vlucht*, *wareld*, enz. Siegenbeek wil *inrigting*, *magt*, *vlugt*, *wereld* enz. geschreven hebben: voor *mij* was het veel gemakkelijker, dat ik in alles de spelling van Siegenbeek volgde, omdat ik daaraan gewoon ben. Mij dunkt, de Heer Bilderdijk moest hierin genoegen nemen, ook met opzigt tot de y; vooral ook omdat hij niet *openlijk* als schrijver dezer werken bekend wil zijn; en hoeveel aanleiding is er niet, om B. als auteur te bestempelen, indien zijne spelling gebezigd wordt, die thans eenig is, daar alle andere Schrijvers de spelling van S. volgen."

Tydeman achtte dat de Uitgever geen ongelijk had, maar Bilderdijk was van een ander oordeel. Hij schold Wouters uit en werd daarover door Tydeman onderhouden. Men zie de *Briefwisseling*, D. I. blz. 388.

Op blz. 405 van dat werk vindt men in een brief van Tydeman de volgende woorden: „Van de Luchtreize heeft W. Wouters mij twee exemplaren gezonden (met bittere klagten over den toon uwer proefcorrectie)." Die *klagten* komen voor in een brief van 26 Mei 1813. Wouters schreef daarin: „*Onbescheidener* mensch (om het op het zachtste uit te drukken) dan B. heb ik nooit ontmoet. Zie hier een enkel staaltje. In blad E (van de *Geologie*) komen 2 hebreeuwsche woorden voor, רָקַע en רַקִּיעַ. De proef van dit blad terug krijgende, vind ik de voorste letters der beide woorden door-

geschrapt, met deze malssche woorden er onder: „*Wat zijn dat nu weêr voor dommigheden, dat men een* צ *voor de* ע *zet? Met wat ezels heeft men toch te doen?*" etc. Waant B. met ezels te doen te hebben, het is zeker dat ik met een buffel te doen heb. In één woord: als ik nog één zulk een zet van B. ontvang (deze is de 5de of 6de in dien trant) dan krijgt hij geene proef meer, en ik geef het uit. Het is toch mijn eigendom, en Prof. Muntinghe zal mij niet weigeren het Hebreeuwsch en Grieksch, dat er meer in mag voorkomen, te corrigeren. Indien B. nog een paar dergelijke handschriften had, en wilde mij *f* 100 toegeven, gelijk ik hem nu *f* 100 betaald heb, dan zou ik hem nog bedanken voor zijne aanbieding. Hij heeft misschien meer geleerdheid, dan alle Groningers te zamen, doch ik alleen heb meer redelijk gezond verstand, als hij. — Enfin ik stap er af, want ik kan het niet laten er knorrig onder te worden. — Vergeef mij, Hooggeleerde Heer! deze brabbeltaal, die in vliegenden haast te zamen geflanst wordt, en geloof dat enz."

In Sept. 1813 zond Wouters 2 present-exemplaren van de *Geologie* met een begeleidend schrijven aan Tydeman, dat hij besloot met de woorden: „Om evenwel B. niet even onheusch te behandelen, als hij mij meermalen behandeld heeft, voeg ik hierbij van ieder werkje ook 2 exemplaren voor hem, met verzoek om hem dezelve bij gelegenheid ter hand te doen komen; want ik wil in geene betrekking met hem meer komen."

Door Tydeman en zijn' broeder werd de „Geologie" „met verrukking" gelezen (Briefw. I. 270) en oòk Prof. Greve, eerst bevooroordeeld, was er na kennismaking mede ingenomen (a. w. I. 277). Over beide werkjes raadplege men wat Dr. Kollewijn schreef in zijn *Bilderdijk*, D. II. blz. 32—36.

LVIII.

Gedenkdag der zege van Waterloo.

Zooals Mr. Pan in zijne *Aanteekeningen* op Glindermans *Lijst* op blz. 13, en Klinkert in zijn *Lijst* hebben vermeld, werd het lied *Gedenkdag der zege van Waterloo*, verschenen met een franschen

titel, met het onderschrift: *den 18den van Zomermaand 1817. K. W. Bilderdijk*, in 1885 herdrukt. Die herdruk verscheen te Amsterdam bij Nayler & Co. met een titel, waarop men leest: *„door Mr. W. en Vrouwe K. W. Bilderdijk."* De herdruk heeft twee drukfouten: *dult* voor *duldt* en *de schitterendste aller dagen* voor *der schitterendste* enz.

Een in 1824 door Bild. vervaardigd gedicht, getiteld: *Gedenkdag van Waterloo*, komt voor in de *Rotsgalmen*, D. II. blz. 17—24.

LIX.

De Ondeugd.

In de eerste Bijlage van Klinkerts *Lijst* is opgenoemd een versje van Bilderdijk, beginnende met den regel:

Waar 't wanbedrijf wordt voortgebracht,

en voorkomende in de *Geschiedenis des Vaderlands*, D. IX. bl. 48. Met den titel: *De Ondeugd*, komt dit versje, zooals Glinderman vermeld heeft, voor in den Ned. Muz. Almanak van 1820, bl. 36, en had dus evenals andere gedichten, in Ned. Muz. Almanakken geplaatst [1]), in Klinkerts *Lijst* moeten zijn opgenomen.

(Wordt vervolgd.)

---

1) In den Almanak van 1823 verschenen *Verholenheid* en *Lubijn le Parvenu*. In dien van 1836 *Aan mijnen vriend H. H. Klijn* (ook opgenomen in *Oprakeling* bl. 163). Deze verzen zijn in Klinkerts *Lijst* niet vermeld. De eerste twee had Klinkert des verkiezende kunnen opnemen evenals *Beroepen* (in den Almanak van 1821 geplaatst) met een *Tw.* Men zie Tollens in zijn *Nog weder iets* enz. bl. 21 en Dr. A de Jagers *Nadere Bijdrage*, blz. 25.

OUDHEIDKUNDE.

CURIOSA ELBURGENSIA.

---

1. In curia coram Bigge et Nucke praesentibus omnibus scabinis. In omvrage gebracht synde, hoe het Secretariaetschap, vacant geworden synde door de doot van de Secretaris Looffen wederom bestelt zal worden. Soo heeft de Magistraet in desselfs plaetse gesurrogeert eñ van nu of vastgesteld de persoon van Andrees Reeffen; sullende ondertusschen het selve Ampt tot syne mundige dagen toe eñ dat hy zich bequaem gemaeckt sal hebben, bedient ende geadministreert worden door de Schepenen Wolfsen eñ Hegeman. Geschiet den 19 Januari 1670. *Schepen-akten van Elburg.*

2. Compareerden voer schepenen onder benoemd Everhardus Henricides eñ heeft getransporteert gecedeert eñ opgedragen aen d'E. Joost van Erkelens alle syne jachthonden bestaende in bracken eñ windt-honden, doende daer van mits desen volkomen afstant ende vertichende, sonder eenich recht eñ opspraeck daeraen vorder te behouden, eñ alle recht gerechticheyt en den geheelen eygendom aen den voorschr. Joost van Erckelens overgevende.

Coram Bigge et Nucke den 26 Septemb. 1671. *Schepen-akten van Elburg.* Medegedeeld door A. J. C. Kremer.

Munten (L, 157—62). —

1. Vermoedelijk $^1/_{32}$ Thaler van Reusz-Greiz.
4. 1 Guter Pfennig van Sleeswijk-Holstein.
8. $^1/_4$ Stuber van de Heerlijkheid Jever in Oost-Friesland, destijds (1799) onder Russisch gezag.
9. $^1/_4$ Stuber van Frederik Wilhelm II Koning van Pruisen (1786—97).

De letter A wijst de muntplaats Berlijn aan.

10—13. Pfennige van Koning George III van Hannover (1760—1820).

14—15. Als boven, van Koning Ernst August (1837—51).

16—21. Als boven, van George V, laatsten Koning van Hannover (1851—66).

23—25. Bleijensteinsche duiten. Deze muntjes, welke in 1819 met tonnen vol uit Duitschland kwamen, werden door den Utrechtschen kruidenier Bleijenstein als duiten in omloop gebracht. Toen hij weigerde ze terug te nemen, werd in 1821 hiervoor door het volk zijne woning geplunderd. Zie Catalogus Verzameling Stephanik Rijks Museum te Amsterdam, N° 3014, blz. 99.

27. Vermoedelijk $^1/_{24}$ Thaler van Reusz-Greiz.

28. 3 Kreuzer van Hertog Ernst I van Saksen-Coburg (1806—44).

29. 2 Heller van Koning Wilhelm I van Wurtemberg (1816—64).

30. 1 Heller, bijgenaamd „Stiefelknecht" (laarzentrekker) van Koning Frederik Wilhelm I van Pruisen (1713—40).

31. Pfennig van Koning Maximiliaan II van Beieren (1848—64).

32. 2 Pfennig van Koning Lodewijk II van Beieren (1864—86).

33. Pfennig van de Vrije Stad Augsburg. Wapen: een pijnappel.

36. $^1/_2$ Stuber van Landgraaf Lodewijk X van Hessen-Darmstadt (1790—1806).

37. $^1/_4$ Kreuzer van Groot-Hertog Lodewijk I van Hessen (1806—30).

38—39. 1 Pfennig van denzelfde.

41. 4 Heller van de Rijksstad Keulen.

43. Vermoedelijk $^1/_4$ Stuber van het Hertogdom Berg in Rheinland.

44. $^1/_4$ Stuber van Aartsbisschop Clement August van Keulen (1723—61).

Omschrift der keerzijde: Chur-Cölln. Land. Muntz.

45. $^1/_4$ Stuber van het Hertogdom Kleef. Wapen: een

karbonkel (eene groene steen, rondom welken straalswijze 8 scepters zijn geplaatst.)

46. Skilling van Koning Frederik IV van Denemarken (1699—1730).

Amsterdam. H. J. SCHARP.

Daudiguier of D'Audiguier. — In 1643 verscheen te Parijs bij Franç. Piot een, naar mij thans gebleken is, hoogst zeldzaam geworden en curieus boekje, getiteld: La femme généreuse qui monstre que son sexe est plus noble, meilleur politique, plus vaillant, plus sçavant, plus vertueux et plus oeconome que celuy des hommes. Dediée à la reyne régente (Marie de Médicis), par L. S. D. L. L., dat door sommigen wordt toegeschreven aan de pen van zekeren Daudiguier of D'Audiguier, levende omstreeks de helft der 17e eeuw en auteur van verschillende romans, vertaald en oorspronkelijk. Er zijn twee schrijvers van dien naam: *Pierre* en *Vital.* Men vraagt wie van deze is de schrijver en komt dit werkje in Nederland voor in eene der openbare bibliotheken? Waar is te vinden: Sorel, Bibliothéque française du XVIe siècle, waarin de werken van Daudiguier worden opgesomd? BIBLIOFIEL.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN TE CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS. [1]).

ANTHONISZ (XLIX, 63).

Marten, Negotie-boekhouder te Manaar O.-I. C. 1728, † 1753, tr. . . . . . Bij wie:

1. Marten (volgt).
2. Hendrik, Kapitein der Burgerij te Galle, geb. te Jaffna, † vóór 31 Juli 1775, tr. te Galle 13 Juli 1759 Maria Adriana Constantia, d. v. den Eerw. Johannes Philippus Smit van Hanau, Predikant te Galle, en Johanna Constantia Pfeijt. Bij wie:

   Philippus Martinus.

   Maria Adriana Constantia Smit, tr. (2) als weduwe George Michiel Kroner van Pappenheym, Kapt.-Luit.

Marten, geb. te Jaffna, tr. (1) Anna Catherina, † voor 1773, d. v. Jan van Engelen en Jacomina van der Meijden. Bij wie:

1. Johanna Jacomina, geb. te Jaffna, † vóór 16 Nov. 1777, tr. 1 Maart 1772 Christiaan Gerrard Saalfelt.
2. Johannes Martinus (volgt).
3. Jacobus Cornelis (volgt).
4. Gerrardus Henricus, geb. te Jaffna, † te Bentotte 1813, tr. te Galle 4 Sept. 1792 Susanna Johanna, ged. te Galle 31 Oct. 1779, d. v. Adriaan Hendrik Lourensz, ged. te Galle 12 Febr. 1747 en Cornelia van Cleef. Bij wie:

   Cornelia Gertruida, ged. te Galle 8 Mei 1794.

---

1) Vervolg van Nav. L, bl. 245.

Marten, tr. (2) Anna Catharina, d. v. Hendrik Schrader en Anna Catherina Cuyp van Mierop.

Johannes Martinus, Boekhouder O.-I. C., geb. te Jaffna, † te Galle 18 Maart 1824, tr. (1) te Galle 16 Maart 1788 Helena Cornelia Catherina, ged. te Galle 17 Dec. 1769, d. v. Cornelis Jan Fock, ged. te Galle 21 Febr. 1740 (z. v. Pieter Fock van Utrecht en Catherina Ribera) en Helena Heijser, geb. 24 Sept. 1748. Bij wie:

1. Cornelis Martinus (volgt.)

Johannes Martinus, tr. (2) 20 Sept. 1796 Maria Agnita, ged. te Galle 26 Juli 1772, d. v. Leonardus Starkenburg en Maria Matthijs, ged. te Galle 7 Apr. 1745. Bij wie:

2. Anna Leonora, geb. 5 Sept. 1795, tr. Johannes Godfried Speldewinde van Jaffna.
3. Leonardus Henricus (volgt).

Jacobus Cornelis, Boekhouder en 2de soldij-overdrager te Galle O.-I. C., geb. te Jaffna 1762, † te Galle 16 Febr. 1834, tr. te Galle 19 Aug. 1792 Christina Gijsberta Catherina? (Johanna) ged. te Galle 27 Jan. 1779, † 14 Juli 1854, d. v. Justinus Christianus Trek en Agnita Catherina de Keijzer. Bij wie:

1. Johannes Christianus (volgt).
2. Christina Jacobina, geb. 6 Maart 1796, tr. 12 Dec. 1826 Adrianns Concilianus Anthonisz.
3. Hendrik Marten, geb. 8 Sept. 1797, † te Galle 13 Juni 1856, tr. (1) Cadensky en (2) te Trincomalie 5 Maart 1833 Meerwald (weduwe South).
4. Abraham Josephus (volgt).
5. Margarita Carolina, geb. Oct. 1803, † 14 Juni 1842, tr. 19 Nov. 1835 William Gibson.
6. Gualterus Henricus (volgt).
7. Willem Henry, geb. 5 Aug. 1810.
8. Carolus Diederich (volgt).
9. Elizabeth, tr. 22 Febr. 1838 Pieter Henricus de Vos.

Cornelis Martinus, geb. te Galle 3 Apr. 1794, † 17 Juni 1845, tr. 12 Nov. 1817 Johanna Engeltina, ged. te Galle 22 Nov.

1795, d. v. Joseph Rosé en Francina Maria Baptist. Bij wie:

1. Anetta Josephina, geb. 1819, † Aug. 1863, tr. 11 Febr. 1839 Gerrardus Henricus z. v. Gerrit Joan Poulier en Anna Catherina de Vos.
2. Charles William Francis, geb. 23 Aug. 1823, † 16 Apr. 1860, tr. 6 Jan. 1851 Jane Eliza, d. v. Gerrardus Henricus Anthonisz en Abigail Elizabeth Wright. Bij wie:
   (a) Laura Emmeline, geb. 19 Dec. 1851, tr. 4 Jan. 1876 Albert Richard Ephramus.
   (b) Agnes Eleanor, geb. 15 Maart 1853, tr. Edward Jacotijn.
   (c) Frances Gerald, Bachelor of Medicine, geb. 13 Febr. 1856, † Juli 1881.
   (d) Alfred Martin, geb. 9 Aug. 1859.
3. James Edmund, Secretaris der Municipaliteit Galle, geb. te Galle 24 Sept. 1825, tr. te Colombo 10 Jan. 1850 Eliza Sara Carolina, † Juni 1897, d. v. Johannes Christianus Anthonisz en Gerardina Philipina de Vos. Bij wie:
   (a) Edwin Rowland, geb. te Galle 30 Nov. 1850, † te Colombo 3 Maart 1893, tr. 2 Juni 1881 Lydia d. v. Frederick William de Vos en Henrietta Dorothea Anthonisz. Bij wie:
      (aa) Edwin Maartenz.
      (bb) Adeline Josephine.
      (cc) Carl Frederick.
   (b) Alice Hannah, geb. 26 Aug. 1852, tr. 8 Jan. 1877 James Frederick, z. v. John Wambeek en Jane Gerardina Ebert.
   (c) Isabella Sara, geb. 8 Nov. 1855, tr. 20 Sept. 1893 William Edward, z. v. William Hendrik de Vos en Charlotta Arabella van der Smagt.
   (d) James Oliver, B. A. Cantab., Straits Civil Service, geb. 15 Jan. 1860 tr. . . . . Lowndes.
   (e) Eliza Adelaide, geb. Febr. 1866, † Juni 1897.
   (f) Hugh Christopher Rosé, geb. 24 Oct. 1872.

Leonardus Henricus, geb. te Galle 11 Sept. 1796, † te Colombo 1845, tr. 18 Jan. 1821 Susanna Dorothea, ged. te Galle 18 Juli 1805, † aldaar 27 Sept. 1872, d. v. Johannes Jacobus Deutrom en Anna Magdalena Kellar. Bij wie:

1. Pieter Daniel M. D., F. R. C. S., M. R. C. P., C. M. G., Retired Colonial Surgeon, geb. te Galle 25 Juni 1822, ged. aldaar 28 Juli 1822.
2. Johanna Engeltina, ged. 23 Juli 1824, † 20 Jan. 1846.
3. Elizabeth Philipina Theresa, ged. 22 Juli 1825, tr. 3 April 1845 Cyrus Henry, z. v. Johannes Godfried Speldewinde en Carolina Jaçoba Ephramus.
4. Johannes Frederick, geb. 1 Sept. 1826, † 4 Jan. 1859.
5. Hendrik Martinus, geb. 28 Sept. 1827, tr. 26 Juni 1860 Anna Wilhelmina Henrietta Emelia, d. v. Petrus Jacobus Ludovici en Johanna Wilhelmina Justina Lorenz.
6. Sophia Elizabeth, geb. 9 Febr. 1830, † 1854, tr. Frederik William, z. v. Pieter Willem de Vos en Charlotta Eliza van Hagt.
7. Henrietta Dorothea, geb. te Galle 21 Febr. 1832, tr. te Galle 30 Juli 1856 Frederik William de Vos, wed^r van hare zuster.
8. Annetta Wilhelmina, geb. te Galle 22 Apr. 1834, tr. Charles Peter Gerrit de Vos, z. v. Pieter William de Vos en Gertruida Cornelia Ebert.
9. James Edmund, † ter zee 1865.
10. Susanna Dorothea, geb. te Galle 3 Oct. 1840, tr. te Galle 1875 Henry James Barton.

Johannes Christianus, geb. te Galle 8 Aug. 1793, † te Colombo 24 Juli 1845, tr. Gerrardina Philipina, d. v. Pieter Juriaan de Vos en Jacoba Henrietta Rottiers. Bij wie:

1. John, † 1371.
2. Dora Philipina, tr. Edward Bartholomeusz.
3. James Martin, † 1857.
4. Mary, tr. Isaak Bartholomeusz.

5. Henry Daniel, † 1872, tr. (1) Gerrardina Cornelia Reimers, † 1857 en (2)......Misso.
6. Thomas William, † 1882, tr. Maria, d. v. Joseph Swan.
7. Eliza Sara Carolina, geb. 7 Febr. 1834, tr. 10 Jan. 1850 James Edmund Anthonisz.
8. Charles Edwin.
9. Georgina.
10. Harriet.
11. Robert Ebeneezer, tr. 1863 Abigail Jane, † 1881 d. van William Arnold Woutersz en Christina Eliza, Wright.
12. Joseph Nathaniel, † 1898, tr. Maria, d. v. Louis Richard de Jong en Caroline Barbara Taylor.

Abraham Josephus, geb. te Galle 5 Dec. 1799, † 8 Juli 1875, tr. 8 Juli 1826 Maria Bartholomina, geb. 14 Juni 1798, † 10 Aug. 1870, 2de d. van Joseph Rosé en Francina Maria Baptist. Bij wie:

1. Joseph Richard, geb. te Galle 23 Aug. 1827, † 3 Maart 1891, tr. te Colombo 8 Jan. 1851 Anna Maria, geb. 18 Mei 1834, † 29 Jan. 1879, d. v. Gerrardus Henricus Anthonisz en Abigail Elizabeth Wright. Bij wie:
    (a) Richard Gerald, Examiner of Dutch Records, Colombo, en Assistant Registrar-General, geb. te Galle 22 Oct. 1852, tr. 12 Febr. 1877 Harriet Catherina Ellen, d. v. George Jacobus Deutrom en Runsina Engelina Woutersz. Bij wie:
        (aa) Isabel Ellen, geb. 5 Aug. 1878, † 28 Jan. 1895.
        (bb) Anna Maria, geb. 24 Mei 1880, † 4 Apr. 1889.
        (cc) Richard Anthony Maartensz, geb. 29 Nov. 1882, † 20 Jan. 1885.
        (dd) Mauritz Maartensz, geb. 24 Nov. 1884.
        (ee) Dora Helena, geb. 29 Juli 1886.
    (b) Arthur Wilfred, Landmeter 29 Sept. 1854, tr. 27

Dec. 1880 Angela, d. van Ezekiel Alexander Jansz en Frederica Auwardt. Bij wie:

(aa) Louisa Frederica, geb. 28 Apr. 1882.
(bb) Anna Edith, geb. 15 Sept. 1883.
(cc) Angela Wilhelmina, geb. Maart 1885.
(dd) Arthur Wilfred, geb. 12, † 17 Aug. 1886.
(ee) Evelyn Winifred, geb. 9 Febr. 1888.

(c) Abigail Maria, geb. 7 Nov. 1856, tr. Nov. 1876 James Vincent, z. van George Jacobus Deutrom en Runsina Engelina Woutersz.
(d) Evelijn Winifred, geb. 10 Febr. 1859, † 21 Oct. 1887.
(e) Joseph Francis, geb. 18 Oct. 1860.
(f) Margaret Eleanor, geb. 2 Jan. 1864, † 24 Mei 1893, tr. Juni 1889 Arthur James', z. van Pieter Albert Woutersz en Catherina Sielman.
(g) Frederick Leonard, geb. 19 Nov. 1865, tr. Catherina, d. van T. T. Theodora La Brooij en . . . . . Meynert.
(h) Philip Eugene, geb. 1 Sept. 1867.
(i) Herbert Edzar, geb. 16 Nov. 1869, tr. 1891 Jeannette, d. van Charles Frederick van Buren en Georgiana Pietersz.
(j) Ethel Marian, geb. 6 Juli 1871.

2. George Dionysius, geb. 10 Nov. 1832, † 7 Mei 1868, tr. 11 Juli 1855 Charlotte, † 23 Oct. 1878, d. van Gerrardus Henricus Anthonisz en Abigael Wright. Bij wie:

(a) Wilfred Denis, geb. 16 Jan. 1857, † Aug. 1892, tr. 17 Sept. 1891 Edith Ella, d. v. Thomas William Anthonisz en Maria Swan. Bij wie:

(aa) George Wilfred Thomas, geb. 28 Juni 1892.

(b) Waller Vincent, geb. 22 Jan. 1806, † te Perak 1889.
(c) Mary Augusta, geb. 23 Mei 1861, tr. 1880 Alexander Rose, z. v. Johan Godfrey Koch en Angenita Aldons.
(d) Edith Catherine, geb. 14 Nov. 1813, † 22 Febr. 1866.

(e) Beatrice Charlotte, geb. Jan. 1864, † 9 Apr. 1866.

(f) George Edmund, geb. 10 April 1867, tr. Lena van Langenberg.

3. Maria Arnoldina, geb. 24 Jan. 1829, † 4 Jan. 1847.

Gualterius Henricus, geb. 30 Maart 1805, † 30 Juli 1861, tr. 19 Nov. 1839 Anne Robertina, d. van Andrew Julius Perera en .... Cramer. Bij wie:

1. Vitringa James, † 23 Aug. 1888.
2. Maria.
3. Emmeline.
4. George Edward, tr. Lydia Maud Bogaars. Bij wie:
   (a) George Edward, geb. 18 Maart 1886.
   (b) Walter Henry Martin, geb. 31 Juli 1887.
5. Charles Arnold, tr. Alice, d. v. Andrew Samuel Henry Felsinger en Eliza Frederica Sophia Mottau.
6. Caroline.
7. Nathaniel William.

Carolus Diederich, geb. 16 Juli 1814, tr. (1) Maria Wilhelmina, geb. 1816, † Colombo 11 Dec. 1852, d. v. Gerrit Joan Poulier en Anna Catherina de Vos. Bij wie:

1. Tabitha Adelaide, tr. William David, z. v. William Gibson en Margarita Carolina Anthonisz.
2. Assentia Maria, † 1877, tr. Frederick, z. v. Gerrit Arnout Poulier en .... Jansz.
3. Elijah John, † 1894.
4. Charles Edward, geb. 6 Aug. 1847, † 1870.
5. Cyrus James, geb. 23 Sept. 1848.

Carolus Diederich, tr. (2) Charlotte Merciana d. van Johannes Ursinus Wittensleger. *(Wordt vervolgd.)*

Noltenius-v. Elsbroek (L, 189). — Jan Matthijs N. v. E. (zoon van Christophorus en Lidia Canneman) geb. te 's Gravenhage 11 Jan. 1812; wordt vrijw. jager Leidsche Hoogeschool 20 Oct. 1830; dragr bij Regt. L. Dragrs N° 5 7 Junij 31; 2e Lt à l. s. bij dat Regt. 22 Oct. '36; 2e Lt. eff. bij L. Dr. N° 4, 8 Dec. 1837.

Gaat over bij ka. O.-I. 9 Juni '44; 1e Lt 13 Apr. '45; Ritmr 10 Juni '50; met verlof h. t. l. van....tot '60; † te Vleuten 25 Oct. 1861. Had Metalen Kruis. (Zie o. a. Stamboek Offn Regt. L. Dr. N° 5 folio 70).

's Gravenhage. A C. SNOUCKAERT V. S.

Noltenius-v. Elsbroek (L, 189). — Op de hiergestelde vragen heb ik voor een gedeelte reeds antwoord bekomen, en wel, dat de hier bedoelde Mevr. N. v. E. geb. Canneman, niet was de aangehde tante noch de schoonzuster, maar de moeder van Jan Mathijs N. v. E.

Mij werd namelijk opgegeven dat uit het huwelijk van Elisabeth Johanna Noltenius en Jan Matthias van Elsbroek o. m. geboren was Christophorus Noltenius van Elsbroek, geb. te Nijmegen 1777 of '78, † te.....den.....gehuwd te Amsterdam den.....met Lydia Catharina Canneman geb. te Amsterdam 1778 of '79, † te..... den.....en dat deze de ouders waren van den officier der kavallerie O.-I. Jan Mathijs (ingeschreven te 's-Gravenhage als Joan Mathieu) Noltenius van Elsboek, geb. 31 Jan. 1812 (niet 1817).

's-Gravenhage. J. J. N. JR.

Wapen. — In het Museum van oudheden te Arnhem bevindt zich het portret van een onbekenden ridder in knielende houding. Zijn wapen, dat er bij is afgebeeld, is hetzelfde als dat van het geslacht *van Baer* (bande van keel op gouden veld), maar heeft een ander helmteeken. Boven den helm is een wrong, waarop een kroon rust en daarboven bevindt zich een vogelklauw. Van welk geslacht kan dit wapen zijn?

A. J. S. VAN VEEN.

Geslacht Bodisco (XLIX, 403, 538, 188). — Jacobus B. en Maria Poursoy waren 12 Mei 1736 getrouwd en lieten bij die gelegenheid een zilveren huwelijkspenning maken door M. Holtzhey die op de Oranje-Nassau-tentoonstelling in 1880 te Den Haag is tentoongesteld geweest, en mede voorkomt in den verkoopcatalogus Smits van Nieuwerkerk in 1894 te Dordrecht.

V. DOORNINCK.

De familie Luiken. — In het Protocol van Borkulo, (Buiten register), vond ik in deel 1635—1642, dat *Caspar Luiken en zijne huisvrouw Hester Corens;* Clemens Smitt, man van Catharina Luyken; Margaretha Luyken, wede van Reinier Adolffs, wonende te Amsterdam, verkoopen de helft van de goederen Groot Oosterholt en Werdninck in Vrageren en Beltrum, buurschap Swoll, zooals die door hunnen vader Christoffel Luyken 7 November 1623 gekocht zijn.

Zij gaven volmacht tot den verkoop 29 Februari 1640. De goederen werden getransporteerd 4 Maart.

Medegedeeld door A. J. C. KREMER.

Vragen. — Wie waren de ouders en grootouders, met geboorte- en sterfjaar van:

1. Jacoba Ranst, 1623—1675 (tr. 1648: Dr Gillis Valckenier burgemr v. Amsterdam 1626—1680).
2. Hieronimus de Haze heer van Stabroek, bewindhebber der O.-I. C. 1612—1681, tr. 1637:
3. Clara van Schoonhoven 1616?
4. Mr Gerrit van Swaenswijck, burgemr van Leiden, geb? † 1685, tr. 1654:
5. Helena de Witt geb.? † 1669. A. V. L.

Tobias Querfurt (XLIX, 426, 560, L, 184). — Uit het antwoord van den Heer van Epen blijkt, dat de catalogus van 't Museum te Haarlem tot de verwarring heeft aanleiding gegeven. De portretten zijn daar nl. onvoldoende omschreven, zoodat dan ook de noot op blz. 18 in de Genealogie *Deutz* en *Deutz van Assendelft* in „Adelsarchief" niet juist blijkt te zijn, want *niet drie* portretten van *Daniel Deutz* en *Anna Elizabeth Verzijl* zijn te Haarlem aanwezig.

Bij nadere bestudeering der mij welwillend toegezonden genealogie moet de beschrijving in den Catalogus luiden als volgt:

N°. 17*. Portret van *Ida Agatha Temminck*, geb. 5 Juni 1679, † 12 Juli 1716, den 18 Juni 1713 gehuwd met *Antony Deutz* geb. 24 Mei 1679, † 12 Oct. 1730.

[Vervallen moeten dus de woorden in den Catalogus, *moeder van Daniel Deutz*, zie N°. 177, 311 en 312, daar dit relaas juist de verwarring heeft gesticht; al had dit echtpaar een zoon *Daniel*, dit is niet de *Daniel* onder N° 177 afgebeeld].

N°. 177. Portret van *Daniel Deutz*, geb. te Dinslaken 29 Aug. 1644, † 22 Aug. 1707 te Ouwerkerk den 6 April 1677, gehuwd met *Maria de Bordes*, geb. 6 Nov. 1655, † 1 Mei 1686.

[In den Catalogus moet dus de vermelding der trouwacte geheel verdwijnen, als betrekking hebbende op een anderen *Daniel*].

Indien men indertijd bij het verkrijgen der portretten beter had gelet op de opschriften, zou deze kapitale fout zeker niet zooveel jaren zijn bestendigd geworden.

Den Haag. M. G. WILDEMAN.

Tobias Querfurt (XLIX, 426, 560, L, 184). — Anthony Deutz huwde te Amsterdam 18 Juni 1713 Ida Agatha Temminck.

Daniel Deutz (volgens den heer Wildeman, zoon van Anthony Deutz en Ida Agatha Temminck) huwde te Amsterdam 15 Maart 1708 Anna Elizabeth Verzijl.

De acta te Amsterdam verkrijgbaar. De heer Wildeman vergist zich door het feit, dat Anthony Deutz en Ida Agatha Temminck een zoon Daniel (geb. 1714) hadden, die in 1744 (8 Dec.) te Amsterdam huwde met Geertruid van Zon.

Dezen Daniel verwart Z.Ed. met Daniel Deutz voornoemd, zoon van Daniel en Maria de Bordes.

Scheveningen. D. G. VAN EPEN.

Zuylen van Nievelt (L, 183). — J. Gaillard, La maison de Zuylen. Histoire et généographie, teekent omtrent A. v. Z. S. het volgende aan:

„Arnaud de Z. de N. naquit le *2 Juillet* 1664 fut bourg. de la ville de R. et Ruwaert de Putten, accompagne en qualité de gentilhomme au mois de Nov. 1654 Guill. III prince d'Or. dans son voyage à Londres et assiste aux cérémonies d'inauguration et de couronnement de ce prince comme Roi d'Angl. le 23 Févr. 1698.

Il se marie le *26 Sept.* 1694 avec Marthe Marie de Lichtenberg,

fille de Ph. Jules et d'Anne Ymonts; trépassa le 10 Juin 1731, laissant les enfants suivants de son épouse qui était morte le *18 Mai 1718.*" Andere data als de onderstreepte weet ik niet.

A. V. R.

v. Brederode. — v. Wieringen. — Oem van Wijngaarden. — Nav. XXII, 55, 56, werd door Jhr. C. A. van Sypesteyn een stuk uit het archief van den Hoogen Raad van Adel medegedeeld, betrekkelijk eene genealogie der familie van Benningen uit Witte uit Holland.

Volgens dat stuk was Stijn van Wieringen de vrouw van Jan de Witte en was zij eene dochter van Jacob Jansz^{n} van Wieringen en van Wijn Jansdr. Oem.

Nav. XLVIII, 263 v.v. wordt een en ander medegedeeld omtrent den genealoog Pieter van Brederode. Genoemde genealoog was de zoon van „Joncker Cornelis van Brederode, bijgenaamt van Wieringe ter liefde van sijn Moeders Moeder Christina van Wieringe", zoo meldt ons de inzender, de Heer B. V. B., ons verder mededeelend, dat thans onder zijne berusting is een belangrijk H. S. van genoemden genealoog, waarin o. a. voorkomt eene genealogie van Wieringen.

Gaarne zou ondergeteekende nadere inlichtingen omtrent dit geslacht van Wieringen ontvangen en met name de volgende vragen beantwoord zien:

1°. Met wien vangt de genealogie aan?

2°. Hoe is het wapen?

3°. Was de geslachtsnaam werkelijk van Wieringen of duidde deze naam slechts de plaats van herkomst van het geslacht aan?

Door vergelijking van het t. a. p. medegedeelde blijkt, dat Christina van Wieringen, grootmoeder van Joncker Cornelis van Brederode, dezelfde persoon was als Stijn, de dochter van Jacob Jansz^{n}. van Wieringen.

4°. Wie was deze Jacob Jansz^{n} van Wieringen, wanneer leefde hij en was hij slechts eenmaal òf, zooals ik veronderstel, twee maal gehuwd? en

5°. Wie waren zijne ouders?

De vrouw van Jacob Jansz^{n}. van Wieringen was, zooals vermeld, Wijn Jansdr. Oem. Zij komt, met name genoemd, niet voor op de genealogie Oem van Wijngaarden, medegedeeld door Balen, Beschrijving van Dordtrecht, en door van Leeuwen, Batavia Illustrata.

Zij zal echter zeer waarschijnlijk eene dochter geweest zijn van Jan Oem van Wijngaarden de Oude, (4de zoon van Godschalk en van Margaretha van Alkemade Florisdochter) en van diens echtgenoote Katharina van Egmond van Isselstein. Genoemde Jan was Baljuw en Schout van den Haag A° 1500, terwijl hij later voorkomt als Raad in den Hove van Holland. Hij verwekte Godschalk, Willem, Ysbrand, Floris *en nog meer andere kinderen zoo zoonen als dochters*, zegt Balen t. a. p. blz. 1343. Van Leeuwen t. a. p. blz. 1042 noemt eveneens deze vier zoons en bovendien van de dochters ééne, met name Elisabeth, maar zwijgt over de anderen.

Wellicht zou hieromtrent de M. S. Genealogie Oem, Nav. I, 289 en II, 138, 139 eenig licht kunnen geven.

H. J. MURRAY BAKKER.

Het geslacht Holland (Van Beuningen). — In Nav. XLVIII, pag. 263, besprekende een hs. van Jonker Pieter van Brederode, wordt medegedeeld, dat onder de daarin behandelde genealogiën o. a. ook die der bastaarden van Holland voorkomt. Het geslacht van Beuningen, behoort daaronder gerekend te worden; immers de oorspronkelijke naam van dat geslacht was Holland, zie hiervoor Nav. Jg. 1872 pag. 55. Als stamvader wordt genoemd een zoon van Graaf Floris V en Catharine van Teilingen, hetwelk onder meer bevestigd wordt, door het aanwezig zijn van een wapenbord van het geslacht Holland, eigendom van het Oudheidkundig Genootschap te Amsterdam. De geachte medewerker van dit tijdschrift en eigenaar van het hierboven vermelde hs. zou derhalve, door het geven van een afschrift der daarin eventueel behandelde genealogie een bijdrage kunnen leveren voor het samenstellen van een nauwkeuriger geslachtslijst, waarvoor steller dezes, bij voorbaat, gaarne zijn dank betuigt.

Java. L. J. VAN BEUNINGEN VAN HELSDINGEN.

Chassé-Palm (L, 189). — In „Algem. Nederl. Familieblad, red[ie] A. A. Vorsterman van Oyen, XIII (1900) blz. 189 schreef ik een artikel: „De generaal Chassé en zijn geslacht", waarin op blz. 44 voorkomt: Petrus Theodorus baron Chassé, geb. 30 Nov. 1758, † te Batavia, blijkens t. a. pl. opgenomen advertentie 21 Juli 1831. Zijne weduwe, Anna Elisabeth Palm, overleed te Batavia in 1841, een zoon en eene dochter nalatend. JAC. ANSPACH.

[de] Burlet. — In Oprechte Haarlemsche Courant van December 1898, werd een kleine bijdrage over het Vrij-corps „Pro Aris et Focis", dat te Haarlem van 1747 tot 1787 bestond, van mijne hand opgenomen.

Ik noemde daarin o. a. ook den adjudant of drilmeester der schutterij *Daniel de Burlet.*

Vrage: Stond deze in verband met de adellijke Belgische familie van dien naam?

Uit de fiches-collectie van Haarlems' Archief teekende ik 't volgende aangaande des drilmeesters geslacht aan:

Begraven in de *Groote of St Bavo-Kerk.*

17	Febr.	1695	't kind Eele Buerlet.
8	Jan.	1717	(vrouw) Jan de Burlet.
1	Sept.	1718	't kind Jan Burlet.
13	Oct.	1723	„ Jan de Burlet.
4	Juni	1723	(vrouw) Jan de Buerlet.
16	Juni	1723	't kind Jan de Buerlet.
18	Nov.	1727	„ Johannes de Burlet.
27	Oct.	1736	„ Jan de Burlet.
4	Nov.	1750	„ Everhardde Burlet.
17	Nov.	1750	Everhart de Burlett.
21	Oct.	1751	Everhart de Burlet
31	Mei	1760	Antje Burlet.
28	Dec.	1764	't kind van Rudolph de Burlett.
6	Juli	1769	Jan de Burlett.
17	Dec.	1771	Elisabeth Maria de Burlet.

9 Oct.	1781	Rudolf de Burlett.	
22 Mei	1792	Everard de Burlett.	
17 April	1790	Daniel de Burlett (vermoedelijk de bewuste adjudant der Schutterij).	
20 Aug.	1795	Everhard de Burlett.	

Gedoopt:

6 Juli	1718	Everhard	Ouders:
15 Mei	1720	Catarina	Jan de Burlet en
21 Mei	1723	Sara	Geertruy van den Berg.
16 Febr.	1725	Everard	Ouders:
28 Oct.	1727	Catharina	Jan de Burlet van Amsterdam en
28 Nov.	1730	Joannes	Elisabeth Brugmans.

29 Oct. 1766 Everard zn van Rudolf de Burlet en Arnolda Elliot.

25 Juli 1772 zijn *gehuwd* te Haarlem:
Rudolph de Burlett weduwnaar en Anna Wemmers, wed^e^.

Deze aanteekeningen zijn zonder twijfel aan te vullen uit de Collection des fiches te Leiden, doch het hoofddoel is te weten, wat ik hier nogmaals herhaal. Is de Belgische adellijke familie één met deze?

Den Haag. M. G. WILDEMAN.

Isenbaert. — Adriaan tr...... Bij wie:
Jan, † te Brugge 1 Apr. 1580, tr...... Bij wie:
Joos, † te Brugge 24 Oct. 1601, tr. Adriane, † te Brugge 10 Apr. 1612, d. van Pieter Hercke. Bij wie:

I. Charles, Kerkmeester der Notre Dame te Brugge, † aldaar 27 Sept. 1613, tr. Maria, † aldaar 5 Nov. 1637, d. v. Cornelis Kelderman. Bij wie o. a.:
   (1) Elizabeth, † te Brugge 21 Febr. 1675, tr. François, z. van Jacques Jooris (? Gooris).

II. Joos, † te Brugge 25 Oct. 1610.

III. Pieter, † 10 Febr. 1618, tr....... Bij wie:
   (1) Joanna, † te Brugge 27 Febr. 1654, tr. Nicolas Nollet.

Eene Maria Francisca, d. van Joos Isenbaert, was te Brugge 14 Jan. 1649 meter v. Franciscus, z. v. Victor de Vos en Maria Jooris.

De meter van Donatianus (ook een z. v. Victor de Vos en Maria Jooris, (ged. te Brugge 4 Febr. 1651) was Catherina Pannekoucke, huisvrouw van Paulus Jooris.

Paulus Jooris, was getuige van het huwelijk te Brugge 27 Dec. 1642 van Victor de Vos en Maria Jooris. Wellicht waren deze familien Isenbaert, Jooris, en de Vos nauw verwant? Gaarne zal men hebben genealogien van deze familien Isenbaert en Jooris, en ook van den Belgischen tak van dit geslacht de Vos.

Galle (Ceylon). F. H. DE VOS.

Naamsverandering. — Het is van algemeene bekendheid, dat in vorige eeuwen geheel willekeurig door personen hun moedersnaam werd aangenomen, zoodat navorschers, bij het maken van kwartierstaten, dikwijls plotseling stuiten op moeielijkheden, die vooral bij familiën, waarvan geen geslachtsboom werd bijgehouden, een zeer ingewikkeld onderzoek ten gevolge kunnen hebben.

Als een klein voorbeeld geef ik hieronder een paar gevallen, die zich in regeeringsfamiliën te Haarlem hebben voorgedaan. Terloops teekende ik deze aan, niettemin overtuigd zijnde, dat er in de oude Gravenstad meer te vinden is op dat gebied.

I. *Mr Pieter Schatter*, [vroedschap 21 Nov. 1678, Schepen 1679, '80, '85, '86, '92 en '91, burgemeester 1692, '97, '98, 1700, '4, '5, '11, '12, '15; Gecommitt. Raad van State 1687, '88, '89, 1701, '2, 3, '8, '9, 10, '16, '17, Gedeputeerde S.-G. 1694, '95, '96, Hoogheemraad van Rijnland 1698, † 24 Februari 1718, gehuwd in 1673 met Johanna Bon, dr. van Rogier en Alexandrina de Wolf, begraven 10 10 April 1711], was zoon van *Hendrik Vlasboom* en *Cornelia Schatter* (dr van Johan, bij Volckje Olycan).

Zijn grootouders waren *Pieter Vlasboom* en *Anna van Teffelen*).

Uit den echt Mr Pieter Schatter alias Vlasboom en Cornelia Johanna Bon, sproten slechts twee dochters, nl.

1. Cornelia, geb. 1675, † 1717, gehuwd met Mr Cornelis Clant.
2. Alexandrina, geb? †? gehuwd met Mr Govert Bidlo, fiscaal ter Hooge Krijgsraad der Vereenigde Nederlanden.

II. Willem Lakeman, geb. 6 Dec. 1645, vroedschap 27 Febr. 1680, schepen 1681, '82, 85, '86, '91, '92, '97, '98, burgemeester 1702, '3, '6, '7, '10, '11, '14, '15, '18, '19, '22, '23, '26, '27, '31, overleden 7 November 1731, was *zoon* van het in 1633 gesloten huwelijk tusschen Jacob Lakeman en Maria van Haestert; *kleinzoon* van Willem Lakeman en Aagje van Duren Claesdr.; doch *achter kleinzoon* (alles in vaderlijke linie) van Cornelis Vechterszoon *van Teffelen* en Willemtje Willems Lakeman.

De grootvader van den burgermeester nam alzoo den naam zijner moeder aan.

Doch ook hier deed het fatum den naam uitsterven.

Willem Lakeman alias van Teffelen, geb. 1645, † 1731 toch, huwde 1°. in 1669 Susanna van Hove, † zonder oir; en 2°. in 1674 Maria Craije, † in Februari 1707. Uit dit huw.

1. Jacobus Lakeman, geb. 18 Dec 1674, begr. te Haarlem 23 Dec. 1734, vroedschap 24 Dec. 1731, schepen 1719, '20, '23, '24, '32, '33. Gehuwd I°. Catharina van Woensel, † 1702, waarbij 5 k, † allen jong. II°. Elisabeth van Zuyl (dr van Lodewijk en Hesther Kluyskens), † zonder oir 2 Dec. 1742.
2. Catharina Lakeman, geb. 1 Maart 1677, † ongeh. 28 Aug. 1737.
3. Jan Lakeman, postmeester te Haarlem, † ongeh. 2 Sept. 1719.

III. Pieter Rijcke, vroedschap 4 Sept. 1683, schepen 1685, '86, '91, '92, '97, '98, burgemeester 1700, '1, '4, '5, '8, '9, '12, '13, '16, '17, † 25 Juli 1721, gehuwd met Catharina Verhoeven (dr van Johannes en Duyfje Rijcke), was de *zoon* van *Jan Groen* en *Jannetje Rijcke*, en *kleinzoon* van *Cornelis Groen* en N. N.

Uit het huw. van Pieter Rijcke en Catharina Verhoeven sproten 3 kinderen: Johannes Pieter en Catharina, die allen jong stierven.

Den Haag. M. G. WILDEMAN.

Joachim Hoppers. — Nav. XV, 56 en XL, 272 wordt vermeld het grafschrift van Christina Bertolf, echtgenoote van den beroemden Joachim Hoppers, beide malen met het foutieve jaartal MDXL (1540), 't welk MDXC (1590) moet zijn. Zij werd begraven in de kerk van het klooster der Dominicanen te Brussel, en volgens „Le grand théatre sacré de Brabant, I. 264", waaraan genoemd grafschrift is ontleend, kwamen daar de navolgende kwartieren voor:

Hoppers	Jongama	Priesma (Piersma)	Jariga
Bertolff	Scribani	van Adingen	Brevivre

Eerstgenoemde 4 kwartieren, zijnde die van Joachim Hoppers, stemmen overeen met de mededeelingen van Suffridus Petrus en van het Stamboek van den Frieschen Adel.

Laatstgenoemde vier kwartieren (Nav. XLI, 94, 323, 460, '61, '62 en Nav. XLII, 520, noot 2), behoorende aan Christina Bertolff, zullen — volgens 't geen ik afleid uit Suffridus Petrus, de Scriptoribus Frisiae ed. Fran. 1699, pag. 282 — moeten luiden:

Bertolff, Scribani, Edingen, Boeninx.

Hij schrijft n.l.: „Cujus matrimonii occasione familiae Hopperianae accessit adfinitas et cognatio Scribonianorum, Edingianorum, Boeninxianorum."

Dat Brevivre een drukfout is en Boeninx moet zijn, komt mij zeer waarschijnlijk voor; immers 't Armorial Général maakt geen melding van Brevivre. Wel wordt daar medegedeeld het wapen Boeninx (uit Holland) zijnde:

Doorsneden: 1. een gouden ster in lazuur.
2. van zilver.

Deze opmerkingen en verbeteringen, wat betreft het grafschrift te Brussel.

Volge nu een en ander omtrent de laatste rustplaats van Hoppers zelven.

Joachim was door koning Filips II met gunsten overladen. Hij maakte hem Heer van Dalem, een recht dat op Hoppers' nakomelingen is overgegaan; sloeg hem, onder toekenning van het recht van gouden sporen te dragen, tot ridder, met dezelfde plechtigheden en op denzelfden dag als 's Konings bastaardbroeder Don Juan van Oostenrijk; verklaarde zijne vaderlijke State te Hemelum tot de eerste State van dit dorp; schonk hem en zijne erven en nakomelingen, bezitters en eigenaars van voornoemde State, het recht van de vrije jacht te water en te land in Gaasterland, Hemelumer Oldephaert en elders daaromtrent gelegen, en belastte hem en zijne genoemde nakomelingen met het toezicht op het oude en beroemde klooster en de abdij van St. Odulf van Staveren te Hemelum. (Zie Suffr. Petrus p. 285, 286, en Schotanus Tablinum blz. 147, 148, achter diens geschiedenis van Friesland). Hoppers stierf als koninklijk groot-zegelbewaarder en opperste raad van den Nederlandschen staat, op den 15 December 1576 te Madrid, waar hij begraven werd in de kerk der Heilige Drievuldigheid aan den Jochianaweg (in Aede S. Trinit via Jochiana), zooals ons wordt medegedeeld door zijn levensbeschrijver Suffridus Petrus.

Bij geen der andere schrijvers, die hunne berichten uit Suffr. Petrus overnamen, wordt iets vermeld omtrent de plaats, waar hij begraven is.

Winsemius stelt hem in zijn Chroniek van Friesland fol. 601 een grafschrift „als niet wetende wat Grafschrift hem in Spangien binnen Madril gestelt mochte zijn."

Ik vestig daarom hier de aandacht op deze rustplaats van den grooten Fries, in de hoop, dat er onder de lezers van De Navorscher gevonden zullen worden, die hieromtrent nadere inlichtingen kunnen geven, want zonder twijfel zal hem een momument zijner waardig zijn opgericht.

Zijne plechtige uitvaart had met de grootste droefheid der bevolking en op kosten des konings plaats, terwijl de voornaamste edelen van het Spaansche hof de lijkbaar op hunne schouders droegen.

H. J. MURRAY BAKKER.

STUKKEN, BETREFFENDE DE FAMILIËN HUYGENS-VIS(CH)-VIRULY. [1]

Verlij- of leenbrief van Karel V Roomsch Keyser aan Cornelis Huge en zijne zoons betreffende „vier gemeten lands gelegen in oude Hellevoet in onsen voorsz. landen van Voorne ende hebbende an tnoortoosteynde des heer dyck, aen tzuytwesteynde Huge Cornelis Hugez voorsz." 6 Juli 1536. Op perkament met groot zegel in roode was (beschadigd). En vidimus met 2 kleine zegels in bruine en roode was. N° 1

Verlijbrief als voren aan „Alyt Cornelis Huge Zoens dochter" betreffende hetzelfde stuk lands, „haer aengecomen ende bestorven bij doode van Cornelis Hugez", haar vader. 31 Jan. 1537. Op perkament met groot zegel in roode was. N° 2

Schepenkennis van „Claes Hugenz, Adam Ariensz ende Gerrit Gerritsz Schepenen binnen de banne der vier polders" van den verkoop van een stuk lands, groot „drie gemeten twee bueynige ende tsestich rueden" in oud Hellevoet, door Aat Danielsz aan Corn. Jacopsz. burgemr. 28 Sept. 1562. Op perk. met 3 zegels in bruine was. N° 3

Aant. op de keerz.: „Ghiftbrieff van omtrent vier gemeten lands gecomen van Aert Danielsz uns cousijn, Gerrit sal. . . . . Bruijcker nu Jan Jordensz."

Verlijbrief van Filips II van Spanje aan Cornelis Cornsz (onmondige) betreffende hetzelfde stuk lands, vermeld in N°. 1 en 2, als hem aangekomen en bestorven bij doode zijner moeder Alyt Cornelis Huygensz. dochter. 7 Mei 1565. Op perk. met groot zegel in roode was (beschadigd). N° 4

Aant. op de keerz.: „Op heden den 13 Mei 1579 deed Cornelis

---

1) De stukken gem. No. 6, 7 en 10 zijn als van minder belang weggelaten. Red.

Corneliz den eed waartoe hij gehouden was naer uitwyssen der dispositie van de kamere van den leen".

Schepenkennis van Jan Arissz Jonge, Corn. Antonis Arientz en Perre Pierssz, Schepenen binnen de banne van de vier polders ende parochie van 't Nieuvelt van een gift van vier gemeten lands (als boven) door Bette Cornelisz. ten gunste van Cornelis Jacobsz als vader ende voogd van zijne dochter Creelgen Cornelisz. 15 Maart 1578. Op perk. met 3 zegels in bruine was. N° 5

Aant. op de keerz.: „Giftbrief van vyer gemeten lands liggende in den oude gethe ende vijff quartier in ouwe Hellevoette gecomen van Bette Cornelisz 1578".

Ordonnantie van de Ridderschap, Edelen en Steden van Holland en West Vriesland aan Hugo Visch, ambachtsheer van Beloys, wonende tot Rotterdam, dat hij zal mogen beschikken, testeeren en ordonneeren van al zijne roerende en onroerende goederen, zoowel leen en als andere binnen de landen van Holland en Westvriesland. 16 April 1639. Op perk. met groot zegel in roode was (beschadigd). N° 8

Wij Andries Vree, Cornsz Cloote ende Jan Lucaese Schepenen van Natairs aliaes Belois, oircon̄ ende kennen mits desen dat voor ons in sijnen properen persoone gecompareert d'heer Secretaris van Briedorpe ende Kozijn Jans van der Vorm als gemachticht van̄ Ambochtsheer in Belois, Corn̄ Couwenburch, dewelcke bekende mits desen, vercocht gecedeert, en̄ opgedragen te hebben, gelijck hij cedeert ende opdracht mits desen, in vrijen Besitte ende rechten Eygendom, aende Eerbaere ende seer discreete Juffrouwe Maria Welhoucx, Ambochtsvrou van Beloijs, voor haer ende hare Erven ende Naercomelingen, ofte den houder deser, den Nombre van Veerthien en̄ een halve gemeten, soo weye ende coorenlant, wesende vroone landen liggende in de dyckage van Bommeneede op den gront van Beloijs belent streckende, oost ende west, den dijck tusschen Bommeneede ende Beloijs...., noort deselve Juffrou

Welhoux, Oost de Weduwe vañ Rentmr Adriaen Hofferz, zuijt de erffgenamen van Johan Boreell ende dat voor een somme van penningen, daarvan hij comparāt in qualyteyt als bouen, bekende van voldaen ende betaelt te sijn gelovende hy comparant in qualyteyt voorz........ Juffrou Welhoucx, ter cause van dien Behoorl. waerschap, mits alle commune lasten ende schulden, voor date deser, op deselve landen gestaen, oft wtgegaen hebbende aff te doen, ende haer des aentegens eenen jaergelt, costeloos ende schadeloos te garandeeren, ende indemneeren daervooren verbindende den persoon ende goederen des voorsz. Corñ. Couwenburchs Ambochtsheer van Beloijs, alles onder verbant als naer rechte, daer toestaeñ, des t'oirconde onse zegelen hijer aen gehangen op den vij Decembris Anno xvi° ende xlvijtich.

mij present

(was get.) J. VAN BERCHEM.

Op perkament met drie bruine zegels, waarvan één beschadigd. N° 9

Op de keerz.: „Gifte van veertien gemeeten en een half bij moeder geabbandoneerd."

Verlijbrief van de Staten van Holland en Westvriesland aan Willem Vis, oud 44 jaren, betreffende vier gemeten lands, geleegen in oude Hellevoet in den lande van Voorne „belent aent noort oost eijnde de Heeren Dijck aent suijtoost eijnde de erffgenaemen van Huijge Cornelis Huijgensse, als hem Willem Vis aengecoomen ende bestorven bij doode ende overlijden van Maria Cornelis sijn moeder." 21 April 1621. Op perkament met groot zegel van Holland in roode was (beschadigd). N° 11

Verlijbrief als voren aan Hugo Visch te Rotterdam betreffende hetzelfde stuk land „als hem aengecomen ende bestorven bij doode .... van Willem Visch zijnen Vader." 5 Maart 1674. Op perkament met zegel als boven. N° 12

Verlijbrief als voren aan „Alida Verburgh, in huwelijk hebbende Michiel Viruli, Coopman tot Rotterdam", betreffende hetzelfde stuk

land, als haar „aangecomen en bestorven bij doode.... van Hugo Visch, haar oom." 20 Sept. 1702. Op perkament met zegel als boven. N° 13

Mededeg. uit papieren van de familie

Amsterdam. Viruly door L. CALKOEN.

Wapens gevraagd. — Bestaan er van de navolgende geslachten familiewapens, en zoo ja, welke?

Van Leeuwen. Gerbrand van Leeuwen, Prof. Theol. en Pred. te Amsterdam, geb. te Boskoop, 9 Sept. 1643, † 4 Mei 1721, gehuwd met Catharina van Collen, zuster van Burgemeester van Collen.

Van der Ven. Margaretha van der Ven, geb. 14 Dec. 1642, † 18 Dec. 1693, was gehuwd met Bernardus Homoet, geb. 18 Maart 1633, † 27 April 1717.

Le Thor of Letoor. Maria Letoor, geb. a° 1643 te Amsterdam, † ald. 30 Oct. 1711, gehuwd 10 Febr. 1666 met Hendrik van Beuningen, geb. 28 Jan. 1639, † 17 Jan. 1697 te Amsterdam. Verg. Nav. XLVIII, 308.

Bom. Maria Bom, gehuwd 18 Febr. 1679 met Bitterus van Reijdt, geb. 26 Juli 1651, (afstammeling van Everhard van Reijdt, vermaard historieschrijver).

Van Rietbeek. Maria van Rietbeek gehuwd met Hendrik van Reydt.

Erhard. Catharina Erhard, dochter van Anthonij Erhard, gehuwd 28 Jan. 1683 te Hougly in Bengalen met Isaac van Helsdingen, independant fiscaal aldaar. L. J. V. B. V. H.

Ex-libris (L, 207). — Mr. Gerard Nicolaas Pieter Hasselaer, geb. 24 Juli 1755, zoon van Mr. Gerard Nicolaas (Cornelis) H. en van Susanna Elisabeth Hasselaer, was Commissaris en Kapitein van de burgerij der stad Amst., alwaar hij tr. met Henriette Maria Vernède. Wapen: in blauw een zilveren dubbele adelaar. H. G.

Vraag Wilbrenninck. — Over *P. F. H. Chevallier* (niet Che-

valier) raadplege men de genealogie zijner familie in dl. IV van het „Bulletin de la Commiss. pour l'Hist. des Egl. Wall." s.

Borst. — Dr. A. Borst te Lienden is vermoedelijk van deze familie, althans uit dezelfde streek en van roomsche afkomst (ZEds vader werd protestant.) s.

Sluiter. — Bestaat er eene geslachtlijst van Wilhelmus S., pred. en dichter te Eibergen († ongeveer 1673 te Zwolle)? s.

Sloet. — Aangenaam zoude het mij zijn te mogen vernemen, wanneer en waar de naam der familie Sloet voor het eerst voorkomt?

Wat is de oorsprong van het wapen dezer familie: roode halve maan op een zilveren veld?

Welk praedicaat is hooger dat van Baron of dat van Graaf?

B. W. H. S. T. O.

Van Nassau. — De „Zeitschrift" van „Der Deutsche Herold" XXX (1899), N° 9, S. 138, deelt mede, dat Dr. Baron Schenk, „Archiv-direktor", in eene der laatste zittingen van den „Verein für Hessische Geschichte", over den „Ursprung des Hauses Nassau" handelend, eene munt bespreekt, vermoedlijk uit den tijd tusschen 1100 en 1120, gevonden in 1887 onder het altaar der kerk te Ferndorf (bij Siegen), welke volgens den numismaat, Prof. Menadier te Berlijn („Deutsche Münzen" III, 156) op een graaf Heinrich von *Sayn* betrekking heeft; doch ongedwongen van een graaf Heinrich von Nasaov (= Nassau) zich duiden laat. Deze graaf van Nassau heeft dan laten munt slaan in dit slot (Nassau), dat, volgens oorkonden, in het bezit geraakte der broeders Rupert en Arnold von Laurenburg (a/d Lahn), op hun vererfd van hunne voorvaders. Deze broeders komen sedert het jaar 1123 voor. Dr. Schenk beschouwt graaf Heinrich von Nassau als den vader dezer broeders, die met eene zuster van graaf Lodewijk II van Arnstein in de Graafschap Zutfen in den echt trad. Nederlandsche geschiedvorschers nu maken opmerkzaam op een tak der Graven van Zutfen,

bij welken in de 11de eeuw de oud-Nassausche lievelingsnaam Rupert voorkomt in drie generaties.

De ouderdom der gevonden munt laat zich afleiden uit de lezing *Nasaov*, omdat de oudst-bekende vorm van den naam Nassau is *Nasaua;* nog in 1191 ontmoet men den schrijftrant *Nasou.*

Zoo kan men dan nu de genealogie van het Huis van Nassau voortaan drie generaties *eerder* aanvangen. JAC. A(NSPACH).

Boogmans (XLIX, 260). —

> Smaak hier het stil genot der aardsche Zaligheden,
> Leef tot God's eer bevrijd van droefenis
> Betreed een roosenpad en moet gij doornen treden
> Denk dat ook God hun schepper is.
>
> *Uw vriendin*,
> L. F. J. BOOGHMANS.

Overgenomen uit een album amicorum van een 18-jarig jongmensch. D.

Ramaer (L, 252). — In de protocollen der Dingbank van Bergeik vond ik aangaande deze familie het volgende: Antoni van der Pol, vorster der Dingbank van Bergeik in 1721 en zijne vrouw Elisabeth Jacobs Fabri, hadden tot dochter Maria van der Pol, welke huwde met Jan Ramaer, die president-schepen van Bergeik is geweest. Hij was nog in 1760 burger van Haarlem en zoon van Jan Ramaer, welke te Haarlem † en van N. N.; dezen hadden goederen liggen te Westerhoven.

De kinderen van Jan Ramaer Jr en Maria van der Pol waren: Antony R., secretaris van Vlierden; Huybert R., woonachtig te Zwolle; Johannis R., president-schepen te Kessel bij Lith, huwde Johanna Zeijnen; Andries R., woonachtig te Eersel, huwde Elisabeth Fabrie; Wilhelmina R., huwde Hendrik Elbertus Wildeman, woonachtig te Asten; Anna Catharina R., huwde Gerard van Schaijk, woonachtig te Vlierden; Adriana R., huwde Andries van Nahuys, woonachtig te Oirschot; Petronella R., huwde Lourens Bakker, woonachtig te Valkenswaard.

's Bosch. A. VAN SASSE VAN YSSELT.

KERKGESCHIEDENIS.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE DE KERK TE BEEK,

GEMEENTE 'S-HEERENBERG.

De geheele bevolking van dit dorp, welke niet meer zal bedragen dan een 800 zielen behoort tot de roomsch-katholieke kerk, en wijl deze hier vertegenwoordigd wordt door één geestlijke, zoo is te dezer plaatse het woord van Johannes X: 16 vervuld: „Eéne kudde en één herder."

Bedoelde geestelijke bedient de tegenover zijne woning aan gene zijde van een der dorpswegen gelegen kerk, die zich met haar toren in gothischen stijl verheft op een bult te midden der graven van voorheen en thans, terwijl de kerk en haar hof gezamenlijk omringd zijn door een ijzeren hek met hoofd- en zijingang, waar binnen een kring van jonge linden in den zomer groent en geurt.

De kerk wendt haar achterzij het oosten, haar voorzij — dat is de toren, waardoor men ingaat — het westen toe; zij heeft een uurwerk en twee klokken in den toren, met uurwijzers en — platen daarbuiten tegenaan onder de spits. De bult, waarop zij staat, werd voorheen aan de zuid-, en wellicht ook aan de westzij, bespoeld door het water der beek, waaraan het dorp zijn naam dankt. Sedert lang is die beek opgedroogd, en nog slechts de sprung er van over.

Benoorden de kerk, schuins-rechts voor het hotel „De roos" staat een reus van een lindeboom, een eerbiedwaardige ouderling, die, zoo hij spreken kon, allicht meer aan 't licht zou brengen dan het weinige dat door mij geboden wordt. Ik wijs, nu die boom niet spreken kan en dus in dit opzicht ons niet van waarde is, op hem omdat zijne ligging bij den bult, waarop de kerk ligt en waarlangs

de beek ruischte, wellicht aantoont dat we hier een plek van reeds vóór-christlijke religieuse beteekenis voor ons hebben.

Voor 't eerst wordt — voor zoover tot nog toe bekend — van dit kerkgebouw melding gemaakt in een stuk, dat voor eenige jaren uit het archief der kerk van den heiligen Martinus te Emmerik is opgedoken en, na kennisneming van zijn inhoud, door den kapelaan dier kerk aan den toenmaligen pastoor van de Beeker kerk is overhandigd. Na persoonlijke bevinding geef ik er hier eene beschrijving van.

Het is een regelmatig-vierhoekig stuk perkament ter hoogte van 36½ c.M. bij eene breedte van 50 c.M., uit de hand beschreven met 23 regels latijn in gothisch karakter. Voor alle letters op de eerste na is zwarte inkt gebezigd, doch deze laatste moet geprijkt hebben in rijke kleurenpracht van goud en groen en rood en zilver, waarvan het groen en rood nog zeer duidlijk over zijn. Die aanvangsletter is groot buiten verhouding tot elk andere der letters, hoewel die van den eersten regel grooter zijn dan die van den tweeden en deze weder grooter dan die van den derden en volgenden, welke laatsten allen even groot en zeer kloek van postuur zijn. De rand, rondom het handschrift open gelaten, meet boven 4½, links 6½, onder 3 en rechts 3½ c.M., terwijl de aanvangsletter in stede van 6½ slechts 3½ c.M. van den buitenrand des perkaments verwijderd blijft, aldus 3 c.M. buiten de linkerzij van den brief uitspringen. Drie figuren versieren de zoo groote eerste letter: die in het midden is onmiskenbaar de Heilige Maagd met kroon en lichtkrans, het Kerstkind op haren linkerarm houdend; de linksche — te oordeelen naar het tot buiten de letter uitstekend zwaard — stelt zeer waarschijnlijk den apostel Paulus, de rechtsche — te oordeelen naar een nog te onderscheiden sleutel — den apostel Petrus voor. Er hingen, naar men mij vertelde, destijds 3 zegels aan: nu niet meer; en het stuk was toen nog zoo gaaf en frisch alsof 't splinternieuw was.

Door den pastoor, die dankbaar was voor de ontvangst van dit eerwaardig geschrift, werd het ter opspanning gegeven aan een

Beekenaar, die 't een jaar liet liggen zonder er iets aan te doen: toen 't terugkwam was het beschadigd door mottenknagerij. De pastoor had hier veel verdriet van en liet het daarop bij een ander in orde maken. En sedert is het uitgespannen op een houten paneel, en verder in dofbruinen eikenhouten lijst achter glas gezet. Zoo hing de pastoor het in de sakristie zijner kerk op, waar 't kostbare stuk op nieuw te lijden kreeg, ditmaal van de vocht. Om verderen achteruitgang te voorkomen heeft de tegenwoordige pastoor het origineel toen een droog en veilig plekje in zijne eigene woning gegeven, en in de sakristie doen ophangen een afdruk van het op zijns voorgangers last vervaardigde afschrift. Mijn beleefden dank betuig ik zijn weleerwaarde voor de hoogst welwillende wijze, waarop het gebruik van beide stukken mij werd toegestaan. Daarbij bleek het mij dat de genoemde afdruk heel wat afwijkt van het oorspronklijk, hoewel dit meestal slechts het geval is in de talrijke afkortingen in het laatste.

Om de lezers van dit tijdschrift, die geen Latijn verstaan, te gerieven, deel ik hieronder de getrouwe overzetting van het stuk in 't Nederlandsch mede:

Wij, Narces Gardensis, aartsbisschop, en Salmannus Wormatiensis, Andreas Cornensis, Petrus Calliensis, Sergius Pollensis, Petrus Montismaranus, Thomas Tinniensis, Gratia Dulcinensis, en Petrus Arcernensis, bisschoppen, wenschen uit godlijk medelijden aan alle zonen der heilige moederkerk, die dezen brief zullen ontvangen eeuwige zaligheid in den Heer.

De heilige moederkerk is, uit bezorgdheid voor het heil der zielen, gewoon de haar verknochte getrouwen door eenige bijzondere geschenken, als daar zijn: vergiffenis en aflaten, aan te sporen tot den aan God en den heiligen gebouwen verschuldigden eerdienst opdat, hoe meer en hoe vromer de christenen daarheen samenstroomen om telkens biddende de gunst van den Zaligmaker te verkrijgen, zij des te meer vergeving voor hun misdaden en eeuwigen roem van het hemelsche rijk verdienen.

Daar wij derhalve begeeren dat de kerk van den heiligen Petrus' martelaar in banden, te Beek in het bisdom Utrecht telkens waar-

dige en passende eerbewijzen ontvangen moge en door de getrouwen van Christus altijd door vereerd worden moge geeft ieder van ons aan allen die werkelijk berouw hebben en gebiecht hebben en die naar genoemde kerk op alle feestdagen van haar Patroon, en ook op de Kerstdagen, op den dag der Besnijdenis, op Drie-koningen, op de voorbereiding van het Paaschfeest, op Paschen, op Hemelvaartsdag, op Pinksteren, op den dag der Drieëenheid en den Sakramentsdag, en op alle feestdagen der heilige maagd Maria en van de heiligen Johannes den Dooper en Johannes den Evangelist, van van Petrus en Paulus en alle heilige apostelen en evangelisten, van de heiligen Laurentius, Stephanus, Vincentius, Blasius, Martinus, Nikolaas, Augustinus, Ambrosius, en van de heiligen Maria Magdalena, Katharina, Margaretha, Agnes, Agatha, de elf duizend maagden, op Aller-heiligen en Allerzielen en op alle Zondagen en den dag der inwijding van de kerk zelf en op de oktaven van genoemde feestdagen, uit vroomheid of om te bidden of als pelgrim gekomen zijn, of bij de missen, de morgen- en avondpreken of andere heilige diensten, welke ook, aldaar tegenwoordig zijn geweest, of het Sakrament en het heilig oliesel, wanneer die aan zieken gebracht worden, gevolgd zijn, of die bij het luiden van het angelusklokje driemaal geknield het *ave Maria* opgezegd hebben, en ook die voor de verlichting en versiering van genoemde kerk, of iets anders, hebben medegewerkt, of die in hun testament of op andere wijze goud, zilver, kleeren of andere ondersteuning van veel waarde aan genoemde kerk gegeven, vermaakt of bezorgd hebben, of het kerkhof bezocht hebben om voor de dooden te bidden, of daar een graf hebben uitgezocht, en die voor den priester Gerardus ... den bewerker van dezen aflaat gebeden hebben, hoe dikwijls ook, wanneer ook, en waar ook zij hunne beloften of iets daarvan vroom vervuld hebben, op zijn invloed vertrouwende wat betreft het medelijden van God en de zalige apostelen Petrus en Paulus, een aflaat van veertig dagen voor de hun opgelegde boeten bij Gods genade mits de wil en goedkeuring van den bisschop der diocese verkregen zij. Ten bewijze hiervan hebben wij hier ons zegel op laten drukken.

Gegeven te Avignon op den tweeden November van het jaar des Heeren 1339 en het vijfde jaar van 't pontificaat van paus Benedictus den twaalfde [1]).

Mag in het voorbijgaan de opmerking niet achterwege worden gehouden dat dit mede het oudste stuk is, waarin de naam van dit dorp wordt aangetroffen, [2]) zoo zij er in verband met ons onderwerp op gewezen dat de Beeker kerk dus in 1339 al bestond, zoomede dat zij toen eene Pieters-kerk was, bepaaldelijk gewijd aan wat onze roomsch-katholieke landgenooten noemen „Petrusbanden", dat is Petrus in den toestand van Handelingen XII : 6 en 7. Ook verdient opmerking dat ten jare 1339 de parochie Beek gerekend werd tot Utrecht, terwijl zij later onder Emmerik moet behoord hebben.

In een van het vorige wijd verwijderd tijdvak verplaatst ons eene aanteekening van geschiedkundigen aard, met opschrift: „Dit dient tot Memorie", welke voorkomt in de boeken van „het Broederschap van Sint Jans Gilde te Beek gemeente Bergh", [3]) aan welke aanteekening het volgende ontleend worde:

„1794 In het Laatst van October retereerde de Armee van de gecolalieerde troupen na deese kand van de Reijn, en de Fransche afanseerden aan ginne zeyde tot voor de Reijn, Soo dat wy die tijd alhier voor eerst in quartier hebben gekreegen Hesser en Hanoversen maar als het eene volck vertrok dan kregen wy al andere weer, dat duurde soo de geheele winter door, ja Sumtyds bij een gringen daghuurder veertig man in het quartier, den 29 October kregen wy Engelse Dragonders en Keyserlyke invanterij; van de

---

1) De regeeringsduur van dezen opperpriester was van 20 December 1334 tot en met 25 April 1342, zijnen sterfdag.

2) De heer J. Anspach vermeldt in deel 3 der Nomina geographica neerlandica (op bl. 38) dat het oudste stuk was van a° 1348; bovenst. brengt ons dus 9 jaren vroeger. N. B. op bls. 324 van hetzelfde deel wordt ten onrechte over dit „Beek" gesproken, want het daar gezegde blijkt bij vergelijking een ander dorp te betreffen.

3) Door den dorpszaat wordt Beek nog wel eene gemeente of wel een gemeint genoemd van wege de gemeene mark, die er tot voor een jaar of tien was

groote kerck worden een paarde stal gemaakt daar stonden by de dartig paarden in", en: „in het laatst van Februari 1795 vertrokken hier de laatste keyserlyke en ongerse troupen, en in de maand April kregen wy hier de Franschen, het dienen gong dien winter hier heel straf, en men leet veel schade, maar dat is door het land nog weer vergoed die haar schaade maar op hebben gegeven, dit jaar heeft een molder [1]) Roch gekost twintig gulden en ook daar nog booven de weijt vier: en twintig gulden de Boekwyt Garst en Haaver Sesthien gulden en alsoo van alles na rato, in dat selfde jaar is van het Landtschap alhier de groote kerck aan ons Roomsen over gegeeven die wy in de darde Eeuw waren quyt geweest, en na dat deselve wat is gerepperereert soo is den eersten Sondag in Augustus 1796 deselve ingeweyt en den eersten dienst gedaan ingewijd door den Eerwaarden Heer Spaarman Aplismus te Emmerich."

Over de 200 jaren halden de Beekenaars dus hun kerkgebouw gemist, en het ligt voor de hand te meenen dat de oorzaak daarvan zal gelegen hebben in het ontstaan, bij de vestiging der hervorming in ons land, van eene gereformeerde gemeente alhier, die zich de kerk der roomsch-katholieken had toegeëigend tot het houden harer eigene godsdienstige bijeenkomsten. Doch hoe lang deze veronderstelde hervormde gemeente ook moge bestaan hebben, in 1772 bestond zij zeker niet meer, want in de „Geographische beschryving van de provintie van Gelderland", ten gezegden jare te Amsterdam verschenen, leest men aangaande dit „Beek": „Een *Dorp* in het Graafschap *Zutphen*, onder *'s-Heerenberg*, alwaar een *Kerk* is, waar in egter geen dienst word gedaan."

Alzoo leeg staande was de tijdlijke beschikking over het gebouw door de krijgslieden ten behoeve der stalling hunner paarden eene verklaarbare zaak.

Waar — zoo rijst nu de vraag — hadden onder die omstandigheid de kerklijke bijeenkomsten der roomsch-katholieken van Beek inmiddels plaats gegrepen?

1) Deze maat is nog in zwang in Beeks pruisische nabuurschap.

Daar de eigenlijke kerk in bovenstaande uittreksels der gilde-memorie „de groote kerk” wordt genoemd, zoo wijst dit er reeds op, dat er in dien tijd vóor 1795 nog een ander, een kleiner, gebouw op het dorp was, dat voor kerk dienst deed. De mededeeling, waar dat gebouw stond en wat het voor een gebouw was, geeft gereede aanleiding om met een enkel woord te spreken over de verschillende wegen te Beek, wier namen met de kerk in verband staan.

In de voorwaarden, waarop in 1873 de gildetrom werd verpacht, leest men: „Den Trommenslager ... zal ... gehouden zijn op den eersten dag der Gilde vertering des voormiddags door de gemeente ... langs de gewone kerkenweg de trom behoorlijk te slaan.” De hier bedoelde weg is dezelfde, die in artikel 8 van het huidige gildereglement voorkomt als „de zoogenaamde Eltensche weg welke langs Bergerbosch loopt”, en wel de verbindingsweg van het pruisische Elten met het nederlandsche Kilder, die Beek in de lengte doorsnijdt en vlak achterlangs de kerk loopt.

Verder is er een weg te Beek, die den „kerkdiek” (kerkdijk) heet zijnde de middelste toegangsweg van het landgoed „De bivangk” 1) en daartoe behoorende, welke als een dijk dwars door de voormalige mark of hiet (heide) loopt, en van het zoogenaamde „kasteel”, dat is het heerenhuis op den Bivangk recht op de kerk aanhoudt.

Maar dan is er ook nog een voetpad, dat den naam draagt van „het kerkpad” en dat wel naar zijne vroegere bestemming. Zij vooraf gezegd dat het in zuid-oostlijke richting van het broek loopt naar den slakweg, genoemd in de gildenotulen van den 16den Februari 1897 als de plaats, waaraan besloten was het gildehuis te bouwen, en dat het op dien slakweg — dat is het met ijzerslakken verharde deel van den eltenschen weg van „De roos” af tot aan den grindweg, mede in gezegde notulen genoemd, die van Zevenaar via Didam naar Zeddam loopt — uitkomt in de buurt van het gildehuis. Voordat men van dit kerkpad, het van den elter weg af inslaande, het broek bereikte, kwam men aan eene woning,

1) Is dit wellicht de geboortegrond van het Haagsche geslacht: Bijvanck? RED.

zoo goed en zoo kwaad als het ging tot kerk ingericht en in de wandeling „het kerkhuis" genoemd. Dat kerkhuis is later verbrand en daarna eene hoeve op zijn erf verrezen.

Aan een in afschrift zich in mijne handen bevindenden brief van den tegenwoordigen heer van den Bivangk, den Beierschen edelman baron Lochner von Hüttenbach te Lindau, welk schrijven gedagteekend is „20/I '00" ontleen ik, dit kerkhuis betreffend: „Erwähnen möchte ich noch dass sich in der alten (kleineren) Kirche von Beek eine Familiengruft befand; welche Leichen aber dort wirklich liegen lässt sich nur schliessen, nicht mehr nachweisen. Anzunehmen ist, das frühere Besitzer vom Byfang auch ihre Grabstätte in Beek fanden". 's Barons houtvester, de heer P. C. Meisters, aan wien bovenbedoelde brief gericht was, antwoordde mij in een epistel van den „11/IV '00" op mijn navraag omtrent dat graf: „Wie in 't familiegraf lagen, is mij onbekend en of 't graf nog bestaat, durf ik niet met zekerheid zeggen. Ook heb ik nooit iets van een grafschrift gehoord of gezien. Enkele menschen heb ik wel eens hooren vertellen, dat bij den aanbouw van den Noord- of Zuidervleugel der kerk, dit graf even door een der arbeiders moet geopend zijn geweest, zoodat men de doodkisten moet hebben kunnen zien staan; doch dat deze opening op bevel der overheid terstond moet zijn toegemetseld. Maar of dit verhaal waarheid bevat? 'T valt wel eenigszins te betwijfelen."

Dit antwoord heeft, zooals uit het spreken over den aanbouw van een der kerkvleugels blijkt, geen betrekking op het „kerkhuis" maar op de „groote kerk". Aangaande te Beek begravenen bevatte echter een ander epistel van den heer Meisters nog wat.

In een brief van den baron Lochner d.d. „9/II 00", mede gericht aan genoemden heer en mij ook in afschrift ter hand, kwam onder allerlei familieberichten melding voor van „Die vielgenañte Antoinette Streuff", wat mij aanleiding gaf den heer Meisters te vragen, waarom die dame „die vielgenannte" werd genoemd? Onder dagteekening 15 Maart d. a. v. gewerd mij hierop ten antwoord: „Dat de baron Antoinette Streuff „die vielgenannte" noemt, komt daar vandaan, omdat enkele oude Beekenaren nog zich kunnen

herinneren dat Antoinette Streuff in de Beeksche Kerk, voor de communiebank begraven is en zoodoende over Antoinette Streuff bij ons veel meer wordt gesproken, dan over de Hövels, Spekeslagers enz: die ook in Beek en wel, volgens de sage, onder het hoofdaltaar in eenen familiegrafkelder moeten begraven zijn."

Staat het aldus vast dat Antoinette Streuff in de „groote kerk" begraven ligt, in verband met den tijd, waarin de andere in bovenstaand uittreksel bedoelde menschen leefden, dat is de 18de eeuw, valt het er voor te houden, dat dezen in het „kerkhuis" zijn te ruste gelegd.

Om geene onjuiste meening in de hand te werken zij nog hieraan toegevoegd, dat ik, van oordeel zijnde, wellicht niet de juiste verklaring van het woord „vielgenannte" te hebben ontvangen, er den baron zelven nog eens over schreef, die mij onder dagteekening „24/III '00" meldde: „die vielgenañte Antoinette Streuff ist die Schwester des ebenso vielgenañten Amtmañs Streuff. Beide stehen ja noch heute wegen ihrer Milde u. Wohlthätigkeit in dankbarem Andenken u. sind daher beide noch vielgenannt u. zwar nicht blosz in Beek, sondern auch in Elten u. Umgegend. Mit dem Begräbniss in Beek hängt das nicht zusam̃en".

Nu wij toch in gedachten vertoeven bij de plek waar destijds het kerkhuis stond, zij nog medegedeeld dat naast de later daarop verrezen hoeve een voor Beek groot huis staat, dat in den volksmond „de oude pastorie" heet, onder welken naam het ook voorkomt in eene aanteekening der gildeboeken „Dienende tot Memoriam" van het zware weer, dat den 3den Juni 1889 over het dorp losbrak en woedde. Dat huis had de Beeker pastoor in ruste, nu wijlen de heer Burgers, zich gebouwd. Sedert tegenover de kerk eene nieuwe pastorie is gezet, is de „oude" in leekenhanden gekomen; vandaag — dat wil op zen Beeks zeggen „tegenwoordig" — wordt er o. m. een kommenijtje in gehouden.

In A. J. van der Aa's „Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden", staat onder dit „Beek" vermeld: „De kerk, die aan den H. Petrus is toegewijd, wordt door éenen Pastoor bediend".

Hoe kwam van der Aa ertoe dien heilige als den patroon der kerk op te geven? De Beeker parochianen en hunne herder toch hadden van Petrus' patronaat geen heugenis meer, toen na het herstel der bisschoppelijke hiërarchie in ons land, ten jare 1848, hun kerkgebouw, als zijnde zonder hemelschen schutsheer, in de hoede van den heiligen Martinus werd bevolen. Eerst de aflaatbrief van 1339 bracht den Beeker herder en zijnen schapen het voormalig beschermheerschap van den heiligen Petrus-in-banden ter kennisse.

Van de zijde van het Beeker gilde had, blijkens de boeken dezer broederschap, voor zoover die nog over zijn — d. i. van 1700—1831 en van 1863 tot heden — de kerk immer steun ondervonden.

In 1711 werden de klokkesmeer en een nieuw klokketouw betaald uit het gildegeld. Het kerkhuis — want natuurlijk geldt al het volgende, tot de mededeeling van wat in 1867 plaats had, deze „kleine kerk" — het kerkhuis had dus ook zijn klok. In 1719 werd het batig slot der jaarrekening aan de kerk gegeven „tot reparatie". In 1776 werd de pachter van den tot de gildegoederen behoorenden „heij kamp" veroordeeld „voor zijn slegte opsigt te betaalen 3 gulden hollands voor de kerck". Onder de jaarrekening van 1779 vindt men geschreven ten aanzien van het daarop overgeschotene: „dit geld presenteeren deeze voor^{n} gildemeesters te restitueeren aan het gilde kerck of armen waar het nodigste van doen is." In 1783 werd iemand die „en peppeltien van de gildegront" had „gehouwe en vervaert" „geboet om aan de kerckmeesters te betaalen een gulden en vijf stuijver tot gebruijck van de kerck", en een ander, die „zigh ook te buijten gegaan" was „met op gaande boomgewas te houwen" werd in dat zelfde jaar „geboet voor een gulden en thien stuijver hollands" dat ten bedrage van „eenen gulden neegen en een halfen stuijver in ontvangst werd genomen door een „kerckmeester" die er vervolgens voldaan voor teekende, al ontbrak er nog een halve stuiver aan. In 1784 werd door 't gild weer geld afgedragen „tot reparatie van de kerck". In 1789 werd door den pastoor — om in huur te worden gegeven,

als naar gewoonte, aan gildegenooten en andere Beekenaren, maar aan de laatsten duurder — een nieuw lijklaken gekocht van „de som van 34 daalders 3 stuijvers Cleevs maakt aan hollands Geld 25 gulde 11 st. en 1/2 st."; het laken kostte 16 gulden 5 en 1/2 stuiver; de overschietende 9 gulden en 6 stuivers werden „tot gebruyk van de kerk genoomen".

Dit alles was kinderwerk bij wat het gild in 1867 voor de kerk op zich nam: ten behoeve der vergrooting van het sedert te klein geworden kerkgebouw ging in dat jaar het gild eene vrijwillige overeenkomst aan met den pastoor om gedurende 30 achtereenvolgende jaren t'elken jare *f* 40.— aan de kerk te geven.

Tot en met 1872 heeft het gild zijne belofte getrouw nagekomen: in 't geheel heeft het dus 6 termijnen betaald. Maar in 1872 en 1873 staat onder de rekening: „De veertig gulden aan de Kerk zijnde het zevende" respektieve „achste termijn uit de gemeentekas betaald".

Wat was het geval? het was 't gild te machtig gebleken zijne verplichting verder te vervullen: hoewel het koningschieten op het jaarfeest er voor was prijsgegeven, het kon zijn verbintenis niet meer nakomen. Het gemeint is ook verder de bijdrage uit zijn eigen kas blijven geven tot aan zijne oplossing door de verdeeling der mark, als wanneer de nog onverschenen termijnen zijn gekapitaliseerd en het aldus verkregen bedrag in eens is afgedaan.

De kerk is er dus niet bij tekort gekomen, maar het gild had er zich den strop tot bijna-stikkens toe door aangelegd; lang heeft het geduurd vóor het weer op krachten gekomen was, en nog steeds wordt er door de nawerking van dat leenverdrag niet koning-geschoten.

De verbouwing gold het gedeelte der kerk tusschen presbyterium en toren: het schip werd, voorheen éene galerij zijnde, geheel afgebroken en vergroot opgebouwd als eene middengalerij met twee zijgalerijen, en zoo dus de kerk tot „halkerk" herschapen.

Sedert zijn herder en schapen vervuld gebleven van zorg voor de in- en uitwendige net- en fraaiheid van hun kerkgebouw, waarvan behalve de polychrome beschildering en het reeds bovengenoemde

ijzeren hek met de daarbinnen geplante linden, ook getuigen de in stijl gehouden aanbouwseltjes, alsmede zigzagsgewijze beklinkerde straatjes over 't kerkhof en naar de pastorie, die met het nieuwe altaar en orgel van voorverleden, en de nieuwe banken, die van verleden jaar zijn.

Erkend moet worden dat de kerk deze zorg waard is, want ze is een model van een lief en vredig dorpsbedehuis, en de toren is een sieraad van de beste soort in de huis- en boomrijke oase waaruit hij verrijst. Een aardig gezicht op dit al heeft men van 't zuid-oosten, vanuit het kolksteder veld: men ziet de door het groen loerende roode daakjes der huizen, zoo veel lager dan de hooge blauw-leien daken der zijgalerijen van de kerk, te midden waarvan aan de voorzij stijf en trotsch de toren zich omhoogheft, dat 't een en ander den indruk geeft van een klokken, die met breed uitgehouden vleugels neergedoken zit tot bescherming harer kiekens.

Een anneks der Beeker kerk is het hagelkruis, dat men ter westzijde van den slakweg op niet zoo heel grooten afstand van het bedehuis in 't weiland ziet staan.

De toestel bestaat uit een hoogen paal met een ijzeren torenkruis er op, en op dat kruis een groote haan, zooals men dien wel op torens ziet, met twee kleine pootjes, een naar voren en een naar achteren gestrekt. Aan de bestemming van dezen toestel om den oogst tegen hagelslag te beveiligen, ontleent hij zijnen naam [1]). Eene toepassing dus van de, materialistisch als onheilwerend opgevatte zaligmakende kracht des christlijken geloofs, hetwelk *in casu* door zijn zinteeken, het kruis, uitgebeeld wordt, en als zoodanig te vergelijken is met de geverfde kruisen op den wand van zoo menige boerenwoning in Holland.

De boven bereids vermelde gilde-aanteekening, „dienende tot Memoriam" van het booze weer, dat den 3den Juni 1889 over Beek losbrak en woedde, stelt de onmacht van het hagelkruis voor zijne

---

1) Zoo blijkt dus juist te zijn het ten dezen aanzien door Dr. A Beets uitgesproken vermoeden in D. 5, afl. 10 van het Woordenboek der nederlandsche taal op dit woord.

bestemming in het helderste licht. De onbekende geschiedschrijver toch verhaalt dat om twaalf uur 's middags een onweer boven de gemeente zich samentrok, en het om half een zoo donker was dat men in huis licht ontsteken moest. Al spoedig daarop ving de dreigende wolkbreuk aan, met een dubbelen storm daarbij: een van wind, een van hagel. Door den eerste werden de pannen bij honderden ter aarde gesmakt. Vele korrels van den andere waren zoo groot als een kippenei. Menigte van ruiten werden vernield, „zelfs" twee in de kerk; kippen, die zich niet gauw genoeg borgen, werden doodgehageld, zooals iemand gewaar werd, bij wien — toen de bui voorbij was — een hen met twaalf kuikens op die wijze gedood werd gevonden. Om drie uur was de natuur tot kalmte teruggekeerd en werden door de uit hunne schuilhoeken te voorschijn komende landlieden de velden in oogenschouw genomen. Droef gezicht! De welige rog, die bijna geöogst kon worden, aardappelen, boekweit, alles, lag als mest over de akkers gestrooid. De onschatbare schade werd door milde giften in geld en *in natura* ten deele verzacht. In hoofdzaak strekte de vernielde streek zich uit van de oude pastorie tot bij de Eltensche grens Dat was dus juist dat deel des dorps waar het hagelkruis zoowat midden in staat! en toch heeft men het laten staan. Men haalt zoo licht geen kruis naar beneden!

Voor mij was het steeds eene vriendlijke verschijning, dit hagelkruis: het herinnerde mij er aan, hoe bij hunne materialistische, de Beekenaars voorheen ook nog eene hoogere opvatting hadden van de kracht des kruises, als zinteeken des christlijken geloofs. Volgens een oud rekeningboek der Beeker armverzorging toch — dat de eigenaar van „De roos", de heer J. G. Reijers bezit en mij liet zien — greep in vroeger tijden de bedeeling der behoeftigen hier, onder dit kruis, plaats. G. A. N. S.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

NALEZINGEN
OP OUDEMANS' MIDDENNED. WOORDENBOEK

DOOR

A. M. MOLENAAR [1]).

Wijnaertsch. Bakkenbaard? — De Casteleyn, Konst van Rethorijcke, 161:

Charons gheeten baert, was van auden versleten,
Op Ulysses *wijnaertschen* en quam noyt scheers.
Martiaels baert scheen een schemijnckels eers.

Slechts bij gissing stel ik deze beteekenis vast. Het verband, dunkt mij, bevestigt haar.

Windelen. Luchtig, oppervlakkig behandelen. — Oudaan, Agrippa, 445 (van godgeleerden): geschilletjes te berde brengende, meeningen opklutsende, en de Scriftuur geweld aandoende, met doornestelde woorden daar een geheel anderen sin over ploojende, wilvaardiger te *windelen*, dan te doorpluizen.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Huygens, met de beteekenis van: waaien, of van: heen en weer bewegen. De bovenstaande is hiervan een figuurlijke uitbreiding.

Winckelen. Flikkeren. — Heyns, *De Bartas' Werken*, I. II. 127:

Maer als een Arent die...
De wolck siet onder hem, en met een sterck gesicht
Doet *winck'len* d'oogen van des Hemels grootste licht.

Winnelijck. Veroverbaar. — Vlaerd. Redenr.-bergh, Voorrede, 3:

Door eendracht die macht maeckt, is een Landt sterck en krachtich,
Maer door inlandtsch' onvree *winnelijck* en onmachtich.

Winsch. Wensch. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 281:

Kloeckmoedig, voorspoedig, en in wijsheyt volhaerdig,
Is ons *winsch*, d' Eed'len Prins, en sijn Stam van Nassau.

---

1) Vervolg van Nav. 1899, blz. 310.

Wippen. Vallen, bezwijken? — Valckoogh, Regel der Duytsche Schoolmeesters, 124:

Ten baet niet, de doot volget u gewis,
Ja al zijt ghij oudt, ghy moet ook wippen,
Want de doot sit u nu alreede op de lippen.

De door mij gegeven verklaring past wel in het verband. Of zij echter taalkundig juist is, durf ik niet beweren.

Wippersteerten. De staart op- en neerbewegen. — Overbeke, Rijmwercken, Bijvoegsel, 3: Dat het hert *wippersteert* als een koe, die een doorn onder de steert is gebonden.

Wips. Vlug. — Pers, Urania, 89:

Herodias Dochter, 't lichte dier,
Quam met haer *wipse* sprongen.

Wisken. Jong twijgje. — Antw. Spelen van Sinne, 515:

Het *wisken* groene is goet om wringhen
Maer den ouwen tack en sal niet ghehingen
Dat men hem sal dwinghen in eenich besluyt.

Wispelinghe. Bespotting. — Delfsche Bijbel, Jeremia 18, vers 16: Dat haer lant werden soude in bedroeftheden ende in ewelike *wispelinghe.*

In de Statenoverzetting wordt het grondwoord vertaald door: aanfluiting.

Wispelstaarten. Kwispelstaarten. — Vondel, Leeuwendalers, 33:

Ghy *wispelstaert* dan hier, dan ginder.

Wispeltuurtje. Ongestadig aardje. — Hooft, Gedichten, 206:

Geestezweepjes; *wispeltuurtjes*,
Daar de Min af leert zijn' kuurtjes.

Wispel-uerigh. Veranderlijk in tijd. — Huygens, Korenbloemen, I. 85:

Wat gaet het raderwerk van binnen uyt de koten,
Daer buyten op de hand soo *wispel-uerigh* wijst!

Wisperen. Fluisteren. — Horae Belgicae, VIII. 3:

— alle de bloemekens reien en springhen
Hoe soet is den Mei! so *wisperen* si al.

Wispertuerich. Wispelturig. — Van Hoogstraten, Hagaenveld, 209: de allerondanckbaerste, en *wispertuerichste* der Nimfen.

Wissel. ? — Const-Riick Beroep, 60;

Sy veracht de waerheyt als een wreet monster quaet
Dat om te quetsen leeft inde wilde foreesten
Met woecker, ende *wissel*, hout sy haer feesten,
Sy en jont gheen goet den mensche hoe hy is van aert.

In de *Bijdrage* komt het woord voor in den zin van: ruiling, uitwisseling. Kan in bovenstaande regelen deze beteekenis, gewijzigd tot: afwisseling ook gelden? Of moet hier aan een anderen zin gedacht worden?

Wisselbalgh. Kind, door den Duivel bij een tooverheks verwekt en bij een kraamvrouw ondergestoken. — Van Hoogstraten, Hagaenveld, 235: Wat ben ik dan? een bastaert of helsche *wisselbalgh*, die myn handen in broederbloet baede, en de Hemelsche gramschap tot ons huis te verderven stoffe gaf.

Wit. Blinkend, luisterrijk. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 9:

Dus leeft men na zijn doodt, dus maackt men sich onsterfflijck,
Dus is men 't *witte* Huys der Goden eeuwich erfflijck.

In de *Bijdrage* komt *wit* voor in den zin van: blank. Bij uitbreiding kan hij overgaan in den door mij aangegevenen.

In de volgende plaats, voorkomende in Van Rijssele, *Spieghel der minnen*, 114 komt een woord *wit* voor, welks beteekenis mij niet duidelijk is. Daar ik dit werkje niet kan raadplegen, geef ik de plaats aan, zooals zij indertijd door mij is overgenomen.

De vader van Dierick

Tis al vry *wit*, een man in de maersse,
Dierick is wech.

De moeder van Dierick.

Laet raeyen die kaersse
Van minnen, die wint sal schier ghedraeyt zijn.

Ik waag een gissing. Beteekent het woord hier mogelijk: kluchtig, gek?

Wijte (De) geven. Laten varen? — Van Ghistele, Aeneas, folio 41 recto:

Godt en de Mensche (ic mocht my wel schamen)
Gaf ic *de wijte*, van zinnen wreet.

Witten. Wit wasschen. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 126:

Den Moor-man sal sijn huyt eer *witten*, of sijn vel
Blanck schueren, eer hij u gebuersaem minnen sel.

Witten. Mikken. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 9:

Waar in ick uyt mijn As, nu soo ben opghestaan,
Dat ick t' elcke op 't spits van dubbel top moet sitten,
Daer mijn Dienaers omgaent, van eeren prijs doet *witten*,
Met Pylen vol verstandts; —

Wittighen. Verwittigen. — Starter, Friesche Lusthof, 22:

Wat sullen nu hier toe der Nydris tonghen seggen..
Die yder een soo slim *ghewittight* hebben van
De trouwe die ghy deed met sulcken braven man?

Woeder. Woestaard. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 79:

— en na der *woeders* plegen
Handelde hy met haer zo tegen 't betamen,
Datze beyde tot Caesar om hulpe quamen.

Woederye. Dwingelandij. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 62:

Maer dorfden trau haer handt met brandend' herte wagen,
Om s'Vyants hooft verslaen, en hem vol schrick verjagen
Van 't Vader-landt, op dat van *woederye* bevrijt
Men Godt danckbaerlijk, daer mocht eeren t'allen dagen.

Woeken. Woekeren. — Blommaert, Oudvl. Gedichten III. 104:

Nu vint men sulc die in haer leven...
Stelen, *woeken* of uut voercope.

Woekerares. Woekeraarster. — Nomsz, De Huigchelaar, 6:

Was zy een *woekrares* met haar verkregen pond.

Woeckeren. 1°. Woeker nemen van. — Orizandt, Heraclitus, 223: Wee! dien Mensche, die... syn Even-naaste woeckert.

2°. Vermeerderen. — Rodenburgh, Ecce Homo, 9:

Want hoe mildt dat ghy gaeft, ô Aldermilsten Heer:
Noch *woeckert* uw genaed' en koeverdt uw mildt geven.

Woeckerije. Woeker. — Coornhert, Wercken, I. fol. 322 verso: der gemeen-luyden hoovaardighe pronck ende kanckrighe *woeckerije*.

Woeckeringh. Woeker. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 466.

Niet dat u pondt met u sou sonder winste sterven,
Maer dat het onder my wierd gezet op *woeckeringen*.

Woesten. Verbannen. — Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. 319: So keert die Rechter een Vonnes, waermede men schuldech is (den moirdenair) te *woesten*.

De *Bijdrage* heeft het werkwoord in den zin van: verwoesten.

Woesteren. Vernield worden. — Maerlant, Spieghel Historiael, I. 123:

— omme tmesfal ende om tmesbaer,
Dat altemale ende sonder were
Woesterde tAfferijcsce here.

Woestinge. Verwoesting. — De Hubert, De Psalmen, 212:

— *woestinge* die 's middags plag
Te woesten all wat levet.

Wokeren. Woeker nemen van. — Delfsche Bijbel, Jeremia 15, vers 10: Ic en hebbe niet *ghewokert:* noch nimant en heeft mi *ghewokert.*

Wonderen. Verwondering wekken. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 125:

Wie kent u bet Philip, den geen die u gebiet,
Of die u tyranny met open oogen ziet?
Ken ick u heersch-sucht niet met u tytels *wondert.*
Die met u blazers schrickt, die met u donders dondert?

Wonderheyt. 1°. Wonderdaad. — Vliss. Redens. Lusthof, 76:

— t welck ons bewijst wat macht
Godt eertijts heeft betoont, sijn volck met *wonderheden*,
Hy heefts door 't Roode Meyr, al t'saem droogs voets gebracht.

2°. Verwondering. — Const-thoen. Juweel, 115:

Coopt hoeven ende lant, wilt hooge huysen bouwen,
Soe sal een ijder u met *wonderheyt* aenschouwen:
Soe werdy doch geacht, soe suldy syn geeert.

Wondighen. Wonden. — Van Mander, Gulden Harpe, 209:

Een yghelijck sonde is als een sweert,
Die 's Menschen Ziele *wondight*, quetst ende deert.

Woningen. Wonen. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 321:

Met sulcke herten my te *woningen* noch lust,
Getrouwe Vader, ghy, de reedlijckst' onder allen,
Kondt onderscheyden, hoe des Landsaats vaste wallen
Beklyven inder daet.

Woonich zijn. Wonen. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 10:

De Kennis zy u wech, de Vreucht u wel ghenoeghen,
De Ruste die ghy soeckt sal in u *woonich zijn.*

Wrabben. Wrijven. — Const-thoon. Juweel, 314:

Met woecker, dieverij sulcx men nu gaet hanteren,
Niet eens acht hebbende (eylaes!) op haer zielen,
Met wroeten, *wrabben*, crabben, leelick omdat te begeren.

Wraggel gat. Iemand, die heen en weder slingert. — Bredero, Sp. Brabander, 21:

Wy sellense die *wraggel-gat*, die lampoot werpen op sijn sack.

Wrastelingh. Worsteling. — Van Mander, Bucolica, 116:

Om op sijn boersch een *wrastelingh* bedrijven.

Wratzelen. Worstelen. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 23:

Hoe ben ick met gheluck van 't Hemelsche verleenen,
Ghewratzelt deur 't verdriet, ver buyten yemandts meenen.

Wreeuwen. Driest spreken. — Despars, Cronijcke van Vlaenderen, II. 141: Dat zy van quaden spijte zeer injurieuslick ... met hem wierden te geckene, ende schimpende, ende *wreeuwende.*

Wreevelhoofdig. Wrevelmoedig. — Crous, Joseph's Droef- en Bly-end Spel, I. 67:

— Of is soo veel geleegen
Aan een oneffen woord? Dat gy, soo kwaad, daartegen.
U *wreevelhoofdig* stelt.

Wrevel-staarten. Den staart krommen. — Valentijn, Werken van Ovidius, I. 233: Hoe stugger de stieren eerst onder 't ploegjuk *wrevel-staarten.*

Wrevelwrakich. Toornig en wraakzuchtig. — Leven van Marcus Aurelius, fol. 178 verso: oorsake te ontnemen, om niet *wrevelwrakich* te wesen.

Wremelen. Wriemelen. — Trip, Tijdw. in ledige Uren, 133:

Niet anders doet 't herbooren Wichtje;
Het *wremelt* gints en weêr.

Wrempe. Gemelijkheid. — De Casteleyn, Konst van Rethorijcke, 193:

T' uwelieder eerē, en tot niemands schanden
Om scherpen dijn verstanden, hebbick dit bestaen:
Ende als hebbick den jonghers dit willen gelanden,
Indien mijnen boeck valt in krusselighe handen,
Willen died blijdelick zonder *wrempe* ontfaen.

Wribbelen. Draaien. — Bredero, Lucelle, 57:

Ick slacht 't gewonde hart, dat... als met vroeten
De welgetroffen pijl wil *wribben* uyt zijn sy.

Wrigge. Trotsche. — Kausler, Denkmäler, II. 463:

Want ic en ben gheene clappigghe,
No fel, no wreet, no *wrigge.*

Wriggelen. Waggelen. — Don Quichot, II. 239: Trifaldi, siende vast Sanche heen en weêr *wriggelen.*

Wrikbaar. Wankelbaar. — Zweerts, De bel. Ondeugt, 38:

— zou ik *wrikkaar* zijn van zin?

Wrimmelen. Wriemelen. — Hooft, Gedichten, 251.

Daar leit de woest'en ongemeete zee,
En *wrimmelt* van het groote en kleine vee.

Wringaarzen. Heen en weer draaien. — Zoet, Uitst. Digtk Werken, 378:

Als je — *wringaarst* als een aal.

Wringelen. Wringen. — De Honigbije, V. 82:

Daar knarstandt hy, daar *wringelt* hy de handen.

Wringhen. Afkeeren. — Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 97:

Al ist dat ick hem nu teghen komme,
Hy *wringhet* 't hooft, en toont my straf ghelaet.

Wrinckelen. Wriemelen. — De Brune, Bancketwerck, II. 82: Wy zouden alle plaghen... zien krielen, en door malkander *wrinckelen.*

Wrincken. Omdraaien. — Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 367:

Ick liep hem naer van straten te straten,
Maer als ick hem teghen quam, *wronck* hy zijn hooft.

Wrinschen. Hinneken. — Banket der Ghoden, 35: Zo dat men veel waghens rollen en veel *paerden* wrinschen hoorde.

Wryten. Vruchteloos bijten. — Smits, Nagel. Gedichten, I. 103:

Andren doen hem (den tijd) op arduin,
IJzer, stael en koper *wryten*,
Kerk en praelbeeld neder smyten.

De *Bijdrage* heeft het woord in den zin van: twisten, krachtig tegenstreven.

Writselaer. Tegenstander. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 443.

Den Leeu te lang geterght die vliecht ten lesten op,
En breeckt die *writselaer* sijn wreveligen kop.

Writselen. Heen en weer schuiven. — Meerman, Com. Vetus, 105: Als sy den heelen dagh op haer gat hebben sitten *writselen*, wratselen.

Wroetelen. Wroeten. — Nootw. Vertoogh, 118:

Sendt my dan u wysheyt tot deser stonden
Om dees vraghe te solveren t' onser Broeders leere
Die daer dwalende sijn, *wroetelende* in haer sonden.

Wronck. Wrok. — Poirters, Heyl. Hof van Theodosius, 228: Foey! datmen soo lanck om een beuselrye sal gaen... muylen en eenen *wronck* in het hert broeyen.

Wrot. Verrot. — Orizandt, Democritus, 43: de *wrotten* lijnen-gordel van Jeremias, die gansch bedorven was.

Wuf. Dartel. — Van Lodensteyn, Uytspanningen, 118:

Dat soete beckje, 't pluymgediert,
Dat *wuf* van tackje op takje swierd.

Wufjes. Vrolijk. — Bloemk. van Versch. Gedichten, 493:

— in uw stroom gedoopte zielen,
Die *wufjes* dobb'ren op den gloed
Van uw' gemaakte vlammevloed.

Weuisteren. Roepen. — Oudaan, Voorschaduwing, 76:

— vijf zinnelooze Maagden,
Die... beide sluimerig geworden in de nacht,
Op 't *weuisterend* gerucht haast stonden op haar voeten.

Wuiteren. Schertsen. — Hooft, Jaarb van Tacitus, 423: Schroevende, nacht en dagh, en *wuitrende* langhs de genughlyke stranden.

Wupelen. Schreeuwen. — Belg. Museum, VII. 259: Zoo wie collaeyt ofte drijnct up de camere, die en sal noch *wupelen*, crijsschen, noch roupen, ghelijck men up de banck doet.

Wups. Wuft. — Bredero, Boert. Liedtboek, 43:

Princesse wulps, en *wups*,
Mijn liefde is vercout.

Wust. Woest. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 365:

Soeckt ghy 't Gemeene Landt, dat door 't bestandt nu rust,
Te brengen int verderf? en maeckent wilt en *wust*?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Der Schlüssel zu den Fälschungen in: Butkens' Annales de la maison de Lynden.

DIERICK VAN LYNDEN,

RITTER, BURGGRAF VON DORMAEL, HERR VON HOTHEY, SART, S. GELLY, ROCHEN, ETC., PREMIER CONSEILLIER UND MAISTRE D'HOSTEL DES FÜRSTBISCHOFF'S VON LÜTTICH [1])

1497—1566

VON

BARON ADHÉMAR VON LINDEN.

I.

Bereits früher haben wir uns wiederholt und eingehend mit dieser räthselhaften Persönlichkeit, deren Existenz der Compilation der Annales de la maison de Lynden von Butkens zu Grunde liegt, beschäftigt, [2]) ohne jedoch, gleich anderen Vorgängern auf diesem Gebiete genealogischer Forschung, den wirklichen Ursprung derselben entgültig feststellen zu können.

Wie bekannt, ist Dierick van Lynden-Dormael der Stammvater der auf Grund der in den Annales de la maison de Lynden dargestellten genealogisch-heraldisch und historisch sein sollenden Beweise sich nennenden Familie der *Grafen d' Aspremont et de Lynden* in Belgien.

Da indess diese Persönlichkeit als eine äusserst merkwürdige

1) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 239.

2) „De Navorscher", 1891, pp. 574—578. Ibidem, 1892, pp. 10—40. Ibidem, 1896, pp. 399—418.

Erscheinung auf dem Gebiete der Familienforschung angesehen werden muss, und, da man von ihr vorzugsweise solches historisches Material, welches in Archiven und Bibliotheken nicht aufgesammelt zu werden pflegt, zu finden vermuthen wird, so dürfte es angemessen sein, zuvörderst, die in den Annales befindliche ausführliche biographische Skizze derselben auf ihren esoterischen Geschichtswerth näher zu prüfen d. h. die auffälligen Lücken, Entstellungen, Fälschungen und Verschweigungen welche sie enthalten, dem Forscher in ihrer Gesammtheit vor Augen zu führen.

Die Biographie ist eingangs geschmückt mit drei Wappenschildern: dem Lynden'schen, zu dessen Rechten der *van der Marck'sche* und links der Elderen'sche, die Wappen von Dierick's beiden Gemahlinnen repräsentirend. Weiters finden wir zwei Porträt-Kupferstiche, dann die bekannte Reproduction des Epitaphs auf dem Grabsteine Diericks, und ein Bild des Schlosses Dormael. Von den beiden Porträten soll das eine Dierick van Lynden vorstellen, und führt in dem oberen rechten Eck das Wappen der Geldrischen Lynden, und im linken die Inschrift „Tiry de Lynden, Visconte de Dormael", während man unter dem Porträtrand liest: „Ex autentica et originali effigie delineabat fr. Joannes Vasouns, 1625, 29 Oct."; das andere soll das Porträt seiner zweiten Gemahlin, Marie van Elderen, sein. Dasselbe führt im rechten oberen Eck die Inschrift „Dame Marie d'Elderen", während im linken deren Wappen ersichtlich ist. Unter dem Porträtrand steht „Ex autentica et Originali effigie delineabat fr. Joannes Vasouns Ord. pred. 1625, 30 Oct. Von demselben Meister sollen auch die übrigen in den Annales befindlichen Porträt-und sonstigen Kupferstiche ausgeführt worden sein.

Die dekorative Ausstattung der elf Seiten umfassenden Biographie Diericks van Lynden lässt, wie ersichtlich, nichts zu wünschen übrig, ist sie ja doch das, allerdings sehr unsichere Fundament auf welchem die Annales aufgebaut worden sind.

Die dem Dierick van Linden in den Annales (S. oben) gegebenen Titel, erheischen zuvörderst eine vorläufige Richtigstellung.

Ritter. — Dierick v. L. führte nie den Titel eines Ritters, sondern nur den eines Junckers, wie wir in dieser Arbeit in einem eigenen Abschnitte beweisen werden.

Burggraf von Dormael. — Dieser Titel ist begründet durch den am 31 Dez. 1562 von Dierick v. L. und seiner Gemahlin, Maria van Elderen, gemachten Ankauf der Herrlichkeit Dormael.

Herr von Hotthey. — Dierick v. L. war Herr von Hothey vom 23 September 1540 bis 11 Mai 1546, wie wir später zeigen werden.

Herr von Sart, S. Gelly. — Hier hat sich eine, wahrscheinlich absichtliche Entstellung eingeschlichen. Sart S. Gelly ist der Name *einer* Herrlichkeit, nicht zweier, wie das Unterscheidungszeichen zwischen den zwei Worten im Originaltext glauben machen will. Diese Herrlichkeit hat die zweite Gemahlin des Dierick v. L., Maria van Elderen, mit in die Heirath gebracht, und in seiner Eigenschaft als deren Gemahl führte Dierick den Titel derselben.

Herr von Rochen. — Dierick v. L. war Herr von Rochen oder La Rochette von 1520–1536.

Das nach Rochen folgende „et cetera" sollte wahrscheinlich den Glauben erwecken dass Dierick v. L. im Besitze noch anderer Herrlichkeiten gewesen sei. Dies war aber durchaus nicht der Fall, und war daher das „et cetera" ganz überflüssig.

Premier Conseillier nud Maistre d'Hostel. — Dass Dierick das Amt eines Maître d'Hôtel bei Everard van der Marck, Fürst-Bischoff von Lüttich, und bei mehreren von dessen Nachfolgern begleitet hat, ist urkundlich begründet, dagegen scheint die Definirung des ersten ihm beigegebenen Amtes unklar zu sein. Der Akt vom 1 May 1544 nennt ihn *maistre d'hostel et recepteur generale.* [1]).

Die Biographie beginnt mit der Behauptung, dass Dierick der zweite Sohn des Steven van Lynden, Ritter, Herrn von Mussen-

1) Staatsarchiv Lüttich, Registres aux obligations, nº 24, Greffe Bernimolin, Bd. 4, Letzter Akt des Bandes.

berg, und der Dame Walpurga van Bronckhorst gewesen sei,[1]) ohne jedoch diese Behauptung durch irgend welche urkundliche Belege zu erhärten, denn die Originale der Urkunden in den Annales sind nicht zu eruiren, und, falls in den Archiven vorhanden, ist deren Sinn und Wortlaut in den für die Annales bestimmten Stücken entstellt oder gefälscht worden.[2])

Wenn man daher von den in den Annales auf die Abstammung Dierickѕ Bezug habenden oder Bezug haben könnenden Akten und Urkunden absieht — und man ist aus den erwähnten Gründen gezwungen es zu thun — steht man vor der verblüffenden Thatsache dass von allen in den Holländischen, Belgischen und Rheinischen Archiven vorhandenen zahlreichen Akten und Urkunden über Dierick van Linden, einschliesslich seiner zwei Eheverträge und seines Testamentes, von 1520—1566, also ein nahezu vollständiges Bild seines socialen und wirthschaftlichen Status repräsentirend, *nicht eine einzige auch nur die geringste Andeutung über dessen Abstammung gibt.* Die einzigen Anhaltspunkte hierüber sind in dem ersten Wappenviereck des obgenannten Epitaphs[3]) zu finden, vorausgesetzt dass die heraldischen Angaben in demselben auf Wahrheit beruhen, in welchem Falle sich das folgende genealogische Fragment ergibt:

N... van Linden = N.... Johan van Groesbeek = Margaretha van Bylandt

N... van Linden = N... van Groesbeeck

Stephan van Linden = Walpurga van Bronckhorst.

Auch könnte allenfalls die spärliche testamentarische Notiz zu diesem Zweck herangezogen werden, in welcher auf seine (Diericks) Verwandtschaft mit Gerhard van Groesbeeck, nachherigem Fürst-Bischoff von Lüttich, hingewiesen wird.[4]) Diese Verwandtschaft könnte einiges Licht auf zwei Punkte des Tes-

1) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 239.

2) Bei keiner der in den Annales reproducirten Urkunden und Akten ist eine Bezugsquelle angegeben.

3) Butkens, Annales de la maison de Lynden p. 248 und „De Navorscher", 1892, pp. 10—40.

4) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 246.

taments werfen: 1) Dierick hatte auf die Güter des Zegher van Groesbeeck oder von ihm direkt eine Rente angewiesen. 2) Es könnte die Gunstbezeugungen und Ehren erklären, welcher sich die Söhne des Dierick von Seite des Gerhard von Groesbeeck, Fürst-Bischoffs von Lüttich, zu erfreuen hatten.

Ausser diesen genannten dürftigen Anhaltspunkten, ist nichts Urkundliches bekannt, was auf Dierick's Abstammung Licht werfen könnte, und wenn derselbe in mehreren Akten der Lehnskammer von Lüttich den Beinamen „Gelreman" führt, so kann man sagen dass dieses Beiwort wohl den Aufenthalt des Dierick in Geldern, ja selbst seine Geburt in diesem Lande beweisen könnte, urkundliche Belege aber hierüber sind nicht bekannt. Dierick erscheint vielmehr plötzlich, um 1519, in Lüttich, wo er *durch die Gunst des Herrn Robert van der Marck & van Arenberg* eine Vertrauenstelle am Hofe des Fürst-Bischoffs *Everard van der Marck* erhielt, ohne dass hiebei in irgend welcher Weise über seine Herkunft berichtet wird.

Wir wissen auch nun, dass die adelige Abstammung des Dierick van Linden, Domherrn zu St Lambrecht in Lüttich, einem Sohne des Dierick van Linden, durch die Archivalien von St Lambrecht *nicht festgestellt* werden konnte, und dass er *nicht* in der Lage war seinen Geldrischen Ursprung nachzuweisen. [1])

Die Existenz des vorgenannten Steven van Lynden, Ritter, Herr von Mussenberg, und dessen Verbindung mit einer van Bronckhorst ist, nach einem hier folgenden Akte urkundlich begründet, aber ein Beweis dafür das Dierick van Linden aus dieser Ehe hervorgegangen sei, ist bis jetzt *noch nicht erbracht worden.*

1489 Juli 12. — Johan van Bronckhorst und Dierick van Bronckhorst, Brüder, und *Steven van Lynden* versprechen dem Berndt van Haeckfort Schadloshaltung für Ausstellung des Haftbriefes an Johan Schynk van Nydeggen, Herr von Walbeeck, Ritter, *für ihren Schwager*, *Walramm Momm.* [2])

---

1) De Navorscher, 1894, Dierick van Lienden, Domherr, II.

2) Staatsarchiv 's Gravenhage, Gelderland 1014—1727, Urkunde No 111, Orig.

Eine weitere Urkunde, vom 13 Februar 1490, berichtet, dass Gosuin van Bemmel und Margaretha Velkeneers, dessen Gemahlin, dem *Steven van Lyenden* den Hof genannt *Brienenshoff*, in der Gemeinde Elst, verkaufen. 1)

Wir müssen aber hier bemerken, dass Steven van Lyenden in diesen Urkunden *weder Ritter noch Herr von Mussenberg genannt wird*, *überhaupt keinen Titel führt*, während ihm die Annales doch diese Titel beimessen.

Steven soll, nach den Annales, die Herrlichkeit Mussenberg, i. J. 1474, in Folge einer Theilung unter seinen Brüdern erhalten haben. 2) Die obigen zwei Urkunden datiren von einer Zeit wo Steven schon seit 16 Jahren Herrenrechte auf Mussenberg ausgeübt haben müsste. Wenn ihm somit der Ritter-und der Herrntitel wirklich zugehört hätten, so wären die Titel, nach den Regeln der mittelalterlichen Diplomatik, in diesen beiden Urkunden zum Ausdruck gebracht worden. Da dies aber nicht geschehen ist, so kann man mit Sicherheit schliessen, dass Steven van Lyenden, um 1474, weder den einen noch den anderen Titel geführt haben konnte, da er dieselben um 1490 noch nicht geführt hat, dass also die Compilatoren der Annales abermals frisch auf der Lüge ertappt worden sind!

Perg., drei anhängende Siegel. Dasjenige des Steven van Lienden führt ein Gemeines Kreuz mit einem Turnierkragen zu drei Latzen im Schildhaupte. Legende: [S]. [S]TEVEN VAN. [LIENDEN]. Ein Theil des Siegels ist mit dem eingeklammerten Namen Lienden und einigen anderen Lettern (S. für Sigillum und der Anfangsbuchstabe S. des Vornamens Steven) abgebrochen.

1) Ibidem, Gelderland 1014—1727, Urkunde No 108, Orig Perg., von den anhängenden Siegeln ist dasjenige des Steven van Lyenden verschwunden.

Anmerkung. — In demselben Archiv befindet sich noch die folgende die van Lynden in Geldern betreffende Urkunde.

1444, November 10. — Willem Hencke und *Elisabeth van Lyenden*, seine Gemahlin, erklären verkauft zu haben dem Wolter van der Huet 8½ Morgen Land in der Gemeinde von Andels buten dijcks (St. Arch. 's Gravenhage, Gelderland, Urk. No. 112).

Wir reproduciren diese Urkunde desshalb, weil diese Elisabeth van Lyenden, Gemahlin des Willem Hencke, in den Annales (p. 169), kurzweg als „Isabeau mourut jeune" abgefertigt wird!

2) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 215.

Die Forschungen welche wir über *Walpurga van Bronckhorst*, welche Steven van Lynden von Mussenberg geheirathet haben soll, gemacht haben, enthüllten uns einen vollständigen Mangel an Uebereinstimmung in den verschiedenen genealogischen Berichten.

Wir haben gefunden

a)

Henrick van Bronckhorst in Hulsen = N... Vygh   Evert van Delen = Elisabeth van Bemmel

Johan van Bronckhorst, Bürgermeister von Nimmegen in 1503, = Anna van Delen

Walpurga van Bronckhorst
Gemahlin des Steven van Lynden von Mussenberg

b)

Rudolph Momm [1]) in Rodentoren = Aleyde van Baer   Hendrik van Bronckhorst = N. . . Vygh

Walram Momm in Rodentoren = Everarda van Bronckhorst.

Nach der oben angezogenen Urkunde vom 12 Juli 1489 waren somit Johan van Bronckhorst, Dierick van Bronckhorst, die Gemahlin des Steven van Lynden und die Gemahlin des Walram Momm Geschwister.

Es müssten daher nach *a* Kinder vorhanden sein von Johan van Bronckhorst und Anna van Delen; dies ist im absoluten Widerspruch mit dem was uns *b* sagt in betreff der Gemahlin des Walram Momm.

Die Urkunde von 's Gravenhage verkehrt somit entweder das System *a* oder das System *b*.

Das System *b.* berichtet d'Ablaing van Giessenburg, Veluwe, p. 48, nach van Spaen. Das System *a* ist nach Butkens.

Die Filiation welche die Annales de la maison de Lynden der van Bronckhorst zuschreiben, ist daher *nicht bewiesen;* in Lefort haben wir keine Spur der von dem Autor der Annales gegebenen

1) Die Familie Mom oder Mumm stammt aus Westphalen und führt das van der Marck'sche Wappen (leicht verändert).

Filiation gefunden. Und doch hat Lefort von den van Bronckhorst umfangreiche Genealogieen hinterlassen, aber in einer Anmerkung, ohne Commentar, überlässt er Butkens die Verantwortung für die Filiation welche dieser Autor berichtet.

Nach den Annales ehelichte Gaspar van Lynden, Baron van Hemmen, Herr von Blitterswyck, Boedelenham, und von Rosendael etc., *Anna van Bronckhorst*, Herrin von Langeweert, Purkensteyn, und theilweise von Rosendael, *Schwester* der Walpurga van Bronckhorst, Gemahlin seines Onkels Steven van Lynden von Mussenberg. [1])

Wir haben daher auf Grundlage der obigen Urkunde, vom 12 Juli 1489, das folgende genealogische Fragment über die van Bronckhorst, wenn man annimmt dass Hendrik van Bronckhorst-Vigh der Vater des Johan, und die genannte Anna van Bronckhorst Schwester der Walpurga seien.

Hendrik van Bronckhorst = N... Vygh

- [1]) Dierik van Bronckhorst.
- [2]) Johan van Bronkhorst.
- [3]) N... Tochter = Steven van Lynden von Mussenberg.
- [4]) Everarda van Bronckhorst = Walram Momm in Rodentoren.
- [5]) Anna van Bronckhorst = Gaspar van Lynden, Baron van Hemmen.

Noch ist zu bemerken, dass das in den Annales dem Steven van Lynden von Mussenberg gegebene Wappen nicht das Beizeichen führt, welches auf dem Wappensiegel dieser Persönlichkeit, das an der Urkunde vom 12 Juli 1489 hängt, ersichtlich ist. Dieses Beizeichen besteht in einem Turnierkragen zu drei Latzen im Schildhaupte.

Auch den Compilatoren der Annales muss die von ihnen behauptete Abstammung des Dierick von Steven van Linden und der Walpurga van Bronckhorst nicht überzeugend erschienen sein,

1) Annales de la maison de Lynden, p. 190. Anna van Bronckhorst starb, nach den Annales um 1551 und Walpurga um 1504.

da sie zu deren Documentirung hinzuzufügen sich gedrungen fühlen, dass Dierick seinen Vornamen nach seinem Onkel Dierick van Lynden, Herrn von Hemmen und Blitterswyck führe, und dass dieser Name seit 300 Jahren häufig in dieser Familie vorkomme, seitdem sie eine cheliche Verbindung mit den Herren von Brederode geschlossen habe. Damit ist gemeint die Verbindung des Willem II, Herrn von Lynden, Vernhusen, Leede, Ingen etc. mit Christine von Brederode im Jahre 1196.

Man wird diese Behauptung der Compilatoren der Annales auf ihren wahren Werth prüfen, bei deren Vergleichung mit unserer diesbezüglichen Arbeit in „De Navorscher", in welcher wir nachgewiesen haben, dass, nach Baron van Spaen, die in den Annales bis zum Jahre 1290 reichenden, in niederdeutscher Sprache abgefassten Urkunden (vierzehn an der Zahl) *apokryph* sind! [1])

Die Biographie lässt nun unseren Dierick auf der Universität Cöln eintreten, von wo er nach kurzem Aufenthalte auf diejenige von Löwen uebertritt, und dort noch im Jahre 1508 gewesen sein soll.

Hier wäre zu bemerken, dass Dierick, nach den Annales, am 5 April 1566 in seinem neun und sechzigsten Lebensjahre gestorben ist, ganz in Uebereinstimmung, inbetreff der Zeitperiode, mit den urkundlichen Nachrichten. [2]) Seine Geburt fällt daher auf das Jahr 1497, und, folgerichtig, muss er die Universitätsstudien in seinem elften Lebensjahre begonnen haben, was eine

1) De Navorscher, 1893, pp. 232 und 233.

2) Ein Gerichtsakt sagt, dass nach dem Tode des Thiry van Linden seine Wittwe durch die seinem Sohne Dierick, Domherr zu Sanct Lambrecht in Lüttich, gegebene Vollmacht, am 11 Mai 1566, mit der Rente von Monceau belehnt worden sei (Staatsarchiv Lüttich, Lehnkammer von Lüttich, Bd. 78, p. 80). Nach den Feudalgesetzen des Landes Lüttich muss die Wittwe noch im Laufe des Todesjahres ihres Gatten mit den ihr hinterlassenen Gütern belehnt werden. Dies geschah thatsächlich in diesem Falle. Dierick starb am 5 April 1566, und bereits im darauffolgenden Monate wird seine Wittwe mit der obgenannten Rente belehnt. Und im nemlichen Jahre, 19 August 1566, erfolgt die Belehnung seines ältesten Sohnes Georg mit Dormael:

Herr Jooris van leende Riddere xix aughusti xvclxvj by doode diedericks van der Linden syns vaders ondergescreven. (Staatsarchiv Brüssel, Lehnkammer von Brabant, Reg. no 17, fo 117vso und 118).

an's Wunderbare grenzende geistige und physische Entwicklung voraussetzen muss.

Die intimen und intimsten Beziehungen des Robert, Grafen van der Marck & van Arenberg zu Dierick van Linden, und die andauernde Protection der Familie van der Marck & van Arenberg für Dierick's Nachkommen bilden das Grundelement für die Existenz nnd die kostenreiche Compilation der Annales de la maison de Lynden, und sie schlingeln sich wie ein rothes Band durch die uns beschäftigende Biographie, in alle Phasen von Dierick's Lebensgeschick mit mächtiger Hand eingreifend, so dass wir zur Klarstellung derselben es für nothwendig halten dieselben hier in chronologischer Ordnung dem Leser vor Augen zu führen, um sie in einem zusammenhängenden Bilde zu veranschaulichen.

Es sei hier noch erwähnt, dass das Haus van der Marck & van Arenberg nicht nur die Grafen und Herren dieses Namens umfasst, sondern auch die Linie dieser Familie welche in der Erbnachfolge auf ein anderes souveraines Haus sich wie dieses mit dem Namen Cleve nannte, und dass es in Robert III, Graf van der Marck & van Arenberg, Baron von Reckheim, Herr von Neufchâteau, Mirwart, Harzé, Aigremont etc., im Mannesstamme erlischt, und durch dessen Schwester, Margaretha van der Marck, später Gräfin von Arenberg, Herrin von Mirwart, durch ihre Ehe mit Jean de Ligne, baron de Barbançon, später Graf von Arenberg, in die heutigen Herzoge und Prinzen von Arenberg ausläuft. [1])

Die Biographie berichtet nun, dass Dierick van Lynden von seinem Vater, zum Beginn seiner Studien, auf die Universität Cöln geschickt worden sei, wo er jedoch nicht lange geblieben, sondern von seinem Vater, *auf den Rath des Messire Robert van*

---

1) Wir fügen dieser Arbeit ein, nach Chestret de Haneffe, Histoire de la maison de la Marck, entworfenes Genealogisches Fragment aus derjenigen Linie dieses ebenso mächtigen als gewaltthätigen Geschlechtes bei, aus welcher Robert van der Marck hervorgegangen ist (Anhang, A).

der Marck, *seines Vetters*, auf diejenige von Löwen *in Gesellschaft des jungen Robert van der Marck* (Sohnes des Vorgenannten) und des Cornelius van Berges (späteren Fürst-Bischoff von Lüttich) versetzt worden, und noch im Jahre 1508 dort gewesen sei. Dierick muss also, wie wir oben angedeutet, seine Universitätsstudien ungefähr in seinem elften Lebensjahre begonnen haben. Dierick sei sehr liirt geworden mit den genannten Herren van der Marck und Berges, so dass sich hieraus eine besondere Zuneigung und Freundschaft unter ihnen entwickelte, *welche theilweise Ursache gewesen sei*, *dass er sich nicht mehr sehnte in sein Vaterland Geldern zurückzukehren*, [1]) welches durch die Kriege des Herzogs Karl von Geldern so sehr in Verwirrung gestürtzt wurde, dass er, nach erlangter Volljährigkeit, *durch den Einfluss und die Fürsprache des genannten Robert van der Marck und van Arenberg und der Madame Mehault de Montfort*, *seiner Gemahlin*, einer Verwandten seines Vaters des Herren von Mussenberg, an den Hof des Cardinals *Everard van der Marck*, Fürst-Bischoffs von Lüttich, gekommen sei, der ihn aus Hochachtung für die Herren van der Marck und van Arenberg, in seinem Hofstate verwendet habe. In dieser Stellung habe Dierick van Linden *in intimer Weise in dem Hause des Everard van der Marck und van Arenberg*, *Bruder des Robert*, *verkehrt*, und daselbst eine heftige Neigung zu dessen *legitimisirter Tochter*, *Catherina van der Marck*, Wittwe aus erster Ehe nach Adrien de Fraipont dit la Bouverie, gefasst, so dass zum Schmerz des Grafen van Arenberg über den Fall seiner Tochter zu einer schleunigen Eheabschliessung mit den beiden Liebenden geschritten werden musste. *Zur Förderung dieser Heirath habe Dierick*, *als Gemahl der Catherina van der Marck*, *die Herrlichkeit von Rochen (La Rochette) von Everard van der Marck und van Arenberg zu Geschenk erhalten*, wie aus dem betreffenden Ehevertrag welcher *von dem genannten Grafen und dessen Gemahlin Dame Margaretha van Hoorn*, *besiegelt worden sei*, hervorgehe. [2])

---

1) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 210.

2) Butkens, Annales de la maison de Lynden, pp. 240 und 241, und Preuves pp. 88 u. 89. Staatsarchiv Lüttich Lehnkammer von Fléron, Oeuvres a 5, fünftes Blatt.

Im Oktober des folgenden Jahres habe Dierick den Fürst-Bischoff *Everard van der Marck* nach Aachen zur Kaiserkrönung begleitet, und sei von Kaiser Karl V, Eigenhändig, zum Ritter geschlagen worden. [1])

In einer Urkunde vom 30 Juli 1523 finden wir Dierick van Linden erwähnt als momboir et facteur des *Junckers Everard*, *Graf van der Marck und van Arenberg*, Herr von Mirwa, und von Neufchateau. [2])

Im Jahre 1530 habe Dierick den Fürst-Bischoff *Everard van der Marck* zum Reichstag nach Augsburg begleitet. [3])

Im 1531 befinde sich Dierick im Gefolge des Fürst-Bischoffs bei der Wahl und Krönung des Römischen Königs, Erzherzog Ferdinand, zu Cöln, und kurze Zeit darauf hätte er sich *mit seinem Schwiegervater Everard van der Marck*, *Grafen van Arenberg*, und mehreren Anderen, an der Pacification der Rivageois betheiligt. [4])

In demselben Jahre (1531) habe Dierick *seinen Schwiegervater Everard van der Marck*, *Grafen van Arenberg* zu einem Turnier nach Brüssel begleitet, wo letzterer durch einen Sturz vom Pferde seinen Tod fand. [5])

Kurze Zeit darauf habe Dierick seine Gemahlin, *Catherine van der Marck*, durch den Tod verloren. [6])

Im Jahre 1532 schreitet Dierick van Linden, *durch die Vermittlung des Robert*, *Grafen van der Marck und dessen Sohne*

---

1) Ibid. p. 241. Der berichtete Ritterschlag ist eine flagrante Lüge wie wir in einem eigenen Abschnitt dieser Arbeit beweisen werden.

2) Universitäts-Bibliothek, Lüttich, De Cortenbach, Démonstrations de la nullité des recours empris au conseil de Brabant et Cour féodale à la Haye etc., Liège, 1671, pp. 102 und 146.

3) Butkens, Annales de la maison de Lynden, pp. 241 und 242.

4) Ibidem, p. 242.

5) Ibidem, p. 242. Chestret de Haneffe, Histoire de la maison de la Marck, p. 124, schreibt hierüber: „Un jour que le comte Everard de la Marck et d'Arenberg faisait une partie de cheval aux environs de Bruxelles, — d'autres parlent d'un tournoi — il vida si malheureusement les arçons qu'il se blessa grièvement. Il expira le 22 Novembre 1531.

6) Ibidem, p. 242.

Robert, zu einer zweiten Ehe mit Maria van Eelderen, Tochter des „festen ende vroemen Goedenoels van Eelderen ende jouffrou Lysbeth van Amstel", einer reichen Erbin. *Der Ehevertrag wird von den beiden genannten Grafen in dem Hause des Grafen Robert van der Marck und van Arenberg besiegelt.* [1])

In 1535 gibt Cardinal Everard van der Marck, Fürst-Bischoff von Lüttich, seine Genehmigung zu einer Uebereinkunft in betreff einer Anlehe von 2400 Brabanter Gulden, welche Dierick van Linden und dessen Gemahlin, Maria van Elderen, dem Conrad Grafen von Virnenburg und von Neuenahr, Herr von Schaffenburg, etc., *Schwager des Robert van der Marck und van Arenberg*, gemacht haben. [2]).

Am 29 Dezember 1536 ernannte *Robert*, *Graf van der Marck und van Arenberg*, *den Dierick van Linden*, *Castellan von Mirwart*, *zu seinem Generaleinnehmer* [3]).

Im Jahre 1538 stirbt Cardinal Everard van der Marck. Dierick van Linden verlässt in Folge dessen den Fürstbischöfflichen Dienst und zieht sich auf sein Gut Matthivaux zurück. Nachfolger des Everard van der Marck im Episcopat wurde *Cornelius van Berges*, der, wie wir oben gesehen, mit Robert van der Marck, junior, ein Jugendfreund und Studiengenosse des Dierick van Linden war. Der nunmehrige Fürst-Bischoff von Lüttich drängte Dierick in seiner früheren Stellung zu verbleiben, und erhielt des Letzeren Einwilligung hiezu. Von Neuem sehen wir Dierick als Maistre d'Hostel am Fürstbischöfflichen Hofe, welche Stelle er auch bei den Nachfolgern des *Cornelius van Berges*, Erzherzog Georg, und *Robert van Berges*, begleitete, sich aber beim Regierungsantritt des Fürst-Bischoffs Gerhard van Groesbeeck, seines Vetters, von Amt und Würde zurückzog. Dierick kauft nun von *Johan Mar-*

---

1) Ibidem, pp. 242 en 243. Staatsarchiv Lüttich, Reg. 1530—1534—a 157ᵗ, 31 fo iiexxvj verso.

2) Staatsarchiv Lüttich, Lehnkammer von Lüttich, Bd. 68, pp. 114 und 145vo.

3) Ibidem, Lehnkammer von Fléron, Bd. a°, nicht paginirt, und Chestret de Haneffe, Histoire de la maison de la Marck, p. 131.

quis van Berges, Bruder des vorgenannten Robert, die Burggrafschaft und Herrlichkeit Dormael in Brabant. [1])

Es möge hier erwähnt werden, *dass das Haus van Berghes nahe verwandt war mit dem Hause van der Marck.* Ausserdem war Anna van Berghes, Tochter des Anton, Marquis van Berghes, und der Jacqueline von Croij, die Gemahlin des Robert III, Grafen van der Marck und van Arenberg, *welche Heirath die Bande des Hauses van der Marck zu dem Hause Oesterreich enger knüpfte* [2]).

Die Annäherung des Hauses Van der Marck an das Haus Oesterreich fand weitere wichtige Stützpunkte in den Heirathen des Wilhelm, Herzog von Cleve, Jülich und Berg, Grafen van der Marck und von Ravensberg, mit Erzherzogin Marie von Oesterreich, Tochter des Römischen Königs Ferdinand I (späteren Kaisers), und der Anna, seiner Gemahlin, König von Ungarn und von Böhmen (17 Juli 1546), [3]) und des Ludwig III van der Marck, Graf von Rochefort und von Montaigu, Herr von Agincourt und von Orchimont etc., mit einer illegitimen Tochter des Kaisers Maximilian, Elisabeth von Oesterreich. [4])

Zwei Söhne des Dierick aus erster Ehe mit *Catherine van der Marck, Robert* und *Johan*, standen in der Kaiserlichen Armee in Italien, und scheinen dort im Kriege gegen die Franzosen gefallen zu sein. [5])

Von *Katherina van Lynden*, einer Tochter des Dierick aus erster Ehe mit *Catherina van der Marck*, heisst es, dass sie während eines Aufenthaltes *bei ihrem Onkel, dem Grafen van Arenberg*, einen Mann aus niederem Stande geheirathet habe, *worüber die Van der Marck derart erzürnt gewesen sein sollen, dass ihr Vater-*

1) Butkens, Annales de la maison de Lynden, pp. 243—246, Staatsarchiv Brüssel, Reg. 17, f° 117vso u. 118.

2) Chestret de Haneffe, Histoire de la maison de la Marck, pp. 131 en 132.

3) Ibidem, p. 68.

4) Ibidem, p. 143. Le Fort (Bd. XI, fol. 309) sagt dass Elisabeth von Oesterreich in zweiter Ehe einen Edelmann namens Feyt van Hille geheirathet habe.

5) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 249.

sie, auf den Rath der Letzteren, mit ihren Nachkommen enterbt habe. Sie habe in zweiter Ehe einen Edelman aus dem Hause Gugoven, welcher Herr von Gorsum oder Gossen gewesen sei, geheirathet. [1])

Wie ersichtlich, hatte Dierick van Lynden, nach Butkens, aus seiner ersten Ehe mit Katherina van der Marck drei Kinder, *Johan*, *Robert* und *Katherina*, was aber nicht in Uebereinstimmung ist mit dem Akt vom 26 November 1538. Dort steht.... „comparut damoisea Diedrich van der Linden sy que pour mambour et partie faisant de *Robert*, *Johan* et *Evrar*, frères ses enfants légitimes engendreitz en la personne de demoiselle Katherine sa jadite espeuse" etc. [2])

Der Ehevertrag des Jaspar van Lynden, eines Sohnes des Dierick und der Maria van Elderen, mit Dame Mathilde van Raugraf, wurde bezeugt und besiegelt *in Gegenwart der Frau Gräfin von der Marck und van Arenberg.* [3])

Die Kinder des Dierick van Lynden aus seiner zweiten Ehe mit Maria van Elderen, und deren Nachkommen, erfreuten sich allseits und stets hoher und höchster Protection, zumal diejenigen Mitglieder derselben welche, in Folge ihres Eintrittes in die Kaiserliche Armee, (im 17ten und 18ten Jahrhundert) in Oesterreich einwanderten, wo sie hohe adelige Ehen schlossen, und hiedurch dem Nieder-Oesterreichischen Herren-Stande angehörten, und zu den Ungarischen Magnaten zählten. Dieser bemerkenswerthe und plötzliche Aufstieg auf der gesellschaftlichen Leiter lässt sich offenbar *nur durch die nachhaltige Gönnerschaft des mächtigen Geschlechtes der Van der Marck erklären* (Annales, p. 221). Wir kennzeichnen hier unten die Stellung dieser Nachkommen in kurzen Zügen. [4])

---

1) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 249 und Preuves, p. 106.

2) Staatsarchiv Lüttich, Lehnkammer von Boverie, Bd. a*, p. 79.

3) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 253.

4) Es würde kaum in den Rahmen dieser Arbeit passen, wollten wir ausführliche Berichte über die Nachkommen des Dierick bringen und müssen uns daher begnügen,

hier die Stellung seiner Kinder aus zweiter Ehe mit Maria van Elderen nach den Angaben der Annales festzustellen.

a) *Georg van Lynden*, Ritter, Burggraf von Hoch und Nieder Dormael, Drossart (Landdrost) und souverainer Officier des Landes Montenacken, Regierender Bürgermeister von St Truiden. War in seiner Jugend Page des Kaisers Carel V, dann Gentilhomme der Königin-Wittwe Marie von Ungarn (Schwester Kaiser Carl V). Wird auf dem Schlachtfeld von St Quentin (10 August 1557) von König Philipp II von Spanien zum Ritter geschlagen. Erhält die Würde eines Landdrosten von Nimmegen und von Heel. Er verkauft die Burggrafschaft Dormael and die Herrlichkeit Hoch-Dormael. † 2 Januar 1592.

Gemahlin: Marie Nicolay van Hemsdyck, Tochter des Herrn Nicolas, Herrn von Halsberge, Ritter, und der Dame Marie Moys.

b) *Robert van Lynden*, Ritter des Ordens von St Jacob, Baron von Froidcourt, Herr von Stumont etc. Er dient unter Prinz Andreas Doria, fällt in die Gefangenschaft von Corsaren; wird auf Befehl Kaisers Carl V aus derselben befreit, und ihm eine Pension von fünfzig Dukaten per Monat zugesichert. Robert fällt abermals in Türkische Kriegsgefangenschaft, wird ausgetauscht gegen einem Türkischen Kriegsgefangenen um ein Lösegeld von 1200 Dukaten, welche Summe von Kaiser Carel V gezahlt wird. Robert wird Gouverneur der Stadt und Grafschaft Culenburg. Erhält vom Fürst-Bischoff Gerhard van Groesbeeck, seinem Vetter, die Regierung des Marquisat von Franchimont. Wird Hof-Marschall des Churfürsten Ernest von Bayern (Erzbischoff von Cöln). War General der Artillerie, † 16 Sept. 1610. Gemahlin: Dame Marie de Ingenulant.

Die Annales sagen, das diese Marie van Engenulant eine Cousine des Robert van Linden und Enkelin des Johan van Engenulant und der Theodora van Lynden, Tochter des Baron van Hemmen, gewesen sei, aber, weder die in den Geldrischen Archiven aufbewahrten Akten und Urkunden, noch die authoritativen Genealogischen Werke und Manuscripte erwähnen irgend etwas von dieser ehelichen Verbindung Man muss daher annehmen dass hier, abermals, eine der vielen zweckdienlichen Entstellungen oder Fälschungen stattgefunden hat.

c) *Coenrard van Lynden* starb in jugendlichem Alter.

d) *Dierick van Lynden* war ein hervorragender Prälat. Domherr der Cathedralkirche von S Lambrecht in Lüttich — Apostolischer Proto Notar — Erzdiakon von Ardenne — Probst und Pfarrer zu Unsrer Lieben Frau in Maestricht und Dinant — General-Vikar des Fürst-Bischoffs von Lüttich, dessen Staats-und Geheimer Rath, und Siegelbewahrer — Gross-Dekan der Kirche von St Lambrecht in Lüttich — † 11 Juli 1603.

e) *Jasper von Lynden* war Lieutenant in der Ordonnanz-Compagnie zu Pferd des Charles de Brimeu, Graf van Megem, und Erster Stallmeister des Cardinal Gerhard van Groesbeek, Fürst-Bischoff von Lüttich. Gemahlin: Dame Mehaut van Raugraav, Herrin von Vaulx.

f) *Herman van Lynden* diente, wie sein Bruder Robert, unter Prinz Andreas Doria. Kaiser Maximilian gibt ihm Eigenhändig den Ritterschlag. Er war Kapitän der

Das tiefe Interesse, die Theilnahme und die Grossmuth mit welchen *Robert van der Marck & van Arenberg* dem ihm eigentlich fremd und in einem ihm untergeordneten gesellschaftlichen Range stehenden *Dierick van Lynden* von dessen frühester Jugend an entgegenbrachte, mussten, falls eine Geschichte über die Familie des Ernest van Lynden, Reichsgrafen von Reckheim, Enkel des Dierick, geschrieben werden sollte, auf irgend eine natürliche Weise erklärt werden, da sonst die Gefahr bestehen blieb, dass die Zeitgenossen wie auch die etwaigen späteren genealogischen Forscher dieses intime Verhältniss falsch auffassen könnten, dies um so mehr, da *Dierick van Lynden* von *Robert van der Marck & van Arenberg* einfach als Geldrischer Edelmann, ohne Angabe seiner Abstammung, in Lüttich eingeführt worden ist.

Wie begegneten die Compilatoren der Annales de la maison de Lynden dieser grell in die Augen fallenden Gefahr?

Dieselben bereiten uns thatsächlich in ihrem Werke allmälig auf ein zwischen den *Herzogen von Cleve*, *Grafen van der Marck*, und den *Van Lynden von Geldern* bestehendes freundschaftliches respective verwandtschaftliches Verhältniss vor, das aber auch wieder nur dann einen Sinn hätte, wenn angenommen werden könnte, dass Dierick van Linden von den Letzteren abstamme, worüber wir aber, wie oben erwähnt, keine urkundliche Nachrichten besitzen.

Auf Seite 190 der Annales steht nun über Gaspar van Lynden, Baron von Hemmen, Herr von Blitterswyck, Boedelenham, und Rosendael etc. „Il fut nourry dès sa jeunesse en la Cour du Duc Jean de Cleves, [1]) qui en fist grand état et par l'entremise duquel

Hellebardire des Erzherzogs Matthias und Dessen Erster Mundschenk und Maistre d'Hostel. Er wird vom Kaiser zu mehreren wichtigen Missionen nach Lüttich verwendet. Wird Grand Maistre d'Hostel des Churfürsten Ernest, Herzog von Bayern. Dann Regierender Bürgermeister von Lüttich. Wird ernannt zum Gouverneur und General-Kapitän des Cöllner Landes. Gemahlin: Marie van Halmal, Tochter des Messire Constantin van Halmal, Ritter, und der Dame Catherina van den Werve.

g) *Anna van Lynden* heirathet Herrn Nicolaus van Blitterswick genannt Passart, Ritter, Herr von Meer, Boller, Printhage etc. Landdrost von Bilsen, Richter in Maestricht.

1) Johan II, Herzog von Cleve und Graf van der Marck, † 1521. Schon vor

environ ung an apres la mort de son pere (3 Juillet 1500) il espousa Anne de Bronckhorst, Dame de Langeweert, Purckensteyn, et partie de Rosendael, soeur de Walporch de Bronckhorst, [1]) femme de son oncle Estienne de Lynden, seigneur de Mussenberch."

Dann auf Seite 191:

„ . . . . . Et combien que *Robert de la Marck Conte d'Arenberg (pour l'amour qu'il portait audict Estienne de Lynden, seigneur de Mussenberch)* trauailloit fort pour l'induire (Gaspar van Lynden) à ce qu'il eust prins le partie de l'Archiduc Roy de Castille" etc.

Und auf Seite 221:

. . . . . Cependant ce Seigneur (Estienne de Lynden) se tenoit à Arnhem (1506), où *Messire Robert de la Marck, qui depuis fut Conte d'Arenberg avoit le gouvernement*, [2]) *avec lequel il traicta une singulière amitié, tant à cause du parentage, qu'il avait avec Madame Mehault de Montfort femme audict Conte, que pour la continuelle conversation & correspondence qu'il y avoit entre eulx, laquelle aussi ledict Seigneur de la Marck, continua avec les enfans de ce Seigneur apres sa mort*, advenue en l'an mil cinq cents & sept, le dixhuictiesme Septembre & fut son corps honorablement enterré en l'Eglise de ladicte ville d'Arnhem soubs une lame de cuivre avec ses huict quartiers, laquelle comme rapportent gens dignes de foy at esté par les insolences des guerres desrobé & pris de ladicte Eglise."

---

seiner Heirath war er Vater von 62 Kindern, was ihm den Beinamen Kindermacher einbrachte. Er erhielt von Papst Innocens VIII die Goldene Rose mittelst Breve vom 15 April 1489. Gemahlin: Mathilde von Hessen Tochter Heinrich III, Landgrafen von Hessen, und der Anna, Gräfin von Katzenellenbogen (Chestret de Haneffe, Histoire de la maison de la Marck, p. 60).

1) Aus den eingangs dieser Arbeit angezogenen Aktenstücken aus dem Staatsarchiv zu 's Gravenhage geht wohl die eheliche Verbindung des Steven van Lynden mit *einer* Van Bronckhorst hervor, aber der Vorname der Letzteren kann noch nicht festgestellt werden wegen Mangels urkundlicher Belege.

2) Robert de la Marck & d'Arenberg a été nommé capitaine de *Tiel* par lettres du 21 Mars 1506. L'année suivante Robert fut remplacé par son beaufrère Maximilien de Horne, seigneur de Gaesbeek (Chestret de Haneffe, Histoire de la maison de la Mark, p. 129).

Verwandtschaftliches Verhältniss zu Madame Mehault de Montfort, Gemahlin des Messire Robert van der Marck, sowie die innige Freundschaft welche Steven van Lynden mit dem Letzteren in Arnhem geschlossen habe, welche aber nach der vorhergehenden Stelle bereits bestanden haben muss, ferners dass Robert van der Marck die Freundschaft für den Vater auch auf die Kinder desselben, nach dessen Tode, übertragen habe, sind die Aufschlüsse welche, nach den Annales, die intimen Beziehungen des Robert van der Marck zu Dierick van Lynden erklären sollen.

Man wird sich nun sofort fragen, welches der Verwandtschaftsgrad war in welchem die De Montfort zu den Van Lynden gestanden haben mögen.

Dies erfahren wir aus einer Stelle in den Annales (p. 220) deren Inhalt als einer der wichtigsten Punkte in diesem Buch angesehen zu werden verdient, da er mit einem Schlage, durch die eigenen Worte der Compilatoren, den Grund zur Hauptfälschung in dem Buche enthüllt, und dadurch die von uns in „De Navorscher" erbrachten Beweise über diese Fälschungen bestätigt. Die Stelle lautet:

. . . . . Le Vicomte de Montfort craignant quelque révolte se retira de là avec son beaufrere (Messire Robert de la Marck), & passant le Rhin vint au chasteau de Mussenberch, trouver Messire Estienne de Lynden Seigneur d'icelle place; *car ledict Viconte de Montfort & aussi Messire Robert de la Marck par sa femme estoyent parents de ce seigneur par Dame Alise de Winssen son ayeule.* [1])

Alix van Winssen, der *unterschobene Ahne* den wir auf dem Epitaph des Dierick van Lynden sehen, [2]) bezweckt somit **die Herstellung eines verwandtschaftlichen Verhältnis-**

1) Alix van Winssen, soll, nach den Annales, die vierte Gemahlin des Dierick van Lynden, Ritter, Baron von Hemmen, Herrn von Bodelenham & von Mussenberch, Erbschenk von Geldern, gewesen sein.

2) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 248, und „De Navorscher" 1892, pp. 10—40.

ses zwischen den Grafen van der Marck und van Arenberg und den Van Lynden von Geldern um durch dasselbe die intimen Beziehungen des Robert, Grafen van der Marck und van Arenberg, zu Dierick van Linden rechtfertigen zu können, und desswegen Ersetzung des Ahnen Groesbeeck durch den Ahnen Winssen. [1])

Und um jedem Zweifel zuvor zukommen, der der Idee Raum geben könnte, als seien die Groesbeeck mit den Lynden, vor der Ankunft Dierick's verwandt gewesen, wird von den Compilatoren der Annales ausdrücklich darauf hingewiesen, dass der Ahne Linden in der Genealogie des Cardinals Gerhard van Groesbeeck, Fürst-Bischoff von Lüttich, einer ausgestorbenen Familie dieses Namens angehörte, deren Wappen verschieden sei von demjenigen der Geldrischen Lynden. [2])

Wir werden aber in einem anderen Abschnitte dieser Arbeit, demjenigen über die Testaments-Vollstrecker des Dierick van Lynden, beweisen, dass nicht in der thatsächlich bestehenden Abstammung des Steven van Lynden von Mussenberch, dem vermeintlichen Vater des Dierick, von den Van Groesbeeck, *sondern in den ehelichen Verbindungen der van Groesbeeck mit illegimen Sprösslingen der Grafen van der Marck*, die in den Annales in etwas scheuer Weise hervorgehobene *Verwandtschaft des Dierick v. L. mit Gerhard van Groesbeeck*, Fürst-Bischoff von Lüttich, zu suchen ist.

Die genaue Klarstellung des obigen Punktes über den unterschobenen Ahnen Winssen erfordert zuvörderst ein etwas weiteres Zurückgreifen auf unsere früheren Veröffentlichungen.

Wir haben in De Navorscher bewiesen, dass die von Butkens

1) Es wäre hier zudem zu bemerken dass die *Vierte* Ehe eines Grossvaters, den Enkeln desselben kaum ein Recht verleiht, hieraus auf einen Verwandtschaftsgrad mit der Familie der vierten Gemahlin zu pochen, geschweige denn so wichtige Consequenzen aus derselben zu ziehen, wie in diesem Falle geschehen ist.

2) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 49, und „De Navorscher", 1892, p. 28 & Folge.

in den Annales de la maison de Lynden reproducirte Copie des Epitaphs des Dierick van Lynden mit dem Original auf dem Grabstein in der Kirche zu St Peter in Löwen nicht übereinstimmend ist, und dass die von Van den Bergh gelieferte Copie des Epitaphs in allen Punkten mit der Genealogie der Familie Van Groesbeeck übereinstimmt und, was das Wichtigste ist, dass sie in dem Ahnen-Vierecke A das in den Ahnen-Vierecken B & D befolgte heraldische Repräsentationssystem wieder herstellt [1]).

Wir haben ferners bewiesen dass auf dem Ex-libris des Domherrn Dierick van Lynden (Sohnes des Dierick van Lynden), vom Jahre 1587, [2]) ebensowenig wie auf dem Epitaph des Dierick und der Maria van Elderen die Aufstellung der väterlichen Ahnen nach den gegebenen Namen welche diesen Ahnen beigelegt sind, symetrisch mit derjenigen der mütterlichen Ahnen ist, dass eine Verschiedenheit vorherrscht in dem für die väterlichen Ahnen befolgten Systemen auf dem Ex-libris und auf dem Epitaph und in dem Manuscript von Van den Bergh. Dass wir nun die Gewissheit haben, durch die Uebereinstimmung in der Darstellung des Groesbeeck'schen Wappens auf dem Stich des Ex-libris und auf der Van den Bergh'schen Zeichnung des Epitaphs des Dierick van Lynden, dass auf diesem Epitaph das Groesbeeck'sche — nicht das Winssen'sche — in den vermeintlichen väterlichen Ahnen des Dierick dargestellt ist, und dass daher die Fälschung d. h. die Unterschiebung des Winssen'schen Wappens erst in der für die Annales de la maison de Lynden bestimmten Zeichnung des Epitaph's bewerkstelligt worden ist, um hiedurch die gefälschte Genealogie in den Annales durch ein in Stein gehauenes Monument zu bekräftigen.

Die Art und Weise wie das Winssen'sche Wappen auf dem vorgenannten Ex-libris dargestellt ist, [3]) bezeichnet den offenbaren

1) De Navorscher, 1892, pp. 10—40.

2) Ibidem, 1894, Dierick van Lynden, Domherr, pp. 1—7.

3) Auf dem Ex-libris ist dem Wappen des Ahnen Groesbeeck der Name Winssen unterschoben, während in der Zeichnung des Epitaphs auch das Wappen Groesbeeck durch das Wappen Winssen verdrängt ist.

Uebergang der Fälschung durch welche in die Genealogie Van Lynden eine Van Winssen an die Stelle einer Van Groesbeeck eingeführt worden ist, und bestätigt in schlagender Weise, durch das Zeugniss der Familie van Linden-Dormael selbst, die Richtigkeit unseres Fälschungsbeweises über die Ahnen des Steven van Lynden-Mussenberg, vermeintlichen Vaters des Dierick van Lynden, auf des letzteren Epitaph, und die Absicht seines Enkels Ernest van Lynden, Reichsgraf von Reckheim, seiner Familie einen anderen als den wirklichen Ursprung zuzuschreiben.

Der grosse genealogische Betrug durch welchen eine Verwandtschaft des Robert, Grafen van der Marck & van Arenberg, mit den Van Lynden von Geldern hergestellt werden sollte um die intimen Beziehungen desselben zu Dierick van Lynden, der in Wirklichkeit in einem mehr niedrigem Verhältniss zu ihm stand, als normale erscheinen zu lassen, ist somit in all seiner Nacktheit entlarvt, und Diericks Lebensgeschichte auf denjenigen Punkt zurückgeschraubt auf welchem sie war als die Compilatoren der Annales ihr berüchtigtes Werk zu verfassen begannen; d. h. Dierick van Lynden ist eine absolut unbekannte Persönlichkeit die ungefähr in ihrem 22ten Lebensjahre plötzlich in den Diensten des Cardinal Everard van der Marck, Fürst-Bischoffs von Lüttich, erscheint, welche Stellung sie durch die Gunst des Robert, Grafen van der Marck & van Arenberg, erlangte, und durch ihn zu Ehren und Reichthum kam. Kein Akt, keine Urkunde, kein wichtiges Manuscript und kein authoritatives Genealogisches Werk bezeugt Dierick's Abstammung. Er wird urkundlich zuerst erwähnt in dem Akt vom 27 Januar 1520 durch welchen er, *als Gemahl der Katherina van der Marck*, *die Herrlichkeit und das Schloss La Rochette von Everard van der Marck & van Arenberg*, *Bruder des Robert*, *zu Geschenk erhält.* [1])

---

1) Butkens, Annales de la maison de Lynden, Preuves, pp. 88 & 89; Staatsarchiv Lüttich, Lehnkammer von Fléron, Oeuvres, a 5, fünftes Blatt.

II.

Die vorgenannte *Catherina van der Marck* war, wie wir bereits im Jahre 1891 in De Navorscher nachgewiesen haben, eine Tochter des Jean le Pollain de Waroux, Ritter, und der Catherina van Berghel [1]).

Butkens gibt dieser Dame den Namen *Catharina van der Marck* und macht aus ihr, wie wir weiter oben gesehen, *die legitimisirte Tochter des Everard IV van der Marck und van Arenberg.* Aber, sagt Mr. le chevalier C. de Borman, son erreur sur ce point est flagrante. Nombreux sont les actes qui établissent la descendance de Catherine, qu'il nous suffise d'invoquer ici deux jugements des échevins, en date du 18 Novembre 1524 et du 16 Octobre 1530. De ce que Everard de la Marck et Marguerite de Hornes, qui depuis vingt-huit ans étaient mariés sans enfants, aient fait donation à Catherine le Pollain de la terre de Rochette, leur proprieté litigieuse, s'ensuit-il qu'il faille, sans autres preuves, y avoir des rapports injurieux pour la mère de Catherine?

Avec Mr de Harenne (Le château de la Rochette et ses seigneurs), nous l'avons cru tout d'abord, influencés que nous étions par l'assertion de Butkens, mais en matière aussi délicate, il est préferable, plus que jamais, de ne rien hasarder. La générosité

1) Dort steht unter Anderem: Der Heiraths-Vertrag des Adrien de Fraipont dit de la Bouverie vom 29 Mai 1509 nennt sie „fille de Jean le Pollen, chevalier, engendrée en feu demoiselle Catherine de Berghel" (Staatsarchiv Lüttich, Convenances et testaments, 1511—1516, fol. 12). Ein Akt vom 4 Mai 1532 spricht gerade so deutlich. Man liest in demselben: „damoiselle Catherine, défunte fille de Messire Jehan le Pollain, chevalier, jadis notre confrère, et Dirick de Lynden, marit jadis de la susdite defuncte damoiselle Catherine, qui paravant esté femme a feu Adrien de Fraipont dit dell Boverie *l'aisné*" (Staatsarchiv Luttich, Oeuvres, no 123, fol 160).

Everard III, van der Marck & van Arenberg (Vater des Robert) kaufte, um 1493, von Adrien de la Boverie und von dessen Mutter Jeanne de Seraing, die Erbvogtei von Lüttich (Chestret de Haneffe, Hist. de la mais. de la Marck p. 120).

Jean le Pollain de Waroux, Ritter, heirathete in *zweiter* Ehe Catherina van Birgel, Tochter des Adam und der Engelbertine van Limburg, Enkelin des Balduin van Birgel und der Marguerite d'Oupey (De Borman, Les échevins de la souveraine justice de Liège, Bd. II).

du conte de la Marck vis-à-vis de Catherine peut s'expliquer par une affection toute naturelle [1]).

Es ist klar, dass hier nur Zartgefühl und peinliche Gewissenhaftigkeit M. de Borman bewegen konnten seine Theorie über den Ursprung der Catherina zu modificiren, da er in keiner Weise in einem so delicaten Punkte etwas behaupten wollte was er nicht auch durch positive Beweise zu erhärten in der Lage war; er konnte nur Vermuthungen anstellen oder das was er zu vermuthen Ursache hatte seinen Lesern zwischen den Zeilen andeuten.

Wie erwähnt, haben wir bereits im Jahre 1891 in „De Navorscher" darauf aufmerksam gemacht, dass *Catherina van der Marck* nicht, wie Butkens behauptet, die legitimisirte Tochter des Everard van der Marck, sondern diejenige des Jean le Pollain gewesen sei, und, da wir diese Behauptung mit urkundlichen Belegen erhärtet haben, lag für uns kein Grund mehr vor an deren Richtigkeit zu zweifeln.

Aber, während wir diese Arbeit verfassten, und nach genauer Durchlesung des, in 1898, erschienenen Werkes von Baron J. de Chestret de Haneffe über das Haus van der Marck, stiegen diesbezüglich unwillkührlich Bedenken in uns auf, die uns die Frage auferlegten, ob denn diese Catherina nicht doch eine illegitime Tochter des Everard van der Marck gewesen sei, wie die über die Van der Marck gut unterrichteten Annales behaupten, weil eine derartige Auffassungsweise sich ganz mit den sittlichen Lebensanschauungen der Van der Marck decken würde. Dass somit noch nicht das lezte Wort über den Ursprung der Catherina gesprochen ist, obgleich sich die Herren de Borman und de Harenne zur Annahme der gegentheiligen Theorie hinneigen, zu welcher sich auch Baron de Chestret de Haneffe erklärt hat [3]).

---

1) Chevalier C. de Borman, Les échevins de la souveraine justice de Liège, Bd. II.

2) De Navorscher, 1896, pp. 413 & 414, Anmerkung.

3) *Mr. de Harenne* sagt hierüber im Bulletin Archéologique Liègeois, Bd. xxii pp. 109 & Folge:..... Quoiqu'en dise Butkens, il est certain que cette dame Catherine, arbitrairement nommée par lui *de la Marcke*, n'a jamais été la fille legitimée du

Wir lassen hier die Bewegungsgründe folgen, welche zu unseren Bedenken Veranlassung gegeben haben.

1. Das Testament des Jean le Pollain verweist seine Tochter Katherina auf die Geschenke welche er ihr anlässlich ihrer Heirath mit Adrien de Fraipont de la Bouverie gemacht habe; d. h. *er enterbt sie.* [1])
2. Katherina lebte im Hause und im Familienkreise des Everard van der Marck als ein zu demselben gehörendes Familienmitglied, also nicht bei ihren Eltern [2]).
3. Katherina hatte aus ihrer ersten Ehe mit Adrien de Fraipont, wie aus derjenigen mit Dierick van Lynden je einen Sohn. welcher den Vornamen *Everard* führte d. h. denjenigen des Everard van der Marck & van Arenberg. Ein anderer ihrer Söhne aus zweiter Ehe hiess, bezeichnender Weise, *Robert* [3]).
4. Everard de la Marck war Vater von drei urkundlich bekannten *illegitimen* Kindern [4]).
5. Von Katherina van Linden, einer Tochter des Dierick van

---

comte Everard. Son premier contrat de mariage la dit fille de Jean le Pollen, chevalier, engendrée en feu damoiselle Catherine de Berghel, etc.

Und Baron I. de Chestret de Haneffe in seiner Histoire de la maison de la Marck, p. 264: Nous ne parlerons pas avec Butkens (Annales de la maison de Lynden, p. 240) d'une prétendu Catherine de la Marck, qui en realité était fille de Jean le Polain, comme l'a demontré M. de Harenne dans le Bulletin archéologique liegeois, t. xxii, pp. 109 et suiv.

1) De Borman, Les échevins de la souveraine justice de Liège, Bd. II.

2) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 240.

3) St. Arch. Lüttich, Lehnkammer von Boverie, Bd. a, p 145 & p. 79. In dem ersten hier citirten Aktenstück hiessen die drei Söhne des Adrien de Fraipont aus seiner Ehe mit Katherina van der Marck Adrien, *Evrard* und Guillaume während die Kinder aus ihrer zweiten Ehe mit Dierick van Lynden, in dem zweiten Akt, die Vornamen führen Robert, Johan und *Evrar*.

4) Chestret de Haneffe, Hist. de la mais. de la Marck, p. 264 & Folge. Eines dieser illegitimen Kinder, Madeleine, Tochter einer Fräulein van Ryckel, erhielt von ihrem Onkel Robert van der Marck & van Arenberg, anlässlich ihrer Heirath, ein Geschenk von Ein Tausend Gulden, mittelst Akt vom 21 Januar 1521, als Anerkennung für die Dienste welche sie seit ihrer Jugend seiner Gemahlin geleistet hatte.

Linden aus seiner Ehe mit Catherina van der Marck alias le Pollain, heisst es, dass sie während ihres Aufenthaltes *bei ihrem Onkel dem Grafen van Arenberg* einen Mann aus niederem Stande geheirathet habe, *worüber die Van der Marck derart erzürnt gewesen sein sollen, dass ihr Vater sie, auf den Rath derselben, mit ihren Nachkommen enterbt habe* [1]).

6. Endlich sagt Lefort, dass *Katharina van der Marck*, Gemahlin des Dierick van Lienden, *die illegitime Tochter des Everard van der Marck gewesen sei* [2]) — und derselbe Autor sagt, dass sie die Tochter des Jean le Pollain de Waroux, und der Catherina van Birgel, seiner zweiten Gemahlin, gewesen sei [3]). Diese zwei Behauptungen welche gegensätzlich zu sein scheinen, sind doch ganz übereinstimmend, wenn man annimmt dass *Catherina van Birgel die Mutter war der Catherina van der Marck, illegitimer Tochter des Everard van der Marck, und dass sie später Jean le Pollain ehelichte.* Die Belehnung der 52 Bünder, um welche es sich in dem Akt vom 25 November 1530 handelt, beweist es übrigens. Adrien de Fraipont hatte die Hälfte derselben, und diese Hälfte bildete ohne Zweifel die Heirathsgabe mütterlicherseits der Catherina van der Marck alias le Pollain, als sie Adrien Fraipont, den Aelteren, ehelichte; Jean le Pollain, Sohn des Jean, des Aelteren, hatte die andere Hälfte [4]).

---

1) Butkens, Annales de la maison de Lynden Preuves, p. 249 bei ihrem Onkel dem Grafen van Arenberg... Damit kann nur gemeint sein, Robert van der Marck & van Arenberg, da von zwei von Everard's Brüdern, Daniel und Wilhelm Nichts bekannt, während der dritte, Johan, in frühem Alter gestorben ist, und deren Vater, bereits 1496, tod war. Katharina wurde thatsächlich enterbt (Ibidem, Preuves, p. 106).

2) Staatsarchiv Lüttich, Lefort, Bd. XIII, 1ster Theil.

3) Ibidem, Lefort, Bd. XXV, 1ster Theil.

4) Staatsarchiv Lüttich, Lehnkammer von Lüttich, vol. 65, p. 1529—1530, und Bd. 59, p. liiij und Bd. 66, p. 29.

Diese 26 Bünder in Haneffe waren genannt das Lehen von Herbemont [1]).

Schliesslich erübrigt es uns auf die nicht minder wichtige Thatsache aufmerksam zu machen, dass die in den Annales de la maison de Lynden enthaltenen Angaben über Robert van der Marck & van Arenberg, und dessen Bruder Everard, welche in diesem Buche eine so hervorragende Rolle spielen, in ihren Hauptpunkten authentisch sind, weil sie nicht nur von dem ausschliesslich auf urkundlichem Material basirten im Jahre 1898 veröffentlichtem Werke des Baron J. de Chestret de Haneffe über das Haus van der Marck, sondern auch durch bekannte geschichtliche Thatsachen bestätigt werden. Es ist dies auch leicht erklärlich, denn als die Annales compilirt wurden (Anfang des 17ten Jahrhunderts), nicht im Geiste Lynden'scher Tradition und genealogischer Folge, sondern in ausgesprochen Van der Marck'scher Tendenz, waren die Begebenheiten aus der Mitte des 16ten Jahrhunderts noch in frischer Erinnerung der Zeitgenossen, und, da Ernst van Linden in Folge dessen den Ursprung seines Grossvaters Dierick van Linden-Dormael genau kennen musste, war er gezwungen, wollte er nicht ganz Schiffbruch leiden in der Realisirung seines Projektes (einer pompösen Beschreibung der Geschichte seiner Familie), die Daten und Berichte über Robert van der Marck & van Arenberg, und dessen Bruder Everard so genau als möglich darzustellen, da sonst der Zusammenhang seines Werkes überhaupt unmöglich gewesen wäre, und, wie man bei Vergleichung der diesbezüglichen Data in den Annales mit den gleichlautigen Berichten in dem obgenannten Werke des Baron Chestret de Haneffe, und mit unserem den Gegenstand erschöpfenden urkundlichem Material ersehen kann, hat sich Ernst van Lynden der grösstmöglichsten Offenheit in diesen delikaten Punkten beflissen. Die definitive Aufklärung über das was wir

1) Ludwig van der Marck, Graf von Rochefort, war Herr von Herbemont, 20 April 1529 (Chestret de Haneffe, Histoire de la maison de la Marck, p. 330 & Folge), und De Borman, Les échevins de la souveraine justice de Liège, Bd. II.

eben sagen, wird sich in dem in dieser Arbeit dem Robert van der Mark gewidmeten Abschnitte finden.

Obige Ausführungen, im Zusammenhange genommen, scheinen uns zu berechtigen, die Behauptung aufzustellen, dass mit der grössten Wahrscheinlichkeit — um nicht Sicherheit zu sagen — angenommen werden muss, dass Catherina, in Uebereinstimmung mit den Aussagen der Annales, *eine illegitime Tochter des Everard, Graf van der Marck & van Arenberg, gewesen sei.*

III.

Butkens berichtet ferners, dass Dierick van Linden, in 1521, im Gefolge des Fürst-Bischoffs Everard van der Marck, bei der Kaiser-Krönung in Aachen gewesen, und dass er bei dieser Gelegenheit von Kaiser Carl V Eigenhändig zum Ritter geschlagen worden sei [1]).

Gegen diese letztere Behauptung sprechen alle urkundlichen Nachrichten. In den Akten und Urkunden der Staatsarchive in Lüttich, Brüssel und Löwen wird Dierick benannt wie folgt:

15 März	1520	— Damoisau Dierick Guelreman [2]).
30 Juli	1523	— *Dirick de Linden, momboir et facteur de damoisea Everard, comte de la Marck & d'Arenberg*, seigneur de Mirwa, de Neufchateau etc. [3]).
30 Nov.	1523	— Damoisau Diedrich van der Linden [4]).
13 Juli	1529	— Diedrich van der Linden, genannt Gelreman, Herr von La Rochette [5]).

---

1) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p 241.

2) St. Arch. Lüttich, Lehnkammer von Fléron, Bd. a E fo 5; Ibidem, Lehnkammer von Boverie, Bd. a² fo xo vo & vol. a² fo 10 vo.

3) Universitäts-Bibliothek Lüttich, De Cortenbach, Demonstration de la nullité des recours empris au conseil de Brabant & Cour féodale à la Haye etc, Liège, 1671, pp. 102 & 146.

4) St. Arch. Lüttich, Lehnkammer von Boverie, Bd. a², p. 62.

5) Ibidem, Lehnkammer von Boverie, Bd. a⁴, pp. 9 & 42.

25 Nov. 1530 — *Noble homme Tiery de Lynden.* [1])
20 Juni 1530 — *Dem festen en vroemen Diedriche van Lynden* [2])
31 Juli 1535 — *Damosea Tirj de Lynden*, Castellan von Mirwart. [3])
29 Dez. 1536 — *Damoisea Diedrich van der Linden.* [4])
10 März 1539 — *Diedrich van der Linden*, *jonckere.* [5])
1 März 1552 — *Jonckere Dierycke van der Lynden.* [6])
1 May 1544 — *Damoiseau Dirick de Lynden*, *maistre d'hostel et recepteur generale* de nostre Rme et Illme seigneur et prince Corneille de Berghes, Evesque de Liège. [7])
12 März 1552 — Damoisea Dirick de Linden. [8])
10 Sept. 1558 — *Thiery van der Linden* und damoiselle Marie van Elderen kaufen eine erbliche Rente von 100 muids Korn. [9])
31 Dez. 1562 — *Dierick van der Linden* ultima decembris xvclxij niets coope by hem gedaen teghen heren Janne margrave van berghen ondergescreven. [10])
19 Aug. 1566 — Her Jooris van Leende, Riddere, xix augustj xvclxvj *by doode Dedericks van der Linden syns vaders* onder gescreven. [11])

1) St. Arch. Lüttich, Lehnkammer von Lüttich, vol. 65, pr 1529–1530.

2) Ibidem, Register 1530—1534 — a 157t 31 fo iicxxvj verso.

3) Ibidem, Lehnkammer von Lüttich, Bd. 68, p. 114.

4) Ibidem, Lehnkammer von Fléron, Bd. ae, nicht paginirt.

5) Ibidem, Lehnkammer von Boverie, Bd. ae, p. 105 vo.

6) Communalarchiv von Löwen, Greffe scabinal von Löwen, 2e Kammer Bd. 536, nicht paginirt.

7) St. Arch. Lüttich, Registres aux obligations no 24, Greffe Bernimolin, Bd. 4, Letzter Akt des Bandes.

8) Ibidem, Reg. 74, folo ijcxlvij Monchea.

9) Staatsarchiv Brüssel, Lehnkammer von Brabant fo 582 vso (no 136 des gedruckten Inventars).

10) Ibidem, Lehnkammer von Brabant, fos 117 vso und 118 (no 17 des gedruckten Inventars).

11) Ibidem, do. do.

12 Nov. 1574 — Damoisea Robert de Linden, fils de *feu damoiseau Dirick de Linden.* [1])

Aus den obigen Aktenstücken geht mit absoluter Sicherheit hervor, dass Dierick van Lynden weder vom Kaiser Carl V zum Ritter geschlagen worden noch überhaupt den Titel eines Ritters je geführt haben konnte. Es muss daher diese von den Compilatoren der Annales de la maison de Lynden erfundene kühne Behauptung zu der Legion jener ungeheuerlichen Lügen aus denen dieses berüchtigte Buch zusammengesetzt ist, hinzugefügt werden.

Dierick van Linden führte nur den Titel eines *Junckers*, wie die oben angezogenen Aktenstücke und Urkunden von 1520 bis 1566, also bis zu seinem Tode, klipp und klar beweisen, und der Akt vom 12 November 1574 durch welchen Robert van Linden, *fils de feu damoiseau Dierick de Linden*, mit der Rente von Monceau belehnt, wurde, bestätigt dies vollauf.

IV.

Nachdem die Compilatoren der Annales in der vorangegebenen Weise den Ursprung des Dierick van Linden und dessen sociale Stellung festgestellt zu haben vermeinten, schritten dieselben folgerichtig zur Definirung und Dokumentirung seines Besitzstandes, indem sie ihn den Entschluss fassen liessen, angesichts der Besserung seiner Lage durch die Promotion des Cornelius van Berghes (seines Jugendfreundes wie wir weiter oben gesehen) zum Coadjutor des Fürst-Bischoffs von Lüttich, Everard van der Marck, *sein väterliches Erbtheil in Geldern sicher zu stellen, und sich im Lande Lüttich niederzulassen. Zu diesem Zwecke sei er in Unterhandlung getreten mit seinen Brüdern, Johan van Lynden, Herr von Mussenberg, und Jaspar van Lynden, um die Theilung des Besitzstandes ihres verstorbenen Vaters, Steven van Lynden, und der Dame Walpurga van Bronckhorst, ihrer Mutter, zu betreiben.* Die hieraus entstandenen Erbstreitigkeiten seien schliesslich durch

1) St. Arch. Lüttich, Lehnkammer von Lüttich, Bd. 78, p. 140.

einen Ausgleich geregelt worden, und Dierick hätte einen Theil seines elterlichen Nachlasses von seinem Bruder Johan erhalten, wie aus einer Quittung vom Jahre 1528 hervorgehe, aus dessen Erlös er sich das Gut Mathivaux genannt Boverie, und noch einige andere Renten und Einkünfte im Lande Lüttich erstanden hätte. [1])

Wir wollen nun an der Hand der wirklich existirenden Akten und Urkunden aus jener Zeitperiode untersuchen wie es sich mit diesen Aussagen der Annales verhält, und nehmen zu unserem Ausgangspunkte das genannte Jahr 1528, weil in demselben Diericks Erbstreitigkeiten zu einem theilweisen Abschluss gelangt sein sollen, und er um diese Zeit seine Besitzankäufe in Lüttich gemacht hätte.

a) Dierick van Linden erhielt zuvörderst, am 27 Januar 1520, die Herrlichkeit La Rochette von Everard, Graf van der Marck & van Arenberg zu Geschenck, [2]) muss dieselbe aber laut Urtheils der Lehnkammer von Brabant, vom 29 Januar 1536 an ihre rechtmässige Eigenthümerin, Maria van Witthem, wieder abtreten [3]).

b) Dierick v. L. kauft am 13 Juli 1529 von seinem Stiefsohne, Adrien de Fraipont, ein Drittel von Mathival um 500 Goldgulden [4]).

c) Am 25 November 1530 cedirt derselbe Adrien de Fraipont dem Dierick v. L. die Hälfte der zwischen Haneffe und Herbemont gelegenen 52 Bünder gegen eine Rente von 25 Muids Dinkel [5]).

d) Am 21 Februar 1532 wird Dierick v. L. mit weiteren 13 Bündern, bei Herbemont gelegen, welche er von Jean le Pollain, dem Jüngeren, erworben hatte, belehnt. [6])

---

1) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 241.

2) Ibidem, Preuves, pp. 88 & 89 und St. Arch. Lüttich, Lehnkammer von Fléron, Oeuvres a, fünfte Seite (nicht paginirt).

3) Staatsarchiv, Brüssel, Lehnkammer von Brabant, 49e liasse no 531—540.

4) St. Arch. Lüttich, Lehnkammer von Boverie, Bd. a⁴, p. 42.

5) Ibidem, Lehnkammer von Lüttich, vol. 65, pr 1529--1430.

6) Ibidem, Lehnkammer von Lüttich, Bd. 59, p. liiij & Bd. 66, p. 29.

e) Adrien de Fraipont cedirt seinem Stiefvater, Dierick v. L., alle Rechte, welche er gegen seine Geschwister hatte, in betreff Mathival's, um ein Pferd im Werth von 40 Philippsthaler in Gold [1]).

Dies, also, war der Besitz den Dierick v. L. aus dem Erlös des ihm von seinem älteren Bruder, Johan van Linden, abgetretenen Theiles des auf ihn fallenden elterlichen Nachlasses, der ihm in 1528 ausbezahlt worden sein soll, erworben hat. Seine Gemahlin, aus erster Ehe, Katherine van der Marck alias le Pollain, starb um 1531 [2]).

Gegen diesen Besitzstand stehen jedoch folgende Lasten.

1) Am 28 März 1520 wird Dierick v. L. angewiesen, auf Verlangen des Toussaint delle Vaulx, eine am St Andreastag 1519 verfallene Rente von 10 Muids Dinkel zu zahlen [3]).
2) 10 Juni 1523 — Gerichtliche Klage der Karmeliter gegen Dierick v. L. wegen Zahlung einer am 30 November 1523 fälligen auf ein Gut in Fetime angewiesene Rente [4]).
3) Um dieselbe Zeit macht Dierick v. L. bei Mathieu Lagaiche ein Anlehen von 220 Brabanter Gulden, gegen Verschreibung einer rückfälligen Rente von 7 Muids Dinkel [5]).
4) Am 13 Juli 1529 zahlt Dierick v. L., als Vormund der minderjährigen Kinder des Adrien de Fraipont, das Kapital einer auf Mathival rückfälligen Rente von 18 Muids Dinkel an Jean de Flemalle zurück [6]).
5) Am 2 April 1530 macht Dierick v. L. abermals ein Anlehen von 280 Gulden von dem genannten Jean de Flemalle [7]).
6) Das geliehene Kapital wurde am 10 Mai 1530 um 70 Gulden vermehrt [8]).

---

1) St. Archiv Lüttich, Lehnkammer von Boverie, Bd. a⁴, p. 76.

2) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 242.

3) St. Arch. Lüttich, Lehnkammer von Fléron, Bd. a E fo 5. Ibidem, Lehnkammer von Boverie, Bd. a² fo xo vo & vol. a² fo 10 vo.

4) Ibidem, Lehnkammer von Boverie, Bd. a², p. 62.

5) Ibidem, Lehnkammer von Boverie, Bd. a², p. 135 vo.

6) Ibidem, Lehnkammer von Boverie, Bd. a⁴, p. 48.

7) Ibidem, Lehnkammer von Boverie, Bd. a', p. 70.

8) Ibidem.

Mit Hinweglassung der Herrlichkeit La Rochette die, wie bereits erwähnt, eine Schenkung des Everard van der Marck & van Arenberg war, geht aus diesen urkundlichen Daten klar hervor, dass Dierick van Linden's Besitzstand, während seiner Ehe mit Katherina van der Marck alias le Pollain, *keine Activa, sondern ziemlich bedeutende Passiva aufzuweisen hat, woraus mit Sicherheit geschlossen werden kann, dass der Erlös des Theiles seines Elterlichen Erbes illusorisch, und demgemäss eine kühne Erfindung der Compilatoren der Annales zu nennen ist.*

Dass Dierick v. L. keinen Besitz in Geldern hatte wird noch weiters bestätigt durch die Lehnsregister von Nymegen. Die *ersten* Belehnungen welche daselbst von Seite der Familie des Dierick v. L. gemacht worden sind, geschahen erst durch seinen ältesten Sohn, Georg van Lynden, Burggraf von Dormael, und zwar *nicht durch Familienerbfolge*, sondern durch Uebertragung von der Familie van Rossem [1]).

Ganz anders gestalten sich die Lehnsbekentnisse Dierick's v. L. seit seiner zweiten Ehe mit Maria van Elderen, 20 Juni 1532; [2]) sie fangen allmälig an umfangreicher zu werden; die Belehnungen seit dieser Zeit weisen stets wachsenden Wohlstand auf, welcher ausschliesslich aus der reichen Mitgift seiner zweiten Gemahlin zu erklären ist.

Die Aktenstücke berichten hierüber wie folgt:

a) 1533 Oktober 14 — Dierick v. L. pachtet von seinem Stiefsohne, Guillaume de Fraipont, ein Drittel von Mathival auf sechs Jahre, um eine jährliche Rente von 25 Muids Dinkel [3]).

---

1) St. Arch. Arnhem, Lehnsregister von Nymegen, p. 277. Dort steht:

1571 August 18 — Joris van Lienden heer tot Dormael by transport Martin van Rossem op wederlose voer 1500 Gulden.

1594 Januar 7 — Georgina van Lienden huysfrouw Jaques Suys erve hares vaders Joris (Die Annales de la maison de Lynden, p. 261, geben diesem Jaques Suys den Titel „Herr von Clingelande").

2) St. Arch. Lüttich, Register 1530—1531—a 157t, 31 fo iicxxvj verso (Original-Ehevertrag).

3) Ibidem, Lehnkammer von Boverie, Bd. aE, pp. 28 & 30.

b) 1535 Juli 31 — Dierick v. L. und Maria van Elderen, seine Gemahlin, geben dem Conrad, Graf von Virnenburg & von Neuenahr, Herr von Saffenburg, Sombreffe, Grand Leez & Ottignies, Gemahl der Gräfin Josine, Tochter des Robert, Graf van der Marck & van Arenberg, und der Mathilde de Montfort seiner Gemahlin, ein Anlehen von 2400 Brabanter Gulden, gegen eine jährliche Rente von 150 Gulden. Everard van der Marck, Fürst-Bischoff von Lüttich, gibt seine Genehmigung zu diesem Uebereinkommen [1]).

c) 1538, Oktober 31 -- Jean de Lozenge cedirt an Dierick v. L. seinen Pacht auf Mathival [2]).

d) 1538, November 26 — Dierick v. L. kauft als Vormund seiner Kinder aus erster Ehe, und in deren Namen, eine Rente von 6 Muids Dinkel um 50 Goldkronen [3]).

e) 1539, Januar 27 — Dierick v. L. erhält von seinem Stiefsohn, Guillaume de Fraipont, erblich und für immer, dessen Drittel von Mathival gegen 29 Muids Spelz [4]).

f) 1539 — Dierick v. L. kauft von Jean und Gilet de Chauch eine Rente von 10 Stiers Spelz und eine andere von 10 Gulden [5]).

g) 1539 März 18 — Dierick v. L und Maria van Elderen, seine Gemahlin, kaufen von Jean de Forvie, Juncker, die Herrlichkeit Elderen (Odeur) um 600 Gold Karolinen, und von Jean de Brabant eine Rente von 100 Gulden, und von Gilles de Berlier eine Rente von 12 Muids Dinkel [6]).

h) 1540 September 23 — Dierick v. L. wird mit der Herrlichkeit Othée oder Elch belehnt [7]).

---

1) St. Arch. Lüttich, Lehnkammer von Lüttich, Bd. 68, pp. 114 & 145 vo.
2) Ibidem, Lehnkammer von Boverie, Bd. a[e], p. 77.
3) Ibidem, Lehnkammer von Boverie, Bd. a[e], p. 79.
4) Ibidem, Lehnkammer von Boverie, Bd. a[e], pp. 53, 55 & 86.
5) Ibidem, Lehnkammer von Boverie, Bd. a[e], pp. 109 & 111.
6) Ibidem, Lehnkammer von Lüttich, vol. 72, p. 16 vo.
7) St. Arch. Düsseldorf, Kurköln, Urk. no 2082. Orig., Perg., Siegel abgefallen.

i) 1542 April 27 — Dierick v. L. erhält von Jean de Longdoz die Wiese von Merlaer um 24 Gulden [1]).

k) 1546 Mai 11 — Dierick v. L. verzichtet auf das Lehn und die Herrlichkeit Othée oder Elch [2]).

l) 1557 September 25 — Dierick v. L. wird mit einer Rente von 25 Gulden belehnt [3]).

m) 1558 November 12 — Dierick wird mit der auf die Herrlichkeit Monceau fallenden Rente von 200 Gulden und mit der Hälfte der zwischen Haneffe und Harduemont gelegenen 52 Bünder belehnt [4]).

n) 1558 September 10 — Dierick v. L. und Maria van Elderen, seine Gemahlin, erwerben eine erbliche, auf die Herrlichkeit Millen angewiesene Rente von 100 Muids Korn [5]).

o) 1559 Juni 26 — Dierick v. L. kauft eine Rente von einem Muid Dinkel um 110 Gulden [6]).

p) 1561, März 1 — Dierick v. L. wird mit Mathival belehnt [7]).

q) 1562, Dezember 31 — Dierick v. L. und Maria van Elderen, seine Gemahlin, werden mit der Herrlichkeit und Burggrafschaft Dormael belehnt [8]).

Die obigen auf Vollständigkeit Anspruch habenden urkundlichen Daten über die Besitzverhältnisse des Dierick van Linden-Dormael, von seinem 23ten Jahre an bis zu seinem Tode, beweisen mit unerbittlicher Logik, dass er während seiner ersten Ehe mit Katherina van der Marck alias le Pollain nicht im Besitze eines eigenen ererbten Vermögens war, und dass er, wie aus seinem Ehe-Vertrag mit Marie van Elderen hervorgeht, auch in die zweite Ehe keinen nennenswerthen Besitz gebracht hat,

---

1) St. Arch Lüttich, Lehnkammer von Boverie, vol. a⁷, p. 7.
2) St. Arch. Düsseldorf, Registrum feudorum ecclesie Coloniensis, p. 542.
3) St. Arch. Lüttich, Lehnkammer von Boverie, vol. a⁸, p. 207.
4) Ibidem, Lehnkammer von Lüttich, Bd. 78, p. 347.
5) St. Arch. Brüssel, Lehnkammer von Brabant, Reg. 136, fo 582 vso.
6) St. Arch. Lüttich, Lehnkammer von Boverie, Bd. a¹⁰, p. 20.
7) Ibidem, Lehnkammer von Boverie, Bd a¹⁰, p. 189.
8) St. Arch. Brüssel, Lehnkammer von Brabant, Reg. 136, fo 582 vso.

dass daher die oben erwähnte Behauptung der Annales de la maison de Lynden von einem Elterlichen Erbe das er aus Geldern erhalten haben soll eitel Lug und Trug ist.

Die Belehnung des Dierick van Lynden mit der Herrlichkeit Othée oder Elch, in 1540, und dessen Verzichtleistung auf dieselbe, in 1546, werden wir in einem eigenen Abschnitte in dieser Arbeit behandeln.

V.

Wenn man sich in die Nothwendigkeit versetzt sieht, den Ursprung einer Persönlichkeit zu erforschen für deren Familie und deren Nachkommen ein, seiner Zeit, Aufsehen erregendes Genealogisch-Heraldisches Werk compilirt worden ist, und über deren Ursprung man, trotz dieser ungeheuern literarischen Anstrengung, Nichts erfahren kann, ist man gezwungen, alle nur möglichen Momente die sich bieten können zu erfassen, um den letzteren Zweck zu erreichen, und aus diesem Grunde schien es uns von Wichtigkeit, das Verhältniss des Dierick van Linden zu seinen Testaments-Vollstreckern zu untersuchen, da dieselben, zumal in betreff der Groesbeeck'schen Verwandtschaft, mehr weniger Anhaltspunkte bieten könnten, um diese mysteriöse Persönlichkeit zu identificiren.

Auf Seite 246 der Annales de la maison de Lynden liest man: Dierick fit son testament avec Dame Marie d'Elderen son espouse, daté du dix & neufiesme jour de Janvier mil cinq cents & soixante trois, scellé de leurs sceaux, auquel ils esleurent pour executeurs d'iceluy, *Gerard de Groesbeeck*, *doyen de l'Eglise de sainct Lambert*, *& puis Prince de Liège*, *Messire Guillaume Seigneur d'Elderen*, *Chevalier*, leurs cousins, *& les Docteurs en droict Engelbert*, *Boumelle*, [1]) *& Tignagel* etc.

Aus dem Testamente selbst (Annales, Preuves, p. 106) erwähnen

1) Das Unterscheidungszeichen zwischen den zwei Namen Engelbert und Boumelle scheint ein Druckfehler zu sein, denn nach dem Wortlaut der betreffenden Testamentsstelle repräsentiren dieselben einen einzigen Namen: Eingebert de Boumelle.

wir folgende Stellen: . . . . & aussi voullons qu'il (Georg van Linden, ältester Sohn des Dierick) ait Tc. [1]) que luy avons assigné dont en est dès maintenant possesseur assignez sur les biens de *Monsieur Seger Seigneur de Groesbecke*, bien entendu toutefois que quant le dit George serait en possession de la dicte rente de Tc etc.

. . . . . finalement pour deduire ce présent Testament à son deu effect avons chosis & esleu pour Testamenteurs & executeurs *Venerable Seigneur Gerard de Groesbeck Doyen & Chanoine de l'Eglise Sainct Lambert en Liège*, *& Monsieur Guillaume de Eldre*, *Seigneur de Goudenoulle-Eldre*, *& Monsieur le Docteur Eingebert de Boumelle*, *& Monsieur le Doctur Tyenaghel*, tous deux Docteurs en droict etc.

Bei Vergleichung der angezogenen Stelle aus den Annales mit dem Wortlaut des Testamentes fällt sofort die Thatsache in die Augen, *dass in dem letzteren die Verwandtschaft des Dierick v. L. mit Gerhard van Groesbeeck*, *Domherr von Sanct Lambrecht in Lüttich*, *nicht betont wird.* Dies muss zum mindesten bedenklich erscheinen falls man annimmt dass die Copie des Testamentes identisch ist mit dem Originaltext desselben.

Zur Zeit als das Testament verfasst wurde (1563), also zu Lebzeiten des Gerhard van Groesbeeck, scheint es Dierick nicht empfehlenswerth geschienen zu haben seine Verwandtschaft mit demselben zu betonen, während sie in den Annales, also längst nach dem Tode des Gerhard van Groesbeeck († 1580), allenthalben hervorgehoben wird in den Biographien von Dierick's Söhnen, [2]) allerdings mit einer gewissen Befangenheit.

Dierick v. L. muss daher die Ueberzeugung gehabt haben, dass es Gerhard van Groesbeeck, dem späteren Fürst-Bischoff von Lüttich, nicht angenehm gewesen wäre, aus besonderen Gründen, dass seine Verwandtschaft mit ihm in seinem Testamente erwähnt werde d. h. Gerhard van Groesbeeck ignorirte mehr weniger diese Verwandtschaft.

---

1) Tc. = Hundert Gulden.

2) Butkens, Annales de la maison de Lynden, pp. 246, 276 & 290.

Butkens musste, um die Verwandtschaft des Dierick v. L. zu Gerhard van Groesbeeck in so entschiedener Weise an mehreren Stellen in seinem Werke zu bekräftigen, dieselbe entweder aus den ihm von Ernest van Lynden übergebenen Materialien oder aus dessen mündlichen Mittheilungen kennen. Eines ist sicher: Ernest van Lynden wusste genau um den Ursprung seines Grossvaters Dierick v. L. und, folgerichtig, auch um dessen verwandtschaftliche Beziehungen zu Gerhard van Groesbeeck, und, da Letzterer längst tod war, trug er keine Bedenken, diese Verwandtschaft in den von ihm construirten Annales de la maison de Lynden zu verwerthen.

Dennoch bleibt diesbezüglich die Gegensätzlichkeit zwischen den Aussagen der Annales mit dem Wortlaut des Testamentstextes, und wie soll man sich dieselbe erklären?

Die Beantwortung dieser Frage erheischt ein weiteres Forschen nach Anhaltspunkten in den Annales und in dem uns zu Gebote stehenden dokumentarischen Material.

Wir finden auf Seite 366 der Annales, dass Anna van Lynden einen Friedrich van Groesbeeck, Ritter, heirathet. Dieser Ritter von Groesbeeck, führte, nach Le Fort, nach Vandenberg und nach Delvaux, den Vornamen Johan [1]). Und diese van Linden, Gemahlin des Johan van Groesbeeck, Herr von Hoemen, Malden & Beck, Ahne des Fürst-Bischoffs Gerhard van Groesbeeck, wird von Butkens einer längst erloschenen Familie gleichen Namens zugeschrieben, [2]) woraus zu schliessen wäre, dass er die Aufmerksamkeit von der Verbindung der van Linden mit den van Groesbeeck abzulenken bestrebt ist, und wir wissen nun genau warum er das that, denn im Abschnitt I dieser Arbeit haben wir den ganzen Hergang dieser Hauptfälschung in den Annales nachgewiesen. Wird daher die Verbindung des obgenannten Johan van Groesbeeck mit der Anna van Lynden als Thatsache angesehen, was sie in Wirklichkeit ist, so fällt, wie wir in Abschnitt I

1) Anhang, B.

2) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 49.

nachgewiesen, die von den Annales behauptete Verbindung van Lynden-van Winssen zu Boden, und damit auch die Verwandtschaft der van Lynden von Geldern — von denen Dierick van Lynden abstammen soll — mit Robert van der Mark & van Arenberg, wodurch des letzteren intime Beziehungen zu Dierick van Lynden unerklärlich sind und auch bei dem Nichtfachmann Anstoss erregen müssen.

Wie aus der dem Anhang beigefügten Fragment-Genealogie Van Groesbeeck ersichtlich ist, heirathete der Vater des Steven van Lynden, Gemahl der N.... van Bronckhorst, N.... van Groesbeeck, Schwester des obgenannten Johan van Groesbeeck, so dass Steven und der Vater des Gerhard van Groesbeeck, Fürst-Bischoff von Lüttich, nahe verwandt waren.

Die Verbindung des obgenannten Johan van Groesbeeck mit Anna van Lynden erhält aber eine erhöhte Wichtigkeit für diese Arbeit durch die weitere Thatsache, dass die Mutter der Anna eine geborene Van Grontsteyn [1]) war d. h. ein Sprössling aus einer illegitimen Van der Marck'schen Linie, wie wir bei Erörterung des vierten Testaments-Vollstreckers, Dr. Tignagel, zeigen werden.

Es ist noch mehr. Zegher van Groesbeeck, der Grossvater des obgenannten Johan van Groesbeeck, heirathet, um 1442, Maria, eine illegitime Tochter Adolph II, Herzog von Cleve, Graf van der Marck [2]).

Die Van Groesbeeck waren daher enge versippt mit den Van der Marck durch Heirathen mit deren illegitimen Sprösslingen.

Eine direkte Verwandtschaft des Dierick van Lynden mit den Van Groesbeeck, *falls Steven van Lynden*, *Gemahl der N... van Bronckhorst*, *sein Vater gewesen wäre*, würde somit thatsächlich existiren, *praktisch bethätigt wurde sie aber nicht*, trotz der im Testamente Diericks erwähnten Rente für seinen Sohn Georg auf Zegher van Groesbeeck, denn wir wissen ja aus den urkundlichen Belegen im Abschnitt IV dieser Arbeit, dass Dierick *weder eine*

1) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 363.

2) Chestret de Haneffe, Histoire de la maison de la Marck, 249.

Erbrente aus Geldern bezogen, *noch Land daselbst besessen* hat, und dass die genannte Rente auf Zegher van Groesbeeck, welche, in Geldern, die einzige Belehnung der Familie des Dierick van Linden repräsentirt, nicht durch Familienerbfolge, sondern *durch Uebertragung* von der Familie Van Rossem auf Georg van Linden, ältestem Sohn des Dierick, gekommen ist. Allerdings ist die Familie Van Rossem, wie wir in dem Artikel über den vierten Testamentsvollstrecker, Dr Tignagel, zeigen werden, ebenfalls mit illegitimen Sprösslingen der Van der Marck und dadurch auch mit den Van Groesbeeck versippt, und dies erklärt die Gunstbezeugungen des Gerhard van Groesbeeck, Fürst-Bisschoffs von Lüttich, für die Söhne des Dierick, und die gewisse Befangenheit mit welcher die Annales die Verwandtschaft mit ihm bekunden.

Wir werden auf alle diese ausserordentlichen Verhältnisse im letzten Abschnitt dieser Arbeit zurückkommen, um dieselben in definitiver Weise klar- und festzustellen.

Der Zweite von Dierick van Linden und Maria van Elderen ernannte Testaments-Vollstrecker ist, nach dem Text des Testamentes, Monsieur Guillaume de Eldre, Seigneur de Goudenoulle-Eldre [1]).

Wie es scheint, hat sich gleich hier von Seite des Notars (denn es ist wohl anzunehmen dass ein Notar das Testament verfasst habe) ein Irrthum oder ein Schreibfehler eingeschlichen, dessen Berichtigung angezeigt ist.

Auf Seite 246 der Annales nennt Butkens diese Persönlichkeit Messire Guillaume Seigneur d'Elderen, Chevalier, welche Benennung aber mit der vorgenannten Textirung des Testamentes nicht im Einklang steht.

In der Genealogie der Van Elderen ist zu ersehen, dass kein Mitglied dieser Familie den Titel Seigneur de Goudenoulle-Elderen führt, sondern nur Seigneur d'Elderen, trotzdem es eine Ortschaft des Namens Genoels-Elderen gibt [2]).

---

1) Butkens, Annales de la maison de Lynden, Preuves, p. 107.

2) Ibidem, p. 251.

Godenoel scheint vielmehr ein in der Familie Elderen gebräuchlicher Vorname gewesen zu sein, wie aus deren Genealogie hervorgeht. Dort sind die Vornamen der erbfolgenden Herren aus der jüngeren Linie, mit einer einzigen Ausnahme, *Godenoul* benannt, während die erbfolgenden Herren aus der älteren Linie, auch mit einer Ausnahme, den Vornamen *Willem* führen, und von diesen Letzteren könnte unter der obgenannten von Dierick zum Testaments-Vollstrecker ernannten Persönlichkeit nur der in der sechsten Generation erwähnte Willem, Herr von Elderen-Richoven, Gemahl der Marie van Groesbeeck, Tochter des Zegher, [1]) oder dessen Vater Willem, Herr von Elderen, Gemahl der Margaretha van Horion, Herrin von Richoven, gemeint sein, da Beide die Zeitgenossen des Dierick van Linden gewesen sein mussten. Es kann jedoch mit der grössten Wahrscheinlichkeit angenommen werden, dass der Erstere als Testaments-Vollstrecker fungirte, da dessen Vater, um diese Zeit, vielleicht zu alt oder schon tod gewesen sein könnte.

Wir glauben daher berechtigt zu sein, den Willem, Herr von Elderen-Richoven, Gemahl der Marie van Groesbeeck, mit dem im Testamente bezeichneten Testaments-Vollstrecker gleichen Namens zu identificiren.

Wie hierunten ersichtlich, kam die Herrlichkeit Richoven in die Familie Elderen durch die Heirath der Margaretha van Horion, Herrin von Richoven, mit Willem, Herr von Elderen [2]).

Es gibt zwei Ortschaften namens Elderen: Scheeren-Elderen und Genoels-Elderen (Genoels = Godenoels = Goudenoulle).

1) Zegher van Groesbeeck heirathete Elisabeth van Flodrop. Deren Tochter Marie, Gemahlin des Willem van Elderen-Richoven, war daher eine Tante des Gerhard van Groesbeeck, Fürst-Bischoff von Lüttich. (Anhang, B).

2) Baron Chestret de Haneffe, Histoire de la maison de la Marck, p. 262, berichtet hierüber Folgendes. *Godefroid III de la Marck* (descendant de *Godefroid bâtard de la Marck*, sr de Sprimont et de Neufchâteau-sur-Amblève). On voyait autrefois dans l'ancienne église de Hamal une pierre armoriée portant sur les bords l'inscription suivante:

Cy gist noble home Godefroid de la Marck sr de Nouechesteaux
sur Amblève et bang de Spremont, sr de Hamal

Es ist kaum nöthig zu sagen, dass Butkens in seinen Annales verschweigt, dass Margaretha van Horion die Wittwe war des Gotfried van der Marck, Abkömmling einer Bastard-Linie aus dieser Familie.

Dieser Willem, Herr von Elderen, war ausserdem ein Onkel oder ein Vetter der Maria van Elderen, Gemahlin in zweiter Ehe des Dierick van Linden, die letzterer, wie wir weiter oben gesehen haben, durch Vermittlung des Robert van der Mark & van Arenberg und dessen Sohn Robert heirathete, und dass der auf diese Ehe bezügliche Vertrag im Hause des vorgenannten Robert van der Marck & van Arenberg besiegelt worden ist.

Somit hatte der zweite von Dierick van Linden und Maria van Elderen ernannte Testaments-Vollstrecker, Willem, Herr von Elderen, in doppelter Hinsicht verwandtschaftliche Beziehungen mit illegitimen Sprösslingen aus Van der Marck'schem Geblüt: 1) durch die eheliche Verbindung seines Vaters, Willem, Herr von Elderen, mit Margaretha van Horion, Wittwe des Gotfried van der Marck (Bastard-Linie), und 2) durch seine eigene Heirath mit Maria van Groesbeeck, welche in der, unter Groesbeeck, berichteten Weise mit den Van der Marck versippt war. Sie war eine Gross-Enkelin der N... van Groesbeeck, Gemahlin des N... van Linden, vermeintlichem Grossvater des Dierick van Linden [1]).

---

et havoué de Rutten et de Romershoven, q̄
trespassa l'an 1552 le 2 j^e octobre, et damo^sel
Margrite de Horiõ son espeuse

Cette Marguerite de Horion, qui fut mariée à Godefroid de la Marck selon contrat passé à Saint Trond le 14 Novembre 1549, était fille d'Arnould, seigneur de *Reckhoven*, et de Marie Warniers. *Elle convola en seconde noce, l'an* 1555, *avec Guillaume d'Elderen, seigneur de Godenoels-Elderen.* Wie wir weiter oben gesehen haben, ist die Familie van Horion bereits versippt mit illegitimen Sprösslingen aus Van der Marck'schen Geblüt, indem Magdalena, illegitime Tochter des Everard van der Marck & van Arenberg, und einer Fräulein van Ryckel, um 1524, in zweiter Ehe, Conrad van Horion, Herr von Collonster heirathete (Ibidem, pp. 266 & 267). Dieser Conrad van Horion muss nahe verwandt gewesen sein mit der obigen Margaretha van Horion.

1) Anhang, B.

Der dritte von Dierick van Linden und Maria van Elderen ernannte Testaments-Vollstrecker war, nach dem Text des Testamentes, Dr Eingebert de Boumelle.

Wir glauben keinem Widerspruch zu begegnen, wenn wir behaupten, dass Boumelle die französisirte Form für Bemmel sei, der Name einer in Geldern ansässigen adeligen Familie. Wie der Verfasser des Testaments aus Godenoels, Goudenoulle, und aus Elderen, Eldre machte, so auch veränderte er den Namen Bemmel in die französische Form Boumelle [1]). Wir sind daher berechtigt, in Dr Eingebert de Boumelle ein Mitglied der Geldrischen Familie van Bemmel zu erblicken, und wollen ihn daher, in richtiger Weise, Dr Engelbert van Bemmel nennen.

Ein Arnold van Bemmel wird in den Annales mehrere Male im Verein mit Johan van Hackfort, Zweer van Appeldorn und Dierick van Bronckhorst als Adelige aus der Betuwe und als Verwandte des Steven van Lynden von Mussenberg, Gemahl der N... van Bronckhorst, erwähnt [2]). Ein Berndt van Hackfort und ein Dierick van Bronckhorst sind uns bereits bekannt aus der Urkunde vom 12 Juli 1489 [3]), und in der Urkunde vom 13 Februar 1490, sehen wir, dass ein Gosuin van Bemmel den Brienenshof an Steven van Lynden, Gemahl der N... van Bronckhorst, verkauft [4]).

Nun folgt eine wichtige Verbindung: Agnes van Lynden, Tochter des *Gosuin und der Agnes van Grontsteyn*, heirathet Johan van Bemmel [5]). Diese Agnes van Lynden ist eine Schwester der Anna van Lynden, Gemahlin des Johan van Groesbeeck, über den wir in dem Artikel über den ersten Testaments-Vollstrecker, Gerhard van Groesbeeck, berichtet haben, ebenso, dass die Mutter der beiden Schwestern, *Agnes van Grontsteyn, einer Bastard-Linie*

---

1) Butkens huldigt in den Annales de la maison de Lynden der manchmal sinnverwirrenden Gewohnheit, alle vlämischen und holländischen Familiennamen zu französisiren.

2) Butkens, Annales de la maison de Lynden, 223, 241 & 323.

3) S. Abschnitt I dieser Arbeit. 4) Ibidem.

5) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 365.

der Van der Marck angehört, über welche wir im nächsten Artikel über den vierten Testaments-Vollstrecker Genaueres hören werden.

Noch muss hier erwähnt werden, dass der früher erwähnte Johan II Herzog von Cleve, Graf van der Marck, der vor seiner Heirath bereits Vater von 62 Kindern war, von denen 7 oder 8 urkundlich bekannt sind, unter diesen letzteren eine Tochter, *Elisabeth*, *hatte*, *welche die Gemahlin war des Gadert van Bemmel*, der mit ihr, in 1521, mit Kervenheim belehnt worden ist. Elisabeth heirathete in zweiter Ehe, laut Vertrag vom 24 Januar 1528, Arnold von Mirbach [1]).

Es genüge schliesslich zu betonen, dass die Familie des dritten von Dierick van Linden und Maria van Elderen ernannten Testaments-Vollstreckers, Dr Engelbert van Bemmel, *mit den Van der Marck versippt war durch die vorgenannten Verbindungen mit illegitimen Sprösslingen derselben*, und, selbstverständlich, auch direkt verwandt war mit Steven van Linden, Gemahl der N... van Bronckhorst, dem vermeintlichen Vater des Dierick van Linden.

Mit der obbenanten Agnes van Grontsteyn haben sich die Van Lynden von Geldern, bedauerlicherweise, mit illegitimen Nachkommen der Van der Marck ehelich verbunden.

Der vierte und letzte von Dierick van Linden und Maria van Elderen ernannte Testaments-Vollstrecker ist Herr Dr Tignagel.

Die Urkunde vom 22 Mei 1485 [2]) ermöglicht es diesen Herrn zu identificiren. Sie sagt, dass Hadewig van Redinckhoven, Gemahlin aus erster Ehe des Johan van Groesbeeck, Herr von Hoemen, Malden & Beeck, [3]) Erbin ist der ganzen Hinterlassenschaft (Renten, Kapital und Güter) des *Willem Tengnagel von Zandtwick*, und von ihr auf ihren Sohn, Zegher van Groesbeeck, Herr von Hoemen, Malden & Beeck, und dessen Gemahlin Elisabeth van Flodrop übergehe. Sie werden die *legitimen Erben*

1) Chestret de Haneffe, Histoire de la maison de la Marck, p. 253.

2) St Arch. Düsseldorf, Altenliesen, Urkunde No 206.

3) Anhang, B.

des Willem Tengnagel benannt, ohne dass ein Verwandtschaftsgrad derselben zu den Van Groesbeeck angegeben wird.

Es läge auf der Hand, anzunehmen, Tengnagel sei ein naher Verwandter der Hadewig van Redinckhoven gewesen, was die Erbschaft auf natürliche Weise erklären würde, aber die Urkunde sagt, dass der nächste Erbe ihr Sohn Zegher und dessen Gemahlin seien d. h. dass die Erbschaft definitiv aus der Familie Tengnagel in diejenige der Van Groesbeeck, übergehe, woraus man nicht mit Sicherheit auf eine Verwandtschaft des Willem Tengnagel mit Hadewig van Redinckhoven schliessen kann. Bleibt daher nur seine Verwandtschaft mit den Van Groesbeeck, welche auch seine Anwesenheit als Testaments-Vollstrecker des Dierick van Linden erklären würde, und uns berechtigt, in ihm den im Testamente genannten Dr Tignagel zu identificiren [1]).

Ueber die Familie Tengnagel heben wir die folgende eheliche Verbindung hervor, aus dem Werke des Baron I. de Chestret de Haneffe [2]). Une note de Dithmar (dans Teschenmacher, p. 305) attribue à Jean Ier, duc de Clèves, comte de la Marck, né 16 Febr. 1419, trois enfants *batards*, auxquels il en faut ajouter plusieurs autres: 1° *Adolphe de Clèves, époux de N... von der Rosau.* Le duc Jean II, son frère naturel, lui concéda en fief le château de *Grondstein* en 1492, etc. etc.

Baron Chestret de Haneffe bemerkt hiezu: Dans Teschenmacher, p. 305; Scholten, dans van der Schuren, p. 214. Un fragment généalogique rapporté par De Vegiano (t. I, p. 463), dit qu' Adolphe bâtard de Clèves, seigneur de „Gronstein", épousa

---

1) Willem Tengnagel kommt weiters urkundlich vor wie folgt:

1472, 1 Juli — Willem Tengnagel von Zandtwick und Dierick van Lent Sohn des Dierick verpflichten sich gemeinschaftlich auf ihre Kosten zu erhalten ihren Deichgraben in der Gemeinde Doernick, Amtsmannschaft von Overbeke, nicht weit vom Schlosse Doernick (Staatsarchiv, 's Gravenhage, Gelderland, 1014—1727).

Fahne, in seiner Geschichte der Kölnischen, Jülich'schen & Berg'schen Geschlechter, gibt in Band II, Seite 153, eine Genealogie nebst Wappenbeschreibung der Familie Tengnagel = Tennagel = Tengennagel.

2) Chestret de Haneffe, Histoire de la maison de la Marck, p. 250.

Sandrine Tignagel et en procréa Anne de Clèves, mariée à Antoine d'Ailly, dit de Sains, chevalier. De son côté Dithmar prétend que le même Adolphe eut deux enfants, Jean de Gronstein et Elisabeth épouse d'Otton de Wylich. Tout cela n'est peut-être que le résultat d'une confusion de noms, car il parait avéré que ladite Elisabeth était fille, non pas d'Adolphe de Clève, mais d'Adolphe de Buderich, dit Gronstein, et d'Alexandrine von Tengnagel. Voy. Fahne, Kölnische Geschlechter, t. II, pp. 22, 50 & 153.

Es liegt hier kein Irrthum vor, wie Baron Chestret de Haneffe meint, die Sache liegt vielmehr ganz klar, wie aus Folgendem hervorgeht.

Fahne sagt in der eben angezogenen Stelle (Bd. II, pp. 21 & 22).

Büderich p. p.

Es gab auch noch ein anderes Geschlecht dieses Namens, der Clevischen Ritterschaft angehörig. Sein Wappen komt in der Urkunde über den Geckenorden vor und ist bei Teschenmacher und Von Steinen abgebildet. *Ob von ihnen oder den zuerst genannten Adolf von Büderich genannt Gronstein abstammt, dessen Frau Sandrina von Tengnagel hiess und deren Tochter Elisabeth, Erbin zu Rossow † 1541, 6 Juni, Otto von Wilich heirathete*, wird das Wappen bestimmen [1]).

---

1) Herr Archivrath Dr Harless in Düsseldorf hatte die Güte uns folgendes über die Familie Büderich zu schreiben.

Die Urkunde, d.d. 12 November 1381, auf welche die Abbildungen in von Steinen, Westfäl. Geschichte, Band I, Tafel 2¹, und Fahne (Genealogie I, S. 56 II S. 21—22) zurückgehen, ist zwar noch im Staats-Archiv vorhanden und bei Lacomblet, Urkundenbuch III S. 775, No 864, gedruckt und es hängen auch noch viele, durch Einschreibung von Namen auf die anhangenden Pergamentstreifen kenntlich gemachte Siegel der Glieder der Clevischen Ritterschaft derselben an, leider aber ist gerade bezüglich der von Büderich weder ein Siegel noch ein zugehöriger Pergamentstreifen erhalten. *Gleichwohl darf auf Grund des vorhandenen Materials mit der grössten Wahrscheinlichkeit angenommen werden, dass weder die beiden Siegelcopien richtig sind noch eine besondere Clevische, von den Cölnischen Büderich verschiedene Familie dieses Namens, wie Fahne meint, bestanden haben.*

Alle in hiesigen Urkunden als Besiegler nachweisbare von Büderich gehören

Und in Band II Seite 50. *Gronstein* führten *drei Gleven im Wappen und dazwischen einen Herzschild und auf dem Helm einen gekrönten Hundskopf*, so steht das Wappen in der Jülischen Hochzeit Tafel I, wo ein *Gronstein gegen 1490 mit einer Tengnagel und deren Tochter später mit einem v. Wilach verheirathet war.*

Und S. 153. *Vor 1499 h. Otto von Wilich, Elis. von Buderich, gt. Gronstein, Tochter von Adolf und Alexandrine von Tengnagel Erbin zu Rossow* (vergleiche Jülische Hochzeit, Tafel 1).

Die Frage die sich hier aufwirft, und deren Lösung für unsere Arbeit von Wichtigkeit ist, beschränkt sich auf die Definirung der Abstammung des Adolf von Büderich genannt Gronstein oder Grondsteyn, Gemahl der Alexandrine von Tengnagel. Welchem Geschlecht derer von Büderich gehört er an? Fahne beruft sich diesbezüglich auf die Abbildungen des Wappens des zur Clevischen

---

unzweifelhaft einem und demselben Geschlechte an, welches, aus Ministerialen der Grafin Hildegund von Meer (Urkunde aus der Zeit um 1176, Lacomblet, Urk. Buch I. No 453) hervorgegangen, u. a. von Kurcöln die Vogtei zu Büderich und das Haus Gripswald unweit Uerdingen, vom Stift Werden das Gut ter Borch zu Lehn trug, den Hof ten Eyck bei Mörs, einen Hof zu Wallach und die Herrlichkeit Friemersheim besass. Dasselbe Geschlecht lässt sich bis in das 16. Jahrhundert verfolgen und führte *in verschiedener Ausgestattung, theils kreuzweise zusammengelegt, theils durch einen zwischengelegten Kreis getrennt und an dessen Radien eingezeichnet, vier Seeblätter.* Die letztere Darstellung an einer Urkunde der Carmeliter zu Mörs von 1510 in leider defectem Zustande vorhanden, ist bei Fahne, I, S. 56 annähernd richtig abgebildet.

Die Belehnungen der von Büderich mit dem Hause Gripswald und der Vogtei zu Büderich reichen bis in die zweite Hälfte des 16. Jahrhunderts. Nach dem Tode Wilhelms von Büderich ward Gripswald durch erzbischöfliche Entscheidung vom 20 October 1565 zwischen den Erbinteressenten, den von Holtorp und den minorennen Kindern des vorgenannten Adolf, Adelheid und Margaretha von Büderich, getheilt, doch liegen keine Belehnungen der Letztgenannten vor, so dass die von Holtorp bald in den Alleinbesitz des Hauses gelangt zu sein scheinen.

Es gabe übrigens auch eine Dynastenfamilie von Büderich, als deren *Letzte* die Edelfrau Jutta von Büderich in einer Urkunde der Abtei Meer von 1247 erscheint.

Ritterschaft gehörenden Geschlechtes von Büderich. Die angezogenen Abbildungen dieses Wappens bei Teschenmacher [1]) und Steinen [2]) *zeigen beide ein und dasselbe Heroldsstück: einen senkrecht stehenden Ancker.*

Das Cölner Geschlecht der von Büderich hingegen führte *in* verschiedener Ausgestaltung, *theils kreuzweise zusammengelegt*, *theils durch einen zwischengelegten Kreis getrennt und an dessen Radien eingezeichnet vier Seeblätter* (S. Anmerkung auf der vorhergehenden Seite).

Wir haben aber die Authorität des Herrn Archivrath Dr Harless in Düsseldorf zur Behauptung, dass auf Grund des vorhandenen Materials mit der grössten Wahrscheinlichkeit angenommen werden darf, *dass weder die beiden Siegelcopien bei Teschenmacher und Steinen richtig sind*, *noch eine*, *besondere Clevische*, *von den Cölnischen Büderich verschiedene Familie dieses Namens, wie Fahne meint*, *bestanden habe.*

In Folge dessen liegt die Entscheidung, in heraldischer Beziehung, ausschliesslich zwischen dem oben beschriebenen Wappen des Cölner Geschlechtes der von Büderich und dem in der Jülich'schen Hochzeit Tafel I abgebildeten Wappen des Gronstein der eine Tengnagel und deren Tochter, Elisabeth von Büderich genannt Gronstein, die Otto von Willich geheirathet hat, und dieses Wappen zeigt *Drei Gleven* und hat nicht die entfernteste Ahnlichkeit mit demjenigen der Cöllner Büderich, und daher gehörte Adolph von Grondstein nicht zu dem letzteren Geschlecht das, nach Herrn Archivrath Dr Harless, zu damaliger Zeitperiode das einzige Geschlecht dieses Namens war.

Adolph von Büderich genannt Grondstein wird in der Jülichschen Hochzeit nur mit dem zweiten Familiennamen (Grondstein) be-

---

1) Teschenmacher, W., Annales Oliviae, Juliae etc. Frankfurt und Leipzig, 1721, II Theil, folio 56, Urkunde betreffend den Geckenorden, Siegel des van Büderich.

2) Steinen, von, Westphälische Geschichte, Lemgo 1755, kl. 8v, Band I, Tafel XXI, No 21, Wappen des N. von Büderich.

nannt, und auch Scholten [1]) heisst ihn nur Adolph, Herr von Grondstein, und, wenn er zeitenweise oder während einer bestimmten Zeit sich Büderich nannte, so kann dies nur darin seinen Grund gehabt haben weil er wahrscheinlich kurze Zeit in Büderich, ein Cleve-van der Marck'scher Besitz, [2]) wohnte oder den Ort zu Lehn hatte, und, ganz im Sinne der damaligen Zeit, seinen Namen zeitweilig nach demselben schrieb.

Adolph von Büderich genannt Grondstein alias Adolf von Grondstein erhielt dass Schloss Grondstein, ebenso ein Cleve-van der Marck'scher Besitz, in 1492, von Johan II, Herzog von

---

1) *Adolf, Herr von Grondstein*, * verheirathet mit einer von der Rosau aus der Pfarre Bienen.

---

* Turck, Privilegia Nobilium fol. 78, bringt folgende Belehnungen mit Grondstein in Liemers.

Wilhelm von Loel 1340. Grondstein erbauwet (Suppl. 289:

Graf Adolf 1378 vergüint Grondstein zu bauwen u. zu vestigen cum similj reseruata Apertura et jure Bellj, als Hulhusen).

Johan v. der Rosenauw Na von Loell.
Adolfi C. Clivíae fr. natur.

Wilh. v. der Rosenauw Gerardt v. Rosenauw
1439

Na v. der Rosenauw
an Adolff b. filius Jois I
Ducis Cliviae.

Joh. v. Grondstein Elisab. v. Gronst. an
Cath. v. Ysendorn Otto v. Wylich

Christoffel v. Wylich Ambt in Hetter
Johanna v. Palandt.

Joh. Christoph v. Wylich, Herr zu Lottumb,
Gribbenforst, Quaidt u. Wyckeraidt.

Auszug aus Dr Robert Scholten, Clevische Chronik nach der Originalhandschrift des Gert van der Schuren nebst Vorgeschichte und Zusätzen von Turck, einer Genealogie des Clevischen Hauses und drei Schrifttafeln, Cleve, 1884, 8°, Seite 214 u. 215.

2) Chestret de Haneffe, Histoire de la maison de la Marck, pp. 41, 63 & 64.

Cleve, Graf van der Marck, seinem natürlichen Bruder, zu Lehn,[1]) und, wie wir sehen, schrieb seinen Namen nach demselben, und es kann daher kein Zweifel mehr über seine Abstammung vorherrschen.

Adolf von Büderich genannt Grondstein alias Adolf von Grondstein, Gemahl der Alexandrine von Tengnagel, ist somit identisch mit Adolf von Cleve, natürlichem Sohn des Johan I Herzog van Cleve Graf van der Marck, und hierdurch wird repräsentirt der bereits unter van Bemmel und unter van Groesbeeck hervortretende *Genealogische Zusammenhang der Testaments-Vollstrecker des Dierick Van Linden mit den Van Grondstein, einer illegitimen Von der Marckischen Progenitur*, die sich bis auf die Familie van Rossem erstreckt *die mit den Van Gronsteyn ebenfalls versippt war durch die Verbindung des Johan van Rossem mit Agatha van Lynden, Tochter des Gosuin, und der Agnes van Gronsteyn, Schwester der Anna van Linden, Gemahlin des Johan van Groesbeeck*, Herr von Hoemen, Malden & Beck, *und der Agnes van Linden, Gemahlin des Johan van Bemmel, Ritter.*

Weil hier wieder einmal eine eminent groteske Butkens'sche Fälschung angetroffen wird, verdient sie näher beleuchtet zu werden.

Agnes van Grondsteyn, Gemahlin des Gosuin van Linden, über deren Herkunft die Annales sich in tiefes Schweigen hüllen, soll um 1342 gestorben sein. Ihre Tochter, Anna van Linden, heirathete, wie bereits früher erwähnt, *Friedrich* van Groesbeeck, Ritter, dessen Vorname aber, nach Le Fort, nach Van den Bergh und nach Delvaux, ganz richtig, *Johan* ist, und dessen Gemahlin, in erster Ehe, Hadewig van Redinckhoven war, die vor dem 22 Mai 1485 gestorben ist [2]). Johan van Groesbeeck muss daher seine Gemahlin in zweiter Ehe, Anna van Linden, *nach* dem 22 Mai 1485 geheirathet haben, und die Annales lassen ihre Mutter in 1342 sterben, also 143 Jahre *vor* der Heirath ihrer Tochter!

Dieselbe Anna van Linden, Ahne des Gerhard van Groesbeeck,

---

1) Chestret de Haneffe, Histoire de la maison de la Marck, p. 250.

2) Staatsarchiv Düsseldorf, Altenbiesen, Urk. n° 206, und Anhang, B.

Fürst-Bischoff von Lüttich, wird auf Seite 49 der Annales als einer anderen seit mehreren Jahrhunderten ausgestorbenen gleichnamigen Familie angehörend, bezeichnet!

Ob Gosuin wirklich der Vorname des obbenannten Linden, Gemahl der Agnes von Grondstein, war, ist uns nicht bekannt; es genügt für die Zwecke dieser Arbeit die Thatsache, dass *ein* Linden von Geldern *eine* Grondstein geheirathet hat.

Die Entstellungen, Erfindungen und Fälschungen der Compilatoren der Annales hatten einen solchen Höhegrad erreicht, dass sie selbst rath-und hilflos vor dem von ihnen angestellten genealogischen Chaos gestanden haben müssen, und nicht mehr sehen konnten, dass sie rettungslos verloren sind sobald mit Ernst Nachforschungen über den Inhalt ihres berüchtigten Werkes gemacht werden, und so ist es auch wieder mit dieser Fälschung gegangen, deren erstes Stadium — der *falsche Vorname* des Van Groesbeeck und die *Verläugnung* der Anna van Linden — den Zweck hatte, die Aufmerksamkeit von der Verwandtschaft mit den Groesbeeck abzulenken *um die Fälschung mit dem unterschobenen Ahnen van Winssen glaubwürdig zu machen*, während im zweiten Stadium, die falsche Angabe des Todesjahres der Agnes van Grondstein verhindern sollte, dass man Nachforschungen über ihre auf Van der Marck'schen illegitimen Geblüte beruhende Familie anstelle, denn, wie die Belehnungen von Grondstein zeigen, gab es, um 1342, dem angegebenen Todesjahre der Agnes, *noch keine adelige Familie Namens Grondstein.* Dieser Familienname wurde erst begründet durch Adolf von Büderich genannt Grondstein alias Adolf, Herr von Grondstein, natürlicher Sohn Johan I, Herzog von Cleve, Graf van der Marck, der, in 1492, das Schloss Grondstein von Johan II, Herzog von Cleve, Graf van der Marck, seinem natürlichen Bruder, zu Lehn erhielt [1]).

Die vorstehenden ausschliesslich auf authentischen Dokumenten beruhenden Erörterungen über die vier von Dierick van Linden

1) Chestret de Haneffe, Histoire de la maison de la Marck, p. 250.

und Maria van Elderen, seiner Gemahlin, ernannten Testaments-Vollstrecker stellen uns vor die für unsere Arbeit wichtige Thatsache, *dass dieselben alle unter sich nahe verwandt oder versippt waren durch Heirathen mit natürlichen Sprösslingen der Grafen van der Marck*, und hierin müssen wir die Erklärung suchen zu der weiteren Thatsache dass unter den Testaments-Vollstreckern des Dierick van Linden *nicht ein einziges Mitglied der Familie seines Namens zu finden ist* d. h. *dass seine Familienbeziehungen, nicht auf Seite der Van Lynden in Geldern, sondern auf derjenigen der Van der Marck'schen illegitimen Sippschaften gestanden haben.*

Unter gewöhnlichen Verhältnissen ist es seit jeher allgemeine Sitte gewesen und wird es immer so sein, dass man bei der Wahl von Testaments-Vollstreckern zuerst an Mitglieder der *eigenen Familie* denkt, sofern solche vorhanden sind und die Eignung hiezu haben, und um das Jahr 1563, der Zeit in welcher Dierick sein Testament verfasst hat, müssen ja seine vermeintlichen Brüder und verschiedenen vermeintlichen Vetter der Familie Van Lynden in Geldern am Leben gewesen sein. Aber, wie konnte Dierick an eine solche Wahl auch nur denken, da er *nie einen Anspruch auf diese Verwandtschaft gemacht hatte, einer Verwandtschaft die erst lange nach seinem Tode zuerst von seinem Sohne Dierick und dann von seinem Enkel Ernest van Linden, ohne urkundliche Belege, als Thatsache in den Annales de la maison de Lynden hingestellt worden ist!* Es konnte also erst *nach* der Veröffentlichung dieses Buches auffallen, dass unter den Testaments-Vollstreckern des Dierick van Linden sich kein Mitglied der Familie befand welche seinen Namen führte.

VI.

Diese Arbeit würde der Vollständigkeit ermangeln wenn wir nicht auch die in den Annales de la maison de Lynden dem Dierick van Linden gegebenen Geschwister in den Kreis unserer Betrachtungen ziehen würden, und wir werden hier deren Spuren verfolgen soweit die Annales uns Nachrichten über dieselben bringen, da wir selbst diesbezüglich keine archivalischen Forschungen an-

gestellt haben, und unser reiches einschlägiches urkundliches Material keine Auskunft über dieselben enthält.

In Abschnitt I dieser Arbeit haben wir gesehen dass Steven van Lynden, Gemahl der N... van Bronckhorst, mit Robert van der Marck & van Arenberg, während derselbe, in 1506, Gouverneur von Arnhem war, eine „singulière amitié" geschlossen habe, welche sich auch nach dem Tode des Steven van Lynden, in 1507, auf dessen Kinder ausdehnte d. h. dass Robert van der Marck & van Arenberg sich thatkräftig für die Kinder des Steven interessirt haben soll.

Für Dierick van Linden, einem vermeintlichen Sohne des Steven van Lynden, Gemahl der N... van Bronckhorst, hat sich Robert van der Marck & van Arenberg, wie wir in dieser Arbeit nachgewiesen haben, in geradezu überwältigender, grossmüthiger und wahrhaft väterlicher Weise interessirt. Untersuchen wir nun ob er sein Interesse und seine Fürsorge, wie die Annales behaupten, auch für dessen vermeintliche Geschwister bethätigt hat.

Die Geschwister des Dierick van Linden sollen, nach den Annales, die folgenden sein:

a) Johan van Lynden, Herr von Mussenberg, Ritter, Landdrost von Hattem, etc. Seine Gemahlin war Anna van Galen.
b) Anna van Linden.
c) Dorothea van Linden.
d) Gaspard van Linden von Mussenberg. Er heirathet Anna van Besten.

Nichts, absolut nichts Nennenswerthes ist über dieselben in den Annales zu finden. Ja, in den kurzen dort stehenden Berichten über diese Geschwister des Dierick wird der Name Van der Marck, der bei Dierick und theilweise auch bei dessen Kindern direct und indirect eine stehende Rubrik bildet, nicht ein einziges Mal erwähnt. In betreff der beiden Brüder, Johan und Gaspar, werden nur die bekannten sogenannten Erbstreitigkeiten zwischen ihnen und Dierick mitgetheilt, und gesagt, dass sie durch die Vermittlung der Herren Arnold van Bemmel, Johan van Haeckfort, Zweer van Appeldorn und Dierick van Bronckhorst geschlichtet worden seien.

Die beiden Schwestern, Anna und Dorothea, werden in den Annales nur mit ihren Namen erwähnt.

Man muss daher annehmen dass die Compilatoren der Annales entweder in Unwissenheit waren über die Begebenheiten im Leben der von ihnen dem Dierick gegebenen Geschwister, oder, dass sie es vorgezogen haben Nichts über dieselben zu berichten um hierdurch weiteren Widersprüchen und Gegensätzen zu entgehen.

Man ersieht aus Vorstehendem, und es scheint offenbar zu sein, dass Robert van der Mark & van Arenberg, im Drange der Umstände und in der wahrhaft väterlichen Sorge für Dierick van Linden's Wohl, ganz auf sein ihm von den Compilatoren der Annales in den Mund gelegtes Versprechen auch für dessen Geschwister zu sorgen, vergessen haben muss, und diejenigen welche dieser Arbeit mit einiger Aufmerksamkeit gefolgt sind, werden über seine Vergesslichkeit kaum erstaunt gewesen sein.

VII.

Dierick van Lynden führte, wie eingangs erwähnt, den Titel eines Herrn von Hothey.

Was für eine Oertlichkeit ist dies?

Der in den Annales gebrauchte Name Hothey oder Othey [1]) repräsentirt eine dialektische Variation des Namens Othée, einer zwischen Tongeren und Lüttich bei Bischoffswiller und Rutten gelegenen Ortschaft welche unter der Lehnshoheit des Erzbischoff's von Cöln gestanden hat.

Das Wort Hothey, für sich selbst genommen, repräsentirt weder den Namen einer Ortschaft noch denjenigen einer Lehnsherrlichkeit, und dürfte nur als dialektischer Sprachbehelf gebraucht worden sein. Es muss daher befremden dass Ernst van Lynden, der wirkliche Autor der Annales, sich dieser Schreibeweise bedient hat. Sollte er vielleicht die Absicht gehegt haben, durch dieselbe etwaige Nachforschungen über diesen Besitz zu verhindern? Dieser

1) Butkens, Annales de la maison de Lyndon, pp. 239, 249 & 250.

Zweck hätte, möglicherweise, erreicht werden können, denn in den einschlägigen Lehnsregistern würde man umsonst nach dem Namen Hothey gesucht haben.

Die Herrlichkeit Othée oder Elch gehörte, nach Lefort, im 14ten Jahrhundert, den Van Hamal. Sie kam zu Anfang des 15ten Jahrhunderts in den Besitz der Familie Van Strail durch die Heirath der Johanna van Hamal, Herrin von Othée, mit Ameil Baré van Strail, und ging auf dessen Nachkommen über bis in die Mitte des 16ten Jahrhunderts.

Um diese Zeitperiode übertrug Eustachius van Strail seine Lehnsherrlichkeit Othée an Dierick van Linden, welcher mit derselben, am 23 September 1540, vom Erzbischoff von Cöln belehnt worden ist [1]), sie aber, in 1546, an den Erzbischoff zurückstellte.

Der Grund warum die Herrlichkeit Othée an ihren Lehnsherrn zurückfiel, ist folgender: Der Lehnsbrief vom 23 September 1540 nennt Othée das „durch nit entfengnis heimgefallene lehen" worunter zu verstehen ist, dass es nach Deutschem Lehnsrecht erforderlich war, dass der Lehnsinhaber beim Wechsel der Lehnsherren die Belehnung von neuem ersuchte und von neuem empfing. Dies hatte Eustachius van Strail versäumt, und zwar im Jahre 1515 beim Regierungsantritt des Erzbischoffs Hermann von Wied.

Die Frist innerhalb welcher diese Neuempfängnis bei Strafe des Heimfalls des Lehns zu erfolgen hatte, betrug 25 Jahre, wie aus einem Erlass des Erzbischoffs Ernst vom 25 September hervorgeht [2]).

1) Staatsarchiv Düsseldorf, Kurköln, Urk. no 2082, Original, Perg. Siegel abgefallen.

2) Die erzstiftischen und churkölnischen Lehnleute, welche, seit dem vor 25 Jahren stattgefundenen Regierungs-Antritts des Churfürsten, die ihnen lehnrechtlich obliegende Erneuerung ihrer Lehnempfängnisse noch immer nicht verwirklicht haben, werden aufgefordert, bei Strafe der Caducität ihrer Lehen, bis zum 25 Dezember d. J. glaubhafte Copien ihrer ältesten und jüngsten Lehnsbriefe in die Kanzlei zu Bonn zu liefern und daselbst während der Monate Januar, Februar und März, unter Produktion der Originalurkunden und Nachweisung ihrer persönlichen Qualification zu den Lehnstücken, ihre Lehen wie herkömlich zu empfangen und das gewöhnliche Gelübde zu leisten (Scotti, Sammlung der Gesetze und Verordnungen im vormaligen Churfürstenthum Cöln, T. 215).

Im Jahre 1540 waren 25 Jahre seit dem Regierungsantritt des Erzbischoffs Hermann verflossen.

Die Gründe welche Eustachius van Strail bewogen haben, die Neubelehnung von Othée nicht anzusuchen, und warum er diese Herrlichkeit an Dierick van Linden übertragen hat, bilden den Vorwurf zu diesem Artikel, nachdem wir zuerst den Verlauf der hierauf bezüglichen gesetzlichen Vorgänge in chronologischer Ordnung festgestellt haben werden.

Dierick van Linden sollte sich nicht lange des Besitzes von Othée erfreuen, denn am 1 Mai 1544 verkaufte er diese Herrlichkeit an Messire Philipp van Hamal, Ritter, Herr von Monchea, etc.

Die aus diesem Verkaufe resultirenden gesetzlichen Vorgänge lassen wir hier in chronologischer Ordnung folgen.

1544, *1 Mai — Philipp van Hamal*, *Ritter*, *Herr von Monchea*, etc., ernennt seine Prokuratoren und Bevollmächtigte. Einer derselben, Massin Thenis, erhält von ihm die Vollmacht sich an die Lehnkammer des Erzbischoffs von Cöln zu begeben, um dort von *Juncker Dierick van Linden* die Uebernahme der Herrlichkeit Othée zu bewerkstelligen in Uebereinstimmung mit dem vor den Schöffen von Lüttich an diesem Tage abgeschlossenen Kaufvertrag. Diese Prokuration wurde den Schöffen von Lüttich vorgelegt durch Jean Piteit, Herr von Omal, ebenso Schöffe von Lüttich und Vicebürgermeister dieser Stadt, im Namen des Regierenden Bürgermeisters *Robert*, *Graf van der Marck & van Arenberg*, *Herr von Neufchateau*, *Mirwart*, *Aigremont*, *und Hochvogt der Hesbaye*, welcher, mit den Schöffen, den Act durch Barthélemy Miche, und Meister Jean Swilhe, zur Zeit Meister der Stadt, besiegeln lässt [1]).

1546, *11 Mai — Dierick van Linden* gibt bekannt, in seinem Namen wie im Namen seiner Erben: *dass auf sein und seiner Herren und Freundschaft unterthänigste Bitte willen*, Hermann, Erzbischoff von Cöln, ihm vormals die Investitur des Lehns und

1) Staatsarchiv Düsseldorf, Kurköln, Urk. n° 2082, Original, Pergament, drei Siegel abgefallen.

der Herrlichkeit *Elch* (Othée) gegeben habe mit der Gerichtsbarkeit und den Vasallen des Ortes und allen seinen Dependenzen; dies in demselben Zustande in welchem das genannte Lehn früher von Eustachius van Strail gehalten worden war, dass es *wegen Unterlassung der Neubelehnung* demselben Erzbischoffe heimgefallen sei, in demselben Zustande in welchem es zugestellt und wieder zugefallen sei dem nemlichen Erzbischoffe durch den genannten *Eustachius van Strail.*

Dierick van Linden lässt dann wissen: dass, *da er wegen aller Arten von Unannehmlichkeiten und in Folge von eigenartigen Umständen in denen er sich befindet*, *das fragliche Lehn nicht ordnungsgemäss verwalten könne*, er die genannte Herrlichkeit Elch mit allen ihren Dependenzen abtrete und zurückstelle an den vorgenannten Erzbischoff; *dies aus freiem Willen*, *ohne dazu gezwungen zu sein und nach reifer Ueberlegung*, in allen Rechtens Form, so dass der Erzbischoff sie zurücknehmen und darüber verfügen kann nach Gutdünken, ohne dass Dierick van Linden noch seine Erben irgend einen Anspruch auf dieselbe erheben können.

Dierick van Linden erklärt dann zu verzichten auf alle Reclamation, auf alles Recht und auf jeden Anspruch den er in betreff dieses Lehns beim Erzbischoff machen könnte, sei es vor Gericht oder Anderswo [1]).

Beim Tode des *Eustachius van Strail*, Gemahl der *Margaretha von Hosden*, um 1547, wurde *Messire Philipp van Hamal*, Herr von Monchea, etc., mit der Herrlichkeit Othée belehnt [2]).

Trotzdem beabsichtigt Frau *Margaretha van Hosden*, Wittwe des *Eustachius van Strail*, die Herrlichkeit Othée zu behalten. Sie wendet sich an den Gerichtshof der Zwei und Zwanzig, welcher ihr Recht zuspricht mittelst Urtheils vom 2 Januar 1549 [3]).

Philipp van Hamal appellirt an den Staats-Rath. Doch das

1) Staatsarchiv Düsseldorf, Registrum feudorum ecclesie Coloniensis, S. 542.

2) Staatsarchiv Lüttich, Register des Greffe scabinal von Othée, nº 29.

3) Staatsarchiv Brüssel, Grosser Rath von Mecheln. Reg. 851, p. 714.

Urtheil des Gerichtshofes der Zwei und Zwanzig wird bestätigt am 23 März 1549 [1]).

Philipp van Hamal recurirt an das Kaiserliche Kammergericht zu Speier, welches ihm Recht zuspricht. Philipp v. H. weigert sich nun dem Dierick van Linden die auf Grund des Kaufvertrags stipulirte Rente von 150 Gulden zu zahlen. — Dierick v. L. verlangt von Philipp van Hamal Zahlung der Rente sammt den fälligen Rückständen. — Philipp v. H. weigert sich, Van Linden lässt ihn auf den 29 November 1550 vor den Grossen Rath von Mecheln vorladen. — Der Grosse Rath von Mecheln verurtheilte Philipp van Hamal zur Zahlung und Ausführung des Kaufvertrages vom 1 Mai 1544. Dieses Urtheil wurde vollzogen in Mecheln am 24 Dezember 1550 [2]).

1551, 16 Juni — Philipp van Hamal errichtete zu Gunsten des *Dierick van Linden* die Rente von 200 Gulden auf die Herrlichkeit Monceau, von welcher 150 durch den Kauf vom 1 Mai 1544, und 50 für die seit Weihnachten 1544 fälligen Rückstände bestimmt sind [3]).

Trotz der nun errichteten Rente von 200 Gulden hören die Schwierigkeiten nicht auf. Sie wurden schliesslich beglichen mittelst Gerichts-Aktes vor den Schöffen von Löwen, am 1 März 1552 [4]).

Am 12 März 1552 wird *Dierick van Linden*, Juncker, mit der Rente von 200 Gulden belehnt [5]).

Philipp van Hamal trat den wirklichen Besitz der Herrlichkeit Othée oder Elch erst am 23 Dezember 1555 an [6]).

Soweit der Verlauf der gesetzlichen Vorgänge die dieser Besitzwechsel in der Herrlichkeit Othée verursacht hat und der,

---

1) Staatsarchiv Lüttich, Revisoren der Zwei und Zwanzig, Urtheile, Reg. 1, ohne Paginirung.

2) Staatsarchiv Brüssel, Grosser Rath von Mecheln, Reg. 851, p. 714.

3) Staatsarchiv Lüttich, Lehnkammer, Lüttich, Bd. 74 (1545–1552) folio ijcxxxvj

4) Communal-Archiv, Löwen. Greffe scabinal von Löwen, 2e Kammer, Bd. 536, nicht paginirt.

5) Staatsarchiv Lüttich, Lehnkammer, Lüttich, Reg. 74, folio ijcxlvij, Monchea.

6) Archiv des Herrn François Straven in St Truiden, Orig. Perg.

trotz der Rechtseinsprache der Frau Margaretha van Hosden, Wittwe des Eustachius van Strail, und deren zwei Söhne, die von dem Gerichtshof der Zwei und Zwanzig mittelst Urtheils vom 2 Januar 1549 anerkannt worden ist, mit der Besitzergreifung der Herrlichkeit Othée durch Philipp van Hamal endete.

Da eine klare Auseinandersetzung der Ursachen die zu diesem Besitzwechsel geführt haben von Wichtigkeit für diese Arbeit ist, sind wir gezwungen dieselben in positiver Weise auf historischer und rechtlicher Grundlage zu erforschen.

Die erste Frage zur Lösung dieses Problems ist die, warum Eustachius van Strail es während 25 Jahren unterlassen hat die Neubelehnung von Othée nachzusuchen.

Dierick van Linden selbst gibt uns die Antwort auf diese Frage. Im Verlauf des oben skizzirten Prozesses vor dem Grossen Rath von Mecheln wirft ihm Philipp van Hamal vor *dass er (Dierick v. L.) ihm eine Herrlichkeit verkaufe die ihm nicht gehöre*, worauf Van Linden erwiederte, dass Van Hamal beim Verkaufsabschlusse wohl gewusst habe *dass das Besitzrecht von Othée strittig werde.*

Nun stellt sich die Frage: warum, nach den vorherrschenden Feudalgesetzen, das Besitzrecht von Othée strittig geworden ist?

Wir sind noch nicht in der Lage klares Licht auf diesen Punkt zu werfen, da das hiezu nothwendige urkundliche Material nicht vollständig ist. Dennoch besitzen wir einen Gerichtsakt welcher beweist, dass bereits ein diesbezüglicher Conflict mit Dierick van Linden und der Mutter des Eustachius van Strail, Catherine de Seraing, [1]) bestanden habe. Die Analyse desselben lassen wir hier folgen. 1561, 27 Februar — Johann Gebhard, Erzbischoff von Cöln, befielt dem Erard van Marcken, Herr von Newerburg,

1) Catherine de Seraing war eine Tochter des Jean de Seraing, Herr von Tiuloz und château de Jemeppe-Sur-Meuse, und der Catherine Harducmont, Herrin von Hollogne, Boilhe und Parion, Sie heirathete gegen Ende des 15ten Jahrhunderts Eustachius van Strail, Juncker, Herr von Othée, Vater des Eustachius van Strail Juncker, Herr von Othée, Gemahl der Margaretha van Hosden. Eustachius der Aeltere heirathete in erster Ehe, am 7 Juni 1482, Agnes van Corswarem, Tochter des Jakob und der Johanna van Horion.

dem Johann Halle in N. bei Herll und dem Johan van Amstenradt, ein in betreff der Herrlichkeit Othée in 1552 gefälltes Urtheil zu vollziehen.

Im Jahre 1552, den 24 November, haben die Räthe und Vorsitzenden unserer Lehnkammer, auf Befehl des Adolph, Erzbischoffs von Cöln, unseres Vorgängers, die Vollziehung eines definitiven dem Dierick van Linden gegen Catherine de Seraing zugesprochenen Urtheils in betreff des Dorfes oder Lehns von Othée angeordnet. Dieses Urtheil wurde gefällt von den Räthen, Richtern und Vorsitzenden der Lehnkammer der Diöcese Cöln, welche zu diesem Zwecke von dem verstorbenen Hermann, Erzbischoff von Cöln, frommen Angedenkens, zusammenberufen worden ist

Heute interpellirt uns Willem van Hamal, Sohn des verstorbenen Philipp van Hamal (welchem Dierick van Linden unser Lehn von Othée mit voller Zustimmung unserer Vorgänger, Erzbischöffe von Cöln, übertragen hat), um endlich die Vollziehung des vorgenannten Urtheils in gesetzlicher Form zu erlangen.

Eingedenk der Thatsache dass es wenig hilft Urtheile auszusprechen wenn man deren Vollziehung nicht anordnet, befehlen wir Ihnen, allen und einem jeden von Ihnen insbesondere, zur ganzen Vollziehung des Urtheils zu schreiten sobald es von Ihnen verlangt werden wird. Gegeben in unserem Schlosse von Brule am 27 Februar 1561 [1]).

Soweit der Befehl des Erzbischoffs Johann Gebhard zum Vollzug des Urtheils gegen Catherine de Seraing.

Diesem Befehl ging voraus ein Schreiben desselben Erzbischoffs an Robert van Berghes, Bischoff von Lüttich, datirt vom 30 Januar 1561, dessen Analyse folgende ist.

Der Erzbischoff erklärt: dass unter der Regierung des Hermann, seines Vorgängers auf dem erzbischöfflichen Stuhl von Cöln, mit

---

1) St. Arch. Düsseldorf, Kurköln. Lehnregistratur No. 142, Copie vom Jahr 1568. In diesem Act muss ein quinquagesimo ausgefallen sein, denn Erzbischoff von Schaumburg regierte von 1546—1556.

Der Schreiber des Briefes ist Erzbischoff Johann Gebhard von Mannsfeld.

Bewilligung des Letzteren und gemäss den auf die Angelegenheit Bezug habenden Gebräuchen und Gesetzen, habe verkauft Eustachius van Strail an einen genannten *Diederich van der Linde*, das Lehen und den Besitz Elch oder Othée, dem obgenannten Erzbischoff gehörend; — dass Diederich in Folge dieser Uebertragung den genannten Besitz zu Lehn erhalten habe; dass, thatsächlich, Catherine de Seraing, Mutter des vorgenannten Eustachius van Strail, und Johann van Strail, ihr Sohn, trotz dieses Verkaufsvertrags und der Belehnung, Ansprüche auf das in Frage stehende Lehn erhoben und geltend gemacht haben; dass aber in Folge eines Urtheils des Erzbischoffs dem Schultheissen, den Schöffen und den Bewohnern von Othée befohlen wurde nur dem Dierick zu gehorchen und nur ihn allein als Herrn von Othée anzuerkennen, *und den Klägern* (Catherine de Seraing und Johan van Strail) *auf immer auf ihre Ansprüche zu verzichten und sich diesbezüglich in ewiges Schweigen zu hüllen.* Dieses Urtheil hatte gänzlichen Vollzug erhalten. Später, sagt der Erzbischoff, unter seinem Vorgänger Adolph, ging die Herrlichkeit von Othée, gemäss eines durch Dierick van Linde gemachten Uebertrags, in den Besitz des verst. Philipp van Hamal, Ritter, und dessen Erben über, welche, ebenso, die Investitur desselben erhalten hatten. Aber diese Erben sehen sich thatsächlich belästigt und in ihrem Besitze gestört durch die ununterbrochenen Ränke der Frau Margaretha van Hosden, Wittwe des Eustachius van Strail, und durch Richard van Repen, Gemahl ihrer Cousine. Und, setzt der Erzbischoff von Cöln fort, um allen diesen ungesetzlichen Kunstgriffen ein Ende zu machen, bitten uns diese Erben dem Willen der Erzbischöffe, unserer Vorgänger, Achtung zu verschaffen, den Belehnungsakten welche sie ertheilt haben, dem Besitzrecht welches sie angeordnet haben und dem Urtheil welches sie zum Vollzug gebracht haben. Sie bitten uns dringend sie zu vertheidigen, sie zu beschützen und zu verhindern dass sie belästigt werden, durch wen immer es sei in betreff ihres Lehns von Othée, etc. etc. [1])

---

1) Staatsarchiv Lüttich, Schöffen von Lüttich, Bd. 53, fol 119 vo.

Eustachius van Strail, Gemahl der Catherine de Seraing, starb in 1507. Seine Wittwe lebte noch am 1 Februar 1542. Sein Sohn Eustachius heirathet, in 1512, Margaretha van Hosden; er wird noch erwähnt als Herr von Othée in 1536. Dierick van Linden wird erwähnt als Herr von Othée am 2 April 1541; er wurde damit belehnt in 1540. Am 24 Januar 1542 bestreitet Catherine de Seraing bereits den von ihrem Sohne Eustachius gemachten Verkauf von Othée an Dierick van Linden. Vor dem Verkauf von Othée durch Dierick an Philipp van Hamal wurde der Catherine de Seraing *das ewige Stillschweigen* vom Erzbischoff von Cöln anbefohlen. Man muss daher schliessen, dass die sententia definitiva gegen Catherine de Seraing vor dem 1 Mai 1544 erlassen worden sein muss.

Trotz aller Forschungen in den einschlägigen Niederländischen und Rheinischen Archiven ist es uns nicht gelungen diese sententia definitiva, ein für unsere Arbeit wichtiges Dokument, zu entdecken, und wir fürchten dass die Lehnsakte der Erzbischöffe von Cöln aus dieser Zeitperiode verloren gegangen sein müssen.

Inzwischen, scheint es angezeigt zu sein, die persönliche Stellung des Eustachius van Strail zu der Herrlichkeit Othée zu untersuchen.

Angesichts der Thatsachen, dass die Herrlichkeit Othée gegen 150 Jahre im Besitze der Familie Van Strail war, dass sie den einzigen Besitz des Eustachius van Strail bildete, und dass zwei Söhne aus seiner Ehe mit Margaretha van Hosden vorhanden waren, ist man, unter normalen Verhältnissen, gezwungen zu behaupten, dass es dessen imperative Pflicht gewesen wäre die Neubelehnung nachzusuchen, soweit dies von ihm abhängig sein würde, da er hiedurch die Zukunft seiner beiden Söhne zu sichern in der Lage gewesen wäre. Er thut es aber nicht, sondern depossedirt seine eigenen Söhne durch einen Herrlichkeitsübertrag zu Gunsten des Dierick van Linden der mit ihm weder durch Verwandtschafts- noch durch Freundschaftsbande liirt ist. Eine derartige Handlungsweise lässt auf ernste und mächtige Bewegungsgründe schliessen.

Und, was noch mehr in Erstaunen setzt, ist, dass Margaretha

van Hosden, Wittwe des Eustachius van Strail, mit ihren zwei Söhnen, angesichts ihrer vollen Kenntniss des Kaufvertrags, formelle Ansprüche auf Othée erhebt, und dass diese ihre Rechte, mittelst Urtheils, von dem Gerichtshof der Zwei und Zwanzig anerkannt worden sind.

Wie kommt es, muss man ferners fragen, dass nach Unterlassung der Neubelehnung von Othée, von Seite des Eustachius van Strail, kein Mitglied dieser Familie sich beeilt hat die Investitur dieser Herrlichkeit zu erlangen?

Das voluminöse diesbezügliche Aktenmaterial präcisirt nicht die gegenseitigen Rechte der streitenden Parteien, sondern bewegt sich nur auf der formellen Besitzfrage; man ist daher gezwungen dieselben indirekt aus den Aktenstücken zu deduciren, wodurch sich die Erklärung der obigen, dem Anscheine nach, räthselhaften Vorgänge von selbst im Verlaufe dieser Erörterung ergeben wird.

Zu diesem Zwecke müssen wir es als unsere nächste Aufgabe betrachten, die persönliche Stellung des Dierick van Linden in betreff der Herrlichkeit Othée näher zu beleuchten.

In Abschnitt IV haben wir auf Grund urkundlicher Belege nachgewiesen, dass Dierick van Linden weder in Geldern noch zur Zeit seiner Heirath mit Katherina van der Marck alias le Pollain irgend welchen Besitz sein eigen nennen könnte, und dass er in Folge dieser Heirath die Herrlichkeit La Rochette von Everard van der Marck & van Arenberg zu Geschenk erhalten hatte, welche letzterem von seinem Bruder Robert abgetreten wurde.

Wie bereits früher erwähnt, wurde Dierick van Linden dieser Besitzung verlustig, in 1536, trotz all seiner Bemühungen sich zum Herrn derselben zu machen, und trotz des mächtigen Schutzes der Van der Marck, welche vor keinem Mittel zurückschreckten um zu ihrem Ziele zu gelangen. La Rochette fiel an seine frühere Eigenthümerin, Maria van Wittem, zurück.

Einige Schriftsteller sind der Meinung dass die ausserordentliche Energie welche Maria van Wittem, Wittwe des Reiner van Gulpen, in der Vertheidigung ihrer Rechte entwickelte, zur Krönung ihres Erfolges beigetragen habe. Das mag theilweise der Fall gewesen

sein, ein Hauptgrund aber muss wohl darin zu suchen sein, dass Dierick van Linden, der ja in Gemeinschaft mit dem Kapitel von Aachen zur Zahlung der Kosten des Processes verurtheilt worden ist, [1]) *in analoger Weise wie mit dem Besitze von Othée, der ihm auch entwischte, den feudalen Gesetzesformen nicht genügen konnte.*

Wie definirt nun Dierick van Linden sein Anrecht auf die Herrlichkeit Othee?

In dem Lehnbrief vom 23 September 1540 sagt er: Ich Dietherich vonn Linde doin kunt unnd bekennen hiemit gegenn allermennig-lich, als der hochwirdigst furst und herre, herre Herman, ertz-bischof zu Collen unnd churfurst etc. mein gnedigster herre *mich umb mein, meiner herrenn unnd freundschafft underthenigst bitt willenn* mich mit seiner churfurstlichen gnaden ubergebenn und durch *nit entfengnis heimgefallenn lehen*, nemlich dem dorff Elch (Othée), dem gericht daselbst und darin gehoerender manschafft gnediglich belehent han etc. etc. [2])

Dierick van Linden erhielt somit die Herrlichkeit Othée auf Grund „seiner und seiner Herren und Freundschaft unterthänigste Bitten". Warum, muss man hier fragen, diese servile Bitten, wenn der Uebertrag des Bezitzes in normal-gesetzlicher Form stattzu-finden hat? Entweder hat Dierick ein gesetzliches Anrecht auf diesen Besitz, oder er hat es nicht, im ersteren Falle wären die servilen Bitten überflüssig gewesen.

Dann, wer waren die Herren auf die sich Dierick beruft. Darüber kann nicht der geringste Zweifel bestehen, da hierunter seine sonstigen Lehnsherren zu verstehen sein werden. Dieselben sind, wie aus dem Inhalt dieser Arbeit hervorgeht, *Everard van der Marck & van Arenberg und dessen Bruder Robert*, dann *Everard van der Marck, Fürst-Bischoff von Lüttich*, und dessen Nachfolger, *Cornelius van Berghes*, denn Dierick's Lehnsbekennt-nisse, in Grundbesitz und Aemtern bestehend, beziehen sich, ausschlieslich, nur auf diese genanten Herren.

1) Bulletin Archéologique Liègeois, Bd. pp. 109—113.

2) Staatsarchiv Düsseldorf, Kurköln, Urk. nº 2082, Orig., Perg., Siegel abgefallen.

Wer möchte es läugnen, nach allen in dieser Arbeit hervorgebrachten Argumenten, dass diese aus dem Lehnbrief hervorgehenden Thatsachen, im Zusammenhang mit den berichteten zahlreichen und grossmüthigen Gunstbezeugungen welcher Dierick sich von Robert van der Marck & van Arenberg und dessen Bruder Everard zu erfreuen hatte in nicht misszuverstehender Weise bezeugen dass sein Verhältniss zu diesen beiden Herren als ein ganz ungewöhnlich intimes angesehen zu werden hat.

Ferners, die Zuneigung des Eustachius van Strail für Dierick, welche soweit geht, dass er seine eigenen Söhne, mittelst Uebertrags seiner Herrlichkeit Othée zu Gunsten desselben depossedirt, lässt sie nicht auf sehr ernste und mächtige Bewegungsgründe schliessen, und, wenn man all diese Vorgänge abwägt mit den weiteren Thatsachen dass Dierick van Linden, nach nur vierjährigem Besitze, auf das Lehn von Othée verzichtete, weil er, wie der Verzichtsbrief sagt, *wegen aller Arten von Unannehmlichkeiten und in Folge von eigenartigen Umständen in denen er sich befände, dasselbe nicht ordnungsgemäss verwalten könne*, [1]) und, was den Verzicht als einen verzweifelnden Schritt hinstellen muss, dass er Vater von vier erwachsenen in hervorragenden Lebensstellungen befindlichen Söhnen war, so ist man gezwungen anzunehmen dass er den Feudalen Successionsgesetzen nicht Genüge leisten konnte [2]).

Dierick sagt allerdings in dem Verzichtsbrief dass er das Lehn an den Erzbischoff zurückstelle *aus freiem Willen, ohne dazu gezwungen zu sein und nach reifer Ueberlegung*, aber, wenn man sich in die damalige Zeit zurückdenkt, so ist es mehr als natürlich

---

1) Staatsarchiv Düsseldorf, Registrum feudorum ecclesie Coloniensis, S. 542.

2) Men könnte hier einwenden, dass Dierick i. J. 1561 die Herrlichkeit Dormael erworben habe und daher successionsfähig gewesen sein müsse. Unnöthig hier zu wiederholen, dass Dierick, zumal nach dem Verluste von La Rochette und demjenigen von Othée, kein nennenswerthes eigenes Vermögen besessen hat, und dass Dormael mit dem Vermögen seiner Gemahlin, Maria van Elderen, erkauft werden sein muss. Eine weitere Arbeit wird diesen Punkt klarstellen sobald als die diesbezüglichen archivalischen Forschungen beendet sind.

anzunehmen dass Dierick eine glaubwürdiger scheinende Entschuldigung vorbringen musste für eine Lage die, wohl oder übel, vertheidigt zu werden hatte, und, wenn er dieselbe damit deckt, dass er sagt, er hätte aus freiem Willen etc. auf das Lehn verzichtet, so kann man dies ebenso als eine Bestätigung dessen auffassen, dass er aus freiem Willen, ohne dazu gezwungen zu sein und nach reifer Ueberlegung seine gesetzliche Successionsunfähigkeit vollständig einsehe. Dies ist ganz klar, aber damit ist die Successionsunfähigkeit nicht aus der Welt geschafft. Sie bleibt, und kann nur dadurch erklärt werden dass er ein Bastard war.

Muss Diericks Heirath mit Katherina van der Marck alias le Pollain, der natürlichen Tochter des Everard van der Marck & van Arenberg, nicht auch ernstlich in Betracht gezogen werden? Ein Adeliger von dem Range der Van Lynden in Geldern, würde er eine derartige Ehe eingegangen haben? Der Zuname *Gelreman*, lässt er nicht vermuthen dass Dierick in Geldern, wo seine Geburt geheim gehalten wurde, in seiner frühen Jugend erzogen worden ist? Wenn er wirklich von Geburt der Familie Van Lynden in Geldern angehört hätte, wie kommt es dann, *dass jede Spur seiner Zugehörigkeit zu dieser Familie in den Urkunden wie auch in der Bethätigung seines ganzen Lebenslaufes fehlt*, dass überhaupt in keinem authentischen Dokument seiner Abstammung Erwähnung gethan wird?

Wahrhaftig, bei Dierick van Linden sind alle Merkmale eines illegitimen Ursprungs in überwältigender Weise vorhanden, und, wenn dies der Fall ist, wer war sein Vater? Diesen Punkt werden wir im nächsten Abschnitte klarstellen.

VIII.

Robert I, Graf van der Marck & van Arenberg, Herr von Mirwart, Aigremont, Reckheim etc., Gemahl der Mathilde van Montfort, Tochter des Johan, Burggrafen von Montfort (bei Utrecht), und der Wilhelmine van Naeldwyck, [1]) dessen Persönlichkeit in so hervorragender Weise hineingezogen wurde in eine

1) Anhang, A.

Geschichte der ihm in Wirklichkeit in verwandtschaftlicher Beziehung ganz fremdstehenden Familie Van Lynden, hätte zu seinen Lebzeiten kaum an die Möglichkeit einer solchen Eventualität gedacht. Aber, da Ernst van Lynden, Reichsgraf von Reckheim, der eigentliche Autor der Annales de la maison de Lynden, die nicht zu verkennende Absicht hatte, eine „glorreiche Geschichte" seiner eigenen Familie zu hinterlassen, und, da diese Familie *erst mit Dierick van Linden ihren Anfang nimmt*, so war es unmöglich eine solche zu schreiben ohne den Anfang der Dinge wahrheitsgetreu darzustellen d. h. ohne den Brüdern Robert und Everard van der Marck & van Arenberg denjenigen Platz in dieser Familiengeschichte einzuräumen, welcher ihnen zu Folge ihrer intimen Beziehungen zu derselben gebührt.

Zur Charakteristik des Geschlechtes, welchem Robert van der Marck & van Arenberg angehörte, lassen wir hier den Wortlaut der Einleitung folgen, welche Baron J. de Chestret de Haneffe demjenigen Abschnitt seines Werkes über das Haus Van der Marck, welches die natürlichen Kinder und Bastard-Linien desselben behandelt, vorsetzt.

„Un noble Bohémien, voyageant en Allemagne au xve siècle, „s'exprime en ces termes: A la cour de Bourgogne se trouvent „trois bâtards, auxquels on déguste préalablement le manger et „le boire, comme on le fait pour le fils légitime du duc; car „il faut savoir que dans ces contrées aucun déshonneur ne s'attache „à la condition d'enfant naturel, contrairement à ce qui se passe „chez nous. Roi et princes entretiennent des concubines dans „leurs châteaux. Aux fils nés de ces unions ils assignent des „seigneuries, et, à la mort du père, les enfants légitimes ne „retirent point ces terres à leurs frères naturels [1]).

„Ce qui faisait du voyageur tchèque à la cour de Philippe le „Bon, *s'applique à un grand nombre de seigneurs de la maison de „la Marck, y compris ceux qui prirent le nom de Clèves.* Il n'est

1) Itineris a Leone de Rosmital, nobili Bohemo, annis 1465—1467 per Germaniam ...confecti commentarii, Stuttgart, 1843.

„généralement pas difficile de distinguer leurs bâtards de leurs „enfants légitimes, lorsque ceux-là portent le nom patronimique, „parcequ'ordinairement on ne les trouve en possession que de „seigneuries relativement peu importantes ou de grades inférieurs „dans le clergé, la magistrature et l'armée etc." [1])

Dieser Excurs in das Spät-Mittelalter gestattet einen interessanten culturellen und socialen Einblick in die Verhältnisse der damaligen Zeit, die wahrscheinlich viel dazu beigetragen haben, dass die Genealogischen Werke im 16 Jahrhundert ihren Anfang nahmen, um im darauf folgenden Jahrhundert wie Pilze aus der Erde zu schiessen, und, wie wir sehen, auch Ernst van Linden, um diese Zeit, veranlasst haben, seiner Familie einen glorreichen Ursprung beizumessen in der Compilirung der Annales de la maison de Lynden, der nun, nach beinahe 300 Jahre andauernder Controverse, in sein reichlich verdientes Nichts zurückfällt.

Es ist ganz richtig, wie Baron Chestret de Haneffe sagt, dass es im Allgemeinen nicht schwierig sei die aus dem Geschlechte der Van der Marck hervorgegangenen Bastarde von deren legitimen Kindern zu unterscheiden wenn jene den väterlichen Namen führen, um so mehr dürfen wir es uns, in diesem Falle, wo die genannte Erleichterung nicht wahrzunehmen war, als ein Verdienst anrechnen, das Werkzeug zum Triumphe der Wahrheit geworden zu sein. Allerdings wurde dieser Erfolg durch Ernst van Lynden selbst und dessen Van der Marck'schen Freunden erleichtert, da die zur Geschichte seines Grossvaters, Dierick van Linden, nothwendigen Daten, zu denen in einem nicht geringen Grade die mit derselben intim verbundenen Begebenheiten im Leben der Brüder Robert und Everard van der Marck & van Arenberg gehören, in den Annales verlässlich berichtet worden sind, und etwaige Lücken im Sachverhalt durch Vergleichung mit den einschlägigen vorhandenen Urkunden eruirt werden konnten.

In den Annales liest man, auf Seite 218, dass um Weihnachten *1495* ein Waffenstillstand zwischen den beiden Kriegführenden

1) Chestret de Haneffe, Histoire de la maison de la Marck, p. 241.

Parteien (Kaiser Maximilian und Karl Egmont, Herzog von Geldern) geschlossen wurde, welcher Ende Juli des nächsten Jahres zu Ende ging. Der Kaiser bereitete sich auf den Krieg gegen Geldern vor, und, nachdem er alle seine Streitkräfte concentrirt hatte, übersetzte er die Maas und drang in Geldern ein. In des Kaisers Gefolge befanden sich, unter vielen anderen hohen Persönlichkeiten, *Everard van der Marck und dessen Bruder Robert.*

Man muss annehmen dass, angesichts der Art und Weise damaliger Kriegführung, von dem Momente der Ankunft des Kaisers *(1496)*, abermals einige Monate verstrichen sind bis zum wirklichen Ausbruch der Feindseligkeiten, welche mit der Belagerung von Erkelens durch den Herzog von Nassau begannen, so dass letztere wahrscheinlich gegen das Ende des Jahres 1496 stattgefunden hat. Die Belagerung musste aufgehoben werden; ein Waffenstillstand wurde geschlossen, und der König Philipp von Castilien (Sohn des Kaisers) machte, auf den Rath des Herzogs von Nassau, dem Geldrischen Adel Friedensangebote, zu welchem Zwecke er *Robert van der Marck*, *Gouverneur von Goylant*, und dessen Schwager Josse, Burggraf von Montfort, verwendete, und sie insgeheim *nach Geldern sandte*, wo dieselben die bekannte Versammlung von Wageningen zusammenberiefen, jedoch mit geringem Erfolg. Die Annales berichten weiter, auf Seite 220:... *Le Vicomte de Montfort craignant quelque revolte*, *se retira de la avec son beaufrère*, *et passant le Rhin vint au chasteau de Mussenberg*, *trouver Messire Estienne de Lynden*, *seigneur d'icelle place*, *car le dict Vicomte de Montfort et aussi Messire Robert de la Marck par sa femme estoyent parents de ce Seigneur par Dame Alise de Winsen*, *son ayeule etc.*

Wir müssen hier auf die im Abschnitt I behandelte Erörterung über die Unterschiebung des Ahnen Winsen an Stelle des Ahnen Groesbeeck auf dem Epitaph des Dierick van Linden hinweisen. Es ist dies, wie wir sehen werden, eine *doppelte* Fälschung, deren Enthüllung den Annales de la maison de Lynden jedwede Existenzberechtigkeit als solche d. h. als Annalen der Familie Van Linden, benimmt.

Es wurde von den Compilatoren der Annales angenommen und, wie die lange Existenz dieses Buches zeigt, nicht mit Unrecht, dass die Abstammung des Dierick van Linden von Steven van Linden, Gemahl der N... van Bronckhorst, nie angefochten d. h. dass der wirkliche Sachverhalt dieser von ihnen behaupteten Abstammung nicht eruirt werden würde. Sie glaubten dieser Punkt sei sicher, und weil er ihnen sicher erschien, schritten sie, in kühner Weise, zur nächsten Fälschung: Herstellung eines Verwandtschaftgrades des Dierick van Linden zu Robert van der Marck & van Arenberg durch die vorgenannte Ahnen-Unterschiebung, um deren intime Beziehungen in glaubwürdiger Art darzustellen.

Trotz des unterschobenen Ahnen Winsen, gibt, wie wir oben gesehen haben, nicht die thatsächliche Verwandschaft der Van Lynden mit den Van Groesbeeck (denn eine Groesbeeck war ja die Mutter des Steven van Lynden, vermeintlichen Vaters des Dierick v. L.), *sondern die Versippung der Van Groesbeeck mit illegitimen Sprösslingen der Van der Marck die Erklärung zu den Gunstbezeugungen des Gerhard van Groesbeeck, Fürst-Bischoff von Lüttich, für Dierick v. L. und dessen Söhne.* Aber gerade diese mysteriöse Versippung sollte durch die Unterschiebung des Ahnen Winsen verborgen bleiben, und die Fälschung somit dem benannten doppelten Zwecke dienen Doch es ging hier wie es mit allen unlautern Dingen geht: Eine Fälschung führte zur Entdeckung der Anderen.

Wir befinden uns somit zu Anfang des Jahres 1497. Der Krieg zog sich in die Länge bis endlich, in 1506, der Friede von Rosendael geschlossen wurde.

Die Annales berichten weiters auf Seite 221 .... Cependant ce Seigneur (Estienne de Linden) se tenoit à Arnhem, ou Messire Robert de la Marck, qui depuis fut Comte d'Arenberg, avoit le gouvernement, avec le quel il traicta une singulière amitié tant à cause du parentage, qu'il avait avec Madame Mehault de Montfort femme du dict Conte, que pour la continuelle conversation et correspondence qu'il y avoit entre eulx, laquelle aussi le dict

Seigneur de la Marck continue avec les enfants de ce Seigneur après sa mort, advenue 18 September 1507 etc

Nach Baron Chestret de Haneffe wurde Robert I van der Marck & van Arenberg, mittelst Decret vom 21 März 1506, zum Commandanten von Tiel ernannt, und im nächsten Jahre (8 April 1507) durch seinen Schwager, Maximilian van Hoorn, Herr von Gaesbeek, in dieser Stelle ersetzt [1]).

Wir besitzen ferners die authentische Nachricht, *dass Robert I van der Marck & van Arenberg in Geldern eine natürliche Tochter, Maximiliana, hatte*, welche Carl von Geldern, natürlichem Sohn des Carl Egmond, Herzog von Geldern, in 1530, Stadthalter von Gröningen, Herr von Kaldenhoven oder Coldenhoven, heirathete [2]).

Auf Grund des Vorgehenden sind folgende Punkte festzustellen:

a) Dass Robert I van der Marck & van Arenberg sich vom Jahre 1496 bis zum Jahre 1507 in Geldern aufgehalten hat, und dass mit letzterem Jahre seine militairischen Functionen daselbst beendigt zu sein scheinen.

b) Dass Robert I van der Marck & van Arenberg während seines Aufenthaltes in Geldern ein unerlaubtes Verhältniss mit einer Dame in diesem Lande unterhalten hat.

c) Dass Robert I van der Marck & van Arenberg intimer Freund und ständiger Gast in Hause des Steven van Lynden, Gemahl der N... van Bronckhorst, war.

d) Dass Robert I van der Marck & van Arenberg die in den Annales behauptete Fürsorge für die Kinder des verstorbenen Steven van Lynden, Gemahl der N... van Bronckhorst, nur für Dierick van Lynden, einem vermeintlichen Sohne des ebengenannten Steven, bethätigt hat, in grossmüthiger, wahrhaft väterlicher Weise.

---

1) Chestret de Haneffe, Histoire de la maison de la Marck, p. 129.

2) Ibidem, p. 267. In der Genealogie von Van Rhemen, Theil III, quarto, fol. 202 ist das Wappen des Carl von Geldern und dasjenige der Maximiliana van der Marck repräsentirt. Letzteres zeigt das bekannte Arenberg'sche Wappen: In Roth drei Mispelblumen.

Die Begebenheiten folgten sich rasch aufeinander. Am 18 September 1507 stirbt der obgenannte Steven van Lynden, und am 8 April 1507 endigten die militairischen Functionen des Robert I van der Marck & van Arenberg in Geldern. Ungefähr um diese Zeit (1507) hat Dierick van Lynden, die Universität Cöln verlassen, um, auf den Rath des Robert I van der Marck & van Arenberg, diejenige von Löwen, *in Gesellschaft von dessem Sohne, dem jungen Robert van der Marck*, zu beziehen. Da Dierick, im Einklang mit den urkundlichen Berichten, in 1566 starb,[1]) so war er damals zehn Jahre alt. Dierick soll, laut einer an einen jüdischen Geldleiher ausgestellten Quittung, noch in 1508 in Löwen gewesen sein. Man kann aber kaum annehmen, dass ein Jüngling von 10 Jahren bereits Schulden contrahirt haben sollte.

Wenn man zu einer genealogischen Fälschung greift, wie es in diesem Fall geschehen ist, um durch die Fälschung die intimen Beziehungen zu einer anderen Persönlichkeit zu rechtfertigen, kann man in den meisten Fällen mit Sicherheit annehmen, dass der Grund hiezu in der Deckung eines unlauteren Verhältnisses aus welchem Folgen entstanden sind, zu suchen ist.

Dass Robert I van der Marck & van Arenberg während seines Aufenthaltes in Geldern mit einer Dame daselbst ein unerlaubtes Verhältniss unterhalten hat, ist durch die Existenz seiner natürlichen Tochter, Maximiliana, eine unbestreitbare Thatsache. Dass diese Dame höchst wahrscheinlich in dem Hause des Steven van Lynden, Gemahl der N... van Bronckhorst, zu suchen ist, ist man aus dem Zusammenhang der in dieser Arbeit geschilderten Begebenheiten zu behaupten berechtigt.

Es ist nicht nothwendig den Namen der betreffenden Dame zu nennen, obwohl derselbe auf der Hand zu liegen scheint; es genügt für unsere Arbeit d[illegible]atbestand dieses unerlaubten Verhältnisses. Uebrigens konnte in dem Hause des Steven van Lynden

---

1) Anmerkung 2 auf Seite 325 dieser Arbeit.

eine andere Dame als die gemeinte, vielleicht ein Verwandte, gewohnt haben.

Wenn daher die Thatsache feststeht dass Robert I van der Marck & van Arenberg mit einer Dame in Geldern ein unerlaubtes Verhältniss unterhalten hat aus dem eine Tochter hervorgegangen ist, so ist es, angesichts seines zehnjährigen Aufenthaltes in diesem Lande, ganz natürlich, hieraus zu folgern, dass noch mehrere Kinder aus diesem Verhältniss vorhanden sein können.

Und, in der That, sind in Dierick van Linden alle jene Merkmale in überwältigender Weise vorhanden, welche vollauf beweisen, dass er ein Bastard, und zwar der natürliche Sohn des Robert I van der Marck & van Arenberg ist, [1]) und es erfüllt einen mit Staunen, dass diese, die Existenz der Annales de la maison de Lynden ad absurdum führende Thatsache erst heute, nachdem dieses Buch beinahe 300 Jahre der öffentlichen Kritik blossgestellt war, entdeckt worden ist.

Wenn man die in dieser Arbeit berichteten authentischen Nachrichten und Begebenheiten zusammenfasst, so ergibt sich das folgende Bild.

Dierick van Linden ist geboren im Jahre 1497, [2]) einer Zeitperiode in welcher Robert I van der Marck & van Arenberg bereits zwei Jahre in Geldern war. Seine Geburt wurde daselbst geheim gehalten bis er um das Jahre 1507, demselben Jahre in welchem sein vermeintlicher Vater, Steven van Linden, gestorben ist, [3]) und in welchem die militairischen Functionen des Robert I van der Marck & van Arenberg zum Abschlusse gelangten, auf der Universität Cöln erscheint [4]). Er war nur kurze Zeit daselbst,

1) Wir finden zur Zeit als Robert I van der Marck & van Arenberg Besitzer der Herrlichkeit Harzé war, einen Everard van der Marck als Castellan daselbst angestellt, und es muss derselbe, wohl oder übel, auch als ein natürlicher Sohn des ebengenannten Robert angesehen werden (Chestret de Haneffe, Hist. de la mais. de la Marck, p. 269).

2) Anmerkung 2 auf Seite 325 dieser Arbeit.

3) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 221.

4) Ibidem, p. 239.

um dann, auf den Rath des Robert I van der Marck & van Arenberg, in Gesellschaft von dessen Sohne Robert und des jungen Cornelius van Berghes, seine Studien auf der Universität Löwen, wo wir ihn noch im Jahre 1508 finden, fortzusetzen [1]). Eine kaum misszuverstehende intime Freundschaft entwickelte sich zwischen Dierick und dem jungen Robert van der Marck, welche theilweise die Ursache gewesen sein soll, dass er sich nicht mehr darum kümmerte sein Vaterland Geldern wiederzusehen. Dies war ein vernünftiger, weil einzig möglicher Entschluss den er fassen konnte!

Dierick v. L. wird nun, nach, wie man annehmen muss, vollendeten Uuiversitätsstudien, durch die Fürsprache des Robert I van der Marck & van Arenberg, in die Dienste des Everard van der Marck, Fürst-Bischoff von Lüttich, Vetter des Robert, aufgenommen, und verkehrt in dieser Stellung in intimer Weise in dem Hause des Everard van der Marck & van Arenberg, Bruder des Robert, und es erfolgt seine (Diericks) mysteriöse Heirath mit Katherina van der Marck alias le Pollain, natürlicher Tochter des genannten Everard van der Marck & van Arenberg, in Folge welcher er von Letzterem Schloss und Herrlichkeit von La Rochette zu Geschenk erhalten hatte.

Zu gleicher Zeit mit seiner amtlichen Stellung am Hofe des Fürst-Bischoffs von Lüttich erfreut sich Dierick lucrativer Vertrauensposten bei dessen Vettern, den Brüdern Everard und Robert van der Marck & van Arenberg, wie wir in den Abschnitten I & III dieser Arbeit gezeigt haben, die ihm Ehren und weitere materielle Vortheile sichern.

Nach dem Tode seiner ersten Gemahlin, in 1531, schreitet er, in 1532, durch die Vermittlung des Robert I van der Marck & van Arenberg und dessen Sohn Robert zu seiner zweiten Ehe mit Maria van Elderen und wird der diesbezügliche Ehevertrag in dem Hause der beiden genannten Grafen von denselben besiegelt.

1) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 240.

Im Abschnitt I sehen wir auch, dass Katherina, die Tochter Diericks aus erster Ehe, in Folge ihrer Heirath mit einem Mann aus niederem Stande, von ihrem Vater, auf den Rath der Brüder Everard und Robert van der Marck & van Arenberg, enterbt worden ist, und dass des Diericks Söhne aus zweiter Ehe sich in reichlichstem Masse Van der Marck'scher Protection erfreuten, ein Vorzug der, erfreulicher Weise, von keinem Mitglied der in den Niederlande nansässigen adeligen Familien des Namens Van Lynden je behauptet werden konnte, und hiedurch zu hohen Ehren und Würden steigen und die Mehrung ihres Wohlstandes sichern.

In 1536 wird Dierick, in Folge gerichtlicher Vorgänge, die wir im Verlaufe dieser Arbeit schilderten, des Schlosses und der Herrlichkeit La Rochette verlustig, und, nur einige Jahre später, in 1540, erhält er, durch den Einfluss der Brüder Everard und Robert van der Marck & van Arenberg und deren Vetter Everard van der Marck, Fürst-Bischoff von Lüttich, die Herrlichkeit Othée oder Elch, und verkauft dieselbe bereits wieder im Jahre 1544 an Messire Philipp van Hamal, Herr von Monceau etc.

Des Weiteren erfahren wir, dass die vier von Dierick van Linden und Maria van Elderen, seiner Gemahlin, ernannten Testaments-Vollstrecker sammt und sonders unter sich versippt waren durch Heirathen mit natürlichen Sprösslingen der Grafen Van der Marck, und *in dieser Thatsache ist der wahre Grund zu suchen warum die vier Herren sich zu dieser Dienstesleistung für Dierick van Linden herbeigelassen haben.* Dies gilt in hervorragender Weise für Gerhard van Groesbeeck, späterem Fürst-Bischoff von Lüttich. Denn, wie wir in Abschnitt I nachgewiesen haben, wurde in dem Epitaph des Dierick van Linden der wirkliche Lynden'sche Ahne Groesbeeck durch den Ahnen Winsen ersetzt, um hiedurch eine Verwandtschaft des Dierick mit Robert I van der Marck & van Arenberg herzustellen. Da wir aber nun wissen, dass Dierick der natürliche Sohn des Letzteren ist, so fällt die *legitime* Blutsverwandtschaft desselben mit Gerhard van Groesbeeck weg, und Letzterer wird wohl von den Compilatoren der Annales den Söhnen des Dierick, allerdings mit einer gewissen

Befangenheit als Vetter aufoctroirt, aber *diese* Vetterschaft entspringt ausschliesslich nur aus der Versippung der Van Groesbeeck mit Van der Marck'schen illegitimen Kindern, wodurch sich die Befangenheit in der Betonung dieser Verwandtschaft erklärt. Sie erklärt auch die Rente auf die Güter des Zegher van Groesbeeck, welche Dierick in seinem Testamente für seinen ältesten Sohn Georg bestimmt.

Thatsächlich erwähnen die Lehnsregister von Nymwegen eine Rente von 1500 Gulden welche Georg erhalten hat, aber, und das ist das Entscheidende, nicht durch Erbfolge, sondern durch Uebertragung von Seite der Familie Van Rossem, [1]) und diese Familie Van Rossem ist, wie wir in dem Artikel über Dr Tengnagel (dem vierten Testamentsvollstrecker des Dierick) bewiesen haben, durch die Bastard Linie der Van Gronstein, enge versippt mit den Van der Marck. Die benannte Rente muss daher Van der Marck'schen Ursprungs sein, sonst wäre sie unerklärlich.

Die vielen Gunstbezeugungen und Ehren welcher sich die Söhne des Dierick während des Episcopats des Gerhard van Groesbeeck zu erfreuen hatten, sind einzig und allein nur auf die obbenannte Versippung der Van Groesbeeck mit den Van der Marck zurückzuführen.

Und, der Vollständigkeit halber ist zu constatiren, dass Robert I van der Marck & van Arenberg, trotz seines ihm von den Compilatoren der Annales in den Mund gelegten Versprechens auch für die vermeintlichen Geschwister des Dierick Fürsorge zu nehmen, sich dieses Versprechens, im Drange der Umstände, vollständig entledigt zu haben scheint.

Man wird nun folgerichtig fragen, wer die Mutter des Dierick van Linden gewesen sei. Obgleich die Beantwortung dieser Frage nicht von ausschlaggebendem Werthe für unsere Arbeit, nach

---

1) Staatsarchiv Arnhem, Lehnsregister von Nymwegen, p. 277. Johan van Rossem, heer tot Poderoyen ende tot behoeff van Martin van Rossem (17 Maert 1564).

Joris van Lienden, heer tot Dormael, by transport Martin voorg. op wederlosse voer 1500 Gulden (18 August 1571).

Georgina van Lienden, huysfrau Jaques Suys erve hares vaders Joris 17 Jan. 1594.

Vorbringung solch entscheidender Momente über dessen väterlicher Abstammung, sein kann, und weil man sagen könnte, dass es nicht wohl möglich sei in die Geheimnisse des Boudoirs einzudringen, so sind wir dennoch in der Lage, und halten es für wünschenswerth, auch über diesen delicaten Punkt positiven Aufschluss, auf Grund der von uns hier berichteten authentischen Nachrichten und den Aussagen in den Annales zu geben.

Wie wir berichtet haben, war einerseits Robert I van der Marck & van Arenberg während seines Aufenthaltes in Geldern (1496—1507) ständiger und intimer Gast im Hause des Steven van Lynden, Gemahl der N... van Bronckhorst, andrerseits wissen wir, dass er in diesem Lande ein unerlaubtes Verhältniss mit einer Dame aus, allem Anscheine nach hohem Stande unterhalten hat, aus welchem eine Tochter, Maximiliana, hervorging, die Carl von Geldern, natürlichem Sohne des Carl Egmond, Herzog von Geldern, geheirathet hatte. Dierick van Linden muss daher, darüber kann kaum ein Zweifel herrschen, entweder aus der N... van Bronckhorst, Gemahlin des Steven van Linden, und dem Robert I van der Marck & van Arenberg, oder aus der Mutter der Maximiliana und dem Letzteren geboren worden sein, oder die Mutter der Maximiliana ist identisch mit der N... van Bronckhorst, Gemahlin des Steven van Linden.

Obwohl unsere Forschungen über diesen Punkt noch nicht abgeschlossen sind, haben wir doch die vollste Ueberzeugung, dass nur die letztere Theorie die massgebende sein kann d. h. dass Robert I van der Marck & van Arenberg während seines Aufenthaltes in Geldern (1496—1507) nur mit einer einzigen Dame in Geldern ein unerlaubtes Verhältniss gehabt hat, dass daher N... van Bronckhorst, Gemahlin des Steven van Lynden, die Mutter sei der Maximiliana und des Dierick van Linden, welcher Umstand zudem erklären würde warum Dierick, nicht den väterlichen, sondern den mütterlichen Familiennamen führte. Auch wissen wir ja, dass Robert, während seines Aufenthaltes in Geldern, ständiger Gast und intimer Freund im Hause des Steven van Lynden gewesen ist.

Dierick van Linden konnte, ohne Sorge, den Namen einer grossen Familie führen, weil zu seinen Lebzeiten *nie* die Rede davon war, dass er von den Van Lynden in Geldern abstamme [1]). Diese Abstammung wurde erst später und hauptsächlich in den Annales de la maison de Lynden, welche ungefähr hundert Jahre *nach* seinem Tode veröffentlicht worden sind, ohne urkundliche Belege, behauptet. Robert I van der Marck & van Arenberg führte den Dierick van Lynden plötzlich in Lüttich ein als „gentilhomme Gueldrois", weiter Nichts. Auch lebte Dierick, fortan nicht in Geldern, sondern im Lande Lüttich, wo er in den Gerichtsakten manchmal nur Dierick Gelreman genannt wird.

Steven van Lynden, der vermeintliche Vater des Dierick, war nicht in der Lage diesen „Sohn" zu desavouiren, da Dierick zu seinen Lebzeiten *nie* einen Anspruch auf diese Vaterschaft gemacht hat, und als dieselbe in den Annales in Anspruch genommen worden ist, waren bereits über 130 Jahre seit dem Tode des Steven verflossen, daher kann auch der Aphorismus „pater is est quem nuptiae demonstrant" auf diesen Fall nicht angewendet werden. Aus demselben Grunde konnte auch die Familie Van Lynden in Geldern nicht gegen die Prätensionen der Annales einschreiten, da zudem der Beweis über deren Nichtigkeit, durch archivalische Forschungen, zu damaliger Zeit, sehr schwierig war, weil die Bestände der Archive noch nicht klassificirt waren. Uebrigens waren die Van Lynden in Geldern mehr weniger captivirt durch die in den Annales zur Schau getragene Aspremontsche Legende und — hüllten sich in Schweigen [2]).

Zur Zeit der Geburt des Dierick verlangten die Sitten, im Allgemeinen, eine Anerkennung der Bastarde. Ebenso empfanden

1) Zudem kommt der Familienname Linden in den Niederlanden ziemlich häufig vor.

2) Als Curiosum erwähnen wir hier, dass thatsächlich, ein Van Lynden von Geldern den Namen Aspremont führte. Es war Gadert-Philipp van Linden. Dieser Herr, so sagt auf Seite 50 der Autor einer in unserem Besitze befindlichen Manuscript-Genealogie der Van Lynden aus dem Jahre 1707, war der erste Van Linden van Boelenham, welcher sich d'Aspremont nennen liess, was keiner seiner Ahnen gethan hat. Aber, sagt er, Gadert hatte sich einige Zeit in England aufgehalten. Er betrachtet somit diese Thatsache als eine Excentricität.

die Bastarde keine Scham das Laster ihres Ursprunges zu bekennen, sie trachteten nicht ihre illegitime Geburt zu verbergen. Warum, wird man fragen, hätte Dierick eine Ausnahme gemacht?

Die Antwort ist einfach. Wir finden Nichts Ungewöhnliches in diesem Umstande, weil die öffentlich zu Tage gelegte grossmüthige und anhaltende Fürsorge des Robert I van der Marck & van Arenberg für Dierick, wie wir sie in dieser Arbeit auf Grund authentischer Dokumente berichtet haben, *eo ipso*, *eine*, *wenn auch nicht offen ausgesprochene Anerkennung der Vaterschaft des Robert in sich schliesst.* Wenn sie mehr weniger stillschweigend war, so ist dies dadurch erklärlich, dass Dierick, nicht den väterlichen, sondern den mütterlichen Namen führte, und weil es eine Thatsache ist, dass von den zahlreichen natürlichen Kindern der Van der Marck bei weitem nicht Alle derselben bekannt sind. Nur ein Beispiel. Johan II, Herzog von Cleve und Graf van der Marck, hatte schon vor seiner Heirath nicht weniger als 63 natürliche Kinder, von denen nur neun urkundlich bekannt sind [1]).

Ausserdem, fragen wir: Kann ein Vater mehr thun, selbst für einen legitimen Sohn, als Robert I van der Marck & van Arenberg für Dierick van Linden gethan hat, und ist diese opferungsvolle Fürsorge nicht ein quasi öffentliches Bekenntniss der Vaterschaft?

Man könnte auch fragen, wie es möglich sei, dass der Sohn dieses Dierick, namentlich Herman van Lynden, der, in 1588, zum Regierenden Bürgermeister von Lüttich erwählt wurde, den sehr strengen Nachweis über seine adelige und legitime Abstammung, ohne jede Bastard Beimischung, erbringen konnte. Wir haben schon an einer anderen Stelle in dieser Arbeit berichtet, dass wir, in „De Navorscher" 1894, den auf authentischen Dokumenten beruhenden Beweis geliefert haben, dass Dierick van Lynden, Grand Doyen der Cathedral-Kirche in Lüttich, ein Sohn des Dierick, die zu seiner hohen Stellung erforderliche Ahnen-und Adelsprobe nicht hat bestehen können, und desshalb war

1) Chestret de Haneffe, Hist. de la mais. de la Marck, p. 60.

auch sein Bruder Herman nicht in der Lage dieselbe nachzuweisen. Hat er dieses genealogisch-heraldische Kunststück dennoch ausgeführt, so wird eine nähere Prüfung der fraglichen Dokumente die Ueberzeugung verschaffen, dass dieselben gefälscht sind. Sind ja doch die Lücken, Entstellungen, Fälschungen und Verschweigungen in den Annales de la maison de Lynden zahllos wie der Sand am Meer!

Wahrhaftig, unsere Beweisführung erscheint ebenso vollständig als sie authentisch ist, und, fügt man zu derselben noch das erdrückende Moment hinzu, dass weder die in den Staatsarchiven von Lüttich, Brüssel und Düsseldorf massenhaft vorhandenen Gerichtsakten und Urkunden über Dierick van Linden, noch ein authoritatives Genealogisches Werk, noch ein ernst zu nehmendes Manuscript auch nur die mindeste Andeutung über die Abstammung dieser Persönlichkeit geben können, und, was charakteristisch, nicht ein einziges Siegel derselben in den benannten Archiven mehr vorhanden ist, so stehen wir nun vor der unbestreitbaren Thatsache, dass Dierick van Linden ein Bastard ist, und zwar der natürliche Sohn des Robert I, Graf van der Marck & van Arenberg.

Der mysteriöse Schleier der über den Annales de la maison de Lynden von Butkens seit ihrem Erscheinen, in 1642, gehangen hat, ist somit, endlich, in definitiver Weise gelüftet, und hiemit die verdachtsschwangeren Vermuthungen aller ernsten Kritiker dieses Buches vollauf gerechtfertigt.

Dieses Buch repräsentirt mit nichten die Geschichte der uralten Niederländischen Familie Van Lynden, sondern diejenige einer Bastard-Linie aus dem Geschlechte der Van der Marck & van Arenberg, und wird dessen Titel hinfort sein müssen: Les Annales d'une ligne bâtarde, nommée de Linden, de la maison de la Mark & d'Arenberg.

Die in den Annales behauptete Abstammung des Dierick van Lynden und dessen Nachkommen, den heutigen Grafen d'Aspremont et de Linden, von den Van Lynden in Geldern ist daher eine Fabel, das Ganze eine mit seltener Unvervrorenheit unternommene schwere genealogische Fälschung deren Zweck war die bekannten habi-

tuellen sittlichen Verstösse des Geslechtes der Van der Mark zu decken.

Wir haben bereits in „De Navorscher", 1893, pp. 1—49, die Unmöglichkeit der Abstammung der Van Lynden, von dem Hause Aspremont in Lothringen in erschöpfender Weise, auf Grund urkundlichen Materiales nachgewiesen, und nun werden die d'Aspremont & de Lynden, Herren von Barvaux, in Belgien, in die Lage gesetzt auch die aus dieser Arbeit für dieselben resultirenden Consequenzen zu ziehen.

Die Geschichte des *wirklichen* Geschlechtes der Van Lynden, zu welcher massenhaftes urkundliches Material angehäuft ist, kann, endlich, nun geschrieben werden, nachdem dieselbe von dem compromitterenden Van der Marck'schen Inhalt gesäubert worden ist.

IX.

Wir haben in dieser Arbeit, dem Charakter ihrer Wichtigkeit entsprechend, nur authentisches Material benützt um die Aussagen von Butkens in seinen Annales de la maison de Lynden in ihrem wahren Lichte zu zeigen d. h. um die in denselben enthaltenen auffälligen Lücken, Entstellungen, Fälschungen und Verschweigungen in definitiver Weise klarzustellen, und da wir dieser Aufgabe in vollstem Masse gerecht geworden zu sein uns schmeicheln, steht nichts dem entgegen, wenn wir schliesslich, unabhängig von derselben, die Aussagen eines in unserem Besitze befindlichen Manuscriptes vorführen [1]).

Bemerkungen über die Genealogie in dem Manuscript.

Der Autor schrieb seine Gedenkschrift in 1707. Man sieht allenthalben in seiner Arbeit dass er die Mehrzahl der Mitglieder der zeitgenössischen Familie gekannt hat. Seine Genauigkeit in den Einzelnheiten über die Heirathen beweist dies in überschwänglicher Weise. Wir haben, soweit es möglich war, seine Mittheilungen mit den Arbeiten von Werner über die Van Linden von

1) Dieses in Holländischer Sprache verfasste 55 Folioseiten umfassende Manuscript haben wir bei einer in Arnhem stattgehabten Auction von Büchern und Manuscripten etc. käuflich erstanden.

Park und von Mussenberg verglichen, und überall wo dieser Autor Butkens nicht gefolgt ist d. h. in der Zeitperiode nach 1626, stimmen diese Mittheilungen der beiden Autoren überein. Der Autor ist bei der Feststellung der Ahnen, welche er alle selbst geprüft hat, sehr gewissenhaft. Seine Arbeit erstreckt sich über eine Zeitperiode von ein und einem halben Jahrhundert, von 1560 bis 1707.

Das Eindringen in die Arbeit ist ausserordentlich schwierig. Nur mit der grössten Mühe konnte das dem Anhang beigefügte genealogische Paradigma der in dem Manuscript repräsentirten Familienmitglieder festgestellt werden [1]).

Eine Anmerkung welche sich auf Seite 48 des Manuscripts befindet, scheint anzudeuten, dass Gaspar van Linden, Gemahl der Van Groot und Herr von Boelenham, Sohn der Walpurga van Bronckhorst war, Er müsste somit identisch sein mit dem Gaspar welcher Anna van Besten heirathete und dieser Gaspar zweimal ehlichte. Da aber der Autor dies nicht ausdrücklich in der Genealogie der Herren von Boelenham sagt, haben wir diese andere wahrscheinliche Heirath des Gaspar nicht festgestellt, und demgemäs ein separates Paradigma für diese Linie entworfen [2]).

Der Autor beginnt seine Arbeit mit einem *Philipp van Linden*, Sohn des N.... van Linden und Rantwyck. Dieser Philipp müsste identisch sein mit dem *Steven van Linden von Butkens*, *vermeintlichem Vater des Dierick van Linden-Dormael*, und einen Steven van Linden, Gemahl einer Van Bronckhorst finden wir thatsächlich im I Abschnitt dieser Arbeit urkundlich begründet. Dieser Philipp alias Steven hat geheirathet, sagt er, Walpurga van Bronckhorst. Er sagt in positiver Weise dass dieser Philipp alias Steven und Walpurga van Bronckhorst *drei Söhne* hatten, *Johan*, *Dierick* und *Gaspar*, ganz übereinstimmend mit Butkens. Aber, und das ist der wichtigste Punkt für unsere Arbeit, *dieser Dierick*, Sohn des Philipp alias Steven und der Walpurga van Bronckhorst, hat, nach dem Manuscript eine *Wilich* aus dem Clever Lande geheirathet, somit, ist, sofern man die Authenticität des Manuscripts

1) Anhang, C. 2) Anhang, D.

annimmt, der Dierick van Linden von Butkens, Gemahl der Katherina van der Marck alias le Pollain, *ein Doppelgänger des Dierick im Manusript d. h. dessen Existenz ist dem Autor des Manuscripts nicht bekannt!!* Philipp alias Steven van Linden ist, nach dem Manuscript, der 4te Herr von Hemmen und von Mussenberg, nach Butkens ist er nur Herr von Mussenberg während die zwei im Abschnitt I angezogenen Urkunden vom 12 Juli 1489 und vom 17 Februar 1490 ihm gar keinen Titel beilegen.

Der Autor macht aus Walpurga van Bronckhorst und Anna van Bronckhorst Schwestern, die Gattinnen zweier Brüder Van Linden, und wir glauben dass er hierin Recht hat, da dieses System mehr der chronologischen Ordnung entspricht als diejenigen von Sivré, von Butkens und Werner, welch letzterer Butkens nachschrieb. Aber was wird dann aus der Allianz Van Linden-Van Blitterswyck, welche aus der Genealogie zu verschwinden scheint. Der Autor erklärt sie, indem er behauptet, dass diese zwei Schwestern Van Bronckhorst Herrinnen von Blitterswyck waren; in Folge dessen könnte Walpurga van Bronckhorst sehr wohl ihren wahren Namen Bronckhorst wie auch denjenigen von Blitterswyck geführt haben. War der Familienname der Herren von Blitterswyck nicht Van Bronckhorst? Die Beantwortung dieser Frage wäre ein wichtiger Punkt für den Werth der Genealogie unseres Autors, welchen wir so genau für die Mittheilungen aus einer späteren Epoche finden. Dieses System würde überdiess nichts an den von anderen Autoren festgestellten Ahnen ändern.

Auf Seite 31 seines Manuscripts berichtet unser Autor die vier Ehen des Dierick van Linden, 5ten Herrn dieses Namens. Aber diese Seite ist kaum zu entziffern. Er sagt ausdrücklich dass aus der 4ten Ehe des Dierick, d. h. mit Aleide van Winsen, eine Tochter, Isabella, hervorging, welche Rutger, Graf van Dornick heirathete, und der Autor *scheint* sagen zu wollen dass dieser Herr Rutger, Graf van Dornick, Sohn des Johan, drittem Grafen van Dornick war. Dann fügt er hinzu: Aus dieser Ehe eine Tochter Selvine, Gräfin van Dornick; Dierick und Steven, Söhne des Johan, dem 4ten Grafen van Dornick, aus welchen die Van

Linden von Hemmen hervorgehen, wie man, sagt der Autor, zu Anfang der Gedenckschrift ersehen kann.

Wie bekannt, ist der Familienname der Grafen van Dornick Van Randwyck.

Die Seite 32 der Gedenckschrift behandelt den Ursprung der Van Linden und deren Verbindung mit den d'Aspremont, *aber der Autor überlässt die Verantwortlichkeit in diesem Punkt den von ihm zu Rathe gezogenen genealogischen Werken*, welche, wie bekannt, alle Butkens nachgeschrieben haben oder von Ernst van Linden, dem wirklichen Autor der Annales de la maison de Lynden, beinflusst worden sind [1]).

Auf Seite 52 wird in betreff des Godert Philipp van Linden erwähnt, dass dieser Herr der erste Van Linden von Boelenham gewesen sei welcher sich d'Aspremont nennen liess, *was keiner seiner Ahnen gethan hätte.* Aber, sagt der Autor, Godert hatte sich einige Zeit in England aufgehalten. Er scheint somit diese Thatsache nur als eine Art Excentricität angesehen zu haben.

Endlich berichtet die letzte Seite des Manuscripts einige Einzelnheiten über die Linie von Reckheim welche bekannt sind.

Wir lassen hier wortgetreu die Beschreibung der vier ersten Generationen der Van Linden nach dem Manuscript folgen.

Titel.

p. 1. des Manuscripts. Dies dient der alten, adeligen Familie *Van Linden* aus der Provinz Geldern stammend dort noch heute ansässig ist und Verbindungen hat, wie auch der Linie und der Nachkommenschaft welche in der Provinz Holland und in der Provinz Utrecht ansässig war und noch ansässig ist, und den Familien welche mit derselben

Anmerkung. Auf dem Rand des Titels berichtet der Autor die acht ehelichen Verbindungen wie folgt: Linden = Randwyck; — Linden = Bronckhorst; — Linden = Besten; Linden = Linden; — Linden = Vygh; — Linden = Van Brienen; — Linden = Van Reede van Amerongen. Und er fügt gleich hinzu: Dies ist für diejenigen von Hemmen. Ohne diese Andeutung würde die Filiation welche er auf Seite 2 und 3 seines Manuscripts berichtet unverständlich sein.

1) Werner, M., van Mussenberch, Geldrischer Volkskalender, 1888.

verbunden sind und von denen noch heute Mitglieder aus allen Linien leben:

soweit als mir bekannt ist.

Philipp der 4te *Herr van Hemmen und Mussenberg*, dessen Mutter ein Fräulein aus der Familie *Rantwyck* war. Dieser Philipp hatte geheirathet Fräulein Walpurga *van Bronckhorst* deren Mutter ein Fräulein *Van Delen* war, alle beide gehörten zum Adel der Provinz Geldern, sie hatten zusammen verschiedene Kinder in der Gegend der Veluwe, von welchen jedes gesehen werden kann, wie:

Hier sind die acht Ahnen.
Linden.
Linden.
Besten.
Wilick.
Bronckhorst.
Bronckhorst.
Aller.
Ossenbroeck

Johan & Diderick & Gaspar *van Linden* aus welchen hervorgehen die von Holland und von der Provinz Utrecht.

Dirick und Steven des vorgenannten Johan aus welchen hervorgegangen sind die *Linden von Hemmen*, welche folgen werden.

Diese waren Söhne des alten Herrn von Mynden in Utrecht. p. 2.

Gaspar *van Linden*, war der Vater *(mit?* unleserlich) Anna *van Bronckhorst.*

Johan Baptist gestorben in 1517 im Jesuiten-Orden a)

Dorothea *van Linden* heirathete Werner, Graf van Merode b)

Und Dirck *van Linden* welcher heirathete ein adeliges Fräulein c) aus dem Clever Lande aus der Familie *Wilich* und deren Mutter *Ossenbroeck.* Diese haben nur eine einzige Tochter cc) hin-

---

a) b) c) Diese drei Persönlichkeiten deren Verwandtschaft nur sehr dunkel von unserem Autor angedeutet wird, sind, nach dem Manuscript 5673 in der Kgl. Bibliothek zu Brüssel, die Kinder des Gaspar van Linden und der Anna van Bronckhorst. Werner erwähnt sie übrigens, mit Ausnahme der Dorothea. Die Worte *was* de vader, *war* der Vater, in dem was er weiter oben über Gaspar berichtet, sagt es übrigens. Nach dem Manuscript (c) nämlich war er nicht der Sohn des Gaspar.

c) Die Abfassung dieses Paragraphen ist auch sehr dunkel, selbst fehlerhaft, denn nach den auf der vorhergehenden Seite repräsentirten Ahnen und nach dem was der Autor einige Linien weiter sagt, ist Franz van Linden der Sohn des Gaspar und der Van Besten; während die Verfassung des Paragraphen anzudeuten scheinen würde das er nur der Enkel war.

cc) Die Genealogie von Sivré (Anhang, E), welche wir für sehr genau halten, schreibt dem Herrn Dierick van Linden eine zweite Tochter zu, Johanna, welche Johan van Ossenbroeck heirathete.

terlassen deren Name Anna-Agnes *van Linden*, Baronin von Hemmen — diese heirathete den Sohn des Bruders ihres Vaters und dessen Mutter ein Fräulein aus der Familie *Besten* war. Sie haben zusammen einen Sohn gezeugt den Juncker Franz *van Linden* von welchem bis heutigen Tages abstammen die Van Hemmen & Van Blitterswyck.

Gaspar *van Linden* aus welchem hervorgeht die Linie von Sinderen und von Cronenburgh.

Wie auch Franz *van Linden* dessen Gemahlin war Anna Agnes, Baronin von Hemmen.

Die 4 Ahnen. Besten. Aller. Westerholt. Lennep.

Dieser Gaspar *van Linden* hatte geheirathet ein adeliges Fräulein *Besten* deren Mutter aus der Familie *Aller* war, alle Beide sehr gut.

p. 3.

d) Gaspar van Linden, Herr von Mussenbergh, war aus Walpurga *van Bronckhorst* und die Mutter Dierick *van Linden* war Anna *van Bronckhorst;* so dass zwei Brüder hatten (geheirathet) zwei Schwestern Herrinnen von Blitterswick.

p. 11. Die acht Ahnen. Linden. Galen. Bronckhorst. Hoenelick. Rantwyck. Oostgeest. Deelen. Cruningen. Die Ahnen der Gemahlin: Zuylen van

Ich komme nun zum 3ten Sohn des Philipp *van Linden*, Herr von Mussenbergh, und der Walpurga van Bronckhorst.

Johan *van Linden*, Herr von Mussenberg, welcher heirathet ein adeliges Fräulein aus dem Lande Munster, Namens Fräulein *Van Galen*, deren Mutter Hoemelingh. Aus welcher mehrere Kinder und Nachkommen e).

Der Sohn Philipp f) *van Linden*, Herr von Mussenberg, heirathete ein adeliges Fräulein aus der Provinz Utrecht, Fräulein

---

d) Dieser Absatz steht im Widerspruch zu Allem was Butkens sagt. Dieser behauptet wohl dass Walpurga van Bronckhorst und Anna van Bronckhorst Schwestern waren, aber deren Ehemänner seien durchaus nicht Brüder gewesen. Wir werden diese Frage eigens prüfen. Der Autor sagt ausserdem dass die Ehefrauen-Schwestern Herinnen von Blitterswyk waren.

e) Werner, van Mussenberch, p. 49, gibt für Galen folgende Ahnen: Galen, Boedelenburch, Briemen & Bylant. Dies dürfte nach Butkens sein.

f) Werner, Butkens folgend, nennt ihn immer Carl.

Zuylen van der Haer, g) deren Mutter *Drakenburg*. Sie haben mehrere Söhne hinterlassen und deren Nachkommen am Leben sind. Sie sind zusammen begraben mit ihren Wappen und Ahnen in der Deutsch-Ordens Kirche. Aber ihre Wappen und Ahnen sind jetzt ganz verwittert, dies ist jedoch noch Alles gut bekannt.

der Haer. Drakenburg. Assendelf. Renes.

Ich komme nun zu der Linie der Familie *Van Linden* welche sich in Holland im Bisthum Utrecht niedergelassen hat und deren Nachkommen noch heute leben. p. 14.

Von Gaspar *van Linden* und von Anna *van Besten*.

Linden = Randwyck. Linden = Bronckhorst. Linden = Besten. Linden = Amstel van Mynden. Linden = van de Vecht. Linden = Reede. Linden = de Mare.

Steven *van Lynden*, der älteste Sohn, war Herr von Sinderen, in der Provinz Geldern in der Veluwe gelegen, bei dem Dorfe Voorst. Er verheirathete sich in der Provinz Holland mit Fräulein *Amstel van Mynden*, jüngste Tochter des Herrn Anton van *Amstel van Mynden*, Herr von Croonenburg & Loenen, und der Herrin *Van Isendoorn*, welcher in 1570 in den Staaten von Holland seinen Wohnsitz hatte und dessen älteste Tochter Franz *van Linden*, jüngerem Bruder des obgenannten Steven, geheirathet hatte.

Sie haben zusammen gezeugt zwei Söhne und mehrere Töchter.

Folgt nun Franz *van Linden*, Herr von Hemmen, jüngster Bruder des Steven *van Linden*, Herr von Mussenberg; er heirathet in Geldern die älteste Schwester seiner Schwägerin Clementine *Amstel van Mynden*, älteste Tochter und Erbin des Anton *Amstel van Mynden*, Herr von Cronenburg & Loenen, und der Anna *van Isendoorn* von Geldern. Franz *van Linden* wurde so durch seine Gemahlin, Herr von Croonenburg und Loenen, und besass, ebenso wie seine Gemahlin, beträchtliches Eigenthum in Holland. Sie starb vor ihrem Gemahl in 1597, er war noch Mitglied der Ritterschaft in Holland in 1618. p. 45.

Sie zeugten einen Sohn, Anton *van Linden*.

Soweit die für unsere Arbeit wichtige Beschreibung der vier ersten Generationen des Manuscripts, denen wir in dem dem

g) Aleyde van Zuylen van der Haer, Tochter des Dierick und der Josine van Drakenberch. Die Ahnen sind dieselben wie bei Werner, van Mussenberch, p. 49.

Anhang beigefügten Paradigma die weiteren in demselben repräsentirten Generationen folgen lassen.

Wahrhaftig, einen kostbareren, wenn auch nicht absolut authentischen Zeugen für den von den Compilatoren der Annales de la maison de Lynden begangenen genealogischen Betrug, und daher als indirecte Bekräftigung des von uns in dieser Arbeit behaupteten Ursprungs des Dierick van Linden-Dormael, hätten wir kaum finden können als den anonymen Autor der Genealogie Van Linden, welche er, wie er selbst sagt, soweit sie ihm persönlich bekannt ist, im Jahre 1707 niedergeschrieben hat. Er hat die Genealogie arglos, ohne weiteren Vorbedacht, nach seiner persönlichen Kenntniss der Personen und Verhältnisse compilirt, nicht ahnend dass dieselbe nach Verlauf von beinahe zwei hundert Jahren als ein überraschend werthvolles Zeugniss für die Wahrheit dienen würde.

Der Autor hat, wie aus unseren Bemerkungen über seine Gedenkschrift ersichtlich, die Annales de la maison de Lynden wohl gekannt, aber deren Inhalt — ignorirt, indem er sich von denselben weder beirren noch beeinflussen liess, und seine Angaben, gegründet auf persönliche Personen- und Sachkenntniss, in einfachen Worten, der Wahrheit gemäss niedergeschrieben hat. Er erwähnt, den in den Annales den Van Linden gegebenen Aspremont'schen Ursprung und betrachtet ihn einfach als Unsinn, worin er, wie wir in „De Navorscher", 1893, pp. 198—245, urkundlich bewiesen haben, vollständig Recht hat.

Das für unsere Arbeit Wichtigste in der Genealogie des anonymen Autors ist dessen positive Behauptung dass Philipp alias Steven van Linden, 4ter Herr von Hemmen und Mussenberg aus seiner Ehe mit Walpurga van Bronckhorst *drei Söhne zeugte*, *Gaspar*, *Johan und* Dierick, ganz in Uebereinstimmung mit Butkens, jedoch mit dem gewaltigen Unterschiede, *dass sein Dierick in keiner Weise mit demjenigen von Butkens identificirt werden kann, dass letzterer somit ein Doppelgänger des ersteren ist d. h. dass der Dierick van Linden-Dormael*, *der zweifelhafte Held unserer*

Arbeit, in betrügerischer Weise in die Annales de la maison de Lynden eingeschmuggelt worden ist; und in dieser Thatsache ist der Schlüssel zu den in diesem Buche sich befindlichen zahllosen groben Fälschungen zu suchen. Die Biographieen Diericks und diejenigen von dessen Söhnen und deren Nachkommen bilden den Hauptbestandtheil des Buches. Der übrige Inhalt desselben ist ein phantastisches pompöses Beiwerk dem einzigen Zwecke dienend den illegitimen Ursprung des Dierick van Lynden-Dormael zu verdecken.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Schoolboeken. — Wie het Leesgezelschap van Diepenbeek, dien geestigen theologischen roman van P. van Limburg Brouwer (Groningen bij W. van Boekeren 1847) gelezen heeft zal zich nog wel herinneren, hoe Kapitein van Berkel op verzoek van Pastoor Labarius met meester Peperkamp een schoolboekje naziet, om er alles uit te schrappen, wat aan de Roomsch-Katholieken ergernis zou kunnen geven. Staat er: „Den Kerkhervormers noemde men Protestanten; zij weken van de Roomsche godsdienst af" — dan worden de woorden *van de Roomsche godsdienst* doorgehaald. Staat er: „Hij liet strenge plakkaten afkondigen, tegen de vrijheid van de protestantsche godsdienst," dan worden de woorden *van de protestantsche godsdienst* geschrapt, en zoo gaat het verder. Eigenlijk had de goede Labarius het zelf moeten doen; op hooger order was hem dat opgedragen, en wel naar aanleiding van het K. B. van 2 Januari 1842.

Misschien zal deze of gene van dat K. B. iets meer wil vernemen. Men kan het vinden in de Nederlandsche Staatscourant van 10 Jan. 1842. Na 1 Jan. 1858 — toen de wet op het lager onderwijs van 13 Aug. 1857 (Stbl. n° 103) in werking trad — heeft het niet meer gegolden. De bepalingen van dat besluit die op de schoolboeken betrekking hebben deel ik hieronder mede. Onze tegenwoordige wet op het Lager Onderwijs bepaalt op dit stuk, in art. 34: „Op bezwaarschriften tegen het in de school gebruik maken van bepaalde aangewezen leerboeken wordt beslist door onzen Minister, die met de uitvoering dezer wet belast is.

„Zijne beslissing wordt in de *Staatscourant* openbaar gemaakt.

„Den onderwijzer die een aldus afgekeurd leesboek gebruikt, wordt door burgemeester en wethouders verboden hiermede voort te gaan.

„In geval van ongehoorzaamheid wordt aan den onderwijzer een niet-eervol ontslag gegeven."

Misschien ten overvloede, stip ik hier aan, dat deze bepaling alleen geldt voor het openbaar onderwijs.

Art. 10 van het K. B. van 2 Januari 1842 luidt aldus:

De Schoolonderwijzers bij de Openbare lagere scholen, en bij de Bijzondere lagere scholen van de 2de klasse zijn gehouden, om aan de Geestelijken der onderscheidene Godsdienstige gezindheden in hunne stad of gemeente, op derzelver te dien einde te doene schriftelijke aanvrage, opgave te doen van alle boeken, gezangen en schriften, waarvan zij onderwijzers bij het onderrigt in hunne scholen gebruik maken.

Wanneer een Geestelijke eenige bedenking tegen het gebruik van eenig zoodanig boek, enz. mogt hebben, en de onderwijzer zoude vermeenen zich naar die, aan hem schriftelijk mede te deelen bedenking niet te moeten schikken, zal de Geestelijke zich te dien opzigte kunnen adresseren bij den Schoolopziener (of bij de Plaatselijke Schoolcommissie), onder welke de school ressorteert.

Zoo deze de bedenking gegrond vindt, zal hij (of de Plaatselijke Schoolcommissie) het verder gebruik van het beklaagde aanstonds doen schorsen en vervolgens (de Plaatselijke Schoolcommissie door tusschenkomst van den Schoolopziener die in de Commissie zitting heeft) de gansche toedragt der zaak aan de Provinciale Commissie van onderwijs in hare eerste vergadering doen kennen.

Indien de Provinciale Commissie even als de betrokken Schoolopziener (of de Plaatselijke Schoolcommissie), de bedenking gegrond vindt, zal dezelve het gebruik van het beklaagde in al de scholen harer provincie verbieden.

Indien de Provinciale Commissie zich met het oordeel van den Schoolopziener (of van de Plaatselijke Schoolcommissie) niet kan vereenigen, en alzoo de bedenking door den Geestelijke gemaakt voor 's hands niet gegrond acht, zal zij de bedenking aan de Kerkelijke Overheid van den betrokken Geestelijke voorstellen, met uitnoodiging om te verklaren of en in hoever die bedenking in hare Godsdienst of derzelver beginselen grond heeft.

De Provinciale Commissie van onderwijs zal, alzoo nader ingelicht, naar bewind van zake, het gebruik van het beklaagde

op al de voormelde lagere scholen in hare provincie verbieden of toelaten.

Indien de Schoolopziener (of de Plaatselijke Schoolcommissie), aan welke eenige bedenking door eenen Geestelijke wordt ingeleverd, dezelve niet gegrond acht, zal hij (of de Plaatselijke Schoolcommissie) zich bij de Kerkelijke Overheid van dien geestelijke vervoegen, ten einde eene verklaring te vragen als boven is omschreven. Achtervolgens die verklaring zal de Schoolopziener (of de Plaatselijke Schoolcommissie) het gebruik schorsen of toelaten.

In geval van schorsing, zal de Schoolopziener (of de Plaatselijke Schoolcommissie door tusschenkomst van den Schoolopziener) van deze, gelijk van de gansche toedragt der zaak, met overlegging der stukken in voege voorschreven, in de eerstkomende vergadering kennis geven aan de Provinciale Commissie van onderwijs, die alsdan, na gehouden deliberatie, naar bewind van zake, het beklaagde zal verbieden of toelaten; zullende echter bij de gezegde deliberatiën in het oog moeten worden gehouden de noodzakelijkheid om te zorgen, dat er voor de verschillende vakken van het onderwijs allezins doelmatige boeken ten gebruike der lagere scholen voorhanden blijven.

Ingeval het geheele boek enz. niet mogt zijn afgekeurd, zal evenwel, voor zooveel eenig lid de op bijzondere plaatsen gemaakte bedenkingen gegrond mogt vinden, daarop bepaaldelijk acht worden geslagen te dien effecte dat dit boek enz. niet gebruikt zal mogen worden, dan nadat de daarin voorkomende plaatsen, waarop aanmerkingen zijn gevallen, onleesbaar zullen zijn gemaakt, en (wanneer de zamenhang van den tekst zulks mogt vorderen) zullen zijn vervangen, door hetgeen, onder toestemming van alle de leden, door de Provinciale Commissie, te dien einde, woordelijk aan de onderwijzers zal zijn opgegeven, en zullen in zoodanige gevallen, de leden, die de gemaakte aanmerkingen op eenige plaats gegrond hebben geacht, gehouden zijn, een opstel te maken en aan de vergadering voor te stellen van hetgeen ter vervanging van dezelve plaats, zoude kunnen worden opgegeven.

De Schoolopzieners en de leden der Plaatselijke Schoolcommissiën,

aan welke laatste de besluiten der Provinciale Commissiën te dezen opzigte zullen worden bekend gemaakt door den Schoolopziener, die zitting heeft in de Plaatselijke Schoolcommissie, zullen er met de meeste zorg voor waken, dat de afgekeurde boeken, enz., van de bedoelde scholen worden geweerd, en dat van de boeken enz., waarvan eenige plaats of plaatsen zijn afgekeurd, geen ander gebruik wordt gemaakt, dan overeenkomstig hetgeen de Provinciale Commissie daaromtrent zal hebben bepaald.

Al het voorenstaande is ook toepasselijk op de boeken enz., die men als prijzen aan de leerlingen zoude willen uitreiken.

Den Haag. MR. C. BAKE.

's Hertogenbossche drukwerken der 16e eeuw. — Bij verschillende bibliotheken deed ik vergeefs onderzoek naar de volgende Bossche drukwerkjes der 16e eeuw.

Misschien kan een onzer Navorschers mij wel opgeven waar een of meer dezer boekjes te vinden zijn

Elke mededeeling zal mij hoogst welkom wezen!

Ik geef de titels, zooals ik ze in catalogen en elders aantrof.

Torrentinus, *H.*, Commentarium in XIII. Elegias Marci Antonii Cocci Sabellici de B. Virgine, G. Tiphermi Hymnorum, et Bapt. Mantuani votem ad eandem, circa 1525.

Martialis, *M. V.*, Epigrammata selecta quib. utilitatis plurim., seu verba spectes, seu res obscoenitatis minimum inest, 1526.

Lantzberck, *J.*, Ses rosenhueykens cort ende devoet, ghemaeckt door J. L. carthuser prior bij Guylich, circa 1533.

Prudentius Clem., *Aur.*, Cathemerinon, 1536.

Zonder naam van plaats, maar gedrukt bij Jan van Turnhout.

Hieronymus ad Neopotianum de vita clericarum et sacerdotum, 1537.

Zonder aanduiding van plaats, doch van de pers van Gerard van den Hatart.

Kalengier naerder usantsien des bisdoms van Ludick, 1537.

Marin, *J.*, Syntaxis linguae Latinae versu ac prosa, 1542.

Twee schoone vermaninghen aan de borgherye van 's Hertogenbossche door de wethouders gedaan, 1580.

Honorius, *B.*, Hodoeporicon itineris Italici, 1581.

Honorius, *B.*, Elogium S. Norberti et catalogus etc. 1584.

Nieuwe tijdinghe wt Hongerijen ende Siebenbergen van een grooten victorie tegen den turck, 1595.

Rotterdam. CH. C. V. VERBEYT.

Een oud versje (L, 253). — Het antwoord op deze vraag is reeds in het Handelsblad van ... Aug. jl. gegeven. Het versje is niet oud, maar kwam voor in eene noot in Beets' Maskerade van 1835. RED.

Venedy (L, 147). — Hoe meer ik nadacht over den naamsoorsprong van het aldus genaamde binnenwater, thans gedempt, in de *Noord-hollandsche* stad Enkhuizen, des te minder had ik vrede met de verklaring dat het woord zou herinneren aan Venetië, en des te meer aanleiding om terug te komen op mijn vroegere veronderstelling dat het woord zijn oorsprong te danken had aan een of ander binnenwater (Ede, Ee of Ye), zooals met zoovele *N.-holl.* plaatsen, in die buurt gelegen, het geval is.

De volgende gegevens kan ik thans ter bevestiging van mijn vroeger aangegeven vermoeden aan de hand doen. Edam, oudtijds *Yedam*, d.i. dam in of van de Ye, een watertje in Waterland. De *Purmer-ye*, een dergelijk watertje in Waterland, dat het Purmermeer met de Zuiderzee vereenigde. De *Ransdorper-en-Holijslooter-dei* voortkomende uit de Molensloot, en loopende oudtijds bij Uitdam in de Zuiderzee. (Volgens v. d. Aa, Aardr. wdb. zou dit *dei* ontstaan zijn door samentrekking uit *de Ye.*) *Ydoorn*, polder bij Ransdorp. *Kromm-ye*, een vaarwater oudtijds uit verschillende binnenmeren ontsproten, dat zijn naam geschonken heeft aan 't dorp Krommenie. Middelie = *Middel-ye*, een dorp in de Zeevang, $2^1/_2$ uur Z. z. w. van Hoorn. Het *Voor-ye*, voormalig meertje in Waterland. Dit alles in N.-Holland. Maar ook elders kent men de samenstellingen met Ee of ye, zooals: Ezum en *Ylst*, (Friesl.) dat volgens Nom. geogr. Neerl. kan worden afgeleid van een binnengracht de Ee of Y, waarbij een stins gestaan heeft met

name Yslot of Ylostein, welks laatste overblijfsels in 1778 zijn weggebroken, en uit welken naam bij verkorting Ylst zou zijn voortgekomen. *Ydewalle*, ook Edewalle geschreven, een voormalig hoofdleen in Staats-Vlaanderen, in 't Vrije van Sluis, waarvan het kasteel gebouwd was bij de Wester-Eede (v. d. Aa, i. v.)

Het *Venedy* was denkelijk een binnenwater of binnengracht, uit de venen ontsproten, analoog in naamsafleiding met Venewater, Venewaterspolder, in die buurt voortkomende.

De herinnering aan of toespeling op Venetië behoort m. i. tot het gebied der volksetymologiën te worden verwezen. RED.

Bastiaan (L, 50). — Volgens het groot Woordenboek der Nederlandsche Taal is Bastiaan een „Surinaamsche term: naam voor „een slaaf, die werd belast met de uitvoering der lijfstraffen (verg. „Van Hoëvell, Slaven en Vrijen)." Elders vond ik Bastiaan vermeld als het Surinaamsche woord voor „slaven-opzichter, zoogenoemd blank-officier".

Met het vermelde Berg en-Dal wordt dan ook niet het Geldersche lustoord, gemeente Ubbergen, bedoeld; maar eene plantage in Suriname. JOHAN WINKLER.

Mas vale volando (XLIX, 166). — Wat beduidt deze Spaansche wapenspreuk? JAC. ANSPACH.

Overij wagen. — Antonij G. Drijfhout, advokaat te 's-Gravenhage in 1422, hield een *overij wagen* met twee paarden en drie dienstboden. Wat is dat voor eene soort van wagen?

JAC. ANSPACH.

Lees waarschijnlijk: liverij wagen; d. i. een karos met wapens en statiekleed op den bok. RED.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Een Leidsche goudsmid a° 1653. — In de boedel- en familiepapieren van der Burcht berustende in 't archief der gemeente Haarlem, vond ik 't volgende:

Je soussigné confesse devoir a Monsieur Pierre van der Burgh la somme de 42 livres dix sols qu'il a payés pour moi a francois mareschal orfevre a leyde laquelle somme je promets rendre audit sieur van der Burgh dans quinse jours ou trois semaines, fait à Delft ce 24 aoust 1653 (get.) B. de Saumaise. — Deze schuld wordt in 't volgende nader verklaard: Ick ondergeschreven bekenne ontfangen te hebben uyt handen van de Heer Pieter van der Burgh de somme van twee en veertich gulden thien stuyvers tot betalingh van een paer silvere spooren aen Mon^r B. de Salmayse gelevert op den 24 Augustus 1653.

(get.) FRANCOYS DE MAERSCHALCK. M. G. W.

Afbeelding van eene hedendaagsche avondmaalsviering. — Ik zoek voor een in 't duitsch uit te geven werk zulk eene afbeelding. Er moet eene schilderij, zulk eene plechtigheid voorstellende, van Bosboom bestaan. Waar is die? Bestaat er ook eene gravure van dit of een dergelijk stuk?

Ook afbeeldingen van eene doopsbediening, huwelijk, begrafenis enz. zouden mij zeer welkom zijn.

Amsterdam. DR. S. CRAMER.

Theodorus Keties. — Wat is bekend van dezen drijver in zilver? Van hem bezit ik een zilveren gedreven kistje met het jaartal 1664.

Gorkum. J. D. WAGNER.

de la Marck
jeune, Seig-
Neufchâteau,
Jean le; Avoué de
d'Arenb 536. Épouse
de Seda fille de Flo-
blimont n, et de Mar-
Marche;
Chevalie
nenbourg
de Vir ck, † 1546.
Solms. ad), **comte de**
uenahr, seig-
, Sombreffe,
nies, † 1545.

Robert III, comte de la Marck et d'Arenberg, baron de Reckheim, seigneur de Neufchâteau, Mirwart, Harzé, Aigremont, Houppertingen, Humbeck, Emple, Loenhout, Naeldwyck, Wateringe. Échanson héréditaire de l'archevêché de Cologne; Hautvoué de Hesbaye, de Liège et de l'abbaye de Saint-Hubert. Maréchal héréditaire de Hollande; Grand-Mayeur de Liège etc. † 1544.

Le dernier des Comtes de la Marck et d'Arenberg. Épouse **Anne de Berghes**, fille **d'Antoine de Berghes**, comte de Walhain et marquis de Berg-op-Zoom, et de Jacqueline de Croy.

Marguerite de la Marck, comtesse héritière d'Arenberg. Épouse **Jean de Ligne**, baron de Barbançon, Chevalier de la Toison d'Or, seigneur de Mirwart, Lomprez, Villance, Neufchâteau, Harzé, Aigremont, Naeldwyck, Wateringe etc. etc., **Comte d'Arenberg** † 1568.

ent Genealogie der Van der Marck & van Arenberg nach
de Haneffe, Histoire de la maison de la Marck,
134.

B.

Willem van Groesbeeck, welcher in 1507 starb. Sein anniversarium in der Abtei Munster in Rurmund: (21 August) „obijt **Wilhelmus de Gruesbeek**, frater Johanne priorisse et Eirmgardus de Gruessbeck, sororum, nostrarum commonialium, de quo retinuit conventus duas casulas panneas A°vij°."

Gerhard van Groesbeeck, Domherr bei Sanct Lambrecht in Lüttich. Sein anniversarium in demselben Nekrolog: (16 Juni) „obijt **Gerardus a Groisbeck**, frater Johanne a Groisbeeck, priorisse et Eirmgardis, sororum, nostrarum commonialium, canonicus Sancti Lamberti Leodiensis."

Johanna van Groisbeeck, Priorin der Abtei Munster in Rurmund. Ihr anniversarium daselbst den 13 Dezbr.: „obijt **Johanna a Groesbeeck**, priorissa, de qua habuit conventus solemne servitium ac quelibet virginum ij quartas vini que etiam in vita sua conventiu multa ac varia dona et beneficia prestitit A lvij. (1557)."

Ermengarde van Groesbeeck, Nonne im Cisterienser Orden in Rurmund. Ihr anniversarium den 26 April: „obijt **Eirmgardis de Gruesbeck** nostra commonialis, de qua habuimus solempne servitium et quelibet virginum quartam vini, qua quoque cum sorore sua Johanna priorissa multa conventia bona prestiterunt A xlvij (1547)."

Johan van Groisbeeck, welcher Bertha van Goer heirathete (Lefort etc.), und Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 49). **Er** wurde den Vater des Gerhard van Groesbeeck

…s Paradigma der Mitglieder der Familie Van Linden … Manusscript vom Jahre 1707 repräsentirt sind. …hlen bezeichnen die auf dem Rande der Uebersetz… …iptes eingeschrieb ne Seite.

. . van Linden =
twyck.

P
4ter
auch
Wal
hors
ters

G
=
hors

a)
in
b)
ner

). 13).
von
steyn
Rens-
. 15).
n van
van
yder.
).
). 19
erlac
). 23).
. (23

Hack-
onen-
nden
30).
den,
und
Lim-
nmen
Herr
Blit-
enen
= van
c van
erwe
rsolte
elde-
von
von
n.

Sohn, Herr von Mynden, Looserecht, Hoeflaken & Geresteyn = Marie de Marée (p 19).
Tochter, Johanna Antonia, Herrin von Sinderen = 1° Cornelius van Weede 2° Pinsen van de Haer (p. 17).
Nachkommen p. 17.

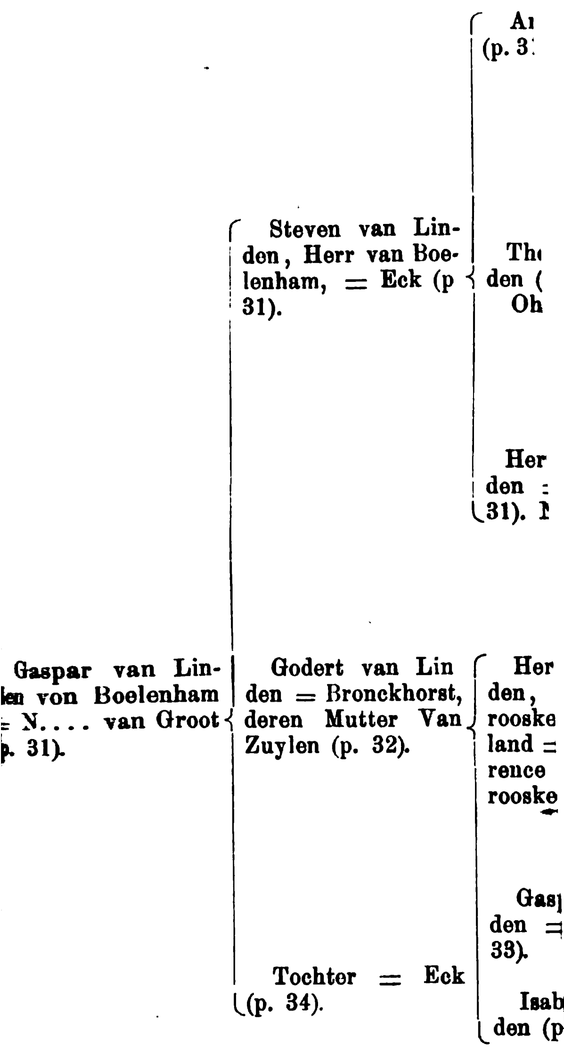
Dierick, Herr von Blitterswyk = Tochter des Grafen van Athlone (p. 4).
Tochter = Rantwyk van Rossem (p. 4).
Tochter = Hekeren (p. 4)

Franz van Linden = Bentinck (p. 5).

Sohn, Herr von Perck, = die Tochter des Gaspar van Linden, seines Onkels (p. 6).
Tochter = van Keppel.

s Paradigma der Mitglieder der Familie Van Linden
Manusscript vom Jahre 1707 repräsentirt sind.
hlen bezeichnen die auf dem Rande der Uebersetiptes eingeschrieb ne Seite.

D.

Genealogisches Paradigma der Van Lind
dem Manuscript vom Jahre 1707.

N.B. Die Zahlen bezeichnen die auf dem
nuscriptes eingeschriebene Seite.

E.

Dirck van Blitterswyk, Herr von Blitterswyk, 1501, † 1520 = **Jutta van Appelteren.**

Sweder van Blitterswyk, Herr von Blitterswyk, tritt Blitterswyk ab an Walpurga, die jüngste Tochter seines Bruders Dirck.

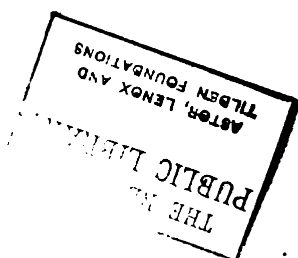
B
Di
de
v
Bo
W
He
ter

Frans van Lynden, Herr von Hemmen & von Blitterswyk & von Overhof, † 1700 = **Charlotte van Brienen.**
Aus II Ehe:
Bernhard-Albrecht-Dirck van Lynden.

Dier van Herr men & terswy = **Ag lina, B Rhe Athlon**

ynden, Herren von Blittersw
es verstorbenen Mr. Sivré

nealogie, welche nach authe
es Mr. Sivré durch keine ur
ionen in Uebereinstimmung
)ierick van Lynden, Gemahl
von Hemmen noch diejenige
itkens den zweiten Bruder,
Steven, zum Herrn von Mu

THE
PUBLIC
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

F.

Johan, Baron van Hemmen etc., Erbschenk von Geldern, = Fulswin van Randwyck.

Dierick, Ritter, Baron von Hemmen = Walpurga, Herrin von Blitterswyk.

Jaspar, Baron von Hemmen, Herr von Blitterswyk, &c., Ritter, = Anna van Bronckhorst.

Arn
men,
wyk
von D
Dier
men, E
= Judi
Joha
Joha
enham
herina
Dor
Scheff
ter, H
Joha

Dorothea = Johan van Engenieulant, Ritter.

Walpurga = 1) Johan van Floedorp, Ritter.
2) Cornelius van Wye, Ritter.

Elisabeth = Johan van Holthusen.

Cornelis, Herr von Boelenham = N.N.

Carl
berg =
Elisa
Vorst.
Leon
Brempt

Arnold.

Johan, Deutsch-Ordensritter.

Steven, Herr von Mussenberg, Ritter, = Walpurga van Bronckhorst.

Johan van Lynden, Herr von Mussenberg, Ritter, = Anna van Galen.

Anna.

Dierick, Burggraf von Dormael, Ritter, = Catherina van der Marck.
2) Maria van Elderen.

I Eh
Johan
Robe
Cath
Herr
Gorsem
II E
Geor
Dormae
Nicolai.
Conr
Dieric
von St
tich.
Anna
Blitters
von Me
Rober
court, 1
Engenie
Jaspa
Raugraf
Herma
chem, I
Halmal.

Dorothea.

Gaspar = Anna van Besten.

Steve
ren =
Herrin
Anna
Brienen,
Franz
Amstel,
nenburg
2) Ann
rin von

Johan Bastard, von Hemmen.

Genealogie Van Lynden nach Butkens, Annales de la maison de Lynden.

OUDHEIDKUNDE.

Munten (L, 157 en 269). —

1. $^1/_{32}$ Thaler van Landgraaf Friedrich I van Hessen-Kassel (1730—51).
   L. R. = Ludwig Rollin, Muntmeester te Kassel (1724—44).

2,3. Hellers van *W*(ilhelm VIII) *L*(andgraf *Z*(u) *H*(essen-Kassel) 1751—60.

4. Guter Pfennig van het Graafschap Schaumburg, onder *W*(ilhelm IX) *L*(andgraf) van Hessen-Kassel; 1785—1803; Keurvorst van 1803—21.
   F. = Dietrich Heinrich Fulda, Muntmeester te Kassel (1783—1831).
   Waardijn aldaar sedert 1774.

6. 2 Pfennige van Georg Wilhelm, Vorst van Schaumburg-Lippe (1787—1860).
   A is het muntteeken van Berlijn.

7. Als boven, 1 Pfennig.

27. $^1/_{24}$ Thaler van Groothertog Ludwig I van Hessen-Darmstadt (1806—30; Landgraaf sedert 1790).
   F. = Remigius Fehr, Muntmeester te Darmstadt (1772—1809, † 1810).

29. 2 Heller van Keurvorst Wilhelm I van Hessen-Kassel (1803—21).

40. $^1/_4$ Stuber van Johann Ludwig Adolph, Graaf van Wied, Runkel, Isenburg en Crichingen (1706—62).

Amsterdam. H. J. SCHARP.

Munten en penningen (XLIV, 711—712). —

N° 7. Tweepfennigstuk van Graaf Karl Thomas van Löwenstein-Wertheim (in het tegenwoordige Koninkrijk Wurtemberg).

N° 8. Driepfennigstuk van „Theodorus Dei Gratia Abbas Corbeiensis Sacri Romani Imperii Princeps" (Abt van Corvey, Vorst van het Heilige Roomsche Rijk).

„ 9. Schaumburgsche Pfennig van Frederik II Landgraaf (F. L.) van Hessen Kassel (1760—85)
B. R. = Balthasar Reinhard, 1765—74, Waardijn en van 1775 tot 1783 Muntmeester te Kassel; van 1789—1811 te Detmold.

11. Pfennig van Brunswijk.
E. P. H. = Ernst Peter Hecht, Muntmeester, van 1693—1745 te Leipzig, van 1723—1731 te Zellerfeld.

13. Het omschrift der voorzijde luidt in zijn geheel: Gott segne u. erhallte unsere Bergwercke.
$^1/_{48}$ Thaler van het Graafschap Stolberg.
J. E. V. C. = Julianus Eberhard Volkmar Claus, Muntmeester te Stolberg 1750—1765, Directeur van de Munt te Erfurt 1779, † 1804.

14. $^1/_4$ Stuber voor het Graafschap Sayn-Wittgenstein van Karl Wilhelm Friedrich, Markgraaf van Brandenburg zu Ansbach (1723—57).

Amsterdam. H. J. SCHARP.

Een Hofmeester van Graaf Willem Lodewijk v. Nassau, † 1588. — Bezig het leven te beschrijven van Graaf Willem Lodewijk stuit ik op een raadsel.

Een jaar nadat Willem Lodewijk zijne Anna, prins Maurits' zuster, had verloren, kwam zijn vader, Graaf Johan, met nieuwe huwelijksplannen en 's Graven trouwe vriend Everard van Reydt moest den jongen weduwnaar polsen. Nu geeft Groen van Prinsterer in zijn Archives de la Maison d'Oranje-Nassau een brief van Van Reydt aan Graaf Johan, waarin deze geheimzinnige regels voorkomen:

„Ich bitte auch höchster fleisz, E. G. wollen jenen *ehrendieb* keinen glauben zustellen, als sollte E. G. Sohn von wegen des Hofmeisters Tochter keine fehl oder mangel an den Vater spüren können, darausz ferner zu argwonen, das es E. G. Sohn eben wie

Pamphilio, davon Terentius schreibt, gehn mochte, denn solches ist eine vergifte *columnia*, wie andere mehr so derselbe man(n) angebracht, welcher mit solchen hasz und neidt gegen den Hofmeister entzündet, das er keinen menschen verschont, wan er nur den Hofmeister verhaszt machen möge.

Wohlgemelter mein gnediger Herr helt sich desfals so mäszig und eingezogen, das alle ehrliebenden daran ein gefallen. Sonderlich kan ich zeugnis geben, dasz S. G. des Hofmeisters Tochter so wenig anspricht, das sie ihme khaum in einen monat guten morgen wünscht."

Hier nu wandel ik in raadsels.

a. Terentius heeft voor zoover ik weet, slechts twee Pamphilii. In de *Andria* en in de *Hecyra*. Doch geen van beide personae past hier. Is er misschien nog een derde? Of vergist zich Van Reydt in naam of schrijver?

b. Wie was die Ehrendieb? In H. M. Huisarchief vond ik een geloofsbrief van zekeren Johan van den Grave, gegeven te Leeuwarden 14 Nov. 1588 en deze heeft een eigenhandig postscriptum van Graaf Willem, luidende: „Dieweil Holspuer (of Holschuer) mit ohnwillen von mir gescheit und sich verlauten lassen, sich solches zu beklagen, bit deroweg E. L. ihm kein glauben wollen zustellen, den ehr kein ursach zu klagen (hat), dieweil ehr besser bey mir wertern als ehr drauszen bey einem fursten hett haben khonnen, und ich uber den ausz sunderlich ursach gedrungen binn gewesen mich seiner zu entschlagen." Is dit des eerroovers spoor? Zoo ja, wie is dan de hofmeester, dien hij haatte?

c. Wie is de hofmeester? Blijkens een Procesverbaal (dat berust op 't Provinciaal Archief te Leeuwarden 't welk de verhooren van Baudemont bevat (Mei 1584), was 's Graven hofmeester Daen Everarts van Haren. Deze stierf volgens het wapenboek van den Frieschen Adel 13 Mei 1589. Holschuer was vertrokken vóór 14 Nov. 1588. Doch nu doen zich twee moeilijkheden op. Daen van Haren had geen dochter en 't schrijven van Van Reydt is afgezonden den 4 Juli 1589, dus vier weken na van Harens dood. Toch spreekt Van Reydt niet van „wijlen" den hofmeester. Was er wel-

licht voor van Harens overlijden een nieuwe Hofmeester aangesteld, den Ehrendieb ten spijt?

Doch wie was de opvolger?

Frederik van Vervouw bekleedde dit ambt sedert 19 April 1595.

d. Wat beteekent hier de uitdrukking „guten morgen wünscht?"

Met oplossing dezer raadsels zou een groote vreugde bereid worden aan

Middelburg. DR. L. WAGENAAR.

GENERAAL A. W. M. BARON VAN PALLANDT'S
BEGRAFENIS TE ARNHEM IN 1714.

„Op Woensdag den 25n October 1741 is binnen Arnhem met groote staatzie begraven de Edel Manhaften Heer A. W. M. Baron van Pallandt, in ZEds. leven Generaal van de Infantery.

De trein trok op de volgende wijze na de Kerk.

I. De Quartiermeester van het Regiment Infantery van den Kolonel Glinstra, hier in bezetting leggende.

II. Een Onderofficier en 8 Regiments-timmerlieden.

III. Zes Hauboïsten, treurmuzijk spelende, de haubois met zwarte sluyers behangen.

IV. Het bovengemelde Regiment, aan 't hoofd hebbende den Kolonel-Commandant Rumpff, de sjerpen van alle de Officiers met zwarte lamfers, zooals ook zwarte sluyers aan 't boveneind der pieken van de Officiers, vaandels en hellebaarden der Serjants, die ze verkeert langs den grond lieten slepen. De trommels waren geheel met zwarte baai bekleed, en aan de fluiten der Pijpers hingen zwarte lamfers. De Sergeants van de Granadiers en Tamboer-Majoor met floers om de linkerarm.

V. Een Lieutenant van de Artillerie, gevolgt van drie stukken kanon, 3 ponders, op hare affuiten, elk getrokken door een paard, omhangen met een rouwkleed en 't kanon insgelijks met zwart overdekt. Bij ieder veldstuk was een Kanonnier,

met witte handschoenen, zooals alle de Onderofficiers en Tamboers van 't Regiment hadden, en de veldstukken met zwarte floers, de punt na de aarde toegekeert.

VI. Het paard van Parade, waarop zat de Lieutenant van Sanden, geheel in 't harnas, dragende den degen van den Generaal bloot in de hand, zijn sjerp zonder floers. Aan iedere zijde ging een knecht.

VII. De standaart, gedragen door den Kornet Kellens.

VIII. De guidon, gedragen door den Kornet Della Faille.

XI. Het wapen, gedragen door twee Wachtmeesters.

X. Zes Officiers, elk met een zwart fluwele kussen, geboort met een brede zilvere galon en zilvere quasten op de hoeken, op welke kussens lagen.

1. De helmet of stormhoed, gedragen door den Lieutenant van Oyen.
2. De sjerp en degen, door den Lieutenant Lounds.
3. De bevelhebbers-staf, door den Lieutenant Ripperda.
4. De ijzere handschoenen, door den Lieutenant Keizer.
5. De sporen, door den Kornet Thommer.
6. De wapenrok, door den Kornet Mede.

XI. Het lijfpaard, omhangen met een rouwkleed, 't welk langs den grond sleepte, en geleid door twee knechts, mede in rouwgewaad.

XII. Vier bidders ter begrafenis van de stad.

XIII. Het lijk in een rouwkoets met zes paarden en een voorrijder. Het lijkkleed omboord met brede zilvere passementen, en over 't zelve de zestien quartieren van den Generaal. Van 16 Sergeanten, die het lijk in de lijkkoets hadden gezet, gingen er 8 aan weerszijden van de paarden.

De slippen van het lijkkleed wierden opgehouden door 2 Kolonels, een Lieutenant-Kolonel en een Major, terwijl de Kapiteins, die tot dragers verzocht waren, naast de lijkkoets gingen, 8 aan elke zijde. De kist was geheel met zwart fluweel bekleed, met zilvere galonnen op de randen.

XIV. De kamerdienaar van den Generaal in den diepen rouw, met den hoed onder den arm.

XV. Drie bloedverwanten, een voor een achter den anderen, de twee eerste met lange slepende mantels, ieder door 2 knechts opgehouden.

XVI. De Heeren van 't Hof en Rekenkamer, twee aan twee.

XVII. De Heeren van de Magistraat, twee aan twee.

XVIII. De Ministers der Kollegiën, gaande ter zijde van dezelven de bodens met hare bussen op de borst.

XIX. De Advokaten.

XX. De Predikanten en de Doctors in de Medicijnen.

XXI. Eenige voorname burgers en naaste buren sloten de trein.

Het gantsche Regiment stont gerangeert bij het sterfhuis in de Koningstraat, en begon ten 2 uren na de middag, onder het geluid van alle de klokken, den marsch over het Marktplein, door de Ketelstraat, de Bakkerstraat, de Turfstraat, verbij het Stadhuis, na de Sabelpoort en hier zwenkende, wijders na de Kerk, daar het Regiment zich posteerde langs de koffijhuizen met 't front nà het Stadhuis, het kanon op den rechtervleugel, latende dus de lijkstaatzie verbij zich passeren, saluerende de Officiers de lijkkoets met hunne pieken en vendels. Het lijk en de gehele trein in de Kerk zijnde, zwenkte het Regiment links om, front makende na de Kerk. De drie stukken kanon, tans achter 't zelve, wierden met de trompen na de Sabelpoort geplaatst en vervolgens losgebrand, en door zeven kanonschoten van de wallen beantwoord, gevolgt door een salvo van het gehele Regiment, 't welk tot drie verscheide reizen herhaalt wiert, telkens een quartier na elkander.

Het lijk bijgezet zijnde, deed de Luthersche Predikant Rensing een korte lijkrede, en wierp na de wijze der Lutherschen drie handen vol aarde in 't graf.

Dees plechtigheid verricht zijnde, geschiede de marsch na de herberg de Ploeg in de Koningstraat in de volgende order.

I. De 4 bidders ter begrafenis van de stad.

II. De bloedvrienden, een voor een achter den anderen

III. De Heeren van den Hoven en Rekenkamer.

IV. De Heeren van de Magistraat. V. De Ministers. VI. De Advokaten. VII. De Predikanten en Doctoren. VIII. De voornaamste burgers met mantels. IX. De lijkkoets. X. De Kolonel, de twee Lieutenant-Kolonels en de Major. XI. De 16 Kapiteins. XII. De 16 Lieutenants. XIII. De Kamerdienaar van den Generaal. XIV. Het lijfpaard, als voren. XV. De wapenrok. XVI. De sporen. XVII. De ijzere handschoenen. XVIII. De bevelhebbersstaf. XIX. De sjerp en degen. XX. De stormhoed. XXI. Het wapen. XXII. De guidon. XXIII. De standaart, alle als voren gedragen. XXIV. Het paradepaard, met den Lieutenant in 't harnas. XXV. De Officier van de Artillerie, met de drie veldstukken, nevens de paarden van de rouwkleden ontbloot. XXVI. Het Regiment met vliegende vendels, de trommels ontbloot, slaande den aftogt. Hetzelve posteerde zich voor het sterfhuis, de Artillerie op den slinkervleugel, en de Kolonel hier bedankt zijnde door den Officier in 't harnas, eindigde de gehele staatzie, die ten 2 uren begon en tot half vijf duurde. Terwijl de salvo's geschoten wierden, hield men op de klokken te luiden, doch dezelve wierden andermaal geluid, zoodra de terugmarsch begon.

Daar waren oneindig veel menschen van alle kanten toegevloeit om die staatzie te zien, en nochtans is alles in zeer goede order en zonder eenig ongeluk afgeloopen."

Medegedeeld naar berichten van dien tijd door

CH. C. V. VERREYT.

Bosch en Duin. — Waar ligt Bosch en duin? Iemand bezit een komfoor voor gloeiende beukendoppen of houtskool, waarop staat: „'t huis Bos en duin."

De eigenaar denkt dat Bos en duin eene herberg, eene aanlegplaats voor trekschuiten of een buitenverblijf is, maar waar?

FRED. C.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Sluiter (L, 294). — Willem of Wilhelmus Sluiter, de dichter-predikant, eerst van Eibergen, naderhand van Rouveen, was afkomstig uit de Graafschap Zutphen. Zijn grootvader was Albert Sluiter, Burgemeester van Borculo, en diens zoon Tileman Sluiter was zijn vader. Tileman Sluiter is tweemaal gehuwd geweest. Uit zijn 1e huwelijk met Geertruid Saalkink, eenige dochter van Jacob Saalkink, brouwer en korenhandelaar te Neede, werden zes kinderen geboren: Willem, Herman, Daniël, Maria, Geertruid en Zwaantje. En uit zijn 2e huwelijk met Aaltje Hazebroek kwamen er vijf: Albert, Mathias, Anna, Johannes en Geertje.

„De afstammelingen van veele dezer zusteren en broederen van Willem Sluiter zijn tans nog overig in verscheidene aensienlijke geslagten, inzonderheid in Gelderland en Overijssel" zegt zijn biograaf, maar hij laat 't bij de eenvoudige vermelding. Hij bepaalt zich uitsluitend tot Tileman's oudsten zoon Willem, en geeft in diens leven enkele namen en bijzonderheden, die 'k hier gaarne den geachten vrager wil mededeelen.

Willem Sluiter werd den 22 Maart 1627 te Neede geboren, den 24 Juli 1653 als predikant te Eibergen bevestigd door zijn neef J. L Olmins, predikant te Lochem en den 3 Augustus 1662 in 't huwelijk verbonden met Margareta Sybilla Hoornaart, oudste dochter van Joannes Hoornaart en Margareta van Boekholt. 't Huwelijk had te Borculo plaats, en alweer een neef van Willem Sluiter, Herman van Eibergen, predikant te Diepenheim, leidde de kerkelijke voltrekking met den eigenaardigen tekst uit Joh. 3:29. Die de Bruid heeft, is de Bruidegom. Uit dit huwelijk werden geboren twee kinderen: Charlotta Geertruid, den 11 Juli 1663 te Borculo, en Johannes, den 15 Sept. 1664 te Eibergen. Veertien dagen vóor de geboorte van dien kleinzoon stierf de grootvader Johannes Hoornaart, te Borculo, en hij werd den 6 Sept. 1664 in

de Groote Kerk te Deventer begraven. Willem Sluiter's echtgenoote overleed den 9 October van 't zelfde jaar te Eibergen. En na een, wegens de troebelen in den lande, veelbewogen leven, stierf hij zelf in December 1673 te Zwolle, ten huize van zijn zwager, den Heer Hidding en is aldaar in de Groote Kerk begraven. Charlotta Geertruid, zijne dochter, is gehuwd geweest met Benjamin van Eibergen, eerst predikant te Wezepe, naderhand te Diepenheim, classis Deventer. Uit dit huwelijk drie kinderen: twee zonen en één dochter. De zonen, de een predikant te Oldenzaal en de ander te Almeloo, zijn zonder kinderen na te laten, overleden. De dochter is gehuwd geweest met T. E. Nagel, eerst predikant te Weerselo, later te Oldenzaal, en uit dit huwelijk vier kinderen: twee zoons en twee dochters. De eene zoon werd predikant te Nijkerk op de Veluwe, en de ander, die in de Rechten studeerde, werd advokaat en Rentmeester te Oldenzaal. Eén dochter is gehuwd geweest met J. Liens, predikant te Tholen, en de andere is ongehuwd gebleven.

Blijft nog over Willem Sluiter's zoon Johannes Sluiter. Deze, eerst predikant te Raalte en daarna te Steenwijk, had tot echtgenoote zijn volle nicht Maria Sluiter, een dochter van zijns vaders broeder, dus van zijn oom Daniël Sluiter, gehuwd met Anna Wijgink. Uit dit huwelijk, van Johannes Sl, en Maria Sluiter, zijn geboren acht kinderen: zeven dochters, waarvan vijf ongehuwd gestorven, en éen zoon. Van de twee overblijvende dochters is de eene gehuwd geweest met S. de Ruiter, te Steenwijk en de andere met J. Vechnerus, te Meppel. De zoon, Willem Sluiter, de naamgenoot van zijn grootvader, in 1723 tot predikant te Rouveen beroepen, had tot echtgenoote Agneta Schutte, dochter van Otto Schutte, Richter van Diepenheim, uit welk huwelijk geboren werden zeven kinderen, waarvan ten jare 1777 nog vijf in leven waren: drie dochters en twee zonen. Van die dochters zijn Maria en Geertruid ongehuwd gestorven, en Hendrika Geertruid is de vrouw geworden van Fokko Liefsting, predikant te Rauwert en Yrnsum in Friesland. Van de zonen is de een, Joannes Sluiter, predikant te Garderen in Gelderland geweest, en de ander, de jongste, Otto Rutger Egbert

Sluiter, almede predikant, de opvolger zijns vaders te Rouveen, ten jare 1776. „Zijnde deze de eenige van 't mannelijk geslachte," zoo voegt de levensbeschrijver er aan toe „die van deze afkomste den geslachtsnaam van Sluiter levendig houden." Aan Mejuffrouw Agneta Schutte, wed. van den Weleerw. Heere Willem Sluiter, in leven Predikant te Rouveen en aan hare kinderen Mejuffvrouwen Maria, Geertruid en Hendrika Geertruid Sluiter, benevens de Weleerw. Heeren Joannes Sluiter, predikant te Garderen en Otto Rutgert Egbert Sluiter, predikant te Rouveen, werd indertijd de nieuwe Uitgaaf van alle de werken van hunnen Zaligen Groot- en Overgrootvader Willem Sluiter, met dankzegginge voor de opgave van zijne levensbeschrijvinge, opgedragen door den Uitgever (Johannes Brandt, te Amsterdam, 19 April 1797). De firma M. Wijt en Zonen nam ten jare 1838 het recht van eigendom over.

Amsterdam. A. AARSEN.

Sluiter (L, 294). — Eene genealogie van de nakomelingen van Willem Sluiter, kan opgesteld worden uit de navolgende gegevens, met gebruikmaking van de mededeelingen in v. d. Aa's Biogr. Wd.Bk., aangevuld door familieberichten uit „Het Leeskabinet", 1864, Dl. 4, bl. 81—'9; 1865, Dl. 2, bl. 7, 8.

Willem Sluyter [1]) was de zoon van Tileman S. en van Geertruid Saalkink. Zijn vader was bierbrouwer en korenkooper te Nede.

3 Aug. 1662 trad hij in het huwelijk te Borkelo, dat door zijn neef den predikant van Diepenheim, voltrokken werd.

Deze echt werd gezegend met twee kinderen: Charlotte Geertruid en Joannes. Zijne echtgenoote stierf reeds twee jaren na haar huwelijk, op 24-jarigen leeftijd. Zijne dochter huwde met Benjamin van Eibergen, predikant te Diepenheim, uit welken echt verscheidene nakomelingen zijn voortgekomen. Zijn zoon heeft acht kinderen gehad, zeven dochters en een zoon. Vijf dier dochters zijn onge-

1) De naam wordt èn met y èn met i gespeld, gelijk daarin vroeger weinig gelijkmatigheid bestond, aangezien toen de y niets dan een ander letterteeken van de i was. Thans wordt steeds Sluiter geschreven.

huwd gestorven; de andere zijn gehuwd geweest te Meppel en te Steenwijk. De eenige zoon Willem had behalve drie dochters, twee zoons, die ook beide in de evangeliedienst traden: de oudste, Johannes, werd predikant te Garderen, de jongste, Otto Rutger Egbert, werd te Rouveen beroepen. Johannes trad in den echt met Eva Dermout, wier kinderen waren: Willem, die te Zalk in 1799, na er een half jaar predikant te zijn geweest, ongehuwd is overleden; Isaäc, predikant in 's Gravenhage, waar hij in 1836 stierf en Jan Otto, geb. te Garderen 4 Mei 1782 die het hoogleeraarambt in de letteren te Deventer heeft bekleed en aldaar 8 Febr. 1815 is gestorven. Van Isaäc S. bestaan drie zonen, van welke de twee oudste predikanten zijn te Voorschoten en te Dordrecht; de jongste is kapitein der artillerie. Jan Otto heeft twee zonen nagelaten: Dr. J. W. Sluiter, conrector aan het gymnasium te Rotterdam, en zijn jongeren broeder, predikant te Amsterdam. De eenige zoon van den predikant van Voorschoten is luitenant der artillerie en de kapitein bezit drie zonen, alle nog kinderen beneden 13 jaren. Dr. J. W. Sluiter heeft drie zonen, van welke één zich aan den landbouw wijdt en twee in de rechten zijn gepromoveerd, zijnde aan zijnen broeder vier zonen geboren, die thans van zes tot twaalf jaren oud zijn.

Volgen de predikanten Sluiter, meerendeels ontleend aan Borger's Mss. predikantenlijsten.

Wilhelmus Sluiter, geboren te Nede 22 Maart 1627. Zijn grootvader was burgemeester te Borkelo. Hij was de oudste der zes kinderen van zijne ouders, uit een vroeger huwelijk van dezen waren nog 5 kinderen. (Zie: Het Leeskabinet 1864, N° 11; 1865, N° 4 en 10; Nederland 1865, N° 12, p. 269 vgg.; v. d. Aa, Biogr. WdBk. i. v.) Als proponent werd hij in 1653 beroepen te Eibergen (cl. van Zutphen) en kwam daar in 1654. Hij huwde aldaar met Margaretha Sibylla Hoornaerts, dochter van J..... Hoornaerts, rentmeester van het graaflijk huis van Stryen te Borkelo.

Hij vertrok in 1673 naar Rouveen (cl. van Zwolle) en overleed daar in December van datzelfde jaar, na halfjarige dienst.

De dochter van zijn broeder Daniël Sluiter te Nede, was de moeder van Bernh. Westenberg, pred. te Lochem.

Eene dochter van hem, onder den naam van Charlotta in zijne geestelijke gezangen bekend, was de grootmoeder van de vrouw van Th. Ezn. Nagel, pred. te Oldenzaal.

Johannes Sluiter, zoon van Wilhelmus Sluiter, laatst predikant te Rouveen, werd 26 Sept. 1664 te Eibergen, waar zijn vader toen predikant was, geboren. Hij verloor drie weken na zijne geboorte zijne moeder. Hij ging op de lagere en op de Illustre school te Deventer, later naar Utrecht, werd in 1687 te Zutphen proponent en in datzelfde jaar te Raalte (cl. van Zwolle) tot adjunct beroepen, 16 Oct. bevestigd door J. Wiermannus. Hij werd in 1697 gewoon predikant te Raalte. Hij werd 31 Mei 1707 te Steenwijk (cl. van Vollenhove) beroepen en daar bevestigd door zijn ambtgenoot E. Lublei. Hij overleed daar 23 Juli 1742 aan benauwdheid op de borst, oud bijna 78 jaar, het 55ste zijner dienst. Eene lijkrede op hem hield zijn ambtgenoot E. Metelerkamp. Hij huwde 24 April 1692 met zijne nicht Maria Sluiter, dochter van Daniël Sluiter en van Anna Wijguntes; zij waren over de 50 jaar getrouwd. Zijne zuster was gehuwd met B. van Eibergen, pred. te Diepenheim.

Wilhelmus Sluiter, zoon van Johannes S., laatst pred. te Steenwijk. Werd proponent in 1721, beroepen te Rouveen in 1722, daar bevestigd 10 Oct. 1723 door zijn vader. Hij was gehuwd met Agneta Schutte, zuster van Rutger Schutte, pred. te Amsterdam. Deed 10 Oct. 1773 zijn 50-jarige preek te Rouveen. Hij overleed 15 Mei 1776, in zijn 76ste jaar, het 53ste zijner dienst, weduwe en kinderen nalatende.

Johannes Sluiter, geb. te Rouveen in 1742, zoon van Wilhelmus S., pred. te Rouveen. Hij werd proponent te Utrecht en 8 Juli 1766 beroepen te Garderen (cl. van Neder-Veluwe), 28 Sept. daar bevestigd door zijn vader. In 1778 beroepen zijnde te Noordgouwe, bedankte hij daarvoor. In 1782 werd hij beroepen te Diemen, hetgeen hij aannam en 16 Juni afscheid preekte te G., reeds ongesteld zijnde. Hij kwam met zijn huisgezin te Amsterdam ten huize van zijne schoonmoeder, de weduwe van Isaac Dermout,

met wiens dochter hij gehuwd was, de ongesteldheid vermeerderde, en hij overleed 21 Juni 1782 aan eene bezetting op de borst, in zijn 40ste jaar, weduwe en drie zoons nalatende.

Otto Rutger Egbert Sluiter, zoon van Wilhelmus S., pred. te Rouveen. Proponent zijnde werd hij in 1776 beroepen tot opvolger zijns vaders te Rouveen en aldaar 15 Juni 1777 bevestigd door zijn broeder Johannes Sluiter, pred. te Garderen. Hij bedankte in 1794 voor het tweetal van Steenwijk. Hij overleed 14 Aug. 1796, oud ruim 46 jaar. Eene lijkrede op hem hield H. van Ingen, pred. te Hasselt.

Willem Sluiter, oudste zoon van Johannes S., pred. te Garderen. Proponent te Amersfoort geworden zijnde, werd hij 13 Sept. 1799, op collatie van vrouwe Carolina Medioburgensis Bentinck geboren van Borsselen, beroepen te Zalk (cl. van Kampen) en 8 Dec. bevestigd door J. J. R. Tichler, pred. te Kampen. Overleden 12 Januari 1801, aan ontsteking in de longen, oud bijna 24 jaar. Hij was in vier dagen gezond en overleden. Eene lijkrede op hem hield H. A. J. Calkoen, pred. te Wilsum.

Isaac Sluiter, zoon van Johannes, pred. te Garderen. Proponent geworden onder Over-Veluwe, werd hij 1 Mei 1801 beroepen te Zalk in de plaats zijns broeders en 5 Juli door zijn neef J. J. Dermout, pred. te Amersfoort, bevestigd. In Juli 1805 bedankte hij voor het beroep naar Steenwijk; 26 Dec. van dat jaar beroepen zijnde te Zalt-Bommel, nam hij dit aan, predikte 11 Mei 1806 afscheid te Zalk en werd 18 Mei te Z.-Bommel bevestigd door zijn ambtgenoot J. G. Kist. 23 Dec. 1806 te Gorinchem beroepen' bedankte hij. In 1807 werd hij te Arnhem beroepen, dit nam hij aan, predikte 24 Mei afscheid te Z.-Bommel en werd 31 Mei te A. bevestigd door zijn ambtgenoot H. H. Donker Curtius. Voor de beroepen naar Rotterdam (18 Sept.) en 's Gravenhage (21 Sept.) in dat jaar, bedankte hij evenzoo voor het beroep naar Leiden van 4 Maart 1808. 4 Oct. 1809 te 's Gravenhage beroepen, nam hij dat beroep aan en werd daar 3 Dec. bevestigd door zijn ambtgenoot, B. Verwey.

Hij was de behuwdbroeder van Adrianus Leonardus van der

Boon Mesch, laatst pred. te Leeuwarden, die gehuwd was met Constantia Metelerkamp. Hij is overleden 16 Mei 1836, oud 57 jaar, was ridder der orde van de Ned. Leeuw.

Jan Jacob Sluiter, zoon van Isaac S., laatst pred. te 's Gravenhage. Hij werd proponent onder N.-Brabant en 15 Dec. 1832 op collatie van Jhr. N...... J...... Steengracht van Duivenvoorde beroepen te Heerjansdam en Kijfhoek (cl. van Dordrecht), aldaar 3 Maart 1833 bevestigd door zijn vader, 23 Febr. 1837 op collatie van denzelfden heer beroepen zijnde te Voorschoten en Veur (cl. van Leiden), nam hij dit aan en werd aldaar 28 Mei bevestigd door M...... A...... G...... Vorstman, pred. te Katwijk a. d. Rijn.

Hij was de zwager van H. A. Matthes, pred. te Valkenburg 1 April 1873 is hij salvo honore emeritus geworden. Zijne vrouw Bernardina Hendrika Catharina Scharff overleed te Voorschoten 7 Januarij 1875 oud 76 jaar. Hij hertrouwde 6 Oct. 1875 met E. Wagterveld te Voorschoten.

J...... W...... O...... (of W. J. O.) Sluiter, zoon van Isaac S., laatst pred. te 's Gravenhage. Proponent onder N.-Brabant, 27 Sept. 1846 op collatie van Rudolf Floris Carel Bentinck van Schoonheten beroepen te Zalk en Verkaten (cl. van Kampen), aldaar 10 Jan. 1847 bevestigd door zijn broeder, pred. te Voorschoten. In 1851 bedankte hij voor het beroep naar Beest. In Dec. 1851 werd hij beroepen te Wyhe (cl. van Zwolle), nam 4 April 1852 afscheid van de gemeente te Zalk c. a. en werd 25 April te W. bevestigd door zijn neef H. A. Sluiter, pred. te Amsterdam. In Jan. 1853 werd hij beroepen te Dordrecht, preekte 12 Juni afscheid te W. en werd 26 Juni te D. bevestigd door zijn ambtgenoot Th. A. Fruin. 1 Mei 1875 werd hij eervol op verzoek ontslagen.

Hermanus Henricus Sluiter, zoon van Jan Otto S., Hoogleeraar aan het Athenaeum te Deventer. Geb. 3 Nov. 1811 te Deventer. In 1839 werd hij proponent onder Z.-Holland, en 19 Jan. 1841 beroepen te Terwolde (cl. van Arnhem) aldaar bevestigd door zijn behuwdoom A..... Verwey, pred. te Leiden. Hij bedankte voor het beroep dd. 3 April 1848, naar Enkhuizen. Nam dat van 27 Juni naar Vlaardingen aan. Preekte 29 Oct. afscheid te Terwolde

en werd 12 Nov. te V. bevestigd door zijn oom A. Verwey, pred. te Leiden. 21 Jan. 1851 werd hij beroepen te Amsterdam, waarop hij 25 Mei afscheid nam van de gemeente te V. en 16 Juni te A. bevestigd werd door zijn ambtgenoot Carel Steven Adama van Scheltema. 1 Oct. 1881 werd hij daar emeritus, zijne moeder was Catharina Hermanna Proper, dochter van H. Proper, pred. te Leiden, zij vestigde zich na den dood zijns vaders, met hare kinderen in die stad. Hij was gehuwd met Philippa Johanna Petronella Metelerkamp, dochter van C. L. Metelerkamp, pred. te Muiden. Hij overleed in 1885. Mededeel. van J. B. VAN IJSSELDIJK.

Genealogische sprokkels. — De volgende korte aanteekeningen gegaard uit bescheiden der Wees- en Momboirkamer te 's-Gravenhage en uit de genealogische verzameling te Haarlem, kunnen menigeen van dienst zijn. Vooral de aanwijzing der testamenten kan in vele gevallen een goed uitgangspunt wezen voor nader onderzoek.

's-Gravenhage. M. G. W.

Bellagamba.

Jacob Cajatano Bellagamba, in leven kok bij een Baron van Heeckeren, huwde Alida Maria van der Valck (dochter van Willem van der Valck bij Francisca Mazza).

Hun zoon Augustinus Bartholomeus Bellagamba, was geboren te Amsterdam 24 Augustus 1808, overleed 13 November 1812 te 's Gravenhage, en werd aldaar op het Noorderkerkhof begraven.

Zijn eenige erfgenaam was zijn oom Franciscus Josephus van der Valck. Het batig saldo der nalatenschap bedroeg *f* 9.4.—.

Bister.

...... Bister, huwt ...... Zij winnen:

1. Anna Clara Bister, † Aug. 1789 (Zie Caarten). 2. Alida Bister, gehuwd met?, had een kind in 1801 overleden. 3. Hendrik Bister huwt .....

Zij winnen: *a.* Paulus, woonde in 1801 te Viersen, landschap Rintschen, Depart Roer boven Venloo, en was gehuwd. *b.* Christina,

wed. Albert Scheydelaar, woonde te id. *c.* Coenraad, woonde te id. (gehuwd). *d.* Johan Pieter, id. (gehuwd). *e.* Magdalena, huisvr. van Johan George Albert, te Wesel. *f.* Johan Wilhem, (in 1801 woonpl. onbekend). *g.* Martin, woonde gehuwd te Viersen. *h.* Michael, te Viersen, (meerderj. in 1801).

Bloemers.

Theodorus Bloemers, geboren te 's-Gravenhage? huwde aldaar 5 Mei 1776 Christina Ramp, ook geboren ald.

(Bij zijn huwelijk was hij assistent ten comptoire van 't Gemaal. Hij ging in 1787 naar O.-I. met het Schip de Hoorn, en overleed te Samarang in 1798.) Uit dit huwelijk werden geboren:

a. Maria Catrina Bloemers, gedoopt in de Groote Kerk te 's-Gravenhage 5 Febr. 1777. *b.* Johannes Willem Theodorus Bloemers gedoopt in de Groote Kerk te 's-Gravenhage 25 Febr. 1787.

Bij testament in dato 25 Jan. 1798 verleden voor Martin Meurs, koopman en 2° resident te Samarang, beschikte de voormelde Theodorus Bloemers, toenmaals boekhouder in dienst der O.-C. Comp^ie^ op de volgende wijze over zijne goederen:

1°. 25 gld. aan de armen van Samarang. 2°. Aan zijne dochter Maria Catrina bovenvermeld de legitime portie. 3°. Tot universeele erfgenamen zijner nalatenschap:

a. een kind verwekt bij de Javaansche vrouw Lima, welk kind geb. te Djocjocarta 18 Jan. 1791. *b.* een kind verwekt te Samarang bij de Christen-vrouw Anna Margaretha Jurgens, 't kind geb. 30 Juni 1797.

van Boecop.

Louis Theodorus Johannes van Boecop, Generaal-Majoor in dienst der Bataafsche Republiek wonende te 's-Gravenhage, doet in 1801 ter Weeskamer te 's-Gravenhage, bewijs van moederlijk goed ten behoeve van zijne dochter Elisabeth Petronella, ten bedrage van *f* 3000.— (3 Nat. Losrenten ten laste Bat. Rep. ad *f* 1000.— $3^1/_2$ $^0/_0$.)

De moeder † 24 Sept. 1801, heette Louisa Berné. De dochter werd meerderjarig 5 Sept. 1822.

Bosch.

Mr Albert Bosch, commies fiscaal van de gemeene middelen van

Zuid-Holland, huwt? Zij winnen: 1. Anna Jacoba Bosch. 2. Catharina Bosch huwt Willem Coelemey. 3. Cornelia Albertina Bosch. 4. Hendrik Bosch.

Dit fragment is getrokken uit de acte van scheiding in dato 16 Aug. 1726, betreffende den boedel van Vrouwe Alida van Spangen, weduwe van den oud-Schepen Mr Hendrik Pots, waarbij de hierboven genoemde vier kinderen van Mr Albert Bosch als universeele erfgenamen voorkomen.

De nalatenschap bedroeg *f* 46,533,00,24.

Caarten.

(Toestand in 1801).

...... Caarten, huwt...... Zij winnen: 1. Adam Caarten huwt Anna Clara Bister; zij sterft in Augustus 1789, kinderloos. 2. Coenraad Caarten huwt Magdalena Bruels. Uit dit huwelijk Johan Jacob Caarten gedoopt 14 Maart 1756. 3. Anna Christina Caarten, huwt Peter Durselen.

Zij winnen: *a.* Maria Geertruid Durselen, die huwt Diderik Mertens. (Uit dit huw. Peter Anton Mertens gedoopt 13 Juli 1788). *b.* Johan Diederich Durselen, gedoopt 17 Juli 1757. *c.* Johannes Hendricus Durselen, gedoopt 8 Febr. 1762. *d.* Cilien Geertruid Dursesalen, gedoopt 3 Maart 1765, gehuwd met Gerhard Grag.

4. Hilleger Caarten, woont te Delft in 1801. 5. Wilhelmus Caarten, gehuwd met?

Zij winnen: *a.* Adam Caarten, die huwt Catharina Kremer, uit welk huw. a[1]) Johan Peter Caarten ged. 24 Mei 1772 b[2]) Maria Geertruid Caarten gehuwd met Christiaan Bron, koopman in tabak.

b. Margaretha Caarten, die huwt.... Glazer. Zij winnen:

1. Maria Glazer, ged. 2 Maart 1766. 2. Catharina Glazer, ged. 24 Jan. 1773. 3. Anna Geertruid Glazer, ged. 16 Nov. 1772. 4. Sibille Margaretha Glazer, ged. 26 Nov. 1780.

c. Catharina Caarten, ged. 9 April 1741, gehuwd met Herman Junkers te Wikrad-Berg.

6. Maria Caarten, huwt Johannes Gielen. Zij winnen: 1. Anna Carolina Gielen, ged. 1 Juni 1743. 2. Magdalena Magthilda Gielen, ged. 21 Febr. 1745. 3. Geertruid Gielen, ged. 4 Juni 1752. 4.

Johannes Peter Gielen, ged. 26 Mei 1760. 5. Sophia Maria Gielen, huwt Wilhelmus Jansen. Zij winnen: *a.* Johan Jansen, ged. 24 Sept. 1774. — *b.* Peter Wilhelm Jansen, ged. 18 Nov. 1777. — *c.* Meinhard Jansen, ged. 19 April 1780. — *d.* Nicolaas Jansen, ged. 14 Mei 1782. — 6. Geertruid Caarten, huwt Jan Hendrik Essers. Zij winnen: Wilhelm Hendrik Essers.

Degerman.

Oloff Nicolaas Degerman, officier der Artillerie, werd 23 Sept. 1789 begraven in de Groote Kerk te 's-Gravenhage. Hij huwde ....? Hun zoon Ernst Nicolaas Degerman, geboren te Groningen 27 Sept. 1756, † aldaar 26 Juli 1816. Hij huwde Carolina Cornelia Kuyper(s), geboren te Utrecht 17 November 1760, overleden te Groningen 27 Augustus 1821. Zij wonnen 10 kinderen, nl. 1. Olowina Wilhelmina Degerman, geb. 18 Nov. 1782, den 13 Aug. 1819 te Namen gehuwd met Cornelis Alewijn, geb. te Amsterdam 15 Augustus 1788; laatst in leven Commissaris van Openbare werken te Amsterdam; hij overleed 22 Mei 1839; zijne echtgenoote ging hem voor, den 18 November 1831. 2. Ernestina Cornelia Degerman, geb.... 1786 huwde Henri Jean Guillaume Brebek, hij was, volgens eene volmacht, in 1821 ambtenaar bij de Comptabiliteit te Keulen. 3. Anna Catharina Degerman, geb.... 1788, huwde Everardus Evers, die in 1821 Luit.-Kolonel te Namen was. 4. Agnes Petronella Maria Degerman, geb.... 1789, huwde Carel Hendrik van Weelde; was in 1821 ontvanger van de Convooien en Licenten. 5. Jacob Cornelis Degerman, geb.... 1792 sinds 1810 in Franschen dienst; hoogstwaarschijnlijk gesneuveld, aangezien na 1813 geen berichten meer van hem zijn ingekomen. 6. Clasina Cornelia Degerman, geb.... 1793. 7. Sophia Ernestina Degerman, geb.... 1795. 8. Jacoba Catharina Cornelia Degerman, geb. 1798. 9. Olof Nicolaas Degerman, en 10. Ernst Nicolaas Degerman, geboortedatum onbekend; zij waren beiden in 1821 ongehuwd overleden.

van Dorp.

Alewijn van Dorp huwt 1°. Antje Waardenburg. Zij winnen: *a.* Cornelis van Dorp, gedoopt te Loosduinen 20 Mei 1696. *b.* Mary van Dorp, gedoopt te Loosduinen 25 December 1698. *c.* Johannes

van Dorp, gedoopt te 's Gravenhage in de Groote Kerk 27 Februari 1701. Hij voer naar Oost-Indië vóór 1735. 2°. Lysbet van den Hoek; waarbij één kind *d*, genaamd: Pieter van Dorp, gedoopt te Loosduinen 14 Aug. 1707. 3°. Evertje van der Veen; waarbij 2 kinderen, n.l. *e*. Elisabeth van Dorp, gedoopt te Loosduinen 1 Jannari 1179. *f*. Alida van Dorp, gedoopt ibidem 13 November 1720. Van de doopsinschrijvingen te Loosduinen gaf de predikant aldaar, Kornelis Huybers, den 11 Maart 1735, certificaten af.

Van Hompesch.

Bij testament te 's-Gravenhage den 3 Mei 1779 verleden voor den Notaris Johannes Ebbe werd door Adriana Geertruida Le Grand, wed. van Casparus de Jong, in leven oud Commandeur der Kust van Malabar, &c.) vermaakt

8 obligatien ter waarde van *f* 10.000,— aan de kinderen van Vincent Gustaaf Graaf van Hompesch, Heere v. Genderen, enz. en Louise Albertine Ernestine de Proebentau de Wiemsdorf. Bedoelde kinderen waren:

1. Charlotte Louise Wilhelmine Henriette gravin van Hompesch, geb. 8, ged. 13 Maart 1768 in de Fransche Kerk te 's Gravenhage. 2. Wilhelmina Henriette, gravin van Hompesch, geb. 28, ged. 30 Jan. 1772 in de Fransche Kerk te 's-Gravenhage. 3. Jaqueline Charlotte, gravin van Hompesch, geb. 28 Jan. ged. 31 Jan. 1773, Fransche Kerk, als boven. 4. Vincent Guillaume Graaf van Hompesch. 5. Henriette Wilhelmine Louise, gravin van Hompesch, ged. te 's-Gravenhage Fransche Kerk 12 Juni 1779, welke later huwde met Maria Gabriel Riccé.

Jacobs.

Moses Jacobs, sterft 16 Dec. 1753, en laat 7 kinderen na. 1. Manuel Mosis. 2. Jacob Mosis. 3. Salomon Mosis. 4. Vroutie Mosis, gehuwd met Levij Salomon Wysel, woont te Lipstad. 5. Sara Mosis, gehuwd met Mijer Hartog te Amsterdam. 6. Rachel Mosis, (reeds overleden in 1753), gehuwd geweest met Hertog Marcus, die in 1753 in Engeland verblijf houdt. Uit dit huwelijk 4 kinderen. Namen onbekend. 7. Judith Mosis, gehuwd met Samuel

Levy, hebben 5 kinderen en wonen in 1753 te Naarden. De nalatenschap van bovengenoemde Moses Jacobs bedroeg *f* 2082,17,14.— (Zuiver saldo).

de Jong, Lodisio.

Casparus de Jong, Heere van Spanbroek, Spierdijk en Zuijdermeer [1]) was gehuwd met Adriana Geertruida Le Grand, vrouwe van de Nemelaar. Zij testeert 5 Juni 1775 voor Not^s Ebbe te 's-Gravenhage, o. a. ten voordeele van: 1. Anna Catharina Lodisio, in 1787 gehuwd met Willem Bilfinger, krijgsraad van den Koning van Pruisen te Berlijn. 2. Adriana Geertruida Lodisio, die in 1787 venia aetatis van de Staten van Holland verkreeg.

Krieger.

Daniel Krieger, huwt Margaretha de Ridder. Zij sterft in April 1798. Zij wonnen: 1. Pieter Krieger, geb. 1786, sneuvelt bij Burgos in Spanje in Juni 1812, als Korporaal bij het 123^e Regiment. 2. Martinus Krieger, geb. 1788.

van der Marck.

Frans van der Marck, overleed 16 Augustus 1755 in Haag-ambacht, en liet als eenige erfgenamen na zijne 2 broeders Dirck en Hendrik van der Marck, benevens eene zuster Appolina van der Marck, gehuwd met Johan Lensing. Deze laatsten hadden 3 kinderen t. w. Jan, Cornelis en Apolina.

Nethercolt.

Edward Nethercolt, in leven Kapitein-luitenant van het Koninklijk Regement Artillerie van Z. M. van Groot-Brittannie, was gehuwd met Angelicque Lievens, overleden 11 December 1795. Zij wonnen:

1. Jacoba Engelina Nethercolt, gehuwd met Hubertus Josephus Bourgeois de Vivier Coulan. 2. Constantia Elizabeth Nethercolt, gehuwd met Jan van de Weereld. Uit dit huwelijk een zoon Edward Frederik van de Weereld, den 21 van Bloeimaand 1809 gehuwd te Haarlem met Cornelia Goteling, j. d. van Haarlem. 3. Maria Catharina Nethercolt, huwt Jan Brònòvò. Zij winnen:

---

1) Hij was in leven oud-Commandeur der kust van Malabar.

a. Henriette Elisabeth Louise Caroline Bròndòvò, huwde Hendrik de Bois. *b*. Jan Jacob Bròndòvò, was in 1811 luitenant ter zee.

de la Sarraz.

Huwelijksvoorwaarden in dato 18 Augustus 1785, tusschen Albert Jules Marie de Lassaraz, oud 30 j., geb. te Breda, capitein bij het 2e Bat. van den Gen. Majoor Grenier, toen in garnizoen te Middelburg, en Jonkvr. Charlotta Gerarda Frederica Boomhauer. Gemeenschap van goederen. Indien zij 't eerst overlijdt, is hij gehouden *f* 15000.— uit te keeren aan zijne schoonzuster Jonkvr. Livia Nicolina Boomhauer. Ingeval van 2e huw. uitkeering van de helft der geheele nalatenschap aan de nabestaanden van den eerst stervende. Mevrouw de la Sarraz overleed vóór 20 Mei 1790.

van Sippama.

Jean Marie van Sippama, huwde Marie Agnes Schummelketel, † 11 Febr. 1802, zij hadden een zoon Jan Marie van Sippama, geb. den 4, en gedoopt den 17 Februari 1802. Sippama Sr was eerste commies ten kantore van den Heer Administrateur van 's Rijks schatkist in Friesland, en deed 3 Maart 1803 ter Weeskamer van 's-Gravenhage, bewijs van moederlijk goed ten behoeve van zijn zoon, ten bedrage van *f* 150.—

Sprengtporten.

Den 7 Dec. 1796 onderteekent te Hannover, Anna Caroline gravin van Aumale, echtgenoote van George Magnus baron de Sprengtporten, en haar echtgenoot den 23 Dec. van 't zelfde jaar te Teplitz in Boheme, — eene volmacht ten behoeve van Notaris Wouter Jochems en zoon te 's-Gravenhage, om het fidei-commis ad *f* 12,000,— spruitende uit de nalatenschap van Nicolaas van Assendelft, ter Weeskamer te 's-Gravenhage te lichten. Deze baron v. Sprengtporten was destijds Luitenant-Generaal en dienstdoend Kamerheer van den Keizer van Rusland.

---

1) Charles Duco, graaf van Aumale, gesneuveld bij Rocova 17 Oct. 1746, (majoor der kavallerie in 't reg. van den Prins van Birkenfeldt), was gehuwd met Anna van Assendelft, uit welk huw. 2 zoons en 4 dochters. De bovengenoemde Anna Carolina, zal eene kleindochter van Charles Duco van Aumale zijn).

van Thol.

Catharina van Thol, overleden 28 October 1738, was 2 × gehuwd n.l. *a.* met Christoffel Hengstenberg uit welk huw. 1 kind, n.l. Anna Hengstenberg. *b.* met Christiaan Haantjes, waarbij 1. Anna Petronella Haantjes. 2. Albert Haantjes.

van Troyen.

Johannes van Troyen huwt Johanna Zuythoorn, welke laatste overleed in 1723. (Zij testeerde 17 Januari 1723 voor notaris Jacob Vermaat 's-Gravenhage). Zij wonnen twee dochters, t. w. *a.* Cornelia van Troyen, huwt Albert Thomeze. *b.* Anna van Troyen, huwt Adriaan de Bie. Uit dit huwelijk: 1. Hendrik de Bie. 2. Johanna Cornelia de Bie, die Roelof van Meerendonck huwt, zijnde in 1723 Commies van 's lands tol te Budel (Meiery van den Bosch).

Guionye (de la).

Getrouwd te Haarlem in de R. K. Statie het Beggynhof 26 Oct. 1664, Jacques de la Guionye de la Mothe Breroux, jongman van Parijs met Sybille Bertius de Bevere j. d. van Arnhem.

Godyn.

Begraven te Haarlem 17 Sept. 1678 Dr Samuel Godyn.
„ „ „ 26 Maart 1678 de wed. van Samuel Godyn.

Gedoopt in de Herv Kerk te Velsen 30 Nov. 1642 Anna Maria V: Philips Godyn, M: Barbare Vaneveldt. *(Wordt vervolgd.)*

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN

AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN TE CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS. 1).

KRIEKENBEEK.

Rutgerus van K., geb. te Wijk-bij-Duurstede, A° 1659 als boekhouder (Zie Valentyn, Van en naar Indië, door Stellwagen, bl.

1) Vervolg van Nav. L, bl. 278. Verg. hierna blz. 444 (bijl. II).

126) „Seur" te Ceylon per het schip „Zeelandia" aangekomen, met twee kinderen nl.:

I. Henrietta (Zie Lapidarium Zeylanicum, bl. 9), geb. 1640, † te Colombo 24 Oct. 1696, tr. te Galle Thomas van Rhee, Gouverneur van Ceylon, geb. te Wijk-bij-Duurstede.

II. Marinus Petrus, tr. te Colombo Susanna de Bruyn. Bij wie:

Everhardus, geb. 4 Febr. 1667, tr. Dorothe Sophia van Westerman. Bij wie:

Rijclof, geb. 12 Dec. 1689 tr. (1) te Galle 1 Nov. 1711 Adriana Elizabet Playmert, † 4 Oct. 1717. Bij wie:

I. Barent (volgt).

II. Justinus Rutgaert, geb. 26 Sept. 1177.

Rijclof tr. (2) 13 Sept. 1722 Anna, d. v. Martin Thoode. Bij wie:

III. Rijclof Isaak, geb. 23 Nov. 1724.

Barent, Secretaris der Raad v. politie te Colombo, geb. 25 Aug. 1712, tr. (1) 3 Febr. 1736 Catherina Ritmeijer, † 13 Maart 1746. Bij wie:

1. Adriana Elizabeth, geb. 13 Mei 1737, tr. Johannes Toussaint.
2. Rijclof Johannes, geb. 11 Oct. 1738.
3. Justinus (volgt).
4. Helena Cornelia, geb. 17 Juni 1742, tr. te Colombo 12 Nov. 1758 Carel Frederik Schreuder (Schröter?) van Hilscheim, in de maand Juli 1751 als soldaat te Colombo per het schip „Spanderwaal" aangekomen, daarna opperkoopman O.-I. C., † te Colombo 1805.

[Nota. Daar is een gedenkpenning op hun zilveren bruiloft, te Ceylon gegraveerd. (Zie; Vervolg op v. Loon, Ned. historiep. 8e stuk, 1863, blz. 249—51, en pl. LX.)]

5. Hester Catherina, geb. 13 Febr. 1745.
6. Maria Susanna, geb. 25 Febr. 1746.

Barent, tr. (2) 3 Sept. 1747 Cornelia Dominicus. Bij wie:

7. Laurentia Johanna, geb. 11 Mei 1749, † 23 Nov. 1750.
8. Bernharda Susanna, geb. 3 Sept. 1751, tr. Jan Jakob Gilbert.

Justinus, geb. 11 Oct. 1738, tr. (1) 13 Juli 1766 Catherina

Magdalena Gulden, † 19 Apr. 1767 wed. v. Pieter George de Kuster. Bij wie:

I. Bernharda Justina, 3 Apr. 1767, † 8 Jan. 1771.

Justinus, tr. (2) 17 Sept. 1769 Maria Justina, geb. 9 Apr. 1753, † 17 Oct. 1820 d. v. den predikant Joan Joachim Fijbrandsz en Catherina Elizabeth Dormieux. Bij wie:

II. Joan Gerrard (volgt).

III. Jacoba Elisabet, geb. 20 Sept. 1773, † 31 Mei 1775.

IV. Willem Abraham, geb. 14 Oct. 1774, † 20 Juni 1859, tr. (1) 5 Sept. 1802 Petronella Rudolphina Elizabeth Scheerken, † 28 Oct. 1803, wed. v. den Luit. Johan Hesse en d. v. den Kapt. Jan Scheerken en Johanna Petronella Hugorius (Hugonis).

Willem Abraham, tr. (2) 27 Mei 1804 te Jaffna Françoise Ursula Frederica, geb. 29 Apr. 1787, † 18 Juni 1874, d. v. den Kapt. Jean François Even du Hil en Ester Dulcina Brochaet de la Touperse d. v. Louis Brochaet de la Touperse, Commandeur van Jaffnapatnam O.-I. C. Bij wie:

1. Elizabeth Louisa Magdalena Justina, geb. 21 Febr. 1805, † 31 Jan. 1855, tr. 5 Febr. 1827 Johan Louis van der Straeten.
2. Arnoldina Dulcina, geb. 10 Maart 1808, tr. 2 Sept. 1835 Edward Parr Wilmot van Cuddesden (Derbyshire, Engeland).
3. Johan William Rudolph, geb. 30 Dec. 1810, † Col. 13 Juni 1859, tr. te Colombo 27 Mei 1853 Maria Henrietta du Bois de Lassosaij (La Saussaye?) Bij wie:
   Anna Ursula, geb. 18 Maart 1834.
4. Wilhelmina Frederica, geb. 16 Apr. 1813, tr. 15 Dec. 1834 Frederik Toussaint.
5. Frederic, geb. 28 Juli 1814, † 29 Juli 1857, tr. 4 Oct. 1842 Jane Elizabeth Read, † 8 Juni 1852. Bij wie: James Stewart Drieberg.
6. Arnoldus, geb. 20 Maart 1816, † 18 Juni 1824.

V. Johanna Petronella, geb. 4 Oct. 1775, † te Batavia, tr. Luit. Matthiam Johannes Le Roux, † in Holland.

VI. Johannes Arnoldus, geb. 16 Mei 1777, tr. Sara Jacomina Louisa Carolina Sezilles, geb. 5 Apr. 17 . . † 13 Mei 1843.

VII. Maria Justina, geb. 16 Sept. 1782, † te Batavia 27 Oct. 1827, tr. Barend Wijbrandus de Lannoy, † te Colombo 27 Apr. 1829.

Joan Gerrard, geb. 1 Maart 1772, 23 Apr. 1826, tr. (1) Julie Elizabeth Lusson. Bij wie:

1. Julius Justinus, † te Colombo 4 Juli 1857.
2. Joan Gerrard.

Joan Gerrard tr. (2) Henrietta Cadenskie wed. v. Luit . . . . Jones. Bij wie:

3. Henricus Jacobus, geb. Juli 1809, tr. te Jaffna 14 Juli 1803.
4. Louisa Charlotta, geb. Maart 1811, tr. John Leembruggen.
5. Frederick Justinus, geb. Oct. 1813 tr. E. . . . Toussaint.
6. Gerrardina Theodora, geb. Dec. 1814, tr. Henry Leembruggen.
7. Johan Stephen, geb. Oct. 1816, † 1822, tr E. . . . Brechman.
8. Elizabeth Johanna, geb. 6 Aug. 1820, tr. te Jaffna 30 Jan. 1845 R. . . . . W. . . . . Langslow, Advokaat.
9. Charles Arnold (volgt).
10. Johanna Frederica, geb. Apr. 1824, tr. J. . . . Dickson.

Charles Arnold, Med. Doctor, geb. . . . Nov. 1821, † 20 Maart 1878, tr. (1) te Colombo 25 Sept. 1845, Anna Ursula, geb. 1828, † te Wellicadde 31 Jan. 1855, d. v. John Louis van der Straeten. Bij wie:

1. Charles John, Med. Doctor, geb. 4 Aug. 1846, † te Galle tr. (1) te Edinburg (Schotland) Jane † 23 Febr. 1877, d. v. John Mackay v. Manchester (Engeland). Bij wie:
   (a) Claude Charles St John, geb. 8 Oct. 1870.
   (b) Ronald Edward Elliott, geb. 24 Oct. 1871.
   (c) Ursula Louisa Amy, geb. 18 Apr. 1873.
   (d) Bertram Ernest Walter Gerrit, geb. 18 Nov. 1878, † 2 Aug. 1886.

2. Amelia Elizabeth, geb. 8 Aug. 1847, † 24 Juli 1877, tr. Edward de Breard.

Charles Arnold, tr. (2) 18 Aug. 1856 Emelia Lucretia, zuster van zijne eerste huisvrouw. Bij wie:

3. Frederick Arnold, geb..... † te Colombo 23 Aug. 1861.

(Wordt vervolgd.)

Geslacht Le Roux. — Eenige jaren geleden was ik in briefwisseling met den heer R. P. van den Bosch, die gegevens verzamelde voor zijne studie over de Hollanders op Ceylon (Wapenheraut I v.v.). Terwijl ik hem omtrent enkele leden der familie Uhlenbeck nauwkeurige inlichtingen kon verschaffen, was ik tot mijn leedwezen niet in staat hem volkomen betrouwbare mededeelingen aangaande de familie Le Roux te doen toekomen. Sedert werd mij het artikel le Roux in De Villiers' Geslacht-register der oude Kaapsche familiën (III, 201—203) bekend en ook van andere zijden kwamen mij gegevens betreffende deze familie in handen. Omtrent den stamvader vond ik het een en ander in M'Call Theal's History of South Africa en de heer D. G. van Epen was zoo welwillend mij inzage te verleenen van de staten van dienst der Indische officieren M. J. en C. J. le Roux. Deels tot aanvulling van het artikel bij De Villiers, deels tot rectificatie van enkele, door mij veroorzaakte onjuistheden in het geschrift van den heer Van den Bosch, wil ik hier een overzicht geven van een tak der Kaapsche Le Roux'. In twee bijlagen zal ik mededeelen, wat mij omtrent de aanverwante familiën Le(e)ver en (van) Kriekenbeek bekend is. Behalve de werken van De Villiers en Van den Bosch zijn voor de bijlagen de volgende bronnen tot mijne beschikking:

1°. de doopacte van Abraham Leever 1692; 2°. een aantal fiches der Bibl. Wallonne te Leiden, betrekking hebbende op Helot, moeder van Abraham Leevers; 3°. Jochems, Amsterdams oude burgervendels, Amsterdam 1888; 4°. een stamboom der Ceylonsche familie Kriekenbeek, mij welwillend medegedeeld door den heer F. H. de Vos te Galle.

Het wapen der hier bedoelde familie Le Roux is aldus: Gevieren-

deeld. 1. op keel drie zilveren vazen naast elkander geplaatst. 2. op goud een ossenkop van sabel. 3. op lazuur een molen van de natuurlijke kleur. 4. op sabel een golvende dwarsbalk van zilver. Gedekt door een Fransche markiezenkroon. Wapenspreuk: Ora et labora.

Jean (le) Roux, uit Provence, refugié van 1685, vertrok in 1688 van Holland naar de Kaap de Goede Hoop en was in 1691 burger te Drakenstein. Later huwde hij met Maria de Haase, uit welken echt de volgende kinderen werden geboren:

Dina le Roux, geb. omstreeks 1705, gehuwd 15 November 1722 met Dirk Uys.

Jan le Roux, geb. omstreeks 1708, burger te Stellenbosch, gehuwd 27 Maart 1729 met Catharina Harmse, wed. Johannes Bekker. Van hem is een uitgebreid geslacht in Zuid-Afrika afkomstig (zie De Villiers).

Anna le Roux, geb. omstreeks 1710, gehuwd met Hendrik Thomas.

Matthiam le Roux, gedoopt 27 Maart 1712, gehuwd 6 November 1735 met Francina Bastiaanse, wed. X., welk huwelijk kinderloos bleef, hertrouwd 9 November 1766 met Petronella Catharine Leever (zie Bijlage I). De kinderen uit dezen laatsten echt zijn hier later vermeld. Matthiam overleed omstreeks 1774.

Maria le Roux, gedoopt 12 Augustus 1714, gehuwd met Gerrit Kemp, hertrouwd 7 Februari 1751 met Philip Hartog, burger te Stellenbosch.

Rachel le Roux, gedoopt 19 September 1717, gehuwd 3 Augustus 1741 met Frederik Luyt, van Königsberg, burger te Stellenbosch.

Lea le Roux, gedoopt 17 Maart 1720, gehuwd 20 Juni 1734 met Adam Barnard.

Rebecca le Roux, geb. omstreeks 1722, gehuwd met Jan Hendrik de Grijs, hertrouwd 3 April 1757 met Andries Kluysman, van Lubeck.

Magdalena le Roux, gedoopt 25 November 1725, gehuwd 9 April 1745 met Willem Odendaal, burger te Stellenbosch, hertrouwd 20 December 1750 met Johannes Hartog, burger te Stellenbosch.

Catharina Elisabeth le Roux, gedoopt 28 November 1728, ge-

huwd met Jan Bernhard Hoffman, van Stralsund, substituut-landdrost in dienst der O.-I. C.

Uit het huwelijk van Matthiam le Roux, bovengenoemd, en diens tweede vrouw Petronella Catharina Leever sproten de volgende kinderen:

Margaretha Maria le Roux, gedoopt 11 October 1767, gehuwd 1 Mei 1785 met Gerhardus Johannes le Roux (achterkleinzoon van Jean le Roux en Maria de Haase).

Jacomina Petronella le Roux, gedoopt 23 December 1768, gehuwd 14 Augustus 1785 met Johannes Combrink.

Matthiam le Roux, gedoopt 3 December 1769.

Magdalena Petronella le Roux, gedoopt 18 Augustus 1771, gehuwd 29 Januari 1786 met Michiel de Kock.

Maria Petronella le Roux, gedoopt 24 Januari 1773.

Matthiam Johannes le Roux, gedoopt 6 Maart 1774, in 1791 vaandrig in dienst der O.-I. C. te Colombo, in 1793 luitenant aldaar, in 1796 in Engelsche krijgsgevangenschap, 2 October 1814 luitenant-kolonel, 1819 kolonel-commandant van Weltevreden, gepensioneerd 25 Januari 1824 bij besluit van den Gouv.-Generaal (23 November 1827 bij besluit van Z. M. den Koning). Hij was op Ceylon gehuwd met Johanna Petronella Kriekenbeek (zie Bijlage II), waarschijnlijk in 1794. Later hertrouwde hij 16 April 1828 met Maria Elisabeth Schill.

Uit het huwelijk van Matthiam Johannes le Roux en Johanna Petronella Kriekenbeek zijn mij de volgende kinderen bekend:

Henry Martinus le Roux, geb. te Colombo 3 Augustus 1795, overleden te Buitenzorg in 1866, resident van Banka, later van Kedirie, gehuwd in 1823 met Mary Wijnstok, dochter van Franciscus en van Mary Ann Fitz-Roy. De kinderen uit dit huwelijk volgen later. De acht kwartieren van Henry Martinus waren: le Roux, de Haase, Leever, Paasen, Kriekenbeek, Ritmeyer, Fijbrandsz, Dormieux.

Carel Justiaan le Roux, geb. te Colombo 27 Maart 1800, benoemd tot 2e luitenant der infanterie Juni 1817, tot kapitein 11

Juni 1828 (Z. M. besluit 7 October 1837). Hij was Ridder der Militaire Willemsorde 4e klasse. Uit zijn huwelijk met Catharina Andrietta Cuyp sproten verscheiden kinderen, waarvan ik echter geen lijst kan geven.

Maria Henriette le Roux, geb.? overleden te Batavia 6 December 1820, gehuwd 4 Januari 1818 met Anthoine Théodore Raaff, later luitenant-kolonel, resident en militair commandant van Padang, Ridder der Militaire Willemsorde 3e klasse.

Johanna Gerardina Charlotta le Roux, geb. te Batavia 21 November 1806, overleden te 's-Gravenhage 6 December 1886, gehuwd met Mr. Gerhardus Joannes Sieburgh, president van den raad van justitie te Samarang.

Kinderen uit het huwelijk van Henry Martinus le Roux, bovengenoemd, en van Mary Wijnstok:

Athalie Jeanne Marie le Roux, geb. te Rembang 1 Januari 1825, overleden te Amsterdam 1873, gehuwd met Jean Baptiste Roselje, koopman.

Louise Mathilde le Roux, geb. te Samarang 1829, overleden 1845.

Charlotte le Roux, geb. te Samarang 1830, als kind overleden.

Henriette le Roux, geb. te Samarang 1831, als kind overleden.

Marie Elizabeth le Roux, geb. te Samarang 1832, overleden te Utrecht 1880, gehuwd met Jhr. Willem Karel Lodewijk van Hogendorp, adsistent-resident van Benkoelen.

Emilie le Roux, geb. te Samarang 1834, gehuwd met Johannes Franciscus Riez, planter.

Henry Martinus le Roux, geb. te Samarang 1835, als kind overleden.

Théodore le Roux, geb. te 's-Gravenhage 1837, overleden 1871.

Henry Martinus le Roux, geb. te 's-Gravenhage 1839, planter.

Angélique le Roux, geb. te Muntok 18 Maart 1841, gehuwd met Jean Benjamin Dumont, officier van gezondheid 1e klasse.

Julie le Roux, geb. te Muntok 27 November 1842, gehuwd met Peter Frederik Uhlenbeck, kapt.-luitenant ter zee, inspecteur van het loodswezen in N.-O. Indië, Ridder der Militaire Willemsorde en der Orde van den Nederlandschen leeuw.

Bijlage I. Geslacht Le(e)ver. Uit het huwelijk van Jacob Le(e)ver en van Alida Helot (zie beneden) werd geboren: Abraham Leever, gedoopt in de Oude Kerk te Amsterdam 11 Januari 1692, adsistent in dienst der O.-I. C., gehuwd aan de Kaap de Goede Hoop 19 December 1723 met Margaretha Paasen, dochter van Jacob Paasen, uit Utrecht, burger aan de Kaap omstreeks 1700, en van Barbara de Jongh. Uit het huwelijk van Abraham Leever en Margaretha Paasen werden verscheiden kinderen geboren (zie De Villiers), waarvan ik slechts vermeld:

Jacomina Leever, gedoopt 26 Augustus 1732, overleden te Colombo 13 Februari 1793, gehuwd met Johan Gerard van Angelbeek, 1783 gouverneur van Malabar, 1788 raad-ordinair van Indië, 1794 gouverneur van Ceylon.

Petronella Catharina Leever, gedoopt 6 November 1747, gehuwd 9 November 1766 met Matthiam le Roux, weduwnaar van Francina Bastiaanse, hertrouwd 2 Juli 1775 met Andries Heyns, ten derden male gehuwd 29 Juni 1788 met Willem Nieuwenhuijzen, van Delft.

Verder ken ik een aantal leden der familie Le(e)ver, wier verwantschapsverhouding tot de bovengenoemden ik niet met voldoende zekerheid kan bepalen.

François Lever, genoemd in de Crim. ordonnantiën van Holland, naar aanleiding eener klacht over den drossaard van Gorinchem 1676—1678 (Navorscher, XLIX, 40).

Jacob Leever, geb. te Amsterdam, boekhouder in dienst der O.-I. C., gehuwd aan de Kaap de Goede Hoop 8 Juni 1721 met Abigael Louisa van der Lith, hetrouwd 11 Augustus 1726 met Jacomina Brommert, weduwe van Jacob Voet. Over de kinderen van dezen Jacob Leever zie De Villiers.

Adriaan Cornelis Leever, 1765 luitenant der lijfjagers te Colombo, 1773 kapt.-luitenant der grenadiers aldaar, 1775 kapitein in commissie naar Malabar, 1785 kapitein en opperstalmeester te Colombo, 1787 majoor te Gale (Wapenheraut III, 197).

Judith Charlotte Lever, geb. 11 Januari 1753 te Bergen op Zoom, overleden te Colombo 9 September 1782, gehuwd met Martinus Mekern, opperkoopman in dienst der O.-I. C. (Wapenheraut II, 199)

Abraham Pusch Lever, 1776 boekhouder in dienst der O. I. C., 1780 onderkoopman, overleden 1792 (Wapenheraut II, 225).

Cornelis Lever, van 24 Januari 1776 tot 17 Mei 1786 kapitein bij de schutterij te Amsterdam (Jochems, 111).

Cornelis Lever Junior, 24 Januari 1776 vaandrig bij de schutterij te Amsterdam (t. a. p.)

Geslachtswapen Le(e)ver: doorsneden, *a.* op goud een stappend schaap van de natuurlijke kleur. *b.* op lazuur 15 gouden ringen (geplaatst 5, 4, 3, 2, 1).

Omtrent de familie van Alida Helot, vrouw van Jacob en moeder van Abraham Le(e)ver, is mij het volgende bekend:

Abraham Helot, waarschijnlijk uit Rouaan, werd 29 November 1644 lid der Waalsche gemeente te Amsterdam. Voor 1658 is hij gehuwd met Metjen Adriaensdochter van den Bos, die omstreeks 1666 overleed. Hij hertrouwde kort daarna met Willemina Verhoeff. Uit het eerste huwelijk sproten:

Alida Helot, gedoopt in de Westerkerk te Amsterdam 25 Augustus 1658, overleden voor 1666.

Doetien Helot, gedoopt in de Westerkerk te Amsterdam 14 September 1659.

Abraham Helot, gedoopt in de Nieuwe Kerk te Amsterdam 22 Augustus 1660, benoemd 31 Juli 1687 tot vaandrig bij de schutterij (Jochems, 104), gehuwd voor 1694 met Susanna van Enno.

Daniel Helot, gedoopt in de Westerkerk te Amsterdam 14 Augustus 1661.

Alida Helot, gedoopt in de Westerkerk te Amsterdam 14 Mei 1666, gehuwd voor 1692 met Jacob Lever.

Uit het tweede huwelijk zijn geboren:

Geertruij Helot, gedoopt in de Westerkerk te Amsterdam 23 November 1668.

Cornelia Helot, gedoopt in de Westerkerk te Amsterdam 7 Maart 1670.

Wilhelmus Helot, gedoopt in de Westerkerk te Amsterdam 22 Januari 1672, overleden voor 1675.

Wilhelmus Helot, gedoopt in de Westerkerk te Amsterdam 27

October 1675, in dienst der O.-I. C. aan de Kaap 1694, opperkoopman en secunde 30 April 1710, tijdelijk bestuurder der Kaapkolonie van 28 December 1711 tot 28 Maart 1714, geschorst als secunde en zonder rang en salaris naar het vaderland teruggezonden 1714 (M'Call Theal I, 53 v. v.).

Maria Helot, gedoopt in de Westerkerk te Amsterdam 3 Januari 1677.

Anna Helot, gedoopt in de Westerkerk te Amsterdam 3 April 1678.

Bijlage II. Geslacht (van) Kriekenbeek. [1]) Het Ceylonsche geslacht van dezen naam is afkomstig uit Wijk bij Duurstede. Daar leefde omstreeks 1600 Michiel Lambrechtszoon van Kriekenbeek, wiens echtgenoote Margaretha van der Hooch in 1616 overleed (hare 4 kwartieren zijn: Hooch, Sasbout, Hoeff, Burch). Aan de door den heer F. H. de Vos opgestelde geslachtslijst ontleen ik het volgende, terwijl ik er enkele data op gezag van den heer R. P. van den Bosch aan toevoeg.

Rutgerus van Kriekenbeek, geb. te Wijk bij Duurstede ± 1610, gehuwd met N. N., begaf zich in 1659 als assistent of schrijver in dienst der O.-I. C. naar Indië. Hij had twee kinderen: Marinus Petrus (die volgt) en Henrietta, geb. te Wijk bij Duurstede 1 October 1640, overleden te Colombo 24 October 1696, gehuwd te Wijk bij Duurstede 7 Augustus 1661 met Thomas van Rhee, die in 1692 gouverneur van Ceylon werd (Wapenheraut I, 33 v.v.).

Marinus Petrus van Kriekenbeek, geb. te Wijk bij Duurstede, gehuwd met Susanna de Bruyn, uit welken echt:

Everardus Kriekenbeek, geb. op Ceylon 1667, gehuwd met Dorothea Sophia van Westerman. Uit dit huwelijk sproot:

Rijcloff Kriekenbeek, geb. op Ceylon 1689. Uit zijn eerste huwelijk, met Adriana Elizabeth Pluymert, werden twee zoons geboren: Barent (die volgt) en Justinus Rutgaart, geb. 1717, in 1740 in dienst der O.-I. C., 1754 gezworen klerk van politie te Colombo, 1758 soldijboekhouder, overleden 1759 (Wapenheraut II, 128).

---

1) Verg. het op blz. 434 vv. voorkomende art. van den hr. F. H. de Vos.

RED.

Barent Kriekenbeek, geb. op Ceylon 1712, in 1739 secretaris van politie te Colombo, 1756 onderkoopman, 1760 lid van den landraad, 1761 opzichter van het ijzermagazijn, 1762 secretaris van justitie, 26 November 1771 gegageerd, overleden 1778 (Wapenheraut II, 128). Uit zijn eerste huwelijk met Catharina Ritmeyer sproten eenige kinderen, vanwie ik slechts één zoon vermeld, namelijk:

Justinus Kriekenbeek, geb. op Ceylon 1738, in 1764 gezworen klerk ter secretarie van politie te Colombo, 1772 secretaris van justitie, 1788 soldij-overdrager, voorgedragen tot onderkoopman (Wapenheraut II, 129). Zijne tweede vrouw was Maria Justina Fijbrandsz, dochter van Joan Joachim Fijbrandsz, predikant (Navorscher XLIX, 565 v.), en van Catharina Elizabeth Dormieux (Navorscher XLVIII, 509 v. v.). Uit dit huwelijk sproten verscheiden kinderen, waaronder:

Johanna Petronella Kriekenbeek, geb. op Ceylon 4 October 1775, echtgenoote van Matthiam Johannes le Roux.

Geslachtswapen (van) Kriekenbeek: beladen met 9 halfcirkelvormige figuren (of schelpen) en een schildhoofd (waarin een links gekeerde snel loopende hond of vos).

Leiden. C. C. UHLENBECK.

Heeft er een Roomsch-Koninkl. kroon bestaan? — Toen onlangs de kwestie der Amsterdamsche stedekroon opnieuw ter sprake werd gebracht, kwam in 't „Nieuws v/d Dag" van 24 Maart 3e Blad, een artikel voor, waarin de brochures der heeren Klönne en Veder besproken werden. In dit artikel kwamen de zinsneden voor:

„Men moet dus — meende de Heer Klönne òf de *Roomsche* „*Koningskroon* kiezen, òf wel de Keizerskroon, zooals Maximiliaan „zelf die na zijne verheffing tot Keizer gedragen had.... ....'

en (in den brief van Prof. Fruin):

„dus niet de *kroon die hij draagt*". (Hiermede zou ook de aartshertogelijke kroon bedoeld kunnen worden, maar daar bij mijn weten van deze nooit sprake is geweest, zal, Prof. Fruin ook

wel de Roomsch-Koninklijke kroon bedoelen) „maar met de rijkskroon”.

Ook in de „Wapenheraut” van Maart worden door den heer Koopmans uit Lent deze brochures besproken en zegt hij daar:

„Sprekende over de kroon der eerste periode zegt Mr Veder op „blz. 7 der „Memorie van Toelichting”, dat *die van den Roomsch-„Koning*, de eigenlijke waarop de schenking van Maximiliaan be-„trekking heeft, in natura niet meer aanwezig is.”

De heeren Klönne, Fruin en Veder meenen dus *dat er een Roomsch-Koninklijke kroon bestaan heeft* en ook de heer Koopmans spreekt dit niet tegen.

Bovendien vind ik in „De doorlughtige Weereld" door S. de Vries, Amsterd. 1700. Dl. II, blz. 364, in de verklaring van 't wapen der graven van Lintzendorf, „de goudene *Kroon des Roomschen Ko-„ninghs* op een rood Veld, wegens 't Erf Schatmeesterschap des „H. Roomschen Rijcks, welcke Waerdigheyd aen dit Geslaght behoord” en daarboven ziet men die kroon in 't wapen en als helmteeken afgebeeld.

Ter Gouw, de bekende Amsterdamsche geschiedschrijver, ontkent echter dat die kroon ooit bestaan heeft en voort als bewijs aan een majesteitszegel van Maxmiliaan, toen hij nog Roomsch-Koning was, waarin hij eene aartshertogelijke kroon draagt. (Zie Ter Gouw „Studiën voor wapen- en zegelkunde" Amsterdam 1865, blz. 172 en Ter Gouw, Geschiedenis van Amsterdam 1878—93. Dl. III, blz. 189).

A'dam. H.

De bovenst. vraag is voor tweeërlei uitleg vatbaar. Wordt bedoeld: Hebben de Roomsch-Koningen (b. v.: Adolf van Nassau, Willem v. Holland, Maximiliaan v. Oostenrijk e. a.) in hunne hoedanigheid van R. Koning een kroon *van bepaalden authentieken vorm* gedragen? 2° Komt zulk een kroon alleen als heraldisch kenteeken voor in genealogisch-historische en heraldische plaatwerken, dus niet in natura? Mij dunkt dat het antwoord op de eerstgestelde vraag bevestigend moet luiden. Zie hier waarom. Het is niet aannemelijk dat in het Duitsche rijk der Middeleeuwen, zoo

vaak beroerd door langdurige twisten om de kroon en oorlogen tusschen de machtigste landvorsten, gedurende het dikwijls lange tijdsverloop, dat aan de kroning tot Keizer van den Roomsch-Koning voorafging, deze laatste bij plechtige gelegenheden geen kroon zou gedragen hebben van bepaalden vorm, die hem als R.-Koning van andere koningen, van keurvorsten en hertogen onderscheidde. Maar bovendien leest men in de Monumenta German. historica van Pertz, Leges II, p. 384 seqq. een uitvoerige Latijnsche beschrijving van de kroningsceremoniën te Aken, die aantoont dat de R.-koningskroon een andere was dan die te Rome bij de keizerkroning gebruikt werd [1]). „By the crowning at Aachen, zegt Prof. J Bryce (The Holy Roman empire. 7th edit. London 1884, p 193), „in the old Frankish capital, the monarch became „king"; formerly „king of the Franks"; now since Henry II's time, „king of the Romans, always Augustus." At Monza (or, more rarely, at Milan) in later times, at Pavia in earlier times, he became king of Italy, or of the Lombards, at Rome he received the double crown of the Roman empire.... The crown of Burgundy or the Kingdom of Arles, first gained by Conrad II, was a much less splendid matter, and carried with it little effective power.

The four crowns furnish matter of endless discussion to the old writers; they tell us that the Roman was golden, the German silver, the Italian iron, the metal corresponding to the dignity of each realm. Others say that that of Aachen is iron, and the Italian silver, and give elaborate reasons why it should be so." Hetzelfde getuigt G. L. Kriegk (Die deutschen Kaiserkrönung Hannover 1872, p. 20), die den tekst der in Pertz Monumenta in 't licht gegeven kronings-voorschriften volgende, de gansche plechtigheid op pp. 22 en 23 beschrijft. De kroon d. R.-Konings zelf wordt door hem beschreven op blz. 46 des aangehaalden boeks.

RED.

---

1) Coronatio Aquisgranensis. Ordo coronationis. In de noot X op blz. 389 voegt Pertz, vermeldende de „coronam regiam" er aan toe: „scilicet Caroli Magni de Nornberg adductam."

Walther. — I. Johann Conrad Walther, geb. te ..... den ..... 1722, overl. te Amsterdam den ..... 1790, zoon van ..... en van ....., was getrouwd met Carolina Maria Sophia Kochin, geb. te ..... den ....., overl. te ..... den ....., dr. van ..... en van ..... Uit dit huwelijk werden geboren:

a. Caroline Wilhelmine Frederica Walther, geb. te ..... den ....., overleden op den huize Zwollingerkamp (gem.te Wanneperveen) 11 April 1833, gehuwd met Roelof Hendrik van Isselmuden, geb. te ..... den ....., overleden op den huize Zwollingerkamp voornoemd 3 Juni 1834, zoon van ..... en van .....

b. Antoinette Phillippine Christine Walther, geb. te Michlen (Nassau) 7 Maart 1765, overl. te Amsterdam 20 Nov. 1857, gehuwd met Abraham Daniel Ferdinand Pahud, geb. te ..... den ....., overl. te ..... den ....., zoon van ..... en van .....

c. Friederich Conrad Walther, die volgt II.

d. Netje Walther, geb. te ..... den ..... (verdere opgaven ontbreken).

e. A..... H..... Walther, geb. te ..... den ....., overl. te ..... den ....., gehuwd met Barthelemy Revel, Zwitsersch predikant, geb. te ..... den ....., overl. te ..... den 17 Mei 1826, zoon van ..... en van .....

II. Friedrich Conrad Walther, gedoopt te Maastricht 24 Januari 1763, overl. te Nijkerk 10 Sept. 1808, gehuwd met Suzanna Johanna van de Waereld, geb. te ..... den ..... overl. te ..... den ....., dochter van ..... en van ..... Uit dit huwelijk:

a. Caroline Walther, geb. te ..... den 25 Januari 1790, ongehuwd overleden te Vianen 1 Aug. 1878.

b. Frederika Walther, geb. te ..... den 8 Novemb. 1792, ongehuwd overl. te Vianen 2 Maart 1874.

c. Isaac Wilhelm Walther, die volgt III.

III. Isaac Wilhelm Walther, geb. te Amsterdam 24 Nov. 1794, overl. te Breda 27 Nov. 1857, gehuwd met Adriana Walravina Brünings, geb. te ..... den ....., overl. te ..... den ..... dochter van ..... en van ..... Uit dit huwelijk:

a. Suzanna Johanna Walther, geb. te Arnhem 27 Sept. 1826.

b. Coenraad Lodewijk Walther, geb. te Deventer 30 Nov. 1829.

c. Coenraad Frederik Walther, geb. te Arnhem 30 Aug. 1831.

d. Herman Willem Walther, geb. te Arnhem 8 Aug. 1833.

e. Henriette Lucretia Walther, geb. te Deventer 4 Juni 1835.

f. Caroline Maria Frederika Elisabeth Walther, geb. te Breda 24 Juni 1839.

Beleefd wordt verzocht bovenstaande opgaven te willen verbeteren en aanvullen.

Zutphen. J. GIMBERG.

Réfugiés. — Bestaan er hier te lande nog afstammelingen hetzij in mannelijke of vrouwelijke lijn van de *gerefugieerde* fransche familie 1°. *Antoine du Houy de Bois-le Comte*, 2°. *Antoine du Houy des Epinolles*, 3°. *Floristan du Houy de Grimpré?* Er bestaan nog wel nakomelingen van François Louis du Houy de Grand'cour, maar deze familie behoort niet tot réfugiés, maar tot de tijdens de Fransche revolutie uitgewekenen.

Groningen. M. O. GUYOT.

Wannaar, de Knuyt, Horn. — Men vraagt in „Deutscher Herold", Jg. 1900 N° 6, inlichtingen omtrent deze Holl. geslachten, waarvan Gerardus Wannaar en Anna Elisabeth de Knuyt eene dochter hebben geprocreëerd, die huwde met Willem Josephus Horn, † te Utrecht 19 Maart 1802, Dr. jur. en zoon van Johannes Horn ex Johanna Maria van Geels.

Aken. W. GEELEN.

Van Swaenswijk (L, 280). — In eene genealogie van Hoogeveen staat vermeld: Margreta van Hoogeveen huwt Mr Nicolaas van Swaenswijk.

Uit dit huwelijk:

1°. Nicolaas v. S., overleden zonder oir.

2°. M^r^. Gerrard v. S.

3°. Anna v. S., overleden zonder oir.

Deze M^r^. Gerrard is vermoedelijk de bekende M^r^. Gerrit v. S.,

burg^r^ v. Leiden, daar hij omstreeks het midden en de laatste helft der 17de eeuw moet hebben geleefd. V. H.

Vragen (L, 280). — Jacoba *Ranst* was (volgens eene genealogie te Brussel in 1658 door den roi d'armes De Launay gemaakt) dochter van Pieter Ranst, geb. 1591, gest. Mei 1641, en van Rebecca Carel(s), geb. 1602, gest. April 1648, met wie hij te Amst. Jan. 1621 gehuwd was; zij was dochter van Jan Carel(s) en Anna ten Grotenhuis.

Hieronimus *de Haze*, Heer van Stabroek, geb. 1612, zoon van Jeronimus de Haze, Heer van Stabroek (geb. te Antwerpen 1578, tr. te Amst. 27 Sept. 1605 Helena Hengst van Jugteren, geb. te Anholt 1583, dr. van ..... en van Geertruid Schenck), tr. 28 Juli 1637 Clara van Schoonhoven, geb. 1616, dochter van Abraham v. S. en van Anna Munx. De grootouders van Hieronimus de Haze zijn Hendrik de Haze en Clara Coymans.

Gerrit of Gerard *van Swaenswijk* was zoon van Nicolaas v. S. en Margreta Hoogeveen. Helena *de Wit(t)* was dochter van Pieter de Wit(t) Heer van Rozenburg, geb. 22 Sept. 1593, st. op Rozenburg 8 Juni 1643 en van Geertruid de Haze, geb. 1607, met wie hij 2 Nov. 1625 gehuwd was. H. S.

Lunsingh. — Mr Wyncko Tonckens huwde in 1709 met Elizabeth Lunsingh, vrouwe van Westervelde. Wie waren hare ouders?

T.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

BILDERDIJKIANA

DOOR

H. DE JAGER. [1])

LX.

Bilderdijks Beoordeeling van J. Meermans

„Berichten omtrent het Noorden en N-Oosten van Europa." Deel VI.

Deze door Klinkert vermelde Beoordeeling komt, zooals mijn Vader in zijne *Nadere Bijdrage*, blz. 14, berichtte, voor in *Schouwburg van In- en Uitlandsche Letter- en Huishoudkunde*, jaarg. 1810, St. I. blz. 79—90. Op den omslag van N°. IV van dien jaargang stond het volgende te lezen:

„De Lezers van den *Schouwburg* zullen met reden verwonderd staan, n°. 3 van dit journaal niet ontvangen te hebben en nu n°. 4 te zien verschijnen. Deze verwondering zal (misschien) ophouden, wanneer de uitgevers hen bij dezen ter kennisse brengen, dat de uitgave van het 3de Nommer vóór de verschijning van hetzelve en zelfs vóór dat het gedrukt was, is verboden, omdat in N°. 2 van dit jaar te bits 1) was beoordeeld geworden het zesde Deel van 't bekende werk van den Heer Johan Meerman, heer van Dalem en Vuren, getiteld: *Eenige berigten omtrent het Noorden en Noord-oosten van Europa.*"

1) „De uitgevers hopen, zich met het gebruik van dit woord *bits* niet te vergissen; misschien drukt het hier te veel, waarschijnlijk echter te weinig uit. Edoch, daar zij niet hebben kunnen slagen,

1) Vervolg van Nav. L, blz. 268.

een schriftelijk bewijs van deze suppressie te bekomen, strekt hen dit, vertrouwen zij, ter genoegzame verschooning. Dit weten zij ondertusschen met zekerheid, dat zij de straf in quaestie zich door de Recensie van bovengemeld werk op den hals gehaald hebben."

LXI.

Op het graf van W. Krull.

Klinkerts *Lijst* vermeldt: „Op het graf van Krul. MDCCLXXXI. Met vignet door B. geëtst." Van de hier bedoelde uitgave van het in de *Verspreide Gedichten*, II. 86, zonder vignet, opgenomen grafschrift bezit ik een afdruk op rosé papier. Van het vignet gaf Bodel Nijenhuys eene beschrijving in *De Vriend des Vaderlands*, 1833, N°. 12, blz. 899. Door Klinkert zijn niet genoemd twee afzonderlijke uitgaven, zonder vignet, in 8° formaat, die ik bezit. De ééne heeft een franschen titel, waarop staat: „Op het graf van W. Krull." De titel der andere luidt: „Grafschrift op W. Krull. Tweede Druk. Te Amsterdam bij D. J. Groebe. 1846." Op den titel staat nog het motto, dat in de andere uitgaven boven het vers is gedrukt, en evenals in die uitgaven het onderschrift heeft *Kunstliefde spaart geen vlijt*, maar verkort. In de *Verspr. Ged.* leest men in plaats daarvan: *Kenschets onzer Voorvaderen.*

LXII.

Heiligheid der Christenen.

Tot de door Bilderdijk uit het Hoogduitsch vertaalde gedichten, door hem in Mei 1805 bij de Commissie voor de samenstelling van een Gezangboek ingezonden, behoort een vers, getiteld: *Heiligheid der Christenen*, naar Munter. [1]) Dit lied, door Bilderdijk niet opgenomen in één zijner werken, werd door mij naar een afschrift mijns Vaders medegedeeld in *De Stemmen voor Waarheid en Vrede*, onder redactie van Dr. Bronsveld, jaarg. 1882, blz. 789—793.

1) Zie mijn Vaders *Nieuwe Bijdrage*, art. VII. (Vad. Letteroef. 1865).

LXIII.

Stukken betrekkelijk de aanbieding van het lidmaatschap der Tweede Klasse van het Kon. Ned. Instituut aan Zijne Majesteit.

De hier volgende stukken zijn afgedrukt naar de concepten van Bilderdijks hand, die in mijn bezit zijn.

Voorstel by de Vergadering der Klasse te doen.

Wanneer wy den werklijken staat der Weteaschappen in ons Vaderland nagaan, en daar in dien graad van algemeene verachtering, verval, en verwaarlozing betreuren, in welken een volk, door verscheiden leeftijden heen, de roem en de luister van gantsch Europa, en aan 't welk zijne Naburen de ware beschaving des verstands, met alle de kennissen daar van afhangende, zoo al niet by uitsluiting, voor het minst grootendeels te danken hebben, thands tot de vernedering is gebracht, van niet slechts by hun leerlingen t' school te gaan, maar zich zelfs niet meer tot de vrijheid van zelf, van Nationaal denken, ja van iets hoogers dan nabaauwen, te durven verheffen; wanneer wy in alle vakken door de oogen van anderen zien, zelven geene ontdekkingen maken, ja naauwlijks den moed hebben om de waanzieke grillen der Vreemden te proeven, te verwerpen, en af te wijzen, en het wonderbare getij der verstandlijke voortbrengselen voor ons ebt of stilstaat, terwijl alles wat ons omringt op een rijken vloed van vernieuwing van kennissen roemen mag; — hoe kan een rechtschapen Hollander dan anders, mijne Heeren, dan met alle de warmte eener ziel die zich-zelve als Hollander gevoelt, 't edel doel van een' Koning erkennen, die in dit *Institut* ons de voortvluchtige Wetenschappen te rug wenscht te brengen, haar by ons op nieuw te zetelen, en in hare voorige glans en uitschittering te herstellen? Maar wy in het byzonder, mijne Heeren, wy die Taal- en Dichtkunde beoefenen en waardeeren, wy die, ondanks alle pogingen, tot behoud, tot herstel, en zuivering aangewend, onze keurige en voortreflijke Taal van haar kracht, haren nadruk, haar juistheid, haar klank, van

haar eigenschap en karakter beroofd, en haar overstroomd zien met eene barbaarschheid die blozing aanjaagt; wy die onze *Vondels*, onze *de Dekkers*, onze *Pooten* betreuren, en den Vaderlandschen geest in de Poezy vruchtloos zoeken by de tegenwoordige nabootsingen van de doffe, Mystyke, verwarde denkbeelden der Duitscheren, in de regel- en redenlooze woestheid, de zoutlooze lafheid en koude platheid, door dezen den Engelschen afgeborgd, en die onze Natie verachtlijk genoeg is geworden om voor schoon- en gevoeligheid aan te nemen; kunnen wy ons verbergen, hoe veel wy in de oprichting der Maatschappy, die deze onze Klasse uitmaakt, aan den Vorst verschuldigd zijn, die zich met geheel zijn hart aan den bloei onzer Taal en Dichtkunst gelegen laat zijn? Kunnen wy aan ons-zelven ontveinzen, dat niet slechts vereenigde pogingen van welmeenenden, maar zelfs het gezag van een' Koning vereischt wierd, om den vreemden drek weg te werpen, den oorspronklijken geest te herroepen, den goeden smaak weder te brengen, en zoo de afzichtlijke bastaardy als de walglijke en belachlijke stijfheid die zich van de taal-; den onzin en dorheid die zich van de Dichtkunst heeft meester gemaakt, uit te bannen? — Voorzeker, Uw aller hart stemt in het gevoel van het mijne, en dankt den welmeenenden Vorst, die niet slechts den Wetenschappen en fraaie Kunsten, maar ook, zijn hart met zijn Volk vereenigende, en zich Hollander makende, onze verdwijnende Taal- en Dichtkunst het leven hergeeft.

Doch zijn wy niet slechts gevoelig, M. H. voor deze weldadige schepping onzer Maatschappy, maar maken wy ze ons ten nutte! Danken wy niet slechts 's Konings gunst en gezag, maar erkennen wy hoe zeer wy ze noodig hebben, en vooral! in dit oogenblik onzer wording. Van allen kant, onzes ondanks, of 't ware, verrast en bekropen van de invloeden van den valschen smaak en de wanbegrippen, die beide in Taal- en Dichtkunde den toon voeren, behoeven wy eene meer dan gewone oplettendheid, en vooral eenen vasten steun en zeer buitengewonen prikkel, om niet op een baan te struikelen of te bezwijken, die (hoe mogen wy 't ons verbloemen) van de uiterste moeilijkheid zoo wel als van eene schier onöverzien-

bare uitgestrektheid is. Weinigen van ons zijn ten aanzien van huislijke en persoonlijke omstandigheden zoodanig geplaatst, dat zy eenen zulken arbeid als ons vak van ons vordert met eene volkomenheid evenredig of aan hunnen ijver of aan 's Konings oogmerk en verwachting vervullen kunnen; en de laauwheid van anderen (immers zijn er die zich hunner aanstelling niet bekreunen) stelt ons die wel willen, die krachtige en oprechte pogingen aanwenden, in zulk eene vereenigde medewerking te loor, als *waar van* — *alleen* de bereiking van 't groote doel onzer Instelling afhangt. Wy zijn gewoon deze takken als Liefhebberijen, als voorwerpen van verlustiging aan te zien; hen by wijze van uitspanning en niet anders dan tot bloote verpoozing van 't geen wy als eigenlijken arbeid of beroepsbezigheid aanmerken, te behandelen; en het is ons vreemd, in gezamendlijken arbeid naar een bepaald plan, en (als ware 't) ieder op zijn' hoefslag, te werken. Wy mogen, wy moeten verflaauwingen, vertragingen, onverschilligheid, werkloosheid, te gemoet' zien; en in onze Koninklijke Hollandsche Maatschappy schijnt ons even datzelfde lot onvermijdlijk over 't hoofd te hangen, wat onze (in werkzamer tijden, met meer ijvervuur en uit innige beweging harer Leden opgerichte) *Maatschappy van Nederlandsche Letterkunde*, en hoe veel meer Genootschappen van Letteren (wy beklagen 't) getroffen heeft.

Ons ontbreken thands Leden, M. Heeren. — Ons ontviel een man, die als Voorzitter boven anderen geschikt was om ons de zwarigheden aan onze roeping en hare vervulling verknocht, te verlichten, en ten deele zelfs weg te nemen. De voortreflijke aanleg van zijnen wijsgeerigen geest, zijne algemeene, en byzonderst in ons vak verkregen geleerdheid, zijne kundigheden van allerlei aart, zijn smaak, zijn doorzicht, zijn oordeel, in staat om ons voor te lichten; zijn hem-eigen ijver, zijne arbeidzaamheid, zijne onvermoeidheid, zijn voor- en medewerking, het vertrouwen dat hy ons inboezemde, — waren niet slechts zoo vele onschatbare hoedanigheden, die ons steunden, bemoedigden, noopten, en aanzetteden; maar ook dat vertrouwen, dat hy by den Koning genoot en de daaglijksche toegang die hy (niet als Staatsraad maar als

man van verdienste) by Z. M. had, maakten hem als tot eenen band tusschen ons en den Vorst, en was ons een waarborg, dat noch onze werkzaamheid noch ons algemeen en vereenigd of byzonder persoonlijk belang (zelfs een eenig oogenblik) aan den Koning ontgaan kon: terwijl zy den allesvermogenden invloed des Konings op onzen arbeid, de richting, en doorgaande stemming naar 't ware en eenig doel onzer oprechting verzekerden en voor alle (zelfs de kortstondigste) afwijking bewaarden.

Ik behoef U, M. Hn. 't belang van zoodanig een' invloed, of, laat ik het noemen, onafgebroken verstandhouding en toe- en te rugvloeiing tusschen Z. M. en deze onze Klasse niet voor oogen te houden. Het doet zich van zelve ontwaren. Is zy eene Instelling als de onze noodig, is zy in gelijksoortige instellingen buiten 's Lands erkend, byzonderst is zy *ons* en dit oogenblik noodig: *ons*, die aanvangen een veld ons nog vreemd, en veellicht wel aan meer dan eenen van ons (van my-zelven erken ik het openlijk) nog niet ten volle overzien, immers niet volkomen doorzocht, en zoo al doorwandeld, niet, zoo men het noemt, doorkropen, niet in al zijne deelen afgeloopen, te bouwen: — die, met den grond, dien wy op gaan delven, ten deele onbekend, ons nog niet meer dan op de plaats geleid zien, waar wy de eerste spade in den grond zullen steken: — ons moet het boven al onwaardeerlijk zijn, dat wy met hem die ons aanvoert, en in zijn (ik durf het zeggen) reusachtig plan meer omvat, dan zich nog aan ons oog openbaart, éénen geest uitmaken, één onverdeeld lichaam, dat zich door geen' anderen indruk beweegt dan het hoofd er aan geeft, en, in welks moeilijkheden dit hoofd *op 't onmiddelijkst* deelt en elk oogenblik vaardig staat te *voorzien*. Dit is voor het lichaam, M. Hn., maar het is ook voor de Leden des lichaams, ieder in 't byzonder, van het uiterste gewicht, en 't eenige, geschikt om ons eenen arbeid te veraangenamen, te verlichten, te verzoeten, die zonder dat dikwijls lastig, menigmaal verdrietig, en veelal ondankbaar voor den Werker zal zijn. Met *Hinlopen*, (reeds heb ik het aangemerkt wat zijn Voorzitterschap ons ten dien aanzien verschafte;) met *Hinlopen* is ons dit voorrecht ontvallen. Het is mooglijk, (doch ook niet

meer dan mooglijk) dat het in een' anderen Voorzitter ons *eeniger mate* hersteld worde: doch hoe 't daar meê zij, het Voorzitterschap is van korten duur, is afwisselend, en het reglement des Instituts (zoo het ligt) heeft den onmiddelijken toegang der Voorzitteren als zoodanig, tot Z. M afgesneden; — en, is de invloed des Konings, is zijne vereeniging met onze Maatschappy noodig, zy is ('k durf het zeggen) geduurzaam en onafgebroken noodig, en zy mag niet onzeker, niet vlottende zijn, zal niet haar gelukkig uitwerksel te loor gaan en weldra, door eene korte tusschenpozing, voor altijd vernietigd worden. Hy zag dit volkomen in, de waardige man, en hy wenschte ons te verzekeren het geen zoo naauw aan den bloei dezer Maatschappy, en aan het genoegen zoo wel als aan 't goed gevolg onzes arbeids verknocht is: hy was van de noodzaaklijkheid van zoodanige nadere vereeniging van den Koning met ons, van zoodanige inniger betrekking, en van het nadeel, het welk hare ontbeering noodwendig moet na zich sleepen, derwijze overtuigd, dat hy met verscheidene onder ons daar over niet alleen reeds geraadpleegd had, maar ook by Z. M. zelve die noodzaaklijkheid aangedrongen, en, na by Hoogstdezelve dit voorbereid te hebben, zich bepaald had, omtrent dit punt een Voorstel te doen, het geen ik thands de eer moet hebben hier ter tafel te brengen, en waar voor ik Uwe aandacht ten ernstigste afverge.

Mijn Voorstel, of laat ik zeggen, dat van onzen uitmuntenden Hinlopen, wiens doorzicht in zaken van bewind niet minder was dan in de onderscheiden vakken van smaak en geleerdheid die hy zich eigen gemaakt had, en wiens oordeel, stem, en gevoelen, by niemand van ons (vertrouw ik) gering geschat wordt, is dit: „Aan Z. M. op te dragen en hem te verzoeken van wel te willen „aannemen de qualiteit van Lid dezer Tweede Klasse van zijn „Institut: en in die qualiteit van Lid der Tweede Klasse zoo veel „mooglijk onze Vergaderingen met Zijne bywoning te willen ver„eeren, en by afwezigheid zich door een persoon van vertrouwen „te laten vertegenwoordigen".

Consideratien tot nader aandringing van 't Voorstel, om Z. M. tot het Lidmaatschap onzer Klasse te verzoeken.

Wy zullen *gedekt* zijn in alles: *niet* aanspraaklijk *voor ieder begrip* van dat van Z. M. *afwijkend; voor ieder nalatigheid; voor ieder verwijl.*

Er zal *niet meer van ons gevergd* kunnen worden dan wy voeglijk praesteeren kunnen; *niet* somwijlen met eene al te *onbepaalde orde*, al te *dringende*, of al *te veel omvattende* vordering verlegen zijn.

Wy zullen *meer opgewekt* arbeiden.

Wy zullen *meer eer en genoegen* van onzen arbeid hebben, als Z. M. ziet wat er aan vast is, dan als hy ieder jaar by 't verslag vindt dat er niet is uitgewerkt, wat hy naar zijn inzien en met zijne vurigheid van geest zich had voorgesteld.

Wy zullen *naauwer persoonlijke betrekking* hebben tot Z. M.; *geene opofferingen* doen, dan die erkend worden; *beter individualiter geapprecieert* worden; daar anders, alles gelijk gesteld, die 't meest ledigen tijd heeft den Koning de werkzaamste en verdienstlijkste zal toeschijnen, en 't best zijn gunst winnen.

Wy zullen *duizend aangenaamheden* ontmoeten als *schade- of tijdsvergoedingen*, *verbeteringen* in locaal, supposten; *inschiklijkheden*, *gemaklijkmaking* van duizend zaken die zonder dat zich niet buigen laten.

Ik zwijg van *uniformiteit* en *uniteit der besluiten*, *andere genoegens* daar uit voortspruitende, en 't *aanzien* dat de studie onzer *Taal en Poezy* daar uit by 't Publyk ontfangt, het geen niet *zonder gewicht* is.

't Voorbeeld van den kardinaal *Mazarin* etc.

't Voorrecht der oude Taalacademien ook in Italie, en zelfs oudtijds in de Nederlanden.

La societé Hollandaise est d'autant plus sensible aux soins paternels de son Roi qu'elle ne saurait se cacher combien elle en a besoin dans l'état présent de la Litterature Nationale. Dominé par un goût faux et factice, influé par l'ascendant d'une philo-

sophie etrangère, et detourné dans sa marche naturelle, le genie Hollandais ne se reconnait plus dans les productions de nos jours. Une admixtion barbare de l'Allemand a infecté notre langue, au point de l'etouffer sous les germanismes, qui se sont emparés de tous nos auteurs, et dont il est bien difficile de se garantir, même pour ceux qui s'appliquent le plus à la pureté de la diction. On ne se forme plus sur les beaux modèles de l'antiquité, sur les chefs d'oeuvre du bel age de la renaissance des Lettres, ni sur les illustres exemples qui ont immortalisé le siècle de Louis XIV; mais c'est dans les ecrits tenebreux d'une Nation, qui sortie à peine de la barbarie, s'y va replonger tout de bon, et qui trafiquant d'esprit et de philosophie, n'y a porté dans les lettres que des notions extravagantes et pueriles. Dedaignant le vrai goût, on se gâte par l'imitation de ce qu'il y a de plus mauvais; et dans nos auteurs tout prend ce caractère Gothique, qui porte mïne aux belles lettres. Sire, la voix de V. M. nous invite à nous reconnaitre, et nous voila prêts à rentrer dans la bonne route et à prendre un nouvel essor. Tout ce qu'il y a de personnes éclairées se felicite de la nouvelle impulsion, que Sa bonté daigne nous donner. Mais il faut l'avouer, Sire, la carrière est immense, elle est effrayante pour bien de personnes; et tout disposé à y entrer, on n'ose pas se flatter de la remplir; c'est moins l'indolence Nationale, que la nouveauté de l'entreprise parmi un Peuple qui jusqu' ici n'a eu coutume de regarder sa Litterature que comme un objet de simple recréation ou d'amusement passager. On ne representera pas à V. M. que la vocation de presque tous les membres de la 2e Classe de l'Institut, que les soins de leur subsistance, que les devoirs de leur Etat ne leur permettent pas, de se vouër pleinement à un objet aussi grand; et qu'il s'y trouve qui en sont détournés imperieusement par des applications d'un autre genre. Il est naturel, qu' avec les meilleures dispositions du monde ceux-là soient incapables d'efforts perpetuels et soutenus; et qu'obligés de travailler avec eux, les efforts de ceux meme qui s'y pourroient adonner avec plus d'assiduité, s'en trouvent paralysés en quelque manière. Mais independemment de cet inconvenient, l'idée d'une veritable

Academie de Litterature Hollandaise, est toute neuve chez nous. On ne s'est jamais fait à travailler sur un plan commun, ou même d'envisager cet objet comme en étant susceptible. C'est d'une difficulté extrême, d'obliger les gens à s'y soumettre; et c'est ce qu'on ne fait qu'avec une repugnance marquée, qui resulte en partie de ce manque de confiance en soi meme qu'on apporte ordinairement en se livrant aux choses qui nous sont etrangères; et surtout, de ce qu'on méconnait soit le vrai but de S. M soit la possibilité de l'atteindre. Les discussions qu'on a eues dans les Commissions, qui devroient fournir des considérations à la Classe, sur la manière de regler ses travaux, par raport aux 3 points principaux, la langue, la poësie, et l'histoire, nous a donné les preuves les plus convincantes de ce qu'on avance ici. L'on prévoit que les difficultés se multiplieront à l'infini; l'on prévoit les obstacles que la tiedeur des uns, le degoût des autres, apportera aux travaux combinés; et l'on a droit de n'attendre rien de bon de cette forme republicaine qui d'abord s'est introduite chez nous, et dont non seulement la lenteur desolante glace les esprits qui ont quelque vivacité, mais qui tent visiblement a detruire le principe d'unité qui doit présider à nos travaux, en détachant les objets et en les deleguant à des Commissions, dont quelquesfois les raports sont lus, reçus, et approuvés, sans qu'on se penètre des motifs, ou des principes, qui devraient nous guider dans l'execution comme dans le projet. Enfin, comme parmi les membres d'une Classe il n'y a d'autre lien, qu'un certain attachement aux belles lettres, qui pour etre sujet à une infinité de variations particulieres soit dans l'objet soit dans la forme, en bien d'occurrences dèsunit plutôt qu'il n'unit les esprits; ni d'autre autorité, que la prépon-derance incertaine que l'habilité d'un President temporair sait se donner parmi des gens, qui pour la pluspart ne paraissent pas distinguer l'Institut Royal de ces associations volontaires de litte-rature ou de sciences, ou l'on va s'amuser plutôt que s'instruire, et ou il n'y a pas la moindre gène: il ne parait pas, que l'on puisse se flatter, qu'abandonnée à elle-même, et sous la forme qu'elle prend, notre societé Hollandaise réponde aux grandes vuës

de S. M. pour le veritable bien et la gloire solide et durable du Royaume.

Il est vrai que V. M. s'est declaré Membre Honorair de l'Institut, et qu'avec l'approbation des Reglemens particuliers, et des details des travaux Elle s'est reservé l'inspection et la surveillance des operations des Classes, qui se trouvent obligées de Lui presenter des raports qui formeront comme des tableaux annuels de la marche qu'elles tiennent. Il est vrai que par ces raports V. M. saura distinguer ceux, dont l'activité utile et laborieuse se sera manifestée par les faits. Mais en attendant, Sire, on pourrait desirer que les choses prissent une tournure plus avantageuse, qui empecha que la zèle ne se rallentit et qu'il n'arrive ici ce qu'on a vu en tant d'autres associations litteraires, ou l'oisiveté s'est etablie avec le mépris du travail, et que ceux dont l'activité excite et supplée l'indolence des autres, ont été degoutés: et surtout c'est à craindre que ceux qui s'efforcent le plus à effectuer les reformes les plus necessaires, n'encontrent le ressentiment de tout ce qui s'interesse soit a soutenir le mauvais goût et les préjugés de la Germanomanie, soit à retarder les progrès des lumières qu'on tache de repandre. On en voit dejà le commencement, et les colporteurs litteraires de nos journaux se liguent ouvertement contre ces efforts, et ils savent penetrer ce qui se passe dans les assemblées privées de la 2e Classe pour le tourner en ridicule.

Dans cette situation de la societé Hollandaise, il ne lui reste, Sire, que de convoler à cette même bonté Royale, qui vient de l'etablir, et qui a desiré de lui tracer la voye de l'immortalité par l'epuration du goût, et par des travaux dignes du regne glorieux de V. M. — Il parait de la dernière importance, que V. M. ellemême dirige de près jusqu' aux moindres assemblées de notre Classe, et qu' Elle y repande ce goût sûr qui lui est propre, et qu'on ne peut se lasser d'admirer dans un temps de corruption generale des principes et des règles. Et pour cet effet il serait à souhaiter que V. M. daignat bien prendre la qualité de Membre effectif de la Classe et de s'y faire representer par quelque personne de confiance, qui sur tous les objets puisse voter dans le nom de

V. M. et qui même en cas de besoin soit autorisée à suspendre les deliberations ou conclusions qu'on y voudrait [1]) prendre, pour en prendre d'avance ses hautes intentions. De cette maniere on préviendroit une infinité d'inconveniens qui menacent de détruire l'esprit qui doit regner dans ces assemblées, et d' en faire changer insensiblement la nature. Et la conviction d'y etre comme sous les yeux même de V. M. y soutiendrait l'exterieur de solemnité qu'il est si difficile de maintenir dans une societé composée comme la nôtre.

LXIV.

Cantate van Vrouwe K. W. Bilderdijk [2]).

GEZANGEN

by een Examen

der Stads-Armenscholen te Amsterdam.

1811.

VOORZANG.

Gelukkig hy, die door Gods hand,
  Schoon van het lot verstooten
En levende in geringen stand,
Den weg naar 't meer verlicht verstand
  Zich liefdrijk ziet ontsloten.

Hoe smart ons prang' of kommer drukk',
  Wy mogen 't hart verheffen:
Met rijkdom, dien de wijsheid schenkt,
Zal d'armen, hoe het leed hem krenkt,
  Geen grensloos lijden treffen.

U zij ons aller dank gewijd,
  Die geeft aan hen, die bidden;
Het feestgeschal, dat tot U rijst
En voor genoten weldaân prijst,
  Stijge op van uit ons midden!

---

1) Er staat: „voudraient."

2) Medegedeeld naar een afschrift mijns Vaders. Eene grootendeels andere lezing van deze Cantate vindt men in D. II. der *N. Dichtschakeering*, bl. 97—104.

God, gy hoort ook het dankgebed,
Hoe staamlend nog, van kindren;
Och, neem dan dees geloften aan:
Niets zal in 't vlijtig voorwaarts gaan
Onze ijver ooit vermindren.

Tusschenzang.

Gods erbarmen
Daalt op armen
Even als op rijken neêr;
Allen voedstert,
Allen koestert,
Allen mint hy even teêr.

Wie zou klagen,
Wie vertsagen,
Die by rang- of schatgemis,
Menschenvrinden
Hier mocht vinden
Wier genoegen weldoen is?

Die voor 't morgen
Ons verzorgen
Ja, voor heel de toekomst door;
Onze zeden
Onze reden
Leiden langs der wijsheid spoor.

't Mededoogen
Uit den hoogen
Kenschetst Amstels burgery;
Wierd haar luister
Nog zoo duister,
Zucht tot weldoen blijft haar by.

Amstelaren!
Stem en snaren
Roemen uw weldadigheid.
De Almacht zegen'
Al uw wegen
Voor 't geluk, dat ge ons bereidt!

Onze beden
Stijgen heden
Voor uw welvaart tot Gods throon!

Uw ellenden
Zal hy enden,
Uw weldadigheid ten loon.

NAZANG.

A.

Stemt op nieuw de feestcimbalen!
Alles ademt heil en vreugd.

B.

Deernis schoot haar liefdestralen
Op onze onverzorgde jeugd.

CHOOR.

Duisternis bedekte 't pad,
Dat der armen kroost betrad;
Maar 't vereenigd mededoogen
Hief den sluier van onze oogen.

A en B.

Schoon de welvaart bleef vermindren,
Hier voerde echte menschenmin
Ons, zoo vaak verstooten kindren
'tPad van deugd en wijsheid in.

CHOOR.

Hy die kindren tot zich nam,
Toen Hy de aard ter redding kwam,
Zal u ieder weldaad loonen —
Zal uw hoofd met zegen kroonen!

A.

Wie, wie zal uw zorg volroemen,
Menschenvrienden, die ons hoedt?

B.

Wie zal zich beklaagbaar noemen,
Dien uw hand met wijsheid voedt?

CHOOR.

Vaders! hoort het vreugdelied,
Dat een dankbaar kroost u biedt.
Voor de weldaân van uw handen
Zegen' God uw liefdepanden!

A.

God zal eenmaal hem verblijden,
Die by eigen harteleed,
In den zwaren drang der tijden
't Schaamle wichtjen niet vergeet.

CHOOR.

U, behoeder van 't heelal!
Looft het schelle feestgeschal.
Stort uw zegen op de braven,
Die uw naam door weldaân staven!

K. W. B.

LXV.

Lazarus Opwekking.

Van deze Ode van Bilderdijks eerste gade bezit ik een' lateren druk in 8°. door Klinkert niet vermeld. In dien druk mist men de vignetten en in plaats van den door Bilderdijk geëtsten titel, heeft hij slechts een franschen titel, met de woorden: *De Opwekking van Lazarus door Vrouwe C. R. W.* Dan volgt het gedicht met het opschrift: *Lazarus Opwekking. Lierzang.* De opdracht aan Bilderdijk en wat op die opdracht in den eersten druk volgt ontbreken dus in den lateren druk evenals het slotcouplet, dat Bilderdijk in den eersten druk aan het vers zijner gade toevoegde, met het onderschrift: *Hozanna!* De tekst van het gedicht verschilt in beide uitgaven hier en daar. Zoo leest men in den 1sten druk: staat al 't geschapen stil; Serafs-zelf; den verschen prooi; zoo 't gantsch Bethania; grafwaart; bepaald van God; Door dankbaar, door geheiligd psalmen; Dan duizendduizenden Choralen; die spoor; Laauwhartige; waarvoor de latere druk heeft: staat al 't geschaap'ne stil; Serafs zelfs; de versche prooi; en 't gansch Bethania; grafwaarts; bepaald door God; Door dankbre, door geheiligd' psalmen; Dan duizend, duizende koralen; dat spoor; Laauwhartgen. Evenals in enkele der aangehaalde woorden is in tal van andere de spelling gewijzigd. [1])

1) In den eersten druk vindt men: dees tafreelen; onmacht; zonverdovend; zandtjen;

LXVI.

Brief van Bilderdijk aan C. Loots 1)!

WelEdelgeboren Heer, veelgeachte Medebroeder 2).

Uwe geëerde van gisteren is my voorgekomen, daar ik U wilde verzoeken, ter zake van 't naderen van den aanstaanden dag van vergadering, de by my verwachte papieren slechts op te houden. Wy ontmoetten dus elkander in dit punt; wy zullen 't ook wel in meer doen, vertrouw ik. Geen denkbeeld hebbende (want mijn geheugen ontslipt alles) van de eigenlijke strekking veel min *extensie litteral* onzer Commissie, heb ik al gewacht met den Hr. van der Palm daar over aan te spreken, dat ik die van U bekomen mocht. 't Is U niet ingevallen, dat ik ze uit hoofde mijner zwakheid noodig had. Dus, daar is hier nog niets gedaan.

Ik gevoel echter het gewicht Uwer aanmerking, en schrijf dus oogenbliklijk aan gemelden Heer, en stel tevens mijne vlottende gedachten op 't papier. Ik wenschte gaarne daarover *Zondag avond* by mijne aankomst in Amsterdam met U (veellicht is de Hr. v. d. Palm daar by) eene conferentie te hebben, en zou U ten dien einde, ten ware ik eenig ander bericht van U vinden mocht, gaarne *na 7 ure in de Witte Zwaan op den Nieuwendijk* onder een glas wijn of punch by my wachten. Intusschen vergunne UWEdg. my, hem aan te bevelen de aandacht op de 3 punten, t. w. 1°. de krachtigste en uit den aart der zaak genomen beloning ter aanmoediging: 2°. de conditien of voorwaardelijke omstandigheden, waar in die aanmoediging alleen werken kan en iets goeds voortbrengen: 3°. 't stuk van uitschieting en opneming der stukken in 't reper-

---

aangezicht; Choorzang; seis; koomt; rechterstoel; saamgeschoolde; traantjen; lichaam; wareld; aart; aadren; heuchlijkste; trotseeren; throon; tederlijk, enz. In den lateren druk: deez' tafreelen; onmagt; zonverdoovend; zandtje; aangezigt; zeis; komt; regterstoel; zaamgeschoolde; traantje; ligchaam; wereld; aard; ad'ren; heuglijkste; trotseren; troon; teederlijk, enz.

1) Deze, naar ik meen, nog niet uitgegeven brief, wordt door mij medegedeeld naar 't HS. des Dichters, dat in mijn bezit is.

2) Evenals Bilderdijk was C. Loots lid van 't Kon. Instituut.

toire, en de gronden die daaromtrent decisif of in aanmerking te nemen zijn.

Maar is ons het werklijk zuiveren van het repertoire of alleen advis over dat zuiveren, opgedragen? Ik zeg *ons*, ik meen *onze Klasse*. Dit maakt verschil. Spreken wy elkander Zondag avond, zoo is het nog mooglijk, Maandag avond een raport in te brengen.

Een lijkdicht maak ik niet meer. Ik heb er een op Kuyper gehoord, daar ik niet tegen op kan. Maar heb ik de tijd (thands zit ik wegens den dooi weêr ellendig met het hoofd omwonden en in 't kussen) wil ik nog wel mijn hart uitstorten in eenige regels van bloot gevoel [1]). Nu, in dezen arbeid van raporten etc. begraven, zit er geen verzenmaken meer voor my op, 't is de dood voor mijne verouderde zangster.

Echter blijft by my de vraag: moet het Institut, of veellicht beter, onze Klasse niet iets doen ter gedachtenis van Hinlopen, quâ Lid, en quâ Voorzitter gestorven? Ik wilde wel, dat men 't gevoelen der andere Klassen op dit punt in 't algemeen (gesteld, dat de zaak by hen voorviel) kost innemen, en er dan Maandag eene raadpleging over houden. Ik acht dit punt van gewicht.

Ik reken op een dichtstuk van U. Wie zou 't anders?

Verschoon mijn bevende hand en gekrabbel voor schrift, en geloof my met alle oprechte achting en welmeenendheid,

WelEdelgeboren Heer en Medebroeder,

UWelEdg. ootm. Dien^r.

Leyden, den 30 December 1808. BILDERDIJK.

LXVII.

Brieven van Bilderdijk aan A. de Jager.

Den 27sten Sept. 1823 schreef mijn Vader, toen 17 jaren tellende, aan Bilderdijk den volgenden brief:

„Mijn Heer! Een opregt beminnaar onzer schoone moedertaal

1) Over het gedicht van Bilderdijk, getiteld: „*Nagedachtenis van Mr. J. Hinlopen*", zie men art. XXXII dezer *Bilderdijkiana.*

zijnde is iedere nasporing of opheldering omtrent iets, dat in dezelve voor mij duister was, mij alleraangenaamst; van onberekenbare waarde is om deze reden voor mij de inhoud Uwer Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden [1]), en het is ook die belangstelling in de zuivere kennis der taal, die mij noopt, omtrent een mij duister punt, Uwe ophelderende verklaring in te roepen; terwijl ik niet twijfele of Uwe gezindheid om de kennis der ware taalgronden te verspreiden, zal hieraan wel willen voldoen.

Het is namelijk omtrent het gebruik der woorden *elkander* en *malkander*, waaromtrent ik in de taalkundige werken der Heeren Siegenbeek en Weiland, (die ik uit hoofde van mijnen stand dien te volgen) noch in eenig ander werk van dien aard, iets heb gevonden; en de juistheid en regelmatigheid onzer taal waarborgt mij, dat ook omtrent het gebruik dezer woorden regels voorhanden zijn. Ik maak tevens van deze gelegenheid gebruik, om U mijn, en niet alleen mijn, maar bijna ieders verlangen te kennen te geven, naar het in het licht verschijnen Uwer beloofde Grammatica, waarin ongetwijfeld voor iederen taalbeminnaar een groote schat zal te vinden zijn. Hopende dat UED. mijne vrijpostigheid niet ten kwade zult duiden, maar mij met Uw antwoord zult vereeren, neme ik de vrijheid van mij te noemen enz."

Reeds den 28sten Sept. beantwoordde Bilderdijk den brief des jongelings. Hij schreef: „Mijn Heer! Ter beandwoording van Uwen vriendelijken van gisteren, zou ik kunnen volstaan met U naar de Aanteekeningen van Huydecoper op zijnen Melis Stoke of eenige van de mijne te verwijzen, waar in de beide door U opgegeven woorden verklaard zijn. Doch daar dit U moeilijk mocht zijn na te zien, wil ik U met genoegen de zaak oplossen, het geen weinig omslags behoeft. — *Elkander* is enz. [wat hier volgt, werd door

1) Het lezen dezer *Verscheidenheden* „wekte in mijn jeugdig gemoed een warme zucht op voor de beoefening mijner moedertaal en bepaalde de richting, die de studiën van geheel mijn leven zouden volgen." Aldus luidt een geschreven aanteekening mijns Vaders, aangehaald door Mr. G. Mees Az. in het levensbericht van A. de Jager, geplaatst in de „N. Rott. Courant" van 24 Jun. 1877 en overgedrukt in het prachtwerk *In Memoriam*.

mijn Vader medegedeeld in zijn *Taalkundig Magazijn*, Deel I. blz. 31 en 32, in eene bijdrage, getiteld: *Taalkundige Opmerkingen*, *getrokken uit brieven van Mr. W. Bilderdijk.*] Ik teeken voorts met alle welmeenendheid en een dienstvaardig hart voor een ieder die waarheid wil,

Uw hartlijk genegen Dienaar
BILDERDIJK."

Den 4den Oct. 1825 richtte mijn Vader andermaal een' brief aan Bilderdijk, waarin hij niet alleen inlichting vroeg „omtrent de beteekenis der woorden: *soebatten* (aanhoudend smeeken), *baspijp* (pijpesteel) en *jagtmolos;* de twee eerste in het dagelijksch leven en het andere bij Vondel voorkomende", maar ook de verzekering gaf van de achting, die hij en zijn vader Bilderdijk toedroegen. Hij schreef o. a.: „De overeenstemming die er was tusschen de gevoelens van mijnen Vader omtrent Godsdienst en Vaderland, en die, welke ik hem van tijd tot tijd uit enkele Uwer werken omtrent de genoemde onderwerpen heb doen kennen, heeft hem eene onwillekeurige en opregte achting omtrent UED. doen opvatten. De gevoelens mijns Vaders [1]) zijn ook de mijne enz."

Den 6den Oct. 1825 antwoordde Bilderdijk: „Daar ik zeer zwak ben en ook zeer bezet, zal ik dadelijk met de deur (als men zegt) in het huis vallen. — *Jachtmolos* is jachthond. *Molos* is 't Late. *molossus*, een *dog*. *Baspijp* is enz. [wat hier volgt betreffende *bas-*

1) Die Vader, Jacobus Arnoldus de Jager, geboren 11 Nov. 1777, overleed te Delfshaven 28 Aug. 1840. Bij zijne begrafenis hield Ds. K. H. Greven eene toespraak, waarin hij o. a. zei: „Hij, wiens stoffelijk overschot wij hier toevertrouwen aan den moederschoot der aarde, was, in meer dan ééne betrekking, ons aandenken en onze liefde zoo waardig. Als liefhebbend echtgenoot wordt hij te regt betreurd door eene hem beminnende gade; — als vader was hij zorgvuldig en getrouw in de christlijke opleiding zijner kinderen; — in de maatschappij verkeerde hij nederig, eerlijk en regtschapen onder zijne stadgenooten; — als belijder van het Evangelie gaf hij, in leer en wandel, een stichtelijk voorbeeld aan allen; — als medebroeder in de verzorging der armen en het opzigt over de gemeente, gevoelen wij het diep, wat wij aan hem verliezen: aan hem, die onvermoeid en getrouw, altijd nuttig werkzaam was in den geest der Christelijke liefde".

pijp en *soebatten* is medegedeeld in gezegd *Magazijn*, blz. 33.] — Ik ben wel gevoelig voor de uitdrukkingen van welmeenendheid waar Uw schrijven van vervuld is, en teeken met wederkeerige hartelijkheid, schoon in haast, enz."

Na de ontvangst van dit schrijven mocht mijn Vader „het genoegen smaken" Bilderdijk „mondeling van zijne hoogachting te verzekeren" en als op zoovelen, die den Dichter mochten ontmoeten, maakte de persoonlijke kennismaking op mijn' Vader een' grooten indruk. Bilderdijk imponeerde hem en in 1826 raadpleegde hij den Dichter wederom. Hij was toen opgetreden met *Aanmerkingen op de Proeve van taalkundige Opmerkingen en Bedenkingen van J. G. C. Kalckhoff*, door dien Heer geplaatst in de *Vad. Letteroefeningen*, jaarg. 1826, N°. VII. Kalckhoff repliceerde in N°. XIII, en mijn Vader gaf een kort *Wederwoord;* maar voordat hij dat *Wederwoord* schreef, vroeg hij Bilderdijk inlichting omtrent een viertal geschilpunten tusschen hem en Kalckhoff in een schrijven van 4 Oct. 1826. Den 5den Oct. schreef Bilderdijk terug en zijn antwoord luidde: „Ik lees de Ezelachtige en schendige Letteroefeningen nooit, en onderstel dat die er in schrijft, niet beter dan elk ingebeelde domkop is. Ik weet dus niet, wat of de Heer K. gelijk Gy hem noemt, of een ander in dat slechte maandwerk geschreven of geraaskald mag hebben. Maar wat Uwe vragen betreft:

Pijn is zuiver Hollandsch in oorsprong en vorm; en *zoen* is eigenlijk *zachting*, en dus even zeer slissing van *veete* en zachte *kus.*

Wat *loopen* betreft, het drukt beweging uit, in alle graden van snelheid, maar minder dan *rennen.*

Vooroordeel heeft tweederlei beteekenis naar men den accent op de eerste of tweede sylbe plaatst. In 't eerste geval is 't een *te vroeg oordeelen;* in 't laatste, *vooringenomenheid* als men zegt.

Hiermeê vertrouw ik aan Uwe vragen genoegzaam voldaan te hebben, die mijne *uitspraak* eenvoudig vorderen. [1]) Vooral, daar

---

1) „Het is omtrent deze punten, WelEdele Heer, dat ik UEDs. uitspraak nederig verzoek, zoo namelijk UEDs. ligchaamsgesteldheid UEd. dit veroorlooft." Met deze woorden besloot mijn Vader zijne letteren aan Bilderdijk.

het bewijs te omslachtig voor een andwoord en my by mijn bezigheden en zwakte te lastig zou zijn; daar het ook in mijn Taalschriften genoeg besloten ligt, zoo men op de gronden let, daarin gelegd.

Ik teeken voorts met welmeenendheid enz." *(Wordt vervolgd.)*

Musico. — Geruimen tijd geleden werd mij door Prof. A. G. van Hamel, ten behoeve van den heer Ant. Thomas, den voortzetter en voltooier van Hatzfeld-Darmesteter's Dictionnaire général de la langue française, gevraagd of de Redactie van het Woordenboek der Nederlandsche Taal iets wist mede te deelen omtrent het woord *musico*. Bij Littré vindt men dit verklaard als: „lieu public dans les Pays-Bas où le peuple va boire, fumer, entendre de la musique, etc.", met eene aanhaling uit Voltaire: „Il faut avouer qu'une île enchantée, dont Vénus est la déesse, et où des nymphes caressent des matelots après un voyage de long cours, ressemble plus à un musico d'Amsterdam qu'à quelque chose d'honnête". In een ander daar opgegeven citaat uit D'Aubigné, dus uit de 16de eeuw, waar eveneens sprake is van iemand die zich verliederlijkt „dans les musicaux de la Hollande parmi les filles de joie", zijn deze woorden gebleken eerst in de latere editiën ingelascht te zijn [1]); het woord schijnt in 't Fransch metterdaad niet vóór de 18de eeuw gevonden te worden.

Noch op de vraag of dit woord ook in onze Nederlandsche letterkunde voorkwam, noch op die naar den vermoedelijken oorsprong er van wisten wij een afdoend antwoord te geven. Onder de bouwstoffen voor het Woordenboek bevond zich, zoover wij konden nagaan, niets; en elders was evenmin iets te ontdekken. De mij toen geworden mededeeling van Prof. Fruin en Mr. Veder, die zich meenden te herinneren het woord in eene (Engelsche?) reisbeschrijving uit de 18de eeuw ontmoet te hebben, gaf mij echter later aanleiding enkele dier verhalen door te bladeren; en werkelijk vond ik het volgende in H. Peckham, A tour through Holland etc. (5th ed. London 1793), p. 70—71 (er is sprake van Amsterdam):

---

1) Zie Hatzf.-Darmest. i. v.

„After supper we amused ourselves at a Musico, which is a licensed brothel. You enter a large room upon the payment of a guilder, for which you have wine, music, and tobacco; there you see girls of all sorts and nations, who do not live in the house, neither are any flagrant indecencies permitted: if you choose to retire with a lady to her lodgings, there is no law to restrain or to punish you....

We found the women equally ugly, impudent, and disgusting; we soon, therefore, retired unhurt by the smiles of the harlots, or the snicks-and-snees of the sailors, which they are ready with, if a man is unfortunate enough to pitch upon a girl who is the favourite of one of these savages."

Eene dergelijke, soms bijna gelijkluidende beschrijving van zulk een huis te Amsterdam geeft S. Ireland, A picturesque tour through Holland...in 1789 (London 1796), I, 133:

„In our return we visited one of the Musico's or licensed Brothels. Our stay was but short, the ugliness and impudence of the women soon causing us to make a precipitate retreat. The number of those houses is incredible. A chandelier is lighted up in the middle of the room, at the farther end of which are placed a sleepy fidler and harper, who play, if necessary, till morning: you pay a florin at entrance and see all that is necessary through immense clouds of tobacco smoak. No indecency is permitted *etc.*"

In de Reis door Holland in 1806 (Amst., Maaskamp) I, 201 wordt wel over de „Venus-nijmphen" gesproken, maar geen *musico* vermeld; ook in R. Fell, Reize door de Bat. Republiek in...1800 (Haarl. 1806), 193 is wel sprake van de bedoelde inrichtingen, maar zij worden daar alleen „speelhuizen" genoemd. Doch Dr. Hesseling deelde mij de volgende plaats mede uit een Portugeesch reisverhaal van jonge dagteekening (R. Ortigão, A Hollanda, Porto 1885); op blz. 130 vlg. wordt eene uitvoerige beschrijving van zulk een danshuis of café-chantant, ditmaal te Rotterdam, gegeven, waaruit ik, wegens de lengte, slechts het volgende aanhaal:

„Nada mais me restava senão ir aos antros tenebrosos dos pequenos cafés cantantes, chamados *Musicos* por um dos muitos hispanholismos deixados no vocabulario nacional pela convivencia das tropas de Filippe II".

Alles getuigenissen van vreemdelingen evenwel, tot dusverre door geen Nederlander bevestigd. Maar, al gelijken de twee Engelsche verhalen zóó sterk op elkander, dat de verdenking zich bij ons opdringt, dat de een het verhaal van den ander gekend, als reis-

gids en ook als schrijfvoorbeeld gebruikt heeft, het is toch niet te denken dat al die vreemdelingen uit verschillende tijden en landen het woord niet hier te lande uit de Hollandsche volkstaal opgevangen, maar alleen elkander nageschreven hebben! Het woord moet hier eertijds, ja zelfs, wil men den Portugees gelooven, nog vóór 15 jaar bekend geweest zijn. Toch was mij daarvan geen bewijs bekend; alleen verklaart Halma in zijn Nederl.-Fransch woordenboek (2de dr., 1729) *speelhuis* met „Kroeg daar men op instrumenten speelt. Musiqueau, bordel où l'on joue sur des instruments de musique", welk *musiqueau* stellig niets anders is dan eene dergelijke verfranschte spelling van het (door Halma voor Fransch gehouden) woord, als die welke in de interpolatie bij D'Aubigné gevonden wordt. Bij De Roever, die in zijn „Uit onze oude Amstelstad" (Amst. 1890) een geheel hoofdstuk (blz. 105—116) wijdt aan „Herbergen, Muziekhallen en Danskamers" en daarin juist soortgelijke huizen als boven bedoeld zijn beschrijft, zoekt men het woord *musico* vergeefs; doch hierbij dient opgemerkt te worden dat dat hij, naar 't schijnt, alleen over de 17de, niet over de 18de eeuw handelt.

Onlangs echter deelde Dr. Beets mij de volgende door hem gevonden plaats uit „De Philanthrope IV, 397 (Amst. 1760) mede:

„Ondertusschen was hy (*een verloopen Duitscher* Pedagoog by de zoon van een ryk Koopman") arm, (want hy had op reis de kost gewonnen met een liedje aan de deuren te zingen, dat hy het Cur Mondus noemde) en daarom was hy toen genoodzaakt geweest, om eenigen tyd de eerste viool in een Musico te speulen; doch daar had hy kennis aan een fatsoenlyk jong Heer gekreegen, die hem voor knegt in zyn dienst genoomen had".

Ziedaar dus ten minste één inheemsch getuigenis, dat wellicht, nu de aandacht er op gevestigd is, wel door andere zal gevolgd worden.

Wat den oorsprong van het woord betreft, zijn verschillende gissingen aan de hand gedaan. Dat *musico* een vervorming zou zijn van een Engelsch *music-hall* of *music-house* is onaannemelijk. Wel gewaagt De Roever (a. w. 111 vlgg.) van eene „muziekherberg", door een Engelschman, Richard Hancock, omstreeks 1670

te Amsterdam in de Nes gehouden, en noemt hij deze eenmaal de „muziekhalle"; maar ook al is deze benaming niet door hem bedacht maar aan de oude stukken ontleend [1]), dan is m. i. toch eene dergelijke vervorming van dat woord, waarbij de *l* geheel ware weggevallen, zeer onwaarschijnlijk.

Nog onaannemelijker is de stellige verzekering van den Portugeeschen reiziger, dat *musico* een der vele „hispanholismos" is, in ons woordenboek achtergelaten door het leven hier te lande der troepen van Filips II. Het woord is kennelijk veel en veel te jong om daaraan te denken; bovendien vind ik sp. *musico*, in dezen zin, niet in het groote woordenboek van Barcia, meer alleen in een Spaansch-Fransch woordenboek van Salvá (4e éd. Paris, 1870), maar blijkbaar gevolgd naar 't Fransch model, dat in het Fr.-Sp. niet eens met *musico* vertaald, maar met „Tasca, especie de lupanar en Bélgica y Holanda" verklaard wordt.

Veeleer zou men aan de vernuftige gissing van Prof. Kern willen gelooven, dat de naam ontleend is aan het uithangbord van den eersten ondernemer van een dergelijk huis die, Italiaan van geboorte, daarop had laten schilderen: „N. N., Musico." (Ook een Spanjaard of Portugees kon zich aldus noemen; doch waar 't de muziek geldt, zal men wel in de eerste plaats aan Italianen mogen denken.) Doch ook dit is ten slotte slechts een vermoeden.

Zijn er „navorschers", die deze opmerkelijke, vreemde benaming in oudere geschriften hebben ontmoet of ze uit de levende taal van onzen tijd kennen, dan houd ik mij aanbevolen voor opsporing en bericht in dit tijdschrift; weet men over den oorsprong er van iets meer dan eene losse gissing mede te deelen, dan zal mij dit niet minder aangenaam zijn.

Leiden. J. W. MULLER.

Naschrift. Juist was het bovenst. ter drukkerij gezonden, toen ik in Ter Gouw's Volksvermaken, blz. 678, een en ander vond

---

1) Is eng. *music-hall* niet een woord van deze eeuw? *Music-house* staat bij Sewel (1727).

over de „speelhuizen” te Amsterdam in het laatst der vorige eeuw. Hij zegt „Geen vreemdeling weleer, die Amsterdam bezocht en niet naar den Ojevaar moest als „le musico le plus renommé””. De laatste woorden zijn blijkbaar weder ontleend aan een reisverhaal. In Fokke Simonsz' Amsterd. Winteravond-uitspann. (Verz. Werk. VI, 169 vlgg.) wordt dit huis, op de Antonie-Breestraat gelegen, omstandig beschreven, maar van den naam *musico* geen gewag gemaakt. Ook Jan van Gijzen bespreekt die achttiendeeuwsche café-chantant's, volgens Ter Gouw, in zijn Amsterdamsche Kermis; tot mijn spijt kan ik dit werk hier niet naslaan. J. W. M.

THE OTHER SIDE. 1)

BY J. HOWARD SUYDAM, D.D.

When you 've said your morning prayers, and to God have given thanks
For the night's protection, and your bread,
And you go your daily way to your shops, or stores, or banks,
With the loved ones' benedictions on your head,
Will you kindly think of those who live so far away,
But whose homes are just as happy as your own,
And how your horrid way, which reason could not stay,
Is changing all their laughter into moan?
Duke's son — Cook's son — Son of a hundred kings,
Fifty thousand chosen men — men of might and bold,
Each obeying his country's call, but worthy of better things,
And all to answer to the cry for gold — gold — gold.

There are boys with hearts, and girls who love, in that land so far away,
And they, too, have parted for the war,
They weep through sleepless hours of night, and then they rise and pray,

---

1) An appeal to the British people. Year book of the Holland society of New-York 1900, p. 9, 10.

As never have they wept and prayed before
Their country is as dear to them as England is to you.
Freedom is the guerdon of their fight;
They pledge their truth in kisses, then swear that they'll be true
To their country's claims for all their might.
Cook's son — Duke's son — Son of a belted Earl —
None of these is the Dutchman's boy, but he feeds his father's fold
He earns his bread, and pays his debts, and means to marry the girl
When this war is over — waged for gold — gold — gold.

There are families by thousands who are mourning o'er their dead,
Both in England and the land so far away:
While the Christian world is asking why this precious blood is shed —
And if such a sacrifice will pay?
If glory be the object, then how will this compare —
Though England be the victor in the end —
With the broken hearts at home, and the blackness of despair?
Can any meed of glory this amend?
Boers' home — Cook's home — home of the millionaire
Send afield their chosen men, and women too, we are told,
Have left the broom and taken the gun that they may have a share
In fighting the foe who makes a war for gold — gold — gold.

OUDHEIDKUNDE.

BRIELSCHE VERORDENINGEN VAN 1583 EN 1614

BETREFFENDE DIENSTBODEN.

Eene verordening, den 25sten April 1583 te Brielle gepubliceerd, luidt aldus:

Geordonneert by Michiel Vinnen, bailliu by provisie, burghemeesters ende regierders deser stede van den Bryelle ende leenmannen van Voorne, dat volghende de placcate van de retracte van de thyen daeghen, int beginsell van den jaere gheretracteert, dat [1]) allen booden, knechs ende meyssens, zoewell te plattenlande als binnen deser stede, zullen blyven dienende totten elffden Meye nu eerstcommende, zonder vóór denzelven dach uuyt haerluyder huyere te moeghen gaen, upte verbeurte [van] twaeff guldens, tappliceren de twee delen ten behouve van den officier ende tderdendeel ten behouve van den claegher ofte aenbreyngher.

Den 10den Mei 1614 werd „noopende de dyenstbooden ende jonckwijffs, schuyersters ende wasters" het volgende gepubliceerd:

Alsoo mijnnen heeren den bailliu, burgemeesteren ende regierders deser stede van den Brielle verscheyden clachten zijn gedaen dat, nietjegenstaende de dienstboden ende jonckwijffs by hare meesters ende vrouwen seer groete huyere ende belooninghe wert belooft, verre exederende ende te boven gaende den voet ende den prijs, daerop d'selve vóór eenighe jaren sijn gehuyert geweest, tot groote beswaernisse van dengenen, die deselve niet en connen ontberen, dieselve dienstbooden ende jonckwijffs, nietjegenstaende sy haer verhuyert, den godtspenningh ontfangen ende belofte van in hare huyere te coemen gedaen hebben, seer lichtveerdelicken uyt der

---

1) Dit *dat* te schrappen.

huyere blyven, den godtspenningh wederomme seynden ende hare meesters ende vrouwen verlegen laten ende op den schopstoel (soo men dat noempt) setten; eenighe haer oock niet schamende, alhoewel zy geene souffisante redenen daerthoe hebben, binnenstijts uyt der huyere te gaen ende haere meesters ende vrouwen te laten sitten, pretenderende evenwel recht tot hare huyere, immers naer beloop des tijts; t' welck te meer geschiet, doordien andere niet en ontsien de meysens ende dienstbooden te huyeren, die alsoo lichtveerdelicken haere meesters ende vrouwen verlaten ende uyt hare huyere gescheyden zijn; werdende t' selve oock gepleecht by de schuyersters, wasters ende andere, die oock dickwils uyt der goede luyden werck scheyden ende t'selve ten halven laten leggen, nietjegenstaende zy aengenoemen zijn om daeruyt niet te scheyden, voordat het werck affgedaen soude wesen: omme alle welcke faulten te repareren ende daerinne te voorsien, voor soovele doenelicken es, soo es by mynen heeren den bailliu, burgemeesters ende regierders der stede van den Brielle geordonneert ende gestatueert, ordonneren ende statueren midts desen t' gunt hiernaer volcht:

1. Eerst dat de huyeren van de dienstbooden ende jonckwijffs sullen innegaen ende expiereren den 1en Meye end eden 1en November ofte Alderheyligen, sulcx dat geene dienstboden ofte meysens, die haer huyere soude uytgaen naer voorgaende gebruyck Bamis, uyt deselve hare huyere zullen moegen gaen vóór den 1en November ofte Alderheyligen, op peyne van de verbeurte van thien ponden, te XL grooten tpont, de een helft tot proffyte van den officier, die dexecutie doen zal, ende d'ander helft voor hare meesters ende vrouwen, voor dat sy haren tijt niet behoorlicken hebben uytgedient; innegaende dese ordre den 1en Meye 1614 verleden.

2. Dat van nu voortaen, als de jonckwijffs ende dienstboden haer aen hare meesters ofte vrouwen verhuyert sullen hebben voor een jaer, sal gegeven werden datelick aen den armen tot een godtspenningh twaelff stuvers, ende voor een halff jaer zes stuvers; daerop zy gehouden zijn precys den 1en Meye ende den 1en November, ofte ten uytterste twee dagen daernaer, in hare huyere te coemen, opte verbeurte van driedubbelt van de voorseyde XII

ende VI stuvers respective, te weten een derdepaert in restitutie van t' gunt hare meesters ofte vrouwen hebben verschooten, ende de twee deelen voor den armen, ofte sullen daervooren, by pandinghe van hare cleederen ende andere goederen, door den officier tweeschat geëxecuteert werden.

3. Ende in gevalle zy geheel uyt hare huyere bleven ende haremeesters ofte vrouwen verlegen lieten, sullen verbeuren zes Carolusguldens, halff voor den officier, die dexecutie sal doen, ende halff voor den armen. Ende die geen gelt hebben te geven, sullen daervooren drie dagen te water ende te broode geleyt werden, ten ware dat zy eenighe redenen hadden, die sy gehouden zijn vóór den 1en Meye ende den 1en November respective den Magistraet te coemen verclaren, om deselve te examineren ende daerop te disponeren, off zy in hare huyere gehouden sullen sijn te gaen ofte niet.

4. De voorseyde dienstbooden ende meysens, in hare huyere getreden zijnde, sullen den tijt, die zy verbonden zijn, gehouden wesen getrouwelicken uyt te dienen, ende die hare meesters ofte vrouwen te voldoen, sonder binnenstijts uyt hare huyere te moegen gaen, opte verbeurte van de huyere, die zy naer advenant van den tijt souden moeghen hebben verdient, ende daerenboven een boete van zes Carolusguldens, te XL grooten t' stuck, t' appliceren als vooren, ten ware zy eenighe souffisante redenen als vooren hadden, die zy den Magistraet sullen coemen verclaren, aleer zy uyt hare huyere sullen moegen gaen, die daerop sullen disponeren, off zy in hare huyere sullen blyven ofte daeruyt sullen moegen gaen.

5. Gelick oock geene meesters ofte vrouwen hare dienstbooden ende meysens sullen moegen affdancken ende laten gaen binnenstijts, op peyne dat zy gehouden sullen wesen het geheel jaer ofte halff jaer huyere, naer dat zy verhuyert sullen wesen, te betalen; ten ware zy oock eenighe souffisante redenen hadden, die zy den Magistraet sullen verclaren, omme als vooren daerop gedisponeert te werden.

6. Ende opdat de lichtveerdighe dienstbooden ende meysens te minder oorsaecke ende occasie souden hebben hare meesters ende

vrouwen te verlaten, soo wert wel expresselicken verbooden ende geïnterdiceert, dat niemant, van wat qualiteyt ofte conditie die zy, eenighe dienstbooden ofte meyssens sal moegen huyeren ofte annemen, die binnenstijts uyt hare huyere gescheyden ende haren dienst verlaten sullen hebben, ten ware dat deselve uyt hare huyere waren gescheyden om souffisante redenen, die by den Magistraet sullen wesen geapprobeert, op peynne dat degene, die alsulcke dienstbooden ofte meysens gehuyert ende aengenomen sal hebben, sal verbeuren een boete van thien Carolusguldens, d'een helft ten proffyte van den officier, die dexecutie doen zal, ende d'ander helft voor den armen, rechtevoort aff te panden; ende dat sy daerenboven de voorseyde meysens datelicken zullen laten gaen, op peynne dat die door de dienaers uyt hare huysen geset sullen werden.

Ende alsoo mede geclaecht werdt, dat die wasters, schuyersters ende schoonmaecksters van de huysen, sonderlinge ontrent Meye, als alsulcke werck meest gedaen werdt, dickwils de goede luyden verlegen laten ende, als t' werck begonnen ofte halff gedaen es, daeruyt scheyden: soo es oock geordonneert ende gestatueert:

7. Dat degenen, die aengenoemen sullen wesen om yemants werck te doen, die huysen schoon te maecken, te wassen ende schuyeren, gehouden sullen zijn in twerck te coemen, op een boete van dertich stuvers, ende dat sy daeruyt niet sullen moegen scheyden, voor ende aleer t' voornoemde werck van wassen, schuyeren ende huys schoonmaecken sal sijn gedaen, op peynne van te verbeuren de dagen ofte weecken, die zy gewrocht sullen hebben, ende daerenboven noch dertich stuvers, halff voor den officier, die dexecutie doen sal, ende halff voor den armen; ende dat sy daerenboven in veerthien dagen alsulcken werck van wassen, schuyeren ende schoonmaecken van huysen niet sullen moegen doen.

8. Wert oock wel expresselicken verbooden ende geïnterdiceert, dat niemant, van wat qualiteyt ofte conditie hy zy, sal moegen annemen ende te werck stellen eenighe wasters, schuyersters ofte schoonmaecksters van huysen, die uyt yemants werck sal sijn gescheyden, op de boete van drie Carolusguldens, te appliceren als

vooren; ende dat alsulcke wasters, schuyersters ende schoonmaecksters van huysen datelick uyt haer werck gehaelt sullen werden.

9. Ordonneren bailliu, burgemeesters ende regierders voornoemt allen ende eenen ygelicken dese ordonnantie naer te coemen ende te achtervolgen, op peynne dat de breucken ende boeten, daerinne verhaelt, datelicken zonder eenighe conniventie geëxecuteert sullen werden. Medegedeeld door H. DE JAGER.

CHEMISES DE NUIT.

Sedert hoelang is het gewoonte zich niet geheel ontkleed te bed te begeven? Eigenaardige en netelige vraag! Niet zonder schroom wagen wij het 't resultaat neder te schrijven der onderzoekingen, welke op die vraag het antwoord zullen geven. Om der curiositeitswille, en om de werkelijk interessante bijzonderheden, die deze onderzoekingen aan het licht hebben gebracht, stappen wij echter over onze scrupules heen. „Honni soit qui mal y pense!"

De bewonderenswaardige en zeer nauwgezette zedenschilder *de Saint-Simon* vertelt ons ergens in zijne uitgebreide Kroniek, dat Lodewijk XIV in zijne ziekte te bed lag „vêtu d'une chemise". Telken morgen, om 8 uur, kwamen zijn lijfarts en zijn lijfchirurg, om hem te verschoonen, „parce qu'il estoit sujet à suer." Wanneer nu op zooiets door een man als de Saint-Simon nadrukkelijk wordt gewezen, dan moet dat wel iets bijzonders zijn en onwillekeurig rijst bij ons de vraag: Zou het mogelijk zijn, dat een zoo onontbeerlijk en hygiënisch kleedingstuk als een nachthemd niet te allen tijde in gebruik is geweest? Zou het mogelijk zijn, dat onze voorouders het gebruik van 't nachthemd niet hebben gekend? Mogen wij aannemen, dat zelfs nog ten tijde van den Zonnekoning en aan diens hof, de gewoonte om geheel ontkleed ter ruste te gaan, eene gewoonte die opklimt tot in de grijze oudheid, zooals wij zullen aantoonen, nog niet geheel was verdwenen?

Molière laat in het 5e tooneel van de „*Précieuses ridicules*" Cathos aan Gorgibus ten antwoord geven:

„Pour moi, mon oncle, tout ce que je puis vous dire, c'est que je trouve le mariage une chose tout à fait choquante! Comment est-ce qu'on peut souffrir la pensée de coucher contre un homme vraiment nu?

Toegegeven, dat onze groote comicus hier de preutschheid zijner „précieuse" en weinig overdrijft, om 't parterre aan 't lachen te brengen, toch schijnt 't ons mogelijk, ook door getuigen uit zijne tijdgenooten, dat hij hier slechts een zeer gebruikelijk feit constateert. Zegt niet La Fontaine, al is 't dan maar in een van zijne „*Contes*" n.l. in „la Courtisane amoureuse":

Constance,
Délacez-moi de grâce!
Camille
Je ne saurais; il fait froid; je suis nu.

Doch, om tot minder betwistbare feiten te komen, dan die welke door dichters zijn geconstateerd. Wij gaan maar weer te gast bij Saint-Simon. De stekelige schrijver deelt ons in een passage zijner „*Mémoires*" een tooneel mede, dat voorviel te Meudon bij den Grand Dauphin: Na 't souper, toen Monseigneur reeds te bed was, kregen de Grand Prieur en de prins van Conti twist over het spel. De prins beleedigt zijn partner, die driftig wordt, de kaarten neersmijt en hem met den degen in de hand voldoening vraagt. En Saint-Simon voegt daaraan toe: L'arrivée de Monseigneur, tout nu, en robe de chambre, que quelqu'un alla avertir, leur imposa à tous deux". Een ander getuigenis uit hetzelfde tijdperk is te vinden in „La vie de Benserade", dat aan 't begin is geplaatst van de eerste uitgave zijner werken. Daar leest men: dat op een zekeren morgen, tusschen zeven en acht uur, toen Benserade ten paleize logeerde, de eerste kamerdienaar des konings bij hem binnen trad, terwijl hij nog te bed lag en hem eene beurs met drie honderd pistolen ter hand stelde. Dit had de Koning den avond te voren bij 't spel gewonnen, en hij had den dichter genadiglijk beloofd, dat deze zijner Majesteits eventueele winst zou krijgen. De verteller eindigt aldus: „Benserade se leva pour embrasser le

valet de chambre et cela avec tant de précipitation, qu'il se jeta à son cou, tout nu, et l'accompagna ainsi jusqu'à la porte de sa chambre, lui disant qu'il ne pouvait l'accompagner plus avant dans l'état où il était". Zoo ook het volgende: Den graaf de Saint-Aignan was door den Koning opgedragen een verslag te leveren van zijne reis naar Nantes in 1661, en dit ten behoeve van Anna van Oostenrijk en Maria Theresia. Hij vertelt als volgt: Wij waren aangekomen te Ancenis en na een vroolijk souper was elk ter ruste gegaan. In de herberg, waar de koning logeerde, had Fabry, de kapitein van de garde, hoe ziek hij ook was (zeker van dat souper) des konings kamer van buiten gebarricadeerd met een groote bank en twee takkebossen. Daarna was hij gaan slapen. Tegen middernacht, zou hij juist inslapen:

Lors qu'un assez grand bruit
Le fit sans marchander jeter hors de son lit,
Et nu comme il était, lorsqu'il vint sur la terre
Couvert d'un bandrier et de son cimeterre,
Ayant ouvert la porte...... caet.

Doch dit is niet alles; en daar we nu toch in de groote eeuw zijn verzeild, kunnen wij daaruit nog wel iets meer aanhalen. Wat staat er b. v. in de „Correspondance générale de Madame de Maintenon" (Ed. Charpentier T. I. p. 40), de vroegere echtgenoote van Scarron, later koningin van Frankrijk, en nog wel *de la main droite!* Daarin staat een brief van Scarron, welke zich ook bevindt in de werken van dezen dichter, doch daar zonder vermelding voor wie hij is bestemd. En in dien brief vinden wij o. a. het volgende *huitain:*

Tandis que, la cuisse étendue
Dans un lit, toute nue
Vous reposez votre corps blanc et gras
Entre deux sales draps,
Moi, malheureux pauvre homme
Sans pouvoir faire un somme
Entre des draps qui sont sales aussi,
Je veille en grand souci!

Scarron dan, „lag wakker in groote bekommernis", doch lag hij wakker *met* of *zonder* nachthemd aan? Dat zegt hij niet. Hij deelt ons alleen mede, dat de persoon aan wie hij zijn knittelverzen richtte er geen droeg. En dat is voldoende. Deze brief is niet gedateerd, maar volgens de „Intermédiaire des Chercheurs et Curieux 1879, p. 746" [1]) valt hij omstreeks 1650. Doch wij moeten billijk zijn: het gebruik, om ongekleed te bed te gaan was zeer zeker niet algemeen in de 17e eeuw; 't was misschien zelfs uitzondering; en wij zullen verder terug moeten gaan om aan te toonen, dat het eens algemeen geweest is. Veel verder behoeven wij echter niet terug te gaan, hoogstens ruim een halve eeuw.

Tallemant des Réaux vertelt 't volgende van een zekeren *Chevalier de Miraumont:* „C'était un assez plaisant homme. Un jour que quelqu'un à qui il devait de l'argent, l'était venu trouver, alors qu'il était encore au lit, pour l'empêcher d'y revenir encore une fois, il l'alla conduire jusqu'à la porte de la rue, tout nu, car il couchait tonjours sans chemise". Dit bewijst nu wel niet, dat 't gebruik algemeen was, doch het volgende, uit een 16e eeuwsch schrijver geput in de uitgave van de werken van *Bonaventure des Périers,* uitgegeven in 1841 door Paul Lacroix, Discours IV, p. 68 is te dien opzichte meer ad rem: „Incontinent vous les verriez tous saillir en place, les uns en chemise, les autres tout nus". Dit immers bewijst wel degelijk, dat de goede Parijzenaars, in de 16e eeuw, opgeschrikt door grappenmakers, die in het holle van den nacht den loozen kreet van: Brand, brand! deden weergalmen, voor 't meerendeel ongekleed te bed lagen.

De schoone *Gabrielle d'Estrées*, de minnares van Hendrik IV, bezat zoo 't schijnt geen lijflinnen, ten minste men vindt daarvan geen melding gemaakt in de „Notice historique sur l'inventaire des biens meubles de Gabrielle d'Estrées" in 't licht gegeven door *de Fréville* (Bibliothèque de l'Ecole des Chartes, III, 164). Deze vernuftige commentator geeft daarvan eene opheldering, doch deze is vrij onwaarschijnlijk: „Quant au linge de corps, écrit-il, il n'en est pas

---

1) De Fransche Navorscher.

question une seule fois dans notre inventaire. Par un usage longtemps conservé à la Cour, cela appartenait comme défroque à certaines personnes de service et, chez le Roi, à l'Hôtel-Dieu de Paris." Dit is maar eene veronderstelling. Linnengoed was ten tijde van den goeden koning werkelijk schaarsch en zelfs een weelde, zooals de volgende anecdote bewijst. Het was bij gelegenheid van 't overlijden eener Italiaansche, die linnenmeid was van 't huis des Konings. De Koning werd erfgename van deze vrouw krachtens zijn „droit d'aubaine". Eenige begeerige hovelingen echter vroegen Z. M. verlof de goederen onder elkander te mogen verdeelen. Hendrik stond hun dit toe, maar behield voor zich „quelques objets de lingerie, entre autres une paire de draps".

En nu een ander soort van bewijzen. Waar zullen wij beter te rade gaan, om eene schildering te krijgen van de zeden en gebruiken van een tijdperk, dan bij de tooneelstukken, of de gedenkschriften uit die periode? Wanneer wij nu de verzameling comediën opslaan van *Cyrano de Bergerac* die, zooals bekend is, geboren werd tien jaar na den dood van Hendrik IV, dan vinden wij in „*Le Pédant joué*" Acte V sc. 10, deze woorden in den mond van een der personages, een zekere Gareau, die een verhaal doet: „Je me couchis tout fin nu". Ongeveer in denzelfden tijd, in 1672, zegt *Mlle de Montpensier*, „la grande Mademoiselle", zooals zij algemeen werd genoemd, in hare „*Mémoires*": „Je n' avais point de linge à changer et l'on blanchissait ma chemise de jour pendant la nuit, et ma chemise de nuit pendant le jour". Hieruit zien wij ten minste, dat de linnenkast van Mlle de Montpensier erg schraaltjes voorzien was.

Uit 't geen voorafgaat blijkt genoegzaam, dat 't alleszins moeilijk is te constateeren, tot hoelang het gewoonte was ongekleed te slapen. Er zijn echter wel schrijvers te vinden, die te dezen opzichte met veel zelfvertrouwen vaststellen en spreken. Onder anderen vinden wij in de „Dictionnaire des Proverbes français van *La Mésangère* in voce: *chemise* het volgende:

Entrer au lit en chemise: Jusqu'au règne de Henri III, on quitta (sic) sa chemise pour se coucher. Dit dient dan ter verklaring

van een Fransch spreekwoord, echt *gaulois*, dat men gebruikt, wanneer er sprake is van een dwaze, moeilijk te houden belofte: „Elle ressemble à une mariée qui voudrait entrer au lit en chemise."

Doch laten wij nog een wijle onzen terugblik vervolgen. Hoe was het met de kwestie gesteld tijdens de Renaissance? Wij zullen op die vraag niet rechtstreeks antwoord geven, maar ons voor een oogenblik wenden tot een der best erkende autoriteiten, Bonnaffé, een fijn letterkundige, die wellicht meer van de Renaissance-periode weet dan de meesten. Wij loopen dan een minimum gevaar van te dwalen of te verdwalen. Wij zijn niet in staat zijne beweringen te controleeren en nemen dus voetstoots aan wat hij zegt. Onze historicus stelt zelf deze vraag: „Couchast-on avec òu sans chemise?" in zijne „Etudes sur la vie privée de la Renaissance" [2]).

De schrijver haalt onderscheidene voorbeelden en „belege" aan uit verschillende werken en auteurs: de *Heptaméron*, *les Comptes du monde aventureux*, *Bandello*, waar sprake is van een persoon: „prêt à se coucher, vêtu d'un manteau fourré et par le dessous tout nu", of een: qui avait dépouillé sa chemise et qui saute du lit sans se vêtir autrement". Ook in de *Arrêts d'amours* is sprake van een jonkman, die: „soudainement jette la couverture du lit, où il était cocuhé et se lève tout nud; en elders van iemand „qui venait souvent la nuit à la fenêtre, parfois était tout nu, par l'espace de deux grosses heures, à veoir de quel côté le vent venait". In les *Serées:* „un soldat se jette hors du lict, tout nud, et commence à crier: gonjat apporte ma chemise". Ook is daar sprake van een dochter, die „avait coutume de dormir sans chemise". Ook te Napels, zegt Bonnaffé, was het gewoonte ongekleed ter ruste te gaan. Dit alles nu schijnt vrij afdoende, doch er staan tegenover deze teksten andere, die niet in denzelfden zin getuigen. Brantôme, die over zaken als deze altijd wel weet mee te praten, vertelt ergens, dat in den zomer, wanneer 't heel warm is, geen dekens, of lakens worden geduld en dat

1) Komt voor in „Les contes d'Eutrapel, 1587.

2) Edmond Bonnaffé.

soms „la chemise est retroussée". Guillaume Bouchet is nog duidelijker in zijn vertellinkje van het vrouwtje, welks man 's nachts wel eens een sluipertje maakte: „pour y remédier, quand il dort, sa femme could la chemise de son mari avec la sienne, et se sentant pris, il ne bouge, et on dirait, que c'est un loup qui est pris au piège." Wat nu te besluiten uit zulke tegenstrijdige teksten? Zou 't niet dikwijls een kwestie van jaargetijde, hemelsbreedte, of fortuin geweest zijn? Trouwens Bonnaffé haalt alleen documenten aan, die niet ouder zijn dan 't begin der 16e eeuw. Hij vermeldt bijvoorbeeld niet de „*Ortus Sanitatis*", gedrukt te Venetië in 1511, een gravure, die voorstelt eene te bed liggende vrouw. Voor zooverre de ruwe teekening toelaat dit te onderscheiden is de vrouw naakt en is het bed voorzien van een peluw en hoofdkussen. Doch geen chicanes hier op 't werk van onzen geleerden geschiedschrijver. Laten wij eens zien, hoe het ging in de 15e eeuw. Een der kabinetten van het paviljoen der stad Parijs op de Wereldtentoonstelling van 1878, dat gewijd was aan „*l'Assistance publique*" bevatte een Hs. uit de 15e eeuw, getiteld: „Livre de vie active par M. Jehan Henry, conseiller du roy et proviseur de l'Hôtel-Dieu." Dit Hs. vertoonde op den titel een miniatuurteekening, die als frontispice diende en voorstelde: *Prudence*, *Attemperance*, *Force* et *Justice* zieken verplegende, die twee aan twee naakt op hospitaalkribben lagen uitgestrekt.

Tevens brengt Dr Quercy aan wiens aanteekeningen wij in hoofdzaak dit opstel ontleenen nog een tekst ter sprake, die hem aan de hand is gedaan door den heer Louis Lucipia, President van den „conseil municipal" van Parijs.

Deze tekst bevat den inventaris van de roerende goederen, toebehoord hebbende aan Pierre Cardonnel, kanunnik van Notre-Dame, te Parijs opgemaakt na zijn overlijden in 1438. In dezen inventaris is sprake van „nappe de lin, cueuvrechefs de lin, serviette de lin, surplis de toylle, draps de chauvre, draps de lin", enz. tot in de kleinste bijzonderheden, doch nergens is er kwestie van „chemises".

Wij mogen voor zeker aannemen, dat tot in de 15e eeuw hemden luxe-kleederen waren, zooals ook wel blijkt uit de beschrijving van

het uitzet van *Isabeau de Bavière.* Deze koningin bracht, toen zij in Frankrijk kwam met zich mee: *drie!* hemden.

Laten wij nu nog eens honderd jaar teruggaan en wij zijn in de 14e eeuw. Bij onze naspeuringen in dit tijdvak hebben wij een kostelijken gids in *„l'Histoire de Du Guesclin"*, een werk, dat wij verschuldigd zijn aan de wel versneden pen van *Siméon Luce*, membre de l'Institut. In de 14e eeuw, aldus schrijft deze geleerde: „on avait toujours soin d'ôter sa chemise avant de se mettre au lit". Iets verder in eene noot haalt Luce een Latijnsch Hs. van de Bibliothèque Nationale aan, waarin een bediende van Hervé de Lion wordt vermeld, die bij het opstaan zijn hemd zoekt: „et dum surgeret de mane et perquireret camisiam suam".

Een der groot-dignitarissen van het eerste Keizerrijk, *Joseph de Rosny* zegt in zijn: „Tableau littéraire de la France an 18e siècle": „On était alors dans l'habitude de ne se mettre au lit qu'après s'être dépouillé de son dernier vêtement, c'est à dire de coucher sans chemise."

In de oude Fransche letterkunde vinden wij dikwijls aangestipt, dat het eerste, dat men deed bij 't opstaan was ..... zijn hemd aan te trekken,

Rutebeuf, b. v. die in dit soort van dingen gewoon is zich zeer vrij uit te spreken, schrijft in: „le dit du Secrestain et de la femme au chevalier", „de goede vrouw, welke 't bed maakt even goed voor den simpelen herder als voor den prins", dat zij op een morgen uitgaat, om te bidden in het klooster; en wat doet zij bij het opstaan?

„La dame qui aler (aller) volait (voulait)
Au moustier (monastère) si com' elle solait (avait l'habitude)
Geta (jeta) en son dos sa chemise."

In een der deftigste monumenten van de oude taal vinden wij ook al eene bevestiging van de gebruikelijke zuinigheid op linnengoed n.l. in: *„L'ordène de Chevalerie"*, waar de schrijver *Hues de Tabarie*, bij het opsommen aan een sarrasynsch vorst van de artikelen, gebruikelijk bij de wijding van een christelijk ridder verklaart, dat na het symbolische bad, dat den novitius loutert van alle zedelijke smetten, deze wordt „couché nu en un bel lit, sym-

bole de l'éternel repos. Puis quand il est remis sur pied, il se rhabille en commençant par la chemise. Ook ten tijde van Karel VII was nachtelijke naaktheid nog gebruikelijk. Zijn dichter *Martial d'Auvergne* zegt b. v. in zijn 3e *arrêt d'amour:* „Et aussi elle dirait quand se lèverait au matin, en mettant sa chemise, etc."

Nog een bewijs, dat een ieder onder oogen kan krijgen. Alle miniaturen onzer oude Hss., zelfs de gravures van de eerste drukwerken tot op Frans I, stemmen hierin overeen, dat alle personen, die te bed liggende er op zijn afgebeeld, geheel ontkleed zijn. Dit ontkleed zijn onzer voorouders schijnt toen ter tijde zoo weinig stuitends te hebben gehad, dat de vrome Koning Lodewijk IX, (Saint Louis) zich gerechtigd achtte, om een ridder, die voor Damiette op onreine handelingen was betrapt, met zijne medeplichtige door het kamp te doen sleuren, aan elkander gebonden en naakt, zonder eenige onbetamelijkheid daarin te zien. *Ducange* haalt, waar hij spreekt over misdrijven van dezen aard, straffen aan, waarbij naaktheid, in 't openbaar tentoongesteld de hoofdrol speelt. *Garnier* heeft er een mooi doek van gemaakt: „*Le supplice de l'adultère*" waarop de beide schuldigen aan elkander gebonden en naakt door beulsknechten met geeselroeden gewapend door de openbare straat worden voortgejaagd.

En hoe was het elders gesteld? Het bovenstaande, in al zijne onvolledigheid heeft alleen betrekking op Frankrijk. En niet alleen in Frankrijk was het gewoonte ongekleed te slapen. Bonnaffé merkte reeds op, zooals wij hebben gezien, dat ook te Napels deze gewoonte in zwang was. En overal waar dit is gebleken het geval te zijn, had het plaats zonder in het minst aanstoot te geven; 't geen natuurlijk wel zou geschied zijn, wanneer één land zich op die wijze van alle andere had onderscheiden. Wanneer wij het „Chef-d'oeuvre d'un inconnu" van *Mre Mathanasius* (Ed. v. den Haag 1728) opslaan, dan vinden wij daar de volgende aanteekening: „Er zijn landen waar men *met* en landen waar men *zonder* nachthemd slaapt, of zelfs 't niet eens weer aandoet gedurende den dag. Aldus doet men veel in Duitschland, 's winters, omdat de voering der kleederen daar gemaakt is van ruige konijnevellen".

Ook kunnen wij nog eene anecdote aanhalen, die Frederik Barbarossa tot held heeft. Zij kan tevens dienen als bewijs voor de stelling, dat kleine oorzaken soms groote gevolgen kunnen hebben. Zooals de geschiedenis ons leert werd de stad Fondi verwoest en verbrand door den beruchten zeeroover Barbarossa, die woedend was, omdat hij er niet in had mogen slagen de schoone en geestige Julia Gonzaga, weduwe van Vespasianus Colonna en gravin van Fondi te ontvoeren, met het doel de vorstin ten geschenke aan te bieden aan Soliman II. Julia werd in 't holle van den nacht verrast, doch zij werd gered door een edelman, dien zij uit ondankbare schaamte (zij was namelijk geheel ontkleed toen hij bij haar verscheen), later liet ter dood brengen. Zij kon nog juist door het venster ontvluchten, te paard springen en zoo het gebergte bereiken. [1]) Een Poolsch edelman, *Pasek*, schrijver van zeer curieuse *Mémoires*, en die deelnam aan eene expeditie tegen de Zweden, in de eerste helft der 17e eeuw, vertelt in die gedenkschriften, hoe hij eenigen tijd doorbracht in Denemarken en daar ingekwartierd lag bij de landbewoners. „Wat mij het meeste trof", zegt hij, „in de gewoonten mijner gastvrije huislieden was, dat het geheele gezin zich geheel ontkleedde alvorens zich te bed te begeven, en dat in tegenwoordigheid zelfs der vreemde soldaten die bij hen waren ingekwartierd. Hij voegt daarbij, dat in zijn land, Polen, geen vrouw 't in haar hoofd zou hebben gekregen zoo iets te doen, zelfs in tegenwoordigheid van haar echtgenoot.

Om dit opstelletje te besluiten, willen wij nog even eene curiositeit aanstippen uit het rijk van den bekenden *Menelik*, vorst van Abessiniën. Wij vinden aangaande dat land namelijk opgeteekend [2]) dat het daar in 't begin der 19e eeuw eén algemeen heerschend gebruik was, dat echtgenooten zich ter ruste begaven gehuld in één gemeenschappelijke „camisole pour deux", waarvan ze elk eene mouw aandeden. Het schijnt echter, dat onder den invloed van Menelik deze gewoonte in onbruik is geraakt, ten minste wij vinden er bij hedendaagsche Afrikareizigers niets meer van vermeld.

H. R. D. N.

1) Valéry, Naples et ses environs.

2) Feuillet de Conches, Souvenirs de première jeunesse d'un curieux septuagénaire.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GESLACHT (DE) CASEMBROOT.

Medegedeeld door FRED. CALAND.

ONDERTROUW- EN DOOPACTEN UIT 'S-GRAVENHAGE.

I. 1600 16 Dec. Dheer Hugo Muys van Holy, Schoutet der Stadt Dordrecht, met Jonckvrouwe Philippota C. Hij was Heer van de Ketel, baljuw van Stryen (Bat. ill. bl. 1015 en Balen bl. 1137). Zij was d^r van Mr Leonard en Anna Schade of Schadé, die te Utrecht sterft 19 Maart 1666, d^r van Jan en Catharina Deys. Philippota sterft in 1602 zonder kinderen en hij hertrouwt te Noordwijk met attestatie van Dordt 7 Jan. 1603 met Catharina Rattaller j. d. won. te Noordwijk. Te Dordrecht staat: d^r van Leonart K., geh. 7 Jan^i 1601.

II. 1608 7 Sept. Pompejus de Rovere, Raedt in wette der stadt Dordrecht, wed^r met Joncfrouwe Anna C. in den Hage. Zij was jonger zuster van Philippota bovengenoemd.

III. 1611 15 Mei. Reinier C. [1]) j. m. met jouffrouwe Magdalena de Chantereines geseyt Broucqsaut j. d. beide won. in (den) Hage. Hij is geb. te Brugge, volgens het album studiosorum van Leiden, waar hij staat ingeschreven 6 Novr 1592 als Bruggensis, zoon van Jacob, (Jakijs) geb. vermoedelijk te Brugge 5 Jan. 1543 en

1) Van hem of van een onbekende naamgenoot, lees ik in het acteboek der Staten-Generaal (Rijksarchief 's Gravenhage) 1589—1602: 2 Juli 1599 octrooi voor Reynier Casembroot om *alleen* binnen 6 jaren te mogen doen drukken, uitgeven en verkoopen *het psalmbouck*, mitsgaders *de schriftuerlijcke lofzangen* in Duytschen rijme, overgeset eñ daerna wederom op een nieuw oversien door *Aldegonde*. Was een Reinier C. werkelijk boekhandelaar, en waar? of liet hij deze boeken slechts voor zijne rekening drukken en door een boekhandelaar verkoopen. 'K heb tot heden daarnaar vruchteloos gezocht.

van Antonia Wijnckelman d^r van Bernard Reiniersz, raadsheer v. Brugge en Antonia Pringheel Jansdr. Zij was dr. van Jhr. Jan Jacobsz. kapitein, raadsheer v. Brugge 1578, 80, en van Catharina Haghe, d^r van Bertrand. (Bruges et le Franc par Gaillard).

IV. 1618 28 Oct.— 11 Nov. Pieter C. j. m. van Amst^m met Soetgen (niet Dulcia) van Rottremont j. d., beyde won. alhier in 's Gravenhage. Hij is half broeder van Reinier bovengenoemd en dus ook zoon van Jakijs, doch van zijne tweede vrouw Barbera Dominicle. Volgens eenigen stierf Jacob (Jakijs) te Amsterdam volgens anderen in Zeeland. Door deze acte blijkt het onwederlegbaar dat hij te Amsterd^m heeft gewoond, terwijl van zijn verblijf in Zeeland nog geen spoor is gevonden. Pieter C. stierf vóór 1646 en was solliciteur te 's Gravenhage.

V. 1624 21 April. Regnier C., Commys in de finantiën der ver. nederl. wed^r met Jo. Anna de Veer, wed^e wijlen Advocaat Baeck, beide won. alhier in 's Gravenhage. Hij is dezelfde met n° III. Anna de Veer was in 1618, ondertr. 11 Novr. gr. k. te 's Gravenhage met Mr Ab^m Baeck, advokaat voor den Hove van Holland.

VI. 1632 12 Sept. Leonardt C. met Jouffrou Geertruijt Schouten, wed^e wijlen den heer griffier Pauwels de Jong. Hij stierf in Juni 1649 en was solliciteur van verscheiden compagniën te 's Gravenhage, voor welke betrekking hij veel geld noodig had, zoodat hij *f* 3400.— leende van zijn half broeder Reinier, welke som 22 Maart 1652 uit zijn boedel werd wedergegeven.

VII. 1635 29 April. De heer Jacob de Sille, advocaat voor den Hove van Hollandt met Jouf^e Sophia C. Hij wordt ook betiteld als fiscaal van den krijgsraad, in 1636 advocaat-fiscaal van de generaliteit. Zij was d^r van Reinier uit zijn 1^e huw. (III) en komt in 1689 als wed^e voor.

VIII. 1636 30 Nov. Jacob C. j. m. met Jouffr. Hillegonde van Wijck, beide won. tot Utrecht. Volgens album studiosorum van Leiden ingeschreven in J. 1630 17 Juni oud 18 jaren, is hij geb. te 's Gravenhage. Hij was hoogschout van Reenen in 1638 en zoon van Reinier uit zijn 1° huw. (III). Hij huwde te Utrecht 4 Dec^r

1636 in de domkerk. (Huwel. voorwaarden 10 Nov. 1636). Zij was d^{r} van Jacob Asch van Wijck, deken en scholaster van 't kapittel van St Pieter te Utrecht, gedeputeerde der Staten van Utrecht en van Elisabeth Uteneng.

IX. 1637 10 Mei. Andries de Dinther met Jouffr Anthonia C. Hij was baljuw der Beïerlanden en zoon van Matheus Hesselt van Dinter, president v. den Raad van Brabant en van Philippota Meganck. Zij was d^{r} van Mr Leonard en Anna Schade. Andries liet in de gr. k. te 's Gravenhage twee kinderen doopen:

1. Anna Eleonora, 10 Dec. 1640, (get.) Mr Louis v. Kinschot, Anna Casembroot en Cornelis Musch.
2. Leonard, 1 Mei 1644 (get.) De heer Schade & Pilippotte de Megant (sic).

X. 1638 9—26 Mei Mr Johan C. advocaat voor den Hove v. Hollandt met Joffr. Cornelia Musch. Hij werd geb. te Rotterdam volgens meergem. album studiosorum van Leiden waar hij ingeschreven staat in de p. 29 April 1631, oud 20 jaren, werd advocaat voor den Hove van Holland en komt voor als Commissaris-Generaal der schepen, dood 1668 en ouder broeder van bovengen. Antonia. Zij was d^{r} van Jan Jacobsz. Musch en Marigtje Cornelisdr. Matelief. (Rott. historiebladen I bl. 214).

XI. 1642 30 Nov. Adriaen Paauw j. m. agent met Jouffrouw Jacobmine C., j. d., beide won. alhier in 's Gravenhage. Hij was agent. — 29 Juni 1655 krijgt Mevr. Pauw-Caesembroot machtiging van den Hove van Holland om te teekenen, bij afwezigheid van haar man, die naar O.-Indië vertrekt, stellig voor zijn goed beheer als voogd over Leonard C., jongste broeder zijner vrouw, wiens boedel hij in de war had gebracht en alles zoek gemaakt. Zij was d^{r} van Pieter C. en S. Rottremont (IV) en gaf in rijm eene genealogie uit van de fam. Casembroot, gedrukt te Gouda.

XII. 1643 29 Nov.—15 Dec. Leonardt C. wed^{r}, met Jouffrouw Gerardine de Sille j. d., beide won. alhier in 's Gravenhage. Hij is dezelfde als VI. Zij is misschien de zuster van VII. Uit dit huw. gedoopt in de kloosterkerk te 's Gravenhage: 1° 1645 11 April Walburch, (get.) Commis C. en Jo^{w} Flora Casembroot. 2° 1647

20 Dec. Jacobmina, (get.) Huisvr. van Commies C. en de agent Pauw.

XIII. 1649 27 Juni. De heer Johan van den Bosch, Capiteijn ten dienste deser landen met Juffr. Florentina C., beijde won. alhier in 's Gravenhage. Zij was de zuster van Jacobmina C. (XI)

XIV. 1649 26 Sept.—13 Oct. D' H^r en Mr Wouter van Seghwaerdt met Juffr. Anthonia C. beijde won. alhier in 's Gravenhage. Hij was Commies der generaliteits financien, zoon van Bartholomeus en Adriana v. Crayestein, die d^r was van Wouter van C. Heer van Wulven en Lidia v. Beveren. (M. Balen, Beschr. v. Dordrecht, bl. 1226 en '27.) Zij was d^r van Reinier en zijne 2^e vrouw Anna de Veer (V). Van hunne kinderen werden te 's Gravenhage gedoopt:

1°. Reinier, 18 Nov. 1650 kl. k. (get.) Heer Reinier C., Jouffr. Anna de Veer, Jo. Lidia van Segwaert.

2°. Oningevuld 22 Maart 1652 kl. k. (get.) Raadsh^r Foreest, Jo. Quentin de Veer, baljuw en Meynert van Segwaert. Deze zal misschien Adriaan zijn, die bij 't leven van Balen luitenant was.

3°. Anna, 3 Mei 1656.

4°. Adriana, 17 Nov. 1658 gr. k. (get.) Reinier en Sophia C.

5°. Meinard, 19 Juli 1661 n. k. (get.) Fiscaal de Sille en Sophia C.

6°. Albert, 31 Dec. 1662 kl. k. (get.) als voren.

7°. Albrecht, 10 Febr. 1664 kl. k. (get.) Heer Focanus, landdrost der meyerij van 's Hert.bosch, Maria v. Alewijn, vr. van adv. Thomasius.

8°. Lidia, 26 April 1665 n. k. (get.) Adv. Thomasius in plaats van landdrost Focanus, Maria v. Halewijn en Adr^a Sixty, in plaats van Adr^a v. Dam.

9°. Antonia Maria, 18 Jan. 1669 kl. k. (get.) Jacob Casembroot, baljuw van Batavia, in wiens plaats stond Mr Jacob de Sille, en vrouw Maria van Halewijn (zie over haar XXI).

XV. 1650 27 Maart. Willem van Beer j. m. van Ootmaersen met Leonora C. j. d., beijde won. alhier in 's Gravenhage. Aan

den kant der acte staat in den huw. legger: „De Bruydegom sal hebben uyt te brengen voort derde gebodt, consent van ouders", en in het reg. der groote kerk: „Het 3e gebot niet laeten voortgaen". Dat het huw. nog voltrokken is leert ons Reg. 6 n° 22 der Civiele sententien van den Hove van Holland (Rijksarchief), waarin staat: 1656 Christiaan le Rou contra Willem de Beer, man van Leonora van Casembroot. 'K weet echter niet wie hij, noch zij is.

XVI. 1653 11 Mei. Johan C. won. alhier in 's Gravenhage met Charlotte van Ledenbergh won. tot Utrecht, bij attestatie — zoon van Samuel C., die in leen verkreeg in 1624 van Jan Antonie van der Eyken, heer van St Joris, Kadzand enz. het hof *ter Moere* (achterleen van het hof van Kadzand) gelegen in den Antwerpenpolder. Zie het woordenboek van Z.-Vlaand. westelijk deel door G. P. Roos 1874. Hij is geb. te Sluis 26, ged. 29 Jan. 1625, (get.) Maria Brasser, wede ontfanger Casembroot. Hij was Heer van Termoer, ongetwijfeld na dood zijns vaders 1658, en bij opdracht dd. 8 Jan. 1661 van Sandrina van Reede, wede Ansem Bol van Hamersveld, werd hij Heer van Rijnestein en Willige Langerak, deed 25 Aug. 1644 eed als Schepen 's lands van den Vrije (van Sluis), werd later lid der Vroedschap en Raad van Utrecht, Gecomm. in de Generaliteits rekenkamer, sterft te Utrecht 5 Jan. 1662. Zij is geb. te..... 22 April 1630 (?), sterft te Utrecht 19 Maart 1700, dr van den bekenden Jan Gillisz. v. L. en Johanna van Sijpesteyn.

XVII. 1655 17 Oct. Jonchr Lionard van (sic) C. met Juffr. Petronella van Hijselendoorn, beyde won. alhier in 's Grhage. Hij was zoon van Pieter en S. Rottremont (IV.) Het geslacht waartoe deze Petronella behoorde, Nijselendoorn of Eyselendoorn, heeft *stellig* niets te maken met dat van *Isendoorn à Blois* en toch heeft men in eene in de laatste tijden vervaardigde genealogie der fam. de Casembroot, haar het wapen dier Geldersche familie toegekend — voor versiering en aanvulling (hoe ook) van den stamboom, doet men al veel. Petronella was dr van Cornelis van Hijselendoorn, procureur te 's Gravenhage toen zij huwde, doch denkelijk dezelfde Corn. v. H., die 24 Jan. 1620 notaris werd

te Gorkum, waar dan Petronella vermoedelijk geboren is. Zij had ook nog een broer Boudewijn, die op „sijne geimpetreerde brieven van creatie van de Ed. Gr. Mog. heeren Staten van Holland en West-Friesland geadmitteert werd tot exercitie van notaris te Boskoop" en als zoodanig 2 Oct. 1662 eed deed en nog eene zuster Susanna, die te 's Gravenhage huwde 1643 (1e geb. 2 Aug. gr. k.), met Mr Ludovicus Chimaer, advokaat voor den Hove van Holland, van wien ged. werden in de gr. k. 1° Clasina Hendrika 13 Nov. 1644 en 2° Quintinus 21 Mei 1646. Uit het huw. van Jhr C. werd een zoon Picter geboren. (Zie over hem XXIII).

XVIII. 1666 1 Aug. Mr Hendrick Costerus gez. de Vael, advocaat voor den Hove van Hollandt met Juffr. Walburch C. beijde won. alhier in 's Gravenhage. Zij is ged. in de kloosterkerk te 's Gravenhage 14 April 1645 (get.) Flora (Florentina) Casembroot dr van Leonard en zijne 2e vrouw Gerardina de Sille. (Zie XII).

XIX. 1673 17 Dec. Godewaert C., Capn in guarnizoen tot Naerden met Machtelina Sas won. alhier in den Hage. Hij is zoon van Jacob C. gest. te Utrecht 21 Febr. 1659, in de Catharina kerk bijgezet, burgmr. van Grave en van Maria van Herpe (?). Godewaart werd krijgsgevangen in den slag van Fleury 1690 en stierf in gevangenschap. (Vliss. kerkhemel bl. 273). Uit hun huw. een zoon Gijsbert Hendrik ged. in de gr. k. te 's Gravenhage 4 Dec. 1674, (get.) Hendrik de Vael advocaat en Cath v. den Broeck.

XX. 1677 14 Nov. De Heer Goduart C. wedr, (Zie XIX) Capitein ten dienste deser landen onder 't regt van den overste Hendk de Weede met Juffr Dorothea Snoeck, geboortigh van Dordrecht en won. tot Schoonhoven; 'k vermoed dr van Adriaan S., van Dordrecht. Uit hun huw. ged. te 's Gravenhage in de kl. k. Walburg 30 Dec. 1678, (get.) Mr Hendrik Costerus de Vaal, Erkenraad Berch, vrouwe van Krayestein en Walburg Casembroot.

XXI. 1692 7 Dec. Aelbert C. Capitein ten dienste dezer landen met Antonia Maria van Segwaert, beide won. alhier. Hij deed eed als kap. 4 Sept. 1690, doch wie hij is, weet ik niet te bepalen. Reinier C. had bij zijne 2e vrouw (V) een zoon Albert, die in 1641 27 Septr. reeds werd ingeschreven als student te

Leiden oud 20 jaren; hij zal dus wel geene aanstelling als kapitein gekregen hebben op 70-jarigen leeftijd. Zij is d^r van XIV. Uit hun huw. ged. te 's Gravenhage in de kl. k.

1. Antonia, 10 Sept. 1694, (get.) Wouter v. Segwaert cummies en Ant^a Casembroot.
2. Antonia Anna, 23 Oct. 1695 gr. k. zonder get.
3. Jacoba Sofia, 6 Oct. 1696 kl. k. (get.) Sofia C. wed. adv.-fiscaal Jac. de Sille. De vader was toen kap. in het reg. van den Prins van Holstein.

XXII. 1698 18 Mei. Mr Gijsbrecht Hendrick C., advokaat voor den Hove van Holland, won. alhier met Elisabeth Erckenraedt Snouk geb. en wonaghtigh tot Dordreght. Hij was zoon van Godevaert C. en zijne 1^e vrouw. Magd^a Sas. (XIX). Zij komt als wed. voor in 1712 en is denkelijk de tante van Erkenraed Snouck geh. 1734 met Mr Jacob Hurgronje.

XXIII. 1699 11 Oct. Pieter C. met Anna Jacoba Boxel beijde won. alhier. Hij is de eenige zoon van Leonard en P. v. Hijselendoorn (XVII) en werd ged. te 's Gravenhage in de Remonstrantsche kerk 15 Mei 1658, (get.) Jufr. Caesembroot en Corn. v. Hijselendoorn. Zij komt reeds als wed. voor in 1729. Uit hun huw. ged. te 's Gravenhage in de gr. k. Leonard Benjamin 25 Mei 1705 (get.) Mevr. Bogaert, wed. Benjamin Kromstrijen.

XXIV. 1699 18 Oct. Abraham van der Stoel, j. m. van Leijden met Maria Casembroot geboortigh alhier, beijde won. hier. Wie deze Maria C. is kan ik niet zeggen, in de geneal. is zij niet opgenomen. Uit hun huw. werden ged. te 's Gravenhage.

1. Pieter, 18 Aug. 1700, gr. k. (get.) Martha van der Stoel.
2. Hendrik, 23 Dec. 1701, kl. k. (get.) Maria v. Tekelenburg.
3. Jacobus, 11 Juni 1704, gr. k. (get.) P^r en Maria v. d. Stoel.
4. Paulina, 27 Jan. 1706, gr. k. (get.) Paul^a Hofnagel.
5. Maria, 12 Juni 1709, gr. k. (get.) Maria v. d. Stoel.
6. Johannes, 22 Nov. 1711 n. k. (get.) Joh. van Roden en Alida v. d. Kiste.
7. Jacobus, 10 Dec. 1713 n. k. (get.) P. v. d. Stoel en Alida v. d. Heuvel.

8. Johanna, 23 Judi 1716, n. k. (get.) Johan Pijsel en Jannetje de Raat.
9. Ary, 24 Aug. 1717 n. k. (get.) als bij 8.
10. Arent, 17 Dec. 1719 n. k. (get) Arent van Eysendijk en Joh^a Verschuur.

XXV. 1724 4 Dec. Daniel van Gheel, ritm^r in het reg. carbiniers v. d. h. Grave v. Albemarle met Jacoba C. beyde won. alhyer. Hij geb. 20 Sept. 1687 Heer van Spanbroek, Spierdijk en Zuidermeer, kolonel, gest. 12 April 1719, zoon van Cornelis en Jacoba v. Reigersbergh v. Couwerve, die d^r was van Jacob en Maria van Gheel en wed^e van Willem van Thuyl v. Bolkesteyn. Zij is d^r van Leonard en Maria Hagens.

XXVI. 1716 26 Juli—11 Aug. Mr Cornelis Emants met Petronella C. Hij werd ged. te 's Gravenhage 23 April 1697 (?), Advocaat voor 't Hof van Holland en Schout van Rijswijk. Zij was d^r van Pieter en A. M. Boxtel. (XXIII). Uit hun huw. werden te 's Gravenhage gedoopt:

1. Johan, 14 Nov. 1717 gr. k. (get.) Johan Emants en Corn^a de Gruyter.
2. Anna Jacoba, 25 Juni 1720, n. k. (get) Anna Jac. Boxel, wed. Casembroot en Mr Johan Emants.
3. Petrus Jacobus, 10 Maart 1722 n. k. (get.) Anna Jac^a Boxel, wed. C.
4. Corn^a Philippina, 26 Nov. 1724 gr. k. (get.) Corn^a de Gruyter, wed. Johan Emants.
5. Marcellus, 4 Septr 1726 gr. k. (get.) Joh. Emants en Sara Maria Bruinestein.
6. Marcellus, 15 Oct. 1727 gr. k. (get.) Joh. Emants en Sara Maria Bruinestein.
7. Leonard Benjamin Casembroot, 2 Oct. 1729 gr. k. (get.) Vrouwe Anna Jac. Boxel wed. de heer P. Casembroot en Mr Johan Emants.
8. Philippina Johanna, 25 Febr. 1731 gr. k. (get.) Joh^a de Gruyter wed^e Dom. Philippus v. der Vliet en Johan Emants.

HET GESLACHT TRANCHELL (van Ceylon).

Johannes (z. v. Per en Brita Maria Ring) O.-I. C. Ceylon, geb. te Romelanda (Zweden) 1754, † te Ceylon ...., tr. Maria Magdalena, wellicht d. v. Evert Sieverts en Elizabet Fransz. Bij wie:

I. Pieter Cornelis Johannes (volgt).

II. Gustavus Adolphus (volgt).

III. Samuel Willem, 1ste Luit. 2de Ceylon Regiment, geb. te Ceylon 24 Mei 1789, ged. te Matara 19 Juli 1789, † Mei 1818.

IV. Maria Wilhelmina Sophia, geb. 25 Maart 1791, ged. te Galle 26 Juni 1791, † te Boulogne sur Mer 1866, tr. Majoor George William Stewart Post-Master General Ceylon.

V. Anna Elizabeth, geb. 18 Juni 1794, ged. te Galle 12 Oct. 1794, † te Boulogne sur Mer 1870, tr. (1) Kapitein Adam Yeats Gibbons, koopman, † te Madras. Bij wie:

(a) Mary Anne, tr.... Smyth.

(b) Thomas.

(c) Anna Elizabeth, tr.... Smyth.

Anna Elizabeth Tranchell, tr. (2) Thomas Stannel van Yorkshire (Engeland). Bij wien:

(d) Frederick.

(e) eene dochter, † jong.

(f) Charles, tr..... Bij wie:

(aa) Charles.

(bb) Cecilia.

(cc) Herbert.

VI. Cecilia Charlotte, geb. 23 Oct. 1796, ged. te Galle 6 Nov. 1796, † te Boulogne s/M. 1878, tr. Charles Skeane.

VII. Clara Edwardina, geb. 17 Juni 1802, † te Boulogne s/M 1877.

VIII. George, Luit., geb. 1 Juli 1806, † te Rangoon in den Burmese oorlog.

Pieter Cornelis Johannes, Koopman, geb. 30 Aug. 1785, ged. te Galle 18 Sept. 1785, tr. 1814, Mary, d. v. H. Selway. Bij wie:

1. Henry, geb. 1815, † 1843.
2. Mary Harriet, geb. 1817, tr. (1) te Colombo 1834 St J. A. Shaw en (2) Mr Justice Hayes.
3. Emily, geb. 1819, tr. te Madras M. Peat.

Gustavus Adolphus, Lieutenant-Colonel, Ceylon Rifle Regiment, ged. te Galle 11 Sept. 1787, † te Trincomalie 30 Maart 1866, tr. 1814 Elizabeth Selway, † Juni 1867. Bij wie:

1. Mary Eliza, geb. 1 Maart 1815, † 1892 tr. (1) A. H. Hall † te Trincomalie 1838. Zij tr. (2) Kolonel George Cochrane, † te Trincomalie 12 Dec. 1860 weduwnaar van Theodora J. W. Stutzer, † te Jaftna 24 April 1844. Bij wie: Mary Jane, tr. te Jaffna 2 Oct. 1845 George S. Beatson.
   Mary Eliza, tr. (3) Archdeacon Samuel Owen Glenie, † 1875.
2. Selina, geb. 25 Febr. 1817, tr. 1841 George Hole, Wesleyan Missionary, † te Paumben 27 Febr. 1845. Bij wien:
   (a) George Adolphus, Superintendent Salt Departement, Putlam geb. 1843, tr. Katherine Jane, d. v. John Edmund Walbeof en Charlotte Roosmale-Cocq. Bij wie:
      (aa) Katie, tr. E. Ludovici Dr. Med.
      (bb) George, tr. Florence Wright.
   (b) Algernon, † 1846.
3. Sara Eliza, geb. 7 Jan. 1821, † 6 Maart 1893.
4. John Thomas, geb. 7 Aug. 1823.
5. Edward Frederick (volgt).
6. George Adolphus (volgt).
7. Charles Adolphus, geb. 21 Juni 1829, † te Madras 1866.
8. Frances Katerine, geb. te Ceylon 5 Aug. 1834, tr. te Trincomalie 13 Sept. 1854 Antony William Durnford, Royal Engineers.

Edward Frederick, Majoor, geb. 17 Juli 1825, tr. 1850, Eliza Isabella † 31 Aug. 1897, d. v. Majoor B. Blake. Bij wie:

1. Czarina, geb. te Jersey 1852, tr. 1872 Josiah Erskine Collins.
2. George Charles, geb. te Kandy 11 Juni 1857.

3. Henry Gustavus, geb. te Kandy 25 Juli 1859, † te Colombo 1881.
4. Fanny Louisa, geb. te Kandy 9 Juni 1861.
5. Edward John Charles, geb. te Engeland 1863, tr. Nelly Fox. Bij wie: Madge Blake.
6. Adolphus Owen, geb. te Kandy 1866; tr. 31 Sept. 1897 Winnefred Zoè Watson. Bij wie: Henry Frederick.
7. Edith Amy, geb. te Kandy 17 Aug. 1868, tr. 8 Mei 1890 W. Pole Fletcher.
8. Charles Launcelot, Superintendent of Police, geb. te Colombo 9 Jan. 1870, tr. te Jaffna 9 Febr. 1898, Esther Ellen Maude, d. v. John Gordon Geddes en Cecilia Sophia Margaret Price.

George Adolphus, Majoor, geb. te Colombo 13 Apr. 1827, tr. Amelia, † 1892, d. v. H. O'Grady. Bij wie:

1. Edwin Wallace O'Grady. Malay States Civil Service geb. 1867, † te Meran (Austria) 2 Maart 1899.
2. Ethel Henrietta Amy, geb. 1870, tr. 14 Febr. 1893 .... Fox.
3. Laura Eliza.
4. Evelijn Frances.
5. Frederick George.
6. Henry George.

Het wapen Tranchell is: D'arg. au chevron de gu., ch. de trois coquilles d'arg. *C.* un ciqogne au nat. *D.* Quisque suæ fortunæ faber.

Zie Lapidarium Zeylanicum pl. 70. De Carl Jonas T., aldaar gemeld, was wellicht een z. v. Johannes.

Bij schrijver dezes berust zijne aanstelling als Consul v. Zweden en Noorwegen, dd. 1789 (V Id....) in originali.

Galle (Ceylon). MR. F. H. DE VOS.

Geslacht Steenberghe. — Waar is op 30 Oct. 1843 overleden: Emilie Steenberghe? Is haar † misschien in een of andere Nederl. of Belgische courant aangekondigd?

Apeldoorn. JHR. H. H. BÖELL.

UITTREKSEL UIT HET DOOPREGISTER DER VOORMALIGE

WAALSCHE GEMEENTE TE NAARDEN.

De gemeente werd opgericht in 1652 en opgeheven einde 1819; het register loopt van 1693 t. e. m. 1819 en schijnt gedeeltelijk een kopie. Van het origineel is bij de Bibliothèque Wallonne (te Leiden) niets te vinden.

E bet.: enfant; P parents; T témoins.

1. E. Pierre né le 24 Octobre 1693. P. Philippe le Clercq et Allette van Beunink le 25 Octobre par le Pasteur Augier (Pierre A. predikant te N. 1 Aug. 1688 sterft Juni 1732, begraven aldaar). Geen T. vermeld.

6. E. Marie, baptisée le 23 de Juin 1709 par le pasteur (niet ingevuld). P. Esaïe Mirabeau Sergant dans la compagnie de Marconnet au Régiment de Vissouse et de Marguerite Chevalier sa femme (Lancelot de M. was Kapitein in het regiment van den Kolonel François Baron de Vicouse, en vermoedelijk commandant van de in 1708 nieuwe Compagnie te voet: Holland.) T. Monsr Lombraie Enseigne dans le même Régiment et la femme de Rijk Timmerman (?)

7. E. Pierre, baptisé le 26 Janvier 1710. P. Monsr Samuel Cassiopin et de sa femme Mad^me^ Jeanne Cousin. T. Monsr Vieroot et Mad^e^ sa femme.

13. E. Anne, baptisée le 17 Fevrier 1735 P. Jean Privoire et Marie Arture sa femme deux Réfugiés Vaudois. T. Jean Peyran et sa femme Genron, aussi Réf. Vaudois.

14. E. Jâques, baptisé le 20 May 1736 P. Jaques Peyran et Anne Albertine sa femme, tous deux Réf. Vaudois. T. Jean Peyran et Catherine sa fille.

17. E. Marguerite baptisée le 16 Août 1739 P. Jean Plivoire et Marie Artud, (sic) Réf. Vaudois. T. Jean Jaques Recoly et Marguerite Fiesque sa femme.

18. E. Agathe Elisabeth baptisée le 12 Mars 1741 par le pasteur

J. A. de Putter (Jean Antoine de P. beroepen Augustus 1732 emeritus Juli 1770). P. Paul Rauwenhoff et dame Marguerite Catharina Lastdrager. T. Isaac Munnichs, Advocat de la ville d'Utrecht et dame Agathe Pechlau, Veuve de feu Monsieur Henri Rauwenhoff.

19. E.... un Fils, baptisé le 27 May 1742 par le Pasteur de Putter „qui a oublié le nom de l'enfant". P. als boven. T. Noble Sieur Gustave Guillaume Baron van Imhoff apellé pour Gouverneur des Indes (Zie Navorscher 1886, blz. 340) et dame Elisabeth Angelice Burlamachi, veuve de feu noble Abraham Cranendonk, Conseiller extraordinaire des Indes, la marraine s'étant trouvé absent pour des affaires pressentes, l'enfant a été présenté en leur nom comme ils l'ont demandé par Monsieur Antoine Thierens Major de cette ville (vermoedelijk A. Th. Jacobsz commies van de Magazijnen te N. volgens de commissie van den Raad van State van 1717) et dame Sara van Dorsten son épouse. (Zie verder omtrent het geslacht Th. De Navorscher 1873 en 1874; enkelen hunner waren Burgemeester, velen Secretaris van N.)

23. E. Jean Jacob baptisé le 17 Octobre 1745 par le Pasteur de Putter. P. François Heshuyzen Schout de cette ville et Christine Régine (het geslacht H. hield gedurende 2 eeuwen de wisselbank te N. Zie verder Navorscher 1873, blz. 270; en 1878, blz. 1, 334 en 338). T. Mr Jean Heshuyzen conseiller et échevin de la ville de Harlem et Jacqueline Adrienne H^n.

24. E. Jean Jâques baptisé le 2 Avril 1747. P. Arent Grahame capitaine (van eene in 1742 nieuw aangeworven compagnie Schotten gerangeerd in het regiment van Lamy van Dunckenaye) et Wilhelmine Laurence van Oerle. T. Jâques van Oerle et Jannette van Beveren son épouse.

25. E. Hélène Louise baptisée le 17 Novembre 1748. P. en T. als N° 23.

26. Charles baptisé le 25 Janvier 1750. P. Charles Diederick du Moulin (geb. 1727, gest. 1793, Luitenant-Generaal der Infanterie, Directeur-Generaal van fortificatiën. Zie Bosscha, Heldendaden, 3e deel, blz. 25 en Navorscher, 1877 en 1878) et dame Adriane

Heshuysen son épouse lesquels ont eux mêmes (été) le Parain et Maraine.

28. E. Henri a été baptisé le 25 Décembre 1751. P. als N° 23 T. Mr Henri Thierens Présᵗ Bourgemaitre de cette ville et Madame Heline Heshuyzen son épouse.

29. E. François baptisé le 2 Avril 1572. P. als N° 26. T. Madame Hillegonde van Cuik veuve de Mons. le Schout François van Heshuyzen.

30. E. Sara a été baptisée le 20 Octobre 1754. P. Mr Jâques Adrien Thierens et dame Jeanne Marie des Bordes. T. Mr Baudoin Ploos van Amstel Corneliszn et la Maraine Madame Sara van Dorsten. (N.B. Hieronder volgen al de kinderen van bovengenoemde ouders).

31. Suzanne Marguerite, 16 November 1755.
32. Antoinette Jeanne, 14 Décembre 1756.
33. Jâques, 23 Juillet 1758.
34. Henri Jean, 22 Juillet 1759.
35. Marguerite Jacoba, 30 Avril 1761.
36. Jeanne Marguerite, 19 Septembre 1762.
39. Jean, 2 Octobre 1763.
40. Jeanne Marie, 30 September 1764.
41. David Gérard, 23 Mars 1766.
44. Anne Jacqueline, 21 Aout 1768.
45. Sara Adriana, 23 Mai 1773 par le pasteur Léonard Humbert (L. H. beroepen 1770, sterft 1777).
48. Catherine Hélène, 1 Décembre 1776.
51. Jâqueline Charlotte, 27 Juin 1779 par le pasteur J. C. Souchay (Jacob Charles S. predikant van 1777—1783).

46. E. Christine Emilie 2 Octobre 1774. P. Léonard Humbert et Mde Jacoba Reinders son épouse (Navorscher 1872 vermeldt Jacob R., organist te N., bespeelde het vernieuwde kerkorgel bij de inwijding 29 Maart 1761) T. Mr David Pierre Humbert oncle de l'enfant et Madame Emilie de Superville, veuve de M. Pierre Humbert (geslacht S. komt voor in Zelandia Illustrata en Nagtglas, Levensberichten van Zeeuwen).

47. E. Aletta Jacoba 13 Octobre 1776. P. als N° 46.

52. E. François né le 10 Février baptisé le 17 Février 1782. P. Mr Constantin van Croogh et Made Hélène Louise Heshuyzen son épouse. T. Mr Constantin van Croogh et Made Christine Régine Heshuyzen veuve de Mons. François H. grand-mère de l'enfant. (Zie N° 23).

53. E. Jâques Henri né le 21 Septembre baptisé le 25 Septembre 1785 par le pasteur J. G. Merkus (Jean Gaspard M. predikant te N. van 1785 tot 1800). P. Jean Pierre Thierens et Hélène Louise Heshuyzen. T. Jacobus Hendrik Thierens et Anna Jacoba de Cock.

55. E. Pierre né le 18 Mars baptisé le 25 Mars 1787. P. Jean Casper (vermoedelijk Gaspard) Merkus et Jeanne Mouchon. T. Pierre Mouchon et Elseline Merkus née Vaster.

56. E. Guillaume né le.. Janvier baptisé le 6 dito 1788 P. Victor de Seriere (Zie N° 61) et Marie Magdeleine Leignes. T. Guillaume Leignes d'Amsterdam et Antoinette son épouse.

58. E. Charles Guillaume né le 12 Juillet, baptisé le 19 dito. P. als N° 55 T. Caroline Wilhelmine Eckhardt.

61. E. François Frederic né le 18 Juillet baptisé le 25 dito 1790. P. als N° 56. T. François Louis de Seriere du Bisournet Major au service de l'état (Majoor der Infanterie, Legioen van Mattha) et Marie Caron son épouse.

64. E. Anna née le 6 Juin baptisée le 19 dito 1793. P. Sebastiaan Guillaume van de Graaff (geb. 1767, sterft 1859, Luitenant-Kolonel der Genie, burgemeester van Wageningen; Zie V. v. Oyen, Nederlandsche Geslachten en Navorscher 1890, blz. 193) et dame Adrienne Cornélie Baronne de Lynden son épouse, (geb. 1767 gest. 1819, dochter van Johan Nicolaas Steven en van diens 1e vrouw Anna Schrijver; Zie V. v. Oyen, Genealogie v. L.). T. Anne Baronne de Lynden de Blitterswijck (vermoedelijk Anna Theodora tante van de moeder) et Sebastiaan Guillaume van de Graaff (de Vader?)

67. E. Jeanne Petronella Marie, née le 12 Juillet, baptisée le 10 Aout 1804. P. J. H. Anosi (Jean Ulrich A. predikant van 1800—1819) et Madame Ezechias Madeleine Geyler. T... Geyler et Made Petronelle de la Rive veuve Geyler.

N.B. Hieronder volgen al hun kinderen:

69. Jean Ulric Ezechias né le 17 Juin, baptisé le 6 Juillet 1806.

71. Conradine Valentine née le 30 Aout baptisée le 30 Octobre 1808.

74. Anna Georgette Adrienne née le 17 Janvier baptisée le 24 Fevrier 1811, morte le 9 Octobre de la même année.

68. E. Catherine Marguerite née le 29 May et baptisée le 23 Juin 1805. P. Mr Jean Pierre Thierens ancien, et Louise Schriek (een oud geslacht te N. In 1604 wordt Jan Janzn Schriek genaamd als schepen. Boudewijn S. werd in 1714 Burgemeester, sterft in 1740. In deze eeuw komt een tak Schriek-Thierens voor; zie N° 72.)

N.B. hun kinderen volgen.

70. Anna Jacoba née le 1 Juin baptisée le 28 Juin 1807.

72. Jean Bauduin (met een andere hand bijgevoegd: „Schriek") né le 1e Janvier, baptisé le 5 Fevrier 1809.

73. Henri né le 9 Septembre baptisé le 7 Octobre 1810.

76. Elisabeth Jacoba née le 23 Avril? et baptisée le 20 Juin 1814.

75. E. Cornelia Petronella née le 15 Avril 1813 baptisée le ...

P. Jaques Jean Thierens et Niesje Duurhant of Duurkant. T. les parens.

N.B. de andere kinderen volgen.

77. Gerrit Duurkant, né le 12 Juillet et baptisé le 11 Aout 1816.

78 *en laatste No.* Niesje Diewertje née le 1e Janvier, baptisée le 2 Janvier 1819. Medegedeeld door A. V. L.

Fragment Genealogie: *Poppenheuser*, zich noemende *van Poppenhuisen*. — Wapen: In blauw een kasteel, door een puntig dak bedekt en met twee vierkante hoektorens, geopend en gevoegd van zwart, vergezeld van drie achtpuntige kruisen, alles van zilver.

Helmteeken: Zie Rietstap's Armorial, généal. II. p. 468.

I. *Johann Daniël Poppenheuser*, „Zeug und Barchentwebermeister, spater Stadtbraumeister" te Meiningen, overleden aldaar 5 Mei 1756, was gehuwd met *Anna Margarethe Poppenheuser*, overleden te Meiningen 29 April 1761. Hun zoon:

II. *Johann Christian Friedrich Poppenheuser*, zich noemende *v. Poppenhuisen*, gedoopt te Meiningen 12 October 1724.

(Taufpathe: *Johan Christian Friedrich Langlotz)*, overleden te Leeuwarden op een onbekend tijdstip, ging in militairen dienst, en werd op 27 November 1761, als officier der Artillerie in Statendienst, burger van Leeuwarden, huwde aldaar 4 Maart 1764: *Anna Maria Catharina Bouwmeester*, geboren te Leeuwarden en ald. † 3 Aug. 1818, 81 jaar oud, dochter van *Jacobus Bouwmeester* en van *Anna Margaretha Moermans* of Moerman. Zij hertrouwde met *Frederik Nieumans*. Als hunne kinderen zijn mij bekend:

a. Sara Frederica van Poppenhuisen, geboren te Leeuwarden 6 Mei 1770, overleden aldaar 6 October 1810, begraven te Lekkum (Leeuwarderadeel), huwde te Leeuwarden 11 Maart 1789:

Lodewijk Stern, officier der Artillerie in Statendienst, geboren te Sluis 15 April 1767, overleden te Leeuwarden 23 September 1809, begraven te Lekkum, zoon van *Johan Lodewijk Stern*, Baljuw en Burgemeester van Sluis en van *Johanna Flom.*

b. Jacoba Anna van Poppenhuisen, geboren te Leeuwarden, en ald. overleden 7 October 1826, 53 jaar oud, huwde te Engelum 8 Juli 1798 (op attestatie van Leeuwarden) *Carel Willem Katwinkel*, eerste luitenant bij het 3e bataillon der 4e halve brigade.

c. Imilius Frederik van Poppenhuisen, die volgt III.

d. Everharda van Poppenhuisen, geboren te Leeuwarden, en ald. ongehuwd overleden 15 April 1813, 34 jaar oud.

III. *Imilius Frederik van Poppenhuisen*, vaandrig in Statendienst, lid van den gemeenteraad te Marssum, geboren te Leeuwarden tusschen 19 Juni en 30 November 1776 en ald. overleden 11 Mei 1822 in den ouderdom van 47 jaar, huwde 1° te Beerta 9 September 1793 (op zeer jeugdigen leeftijd dus!)

Jacoba Johanna de Kempenaer, Vrouwe van Uniastate, geboren te Haarlem 13 Augustus 1768, overleden te Marssum 29 Mei en begraven te Leeuwarden 2 Juni 1808, dochter van *François de Kempenaer*, Secretaris der stad Haarlem, en van zijne eerste echtgenoote *Anna Maria Graswinckel.*

Hare 16 kwartieren waren:

de Kempenaer.	*Graswinckel,*
Fagel.	*van Alphen.*
van Andringa.	*Bort.*
de Koker.	*Selhof.*
van der Wayen.	*van den Hove.*
Graswinckel.	*Bort.*
van Scheltinga.	*de Wit.*
N. N.	N. N.

Hij huwde 2° te Marssum 30 November 1815: *Alberta Hendrika Bellink*, geboren te Zwolle 1779, dochter van *Jan Bellink* en van *Geesjen Ridderinkhof.*

Drie hunner kinderen zijn mij bekend (uit het eerste huwelijk).

a. Jacoba van Poppenhuisen, geboren te Leeuwarden 9 Augustus 1794, overleden aldaar 13 September 1833, huwde te Marssum 19 Juni 1815: *Johan Christiaan Frederik Stern*, haar vollen neef, geboren te Leeuwarden en er overleden 1 Juli 1832, zoon van *Lodewijk Stern*, en van *Sara Frederica van Poppenhuisen.*

b. Jan de Kempenaer van Poppenhuisen, geboren te Leeuwarden 10 Juni 1796, overleden aldaar 10 November 1866, huwde te Huizum (Leeuwarderadeel) 8 Mei 1823: *Aafke Huys*, geboren te Bergum, overleden te Leeuwarden 10 Januari 1861, 59 jaar oud, dochter van *Johannes Huys*, kapitein-luitenant ter zee, en van *Anna Geertruida Faber.* Uit dit huwelijk geen kinderen.

c. Anna Maria van Poppenhuisen, Vrouwe van Uniastate, geboren te Leeuwarden 18 Maart 1798, overleden op den Bramel (gemeente Vorden) 24 November 1857, huwde te Marssum 1 September 1821: *Jhr. Carel Jan Julius Storm van 's-Gravesande*, controleur der posterijen te Leeuwarden, Heer van den Bramel (dien hij 21 December 1825 koopt van de Wed. George Frederik Kummich, geb. Andersen) Kieftskamp en Selsham, geboren te Hummelo 26 Februari 1791, overleden op den Bramel 28 September 1853, zoon van *Jacob Jan Julius Storm van 's Gravesande* en van *Johanna Bartha Brs van Heeckeren van Bailham.*

Zijne 16 kwartieren waren:

Storm van 's Gravesande.	*van Heeckeren.*
Coenders van Husinghe.	*Crommelin.*
Boyd of Kilmarnock.	*van den Bussche.*
de Mepsche.	*Onock.*
Blom.	*van Lynden.*
N. N.	*Slicher.*
Graham of Killaern.	*von Hammerstein.*
Verrutius.	*van Heurn.*

Aanmerking:

Van de huwelijksacte van *Johan Christiaan Frederik Stern* en *Jacoba van Poppenhuisen*, van 19 Juni 1815, wordt vermeld: *Imilius Frederik van Poppenhuisen*, oud 38 jaren, en in zijne eigene huwelijksacte, van 30 November 1815 is hij 39 jaar. Hij is dus tusschen beide datums in 1776 geboren. — Overleden te Leeuwarden 25 October 1816: *Anna Margaretha Poppenhuisen*, oud 59 jaren, van beroep naaivrouw, geboren te Leeuwarden, weduwe van *Feijke van de Veen.*

Wie is zoo vriendelijk deze genealogie aan te vullen en te verbeteren?

Apeldoorn. JHR. H. H. RÖELL.

Barbier. — Inlichtingen worden gevraagd betreffende den hollandschen tak eener familie van dien naam, welke zich in 1682 in Groningen moet hebben gevestigd.

Van haar afkomst is nog 't volgende bekend. Het geslacht bloeide aanvankelijk te Civray, waar *Laurent Barbier* vóór 1540 huwde met *Jacquette de Benest.* Hun zoon *Nicolas* bestudeerde aan de hoogeschool van Saumur de grondstellingen der gereformeerde leer, en woonde daar bij zijn oom *Pierre Barbier*, luitenant-generaal van genoemde stad. Het is van daar uit, dat *Nicolas* aan het hoofd der protestanten Civray ging belegeren. Zij namen in Maart 1577 stormendehand die stad in, alwaar hij een bedehuis liet bouwen en huwde met *Perette Caillaboeuf* (dr van *François C.*, seigneur de la Rente, luit.-generaal van Civray. Uit dit huw. 3 kinderen:

I. *François Barbier*, geb. te Civray in 1580, gehuwd in de Waalsche Kerk ald. 6 Juni 1618 met Cathérine (onleesbaar), [dr van Jean, procureur van de heerlijkheid de Boisrequin (?), tevens procureur te Civray, en van Cathérine David]. Zij wonnen *François Barbier*, burger te Civray, gehuwd 9 Februari 1647 met: Madeleine Dupont, dr van Pierre en Elisabeth Guidon. (Zie hierachter).

II. Jacques Barbier, gedoopt in de Walekerk te Civray in 1595, gehuwd met Marguérite Regnier van het geslacht Régnier de la Planche. 1) Hun nakomelingen moeten talrijk zijn, doch nà de revocatie van 't Edict van Nantes werd niets meer van hen vernomen.

III. Françoise Barbier, gedoopt in de W alekerk te Civray ongeveer 1592, huwde in 1605 te Civray met Jehan Vaugelade, heer van Breuillac, bij wie o. a. N. N. Vaugelade du Breuillac, in 1606 geboren, die op 80-jarigen leeftijd naar Zell uitweek met haar neef den Marquis d'Olbreuse, zooals uit het aan hem afgegeven paspoort blijkt, geteekend te Versailles 2 Mei 1696, door Lodewijk XIV gecontrasigneerd door Colbert. Deze Marquis d'Olbreuse was de broeder van Eleonore d'Olbreuse, hertogin van Zell, in 1631 gehuwd met den Hertog van Brunswijk, van wie thans vele gekroonde hoofden afstammen.

De hierboven genoemde *François Barbier* (zn van François en Madeleine Dupont) was geboren te Civray ongeveer 1649 en huwde in de Walekerk aldaar, den 12 Januari 1668, Marguérite Ingraud, dr van Pierre J., heer van la Fontenelle, en van Marquise Dumas, bij wie hij verscheide kinderen had. Op last van Lodewijk XIV in Juli 1862 vervolgd omdat hij kleinzoon was van *Nicolas Barbier*, stichter der Walekerk te Civray, vluchtte hij naar *Groningen* met vrouw en kinderen, alwaar het geslacht zich voortplantte. De oudste zoon François, aanvankelijk achtergebleven, werd in 1700

1) De heerlijkheid la Planche behoorde in 1814 nog aan de familie Barbier de la Planche.

te Vannes om zijn geloof gearresteerd en naar de galeien verwezen, doch in 1701 weder losgelaten. Hij huwde te Châtellerault met... Barthou (d[r] van een huguenoot). en stierf te Poitiers 14 November 1744 nalatende een uitgebreide nakomelingschap tot op heden.

Een onderzoek in de Collection des fiches te Leiden bracht niets aan 't licht, wat helpen kan — slechts de volgende inschrijvingen vond ik daar:

1694, 16 Aug. begraven te Groningen *Charlotte Barbier* 57 j., d[r] van Abel en Marie le Roy 1726, 14 Febr. overl. ald. *Mademoiselle Barbier*.

Bestaat de naam te Groningen nog? en is daar omstreeks 1851 eene nalatenschap opengevallen van eene dame van dien naam?

's-Gravenhage. M. G. WILDEMAN.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN
AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN TE CEYLON
DOOR MR. F. H. DE VOS. 1)

MYLIUS. Ernst Heinrich, geb. te Leipzig 14 Oct. 1719, † te Stuttgart 20 Jan. 1781, tr. 26 Mei 1744 Benedikte Elisabet Bohm, † te Stuttgart 2 Juni 1792. Bij wie o. a.:

I. Eberhard Egedius Heinrich, Luit. Reg[t]. Wurtemburg (1802) (Ceylon), geb. te Stuttgart 14 Febr. 1753.

II. Friedrich Heinrich, Luit. Reg[t]. Wurtemburg (Ceylon.) Zijn grafsteen met het volgende wapen en grafschrift is te vinden in de Hollandsche Kerk te Matara (Ceylon).

Coupé: au 1 de.... à trois roses de.... tigées et feuillées de .... mouv. ensemble du coupé: au 2 de.... à la moitié inférieure d'une roue de moulin de....

---

1) Vervolg van Nav. L, bl. 438.

Sacred
to the memory of
the late
Frederick Baron Mylius
Judge of the Provincial Court
of Galle, Matura etc.
Born at Stuttgardt
on the 18 May 1762
deceased at Matura
on the 14 August 1807.
(Zie Lapidarium Zeylanicum pl. 75.)

Hij tr. 11 Mei 1788 Agnes Clara, geb. te Kaap de Goede Hoop, wellicht d. v. Willem Jacob van de Graaf [1]), Gouverneur v. Ceylon, geb. te Huyzen 1736, tr. te Galle 7 Maart 1762 Agneta Clara, geb. te Malabar Cust 29 Dec. 1745, † te Colombo 22 Juni 17... d. v. Abraham Samlandt, Commandeur v. Galle. (Zie Lapidarium Zeylanicum pl. 13, 33, 34, 48 en 49). Bij wie:

1. Henry Jacob Anna Theobald, † jong.
2. Louise Francoise Georgiana Frederica, † jong.
3. Alfred, Kapitein Ceylon Rifles, geb. te Frankfurt 8 Mei 1793, † te Colombo 3 Apr. 1829, tr. Aug. 1827, Sarah, d. v. Colonel Joseph Swinburne, 83ste Regt, † te Lichfield (Engeland) 7 Febr. 1860. Bij wie:

   Frederick Henry, Luit. 18 en 19de Regt. daarna Rector te Elmdon Birmingham, Warwickshire, geb. te Kandy 12 Juni 1828, † te Elmdon 8 Jan. 1890, tr. te Streatnam 3 Sept. 1857, Fanny 2de d. v. John Boustead Betaalmeester, H. M. 1ste Ceylon Regt, tr. te Colombo 1816, Sarah, † te Upper Gloucester St Dorset. Square 17 Nov. 1859, 1ste d. v. Thomas Simpson van Chelsea. Bij wie:

---

1) W. J. v. d. G. en A. C. S. waren ouders van Abraham Sebastiaan, ged. te Galle 1 Jan. 1763. Hij tr. (2) Christina Elizabet van Angelbeek, geb. 30 Jan. 1756, † 18 Jan. 1792. Er was te Galle een Benjamin van de Graaf, tr. Lucretia Schee, bij wie: Maria, ged. te Galle 1693.

(a) Alfred, geb. 24 Mei 1858.
(b) Frederick John, geb. te Edgbaston, Warwickshire 18 Dec. 1859.
(c) John Boustead, M. A. Cantab., Predikant, geb. te Elmdon 17 Febr. 1861.
(d) Mary Lydia, geb. te Elmdon 1 Juni 1862, tr. 20 Oct. 1887, Richard z. v. General Swinburne.
(e) Rodney, geb. te Elmdon 8 Nov. 1863.
(f) Edward Lillington, geb. te Elmdon 17 Oct. 1865, tr. 4 Mei 1892, Isabel d. v. Hamilton Kingsford, Predikant.
(g) Augusta Jane, geb. te Elmdon 20 Sept. 1869.

4. Adriana Sophia, geb. 24 Juni 1794, tr. Kapitein Dick.
5. Carl August Etienne, geb. te Celle (Hanover).
6. Henrietta Maria Wilhelmina, geb. 28 Jan. 1797.
7. Johan Christian Theodore, geb. 27 Mei 1798, † te Kandy (Ceylon) 20 Apr. 1843.
8. Frederica Aletta, geb. 1 Maart 1800, tr. Generaal Macdonald.
9. Jacomina Clara, geb. 2 Oct. 1801, tr. W. W. Canington.
10. George Frederick, geb. 18 Mei 1803.
11. Robert Deskisnay Rodney, geb. 1 Juni 1804, tr. . . . . Bij wie:
    (a) Charles Robert, † te Peredina, Kandy, Ceylon 18 Mei 1833.
    (b) George John, geb. 3 Juni 1833, tr. te Newara Eliya (Ceylon) 14 Juni 1835.
12. Lambert Twistleton, geb. 10 Apr. 1806, † 1835.

Er was te Ceylon een Henry T. Mylius, geb. 1824, † te Kandy 14 Aug. 1852. *(Wordt vervolgd.)*

Ramaer (L, 252). — Het oudste doopboek der Gereformeerde gemeente te Bergeyk (met Rydhoven, Westerhoven en Borkel als buurschappen) geeft aan:

„Den 7 Sept. 1733 is gedoopt het soontje van J. Ramaer en Maria v. der Poll desselfs huysvrouw, en is genaamt Andreas".

Den 10 Jan. 1740 werd Willemijn (*sic*, niet Wilhelmina Maria) door dit echtpaar ten doop aangeboden.

19	Nov.	1741	gedoopt	Antoni.
18	Aug.	1743	„	Jan.
25	April	1745	„	Huybert.
6	Nov.	1746	„	Adriana.
25	Aug.	1748	„	Cornelia.
14	Maart	1750	„	Anna Catharina.

Deze Ramaer komt voor als Jan, en eene enkele maal als Johannes. De moeder heet overal van der Pol (niet Poll). Anthonij van der Pol voster (houtvester) dezer Dingbank (rechtbank) van Bergeyk, en Elisabeth Fabri echtelieden, boden 23 April 1718 te B. ten doop aan Adrianus. Peter was Arnoldus Fabri, smid te Hapert; peet Fenneken Nieuwhof, weduwe van Adriaan Dankers, in zijn leven schoolmeester te Rijthoven.

Zij hadden meerdere kinderen.

Laatstgenoemde Adrianus of Adriaan v. der Pol, regeerend president (van Bergeyk), z. v. a. of president-schepen of burgemeester won bij Anthonetta Versteegen, een 20 Januari 1747 geboren zoon Anthonij, 22 Jan. '47 gedoopt. Peter en meter waren Hendrik Versteegen en Elisabeth v. d. Pol.

Bergeijk. JAC. ANSPACH.

Wildeman. — Wie was *Egidius Johannes W.*, die ter gelegenheid van 't huwelijk van Mr Johan Mauritz baron van Pabst, secretaris van Amsterdam, met Sara Agatha Hop (15 Wiedemaand 1773), een huwelijkszang rijmelde, als goede bekende van bruidegom of bruid.

Ik kan hem in mijn stamboom niet plaatsen, terwijl de aanwezigheid van het hs. tusschen familie-bescheiden, het vermoeden van verwantschap wettigt. Evenwel zijn de voornamen, althans in mijn filiatie niet bekend.

Den Haag. M. G. WILDEMAN.

Taschenbuch der freiherrl. Häuser v. 1848 ter leen gevraagd voor eenige dagen door

Gorkum. J. D. WAGNER.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

AANWAS MAAR GEEN AANWINST.[1]

Taalkundige Aanteekeningen van wijlen Dr. A. de Jager.

Niet minder stuitend dan de vermelde woorden op *baar* zijn sommige op *lijk*. Bijvoegelijke naamwoorden met dien uitgang te vormen van zelfstandige is weinig gebruikelijk, dan van zulke die personen aanduiden, als *mannelijk*, *vorstelijk* enz., en zelfs dan nog behoort er door uitgedrukt te worden eene gelijkheid en niet de betrekking van den genitief. *Mannelijk* b. v. zegt *als een' man*, niet *van een' man*. Even ongepast als *morgenlijk*, *middaglijk* en dergelijke zal derhalve zijn het woord

Avondlijk. Lulofs, Avondmijmering, 30:

— Nog spreidt
't Viooltje zijnen reuk door de *avondlijke* dalen.

Uiteindelijk. Wiselius, Mengel- en Tooneelpoëzy, I. Voorr. 20: de *uiteindelijke* e bij ons kort zijnde.

Van de *uiteindelijke* letter van een woord te spreken, is alleen daarom reeds ongepast, omdat het woord wel een *einde*, doch geen *uiteinde* heeft; *eindelijk* beteekent ook geheel iets anders.

Behulpelijk. Beets, Camera Obsc. 16: dit *behulpelijk*, bekrompen genadebrood.

Behulpelijk, zoo het een Nederl. woord ware, zou moeten beteekenen *behulpzaam*, en niet „waarmeê men zich behelpen moet." Het woord is evenmin goed te keuren als *onbeholpen*, voor het Hoogd. *unbehülflich* ingevoerd, d. i. waardoor men niet of slecht geholpen wordt; wij zouden er *onhandig*, *ongeriefelijk* of iets dergelijks voor zeggen. Door onderscheiden schrijvers is *onbeholpen* gebezigd.

---

1) Vervolg van Nav. XLIX, bls. 205.

Hofdijk, Ons Voorgeslacht, II. 212: Hoe ruw, hoe hard, hoe *onbeholpen*. Gorter, in De Gids, 1870, I. 81: Boomrijk Landschap, dat *onbeholpen* is uitgevallen. Ald. bl. 83: het *onbeholpene*, ouderwetsche en vervallene. Mr H. E. Moltzer, ald. 180: hoe stumperachtig en *onbeholpen* de excellente poëten moderne in de praktijk mogen zijn geweest. Dr. Acquoy, in de Levensberichten der Leidsche Maatsch. 1871, 306: Er is iets jeugdigs, iets weifelends, iets *onbeholpens* in 't geen hij voortbrengt. Pierson, Intimis (4e dr.), 21: Hij glimlachte, als vond hij mij *onbeholpen*. Theod. Jorissen sprak van *onbeholpenheid;* De Omwenteling van 1813, bl. 67: ondanks al de *onbeholpenheid* der unie. 1)

Opzichtelijk. Kinker, Gedichten, I. 164: zal men dit niet *opzigtelijk* het werktuigelijke der Kunst aannemen. D. II. Voorr. 29: *Opzigtelijk* de Cantate .... moet ik alleen nog melden enz. Clarisse, Voor Jongelingen, I. 27: *opzigtelijk* het karakter van den jongen mensch. Broes, De Kerk en de Staat, I. 13: *opzigtelijk* tot het Pausdom. Westendorp, Verhand. over de Noordsche Mythologie, 168: het volksgevoelen, *opzigtelijk* derzelver bestaan. Ald. 573: *opzigtelijk* bewerking en beschaving, is mij geen stuk van hen bekend enz. Koenen, Geschied. der fransche vluchtelingen, 162: gerust gesteld, *opzichtelijk* de overeenkomst zijner gevoelens.

Opzichtelijk voor „met opzicht tot" is, als van een substantief gevormd, niet fraai te heeten, doch vooral verwerpelijk, wanneer het genomen wordt voor het Hoogd. *absichtlich*.

Huiverlijk. Bosb. Toussaint, Het Huis Lauern. II. 418: hoe ze van *huiverlijken* angst .... in de eigen armen vliegen.

Huiverlijk laat zich niet toepassen op hetgeen huivering verwekt.

Dwaselijk, *zottelijk*, *zuivertijk*. Bosb. Touss. a. w. II. 32: de *dwaselijke* dweeperijen. Ald. 32: Vroegere *zottelijke* inbeeldinge. Bl. 34: dien *zottelijken* ijver. D. I. 244: de *zuiverlijke* gemeente der Evangelische Christenen.

De bijwoorden *dwaselijk*, *zottelijk* en *zuiverlijk*, zelve van de

---

1) *Onbeholpelijk* vindt men in „De Vrije Fries", X. 436, en bij Halbertsma, Aantt. op Maerl. 26.

adjectieven *dwaas*, *zot* en *zuiver* gevormd, wederom als bijvoegelijke naamwoorden te gebruiken is zonderling, en op dien voet voortgaande, zouden deze wederom op regelmatige wijze de bijwoorden *dwaselijkelijk*, enz. kunnen voortbrengen.

Verdragelijk, *onverdragelijk*, *verdragelijkheid*, *onverdragelijkheid.* Bosb. Toussaint, a. w. I. 231: omdat hij niet *verdragelijk* zijn wil met mijn nieuw geloof. D. II. 9: Hij kon toch *verdrdgelijk* zijn voor eene vrouwe, zoo welgeboren en lieftallig. Ald. 138: zoo uw broeder niet *onverdragelijk* was geweest voor mij. Ald. 9: Om den wille dier eigen *verdragelijkheid*, die gij prijst. D. I. 271: hoed u voor zoo felle *onverdragelijkheid.*

Dat *verdragelijk* voor verdraagzaam af te keuren is, spreekt van zelf; 't woord heeft eene eigene beteekenis: een *verdragelijk* mensch is „iemand die te verdragen is"; *verdraagzaam* is hij, „die anderen verdraagt."

Volkelijk. Ockerse, Napol. Redevoeringen, II. 36: een heerleger van oude en nieuwe vorstelijke, *volkelijke* en menschelijke vooroordeelen.

Volkelijk als bijv. naamw. is als analoog met *menschelijk* te verdedigen, doch daarom nog niet fraai te noemen; wij zijn nu eenmaal aan *volksvooroordeelen* gewoon. Ook is de uitgang overtollig in

Voorafgaandelijk. De Toekomst van 1868, 193: niet te kunnen besluiten zonder *voorafgaandelijke* bespreking der zaak. David, Vad. Historie, IV. 682: Een bestand werd *voorafgaendelijk* gesloten.

Als bijv. naamwoorden hebben wij *voorafgaande* en *voorafgegane*, en als bijwoorden *vooraf* en *te voren*, voor de uitspraak aangenamer dan de sleepende nieuwigheid.

Er is wel eens bedenking gemaakt op samenstellingen van *kundig* met een zelfstandig naamw. in uitdrukkingen als *aardrijkskundig woordenboek*, *letterkundige verhandeling*, *taalkundige opmerking* en dergelijke andere, sedert lang in onze taal aangenomen. [1])

---

1) De Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen gaf: „*Letter-* en *Oudheidkundige* Verhandelingen"; Weiland een „Nederduitsch *Taalkundig* Woordenboek"

Men heeft gezegd, dat een *woordenboek* niet *kundig* kan zijn in het aardrijk, eene *verhandeling* niet *kundig* in de letteren, eene *opmerking* niet *kundig* in de taal enz., en dat mitsdien de zegswijzen afkeuring verdienen. Men heeft zich echter in dat oordeel vergist. *Aardrijkskundig* is eigenlijk niet samengesteld uit *aardrijk* en *kundig*, *letterkundig* en *taalkundig* niet uit *letter* of *taal* met *kundig*. Het zijn afleidingen van *aardrijkskunde*, *letterkunde*, *taalkunde*, met den uitgang *ig*, en dit suffix, oorspronkelijk *eigen* aanduidende, geldt in de genoemde woorden, zooals in vele andere, voor *behoorende*, *betrekking hebbende tot*. Een *aardrijkskundig boek*, eene *letterkundige verhandeling*, eene *taalkundige opmerking* is een boek, eene verhandeling, eene opmerking, *behoorende tot het gebied* van de aardrijkskunde, de letterkunde of de taalkunde.

Het is misschien om te gemoet te komen aan de wel niet gegronde, maar dan toch eenmaal en nog al ernstig gemaakte bedenking op *kundig*, dat Vlaamsche schrijvers dit woord in hunne samenstellingen hebben vermeden en vervangen door *kundelijk*. Zoo vindt men bij hen:

Aardrijkskundelijk. De Toekomst, 1868, 392: eene verzameling van *aardrijkskundelijke* kaarten.

Letterkundelijk. A. w. 5: *letterkundelijke* gebeurtenissen. Jaarg. 1867, 131: *letterkundelijke* gewrochten.

Lettergeschiedkundelijk. A. w. 1867, 528: eene *letterkundelijke*, maar tevens eene *lettergeschiedkundelijke* waarde.

Bilderdijk „*Taal-* en *Dichtkundige*" en „Nieuwe *Taal-* en *Dichtkundige* Verscheidenheden"; Macquet „Proeven van *Dichtkundige* Letteroefeningen"; Brender à Brandis een „*Taal- Dicht-* en *Letterkundig* Kabinet"; Van der Palm een „*Geschied-* en *Redekundig* Gedenkschrift"; Schotel „*Geschiedkundige* Uitspanningen"; Van Wijk een „*Aardrijkskundig* Woordenboek"; De Gelder „*Wiskundige* Lessen" en „*Wiskundige* Verhandelingen"; Prof. Schröder „Over de *meetkundige* Bepalingen"; Scheltema „*Geschied-* en *Letterkundig* Mengelwerk"; A. van Stipriaan Luiscius c. s. „*Geneeskundig* Magazijn". In Vervolg op Wagenaar XIX, 397, reg. 6, leest men van een *handelkundig* oog. In De Taalgids, I. bl. 236 en 237 komt een antwoord mijns Vaders voor op de vraag: „Zijn de uitdrukkingen *regtlijnige driehoeksmeting*, *aardrijkskundig woordenboek* en dergelijke goed te keuren?"

Onderwijskundelijk. A. w. 1867, 550: *onderwijskundelijke* middels. Zie ook Jaarg. 1868, 365.

Opvoedkundelijk. A. w. 1868, 382: *opvoedkundelijke* vraagstukken.

Scheikundelijk. A. w. 40: de *scheikundelijke* verdeeling.

Taalkundelijk. A. w. 188: onder *taalkundelijk* opzicht. Blz. 390: onze *taalkundelijke* tijdschriften.

Toonkundelijk. A. w. 142: het *toonkundelijk* gedeelte.

Zielkundelijk. A. w. 169: geen ander *zielkundelijk* stelsel. Ald. 382: de *zielkundelijke* vraagstukken.

Wij geven in overweging of het hulpmiddel de kwaal niet verergert. Vooreerst, uitdrukkingen op *kundig* bestaan in het Nederl. reeds eeuwen lang, en het gebruik er van mag als gevestigd beschouwd worden. Ten tweede, het bezwaar, tegen de beteekenis van *kundig* ingebracht, bestaat niet minder ten aanzien van *kundelijk:* een *taalkundelijk tijdschrift* is geenszins een *tijdschrift*, *kundelijk* in de taal enz.; het is en blijft een *tijdschrift*, *behoorende tot de taalkunde*, en dat ter aanduiding daarvan de uitgang *lijk* geschikter zou zijn dan *ig* kan niet beweerd worden. Maar gesteld, ten derde, dat beide suffixen voor de bedoeling even gepast waren, dan nog zou *kundig* boven *kundelijk* de voorkeur verdienen, omdat woorden als *taalkundelijke*, *letterkundelijke*, door het grooter aantal toonlooze en daardoor sleepende lettergrepen zich minder aanbevelen dan *taalkundige*, *letterkundige.*

Op gelijken grond zijn ongeschikt als bijvoegelijke naamwoorden, als gesmeed van de bijwoorden *alleszins*, *allengs*, *eveneens*, *eerlang*, de woorden:

Allezinsch. Broes, De Kerk en de Staat, II. 34: *allezinsche* beschaafdheid.

Allengsch. Ypey, Voorrede van de Gedichten van E. W. Higt, 23: eene *allengsche* groote verandering. Ockerse, Napol. Redevoer. II. 108: ter *allengsche* herstelling van zedelijkheid. Da Costa, Voorlez. over het O. T. I. 241: de regelmatige en *allengsche* uitbreiding van gezin tot natie. Van Vloten, Beknopte Gesch. der Ned. Letteren (1871), 77: de *allengsche* ontwikkeling van den volksgeest.

Eveneensch. Beets, Dichterl. Verhalen, 51:

— een veld, met zeven goude palen,
Doorstreept, maar zelf van *eveneensch* blason.

Eerlangsch. Ypey en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. Kerk, III. 551: Hij vreesde voor eene *eerlangsche* uitstorting van verdervend vuur.

Deze woorden zijn niet beter dan de afleidingen zouden zijn in: eene *altijdsche* beweging, eene *somtijdsche* ontmoeting of eene *evenveelsche* moeite [1]).

Dewijl een substantief *stormhand* ontbreekt, gaat het niet aan nevens de bijwoordelijke uitdrukking *stormenderhand*, die wij kennen, te plaatsen een adjectief

Stormhandsch. Van Senden, Nagel. Leerredenen, II. 160: zoo zij niet bezwijkt voor een *stormhandschen* aanval.

Algeheel, *algeheelheid.* Stuart, Vaderl. Hist. III. 359: niet een' *algeheelen* ondergang... bedreigd. Dez. ald. 201: aan den handel (verzorgen) die *algeheelheid*, die het regt der volkeren en der traktaten aan denzelven verzekerden. David, Vaderl. Hist. IV. 644: zoo moest hun vaderland in zijne oude *algeheelheid* en magt hersteld worden.

Bij deze koppelingen verlangen we te weten, wat ze meer uitdrukken dan *geheel*, *geheelheid.* Staat de beteekenis gelijk, zooals wij anders meenen, dan is *al* beter weggelaten.

Achtergedachte. Da Costa, Het Oogenblik, Voorrede, 7: Het is mogelijk, dat republikeinsche, revolutionnaire *achtergedachten* by sommigen schuilen.

Het voorzetsel of bijwoord *achter* komt minder gepast voor in *achtergedachte*, blijkbaar voor het Fransche *arrière-pensée.* Doch dit geldt voor geheime gedachte of bijbedoeling, wat niet zoo duidelijk in ons *achter* ligt.

Achterkroost. Bilderd. Rotsgalmen, I. 65:

— wrokkend *achterkroost* dat uit verraders stamde.

---

1) Men zie hierover het „Archief v. Ned. Taalkunde, II. bl. 74 en volgg.

Achterkroost voor nakroost is mede bedenkelijk; de beide voorvoegsels zijn niet gelijkbeteekenend. De zoon komt *na* den vader, maar daarom niet *achter* hem; het eerste duidt de orde, het tweede de plaats aan.

Voor *terug* daarentegen wordt *achter* gevorderd in

Teruglaten en *terugstaan*, Hoogd. *zurücklassen* en *zurückstehen;* Feith, Oden en Gedichten, III. 135:

> Ras worde ik naar 't graf gedragen;
> Maar 'k *laat* een kroost *terug*.

Mr J. Berman, in den Zeeuwschen Volksalmanak, 1845, 146: Gij moet.... het overtollige aan den oever *teruglaten*.

Bilderd. Mengelp. II. 54:

> Zal uw belang, uw heil, bij die 't beschermen moest,
> *Te rug staan* voor de drift, die zijn gemoed verwoest?

Het ééne is een „verwerpelijk Germanisme" genoemd; het andere is niet beter. In *terug* ligt een denkbeeld van wederhouding of tegenhandeling, die bij *laten* en staan niet voegt.

Rings. Mr L. Ph. C. van den Bergh, Bloemlezing uit Shakespeare, 144:

> — De natuur
> Van plagen *rings* omstuwd, enz.

Dit bijw. voor „van rondom" had men den Hoogduitscheren wel kunnen laten; het woord is bij henzelven, zonder het bijvoegsel *um* of *herum*, sedert meer dan drie eeuwen verouderd.

Nawaarts. Hilman, Verspr. en Onuitg. Gedichten, I 158:

> 'k Vermag, langs 't vlak der waterbaan,
> Langs 't grondloos diep van d' Oceaan,
> Reeds Tasman oostlijk *nawaarts* staren.

Het bijw. *waarts* wordt met namen van personen of plaatsen verbonden, om eene richting aan te duiden: *mijwaarts*, *stadwaarts;* zoo ook met andere bijwoorden, die op bepaalde plaatsen doelen: *derwaarts* en *voorwaarts*, d. i. eene richting daarheen, naar voren; doch *nawaarts* laat zich niet zeggen; men staart iemand *na*, niet *nawaarts*.

Ook eenige woorden met den uitgang *ig* schijnen niet aan te bevelen. Men denke aan

Durftig. Bilderd. Gedaanteverw. van Ovidius, 115:

— 't armlijk schakelnet en *durftige* angelroede,
Waarmeê zijn nijvre vlijt gezin en kinders voedde.

Durftig voor armoedig is aan onze taal wel niet geheel vreemd, doch zou, volgens de regelmaat van *nooddruft* en *nooddruftig*, *druftig* moeten luiden; de Hoogd. vorm *durftig* doet te veel denken aan ons werkw. *durven.*

Evenboortig. Da Costa, Hesperiden, 36:

-- *evenboortige* der achtbre Tentvorstin.

Evenboortig (het Hoogd. *ebenbürtig)* zou moeten luiden *evengeboortig; boortig* is niet in gebruik; het voorvoegsel *ge* mag er niet in gemist worden.

Vreezig. Bosb. Toussaint, Het Huis Lauern. I. 255: dat we daaraf niet *vreezig* behoeven te zijn.

Dit woord zou als *angstig*, *geduldig*, kunnen bestaan, doch daar we o. a. *bevreesd* en *vreesachtig* bezitten, om hetzelfde denkbeeld uit te drukken, is het voor 't minst overtollig, en ook strijdig met het gebruik, dat van *hoop*, *kommer*, *zorg* geene adjectieven *hopig, kommerig*, *zorgig* duldt.

Andermalig, *namalig*, *eenmalig*, *eermalig*, *eerstmalig*, *driemalig.* Ockerse, Napol. Redevoer. II. 12: zou hare *andermalige* bevrijding inspanningen hebben gevorderd. Bl. 132: eene *andermalige* verlenging van ons Volksbestaan. Bl. 142: deszelfs *andermalige* verheerlijking. Ypeij en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. Kerk, I. 370: de telkens noodzakelijk wordende *andermalige* verdeeling.

Muntinghe, Leerred. 170: het gewillig ontvangen der *namalige* prediking van het Evangelie. De Vrije Fries, VII. 263: Hertog Albrecht van Saksen, de *namalige* Gouverneur. [1])

Ypeij en Dermout, a. w. I. 151: De kans der protestanten op eene *eenmalige* overwinning. Beets, Twaalf Preeken, 274: het uit-

---

1) Zie ook Bilderd. Betracht. 67 en van Wijn, Nal. op Wagenaar, I. Voorr. 6

zicht op *eenmalige* belooning. Dez. Voorber. van Van der Palm, Verhandd. V. 11: datgene waarop het algemeen door *eenmalige* uitgave een verkregen recht had. P. H. Hugenholtz, Twaalf Leerred. 108: een weg niet slechts van *eenmalige*, maar van dagelijksche verootmoediging.

Bilderd. Betrachtingen bij het Ziekbedde, 129: nu Hij niet meer in zijne *eermalige* vernedering onder ons wandelt.

Dez. Geologie, 56: eilanden.... door het verloop des waters met den grond der *eerstmalige* zee verbonden.

Bosb. Toussaint. Terugkeer van Golgotha, bl. 37: na (Petrus') *driemalige* verloochening.

Deze woorden kunnen geacht worden even deugdelijk te zijn als *toenmalig* en *voormalig;* [1]) doch dat de laatste bij ons in gebruik zijn gekomen, bewijst nog niet dat zij echt Nederlandsch zijn. Waar het gebruik min juiste uitdrukkingen heeft ingevoerd, is daarmeê de uitbreiding van dat gebruik of misbruik geenszins gewettigd. Woorden als de gemelde zal men bezwaarlijk uit onze vroegere schrijvers kunnen staven, en ten bewijze, dat hunne vorming niet zuiver Nederlandsch is, mag men opmerken, dat wanneer wij er nieuwe naast zetten, op geheel dezelfde wijze gevormd, deze ons dadelijk stuiten, b. v. *andertijdig*, *eenkeerig*, enz. De oorzaak er van ligt daarin, dat de uitgang *ig* hier, gelijk in meer van de bovengenoemde gevallen, niet genomen wordt in zijne eigenlijke en oorspronkelijke beteekenis. Die uitgang geeft een eigenschap of bezit te kennen: *hoofdig* is wat een hoofd heeft, *spoedig*, wat de eigenschap van spoed heeft, *grijzig*, wat naar het grijze overhelt of daarvan iets heeft; dat *hebben* of *eigen zijn* wordt in de bovenvermelde woorden steeds gemist. *Eenmalig* is niet wat eenmaal *heeft*, maar *duurt; eentijdig*, [2]) wat in éénen of denzelfden tijd *gebeurt;* in plaats van dat *hebben* vindt men derhalve telkens een

1) Bij Broes, Fil. van Marnix, I. 167: vindt men *nogmalig*.

2) *Eentijdig* vindt men bij Feith, Oden en Gedichten. IV. 12.

De jaren.... treden
Ééntijdig voor uw oog.

ander denkbeeld door den uitgang uitgedrukt, dan er werkelijk in ligt. Het is uit dien hoofde niet raadzaam, de afleidingen van dien aard, die te vast geworteld zijn om ze te weren, met nieuwe te vermeerderen.

Schichter. Bild. Verspr. Gedichten, II. 95:

Rol, treurtoon! rol, rol voort als *schichtre* watervlieten!

In dit *schichter*, voor *schichtig*, d. i. schielijk; snel, heeft men een niet gelukkig voorbeeld der verwisseling van den uitgang *ig* met dien van *er*.

Rechtmaat. Hilman, Verspr. en Onuitgeg. Gedichten, I. 153:

Toen Ruyters moed, d' orkaan gelijk,
U tuchtigde in uw eigen rijk,
Het aangreep in *rechtmaten* toren.

Hoewel vroeger veelmalen en tegenwoordig nog wel van bijvoegelijke naamwoorden op *ig* deze uitgang gekapt wordt, zal niet licht iemand *rechtmaat* voor *rechtmatig* goedkeuren; de klemtoon alleen reeds verzet zich daartegen.

Medegedeeld door H. de Jager.

(Wordt vervolgd.)

Marnix' Psalmberijming (Een onbekende druk van). — Ik vestig de aandacht van belangstellenden op de noot van onzen medewerker, den Heer Fred. Caland te 's Gravenhage, voorkomende op blz. 491 dezer aflevering, waarin vermeldt wordt dat zekere Reinier Casembroot op 2 Juli 1599 octrooi der Staten-Generaal verkreeg voor het drukken, uitgeven en verkoopen van het Psalmboek, mitsg. de schriftuurlijke lofzangen van Aldegonde. Er zou dus een druk hebben moeten bestaan tusschen dien van 1591, te Middelburg bij R. Schilders en dien van 1617, te Leiden bij L. Elzevier verschenen. Wie helpt mij op het spoor van dezen druk, welks bestaan nergens geconstateerd is? Red.

OUDHEIDKUNDE.

HET BRIELSCHE GILDE VAN ST. FRANCISCUS.

In dit Maandschrift, jaarg. 1879, bl. 540—546, deelde ik het Privilegie mede, in 1561 gegeven aan het Brielsche gilde van St. Franciscus of het „droechscheerdiers ende cleermaeckers gilde". Ik voeg hier aan dat Privilegie het volgende toe, gepubliceerd 28 Julij 1599.

Beroerende tmaken ende vercoopen van kousen, *wambeysen*, [1] *bocxen*, *pijen etc.*

Alzoo men daegelijcx meer ende meer bevindt, dat binnen deser stede van den Briele van buyten werden gebracht ende binnen deser stede vercoft veele ende diversche gemaeckte stuckwercken, het ambocht van cleer- ende cousmaken aengaende, als koussen, wambaysen, bocxen, pijen ende diergelijcke gemaeckte stuckwercken, tenderende tot groote verminderinge ende swackinge van den voorseyden ambochte ende hantwerck, twelck in dese costelijcke, benaude, duyere tyden zonderlingen behoort te werden gebenefitiëert, ten eynde degeene, van denzelven ambachte ende hantwerck zijnde ende hem daermede geneerende, eenichsintz middel moegen hebben hen eerlijcken te ontdraegen tot voorstandt ende onderhout van heurlieden familiën: soo es by den substituyt van wegen mijn heer den balliu, burgemeesteren ende gerechte deser stede, naer voorgaende advys ende goetvinden van die van den ouden ende nyeuwen gerechte, representerende de vroetschappe derselver stede, gekuert, geordonneert ende gestatueert, keuren, ordonnerén ende statueren midts desen:

1) In 't vervolg leest men *wambaysen*, voor *wambuysen*.

1. Eerst dat van nu voortzaen nyemandt, wye hy zy, tzy burger ingeseten deser stede ofte uuytheemsche, nyet sijnde van den voorseyden ambochte ende hantwerck, vermogen sal van buyten binnen deser stede te brengen ofte doen brengen, directelijcken ofte indirectelijcken, eenige der voorseyde stuckwercken, tambacht van coussende cleermaken aengaende, als koussen, wambaysen, bocxsen, pijen ende diergelijcke, omme binnen deeser stede te werden vercocht ende gevent, op peyne van deselve stuckwercken, ende voor deerste reyse op een boete van twee ponden grooten Vlaems, boven de verbeurtenisse van deselve stuckwercken, ende voor de tweede reyse, boven de voorseyde boete ende verbeurtenisse, op arbitrale correctie, tapplyceren de voorseyde boeten ende peynen als hyernaer.

2. Maer sullen alle de voorseyde stuckwercken, boven gespecificeert, ende tgundt daervan dependeert, van nu voortsaen vercocht moegen werden alleenlijcke by degeene, die van denzelven hantwercke ende ambochte zijn ende hem met egeene andere neeringe ofte hantwerck als met coussen- ende kleermaken, laecken te vercoopen ende [1]) en sijn generende, mitz dat dezelve van nu voortsaen nyet vermoegen zullen eenighe der voorengenoemde gemaeckte stuckwercken van buyten deser stede te doen comen, omme binnen deser stede te brucken [2]) ende vercoopen, maer alle deselve selffs maken ofte binnen deser stede doen maken.

3. Ende zullen de voorseyde kous- ende cleermaeckers, die hem van nu voortzaen met haer eygen werck zullen willen geneeren, by eede moeten beloven ende zweeren, dat zy van nu voortzaen egene der voorseyde gemaeckte stuckwercken van buyten binnen deser stede zullen brengen ofte doen brengen, maer alleenlijcken vercoopen alsulcke stuckwercken, die by hen zelffs zullen zijn gemaeckt ofte binnen deser stede zullen zijn gedaen maecken.

4. Ende zullen mede de voorseyde kleer- ende cousmaeckers gehouden zijn de laeckenen, die zy tot het maecken der voorseyde stuckwercken nodich zullen hebben, binnen deser stede te doen

---

1) Dit *ende* zal men vóór het voorafgaande *laecken* hebben te plaatsen.

2) Men zal te lezen hebben: *bruycken*.

scheeren, zonder hemluyden te moegen excuseren, dat tselve laecken, by hemluyden all geschooren zijnde, van den grossiers zoude moegen wesen gecocht; maer zullen in sulcken gevalle gehouden zijn, dien niet jegenstaende, tzelve binnen deser stede te doen scheren off het behoorlijck scheerloon daervan te betaelen, omme onder den droochscheerders verdeelt te werden, portie portijs gelijcke.

Ende dit alles op peyne, dat dengeenen van den voorseyden kous- ende cleermaeckers, die bevonden zal werden eenich gemaeckt werck van buyten binnen deser stede gebracht te hebben, ofte eenich laecken buyten deser stede zal hebben doen scheeren, verclaert zullen (zal) werden voor mijneedich, boven de verbeurnisse van alsulcke gemaeckte stuckwercken ofte geschoren laecken, van buyten innegebracht, ende bovendyen gesuspen leert te werden van haere neeringe den tijt van een jaer.

5. Sullen de voorseyde kleer- ende kousmakers, die hen met haer eygengemaeckte stuckwercken zullen willen geneeren, gehouden zijn degeene, die alzulcke stuckwercken totnochthoe hebben vercoft ende voortzaen volgende dese ordonnantie nyet meer en mogen vercoopen, aff te nemen alle de gemaeckte stuckwercken, die zy alsnoch by haer zullen hebben; ende zal taffnemen van dezelve stuckwercken gelijckelijcken gedraegen werden by degeene, die van den voorseyden ambachte ende hantwercke zijn, op peyne dat degeene, die daerthoe onwillich zoude weesen, zyne neeringe te doen geïnterdiceert zal werden, mitz dat degeene, die als boven alsulcke gemaeckte wercken zullen werden affgenomen, gehouden zullen wesen te verclaeren, tot wat pryse haer de voorseyde waeren innegecoft staen, ofte zullen die buyten moegen doen vercoopen.

6. Sullen mede degheene, die hen met den voorseyden ambachte sullen willen generen, nyet vermoegen eeniche vreemde jongens ofte meysgens van buyten deser stede aen te haelen, maer dselve aennemen binnen deser stede van degeene, die alhans alhyer woonachtich zijn, opte verbuerte, voor deerste reyse, van twintich schellingen grooten Vlaems, ende dat alsulcke jongens ofte meysgens belast zal werden datelijcken uuyt de stadt te vertrecken; voor de tweede reyse, op een boete van twee ponden grooten Vlaems, met

belastinge van gelijcke vertreck; ende voor de derde reyse, op een boete van vier ponden grooten Vlaems ende suspentie van haere neeringe voor den tijt van een jaer.

7. Ende zullen alle de voorseyde boeten rechtevoortz werden affgepandt, wanneer van de contraventie zal wesen gebleken, ende bekeert worden een derdepaert voor den officier, een derdepaert voor den aenbrenger ende tleste IIIe paert voor den ouden mannenhuyse deser stede.

8. Lastende ende bevelende eenen yegelijcken, die desen aengaen mach, elcx in zijn regardt, hem naer den innehouden van desen te reguleren, opte boete ende breucken, daerinne vervatet.

Medegedeeld door H. DE JAGER.

HET SCHIPPERSGILDE TE BRIELLE.

In De Navorscher van 1878 komt blz. 593—596 het Privilegie voor, in 1551 aan het Brielsche gilde van de „sciplüyden" gegeven. Eene Ordonnantie van 1629 betrekkelijk dat gilde vinde hier eene plaats.

Ordonnantie ende instructie, gemaeckt by borgermeesteren ende regierders der stede van den Bryele, waernaer die van Schippersgilde binnen der voorseyde stede van nu voortaen in het lootsen ende opbrengen van alle schepen, ter Mase incommende, haer zullen hebben te reguleren.

1. Eerstelijck sal den knecht vant voorseyde gilde gehouden sijn, soe wanneer eenighe lootsreysen voorvallen, de gemeene gildebroeders tselve spoedichlijck aen te dienen ende bekent te maecken, opdat by henlyeden om dselve lootsreyse volgens haere costume mach geworpen werden, ende de schippers alsoe nae behooren werden gedyent: daervooren denselven knecht telcken reyse van de schippers sal genyeten ses stuyvers.

2. Die eenighe lootsreyse te beure valt, sal gehouden sijn dselve opt alderspoedichste te volbrengen ende hem wel voorsichtich wachten

van dronckenschap, opdat hy sijn versuym ende negligentie de schepen ende ingeladen goederen in geen periculen off gevaeren comen.

3. Ende is het voorseyde gilde by desen tot haer lootsgeldt toegevoucht, voor den somer, die genomen wert van den eersten April totten laotsten September toe, van yder schip, diep gaende ses tot twaelff voeten toe, twelck sy van den Bryele sullen opbrengen tot Vlaerdingen, Schiedam, Delffshaven off Rotterdam, van yder voet thien stuyvers.

Van de schepen boven de twaelff voeten diep gaende, van ydere voet boven de twaelff voeten twintich stuyvers.

4. Item van de schepen, die syluyden van Den Bryel op Dordrecht sullen brengen, van ses tot twaelff voeten diep gaende, van yder voet twintich stuyvers.

Ende van de schepen, boven de twaelff voeten diep gaende, van yder voet twee guldens.

5. In den wintertijt, die beginnen sal den eersten October ende eyndigen den laetsten Martij, sullen de voornoemde lootsluyden genyeten ende ontfangen van alle schepen, die sy van hyer sullen brengen tot Vlaerdingen, Schiedam, Delffshaven off Rotterdam, van yder schip, diep gaende ses tot twaelff voeten toe, van yder voet vijfthien stuyvers.

Van de schepen, die boven de twaelff voeten diep gaen, van yder voet boven de twaelff voeten dertich stuyvers.

6. Ende aengaende de schepen, die syluyden in den winter van Den Bryele sullen lootsen op Dordrecht, daervan en sullen dvoorseyde lootsluyden niet meer mogen eysschen dan gelijck hyervooren in den somertijt is geseyt, behalve in tyde van ijsganck, als wanneer deselve lootsluyden met de schippers in alle redelijcheyt ende discretie sullen accorderen, sonder eenige exorbitantie.

7. Ende wert het voorseyde gilde by desen wel expres gelast ende geordonneert, dat nyemandt van hun sich en sal vervorderen eenige schepen te lootsen off op te brengen, tensy hy volcomen wetenschap ende expiriëntie hebbe van de gelegentheyt van de droochten, sanden ende plaeten, die de voorseyde schepen moeten

passeren, opdat by onwetenheyt deselve schepen geen ongeluck off schade overcomme.

8. Gelijck mede de voornoemde lootsluyden by desen wel ernstich gelast ende geordonneert wert, dat syluyden in alle lootsreysen haer soe voorsichtich, vigilant ende getrouw zullen draghen, dat daerover egeene clachten eu werden ghedaen, op peyne van correctie, tot discretie van de heeren magistraten deser stede.

9. Ende soe in dese ordonnantie ende instructie eenige duysterheyt bevonden wert, tselve sal staen tot interpretatie ende verclaringhe van burgermeesteren ende regierders voornoemt.

Aldus gedaen ende gearresteert opt raedthuys der stede van den Bryele by burgemeesteren ende regierders derselver stede den XX[en] Meye anno XVI[c] negenentwintich.

Medegedeeld door H. DE JAGER.

Klaverblad. — „Welke is de beteekenis van het klaverblad, als onderscheidingsteeken voor militaire muzikanten."

's-Gravenhage. H. S. HORDIJK.

Gedenkpenning. — Zilver; Voorz.: C. G. Broers 1e Luit.; keerz. Rom. krijgsman met helm en schild op wien pijlen worden afgeschoten. Onderschr.:

Antwerpen
December
MDCCCXXXII.

Randschr.: Wat ook val, trouw staat pal.

Bij welke gelegenheid is die penning geslagen en op welk feest heeft zij betrekking?

Gorkum. MR. J. .A ALTING BÖSKEN.

Op het beleg der citadel van Antwerpen. Luit. Broers behoorde tot de Nederl. bezetting. RED.

Bosch en Duin (L, 419). — De hoeve van dien naam is (of was) gelegen op 1 uur zuidwestelijk van Velzen. Voor 't geval, dat het opschrift niet volkomen duidelijk mocht zijn, wijs ik nog op *Boschduinen*, onder Nuland, in N.-Brabant, en op *Bosch- en Duinzicht*, nabij den Haag. E. LAURILLARD.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Utrecht. Overluidingen. Vervolg van *Nav.* XLIX, blz. 557.

1650. I Jan. overluyd Joffr. Bartha v̄ Nesse, w^e v̄ den H^r en Mr Johan v̄ Opstraet, in sijn leven adv^t 's hoofs v̄ Utr.

III Jan. Carolus Rijckwaert, Dienaer des Godlijcken Woorts in de Remonstrante gemeente t' Utr.

XIII Jan. Geertruyd Adriaensz, w^e v̄ za. Johan Cruyff.

XIX Jan. Ernst v̄ Leeuwarden, raedt in de vroetschap der stadt Utr.

Eod. d. Gerarda v̄ Rosendael.

XX Jan. Joffr. Geertruyd Verhaer, w^e v̄ de H^r Johan v̄ Gronsvelt, in sijn leven adv^t 's hoofs v̄ Utr.

XXVIII Jan. d' H^r Matthæus de Pauw, ontf^r 's lants v̄ Utr.

XXXI Jan. d' H^r Cornelis v̄ Westrenen.

I Febr. Cornelis v̄ Portengen, in sijn leven procur 's hoofs v̄ Utr.

XX Febr. de weled. Joffr. *Henrica Boll*, w^e v̄ za. Jo^r Daniël v̄ den Berch, vrouw v̄ Lunenborch; gestorven in Neerlangbroeck.

XXI d' Heer Gerbrand de Beer, in sijn leven raedt in de vroetschap der stat Utr; is de schoonvr v̄ den domheer De Goyer.

XXII Febr. 't kind v̄ Mr Cornelis v̄ Duverden, raedt in de vroetschap der stadt Utr.

XXVIII Febr. 't kind v̄ Sr Bruyn Jacobsz. de Bruyn.

X Mart. Catalina v̄ Voorst, huysvr. v̄ Lucas van Voorst.

XV Mart. Johan v̄ Wijck, oudt-procur vóór den ed. gerechte deser stadt en nots 's hoofs v̄ Utr.

XVII Mart. Cornelis Derout, z^n v̄ den ed. H^r Nicolaes Derout.

XVIII Mart. den H^r Johan Baptista Capellier.

XXII Mart. Harman v̄ Leeuwen.

XXXI Mart. Nicolaes v̄ Doorn.

VI Apr. de H^r Aelbert v̄ Steensell, canonik v̄ Ste Goedelekerck; gestorven te Brussel.

VIII Apr. Joffr. Susanna Maria Mamuchet v̄ Houdringen, d^r v̄ den h^r v̄ Houdringen.

XII Apr. Dirck de Vries.

XIX Apr. den H^r Pieter Gabry.

1650. xxiii Apr. Gerrit v Schayck.

xiii Mey 't dochtertie v de Hr Clemens v Gessel, advt 's hoofs v Utr.

xvii Mey de weled. geb Vrouwe Willemina v Praet v Moerkerke, vr v Sombeeck etc. Sij was we v den weled. Jor Jacob de Valladolyt, hr v Sombeek 1).

xx Mey den e. Hr en Mr Cornelis v Heemskerck, advt 's hoofs v Utr.

xxviii Mey 't kint v Johan de Goyer, sects v de Leckendijck bovendams.

vi Jun. de weledgeb Vr. Vr. Anna v den Boetselaer tot Toutenborch, we en *douagière v wijlen den weled. geb Hr Hr Godert v Reede, in sijn leven hr der hoge heerlijkheyd Amerongen, Ginckel etc.*

x Jun. Juffr. *Maria Ram*, huysvr. v Sr Walterus v Loon.

xii Jun. den e. Jacob Snoeck.

xvii Jun. den e. Willem v Galen, nots 's hoofs v Utr. en Holl.

xxi Jun. Juffr. Margareta v Deuverden, we wij. den Hr Gerbrand de Beer, in sijn leven raedt in de vroetschap der stadt Utr; is de suster van den domhr Deuverden.

xxvii Jun. de weled. Joffr. *Brechta v Lanscroon.*

xxviii Jun. 't zoontie v Mr Arnold Mathisius, advt 's hoofs v Utr.

xxix Jun. 't kint van Johan Belten de Goesbergen.

xxx Jun. Juffr. Godefride v der Nijpoort, jongedr.

ix Jul. Juffr. Elberta v Blankendael, huysvr v Johan Foliardsz. Wttenbogaert.

xxiii Jul. de Hr Charles de Latfeur.

xxv Jul. Jor Philips v Oprode.

xxvii Jul. de Hr *Johan v Pallaes*, eerste ords raed in den e. hove v Utr.

v Aug. *'t zoontie v den weled. Jor Gerard Zoudenbalch* 2).

iii Sept. *Helena v Rhenen*, we v Elbert Meyndertsz. Ruveneeter.

vi Sept. 't dochtertie v de Hr Blancheteste.

ix Sept. *Otto, baron v Arckel*, vrijhr v Ammelrode, Wel en Wordrach.

---

1) Aan den kant staat: ⊙ 16 Mey.

2) „ „ „ „ ⊙ 30 Jul.

1650. x Sept. Cornelis Quint, oudt-raedt der stadt Utr.

xii Sept. de Hr Gerard Drayer v Breenen.

Eod. d. 't kint v Jor Cornelis Derout.

xiii Sept. Johan v Rijsen.

xxv Sept. Joffr. Judith v der Lingen, we v den e. Hr Johan van de Poll, in sijn leeven raedt in de vroetschap en schepen der stadt Utr.

xxx Sept. Gijsbert v Wynterhoven.

xvii Oct. d' Hr Johan Muyssen.

xxiv Oct. Utreta (*sic*) Hollandt, dochtertie v den weled. gestr Hr Sir Johan Hollant, baronet.

iv Nov. Jacomina Vervelst, dochtertie v Mr Cornelis Vervelst, advt 's hoofs v Utr.

vi Nov. 't kint v den advt Baerle

xi Nov. den doorluchtigen hoogegeboren vorst en Hr Heere Willem, bij der gratie Godts prince van Orangie etc. (Siet de tituls v sijn vader 10 Mart. '647).

xii Nov. de weled geb. Joffr. Joffr Alathea Hollant.

xvi Nov. Helena Block, huysvr. v Johan van der Linden.

xx Nov. de weled geb. gestr Hr Hr Johan v Bodeck, hr v Groot- en Kleyn-Marwits, Hirtsfelt, erfgeseten tot Meresteyn etc. (V. pag. seq.)

xxi Nov. Cornelia de Swart, huysvr. v Johan v Broeckhuysen; is de moey van de Hr Nellesteyn, camerare v den dom.

xxvii Nov. d' weled. Vr. Vrouwe Hendrina v Eeden, vrouwe v Deyl, *huysvr. v den weled. Hr Hr Otto Pinssen v der Aa*, hr v den Deyll etc.

i Dec. Neeltie v Eyckelsbeeck, we v Nicasius v Goesbergen.

ii Dec. de weled. geb. Joffr. *Walborch v der Lantscroon*, conventuale v St Servaes.

xi Dec. Jor *Emanuel van Spangen*, zn v den weled. geb Hr v Spangen, hr tot Spangen en Braudries (*sic*)

xviii Dec. Jacoba v Beeck, we v Johan de Beer.

xix Dec. *Willemina v Renesse v Baer*, in haer leven conventuale te St Servaes.

xxiv Dec. Joa v Sweserenge, huysvr. v de e. Joris van Rietvelt

Eod. d. d' Hr Cornelis Pauwert, lt v de compe v den Hr v der Mijlen, gouvr tot Willemstadt. (*Wordt vervolgd.*)

Vragen (L, 289, 515). — In de genealogieën *de Haze* en *de Wit* voorkomende in het ms. v. Herman Berewoud vind ik:

Hendrik de Haze, zone Jans en Anna van Emshoven trout Clara Coeymans dogter Jeronimus en Constantia Spinelli.

Jeronimus de Haze nat: 1578, van Antwerpen. Heere van Stabroek. trout 27 Sept. 1605 Helena van Jugteren nat: 1585. van Anholt, dogter Geertruid Schenk.

Jeronimus de Haze nat: 1612 heere van Stabroek, Bew: O.-Ind: C. 1652, trout 28 July 1637. Clara van Schoonhoven nat: 1616 dogter Abrahams en Anne Munex. hij hertrout 10 April 1646, met Magdalena Storm, nat: tot Venetien 1626 dogter Jacobsz: en Geertruyd Benning Jansd: hij obiit 16 January 1681.

Jan de Witt (zone Pieter Edge Sijbrands Buyk.) nat: 1 Mey 1558 trout 11 Febr: 1579. Grietje Dominicus nat: 1561, tot Bergen in Noorwegen dogter Dominicus Banckers ex Hijl Tijs zij obiit 25 Mey 1582. hij hertrout 12 Febr: 1585 Cilla Hermans nat: 4 Maart 1560 dogter Hermen Mijners ex Wijn Jans. anno 1609 Secr: en Raad, bedankt door de Prins van Orange 1618 wederom Secr: en Raad 1619 hij obiit 1622.

Uit het 2e huwelijk: Pieter de Witt nat: 22 Sept. 1593, koopt de heerlijkheid Rozenburg 8 Febr. 1634, trout 2 Nov: 1625 Geertruyd de Haze nat: 1607, dogter Jeronimus, ex Helena van Jugteren hij obiit op zijne heerlijkheid Rozenburg 8 Juny 1643 zij obiit 24 Sept 1679 tot Leyden.

Helena de Witt, trout 1654 Gerard van Swaanswijk nat: 7 April 1627, Burgermr der stad Leyden zoone Nicolaas ex Margaretha van Hoogeveen hij obiit 20 Febr. 1669.

Rotterdam. JACOB REEPMAKER.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN

AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN TE CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS. 1)

MANLYCH.

Bernardus Manlych, Opperchirurgijn, O.-I. C., geb. te Bordeaux 1632, † te Negombo (Ceylon), 26 Juni 1687, tr. (1) Helena.. Bij wie:

1) Vervolg van Nav. L, bl. 513.

I. Anna, ged. te Negombo 18 Apr. 1659.

Bernardus, tr. (2) Antonica .... Bij wie:

II. Bernardus, ged. te Negombo 9 Dec. 1661, tr. Louisa Douwe. Bij wie:

(1) Anna Helena, ged. te Negombo 1703.

(2) Douwe Lieven, ged. 12 Nov. 1711.

Grafsteen van Bernardus Manlych te Negombo. Opschrift:

HIER RUST DE KONST
RYCKE BERNARDUS
MANLYCH VAN BOR
DEVOW IN SYN LEVE
OPPERCHYRVRG
VS OVDT 55 JAAR O
BIIT ADY 26 JUNIUS A
VONS TEN 9 VRE
N AO 1687 GODT WAS
EN IS SYN LOT.

Het wapen van Bernardus Manlych was:

Coupé: au 1 d'or au lion naiss. de sa. mouv. du coupé: au 2 de sa, à une demi-roue de moulin d'or, mouv. du coupé.

C. le lion de l'ecu.

OTMAR.

Hendrik Otmar van Hildesheim, tr. Maria Rodriguesz van Colombo. Bij wie:

I. David, Consumptieboekhouder te Matara, O.-I. C., ged. te Colombo 17 Oct. 1675, tr. (1) aldaar Louisa Perera van Colombo. Bij wie:

(1) Hendrik, ged. te Colombo 27 Mei 1701, tr. Livinia Stevens. Bij wie:
Elizabeth Livinia, ged. te Galle 19 Nov. 1729.

(2) Louisa, ged. te Colombo 30 Juli 1702.

(3) Barent, ged. te Colombo 13 Aug. 1705.

(4) Maria, ged. te Colombo 16 Sept. 1708.

(5) Anna, ged. te Colombo 24 Nov. 1709.

David, tr. (2) te Colombo 9 Maart 1710, Maria, ged. te Colombo 16 Nov. 1693, dochter van Olivier de Vos van Brugge en Johanna Melgers. Bij wie:

(6) Olivier, ged. te Colombo 8 Febr. 1711.

(7) David, Assistent O.-I. C., ged. te Colombo 16 Sept. 1714, tr. 6 Jan 1737, Aletta Kendelaar van Matara.

II. Barent, ged. te Colombo 25 Mei 1678.

III. Anna, ged. te Colombo Dec. 1683, tr. David de Jood, vrijburger, Colombo.

N.B. Eene Hendrina Otmar van Tutucorin, tr. (1) Frans Lunel en (2) te Colombo 27 Mei 1770, Anthony Johannes van Straatsburg, weduwnaar van Magdalena Pieris.

POLNITZ.

Herman Jansz. Polnitz van Hadamar, tr. te Colombo 9 Apr. 1693, Maria Rodriguesz (weduwe Otmar). Bij wie:

I. Lodewijk, ged. te Colombo 3 Mei 1696, † te Negombo 25 Oct. 1750, tr. Magdalena Pietersz. Bij wie:

(1) Lodewijk, ged. te Negombo 7 Juli 1724.

(2) Christina, tr. Godlieb Sonnebeek.

II. Christina, ged. te Colombo 5 Apr. 1699, † te Colombo 17 Maart 1750, tr. (1) Jan de Vos en (2) te Colombo 28 Oct. 1726 Pieter de Vos van Colombo, (z. v. Olivier de Vos van Brugge en Johanna Melgers,) weduwnaar v. Jubica de l'Orme.

DE L'ORME.

Francois de l'Orme van Orleans, tr. (1) Juliana de Silva. Bij wie:

I. Louis, ged. te Colombo 20 Maart 1659.

II. Maria, tr. 26 Jan. 1681 Harmen Keyser van Dantzick.

Francois de l'Orme, tr. (2) Francisca Rodriguesz. Bij wie:

III. Anna, ged. 18 Apr. 1672.

IV. Francois, ged. te Colombo 25 Apr. 1675.

V Hugo, ged. te Colombo 25 Maart 1677.

VI. Margarita, ged. te Colombo 21 Oct. 1678.

VII. Louis, ged. 1680, tr. Maria Arnoldusz.

VIII. Claude, ged. 27 Nov. 1681.

IX. Helena, ged. 20 Mei 1683.

NB. Een Jacob de l'Orme, tr. Marie Arendsen. Bij wie: Jubica ged. te Galle 10 Mei 1705, tr. te Colombo 15 Oct. 1724, Pieter de Vos.

HOEPELS.

Nicolaas Hoepels van Stockholm, tr. Maria de Silva. Bij wie:

I. Susanna, ged. te Colombo 20 Maart 1658.

II. Antonij (volgt).

III. Maria, ged. te Colombo 21 Aug. 1661, tr. aldaar 29 Apr. 1678, Michiel Fransz., Chirurgijn.

Antonij, Apotheker 1687, ged. 10 Aug. 1659, tr. (1) te Colombo 26 Aug. 1685 Abigail, ged. aldaar 7 Nov. 1669, d. v. Johannes Cromstrijs, Boekhouder O.-I. C. en Antonia Leoba. Bij wie:

I. Nicolaas, ged. te Colombo 6 Nov. 1687.

Antonij, tr. (2) te Colombo 28 Oct 1688 Sara Stuart van Negombo. Bij wie:

II. Lodewijk, ged. te Colombo 14 Febr. 1692, tr. Isabella Gomez. Bij wie:

Lodewijk, Assistent O.-I. C., ged. 29 Oct. 1730, tr. 7 Febr. 1751 Wilhelmina Henrietta de Bevere van Colombo.

III. Nicolaas, ged. te Colombo 24 Jan. 1694.

Antonij, tr. (3) te Colombo Catherina Beck van Colombo.

N.B. Sara Hoepels, tr. (1) Andries Wendelboe van Ringkjöbing (Denemarken) Winkelier O.-I. C. te Galle. Bij wie:

1. Nicolaas Magnus, ged. 21 Febr. 1734.
2. Daniel Gerrardus, ged. te Galle 11 Sept. 1739.

Sara Hoepels, tr. (2) 8 Maart 1750, Gijsbert van Leeuwen van Jaffna, 2e Assistent O.-I. C.

Het wapen Wendelboe was:

D'arg. à un buste de More, posé de front.

C. Un chapeau de .... entouré d'un ruban de ...

Anna Hoepels van Colombo, tr. aldaar 9 Febr. 1688 Pieter Willem Hogerlinde van Dordrecht.

Catherina Hoepels van Colombo, tr. aldaar 22 Sept. 1743 Willem Berveling van Amsterdam.

Gertruida Hoepels van Colombo, tr. 12 Nov. 1780 Johan Hooghuis van Amsterdam.

Jacoba Elizabeth Hoepels van Colombo, tr. aldaar 17 Apr. 1785 Harmanus de Run van Colombo, Assistent O.-I. C.

Maria Hoepels van Colombo, tr. aldaar 22 Sept. 1748 Johannes de Vos van Tutucorin, Assistent O.-I. C.

FRANSZ.

Michiel Fransz., Opper-chirurgijn O.-I. C. te Colombo, 1698, tr. (1) aldaar 29 Apr. 1678, Maria Hoepels v. Colombo. Bij wie: (allen te Colombo gedoopt):

I. Susanna, ged. 19 Maart 1679, tr. (1) Thomas van Kessel; (2) 14 Nov. 1717 Jan Driemond v. Wesop, Boekhouder O.-I. C.

II. Nicolaas, ged. 5 Dec. 1680.

III. Maria, ged. 7 Dec. 1681, tr. (1) Paulus Visscher; (2) 23 Nov. 1710 Jan van Leeuwen van Amsterdam.

IV. Isabella, ged. Sept. 1683.

V. Maria, ged. 24 Mei 1685.

VI. Michiel, Chirurgijn O.-I. C., ged. 1 Juni 1687, tr. 31 Nov. 1717 Elizabeth van Oyen.

VII. Johannes, ged. 9 Nov. 1690, tr. Elizabeth de Krijts. Bij wie:

Michiel, ged. 24 Dec. 1719.

VIII. Isabel, ged. 22 Nov. 1691.

IX. Anna, ged. 1 Nov. 1693.

X. Louisa, ged. 10 Nov. 1694, tr. Evert Jacobsz. de Ruyter.

Michiel Fransz. tr. (2) te Colombo 9 Maart 1698 Elizabeth Smith van Colombo

N.B. Cornelis Fransz., Chirurgijn O.-I. C., † te Colombo 18 Juli 1753, tr. aldaar 14 Oct. 1742 Johanna Maria de Vos. Bij wie:

1 Nicolaas Cornelis, geb. te Colombo 13 Aug. 1745, ged. aldaar 22 Aug. 1745.

2. Elizabeth Christina, geb. te Colombo 15 Apr. 1747, ged. aldaar 23 Apr. 1747, † aldaar 23 Jan. 1748.

3. Johannes, geb. te Colombo 24 Juli 1748, ged. aldaar 4 Aug. 1748, † aldaar 22 Sept. 1749.

4. Michiel Carolus, geb. te Colombo 9 Aug. 1749, ged. aldaar 17 Aug. 1749, † aldaar 7 Maart 1751.

5. Helena Petronella, geb. te Colombo 14 Sept. 1750, ged. aldaar 20 Sept. 1750.

VAN CUYLENBURG.

Johannes van Cuylenburg, Predikant te Rosendaal (Breda) geb. te Utrecht 8 Febr. 1668, tr. 26 Febr. 1704 Elizabeth Soest, geb. te Utrecht 30 Oct. 1675. Bij wie:

I. Henricus Cornelis, geb. Jan. 1705, tr... Schyfer. Bij wie: Johanna Arnoldina, tr. Arnoldus Braam, Predikant.

II. Johannes Philippus, geb. 22 Dec. 1705, tr. (1) Josina de Jong en (2) Gertruida de...

III. Johanna, geb. 7 Mei 1708, † te Ter Goes 1761, tr. aldaar Jacobus Hogenhoed, † 1762.

IV. Jacobus Wilhelmus, † 1750, tr. Petronella Visser.

V. Christiaan, geb. 28 Juli 1709, † 1747, tr. te Utrecht.

VI. Maria, geb. 14 Febr. 1711.

VII. Marie Petronella, geb. 17 Juli 1712.

VIII. Aletta }
IX. Elizabeth } tweelingen, geb. 31 Jan. 1714, Elizabeth, † 8 Febr. 1714 en Aletta tr. Johannes de Graaf.

X. Wilhelmus Philippus, Kapitein der burgerij O.-I. C. te Colombo, geb. te Rosendaal 21 Mei 1718, † 9 Apr. 1762, tr. 19 Nov. 1741, Anthonia Gomez van Colombo. Bij wie:

I. Johannes Wilhelmus, Kapitein der burgerij, O.-I. C. te Colombo, geb. 29 Juni 1743, tr. (1) aldaar 14 Juni 1767, Petronella Pardoen, geb. te Colombo 16 Febr. 1754, † 14 Apr. 1788. Bij wie:

(1) Maria Petronella, geb. te Colombo, 29 Aug. 1768.
(2) Johanna Elizabeth, geb. te Colombo 30 Maart 1770, tr. aldaar 24 Juli 1791 Pieter Cornelis de Vos, Boekhouder en Beëedigd Klerk bij den Gouverneur (Ceylon) O.-I. C.
(3) Arnolda Jacoba, geb. te Colombo 7 Aug. 1771, tr. aldaar 28 Dec. 1794 Laurens Fredrik Broberg van Stockholm, Kapt.-Luit. der artillerie.
(4) Henrietta Cornelia, geb. te Colombo, 9 Maart 1773.
(5) Johannes Arnoldus, geb. te Colombo 7 Febr. 1775.
(6) Johannes Wilhelmus, geb. te Colombo 12 Juni 1776.
(7) Johannes Jacobus, geb. te Colombo 31 Juli 1778.
(8) Johannes Frederick, geb. te Colombo 15 Oct 1780, tr. te Galle 1813, Johanna Elizabeth Koopman van Matara.

Johannes Wilhelmus, tr. (2) te Colombo 30 Oct. 1791 Johanna Brinkman, wed. v. Johannes Frederik Aubert, Onderkoopman, O.-I. C.

II. Michael Roelof, Assistent O.-I. C. geb. te Colombo 5 Nov. 1744, tr. aldaar 1 Nov. 1772 Dorothea Christina Goldtstein v. Colombo. Bij wie:
(1) Henricus Cornelis (volgt).
(2) Johannes Petrus, geb. te Colombo 20 Juli 1779.
(3) Marthina Elizabeth Dorothea, ged. te Colombo 4 Nov. 1789.

III. Maria Elizabeth, geb. te Colombo 10 Dec. 1748.

IV. Christiaan Leonard, geb. te Colombo 1752.

V. Petrus Henricus, geb. te Colombo 21 Maart 1754, tr. (1) aldaar 12 Apr. 1772 Anna Louisa Pardoen v. Colombo. Bij wie:
(1) Wilhelmus Philippus, geb. te Colombo, 10 Mei 1773, tr. (1) aldaar, Sara Fernando, † 8 Nov. 1810. Bij wie:
(a) Willem Henry, geb. te Colombo 8 Nov. 1806.
(b) Johannes Wilhelmus, geb. te Colombo 1 Jan. 1809.

(c) Maria Wilhelmina, geb. te Colombo 1 Nov. 1810.

Wilhelmus Philippus, tr. (2) te Colombo 17 Oct. 1814 Gertruida Elizabeth Sperling, geb. 19 Febr... † 3 Juni 1817. Bij wie:

(d) Caroline Gertruida, geb. te Colombo 28 Sept 1815.

(e) Gertruida Elizabeth, geb. te Colombo, 27 Apr. 1817, tr. John Arnold Christoffelsz.

(2) Julius Adolphus, ged. te Colombo 1 Juni 1775.

(3) Anna Carolina, ged. te Colombo 25 Febr. 1776.

(4) Petrus Henricus, ged. te Colombo 31 Aug. 1777, tr. aldaar 29 Juni 1806, Johanna Adriana Meier v. Colombo. Bij wie:

(a) Maria Eliza, geb. te Colombo 12 Jan. 1810.

(b) Willem Abraham, geb. te Colombo 16 Maart 1813.

(c) Emilia Anthonette, tr. Jacob Henry Raffel.

(5) Carolina Arnolda, geb. te Colombo 1 Maart 1779, tr. aldaar 25 Apr. 1802 Christiaan Frederik Reimers v. Galle, Landmeter te Chilaw.

(6) Aletta Elizabeth, ged. te Colombo 25 Febr. 1781.

Petrus Henricus (de oude) tr. (2) te Colombo 5 Juni 17S5, Maria Cornelia Sigveldt v. Colomb, wed. v. Casperus Adrianus Doebratsz, Assistent O.-I. C. Bij wie:

(7) Abraham Cornelis (volgt).

Wilhelmus Philippus (de oude) tr. (2) te Colombo, 19 Oct. 1760, Maria Rebecca Ebert, wed. v. Rijclof Isaac Kriekenbeek. Bij wie:

VI. Philippus Jacobus, geb. te Colombo 5 Oct. 1761, tr. aldaar 21 Mei 1780, Magdalena Elizabeth de Jong. Bij wie:

(1) Maria Rebecca, geb. te Colombo Aug. 1781, tr. aldaar 28 Juni 1801 Everhard Johannes Jongbloed v. Colombo.

(2) Agnes Emerentia, geb. te Colombo Dec. 1784, tr. 8 Apr. 1804 Johannes Justinus Stork (Navorscher XLIX, 244).

(3) Petrus Henricus, geb. te Colombo 1785.

Henricus Cornelis, Assistent a/h Negotie-kantoor te Colombo O.-I. C, geb. te Colombo 13 Aug. 1778, tr. aldaar 12 Febr. 1797, Anna Pauliana Dorothea Helmke v. Colombo. Bij wie:

(1) Johanna Wilhelmina, ged. te Colombo 1 Juli 1797.
(2) Johannes Julius, geb. te Colombo 24 Juli 1809.
(3) Wilhelmus Johannes, geb. te Colombo 18 Nov. 1810.
(4) Dorothea Elizabeth, geb. te Colombo 13 Nov. 1811.
(5) Justina Emerentia, geb. te Colombo 3 Juni 1814.
(6) Caroline Gerrardina, geb. te Colombo 18 Febr. 1817.

Abraham Cornelis, geb. te Colombo 19 Febr. 1790, tr. Carolina Henrietta Zezilles (Cecilles?). Bij wie:

(1) Petrus Henricus, geb. te Colombo 4 Nov. 1815, tr. Eliza Morgan, d. v. Richard Owen Morgan v. Masulipatnam, Havenmeester te Colombo en Bernarda Lucretia, d. v. Jacobus Lourensz. v. Colombo, Onderchirurgijn. Bij wie:
  (a) Cornelia Eliza, tr. Abraham John de Saram, z. v. den Eerw. Johannes Henricus de Saram en Frances Treherne.
  (b) Henry Morgan, geb. te Colombo 23 Juli 1844, † 23 Juli 1891, tr. Frances Rosalyn Thomasz d. v. Francis Steven Thomasz en ... Ledulx.
  (c) Hector, Proctor, Supreme Court, Ceylon, geb. te Colombo 23 Jan. 1846, tr. Joseline Morgan, d. v. Sir Richard Francis Morgan, Knight, Queens Advocate, Ceylon en Classina Joselina Sissouw.
  (d) Richard Abraham (volgt).
  (e) Charles Theodore.
  (f) Frederick Clarck, † 1879.
  (g) Ada Rosella.
  (h) Isabel Amelia.
  (i) Wilfred Lorenz.

Richard Abraham, geb. te Colombo 23 Sept. 1848, † 15 Sept. 1886, tr. 15 Apr. 1873 Emily d. v. Christoffel Henricus de Saram, Districtrechter, te Galle Ceylon Civil Service, en Sara Margaret Armour. Bij wie:

(1) Lilly, geb. 4 Febr. 1874, † 19 Maart 1875.
(2) William Ernest Morgan, geb. 10 Febr. 1875.
(3) Madeleine Holland, geb. 4 Maart 1876.
(4) Ada Florence Maud, geb. 19 Maart 1877.
(5) G. Amyrald, geb. 23 Juli 1878.
(6) Allan Staneforth Drieberg, geb. 13 Apr. 1882.
(7) Thistleton Vreede, geb. 25 Jan. 1884.
(8) Richard Henry, geb. 1885, † 1885.
(9) Emily, geb. 11 Jan. 1887, † 2 Sept. 1899.

Het wapen van Cuylenburg is: De sa. à trois coquilles (?) d'arg. C. un bras, arm. d'arg. la main. de carn. tenant une coquille (?) d'arg.

VAN GEYZEL.

Frans van Geyzel v. St Nikolaas, tr. te Colombo 16 Apr. 1679 Susanna Pegalotti v. Colombo. Bij wie:

I. Catherina, ged. te Colombo 21 Apr. 1680, tr. te Colombo 2 Oct. 1694 Hendrik Juchter v. Amsterdam.
II. Angelo (volgt).
III. Petronella, ged. te Colombo 5 Nov. 1682, tr. 29 Jan. 1702 Dirk Tempestel van Deventer, Vaandrig O.-I. C.
IV. Francina, ged. te Colombo 27 Oct. 1689, aldaar (1) 11 Mei 1710 Joost van de Rondewerken en (2) 29 Jan. 1739 Gerrit Valck v. Colombo, Boekhouder O.-I. C.

Angelo, Chirurgijn O.-I. C., ged. te Colombo 9 Nov. 1681, tr. aldaar (1) 4 Dec. 1707 Anna van de Rondewerken v. Colombo. Bij wie:

I. Frans, ged. te Colombo 16 Sept. 1708.
II. Christiaan, ged. te Colombo Sept. 1710.

Angelo, tr. (2) te Colombo 31 Jan. 1711 Anna Solter v. Colombo. Bij wie:

III. Susanna, ged. te Colombo Febr. 1712, tr. aldaar 6 Febr. 1729 Jacob Hinderman v. Bijleveldt.
IV. Anna, ged. te Colombo Jan. 1713, tr. (1) Joachim Schwalbe

v. Neuenhalden, Sabandaar te Colombo en (2) 19 Sept. 1756 Engelbert de Moor v. Colombo, Boekhouder O.-I. C.

V. Francina, ged. te Colombo 17 Maart 1715.

VI. Johannes (volgt).

VII. François, ged. te Colombo 23 Jan. 1718.

VIII. Dirk (volgt).

IX. Petronella, ged. te Colombo 8 Dec. 1723, tr. aldaar 26 Nov. 1741 Abraham Dormieux.

Johannes, Consumptie-boekhouder O.-I. C. te Calpitty, ged. te Colombo 9 Aug. 1716, tr. (1) 23 Dec. 1742 Francina Toussaint. Bij wie:

Johannes Justinus, ged. te Galle 23 Apr. 1753, tr. (1) 9 Juni 1782 Johanna Engeltina Sperling, v. Colombo en (2) 15 Febr. 1784 Johanna Petronella Neuges, v. Colombo. Bij wie:

Johannes Adrianus, † tr. Frederica Petronella Iges.

Johannes, tr. (2) te Colombo 9 Mei Catherina Salomina Prik v. Colombo, wed. v. Johannes Schut.

Dirk, Boekhouder O.-I. C. te Tutucorin, ged. te Colombo 17 Dec. 1719, tr. aldaar 28 Sept. 1749 Johanna Fijbrandsz v. Colombo. Bij wie:

1. Johan Angelo.
2. Dirk François, Boekhouder O.-I. C. te Galle, tr. aldaar 15 Juni 1777 Maria Johanna van Swieten v. Galle. Bij wie:
   (a) Henricus, ged. te Galle 25 Juli 1779.
   (b) Johanna Petronella, ged. te Galle 25 Dec. 1781, tr. (1) te Galle 22 Juni 1800 Charles Joriano v. Londen, Luit. 1ste Bat. 9 Regt. Inf. en (2) te Galle 21 Maart 1805 Michael Christiaan Vos v. d. Kaap d. G. H. Predikant, † 26 Febr. 1825, z. v. Jan Hendrik Vos v. Batavia en Johanna Bok.
   (c) Dirk Johan, ged. te Galle 7 Mei 1786.
   (d) Maria Francina, ged. te Galle 20 Jan. 1788.
   (e) Antonia Francina, ged. te Galle 15 Aug. 1790.

(Wordt vervolgd.)

Geslacht Hoff. — Ondergeteekende zou gaarne inlichtingen ontvangen over het geslacht Hoff aangaande 't welk het volgende hem bekend is:

I. *Hans Hoff* (zoon van *Hans Wentzel Hoff* en van *Catharina van Hoorn)* Ritmeester in Statendienst, huwde *Cornelia Willemina Toewater*, dochter van den Elburgschen burgemeester *Willem Toewater*, en van de dochter van den Harderwijkschen burgemeester en professor in de rechten *Mr. Theodorus Trigland*, genaamd *Christina Cornelia.*

Uit dit huwelijk één zoon:

II. *Wilhelm Theodorus Hoff*, huwde *Bartha Fabritius.*

Uit dit huwelijk 6 kinderen:

1°. *Bernardus Johannes Hoff*, die volgt III.

2°. *Theodorus Triglandus Hoff*, waarschijnlijk jong gestorven.

3°. *Wilhelmus Jacobus Hoff.*

4°. *Frederik Hendrik Christiaan Hoff*, promoveerde op 15 Maart 1763 openlijk te Harderwijk, was vele jaren een beroemd arts in Arnhem, en kwam als hoogleeraar in de geneeskunde in aanmerking.

5°. *Christina Cornelia Hoff.*

6°. *Hendrik Arnoldus Hoff.*

III. *Mr. Bernardus Johannes Hoff*, secretaris van den Raad der stad Arnhem, en secretaris des kwartiers van Veluwe, overleed op de buitenplaats Hartenstein nabij Arnhem op 5 October 1801, in den ouderdom van 68 jaren. Hij huwde te Dordrecht in de Groote Kerk 14 Januari 1767 *Maria van Boven*, dochter van *Pieter van Boven*, en van *Ida Maria Morrees of Moorrees.*

Uit dit huwelijk 5 kinderen:

1°. *Ida Bartha Hoff*, geboren te Arnhem 12 October 1767, overleden in 1840, huwde, waarschijnlijk te Arnhem 30 Juni 1788 haar vollen neef *Adam Stratenus*, geboren te Dordrecht 16 April 1759, overleden op de buitenplaats Raadwijk (gem. Alphen a/d Rhijn) 20 December 1807, zoon van *Cornelis Stratenus* en van *Margaretha van Boven.*

2°. *Margaretha Petronella Hoff*, geb. te Arnhem 30 Maart 1769.

3°. *Christina Cornelia Hoff*, geboren te Arnhem 15 November 1770, huwde te Arnhem (ondertrouwd 8 October 1792) *Willem Lodewijk Levin Christiaan (Baron) van Sommelatte* kapitein in het Regiment van den Gen. Majoor Grave van Randwijck, destijds in garnizoen te Nijmegen. Bij Kon. Besl. van 28 Maart 1816 N° 12, werd hij in den Ned. Adel ingelijfd: het diploma verviel door niet lichten.

4°. een zoon, geboren te Arnhem 25 April 1773, overleden aldaar 29 April.

5°. *Johan Willem Theodora Hoff*, geboren te Arnhem 13 September 1775.

Wapen: doorsneden 1 gevierendeeld van blauw en zilver; 2 in zilver 3 zespuntige roode sterren.

Hans Hoff (misschien de kapitein *Hoff* in het Regiment van den Brigadier van Rechteren, vermeld in 1716 te Venlo, zie Alg. Ned. Fam.blad 1888, p. 17), had de volgende broeders en zusters:

Peter Hoff, ongehuwd overleden

Henrich Hoff, gehuwd met *Anna Christina Lange*.

Christian Hoff, gehuwd met *Maria Magreta Rosencrone*.

Catharina Hoff, gehuwd met *Asmus Jäger*..

Margreta Elisabeth Hoff, gehuwd met *Jörgen Langenrack* en

Anna Magreta Hoff, ongehuwd overleden te Hessel bij Aarhuus.

Henrich en *Christian Hoff* lieten onderscheidene afstammelingen na, die in het midden der 18e eeuw in Denemarken gevestigd waren en allen tot den militairen stand behoorden. *Wilhelm Theodorus Hoff* bezocht zijne Deensche familie in 1756, (zooals blijkt uit een schrijven van hem, gedagteekend Hessel bij Aarhuus 10 December 1756, gericht aan den Heer *H. van Duuren*, Roeydrager der stad Elburg). Uit dien tijd stamt ook zeker de „Stamtabelle van *Hans Wentzel Hoff* (aus Böehmen gebijrtig) und sijne Frau *Catherina van Hoorn* (aus Pommern gebijrtig) u. Kinder", met het schrijven van *W. Th. Hoff* in het bezit van Douairière *Röell-Stratenus*, alhier, en waaruit het voornaamste van bovenstaande aanteekeningen is geput. Uit de omstandigheid dat laatstgenoemd schrijven

aan iemand te Elburg gericht is, zou misschien blijken dat zijne familie aldaar op dat tijdstip gevestigd was, of anders kort geleden naar elders vertrokken. Immers de brief begint aldus:

„Twijffele niet of tot Elburg zullen zekerlijk verscheidene gedag-„ten over mijn leven of dood omwandelen, edog *Hoff* leeft nog, „fris en gesont, als nooit geweest is, ondertusschen hope, dat het „tot Elburg in een goeden staat sijn sal".

Over *Cornelia Willemina Toewater*, zie Bijvoegsel op Hoogstraten's Woordenboek p. 157, genealogie *Stalpert van der Wiele.*

Over *Fabritius*, zie Nav. 1886, p. 423: de gebroeders *Abraham en Johannes Fabritius* bezaten in 1728 in gemeenschap met eene familie *Hoff* vast goed te Lutkewierum (gem. Hennaarderadeel) in Friesland.

Over *F. H. C. Hoff*, arts te Arnhem, zie v. d. Aa, Biogr. Wbk. VIII p. 897, alwaar misschien nog meerdere leden der familie genoemd worden, b. v. *J. Hoff (Johan Willem Theodoor?)*, die zich als adjudant bij het Regiment Bosc de la Calmette onderscheidde bij de verdediging van Willemstad in 1793, (zie ook Bosscha, Neêrl. Heldend. te Land, Bijv. en Verbeteringen, p. 35).

Van Sommelatte: zie Nav. 1863 p. 126 en 159, en 1864, p. 26, d'Ablaing, Nederlands Adelsboek, p. 172, en Alg. Ned. Familieblad 1892 p. 244.

Stratenus en *van Boven:* alle inlichtingen hieromtrent zijn hartelijk welkom aan:

Apeldoorn. JHR. H. H. RÖELL.

Familie „van de Poll." — Op een kaart van het jaar 1625 geteekend door den landmeter Dankersz. de Ry, berustende in het archief der Gemeente Amsterdam, komt een brug gelegen over het Geyn tusschen Loenresloot en Baambrugge voor, aldaar aangeduid als „Brugge naar de huyssinge van den Poll" terwijl een trans-„portbrief en volkomene quitantie van de hofstede Ruytevelt synde „19 morgen met d' huysen ende plantagiën aen Sr Pr de Vos ady „9 July 1656 in Abcoude," het volgende behelst:

Wij Jan Corneliss: en Aernt Kaede Schout, Marten Jacopsen

Straff ende Marten Heyndrics Boekhoven, Schepenen in den Ed.: Mog.: Heeren Statten Gerechte tot Abcoude, doen cont allen Luyden dat voor ons gecomen ende gecompareert syn in den geregte Mr Aernt vander Lingen als gestelde Mombaer ende Cornelis van Beeck, Raet en de Vroetschap ende Cameràer der Stadt Utregt gesurrogeerde Momber over de onmundige kinderen van Za: De Heer Johan van de Poll, in syn leven Raedt ende Vroetschap ende Schepenen der voorsz: Stadt, voor twee vierdeparten. De gemelte Heer van Beeck neffens de Heer Mr Jacop van de Poll de Medicinum Doktoor alhier mede compereerende gemagtigde van de Heer Mr Frans van de Poll gecommitteerde ende generaliteits reekencamer in 's Gravenhage, als man en de Voogt van Joffrouw Wilhelmina van de Poll syne Huysvrouwe, voor 't derde vierdepart. Ende als mede testamentaire Mombaer over de voorsz: onmundigen, blijckende procuratie voor Schout, Burgemeester, Scheepenen ende Regeerders der Stadt 's Gravenhage opten 21sten Mey 1656 verleden gepasseert oick als gemagtigde van de Heer Mr Heynderick van Leeuwen voor 't resteerende vierdepart ende blijckende enz. enz.:

Transporteerden, cedeerden ende gaven de Heeren Comparanten in cragte deses omme aen ende ten behoeve van Sr Pieter de Vos notaris tot Amsterdam en syne erffgenamen, de Hoffstede geleegen aen 't Geyn by de Donkere brugge in deese geregte van Abcoude, deser provintie van Utregt, genaempt Ruytevelt, bestaande in Huysinge, vyver daeromme, boomgaert, Thuynbemantelinge, huysmanswoninge ende werf, Loodse ende Hoybarch, mitsgaders 't land ende bosschen tot dese hofstede behoorende, groot in alles ongeveerlyck negentien morgen enz.: streckende uyt het Geyn tot de Vinckeveensche weeteringe toe, dair boven de Voogt ende erffgenamen van den Heer Frans van de Poll ende beneden de Heer van Hoencoop naast gelant syn. Renuntieërende ende vestigen dairvan enz.: enz.:

Ende ten eynde dese transport nae regte mach valideeren hebben wij Schout ende Schepenen voornoemt. Dese respectievelyck

besegelt ende onderget. opten 9den July 16 hondert ses ende vyftig, oude styll.

MARTEN HENDRICK BORCKHOORN. MARTEN JACOBSON STRAFF.

Mijn present
J. J. BROUWER, *Secret.*

Uit het hierboven in de eerste plaats genoemde, en in verband met het daarna vermelde transport blijkt duidelijk dat de hofstede Ruytevelt reeds in 1625 in het bezit der familie van de Poll was, terwijl volgens het aangehaalde transport zelf, de Heer Johan van de Poll, Raad in de Vroedschap en Schepen van Utrecht kort vóór 9 Juli 1656 overleed, nalatende vier kinderen, waarvan er toen nog twee minderjarig waren, wier voogden met de beide andere meerderjarigen gezamenlijk op dien datum de hofstede Ruytevelt aan den Amsterdamschen notaris Pieter te Vos, verkochten.

Gaarne vernam men iets naders omtrent dezen Heer Johan van de Poll en zijn familie en vooral wanneer hij zelf dan wel reeds zijn voorzaten in het bezit van de hofstede Ruytevelt of van de beleening er mede gekomen zijn.

's Gravenhage. P. H. A. MARTINI BUYS.

Baelde-de Witt-Blok-van de Velde-Chevallier. — In eene bij mij aanwezige Genealogie de Witt, vind ik opgeteekend, dat Jeronimus de Witt, heer van Rosenburg in 2e huwelijk gehuwd was met Maria Baelde wed. Dirk Blok. Omtrent het 1e huwelijk van Maria Baelde, vond ik o. m. aanteekeningen, dat uit dat huwelijk waren gesproten 14 kinderen, waarvan elf jong overleden, en drie gehuwd waren geweest, als:

Pieter Blok met .... Coqs,
Anna Blok met Jan Minne, en
Petronella Blok met Jacobus van de Velde;

dat deze laatsten 4 kinderen zouden gehad hebben, waarvan de 3e, Catharina van de Velde, gedoopt te Amsterdam in 1693 en aldaar in Juni 1776 overleden, zoude gehuwd geweest zijn, ten

1e met Paulus Chevallier, geb. te Amsterdam 1 Maart 1693, overleden in West-Indië 3 Juni 1725, uit welk huwelijk een zoon, Paulus Chevallier. geb. te Amsterdam 10 Sept. 1722, overleden te Groningen 7 Maart 1796, en aldaar gehuwd den 24 Januari 1752 met Margaretha Geertruyd Alberthoma, alsook dat Catharina van de Velde ten 2e gehuwd was met Pieter Duits of Petrus Deutz.

Bij andere aanteekeningen echter vond ik dat bedoelde Catharina van de Velde eene dochter zoude geweest zijn van Jan van de Velde en Jannetje Symons.

Zoude iemand mij ook kunnen en willen mededeelen, welke aanteekening omtrent de ouders van Catharina van de Velde de juiste is, voor welker mededeeling ik mij zeer aanbevolen houd.

Den Haag. J. J. NOLTHENIUS JR.

v. Lennep. — Men vraagt naar de vier-voorzaten van Margaretha van Lennep (uit den tak Drogen). Zij was gehuwd met Johann van Löwen, erfelijk heer van Capell (in het land van Gulik) en Mörsen (in Holstein), Hert. Holsteinschen kamerjonker en hofraad omstr. het einde der 16de eeuw. Zijne ouders waren Friedrich von Löwen, erfelijk heer van Capell, en Sophia van Landscroon. Hoe heetten de ouders dezer laatste, en wat was haar wapen?

Aldus vraagt Eric baron von Ceumern-Lindenstjerna (op het riddergoed Breslau, prov. Wolmar, Lijfland, in Rusland) in het „Zeitschrift" van „Der Deutsche Herold" XXXI (Berlijn Septr 1900), N° 9, S. 155a.

Het wapen van v. Lantskroon (Nederl.) is in goud drie kroonen van zwart of van blauw. Helmt.: twee armen, geharnast van natuurlijke kleur, voortkomend uit eene zilveren kuip, welker bovenste rand omlijst is van goud; de half gesloten vuisten omvatten eenige muntstukken van goud en van zilver. JAC. A.

v. Asperen. — Mei 1751 overleed in den ouderdom van 64 jaren te Kopenhagen (begraven aldaar in de St. Peterskerk 2 Juni) Mevrouw Aldelgunde v. Asperen (von Asperen). Wanneer en waar werd zij geboren? Wie waren hare ouders en haar echtgenoot?

JAC. A.

Gewin. — Everard Gewin (te Genève, Villa des Grandes Grottes 21) vraagt naar eene familie Gewin, die op het einde der 17de eeuw in den persoon van Hans Christoffel Gewin, luitenant der dragonders in het Nederlandsche leger, in Holland kwam. Volgens overlevering kwam hij uit Saksen. Hoogstwaarschijnlijk is de familie één van stam met het geslacht Gewin (Gebewin, Gebwin) uit Heilbronn, waarvan sommige leden in de 13de en 14de eenw als leengoedbezitters in Wurtemberg voorkomen.

Medegedeeld uit de „Zeitschrift" van „Der Deutsche Herold" XXXI, 155b, door

B. JAC. A.

Sloet (L, 294). — Hieromtrent kan de vrager uitsluitsel vinden in „De Nav." XXXIX, 496—8; aan het slot van welk belangrijk artikel het vermoeden wordt uitgedrukt, dat eene verhoopte uitgave van volledige catalogussen der Geldersche, Stichtsche en Drentsche archieven wel meer aan 't licht zal brengen.

Het wapenteeken der „halve maan" kan uit het Oosten (de kruistochten) spruiten. Of meer in 't algemeen hetzelfde zinnebeeld vertoonen als die figuur bij de Turken heeft, nml dat van heerschappij, van macht; omdat eene halve maan hoornen heeft, en een hoorn was van oudsher (zie bijv. Ps. 75 v. 11; 89 v. 18; 1 Sam. 2 v. 10; Jerem. 48 v. 25; Klaaglied. 2 v. 17) een teeken van macht. Zie dit nader aangetoond in „De Nav." XXXVII, 84.

Bergeijk. JAC. A.

Ouwerkerk in Duiveland. (Trouwboeken te). — In Augustus '93 in Zeeland vertoevende, had ik gelegenheid een der trouwboeken van Ouwerkerk in Duiveland in te zien en daaruit eenige aanteekening te maken, die hier volgen:

1725, 6 Aug. Cornelis Cromstryen, j.m. schepen en raad van Tholen, met juffr. Jacoba van Gelre, j.d. beide van Zierikzee.

1728, 3 Aug. Doms Petrus Macaré, pred. alhier, j.m, met Johanna Margaretha Radeus, j.d., beide van Middelburg, gehuwd te Middelburg.

1730, 30 Sept. geh. Dom^s^ Michiel Johannes van Campen, predikant alhier j.m. met Johanna van Gennep, j.d. beide van Gorkum, met attestatie gehuwd te Lopik in 't land van Utrecht.

1742, 24 Nov. Johannes Brand, j.m. van Bonda in Oost-Friesland, beroepen predikant te Kerkwerre, met juffr. Helena Johanna Immens, j.d. van Elkerzee nu won. hier.

1743, 14 Oct. Leonard de Rijke wed^r^ Adriana Baert, won. te Vlissingen, met Jacoba van Boudijk, wed^e^ Robertus Samuel Immens, won. hier. (Gesl: Boudijk Immens).

1775, 6 Aug. geh. Mons^n^ Christiaan Houterieve wed^r^, met Willemina de Kanter, j.d. beide van Zierikzee.

1791, 20 Oct. Hermanus Mulder, j.m. geb. te Nieuwerkerk, won. hier, met Pieternella de Braal, j.d. geb. te Zonnemere, won. Zierikzee.

1801, 5 Oct. Daniel van der End Klaasz. j.m., geb. en won. te Rhoon, met Anna van der End Abrahamsdr. j.d., geb. en won. hier.

Medegedeeld door FRED. CALAND.

Van Swieten (XLVIII, 162, 408, 570; XLIX, 368). — Zooals de Heer Joh. Hend. vn. terecht aanmerkt, is „Zoelen" geene vergissing.

In het eerste deel van de in het Rijksarchief alhier berustende „Index op de sententiën, decreten en appoinctementen voor den Hove van Holland, Zeeland en Vriesland, 9 Oct. 1447 — 30 Juni 1472", staat op: 10 Juni 1472. Uitspraak op de geschillen tusschen Heer Arent v. Zwieten, Ridder, Heer tot Leyenburg, gehuwd met Maria van Cats tegen Antonie eñ Laurens van Cats, over voldoening van de huw. voorwaarden van gen Maria v. C., daarbij verklaard wordt dat gem. A. v. Z. zijne gem. vrouw zal verlijftochten *op zijne goederen en heerlijkheid van Zoelen in Gelderland*, alsmede dat de 2 broeders van C. zullen voldoen voorn. huw. voorwaarde van 25 gr. jaarl. rente, gevestigd op hunne landen en tienden in Wolfaartsdijk. (Smalleg, bl. 911) Reg. 12, n°. 185, fol. 379.

Volgens sententie had in de hijlicscher voerwaerde heer Aernt geloeft o. a. „dat die kindⁿ, die hij hebben soude bij der voirsz. Vrouwe Marie, indien sij enige tsamen creghen, erven eñ succederen souden *in de hofstede van Zoelen*, *mitter heerlicheyt eñ goeden*, *soe die gheleghen is in den lande van Gelre* ende oic in den ouden Wairt, die de voirsz. Aernt gecocht hadde tegens de bastaerden van Leyenburg ende dat die voirsz. h. Aernt dat zoude doen confermeren bij den leenheer ende anders dair eñ alsoe dat behoeren soude.”

De gebroeders Antouie en Laurens van Cats met Jacob Laurensz. worden in een vonnis van 21 Decʳ 1465 genoemd *bezitters* van Simonskerko, Brieskerke, Jacobskerke en andere goederen, in 't nu verdronken Zuidland van Schouwen; zij hadden een proces tegen Jkv. Margaretha van Wijngaarden, weduwe Jacob van Cats hun oom, ter voldoening v. de jaarl. lijfrente aan haar toegewezen van die voorsz. goederen volgens huwel. voorwaarde. Reg. 7, n°. 72, fol. 163.

Bat: ill. bl: 901, geslacht Cats, zegt dat Laurens v. C., „jonk” stierf; Uit het 1° vonnis zien we echter dat hij 1472 nog leefde, en uit het 2° dat hij naar alle waarschijnlijkheid een zoon had Jacob genaamd, als althans Jacob Laurenszoon zeggen wil Jacob Laurensz. van Cats. FRED. CALAND.

Kriekenbeek (L, 434, 444). — In 1577 was Henricus Crieckenbeeck, zoon van Pieter, predikant te Zwartewaal. In 1579 werd hij beroepen naar Utrecht „zijn vaderlandt”, naar „Tertoolen” en naar St. Maartensdijk, maar hij bleef „met sijn familie ende behoeftigen ouden vader” te Zwartewaal tot in 1581. Beroepen naar Rockanje en voor de 2ᵈᵉ maal naar Muiden, vertrok hij naar laatstgenoemde gemeente. In 1588 werd hij andermaal en toen met goed gevolg te Rockanje beroepen, van waar hij in 1591 naar Zuidland ging. Als predikant dier gemeente stierf hij in 1594. Men ziet het een en ander door mij medegedeeld in Nav. 1887, 560; 1888, 249; 1891, 145—147. H. DE JAGER.

Gerlach. — Volgens het Kerkgraven-Boek van Heusden kocht

op 28 Nov. 1787 *Augustus Gerlach*, gepensionneerd Cornet en wonende te Heusden, een familiegraf in de kerk. In genoemd boek staan vermeld tal van kinderen van Aug. Gerlach, die in dat graf zijn bijgezet. Echter niet dat hij of zijne vrouw daarin zijn begraven. Na benoemd te zijn als Sous-Lieutenant bij het Regiment van Nassau la Lecq, werd hij in 1760 gepensionneerd en aangesteld tot Plaats-Majoor te Heusden. Hij moet geboren zijn in 1703 en wordt gezegd te zijn de zoon van Wilhelmus Augustus Gerlach (of Gerlagh) Kabinets Secretaris van den Vorst van Anhalt-Bernburg. De naam zijner moeder is mij niet bekend. Hij is gehuwd geweest met Anne Marie Vermeer, dochter van den in Arnhem gewoond hebbende Vermeer, die op de markt aldaar heeft gebouwd het groote huis naast het zoogenaamde Duivelshuis. Weet iemand iets af omtrent de ouders van genoemden Augustus?

Aagtekerke. GERLACH VAN SINT JOOSLAND.

Vragen (L, 280). — Jeronymo de Haze, heer van Stabroeck, Bewindh^{r} v. d. O.-I. C., geb. 1612, st. 16 Jan. 1681, tr. 1° 28 Juli 1637 Clara van Schoonhoven, geb. 1616, d^{r} van Abraham en van Anna Munex. Hij was een zoon van Jeronymus Hendriksz. de Haze, heer van Stabroeck, geb. 1578, st.?, getr. 27 Septr. 1605 met Helena van Juchteren, geb. te Anholt 1585, d^{r} v. N. en Geertruid Schenk.

Deze was op zijn beurt een zoon van Hendrik de Haze (zn v. Jan en Anna v. Einhoven) en van Clara Coymans (d^{r} v. Jeronimus en Constantia Spinelli.) Uit aanteekeningen van Jhr. Mr. J. v. d. Lely v. Oudewater.

's-Gravenhage. RUTGERS V. ROZENBURG.

v. Veen. — Mocht iemand belangstellen in de familie van Veen, wonende in 1634 à 35 gedeeltelijk te Alkmaar en gedeeltelijk te 's Hage, dan kan hij daaromtrent enkele familiebijzonderheden vinden in een particuliere briefwisseling, die te 's-Gravenhage wordt bewaard in het Archief der Luthersche Kerk sub N° 77. W. M.

DE OUDE KERKREGISTERS

AANWEZIG IN HET ARCHIEF DER GEMEENTE HAARLEM.

De in 1892 door het Genealogisch en Heraldisch Archief te 's Gravenhage uitgegeven Legger: De oude Kerkregisters in ons land, bijeengebracht door A. A. Vorsterman van Oyen, is een hoogst welkome uitgave, waarvan ik het nut aan vakmannen niet behoef te betoogen.

Door onwil der betrokken gemeente-besturen, predikanten en vooral pastoors ontbreekt veel, wat men er gaarne in zou vinden; ook slordigheid in de opgaven kan daarvan oorzaak zijn. Beide elementen komen echter niet voor rekening van den samensteller, wiens eenige taak het was, de ingekomen mededeelingen te ordenen en in druk uit te geven.

Als een voorbeeld van onvolledige, slordige en foutive opgave, mag voorzeker die van Haarlem worden genoemd, te vinden in genoemd werk, bl. 54.

Ik meen daarom allen snuffelaars een kleinen dienst te bewijzen, door hieronder af te drukken een volledige staat der oude-Kerkregisters zooals die in het archief der gemeente Haarlem zijn te vinden.

Ned. Hervormde Gemeente.

Doopboeken:

N° 1 van 12 Oct. 1578 tot 30 Dec. 1584; hierin zijn ook gëinsereerd de getrouwden van 19 Oct. 1578 tot Dec. 1589.
„ 2 „ 30 Dec. 1584 tot 11 Jan. 1590.
„ 3 „ 1 Jan. 1590 „ 23 Febr. 1594, hierin 't Trouwboek van Jan. 1590—1594.
„ 4 „ Febr. 1594 tot Sept. 1601.
„ 5 „ Sept. 1601 „ Dec. 1607.
„ 6 „ Jan. 1608 „ Jan. 1615.
„ 7 „ Jan. 1615 „ Sept. 1620.
„ 8 „ Sept. 1620 „ Juni 1626.
„ 9 „ Juni 1626 „ Dec. 1631.
„ 10 „ Jan. 1632 „ Sept. 1636.
„ 11 „ Sept. 1636 „ Sept. 1639.

N°	12	van	Sept.	1639	tot	Sept.	1642.
„	13	„	Sept.	1642	„	Nov.	1645.
„	14	„	Dec.	1645	„	Dec.	1648.
„	15	„	Jan.	1649	„	Dec.	1651.
„	16	„	Jan.	1652	„	Dec.	1655.
„	17	„	Jan.	1656	„	Apr.	1659.
„	18	„	Mei	1659	„	Aug.	.1662.
„	19	„	Sept.	1662	„	Dec.	1665.
„	20	„	Jan.	1666	„	Mei	1669.
„	21	„	Mei	1669	„	Mei	1672.
„	22	„	Mei	1672	„	Apr.	1675.
„	23	„	Mei	1675	„	Mei	1678.
„	24	„	Mei	1678	„	Aug.	1682.
„	25	„	Aug.	1682	„	Dec.	1685.
„	26	„	Jan.	1686	„	Nov.	1688.
„	27	„	Nov.	1688	„	Dec.	1691.
„	28	„	Jan.	1692	„	Dec.	1694.
„	29	„	Jan.	1695	„	Dec.	1698.
„	30	„	Jan.	1699	„	Dec.	1702.
„	31	„	Jan.	1703	„	Aug.	1706.
„	32	„	Sept.	1706	„	Sept.	1709.
„	33	„	Oct.	1709	„	Mrt.	1713.
„	34	„	Mrt.	1713	„	Juni	1717.
„	35	„	Juni	1717	„	Juli	1722.
„	36	„	Aug.	1722	„	Dec.	1725.
„	37	„	Jan.	1726	„	Dec.	1730.
„	38	„	Jan.	1731	„	Dec.	1736.
„	39	„	Jan.	1737	„	Dec.	1741.
„	40	„	Jan.	1742	„	Dec.	1748.
„	41	„	Jan.	1749	„	Dec.	1757.
„	42	„	Jan.	1758	„	Juni	1767.
„	43	„	Juli	1767	„	Dec.	1775.
„	44	„	Jan.	1776	„	Dec.	1787.
„	45	„	Jan.	1788	„	Dec.	1799.
„	46	„	Jan.	1800	„	ulto Dec.	1811.

Trouwregisters. [1])

N°	1	van	19 Oct.	1578	tot	Dec.	1589.
„	2	„	Jan.	1590	„	Mrt.	1594.
			N.B. Deze zijn in het Doopboek N° 1 en 2.				
„	3	„	Febr.	1594	tot	Dec.	1604.
„	4	„	Jan.	1605	„	Jan.	1614.
„	5	„	Jan.	1614	„	Dec.	1626.
„	6	„	Jan.	1627	„	Dec.	1637.
„	7	„	Jan.	1638	„	Dec.	1645.
„	8	„	Jan.	1646	„	Dec.	1654.
„	9	„	Jan.	1655	„	Dec.	1661.
„	10	„	Jan.	1662	„	Dec.	1668.
„	11	„	Jan.	1669	„	Juni	1675.
„	12	„	Juni	1675	„	Nov.	1681.
„	13	„	Nov.	1681	„	Aug.	1686.
„	14	„	Aug.	1686	„	Dec.	1693.
„	15	„	Jan.	1694	„	Aug.	1702.
„	16	„	Aug.	1702	„	Dec.	1711.
„	17	„	Dec.	1711	„	Dec.	1720.
„	18	„	Jan.	1721	„	Dec.	1730.
„	19	„	Jan.	1731	„	Dec.	1741.
„	20	„	Jan.	1742	„	Dec.	1755.
„	21	„	Jan.	1756	„	Dec.	1768.
„	22	„	Jan.	1769	„	Dec.	1783.
„	23	„	Jan.	1784	„	Febr.	1812.

Register van de Huwelijken vóor Schepenen gesloten.

N° I van 2 Jan. 1627 tot 21 Juli 1673.

Op het Schutblad van dit Register staat;

„Fuit haec Sapientia prima,
Cohabitare prohibere vago".

---

1) In Trouwregister deel 6, staat op 't schutblad: Groot Kerck Bouck aengaende d'ondertrouwde Persoonen willende tot den houwelicken staet hen begheven na d'instellinge Gods tot Haerlem. Hebr. 13:4 Het Huwelijck is bij allen eerlijck ende een onbevlect bedde: maer de hoereerders en de overspeelders sal Godt oordeelen.

„Op dat een yder man sou leven met sijn wijff,
Tot rust van sijn gemoet tot dwang van 't welich lijff
Heeft God de echte staet en 't houlijck ingestelt
Als ons sijn heylich woort in de Schrifture melt."

N°	II	van	26	Sept.	1673—30 Mrt.	1692.
„	III	„	7	Apr.	1692— 8 Sept.	1709.
„	IV	„	15	Sept.	1709—28 Oct.	1731.
„	V	„	9	Nov.	1731—27 Nov.	1774.
„	VI	„	4	Dec.	1774—29 Dec.	1799.
„	VII	„	12	Jan.	1800—24 Febr.	1811.

Waalsche Kerk.

Doopboek in vier banden.

1. Van 6 Juli 1625—8 Dec. 1686.
[Dit deel bevat tevens de mededeelingen in hs (19e eeuw), dat in de Resolutiën van het Consistorie loopende van 23 Oct. 1586—8 Juni 1625, doopinschrijvingen voorkomen van 1586—1604; 1613—1623, en 1623—1625, alsmede bevat dit deel een los blad waarop:

Livre des Baptesmes des le 6de Jullet 1625 Estant pasteur pour lors Jean de Senis.

Anciens { Adriaen de la Porte, Renaut de la Cambre, Abraham Herselm.

Diacres { Pierre Bourse, Pierre Turguau, Abraham Denise.

2. Van 19 Jan. 1627—24 Maart 1731.
3. „ 1731—1774.
4. „ 1776—1812.

Trouwboek, in 4 banden.

1. Van 11 Febr. 1691—19 Mei 1754.
[In hs. (19e eeuw) bijgevoegd, de in de Kerk gesloten huwelijken van 1587—1605, getrokken uit de Resolutien van het Consistorie].

2. Van 18 Oct. 1708—15 Sept. 1775.
3. „ 6 Dec. 1776—31 Juli 1811.
4. „ 7 Oct. 1792—21 Apr. 1795.

Remonstrantsche Kerk.

Vier banden.

1. *Doopboek* van 1670—1760, tevens *lidmatenboek* van 1670—1755.
2. Bevat niet anders dan de: „Naamen van lidmaten en communicanten" van 1760—1791.
3. Register van geboren doch ongedoopte kinderen van 2 Sept. 1792—27 Aug. 1811.
4. Register van id., van 2 Sept. 1792—23 Juni 1811.

Doopsgezinde Kerk.

2 banden.

1. Doopboek van 5 Dec. 1685— 3 Mrt. 1782.
2. „ „ 27 Mrt. 1780—23 Aug. 1811.

Luthersche Kerk.

In 3 banden.

1. Bevat: lijst van lidmaten 1683—1755.
   Doopinschrijvingen van 1 Jan. 1645—9 Dec. 1771.
   Lijst van nieuwe communicanten van 11 Febr. 1645—Kersttijd 1771.
   Trouwacte van 1 Jan. 1645—23 Juli 1768.
2. Doopboek van 4 Jan. 1772—6 Mrt. 1796.
3. „ „ 5 Aug. 1792—6 Sept. 1822.

[In het onder 2 genoemde doopboek staat: „Register der gedoopten, toegedaan de onveranderde Augsburgsche Geloofsbelijdenisse, beginnende met het jaar 1772 aangevangen door Christianus Carolus Henricus van der Aa, oudsten leeraar dier gemeente te dier tijd].

Roomsch Katholieke Kerken.

Statie: Ossenhooft-steegje 2 banden.

1. Doopinschrijvingen 27 Sept 1748—19 Aug. 1801.
   Trouwacta 20 Oct. 1748—29 Nov. 1801.

[Op het eerste blad van het register leest men: I.·. M.·. I.·. Anno millesimo septingentesimo quadragesimo octavo vigesimo septimo Junii incepit administrare pastoratum (vulgo het Ossenhooft-steeghje) Harlemii, Henricus Nicolaus van Rosse pastor saecularis Romano-Catholicus].

2. Doopinschrijvingen van 26 Jan. 1801—10 Febr. 1812.
[Op het schutblad van dit doopboek leest men: Liber baptismalis Stationis Romano Catholica ad S. Thomam Harlemi ab anno Domini nostri Jesu Christi 1801 institutus per Reverendum Dominum C. J. Leenders qui ex statione R. C. in Helder ab anno Dni 1793 vocatus hanc stationem administravit et 11 Febr. 1802 missus est Pastor in Rijswijk].

Statie: *Het Begynhof* 2 banden.

1. Doopboek 22 Juni 1694—17 Mei 1761.
2. „ 22 Juni 1761—25 Febr. 1812.
[Het 2de deel vangt aan: Registrum Baptizatorum sub Pastore Begginasii Harlemensis Joanne Stafford].

Statie: *St Bavo* 6 banden.

1. Doopboek 30 Mei 1660—8 Nov. 1677.
[Het 1e blad vangt aan: Liber primus baptizatorum et matrimonio conjunctorum Mr Vincentii Palesteyn S. T. b. f. curati Harlemensis ab anno 1657].
2. Doopboek 9 Nov. 1677—12 April 1693.
[Hierin komen enkele huwelijken voor].
3. Doopboek 20 Apr. 1693—28 Mrt. 1700.
4. „ 5 Febr. 1715—25 Mrt. 1735.
[Met inschrift Baptisati à me Joanne Willebrordo van Pilzen curato Harlemensi in patrone vulgo d'Achterstraet].
5. Doopboek 11 Sept. 1735—17 April 1772.
[Baptisati a me Reinero van Estvelt curato Harlemensi in statione vulgo de aghterstraet].
6. Doopboek 6 Mei 1772—28 Sept. 1811.
[Baptisati à me Nicolao Arnoldo Langeveld curato Harlemensi in statione vulgo De agterstraat].

Statie: *De Drie Klaveren* 3 banden.

1. Bevat: Doopinschrijvingen 10 Juli 1660—15 Dec. 1664.
Huwelijks „ 20 Febr. 1661—20 Oct. 1672.
Doop „ 20 Mrt. 1670—11 Sept. 1672.
[Hiertusschen een lijst van communicanten a° 1668].

2. Bevat: Communicantenlijsten van 1657—1713.
Doopinschrijvingen 30 Juli 1759—25 Sept. 1788.
Id. 28 Oct. 1669—24 Jan. 1710.
[Deze rubriek vangt aan met het opschrift: Naemlijste van die gedoopt zijn onder pater frater Alanus Stam, predickheer missionaris tot Haerlem].
Doopinschrijvingen 18 Apr. 1698—18 Aug. 1759.
Huw. „ van 1670—1768.

3. Bevat: Doopinschrijvingen van 1770—1812.
[Baptisati à Rev. Dom. Lamberto Doncker.]

Statie: „*de Vier Heemskinderen*," 4 deelen in 8°.

1. 5 Apr. 1677—30 Oct. 1720.
2. 27 Mei 1722— 3 Jan. 1763.
3. 4 Jan. 1763—24 Oct. 1794.
4. 5 Nov. 1794—27 Febr. 1812.

[In het 3de doopboek leest men: Liber baptismalis continens nomina baptizatorum in statione Romano-Catholica vulgo: van de vier Heemskinderen off Hellembreekersteeg incipiens anno Dni 1763 sub me F. Facundo van der Heyden p: t: missionaris ordinis fratrum minorum recollectum provincia coloniensis].

Statie: de „*Nauwe Damsteeg*" van Mei 1754 tot Oct. 1811, dus 1 Deel en een Deel van 1700 tot Apr. 1754.

Deze twee Deelen bevatten:

N°. I. De Gedoopten van 2 Febr. 1700—30 Apr. 1754 benevens de Getrouwden van 2 Mei 1700—12 Mei 1754.
[Op het schutblad staat: „Nomina baptizatorum infantum ab anno Dominicae Incarnationis 1700 sub F. Michaele Douzero missionario apostolico Provinciae Coloniensis Frm. minorm Recollect."

N° II. De Gedoopten van 13 Mei 1754—29 Oct. 1811 en de Getrouwden van 15 Sept. 1754—8 Mei 1811.

Statie: „*den Hoek*" 8 dln. van 1669 tot Oct. 1812.

Van de 8 dln. uit „Den Hoek" zijn den 4 Nov. 1876 twee gezonden en afgegeven aan Burgemeester en Wethouders van Alkmaar.

De in het Gem. Arch. te Haarlem berustende deelen zijn:

N° I. Doop- en Trouwboek, bevattende de Gedoopten van Hemelvaartsdag 1636—7 Febr. 1639.

Eene inschrijving in dato 3 Juli 1671.
„ „ „ „ 22 Dec. 1672.
„ „ „ „ 18 Apr. 1675.
„ „ „ „ 31 Jan. 1681.
„ „ „ „ 21 Mei 1682.

De Gedoopten van 11 Jan. 1683—18 Juli 1693.

Eene Inschrijving in dato...... 1700.

St. Bernardus (de Hoek).

Aan het Hoofd van het Doopboek (1700—1710) dezer Statie, leest men: „Primus catalogus Baptizatorum per me Stephanum van de Werve curatum Harlemensem."

Aan het Hoofd van het Doopboek (1710—1719) staat; „Catalogus Secundus Baptizatorum Per me Stephanum van de Werve curatum Harlemensem".

Aan het Hoofd van het Doopboek (1741—1741) staat: „Liber Baptizatorum per me Stephanum van de Werve Sacellanum curatum in Angulo Harlemensi".

Aan het Hoofd van het Doopboek (1741—1796) leest men: „Liber Baptizatorum per me Joannem van den Steen S. S. Virginum praepositum Harlemi in Angulo a Augusti 1741."

Aan het Hoofd van het Doopboek 1796—1812 leest men:

„Laudetur Jezus Christus"

„Anno Millesimo septingentesimo nonagesimo sexto, vigesima nona mensis septembris, per Liberam abdicationem R^di^ Domini Walteri Josephi Walrée decessoris mei, successi ego Timotheus Ignatius van den Broek Amstelodamus, qui fui sex annus Pastor in Nubixwoud Hauwert et Benningbroek et baptizati per me F. J. van den Broek Harlemi in angulo S. S. Virginum Praepositum Et Pastorem sunt sequentes".

N° II. Doopboek, bevattende de Gedoopten van 7 Mei 1700—29 Sept. 1710.

„ III. Doopboek, bevattende de Gedoopten van 29 Sept. 1710—12 Maart 1719.

„ IV. Doopboek, bevattende de Gedoopten van 29 Juli 1714—12 Aug. 1741.

„ V. Doopboek, bevattende de Gedoopten van 2 Sept. 1741—19 Sept. 1796.

„ VI. Doopboek, bevattende de Gedoopten van 6 Nov. 1796—21 Febr. 1812.

Een onnauwkeurig bijgehouden Register der Getrouwden dezer Statie vindt men in Deel I der bovenvermelde reeks: het bevat:

Eene Inschrijving in dato 28 Juni 1671.
„ „ „ „ 5 Oct. 1671.
„ „ „ „ 22 Juli 1673.
„ „ „ „ 1 Jan. 1674.

en voorts, met grootere of kleinere hiaten, de Getrouwden van 28 Febr. 1680 tot in 1693.

Statie van St *Anna* 3 dln. van 1650 tot 1806.

Van de Statie St *Maria* 1) ook 2 dln. van 1661 tot 1672 en voorts tot 1773. Nog een deel van 1792 tot 1806 dus waarschijnlijk incompleet; nog een trouwregister van *Anna* en *Maria*.

De hierboven bedoelde Registers zijn:

N° I. Doop- en Trouwboek van de Statie St Anna, bevattende de Gedoopten van 20 Mei 1650—8 Juli 1666.

„ II. Doop- en Trouwboek van de Statie St Anna bevattende de Gedoopten van 1 Sept. 1666—28 Dec. 1691.

[In dit reg. staat vóórin: De Gemeente van St Anna Doopregisters van de Eerwaarde Heeren Josephus de Kies van Wissen en Petrus Braems, d'eerste begin-

1) Het trouwboek vangt aan: „Liber çonjugatorum, Anno Domini nostri Jesu Christi 1670."

nende met 1666, de tweede beginnende met 1677. Johannes Trees, pastoor dezer Gemeente.

N° III. Doop- en Trouwboek van de Statie St Anna bevattende de Gedoopten van 11 Jan. 1692—13 Nov. 1806.
[In dit register leest men: „De gemeente van St Anna-Doopregister der Eerwaarde Heeren Petrus Braems einde 1693 (9 Febr.); Petrus Lobs (beginnende 1623, Febr. 12); Johannes Trees (beginnende 1727, 3 Oct.); Johannes H. van Binkom (beginnende 1749, 27 Apr.); Cornelius Theodorus Pelt (beginnende 1758, den 28 Febr.) Theodorus van Middelwaart (beginnende 1780), Johs Bon, (beginnende den 2 Nov. 1802).

„ IV. Doop- en Trouwboek van de gecombineerde Statiën St Anna en St Maria, bevattende de Gedoopten van 23 Mei 1793 tot 13 Nov. 1806.

„ V. Doopboek van de Statie St Maria bevattende de Gedoopten van 20 Mrt. 1670—31 Dec. 1773.

„ VI. Trouwboek van de Statie St Maria bevattende de Gedoopten van 2 Mei 1670— 8 Febr. 1778.

Begraafboeken.

A. 1598—1605. — B. 1615—1638. — C. 1639—1650.

N°	1.		van	1656—1659.
„	2.	A.	„	1659—1663.
		B.	„	1660—1661.
„	3.		„	1663—1665.
„	4.		„	1665—1668.
„	5.		„	1668—1671.
„	6.		„	1671.
„	7.		„	1671—1674.
„	8.		„	1674—1677.
„	9.		„	1677—1680.
„	10.		„	1680—1684.
„	11.		„	1684—1693.
„	12.		„	1693—1701.

N°.	13.	van	1701—1709.
„	14.	„	1709—1717.
„	15.	„	1717—1723.
„	16.	„	1723—1728.
„	17.	„	1728—1733.
„	18.	„	1733—1738.
„	19.	„	1739—1743.
„	20.	„	1743—1748.
„	21.	„	1748—1752.
„	22.	„	1753—1757.
„	23.	„	1758—1765.
„	24.	„	1766—1777.
„	25.	„	1777—1785.
„	26.	„	1786—1791.
„	27.	„	1792—1796.
„	28.	„	1797—1801.
„	29.	„	1802—1804.

N°. 30. van 29 Juni 1804—1812 [27 Oct.]

Lijkregisters.

N°	I.	van	27	Jan.	1696—30	Dec.	1702.
„	II.	„	2	Jan.	1703—20	Aug.	1710.
„	III.	„	21	Aug.	1710—30	Dec.	1720.
„	IV.	„	2	Jan.	1721—13	Nov.	1731.
„	V.	„	1	Oct.	1731—30	Sept.	1745.
„	VI.	„	1	Oct.	1745—31	Dec.	1755.
„	VII.	„	3	Jan.	1756—31	Dec.	1764.
„	VIII.	„	2	Jan.	1765—30	Dec.	1777.
„	IX.	„	2	Jan.	1778—31	Juli	1786.
„	X.	„	2	Aug.	1786—31	Juli	1792.
„	XI.	„	2	Aug.	1792—30	Mei	1800.
„	XII.	„	1	Juni	1800—31	Dec.	1805.
„	XIII.	„	1	Jan.	1800—28	Dec.	1806.
„	XIV.	„	2	Jan.	1807—31	Dec.	1808.
„	XV.	„	2	Jan.	1809— 2	Jan.	1812.

Men ziet bij vergelijking met het genoemde werk „De oude Kerkregisters in ons land" dat ik niet te veel heb gezegd. Over het algemeen laat de toestand der registers niets te wenschen over, doch zijn zij wat brandgevaar betreft, in eene zeer slechte conditie. Wanneer men in aanmerking neemt, dat 1°. de zaal waarin deze schatten zijn opgeborgen, boven het gas-laboratorim der gemeente ligt waar dag en nacht gas brandt en dagelijks scheikundige proeven worden genomen; 2°. dat in de zaal zelve een zeer primitieve gasleiding met zwaluwstaart-branders zonder ballons, dienst doet voor 't geval, dat er 's avonds moet worden gewerkt of liever gezocht door de ambtenaren, iets dat veelvuldig *kan* voorkomen aangezien de tegenwoordige archivaris door zijn verschillende betrekkingen *alleen* 's avonds in 't Gemeente-archief kan aanwezig zijn; en 3°. dat de brandbluschmiddelen, niettegenstaande de onlangs daaraan gegeven uitbreiding nog ten eenenmale als onvoldoende mogen worden beschouwd, zijn dit reeds meen ik, redenen te over, om de verblijfplaats der registers als zeer onvoldoende beveiligd tegen brandgevaar te mogen noemen.

Het is dan ook te hopen, dat spoedig in navolging van andere groote plaatsen, voor 't archief én, de bibliotheek, — in werkelijkheid schatten, — een brandvrij gebouw van steen en ijzer worde gesticht!

's Gravenhage. M. G. WILDEMAN.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Spinoza's brieven. — Eenige Spinoza-bewonderaars hebben het plan opgevat de brieven van Spinoza, die nog bestaan, in facsimile uit te geven. Zij hebben een begin gemaakt met het Latijnsche briefje, door Spinoza op 14 December 1673 gezonden aan den Utrechtsche professor in de welsprekendheid, Georg. Graevius, dat in de Kon. bibliotheek te Kopenhagen bewaard wordt. In dit briefje vraagt Spinoza aan Graevius om den brief over het sterven van Cartesius, dien hij nu wel allang zal hebben gecopieerd, terug te zenden; de heer de V. vroeg hem al herhaaldelijk terug. Als de brief aan Spinoza zelf toebehoorde zou hij er niet zoo op aandringen.

Deze brief is op een velletje papier, dat, gevouwen, tevens als enveloppe dienst deed, geschreven. Op de achterzijde staat het Hollandsche adres en op een gedeelte, dat omgevouwen werd en de achterzijde van de enveloppe vormde, „Haagsche nachtpost".

Bij het facsimile is gevoegd een Duitsche vertaling van het briefje en een aantal ook in het Duitsch gestelde opmerkingen daarover van den heer W. Meijer, die opmerkt dat Graevius behoord heeft tot de Petrusvrienden van Spinoza, die hem in het openbaar verloochenden, maar intusschen met hem op een zeer goeden voet stonden. De heer Meijer gaat ook na wie de heer De V. kan geweest zijn, die den brief over het sterven van Descartes — een brief van Joh. A. Wullen aan Wilhelm Piso, in Graevius' afschrift aanwezig op de Leidsche bibliotheek — terugvraagt. Nog merkt de heer Meijer op, dat Spinoza zich hier teekent als Benedictus Despinoza.

Deze uitgaaf is in Nederland te verkrijgen bij den boekhandelaar J. Cikot, Hoogstraat 's Gravenhage. A. H.

Spreekwijzen (zie Nav. XLIII, 117, 8, 177—80, 441—46, 553—55, 606—17; XLIV, 227—38, 423—28). — Hij is in de boonen, d. i. *in de war*, zijne hersens zijn niet *klaar*, *hij is het spoor bijster*. Deze uitdrukking spruit uit de uitwerking, welke de aangename, schoon eenigszins bedwelmende reuk van bloeiende groote of roomsche boonen heeft op de hersens van elk, die zich op een groot veld, daarmede beplant, te lang ophoudt of te slapen ligt; als wanneer hij gevaar loopt duizelig en verward te worden. Het tijdstip van het rijpen der boonen duidden de oude Romeinen aan als *kalendae fabariae*, d. i. *Juniae;* dan hielden zij boonenfeesten en offerden die vrucht aan hunne goden. *Faba* was bij hen bij voorkeur de *paardenboon*.

Aten *zangers* onder hen boonen om eene goede stem te behouden, waren zij dientengevolge *fabarii;* Pythagorus verbood zijnen leerlingen boonen te eten, wijl ze opgeblazen maken, onrustig zouden doen slapen en de zinnen verstompen; ja, zijne leerlingen mochten niet eens door een boonenveld wandelen. In overeenstemming met hem vermaande de Rotterdammer Erasmus: „a fabis abstineto" (men onthoude zich van boonen).

In 't Voorjaar, „zegt een oud schrijver," als de Boonen beginnen te bloeijen, bevint men dat de Vochtigheden onzes lichaams beginnen uyt te spruyten en met dampen de Herszenen te vervullen; dewelcke dan door den welrieckende bloessem van de Boonen gescherpt zijnde, soo raken de Sinnen op de loop". Van hier „in den boonentijd groeit de gal" (Overbetuwsch spreekwoord.) Varianten van bovenstaande spreekwijs levert het Zondagsblad van „Het Nieuws v. d. Dag" van 7 Oct. 1900, in dezer voege: Als de boonen bloeien, De Zotten groeien; Hij heeft de boonen in 't hoofd; De boonen bloeien, d. i. het is nu gekkentijd. De Duitschers zeggen: „Wenn die Bohnen blühen, giebt es viel Narren"; de Franschen: „Les fêves sont en fleur, les fous en vigueur."

In oude liederen (16de eeuw) worden menschen van elken stand en leeftijd gewaarschuwd niet te dicht bij de (bloeiende) boonen te komen. In die waarschuwing weerklinkt nog het straksvermelde verbod van den ouden Griekschen wijsgeer aan zijne leerlingen.

Bergeijk. JAC. A.

Spinozana. — Het Godgeleerd-Staatkundig Vertoog van Spinoza kwam in 1673 onder valsche titels uit en wel in 8°.

De eerste titel was Francisci Henriquez de Villacosta doctoris medici a Cubiculo Regali Phil. II et Caroli II Archiatri, Opera, omnia, sub auspiciis Potentissimi Regis Caroli II. Amstelodami apud Jacobum Paulli. 1673.

Reeds deelde ik in den Spectator mede dat hier in het woord Villacosta een woordspeling te vinden is op Kortenhoef, den heerlijken titel van Spinoza's leerling Burgh, die in een versje, bij Leibniz bewaard, parvi Burghi magister, werd genoemd. Niet onmogelijk is het verder dat met Karel II, den Engelschen koning wordt bedoeld, die in het begin zijner regeering als zeer vrijzinnig stond aangeschreven en van 1660—1663 grootmeester der Engelsche vrijmetselaars moet zijn geweest. Eigenaardig is ook dat men in Spinoza's Bibliotheek een Hollandsch boekje vindt over de Historie van Karel II, vertaald door L. Bos.

Dat Spinoza overigens in dezen vorst belang stelde, is wel te begrijpen indien men bedenkt, dat zijn vriend Oldenburgh in zeer nauwe betrekking tot den koning stond, en deze langen tijd in Holland had verkeerd.

Een andere titel waaronder dit 8°. werk verscheen, was: Totius Medicinae idea nova seu Francisci de la Boe Sylvii Medici inter Batavor. celeberrimi Opera omnia cet. . Pars secunda Amstelodami apud Carolum Gratiani 1673.

Nu was Franciscus de la of ook wel de le Boe van een adelijk geslacht. Men zeide dat de familie 7 eeuwen oud was, en afstamde van een Crepicordius (Crévecoeur) Senward d'Oissy. 1)

Dit geslacht voerde in zijn wapen de door Spinoza's Ethiek beroemd geworden spreuk: Bene agere et laetari. 2)

De la Boe zelf was een vrijdenker. Zijn grootvader Franciscus was gehuwd met Maria Dillier, hun zoon Isaac, geboren 1588, huwde 1611 Anna de la Vignette.

1) Men zie de la Boe's Praxeos medicae idea nova.

2) De Heer Meinsma berichtte mij dat deze spreuk ook in de Middeneeuwen hier en daar wordt aangetroffen.

Onze Franciscus werd 1614 te Hanau geboren. Hij studeerde te Sédan, te Leiden en toen te Basel. Den 16 Maart 1637 werd hij doctor in de Medicijnen en keerde na eenige reizen door Frankrijk weer naar Leiden terug, waar hij Harveus bloedtheorie bekend maakte.

In 1642 ongeveer vertrekt hij tot groot leedwezen zijner vrienden naar Amsterdam, gehoor gevende aan de dringende beden der Diakenen van de Waalsche gemeente, die zich zeer slecht met Hollandsche doctoren konden behelpen en daarom vermoedelijk zoo bijzonder op hem gesteld waren. Tot mijn leedwezen heb ik in het Archief der Waalsche Gemeente te Amsterdam hiervan niets kunnen vinden; mijn bericht heb ik geput uit de lijkrede op de la Boe, gehouden door Prof. Schacht. Deze vermeldt, dat hij in Amsterdam als een Apollo werd aangebeden, en algemeen gezien was. Hij trouwt aldaar met Anna de Ligne, dochter van Abraham de Ligne en Catharina de Willen. Deze sterft 1657.

In 1658 wordt hij tot hoogleeraar te Leiden beroepen en neemt na eenige aarzeling die betrekking aan.

In Leiden kwamen zijn nieuwe denkbeelden op het gebied der geneeskunde eerst helder aan den dag. Achtereenvolgens gaf hij uit 1659: de alimentorum fermentatione in ventriculo, en de chylo mutatione in sanguinem. 1660: de respiratione usuque pulmonum. 1661: de vasis lymphaticis ex lymphis. 1671: Praxeos medicae idea nova.

Heftig werd hij over al deze werken aangevallen door een der Groninger collega's; [1]) zelfs werden zijne werken te Keulen openlijk verboden. Hij stierf 1672.

Hetzelfde lot zou aan het boek ten deel vallen dat onder zijn naam verschenen was.

De Leidsche Kerkeraad, die bijzonder ijverig was in het vervolgen van boeken, naarmate de Hoogeschool die meer in zijn bescherming nam, rapporteerde den 8 Dec. 1673 dat er onder valsche titels waren uitgekomen in één band het Tractatus Theologico

1) De pamphletten hiertoe behoorende vindt men op de Bibliotheek te Amsterdam.

Politicum en Philosophia Scripturae Interpres, dat voor het eerste als titel stond Francisci de la Boe enz. en voor het tweede Danielis Heinsii, P. P. operum Historicorum Collectio secunda Lugd. Bat. apud Isaacum Herculis 1673 en dat men het geraden achtte „de vrinden van de voorzeide Heeren, en ook haer Agtb. hierover te begroeten, mitsgaeders de Gedeputeerde der G. Synode en den Heer Raet Pensionaris Fagel. Den 13den Dec. 1673 brachten Gedeputeerden van Leiden de klacht ter Statenvergadering en hierop volgde den 19den Juli 1674 een placaat van den Hove van Hollandt tegen gemelde boeken gericht.

De valsche titels en de samenvoeging van den Tractatus met de Phil. Scripturae Interpres waren een misgreep geweest en hadden gereede aanleiding tot de vervolging gegeven.

Het ware veel beter geweest als men zich bepaald had tot het herdrukken van de eerste 4° uitgave, altijd met hetzelfde jaartal 1670 en met opgave van Hamburg als plaats van herkomst, zooals men in den aanvang deed. Hoe dit zij, uit het bovenvermelde schijnt ons duidelijk te blijken dat de uitgevers niet zonder reden den naam van de le Boe had gekozen, om een nieuwe uitgave van het Tractatus te dekken.

De le Boe is een zeer vrijzinnig man geweest en een bekend en aanzienlijk geneesheer in Amsterdam, tijdens Spinoza aldaar onder de Christenen verkeerde, in de jaren 1656, 1657 en 1658.

Aangenaam zou het mij zijn, indien iemand omtrent dit verblijf van de le Boe in Amsterdam en voornamelijk omtrent zijn verhouding tot de Fransche gemeente en het Collegium Medicum nog ets naders wist te berichten. W. M.

J. Jennet, pasteur. — Kan iemand mij ook iets opgeven aangaande *Jean Jannet* (ook wel geschreven *Genette)*, pasteur français réfugié? Hij is in 1685 uit *Courcelles-Chaussi* bij *Metz* gelegen, waar hij $21^1/_2$ jaar gefungeerd had, over *Maastricht* naar *Utrecht* gekomen en heeft in *Utrecht*, later mogelijk, ook in *Den Haag* ewoond. In *Utrecht* gaf hij uit: „Edition revue des Pseaumes, „Utrecht 1700 12°", in *den Haag:* „Histoire de la république des

„P. U. des Pays-bas, depuis son établissement jusqu' à la mort „de Guillaume III, Roi de la Grande Bretagne, La Haye 4 vol. 4°." Hij stierf in 1706. Zijne vrouw heette *Susanne de St. Aubin.* Bij hem waren althans twee dochters, *Louise*, geb. 1666, vrouw van *Samuel Duclos*, en *Susanne;* terwijl twee zijner zoons, *Philippe* en *Isaac*, in 1691 leden der Waalsche kerk te *Leiden* werden en aldaar huwden.

G.

Musico (L, 471). — Op de vraag van den Heer J. W. Muller, omtrent het ontmoeten van deze opmerkelijke vreemde benaming, kan ik meêdeelen, dat deze voorkomt in de „Mémoires de Jacques Casanova de Seingalt, écrits par lui-même". In de „Edition originale, la seule complète", uitgegeven te Brussel in 1879 bij J. Rosez, libraire-éditeur, op pag. 482 van het derde deel.

De bekende Casanova bracht het einde van het jaar 1759 te Amsterdam door. Met een zijner vrienden, een zekeren Rigerboos, kwam hij aldaar in kennis met eene vrouw van verdachte zeden, die twee jonge meisjes bij zich had. Na de beschrijving van eene ontmoeting met die vrouw volgt dan: „Rigerboos lui demanda en plaisantant si ces belles filles étaient au *musico.*" Het antwoord is ontkennend, „car elles sont nobles, et leur oncle, sous l'inspection de qui elles sont, est un gentilhomme vénitien".

Jailles. VOUTE.

BLADWIJZER.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

GESLACHTEN.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

PLAATS- en RIVIER-NAMEN.

Q.

R.

S.

T.

U.

V.

W.

WOORDEN EN UITDRUKKINGEN

AFGELEID EN VERKLAARD

Y.

Z.

ERRATA.

Blz.	3	reg.	14	v. b.	staat:	Leiden; *lees:* Lienden.
„	„	„	11	v. o.	„	hoych; *lees*: haych.
„	172	„	3	v. b.	„	Benstz; *lees:* Bentsz.
„	175	„	2	v. b.	„	Scheffers (sic) *Siddré*; *lees*: *Scheffers* (sic); *Siddré*.
„	189	„	5	v. o.	„	Nolthenius; *lees:* Noltenius.
„	215	„	18	v. o.	„	faliciter; *lees:* feliciter.
„	216	„	16	v. o.	„	Bestmans; *lees:* Betsman.
„	246	„	4	v. b.	„	Cortenborsh; *lees:* Cortenborch.
„	249	„	3	v. b.	„	L, 24; *lees*: L, 242.
„	273	„	13	v. o.	„	Adrianns; *lees:* Adrianus.
„	289	„	6	v. o.	„	momument; *lees:* monument.
„	309	„	1	v. o.	„	Nav. 1899, blz. 310; *lees*: Nav. 1900, blz. 147.
„	409	„	7	v. o.	„	clericarum; *lees*: clericorum.
„	411	„	1	v. b.	„	Yslot; *lees:* Ylslot.
„	429	„	15	v. o.	„	salen, gedoopt; *lees:* len, gedoopt.
„	442	„	4	v. o.	„	Gale; *lees:* Galle.
„	475	„	13	v. o.	„	horrid way; *lees:* horrid war.
„	498	„	19	v. o.	„	Boxtel; *lees*: Boxel.
„	512	„	6	v. b.	„	Matura; *lees:* Matara.
„	548	„	1	v. b.	„	Boekhoven; *lees:* Borkhoorn.

